

81

Ilkka Alanen

Miten teoretisoida
maatalouden pientuotantoa

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 1991

Ilkka Alanen

Miten teoretisoida
maatalouden pientuotantoa

Esitetään Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa (S212)
lokakuun 11. päivänä 1991 kello 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO, JYVÄSKYLÄ 1991

Miten teoretisoida
maatalouden pientuotantoa

Ilkka Alanen

Miten teoretisoida
maatalouden pientuotantoa

URN:ISBN:978-951-39-7997-3
ISBN 978-951-39-7997-3 (PDF)
ISSN 0075-4625

ISBN 951-680-609-0
ISSN 0075-4625

Copyright © 1991, by Ilkka Alanen and
University of Jyväskylä

Jyväskylän yliopiston monistuskeskus
ja Sisäsuomi Oy, Jyväskylä 1991

ABSTRACT

Alanen, Ilkka

On the Conceptualization of Petty Production in Agriculture

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 1991, 360 p.

(Jyväskylä Studies of Education, Psychology and Social Research,

ISSN 0075-4625; 81)

ISBN 951-680-609-0

Summary.

Diss.

The survival of agricultural petty production and the evaluation of its theoretical significance have posed a problem to sociological research on agriculture. The three most important contemporary approaches – modernization theory, structural Marxism and neo-Weberian subjectivism – have been driven into an acute crisis resulting from their failure to resolve this problem. It is argued that this crisis is rooted in an ontological and epistemological dualism shared by all of these approaches.

The crisis can be overcome by means of a genuinely dialectical interpretation of Marx. This epistemologically realistic investigation strategy is based on the dialectical unity of the empirical investigation (by means of induction) of the phenomenal surface, that is, of the phenomenal relations and ideologies of the research object, on the one hand, and the conceptualization (by means of deduction) of the general assumptions postulated as the internal characteristics of these phenomenal forms, that is, their essential relations, on the other. It is not an essentialistic method, because no attempt is made to deduce the empirical surface directly from the essence. To establish the unity between the essence and the phenomenal form, one only needs to explain the dynamic and the scope of the latter by the internal characteristics of its essential relations.

A number of social-philosophical distinctions (the material in general versus the ideal in general, subjective versus objective) facilitate the analysis and comparison of the conceptual structures of the different petty production theories. By means of these distinctions, one can outline a materialistic conception of society which makes possible the analysis of subjectivity and the problem of hegemony. Using this conceptual apparatus, it is further demonstrated that agricultural petty production cannot be conceptualized in terms of family farms, although this is a strategy common to all of the most important approaches within the petty production discourse. It is argued that the concept of family farm is an ideological fiction characteristic of the hegemonistic discursive formations of western capitalist societies. It cannot be used to conceptualize agricultural petty production; instead, the varying forms of petty production must be analyzed as the phenomenal relations of the essential relations of capitalism.

Keywords: agricultural petty production, family farm, petty production discourse, philosophical epistemology, dualism, monism, hegemony, essential relations, phenomenal relations

Esipuhe

Tutkielmani käsittelee maatalouden pientuotannon teoreettista arvoitusta. Työni on syntynyt pitkän ja monimutkaisen prosessin tuloksena. Yli kymmenen vuoden ajan olen lukenut systemaattisesti maatalouden pientuotannosta käytyä klassista ja uutta keskustelua. Pieni osa työn tuloksista on julkaistu artikkeleina tai esitelminä, mutta yritykseni kattavampiin monografioihin ovat kariutuneet teoreettisiin umpikuihin. Tässä tutkielmassa työskentelyni koko kesto näkyy käyttämäni lähteistön laajuutena.

Jälkikäteen arvioiden ne subjektiivisesti kokemani teoreettiset umpikujat, joista en löytänyt ulospääsyä, liittyivät Marxin strukturalistiseen tulkintatapaani. Siksi en esimerkiksi kyennyt yhdistämään aikaisemmissä käsikirjoituksissani taloutta, politiikkaa, ideologiaa jne. orgaaniseksi kokonaisuudeksi, vaan ne jäivät toisiinsa nähden ulkoisiksi. Tämän umpikujan erityisenä syynä on ollut strukturalistisen marxismin pitkään jatkunut hegemonia maaseutusosiologiassa. Vasta noin kaksi ja puoli vuotta sitten tunsin löytäneeni filosofian ja yleisen sosiologian pohjalta sellaisen lähestymistavan, joka ei enää törmännyt entisenlaisiin ongelmiin. Nimitän tätä monistiseen tietoteoriaan perustuvaa ratkaisuani dialektiseksi marxismiksi. Samalla oivalsin, että mahdollisesti koko toisen maailmansodan jälkeistä maatalouden pientuotantokeskustelua vaivasi yhteinen perusongelma, tietoteoreettinen ja ontologinen dualismi, ja että juuri tämä oli pääsyynä viime vuosien pientuotantokeskustelun kriisiytymiseen. Näin olin löytänyt sekä uuden teoreettisen lähestymistavan pientuotannon selittämiseen että erityisnäkökulman pientuotantoteorioiden tutkimiseen. Itselleni asettamaani tehtävää helpotti se, että myös muualla maailmassa alkoi harvakseltaan ilmestyä tästä näkökulmasta kirjoitettuja artikkeleita. Silti jokainen askel tällä tiellä on ollut työn ja tuskan takana. Vaikka mielessäni olikin verraten selkeä kuva siitä, mihin suuntaan kehitän konseptiotani, tutkimukseni rakenne tuotti vaikeuksia. Oli vaikeata löytää sellainen rakenne, jonka esitystapa palveli argumentatiivisia tavoitteitani maatalouden pientuotantotutkimuksen kriisin osoittamiseksi. Tämän erityisongelman kannalta oli kuitenkin välttämätöntä liittää maatalouden pientuotantokeskustelun teorioiden mahdollisimman yksityis-

kohtainen ja vivahteikas diskurssianalyysi yleissosiologiseen yhteyteensä, koska vasta näin saatoin analysoida pientuotantoteorioiden yhteiskuntafilosofisia lähtökohtia riittävän syvällisesti. Tätä kolmella tasolla liikkumisen tarvetta vielä mutkisti se, että pientuotantokeskustelun kriisiteema on maatalouden pientuotantokeskustelussa kietoutunut läheisesti yhteen populistisen perheviljelmäkonseptin kanssa. Näin tietoteoreettisen dualismin kritiikki yhdistyy työssäni populistisen pientuotantoteorian kritiikkiin, ja siten myös tähän erillisteemaan liittyvään argumentaatioon.

Suurin osa viimeisimmän vaiheen tutkimustyöstä on tehty Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksella, jonka poikkeuksellisen hyvä ilmapiiri on mahdollistanut intensiivisen keskittymisen. Samoin Oulun yliopiston sosiologian laitos, jossa työskentelin tutkimukseni loppuvaiheessa puoli vuotta assistenttina, suhtautui ymmärtävästi pyrkimyksiini. Suomen akatemialta saamani puolen vuoden tutkimusraha osoittautui tutkimukseni kymmenvuotisen työperiodin vedenjakajaksi. Suunnittelemani artikkeliväitöskirja ei tosin koskaan toteutunut, mutta tänä aikana kypsyivät sen yhteenvedoksi ajattelemastani artikkelista tämän monografian teoreettiset yleisratkaisut ja näkökulma. Taloudellista tukea työni viimeistelyyn olen saanut Jyväskylän yliopiston sosiologian laitokselta. Itse julkaisemisen mahdollistaa kuitenkin Jyväskylän yliopiston julkaisutoimikunta, jonka sarjassa tutkielmani ilmestyy.

Viimeisimmän kahden ja puolen vuoden aikana tutkimukseni eri vaiheiden käsikirjoituksia tai niiden osia ovat lukeneet prof. Risto Alapuro, vt. prof. Raimo Blom, VTT Leo Granberg, YTL Kimmo Jokinen, YTK Heikki Kerkelä, YTL Pentti Luoma, vt. prof. Marjatta Marin, YTL Jukka Oksa, FL Matti Peltonen, YTT Pertti Rannikko, HTL Sauli Rouhinen ja YTT Martti Siisiäinen. Jokaiselta olen saanut arvokasta apua tutkielmani rakenteen, argumentaation tai esitystavan hiomisessa. Erikseen haluan kiittää Raimo Blomia, Leo Granbergia ja ennen kaikkea Jukka Oksaa. Jukan epäitsekäs ja syvälinen paneutuminen käsikirjoitukseeni on mahdollistanut tutkielmani kielellisen asun olennaisen parantamisen, sen teoreettisen argumentaation selkeyttämisen ja myös joidenkin ideoiden visualisoinnin hänen ehdotustensa pohjalta.

Käsikirjoituksen teknisessä loppuunsaattamisessa ja hiomisessa minua ovat auttaneet julkaisusarjan toimittaja YTT Paula Lyytinen, fil. yo. Tiina Ovaskainen, yht. yo. Vesa Raiskila, yht. yo. Petri Roponen ja yht. yo. Timo Ruuskanen. Tiina Ovaskaisen täsmällisyys puhtaaksikirjoituksessa ja kielentarkistuksessa ja Vesa Raiskilan tapa ja kyky tarkistaa kieltäni myös sen sosiologiseen argumentaation paneutuen ovat olleet loppuvaiheessa erinomaiseksi avuksi. Vesa Raiskila on lisäksi kääntänyt tutkielmani

englanninkieliset osat.

Väitöskirjatyöhön käyttämäni ajan pituus, ongelmat ja loppuvaiheen työskentelyn intensiteetti eivät ole voineet olla vaikuttamatta monin tavoin perheeni elämään. Siinä on ollut Annukalle ja Leenalle siedettävää enemmän kuin voisi kohtuudella toivoa.

Jyväskylässä, syyskuussa 1991

Ilkka Alanen

Sisällys

1. JOHDANTO.....	1
1.1. Maaseutusosiologia, sosiologia ja tutkielman ongelmanasettelu.....	1
1.2. Maatalouden pientuotantodiskurssit historiallisessa yhteydessään.	7
2. MATERIAALISEN SISÄLLÖN JA IDEAALISEN MUODON ONGELMA MAATALOUDEN PIENTUOTANTODISKURSSEISSA.....	14
2.1. Marxin "uusi materialismi" filosofisina kategorioina.....	14
2.1.1. Materiaalisen ja ideaalisen erottamisen vaikeus.....	16
2.2. Praksiksen ideaalinen muoto.....	22
2.2.1. Muodon ideaalisuus.....	22
2.2.2. Muodon diskursiivisuus.....	25
2.2.3. Ideologiset muodostumat ja hegemonian ongelma.....	32
2.2.4. Maatalouden pientuotanto ja alakulttuurit ideologisissa muodostumissa.....	41
2.2.5. Yhteenveto yhteiskunnan muodon problematiikasta.....	46
2.3. Praksiksen materiaalinen sisältö.....	47
2.3.1. Tietotilanteen kausaalisuus ajatusmuotojen kritiikin ehtona.....	48
2.3.2. Dialektinen vs. mekanistinen materialismi.....	50
2.3.3. Dialektinen materialismi vs. Althusserin funktionaalinen/ pluralistinen yhteiskuntakonseptio.....	51
2.3.4. Althusserin tietoteoreettinen dualismi.....	55
2.3.5. Althusserilaisen problematiikan konkretisointia maatalouden pientuotantotutkimukseen.....	57
2.3.6. Bourdieun vaihtoehto.....	59
2.3.7. Talcott Parsonsin rakennefunkcionalismi ja perheviljelmäteoria.....	64
2.3.8. Vielä materiaalisen määräävyydestä, dialektiikasta ja tietoteoriasta.....	69

2.4. Subjekti ja praksis.....	73
2.4.1. Toimijan subjektiviteetti materiaalsen ja ideaalsen välityksenä.....	74
2.4.2. Talonpojan subjektiviteetin ja moraalitalouden dialektiikka James C. Scottin tutkimuksessa	84
2.5. Mekaaninen materialismi ja kulturalistinen strukturalismi maatalouden pientuotantotutkimuksessa	89
2.5.1. Mekaaninen materialismi maatalouden pientuotantoteoriassa.....	89
2.5.1.1. Maatalouden neoklassinen taloustiede	90
2.5.1.2. Ekologinen materialismi.....	103
2.5.2. Kulturalistinen strukturalismi.....	110
2.6. Maatalouden pientuotannon teoreettisen ongelman ideologinen selittäminen.....	117
2.7. Yhteiskuntamuodostuman uudelleenrakenteistuminen ja maatalouden pientuotanto	120
2.8. Yhteenvedo: ideaalsen ja materiaalsen suhde.....	128
3. DUALISTISTEN MAATALOUDEN PIENTUOTANTODISKURSSIEN KRITIIKKI JA MONISTINEN TIETOTEORIA.....	135
3.1. Dualistisen tietoteorian ongelma.....	135
3.1.1. Empirismi maaseutusosiologiassa.....	137
3.1.1.1. Modernisaatioteorian empirismi.....	138
3.1.1.2. Ajautuminen ontologiseen dualismiin.....	142
3.1.1.3. Tietoteoreettinen dualismi ideaalityyppeinä.....	147
3.1.1.4. Parsonsin uuspositivismi	150
3.1.1.5. Maaseutu-kaupunki -jatkumon rapautuminen teoriaperustana.....	152
3.1.1.6. Ideologinen sitoutuminen abstraktin talonpojan/perheviljelmän konseptioihin.....	154
3.1.2. Modernisaatioteoreettinen empirismi ja Tönniesin rationalismi käsitteissä Gemeinschaft ja Gesellschaft.....	157
3.1.3. Maatalouden pientuotantotutkimus strukturalistisen marxismien valtakaudella.....	169
3.1.3.1. Tutkimushorisontin muutos modernisaatioteoriasta marxilaiseen ruralismiin	169
3.1.3.2. A. V. Tshajanov ja strukturalistinen marxismi.....	176

3.3.1.3.	Harriet Friedmannin tshajanovilainen marxismi...	181
3.3.1.4.	Tshajanovilaisen marxismin kenttä.....	191
3.1.3.5.	Tshajanovilaisen marxismin yleinen kritiikki	204
3.1.3.6.	Maatalouden ilmentymien monimuotoisuus.....	209
3.1.4.	Uusweberiläinen pientuotantotutkimus.....	212
3.1.4.1.	Uusweberiläisen projektin tausta	212
3.1.4.2.	Uusweberiläinen tietoteoria.....	215
3.1.4.3.	Tshajanovilainen weberiläisyys.....	220
3.1.5.	Diskurssianalyysien yhteenveto.....	222
3.2.	Monistinen tietoteoria ja tyyppimetodin kritiikkiä.....	224
3.2.1.	Kapitalistisen kehityksen mallit ja polarisaatioteesi Marxin maatalousteoriassa	226
3.2.1.1.	Historiallisesti ehdollinen ja invariantti	226
3.2.1.2.	Marxin kolmiluokkamalli.....	229
3.2.1.3.	Marx ja polarisaatioteesi.....	232
3.2.1.4.	Marxin ja Engelsin virheellisen ennustuksen syy....	239
3.2.2.	Dialektinen logiikka olennaisten suhteitten osoittamisen metodina.....	244
3.2.2.1.	Tutkimustapa ja esitystapa.....	244
3.2.2.2.	Olennaiset ja ilmentymäsuhteet.....	247
3.3.	Yhteenveto	251
4.	MAATALOUDEN PIENTUOTANTO. YHTEISKUNNAN RAKENTEISTUMINEN JA DIALEKTINEN MARX-TULKINTA.....	256
4.1.	Dialektisen Marx-tulkinnan etuja maatalouden pientuotantotutkimuksessa.....	256
4.2.	Olennaiset suhteet ja yhteiskunnan rakenteistuminen	257
4.2.1.	Materiaalisen ja ideaalisen dialektiikan suhde olennaisiin ja ilmentymäsuhteisiin.....	258
4.2.2.	Olennaisten suhteitten ja ilmentymäsuhteitten yhteys	260
4.2.3.	Olennaiset suhteet ja yhteiskunnan empiirinen tutkiminen.....	264
4.3.	Valtio kapitalistisen yhteiskunnan olennaisena suhteena ja objektiivisena ajatusmuotona	265
4.3.1.	Valtio kansalaisyhteiskunnan reaalisuhteina	265
4.3.2.	Valtio ja maatalouden pientuotanto.....	267

4.3.3. Valtion autonomian ja valtiokoneiston rakenteen muotoutumistapa	272
4.3.4. Valtio kansallisuutena.....	275
4.4. Olennaiset suhteet ja maatalouden pientuotanto	277
4.4.1. Maatalouden pikkuporvariston määrittely olemassaolonsa mahdollisuutena kapitalismissa	277
4.4.2. Patriarkaatti ja kapitalismin olennaiset suhteet.....	281
4.4.3. Kapitalismin olennaiset suhteet ja palkkatyö.....	286
4.4.4. Maatalouden pientuottajien empiiristä luokittelua.....	290
4.5. Kapitalismin historia ja maatalouden pientuotanto.....	293
4.5.1. Maatalouden pientuotanto ja maatalouden kapitalistisen kehityksen tie.....	294
4.5.2. Maatalouden pientuotanto ja valtio.....	296
4.5.3. Maatalouden pientuotanto ja teollisuus	297
4.5.4. Maatalouden pientuotanto ja maailmantalous.....	301

5. YHTEENVETO: NYKYISTEN MAATALOUDEN PIENTUOTANTODISKURSSIEN KRIISI JA SEN VOITTAMISEN SUUNTAVIIVOJA.....	307
---	-----

Summary	316
---------------	-----

Kirjallisuus.....	326
-------------------	-----

1. JOHDANTO

1.1. Maaseutusosiologia, sosiologia ja tutkielman ongelmanasettelu

Tutkimusongelman määrittely

Tässä tutkielmassa on kaksi teemaa, jotka liittyvät yhteen maatalouden pientuotantoproblematiikassa. Ensisijaisesti pyrin esittämään *kriittisen kokonaiskuvan nykyajan pientuotantokeskustelusta* niin, että yhtäältä osoitan sen keskeiset metodiset ongelmat ja toisaalta *kehittelen kestävämpää marxilaista lähestymistapaa*. Keskustelun teoreettisen kirjavuuden vuoksi tutkimus ei olisi mahdollista turvautumatta yleisen sosiologian ohella myös systemaattiseen filosofiseen argumentaatioon. Se on tarpeen myös siksi, että useimpia talonpoikaistutkijoita on voitu aivan oikeutetusti syyttää jäämisestä sellaiselle "empiirisiä vaikutteita saaneen middle range -teorian" tasolle (vrt. Cook 1977, 360), josta ei päästä eteenpäin keskeisten kysymysten teoreettisessa ratkaisemisessa. Keskustelu on kylläkin edennyt teoreettisten väittelyjen muodossa, mutta ilman filosofisesti hallittua reflektiota.

Vaikka tutkielmani näkökulma lähteekin marxilaisen keskustelun sisältä, en pidä mitään erityistä Marx tulkintaa annettuna. Tämä tulee selvästi esiin toissijaisen teeman yhteydessä, jossa painopiste on *historiallisen materialismin tulkinnoissa*. Tästä näkökulmasta on tarpeen valottaa erikseen vielä Marxin (ja osin Engelsin) erityistä maaseutusosiologista ajattelua, etenkin hänen konkreettisempaa teoriaansa pientuotannon tulevaisuudesta.

Kuten Henry Bernstein (1986a, 3) toteaa, "meneillään on valtava määrä pienen tavaratuotannon luonteen, rakenteen ja dynamiikan ongelmien kannalta relevanttia keskustelua". Siinä esitetyt kontribuutiot ovat tämän tutkimuksen aineistoa, mutta *tutkimusyksikköinä ovat erillisten kirjoitusten sijasta diskurssit*. Tärkeimmiksi toisen maailmansodan jälkeisiksi diskursseiksi olen arvioinut 1) modernisaatioteorian, 2) strukturalistisen marxismin ja 3) uusweberiläisen pientuotantotutkimuksen. Lisäksi esittelen joitakin vähemmän näkyviä diskurssiivisia teemoja (moraalitalous, kulturalistinen

strukturalismi, tönnesiläinen maaseutusosiologia).

Modernisaatioteoria ja strukturalistinen marxismi ovat joutuneet ilmiselvään teoreettiseen kriisiin, mutta myös uusweberiläisellä ja tönnesiläisellä suuntauksella on periaatteessa analogisia ongelmia. *Syvä teoreettinen kriisi on nykyistä maatalouden pientuotantokeskustelua hallitseva piirre.* Tutkielmaani tuleekin lukea tämän aktuaalisen ja potentiaalisen kriisin juurien yksityiskohtaisen osoittamisen näkökulmasta. Olenkin päätenyt siihen, että tällä kriisillä on yksi yhteinen nimittäjä, *tietoteoreettinen ja ontologinen dualismi.* Hylkään tällaisen filosofisen lähtökohdan kestävämmänä, ja esitän sen vaihtoehdoksi monistiseen ontologiaan ja tietoteoriaan perustuvaa marxilaista diskurssia. Tutkielmassani pyrin johdonmukaisesti nostamaan esille sen, mikä on tältä kannalta kestävämpi ja hylättävämpi. Tutkielmassani käsittelemieni diskurssien ja yksittäisten tutkimusten aspektien valintaa on oikeus arvostella vain tästä näkökulmasta. Filosofinen, sosiologinen ja empiirinen argumentaatio on tietoisesti rakennettu tästä pyrkimyksestä. Se ilmenee tietenkin myös tutkielmani käsitteellisen välineistön sisältämissä filosofisissa ja sosiologisissa erotteluissa. Tutkimustapa ei voisi olla toinen asettamani tavoitteen kannalta, mutta voi silti johtaa lukijaa harhaan. Kritiikin logiikka voi nimittäin synnyttää sellaisen vaikutelman, että hylkään yksinkertaisesti ja totaalisesti kaiken dualistisista filosofisista postulaateista käsin tehdyn teoreettisen ja empiirisen tutkimuksen. Tällainen päätelmä olisi kuitenkin täysin väärä. Jos näin kritisoimiani tutkimuksia katsotaan kehittäminä vaihtoehdon, monistisen ratkaisun näkökulmasta, niistä löydetäänkin paljon arvokasta ja kestävämpää. Paikoittain toisessa ja etenkin neljännessä luvussa hyödynnänkin positiivisesti niitä yleisiä sosiologisia teorioita ja pientuotantodiskursseja, joiden filosofiset lähtökohdat olen toisessa ja etenkin kolmannessa luvussa osoittanut pientuotantokeskustelun teoreettisen kriisin perimmäiseksi syyksi. Tutkimukseni painopiste on kuitenkin pientuotantokeskustelun nykyisen vaiheen vuoksi ensisijaisesti kritiikissä. Siksi positiivisen osoittaminen on tutkimuksessani jäänyt monin paikoin vain viittaukseksi siihen potentiaaliin, mitä pidän tulevaisuudessa mahdollisena (vrt. neljännen luvun viittaukset tavasta lukea Durkheimia ja Weberiä Marxista ja Gramscista käsin).

Keskustelun laajuus tekee välttämättömäksi *tutkimusaineiston rajaimisen.* Ensi näkemältä karsiminen näyttää helpolta, mutta käytännössä se on osoittautunut hyvin problemaattiseksi. Osa keskustelusta on käyty poliittisten strategioiden muotoilun näkökulmasta. Tällaiset kysymykset eivät kuulu tähän tutkimukseen, mutta kuitenkin esimerkiksi Leninin poliittisesti

painottuneet kirjoitukset ovat nykypäivänkin keskustelun valossa metodologisesti kiinnostavia muillekin kuin politologeille.

Edelleen voisin keskittyä lähinnä uuteen pientuotantokeskusteluun. Tällainen rajaus on kuitenkin väistämättä hyvin suhteellinen. Uusi pientuotantokeskustelu reflektoi laajasti klassisia kysymyksenasetteluja. Tässä klassikkoja on mahdollista käsitellä vain niiltä osin, kuin on tarpeen nykyaikaisen keskustelun näkökulmasta. Siksi – ehkä Marxia, Weberiä ja Tönniesiä lukuunottamatta – klassisia tekstejä ei juuri lähilueta kirjoittajien omilla ehdoilla. Kaiken kaikkiaan tutkimus painottuu toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan, mutta tältäkin osin painopiste on 70-luvun jälkipuoliskon radikaalin käänteen tuottamissa uusissa diskursseissa.

Pohdinnan kohteena ei ole myöskään pientuotanto yleensä, vaan nimenomaan maatalouden pientuotanto, minkä voisi luulla helpottavan aineiston karsimista. Tutkimuksen metodologinen korostus kuitenkin merkitsee, että pientuotantoon yleensä liittyvä keskustelu on monessa tapauksessa yhtä relevanttia kuin varsinainen maatalouskeskustelu. Siksi tämäkin rajaus on hyvin suhteellinen, vaikka aineiston kattavuutta pyritään vaalimaan erityisesti maatalouden pientuotantotutkimuksen kohdalla.

Aineistoa on haluttu rajata kehittyneiden kapitalististen maitten näkökulmaan. Entisten ja nykyisten sosialististen maitten maatalousproblematiikkaan en puutu edes pientuotannon näkökulmasta kollektivointia edeltävää kautta lukuunottamatta. Kun käytän kehitysmaiden pientuotantoa käsittelevää aineistoa – ja tätä on todella runsaasti – pyrin siivilöimään esille vain sen osan, joka on tärkeää myös kehittyneiden kapitalististen maiden kannalta. Käytännössä tämä rajaus ei ole osoittautunut kovin tehokkaaksi, koska metodologialtaan mielenkiintoisimmat kirjoitukset ovat viime aikoina käsitelleet useimmiten kehitysmaita. Aineiston painottuminen kehittyneisiin kapitalistisiin maihin näkyy ehkä käytännössä eniten siinä, että analysoin Harriet Friedmannin teoriaa muita systemaattisemmin, ja se toimii tutkielmassa muun pientuotantotutkimuksen vertauskohtana.

Yleisten sosiologisten ongelmien käsittely samoin kuin yhteiskuntafilosofiset painotukset määräytyvät tietenkin maatalouden pientuotantotutkimuksesta käsin. Modernisaatioteorian avainhenkilö sosiologian historiassa on Talcott Parsons, strukturalistisen Marx-tulkinnan kohdalla Louis Althusser ja uusweberiläinen keskustelu nojautuu vieläkin varsin suoraan Weberiin. Marxin ohella juuri näiden auktoriteettien teoriat ovat vahvimmin esillä. Sen sijaan esimerkiksi Durkheimia käsitellään hyvin suppeasti, koska tälle ominainen strukturalismi (kulturalistinen strukturalismi)

ralismi) esiintyy maaseutusosioologisessa keskustelussa ainoastaan joidenkin teorioiden sivujuonteena.

Marxin teoria ja maatalouden pientuotantodiskurssi

Marxin teoria on suosiostaan huolimatta hyvin problemaattinen. Sen kirjaimellisesta soveltamisesta on mm. Newbyn mukaan erityisen tärkeää luopua tutkittaessa talonpoikaista, sillä juuri talonpoikaiston suhteen hän erehtyi pahasti. Marxin tuotanto sisältää todellakin monia virheitä, mutta hyvin usein kysymys on myös Marxin teorian tulkinnasta. Tällainen tulkintaongelma sisältyy myös Marxin talonpoikaisteoriaan. *Kommunistisessa manifestissa* Marx ja Engels esittävät "porvariston aikakaudesta" tämän tutkielman kannalta tärkeän ennusteen, jota nimitän polarisaatioteesiksi:

Koko yhteiskunta jakautuu yhä enemmän kahdeksi suureksi viholliseksi, kahdeksi suureksi, välittömästi vastakkain olevaksi luokaksi: porvaristoksi ja proletariaatiksi. (1978b, 336).

Porvaristo ei tässä muotoilussa sisällä pikkuporvaristoa, siis esimerkiksi "pientalonpoikia". Pikkuporvaristo ja sen tuotantovälineitten omistus on "porvarillisen omistuksen edellytys", jota "teollisuuden kehitys on ... hävittänyt ja hävittää joka päivä" (mt. 350). Näin ollen "Kommunistisen manifestin" yksioikoisen tulkinnan mukaan teollinen kehitys johtaisi kapitalismissa pientalonpoikaiston, tai nykyaikaisemmin ilmaisten perheviljelmien totaaliseen häviämiseen.

Niin laajaa kuin vanhan pikkuporvariston häviäminen mm. suutareineen ja räätäleineen on ollutkin, maatalous on edelleenkin tuotannonala, jossa "teollisuuden kehitys" ei ole johtanut vastaavaan keskittymiseen. Monista muodonmuutoksista ja absoluuttisen lukumäärän laskusta huolimatta maataloudessa on säilynyt lukumääräisesti suuri, lähinnä "perheviljelmistä" koostuva pikkuporvaristo. Siksi Marxilla hänen

kapitalistisen kehityksen teoriansa joutuu heti vaikeuksiin kohdattuun talonpoikaiston 'itsepintaisen luokan' (Shanin,1972), perheviljelijät ja muut riippumattomat maanviljelijät, joiden jatkuva olemassaolo on historiallisesti osoitettu yhdeksi suurimmista anomaliaista Marxin kapitalismin aikaista luokkarakennetta koskevalle 'polarisaatioteesille'... (Newby 1983a, 111).

Newby ei tietenkään ole yksin väitteidensä takana, vaan hän esittää tyypillisen maaseutusosiologisen kannan. Samanlaisen ovat omaksuneet mm. seuraavat aikajärjestyksessä mainitut agraariteoreettisen keskustelun keskeiset tutkijat, joihin lukeutuu niin Marxin teoreettisia vastustajia kuin puoltajia: David (1903, 66), Sorokin & Zimmerman ([1929] 1969, 68–69), Gerschrenkon (1943, 29), Mitrany (1951, 10–11), Georgescu-Roegen (1960, 6), Vergopoulos (1976 ja 1978, 43), Goodman & Redclift (1981, 3–5), Hussain & Tribe, (vain Engelsin osalta, 1981a, 17–18, 1981b, 138) ja Djurfeldt (1981, 167–173). Luettelo on tarkoitettu vain valaisemaan tämän näkemyksen kannatuksen teoreettista ja aatehistoriallista laajuutta. Anomaliaan, jonka empiiristä aspektia en kiistä, palaan jäljempänä kohdassa 3.2.1. Osoitan silloin systemaattisesti, miten tämän väittämän sisältö kuitenkin riippuu Marxin metodologian tulkintatavasta.

Newby korostaakin aivan oikein, että Marxin ”pääpanos” (Weberin ja Kautskyn tavoin) talonpoikaiston tutkimiseen on lähinnä ”*metodologinen*” (1983a, 112). Metodologialla Newby kuitenkin viittaa Marxin teoriaan maatalouden omistussuhteista ja maankorosta. Jos kysymys olisikin vain näiden Marxin maatalousteorialle tärkeiden tai unohdettujen kohtien korostuksesta, yksimielisyys olisi helppo saavuttaa. Metodologia on kuitenkin jotain sellaista, joka liittyy tiedon hankintaan (epistemologiaan) ja todellisuuden perimmäisen luonteen tulkintaan (ontologiaan), ts. metodologiaan sisältyy Marxin yhteiskuntafilosofia. Tästä näkökulmasta onkin merkillepantavaa, että Newby ei pohdi Marxille hyvin keskeistä erottelua omistuksesta taloudellisenä (materiaalisena) ja juridisena (ideaalisena) kategoriana. Osoitankin jäljempänä, että Newby lukee Marxin maatalousteoriaa tosiasiaassa weberiläisittäin, sillä Weberille erottelu talouteen ja sen juridiseen ilmaisuun olisi virhe. Tämä weberiläinen tulkintatapa on aivan eksplisiittistä Newbyn käsitellessä maatalouden omistussuhteita toisessa yhteydessä (1980a, 40–41). Marxin weberiläinen hyödyntäminen tai arvostelu Weberin kriteerein on tietenkin legitiimiä, kunhan ei väitä Marxia Weberiksi.

Se, mikä tässä teoriassa on kestävä tontti tai ongelmallista, voidaan osoittaa vasta erityisen analyysin välityksellä, joka ehdottomasti edellyttää hänen teoriansa filosofis-metodologisen perustan ytimen riittävää tuntemusta. Se on mielestäni pätevin lääke myös *Newbyn* pelkäämää ”sosiologista antikvariatismia” vastaan, jota hänen mukaansa harjoitetaan teoreettisen ja empiirisen analyysin sijasta ”uudelleenlöytämällä huomiottajätettyjä tai väärintulkittuja klassisia tekstejä” (1983a, 121). Marxin (ja Engelsin) tekstien lähilukemisella ja lähilukemisella on näin ollen eroa. Myös syvenevässä suunnassa etenevä

klassisten tekstien uudelleentulkinta on epäilemättä jonkinlaista "antikvaria-tismia", mutta sellaista joka ei takerru yksittäisiin lauseisiin, vaan hyödyntää syvemmällä olevia metodologisia periaatteita. Juuri tämä onkin tutkielmani näkökulma niin Marxiin kuin muihinkin sosiologian klassikoihin.

Oma käsitykseni Marxin metodologiasta liittyy Marxin "uudenlaisen" materialismin tulkintaan, yhteiskuntateoriaan jota Engelsistä lähtien on totuttu nimittämään *historialliseksi materialismiksi* "vanhan" tai "mekaanisen" materialismin vastakohtana. Historiallisen materialismin konseptio sisältää joukon spesifejä oletuksia ja niitä vastaavia käsitteitä, joiden soveltamisessa toki voidaan ottaa mallia Marxilta itseltään tutkittaessa marxilaisesti maataloutta tai vaikkapa rekonstruoitaessa hänen maatalousteo-riaansa. Kysymys Marxin historiallisesta materialismista on sinänsä monin tavoin kiistanalainen, mihin liittyvät monet marxistienkin väliset yhteen-otot.

Tutkimusongelmani ilmaisee itse asiassa sitä omakohtaista käsitystä, että ilman filosofis-metodologisen kysymyksenasettelun riittävää syvyyttä ja eks-plikaatiota ei ole mahdollista eritellä sen paremmin uusmarxilaisuuden sisäistä keskustelua kuin yleensä marxismin suhdetta haastajiinsa. Tämä va-kaumus on syntynyt luettuani noin kymmenen vuoden ajan systemaattisesti maatalouden pientuotantoa käsitteleviä artikkeleja ja monografioita. Niissä sellaiset filosofiset termit kuin strukturalismi, essentialismi, teleologisuus, evolutionismi, subjektivismi jne. vilahtelevat ja kertautuvat ristiriitaisella ja kehämäisellä tavalla. Tietenkin keskustelun moni-ilmeisyys ja diskurssien vaihtelu kuuluvat sosiologian luonteeseen, mutta *maatalouden pientuo-tantokeskustelussa* filosofinen argumentaatio ei ole ollut riittävän syvällistä.

Tutkielmassani olenkin yrittänyt yhdistää systemaattisesti maatalouden pientuotantodiskurssien sosiologisen analyysin filosofiseen, etenkin tietoteo-reettiseen erittelyyn. Alussa korostuvat yleisfilosofiset muotoilut, mutta työn edetessä keskustelu liittyy yhä konkreettisemmin pientuotanto- ja maaseutu-problematiikkaan konkretisoituen lopulta erityisiin pientuotannon diskurs-seihin tavanomaisella sosiologisen tutkimuksen tasolla. Tutkielman loppu-osassa filosofinen argumentaatio jälleen korostuu vaihtoehtoisen tutkimus-strategian muotoilussa.

Sosiologiassa ja filosofiassa keskustelu historiallisesta materialismista ja sen yksittäisistä piirteistä tai momenteista on viimeisten viidentoista vuoden aikana ollut vilkasta. Perinteiseen Marxin materialismikonseptin evoluu-tiota koskevaan keskusteluun (jatkuvuus vs. katkokset) on liittynyt yhä enemmän väitteitä myös toisenlaisista ongelmista, mm. Marxin ja Engelsin

ajattelun pysyvistä jännitteistä, ristiriitaisuuksista, puutteista, epäselvyyksistä jne. Silti monet tämän kritiikin esittäjistä pitävät historiallisen materialismin konseptiota edelleenkin ytimeltään hedelmällisenä ja teoreettisesti vetovoimaisena. Vaikka marxilaisuuden voimakkain offensiivi yhteiskuntatieteissä lienee tältä erää ohi, sen asema on edelleen vahva maaseutusosiologian ohella tietyillä tutkimussektoreilla, etenkin työnsosiologiassa sekä kehityksen (alikehityksen) ja maailmanjärjestelmän tutkimuksessa. Samoin se on nykyisin keskimääräistä vahvempi maaseutusosiologian kannalta tärkeissä kehityksissä ja englanninkielisessä keskustelussa (jälk. esim. Anderson 1983).

Marxismista käytyä filosofinen keskustelu ei ole johtanut ainoastaan irtautumiseen vulgaarimaterialismista (positivistisesta Marx-tulkinnasta eri versioineen), vaan on nykyisin etsimässä vaihtoehtoja myös strukturalistisille tulkinnoille. Aikaisempiin umpikujiin on liittynyt ennen kaikkea yritys palauttaa Marxin teoriaan toimiva subjekti ja/tai yhteiskuntien todellinen historia, mikä selittänee myös Weberin renessanssia (ks. esim. Newby 1982a). Kysymys subjektista ei kuitenkaan ole maatalouden pientuotantotutkimuksessa asettunut yksittäisen ihmisen toiminnan näkökulmasta, vaan erityisestä sosiaalisesta järjestelmästä käsin, jota on eri aikoina nimitetty talonpoikaistoksi (tarkoittaen lähinnä talonpoikaistaloutta), perheviljelmäksi, pieneen tavaratuotantoon tai yksinkertaiseen tavaratuotantoon perustuvaksi yritykseksi, maatalouden pikkuporvaristoksi jne. Tällainen perhepohjaista maatalousyksikköä korostava asetelma rakentuu nykyisin sekä lähinnä amerikkalaisen, pragmaattisen maaseutututkimuksen että tätä radikaalimman ja teoreettisemman, lähinnä eurooppalaisen populismin (ruralismin) perinnölle.

Subjektin eräänlainen rehabilitoiminen tai korostuminen on kuitenkin johtanut sekä marxilaiselta, neoklassiselta että uusweberiläiseltä pohjalta rakentuneena myös subjektivistisiin ylilyönteihin (ks. Mann & Dickinson 1987a ja b). Marxilaisen strukturalismin ongelmien ratkaisemiseksi on pientuotantokeskusteluun syntynyt viime vuosien aikana myös uudentyypinen marxilainen diskurssi, jota tässä tutkimuksessa nimitän "*dialektiseksi*".

1.2. Maatalouden pientuotantodiskurssit historiallisessa yhteydessään

Maaseutusosiologialla ja siihen liittyvällä maatalouden pientuotannon tutkimuksella on oma historiansa ja erityiset teoreettiset ongelmansa. Ne kylläkin yhdistyvät tässä tutkielmassa yleisempään sosiologiseen problematiikkaan.

Pidänkin tutkimustani siten sekä maaseutusosiologisena, että yleissosiologisena.

Maaseutusosiologian nimi ja juuret ovat peräisin Yhdysvalloista. Tämä sosiologian erikoisala kehittyi institutionaalisesti eristäytyneenä, yleisen sosiologian modernisaatioteoreettisen valtasuuntauksen vähäverisenä ja romanttisesti painottuneena muunnelmana (ks. Alanen 1985a, 13–15). Tällaisena se levittäytyi Yhdysvalloista toisen maailmansodan jälkeen Eurooppaan (Grüner 1977, 25–40) ja vähitellen myös kehitysmaihin (Newby 1980a, 6–7; Vandergeest 1988, 12–13). 1970-luvun puolivälissä, yleisen sosiologian jäljissä myös maaseutusosiologiassa kehittyi modernisaatioteorialle radikaali vastavirtaus (esim. Buttel 1983, 28–31; Newby 1983b).

Howard Newby (1982b; 1983b), yksi uuden maaseutusosiologian vaikutusvaltaisimmista edustajista korostaa juuri marxismin keskeisyyttä vaihtoehdon tarjoajana yhdysvaltalaisessa keskustelussa sosiologiassa yleensä ja maaseutusosiologiassa erikseen. Yleisen sosiologian osalta hän ehkä yksinkertaistaa, mutta maaseutusosiologiassa se oli todella ainoa vaihtoehto (vrt. myös Buttel 1983, 31).

Sekä länsimaissa että kehitysmaissa uusi maaseutusosiologinen ajattelu kehittyi teoreettisesti ristiriitaisia elementtejä sisältävänä uusmarxilaisuutena. Monista muista sosiologian lohkoista poiketen eivät marxismin piirissä koetut kriisitkään horjuttaneet vakavasti sen hegemonista asemaa. Yleinen sosiologinen keskustelu heijastuu sinne edelleenkin marxismista luopumisen tai suuren katkoksen sijasta uusina tulkintatapoina. Pientuotantokeskustelun kielenkäytössä tämä näkyy pyrkimyksenä irtautua reduktionistiseksi, deduktionistiseksi, essentialistiseksi, evolutionistiseksi jne. kuvatusta marxismista.

Maaseutusosiologian omat teoreettiset kiistat keskittyvät *pientuotanto-problematiikkaan*. Populististen/romanttisten (tshajanovilaisten) ja marxilaisten virtausten vastakkainasettelu on klassinen (Bernstein 1986b, 11), mutta populismilla on aina ollut vaikutusta myös marxismin sisällä. Pientuotantokeskustelun juuret ovat Länsi-Euroopan 1800-luvun lopun parlamentaariin taisteluun liittyvässä agraarikysymyksessä ja Venäjän vallankumouksen talonpoikaisproblematiikassa (ks. Hussain & Tribe 1981a ja b). Nykyajan keskustelua ei voi ymmärtää ilman tätä aatehistoriallista yhteyttä, vaikka ongelmat nousevatkin uusissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa. Amerikkalaisille tämä teoreettinen asetelma on siis ollut paljolti eurooppalaista tuontitavaraa. Aivan viime vuosikymmeninä sen leviämistä ovat edistäneet amerikkalaisen maatalouden perheviljelmäjärjestelmää horjuttaneet muu-

tokset, jotka ovat uhanneet ideologisesti tärkeää "jeffersonilaista" perheviljelmän universaalisuuden perinnettä (Buttel 1983, 30, 36; myös de Janvry 1980).

Hegemoniastaan huolimatta marxismi ei kuitenkaan peitä koko keskustelun kenttää. Esimerkiksi ns. moraalitaloudellinen suuntaus ei välttämättä kiinnity lainkaan Marxiin. Viime vuosina marxismille on jossain määrin haettu vaihtoehtoa myös uusweberiläisestä traditiosta (Mooney 1987, 288–290). Ja kaiken tämän teoreettisen keskustelun taustalla modernisaatioteoria jatkaa intellektuaalisesta tappiostaan huolimatta arkista elämäänsä. Se vain kätkeytyy etenkin maatalous-hallinnon ja maatalouden tutkimusyksikköjen pragmaattisiin tiedonhankinnan asetelmiin (Buttel & McMichael 1988).

Seuraava luku alkaa filosofisen käsitteistön erittelyllä. Sitä ennen on syytä antaa lukijalle viitteellinen kuva maatalouden pientuotantokeskustelun teoreettisista virtauksista yleissosiologisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissaan. Hahmotelman kronologisuus ei tosin vastaa tutkielman argumentaation esittämisjärjestystä. Siihen vaikuttavat diskurssien teoreettisten kantojen keskinäissuhteet ja etenkin pyrkimys kehittää eteenpäin erityistä teoreettista vaihtoehtoa.

Maatalouden pientuotantokeskustelussa on sotien jälkeiseen aikaan sisältynyt seuraavia virtauksia ja keskusteluasetelmia (ks. myös Alanen 1985 a ja b).

1) Ensiksi sotien jälkeistä aikaa dominoi ehdottoman hegemonisesti amerikkalainen maaseutusosiologia. Tämä modernisaatioteorian populistinen muunnelma valtasi 1950- ja 1960-luvuilla hallitsevan diskurssin aseman melkein koko maailmassa. Yleisessä sosiologiassa sen tärkein edustaja oli Talcot Parsons. Tämä agraariteoreettinen diskurssi voidaan jakaa Yhdysvalloissa jo 1800-luvun lopulla muodostuneen tieteen institutionaalisen rakenteen mukaan maatalouden taloustieteeseen (2.5.1.1) ja maaseutusosiologiseen modernisaatioteoriaan (3.1.1).

2) 1960-luvulla julkaistiin englanniksi venäläisen populistisen pientuotantoteorian klassikon A. V. Tshajanovin¹ kaksi tutkielmaa teoksessa *The Theory of Peasant Economy* (Chayanov 1966). Amerikkalaisen modernisaatioteorian voimakkaimmaksi haastajaksi nousi tämä radikaali populistinen virtaus. Tshajanovin pohjalta kehiteltiin neoklassinen (2.5.1.1 ja 3.1.3) teoria perhefarmin sisäisestä logiikasta. Sen lisäksi keskustelussa esiintyy myös

¹ *Tshajanov* on suomenkielinen litterointivastine englanninkieliselle ilmaisulle *Chayanov* ja saksankieliselle *Tschajanow*.

Tshajanovin teorian kehittelyn strukturalistinen sivujuonne kulturalistisena strukturalismina (2.5.2).

Tshajanovin käänös antoi radikalisoituvalle talonpoikaistutkimukselle yhteyden vuosisadan vaihteen kiivaaseen teoreettis-poliittiseen väittelyyn maatalouden pientuotannosta Länsi-Euroopassa ja Venäjällä. Venäjän osalta se nosti esille lokakuun vallankumoukseen ja maatalouden kollektivisointiin (1929) liittyvän väittelyn. Länsi-Euroopan keskustelun taustalla oli myös parlamentarismien leviäminen ja kysymys talonpoikaiston poliittisesta kannatuksesta. Tämä vaikutti osaltaan myös siihen, että alettiin kiinnittää huomiota myös *V. I. Leninin* talonpoikaistoa käsitteleviin kirjoituksiin ja *Karl Kautskyn* teokseen *Agrarfrage* (1899). Yliopistoradikalismien myötä tosin näistä marxilaisista klassikoista oli kiinnostuttu muutenkin. Kautskyn *Agrarfrage* ilmestyi Jairus Banajin lyhentämänä versiona ensimmäisen kerran englanniksi vuonna 1976 nimellä *The Agrarian Question*, mutta kokonaisuutena vasta 1988.¹

3) Tshajanov vaikutti maatalouden pientuotantokeskustelun lisäksi myös kehitysmaakeskusteluun ja marxilaisista virtauksista suoraviivaisimmin artikulaatioteoriaan. Tshajanovin teoksen ilmestymisen, yliopistoradikalismien ja kehitysmaiden radikaalien yhteiskunnallisten liikkeiden vaikutuksesta vanha populismin ja marxismin välinen keskustelu pientuotannosta uusiutui maailmanlaajuisena. Tässä keskustelussa marxismi sai 1970-luvun loppupuolelta lähtien teoreettisen hegemonian etenkin kehitysmaissa ja englannin kielialueella. Pyrin osoittamaan, että tästä huolimatta marxilaisuus ja tshajanovilaisuus kuitenkin yhdistyivät sitkeästi toisiinsa sekä strukturalistisen marxilaisuuden (3.1.3) että juuri marxilaisuuden vastapainona kehittyneessä uusweberiläisessä (3.1.4) virtauksessa.

4) Marxilaista pientuotantokeskustelua luonnehti 1970-luvun puolivälistä 1980-luvun puoliväliin asti Marxin teorian strukturalistinen tulkinta. Se sai voimakkaimmat, mutta kuitenkin vain epäsuorat vaikutteensa *Louis Althusserin* koulukunnalta (2.3.3–2.3.7; 2.4.1; 3.2.1; 4.3.2). Tämän koulukunnan keskeisimmät edustajat (talouden antropologian omaperäistä, lähinnä kehitysmaaproblematiikasta kiinnostunutta strukturalistista koulukuntaa lukuun ottamatta) eivät nimittäin kirjoittaneet käytännöllisesti katsoen mitään maataloudesta, sen pientuotantoproblematiikasta puhumattakaan.

Strukturalistisen marxismin pohjalta maatalouden pientuotantotutki-

¹ Karl Kautsky: *The Agrarian Question*. Two Volumes. 1988.

mukseen kehittyi kaksi eri tavoin painottunutta versiota, joista toista kuvaa verraten suoraviivainen ja toista kaksoismääräytymiseen perustuva ekspresionismi. Tämä kahtiajako toistaa kehityskeskustelun alkuvaiheen kahtiajakoa riippuvuusteorioihin ja artikulaatioteorioihin, joiden raameissa onkin käyty ikäänkuin sivutuotteena suuri osa pientuotantokeskustelusta. Kaksoismääräytymiseen perustuvaa vallitsevampaa virtausta nimitän tshajanovilaiseksi marxismiksi.

5) Strukturalistisen marxismin 'vararikko' yleisessä sosiologiassa 1970-luvun jälkipuoliskolla vaikutti jossain määrin siihen, että suuntauksen umpikujia alettiin nähdä myös maatalouden pientuotantotutkimuksessa, joskin hitaasti. Paljolti juuri tähän ilmiöön liittyy mm. Althusserin itse käyttämä ilmaisu "marxismen kriisi", joka epäsuorasti kietoutui yhteen kommunististen puolueitten ja sosialististen valtioiden syvenevän kriisikehityksen kanssa. Hieman varhaisempi vaihtoehto pohjautuu *Weberin* sosiologiakonseptioon (2.1.2; 3.1.4). Tällä tavallisesti neoweberiläiseksi itseään kutsuvalla diskurssilla on juurensa etenkin 1950-luvun brittiläisessä ja hollantilaisessa maaseutusosiologiassa, mutta strukturalistisen marxismin haastaja siitä tuli vasta 1980-luvun alkupuolella (ks. erit. 3.1.4). Kokonaisuutena se on kuitenkin jäänyt verraten vähäveriseksi sekä tutkijamäärän että teoreettisen vaikutusvallan näkökulmasta.

6) Toinen vaihtoehto strukturalistiselle marxismille on uudentyyppisten marxilaisten metodologisten lähestymistapojen vähittäinen hahmottuminen 1980-luvun jälkipuoliskolla (4.1). Yleisesti sitä luonnehtii pyrkimys teorian ja historian välisen suhteen uudelleenmuotoiluun, tai irtautuminen eräänlaisesta tyyppimetodista (3.2). Siinä halutaan yhdistää induktio ja deduktio uudennlaisella, dialektisella tavalla teorianmuodostuksessa (3.2.2). Mm. siksi nimitän tätä Marxin uutta tulkintatapaa dialektiseksi. Osa sitä hahmottelevista tutkijoista tosin määrittää lähestymistapansa enimmäkseen vain negatiivisena suhtena strukturalismiin: historiallisena, ei-reduktiivisena, ei-essentialistisena, ei-funktionaalisenä jne., ilman mitään ontologista tai tietoteoreettista argumentaatiota. Kysymyksessä on filosofisessa mielessä syvällisempi pyrkimys. Se tarjoaa rakennusaineita syvällisempään tapaan muotoilla maatalouden pientuotannon ja yhteiskunnan yleisen rakenteen välinen dynamiikka kuin strukturalistinen marxismi tai modernisaatioteoreettinen ja uusweberiläinen pientuotantotutkimus. *Tyydyttävä ratkaisu edellyttää mielestäni kaikenlaisen tietoteoreettisen ja ontologisen dualismin johdonmukaista korvaamista monistisella lähtökohdalla* (3.3).

7) Kuvattu diskurssien ja niiden sisäisten painopisteiden dynamiikka ei

ammenna tyhjiin koko maatalouden pientuotantotutkimuksen kuvaa. Niiden rinnalla on esiintynyt mm. Tönniesin rationalistisen perinteen (3.1.2) seuraajia ja tutkimusta, jota kuvaa yleisluonteisesti moraalitalouden termi (2.5.2). Moraalitaloustiede on sitä paitsi edelleenkin teoreettisesti vetovoimainen traditio.

Sotien jälkeisten diskurssien yleiskuva voidaan esittää graafisesti oheisen diagrammin avulla (kuvio 1).

Pyrin pohjustamaan omaa ratkaisuani toisen luvun laajahkolla filosofisella argumentaatiolla, josta vain osa on peräisin varsinaisesta pientuotantokeskustelusta. Tässä yhteydessä esittämäni, etenkin yhteiskunnan muotoproblematiikkaa esittelevä argumentaatio toivoakseni mahdollistaa joidenkin lisäaskelmien ottamisen tämän monistisen pientuotantoteorian edelleenkehittämissä.

	Tausta		Tutkimuskohteena oleva aikaperiodi 1945-1990						
Historiallinen	Parlamentarismi L-Euroopassa ja agraarikysymys (David, Kautsky)	Venäjän talonpoikaiskysymys (Lenin, Tshajanov)	Toinen maailmansota		Siirtomaiden itsenäistyminen ja kehityskaakysymys Kommunistisen liikkeen kriisi				
	1845	1900	1917	1945	1950	1968	1975	1985	1990
Yleissosio- loginen	Marx	Tönnies, Weber		Parsons	Althusser ja strukturalistinen marxismi				
Pientuotanto diskurssit	Maatalouden taloustiede ja maaseutusosiologia		teoreettinen kriisi						
	2. ja 3. internationaalinen mekanistinen marxismi		uusmarxismi strukturealistinen marxismi dialektinen marxismi						
	Weberin klassinen perinne		weberiläisyys uusweberiläisyys						
	Marx	Tshajanov	Polanyi	moraalitaloustiede					
	Tönnies			tönniesiläinen maaseutututkimus			muita suuntauksia		

 teoreettisesti
vetovoimainen
diskurssi
  teoreettisesti
hegemoninen
diskurssi
  teoreettisesti
kriisiytynyt
diskurssi

KUVIO 1. Tärkeimmät sotien jälkeiset maatalouden pientuotantodiskurssit yhteiskunnallisessa taustassaan ja yleissosiologisessa yhteydessään

2. MATERIAALISEN SISÄLLÖN JA IDEAALISEN MUODON ONGELMA MAATALOUDEN PIENTUOTANTODISKURSSISSA

Pientuotantoproblematiikka eritellään tässä luvussa alisteisena yleisten filosofisten kategorioitten arvostelulle ja kehittelylle. Luvun tärkein tavoite on materiaalisen ja ideaalisen käsitteitten ja keskinäissuhteen kriittinen erittely.

2.1. Marxin ”uusi materialismi” filosofisina kategorioina

Kaiken filosofisen materialismin perusväite voisi kuulua esim. seuraavasti: ”Kaikki todellisuus on materiaalista; ei ole olemassa mitään muuta kuin materian liikettä”. Tästä seuraa myös, että ”tietoisuus on organisoitunutta ja toimivaa materiaa sen monimutkaisimmalla ja kehittyneimmällä tasolla” (Sayers 1983, 18). Jatkossa materialismikehittelyssä pidän kiinni tästä *monistisesta* filosofisesta lähtökohdasta hävittämättä kuitenkaan materiaalisen ja ideaalisen eroa. Marxin monistinen yhteiskuntakonseptio nimittäin perustuu yhteiskunnallisen elämän materiaalisen¹ *sisällön* ja ideaalisen² *muodon* keskinäissuhteen dialektiikkaan, mitä voidaan kuvata myös hänen käsiteparillaan ”yhteiskunnallinen oleminen” ja yhteiskunnallinen ”tajunta”³ (1979a,

¹ Materiaalisella tarkoitetaan materiaalistien kappaleitten, tapahtumien, prosessien ja tilojen loputonta kokonaisuutta (vrt. Iljenkov 1984b, 30).

² Ideaalisella tarkoitetaan ”objektiivisen todellisuuden subjektiivista kuvaa, ts. ulkomaailman heijastumista ihmistoiminnan muodoissa. Ideaalinen ... [on I.A.] ... yhteiskunnallinen tosiasia, henkisen tuotannon tulos ja muoto ... (, joka) esiintyy aineellisen ja henkisen elämän tuotannon subjektina olevan ihmisen yhteiskunnallisen tajunnan ja tahdon moninaisin muodoin.” (Iljenkov 1984a, 217-218)

³ Yhteiskunnallisen olemisen ja tajunnan synonyymeinä käytetään usein perustan ja päällysrakenteen käsitteitä. Ilmaisujen avaruudelliset miellelyhtymät häiritsevät monien tutkijojen mielestä niiden sisällön oikeaa ymmärtämistä, vaikka tulkintaan liittyy muunkinlaisia erimielisyyksiä (vrt. mm. Mehtonen ja Juntunen 1977, 56; Williams 1988, 91-99). Derek Sayerin

9). Tämä konseptio on ensimmäisen kerran löydettävissä¹ Marxin ja Engelsin ”Saksalaisesta ideologiasta” ([1945–1946] 1978a). Ratkaisun tulkinnasta riippuu olennaisesti kunkin tutkijan asema marxilaisten koulukuntien kentässä. Siihen ankkuroituvat myös syvällisimmät kiistat maatalouden pientuotannosta.

Muotoilen yleisfilosofisen kantani Marxin ”uudesta” materialismista filosofisen realismin monistisena² muunnelmana tukeutuen lähinnä *Evald Iljenkovin*³ ja *Sean Sayersin* tulkintoihin. Sisällöllisesti ne ovat puolestaan sopusoinnussa Marxin tutkimus- ja esitystapaa konkretisoivan ja sosiologisoivan *Derek Sayerin* tutkimukseni kannalta olennaisten johtopäätösten kanssa.

Täsmennän kantaani arvostelemalla sen vaihtoehtoja maatalouden pientuotantokeskustelun näkökulmasta. Kilpailevista konseptioista ehdot- to- masti tärkein on Louis Althusserin strukturalismi. Samasta syystä käsittelen yksityiskohtaisesti myös Talcott Parsonsin ja Max Weberin konseptioita. Osoitan tärkeimpien maatalouden pientuotantodiskurssien analyysissäni tässä ja seuraavassa luvussa, että niiden, eli modernisaatioteoreettisen empirismin, uusweberiläisyyden ja strukturalistisen marxismin *perustavat ongelmat juontuvat ontologisesta ja tietoteoreettisesta dualismista*.

Suuri osa tämän luvun viittauksista maatalouden pientuotantotutkimukseen on yleisten kategorioitten ja filosofisten ongelmien esimerkittämistä maatalouden pientuotantokeskustelun aineiston avulla. Arvostelen kuitenkin myös systemaattisesti eräitä pientuotantotutkimuksen teoreettisia suuntauksia mekaanisesta materialismista (2.5.1) ja kulturalistisesta strukturalismista (2.5.2). Käsittelen samassa yhteydessä yksityiskohtaisesti subjektiviteettiongelmaa ja analysoin laajan talonpoikaisen kulttuurin käsitteeseen liittyen ”moraalitalouden” konseptiota (2.4 ja 2.5.2).

mukaan tämä ”metafora” voidaan parhaimmillaan nähdä sen erottelun kansanomaisena ilmaisutapana, mikä on perustavaa Marxin työlle, nimittäin erottelu olennaisten suhteitten ja niiden ilmaisumuotojen välillä” (1979, 81). Olennaisten ja ilmaisumuotojen käsitteitten sisältöä konkretisoidaan jaksoissa 3.2 ja 4.2 nimenomaan Sayerin avulla.

¹ *I. M. Barbaletin* (1983, kpl 2, erit. 60-61) tutkimustulokset viittaavat siihen, että Marx ei ollut vielä täysin irrottanut filosofisesta antropologismistaan ”Feuerbach -teeseissään” ([1845] 1978b, 63-65), kuten on yleensä ollut tapana ajatella.

² Sekä materialismin ja idealismin välistä rajanvetoa yleensä että materialistisen heijastusteorian eri varianttien välistä rajanvetoa erikseen käydään filosofiassa nykyisin usein realismi -termin alla (ks. Sayers 1983, 16; Iljenkov 1974a).

³ *Iljenkov* on suomalainen litterointivastine saksankieliselle *Iljenkowitzille* ja englanninkieliselle *Ilyenkoville*.

Luvussa kiinnitän erityistä huomiota ajattelun ja ideologioitten diskursiiviseen luonteeseen ja tämän pohjalta hegemonian ongelmaan maatalouden pientuotannon kannalta. Esitän hegemoniaan liittyvän osaselityksen talonpoikaiston tai perheviljelmän väitetyistä sitkeästä säilymisestä kapitalismissa. Väitän (2.6) koko talonpoikaistalouden ja perheviljelmän teoreettisen konseptin olevan pääosin ideologista fiktiota. Lopuksi vielä konkretisoin luvun aineista historiallisesti erityiseen kokonaisuuteen (2.7).

2.1.1. Materiaalisen ja ideaalisen erottamisen vaikeus

Marxin historiallisen materialismin yleisenä lähtökohtana on yhteiskunnallisen praksiksen kahden dialektisen momentin erottaminen toisistaan, materiaalisen eli yhteiskuntaobjektin reaalitoiminnan erottaminen yhteiskunnallisena olemisena tätä välittävästä ja sen seurauksena esiintyvistä ideaalikuvaista yhteiskunnallisena tajuntana. Ideaalinen ei siis ole näin ymmärretyn materiaalisen ulkopuolella, vaan riippumatta toimijan oman käsityksen adekvaattisuudesta kuitenkin sen välttämätön yhteiskunnallinen muoto. Jos kuitenkin nämä kaksi samaistetaan, ei ainoastaan hävitetä niiden dialektiikkaa, vaan ajaututaan joko mekaaniseen materialismiin tai idealismiin. Koska ajattelu koetaan havainnossa aina toimintaa ohjaavan tietoisuuden välittämänä, materiaallinen ja ideaalinen sekoittuvat helposti toisiinsa. Siten esimerkiksi tuotanto yhteiskuntaihmissen tarkoituksellisenä luonnon muokkauksena koetaan "havainnossa ... ihmistoiminnan aikaansaamien olioiden muotoina, aktiivisen ihmistoiminnan luonnonainekseen painamina 'leimoina', aineessa ulkoistuneena määrätietoisien tahdon muotoina" (Iljenkov 1984a, 221). Se merkitsee, että esimerkiksi traktoriin tai kylään täysin materiaalisina olioina liitetään ne yhteiskunnalliset ominaisuudet, jotka ajatteluna ovat sen tuottaneet ja voivat ollakin olemassa vain näiden olioiden ulkopuolella olevassa tajunnassa erilaisina yhteiskunnallisina merkityksinä. Tähän materiaalisen ja ideaalisen toisiinsa sekoittumisen tendenssiin sisältyy Evald Iljenkovin mukaan "*filosofian päävaikeus*" (1984c, 16 ja 1977, 83).

Materiaalisen ja ideaalisen toisistaan erottamisen vaikeudesta johtuivat monet ristiriidat *Marxia edeltäneessä klassisessa poliittisessa taloustieteessä*. Marxin "Pääoman" tulokset (mm. lisäarvon keksiminen, voiton suhdeluvun laskun selittäminen jne.) olivatkin siksi tämän vaikeuden voittamisen seurausta. Olennaista tässä oli eron tekeminen arvon (jonka materiaalisena substanssina on työ) ja (ideaalisen) arvomuodon välillä. Arvomuoto hintana tai

yleensäkin rahamuodoissaan on vain se tavaravaihtoon perustuva objektiivinen ajatusmuoto, jossa arvosuhde tavaranomistajien yhteis-kunnallisena suhteena näyttäytyy yleistyneeseen tavaratuotantoon perus-tuvassa yhteiskunnassa. (Ks. Iljenkov 1984c, 18–25).

Se millaisia ongelmia materiaalisen ja ideaalisen sekoittamisesta aiheutuu tieteelle käy muutenkin ilmi klassisessa ja etenkin *neoklassisessa taloustieteessä*, joita kumpaakin Marx luonnehtii ”karkeaksi materia-lismiksi”. Neoklassisen taloustieteen (”vulgaaritaloustieteen”) tuotannon-tekijäteorian mukaisesti 1) pääoma (tosiasiassa yhteiskunnallinen suhde) käsitetään ”esineeksi”, kasautuneeksi rikkaudeksi, mutta sen sijaan 2) maa luonnollisessa hedelmällisyydessään saa sosiaalisen sisällön (maankorkona, joka taas on ”vaihtoarvo”), ja 3) työ abstrahoidaan irti yhteiskunnallisesta muodostaan (jonka ulkopuolella sitä ei voi olla olemassa) pelkäksi abstraktiksi luonnonkategoriaksi.¹ Tällainen tuotannontekijäteoria on täysin absurdi, sillä luonto ei muutu arvoksi (palkaksi), eikä erillisistä luonnonkategorioista voida päätellä mitään rikkauden jakautumisen periaatetta. (Marx 1976a, 802–803, 805). Tästä johtuen eri tuotannontekijöitten ja niitä vastaavien tulomuotojen suhde neoklassisessa taloustieteessä on ”yhtä irrationaalinen kuin keltainen logaritmi” (mt. 806). Esimerkki ihmissubjektien objektivoinnista ja luonnon subjektivoinnista osoittaa, miten helposti ja nurinkurisin seurauksin toiminnan materiaaliset ja ideaaliset momentit sekoittuvat ajattelussa. Siksi Marxin mukaan

taloustieteilijöiden karkea materialismi, jota he osoittavat tarkastellessaan ihmisten tuotantosuhteita ja määrityksiä, joita esineet saavat ollessaan alistettuina näille suhteille, esineiden yhteiskunnallisina ominaisuuksina, on samalla karkeaa idealismia, jopa fetisismiä, jolla esineisiin liitetään yhteiskunnallisia suhteita niille immanentteina määrityksinä, jolloin ne mystifioidaan (Marx 1986b, 166).

Voitto, maankorko ja työpalkka esineellisissä rahamuodoissaan ovat Marxin mukaan yhden ja saman *sosiaalisen suhteen*, arvosuhteen, ilmenemismuotoja kapitalismissa. Kutakin sosiaalista kategoriaa vastaa kapitalistisen yhteiskuntamuodostuman kolme yhteiskuntaluokkaa: kapitalistit, maanomistajat ja palkkatyöläiset. Näiden kolmen yhteiskuntaluokan välinen yhteiskunnallinen suhde riistosuhteena peittyy mm. hinnan, työpalkan, voiton ja koron

¹ Tämä Marxin kuvaama naturalismi löytyy hyvin selkeänä ja tiiviissä muodossa mm. Alfred Marshallin pääteoksen ”Principles of Economics” (1961) kirjasta IV. Siinä jo johdanto-osa (s. 138) on hyvin ilmaisuvoimainen.

ilmentymämuotojen taakse. Jokapäiväisessä elämässä nämä ajatusmuodot ja kapitalistisen yhteiskunnan taloudellisten agenttien motiivit yhtyvät. Tämä jokapäiväiseen elämään liittyvä ajattelu ilmenee edellä kuvatuin seurauksin neoklassisen taloustieteen arkitajunnan pohjalta täsmentämässä kategorioissa. Mystifioituneisuudestaan ja fetissimäisyydestään huolimatta ne ovat siksi kapitalistisen yhteiskunnan *objektiivisia ajatusmuotoja*.

Näin praksiksen muotoa määräävien objektiivisten ajatusmuotojen tiedollinen sisältö ajattelussa (ideologisena diskurssina, ks. 2.2.2) onkin tästä syystä samanaikaisesti sekä pätevää (jokapäiväisen käytännön kannalta) että virheellistä (mystifikaatioineen ja fetissimäisyyksineen). Silti ideaalinen ja materiaallinen muodostavat todellisen ykseyden. *Objektiivisten ajatusmuotojen samanaikaisen adekvaattisuuden ja epäadekvaattisuuden paradoksi avaa mahdollisuuden monistiselle tietoteorialle*, koska jokapäiväisessä kokemuksessa testattu adekvaattisuus muodostaa tämän ajattelun rationaalisen ytimen. Tämä ydin on vain ikään kuin kuorittava esiin kaikesta mystifikaatiostaan ja fetissimäisyydestään. Tämä ontologisen ja tietoteoreettisen monismin problematiikka on tutkimuksen keskeinen juonne. Ongelman ratkaisun vaikeutta osoittaa Parsonsin Marx -kriittikki.

Praksista sellaisenaan, yhteiskuntaihmissen lihaa ja verta olevana aistimellis-esineellisenä toimintana, ei siis voi olla objektiivisten ajatusmuotojen ulkopuolella. Siksi Marxin mukaan "siellä missä ei ole olemassa mitään omistuksen muotoa, ei voi olla puhuttakaan mistään tuotannosta eikä siis mistään yhteiskunnasta" (1986a, 39). Ensi silmäyksellä *Talcott Parsons* näyttäisi olevan samaa mieltä korostaessaan, että ideaalinen ja materiaallinen tosiasiallissa "tunkeutuvat toisiinsa" (1965, 990; [1938] 1961a, 23–24; 1967, 115). Mutta tämä Marxin ajattelun yhteydessä oikea muotoilu osoittautuu sisällöltään täysin erilaiseksi Parsonsin empiristisessä "analyttisessä realismissa" (ks. 3.1.1.4). Muotoilu onkin tarkoitettu Marxin tekemän ontologisen erottelun kriitikiksi. Koska Marxin "tuotantosuhteiden" konseptioon on Parsonsin mukaan sisällytettävä "oikeudellisen järjestelmän normatiivinen rakenne", tuotantosuhteita ei voida ymmärtää "materiaalisina". "Lakinormit muodostavat *institutionalisoituneen kulttuurin* komponentin", jolloin "ne ovat ideaalisia ... normatiivisessa mielessä". Siksi erottelu materiaallisen ja ideaalisen välillä "hämärtää" sosiaalisen järjestelmän luonteen ymmärtämistä. (1961b, 990, korostus Parsonsin; vrt. myös 1967, 123–124). Parsons itse asiassa kritisoi-kin Marxia mekaanisesta materialismista. Koska ("sosiaalisen järjestelmän") normeiksi institutionalisoitunutta kulttuuria normien taustalla ("kulttuurijärjestelmässä") olevista perimmäisistä arvoista puhumattakaan, ei voida

päätellä "tuotantosuhteista" "materiaalisena perustana", Marxin materialismi on analyttisesti riittämätöntä (1967, 114–115).

Parsonsin tulkinta Marxin materiaalisesta myös samaistaa taloudelliset instituutiot materiaaliseen, sillä muut instituutiot sisältyvät joko "ideaaliin" tai ainakin "päällysrakenteen" tekijöihin (myös mt. 105).

Parsons ei tekisi tätä virhettä, jos hän tulkitsisi Marxin materiaalista ja ideaalista praksiksen kahtena välttämättömänä, vaikkakin vain dialektisesti toisistaan erotettavissa olevana ykseyden momenttina (toimijan subjektiivinen käsitys vs. objektiivinen toiminta). Samaistaessaan ajattelun (normatiivisen) ja materiaalsen Parsons tekee vakavan virheen, koska hän jähmettää tällä tavoin paikalleen jatkuvan materiaalsen ja ideaalsen toisikseen muuttamisen prosessin. Sen seurauksena ei häviä ainoastaan materiaalsen toiminnan ja sen (subjektiivisen) tulkinnan välinen dialektiikka, vaan myös materiaalsen ja ideaalsen välttämätön yhteys. Parsonsin tapa ymmärtää yhteiskunnallisten subjektien luonne selittää samalla sen, miksi hänen mukaansa materiaalsen ja ideaalsen välinen suhde on tieteellisesti epärelevantti ongelma.

Myös *Max Weber* tulkitsee Marxin 'materiaalsen' nimenomaan *taloudellisen instituution* kautta (1969b, 71). Weber antaa paradoksaalisesti tunnustusta ekonomistisesti tulkitsemalleen Marxin talouden käsitteelle – toki vain ideaalityypiksi muunnettuna. Silti hän haluaa korvata näin ymmärretyn ekonomismin tekijäteoriallaan, jossa talous materiaalsen tekijänä on vain yksi muiden (mm. "poliittisten" ja "uskonnollisten") instituutiotekijöiden joukossa (1969b, 70).¹ Tämä itse asiassa neoklassisen tekijäteorian (1969a, 44–45)

1 Tämä "tekijä" tuo Weberin teoriaan materialistisen elementin (empiristisen teorianmuodostusstrategian merkityksessä). Tällainen empiristisen materialismin teoretisointimuoto eroaa olennaisesti siitä materialismista realismin muunnelmana, jota Marx edustaa.

Weberin tuotannosta ei löydy täsmällistä Marxin materialismin tulkintaa, vaikka hän (1977, 69, 174) erottaakin Marxin tai ainakin marxilaisen materialismikonseptin muista materialismin muunnelmista (1969b, 103). Joitakin oireellisia väärintulkintoja lukuunottamatta (arvolaki = luonnonlaki, 1969b, 95) hän oikeastaan kiertää kysymyksen. Tämä on tietenkin yllättävää jo siitä näkökulmasta, että hän kuitenkin ylistää Marxin "lakien" ja "kehityskonstruktioiden" "heuristista" arvoa. Kokonaisuutena katsoen on kuitenkin ilmeistä, että hän samaistaa "talousmuodon" (1910) materiaaliseen yhteiskunnan perustana.

Weberin (1969a, 43–45) talous on – ideaalityypisesti ymmärrettyinä – puhtaasti taloudellisen intressin motivoimaa (utilitaristista) rationaalista toimintaa. Tässä mielessä talous institutionaalisesti järjestäytyneenä toiminnan muotona eli "talousjärjestelmänä" voi olla olemassa muista instituutioista riippumatta, ja "hengen" kannalta sille "ulkoisena muotona" (Weber 1910, 194). Näin taloudelliset, sosiaaliset ja uskonnolliset instituutiot voivat kehittyä toisistaan riippumatta (vrt. Peltonen mt. 133–134). Näissä instituutioissa toimivat ihmi-

soveltaminen sosiologiaan on syytä panna merkille, kun arvioidaan hänen nykyaikaisten maaseutus sosiologian perillistensä käsityksiä Marxista. Tosin tekijäteoriaa hallitsee hänen ajattelussaan karisman konseptin sisältämä subjektivistinen reduktionismi. Kaiken sosiaalisen elämän taustalla ovat ”perimmäiset” arvot, jotka palautuvat erityisten karismaattisten henkilöiden vallankumouksellisen ajattelun vetovoimaan. Näin neoklassinen utilitarismi (ks. 2.5.1) saa välineellisen sisällön hänen sosiaalisen toiminnan konseptiossaan, jonka suunta määräytyy ytimeltään uskonnollisesti. Kokonaisuutena Weberin talouden konseptio ja tekijäteoria antavat yhdessä yllättävänkin hyvän tarttumapinnan nykyajan uusweberiläisten analyyseihin.

Samanlaista ajatusrataa seuraavat sitkeästi monet uusweberiläisinä pidetyt tutkijat, esimerkiksi *Anthony Giddens* (1984), jonka rakenteistumisen teoriaa on hyödynnetty myös maatalouden pientuotantokeskustelussa¹. Hän tosin korostaa instituutioiden keskinäisyhteyttä, mutta ei liitä toiminnan (”praxiksen”) ja rakenteen ydinkäsitteitään millään tavalla materiaaliseen yleensä (mt. luku 2). Sama pätee ideologian käsitteeseen (mt. 279–296) lukuunottamatta epämääräisiä mainintoja sellaisten kysymysten ”epistemologisesta tärkeydestä”, jotka ”liittyvät tiedon tilanneluonteisuuteen” (mt. 281) tai oletettuihin objektiivisiin ”intresseihin”. Mitään ideologista tietoa kausaalisesti määrittäviä tai edes sitä validoivia tai rajoittavia elementtejä hän ei esitä. Materiaalisen (samoin kuin ideaalisenkin) käsitteen epämääräisyyden vuoksi lopputuloksena on koko materiaalisen ja ideaalisen välisen dialektiikan jääminen konseptin ulkopuolelle – nähtävästi aina väistämättä reduktionismiksi tuomittuna (mt. 236). Siksi hänellä on Weberin tapaan ”ten-

set rakentavat toisiinsa kuitenkin yhteyksiä, jotka vaikuttavat heidän elämäntähtämyksiinsä. Siksi taloudelliset instituutiot alkavat ”historiallisesti annettuna muotona” vähitellen ”täyttyä” tällä ”hengellä” (Weber 1910, 200; vrt. Peltonen mt. 132), ja taloudellinen toiminta, joka itsessään on aina välineellistä utilitaristista toimintaa saa suunnan, joka johtaa kapitalismin syntyyn.

Marx ymmärtää talouden yksinkertaisesti ihmisen ja luonnon aineenvaihdannaksi. Terävimmillään ero Weberiin näkyy utilitaristisissa oletuksissa (ja naturalistisessa antropologiassa). Marxin ero olemisen ja tajunnan välillä näyttää sekoittuvan Weberillä ”talousmuodon” ja ”hengen” väliseen eroon. Siksi hän korvaa Marxin dialektisen praksiskonseptin pluralistisella tekijäteorialla. Samasta syystä Weberin teoria korostaessaan ”talouden muodon merkitystä” materiaalisuutena muistuttaa niitä ekonomistisia Marx-tulkintoja, jotka ovat epäonnistuneen perusta/päällysrakenne kielikuvan harhauttamia.

¹ Norman Long 1984.

denssi” – kuten Alex Callinicos¹ asian ilmaisee – ”sekoittaa juridiset omistusmuodot ... tuotantosuhteisiin” (1985, 153).

Maaseutusosiologian tunnetuin ja Giddensistä poiketen myös tunnustuksellinen uusweberiläinen, *Howard Newby* (1983a) on samoilla linjoilla. Hän on myös suuntauksen maaseutusosiologeista vaikutusvaltais. Newby (mt. 121–122) erottaa toisistaan maatalouden tutkimisen taloudellisena instituutiona ja muut, varsinaisesti sosiologiset (”sosiaaliset”) kysymykset. Marx on hänen käsityksensä mukaan metodologisesti hyödyllinen, koska hän on kiinnittänyt huomiota omistussuhteisiin ja maankorkoon. Kuitenkin Marxilta jää huomaamatta, että ”arvot, tavat, sukulaisuusmallit ja tilanomistusrakenteet ... vaikuttavat maanomistukseen”, ts. taloudellisten instituutioiden sfääriin. Tästä näkökulmasta Marxin ”ekonomismin” kritiikki palautetaan taloudellisten instituutioiden tai muotojen tutkimisen ”ylettömyyteen”, ”vinoutumaan” ja ”reduktioon” (mt. 121; myös Vandergeest 1988, 22). Tämän kritiikin lähtökohtana on siis samantapainen materiaalisen ja taloudellisten instituutioiden samaistaminen kuin Weberillä ja Giddensin kaltaisilla nykyajan uusweberiläisillä. On totta, että marxilaisesta traditiosta löytyy ekonomismia, mm. strukturalistisista Marx -tulkinnoista. Tätä kritiikkiä ei tulisi kuitenkaan suunnata Marxia tai ylipäätänsä edes marxismia vastaan. Ekonomisminsa vuoksi marxismista ei Newbyn mukaan ole (1982a, 10) juuri muuhun kuin Marxin teorian hedelmättömään ja spekulatiiviseen ”rekonstruktioon”. Edes Marxin teoria kapitalismin kehityksestä maataloudessa ei perustunut brittiläisen maatalouden empiiriseen tutkimukseen, jonka ”kolmiluokkamallia” hän kuitenkin oletti maatalouden seuraavan kautta Euroopan (1983a, 112–113). Osoitan myöhemmin, että tämä väite on täysin väärä. Se perustuu Marxin metodologian (induktion ja deduktion keskinäissuhteen, ja *Pääomassa* esitetyn konkreettisen historiateorian) väärinymmärtämiseen historianfilosofiaksi (ks. 3.2–4).

(Weberin yhteiskuntateoriaan ja uusweberiläiseen pientuotantotutkimukseen palataan kohdassa 3.1.4).

1 Giddensin teos ”Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia” ([1979] 1984) ilmestyi ennen varsinaista Marxin kritiikkiteosta ”A Contemporary Critique of Historical Materialism” (1981), mutta kuten Callinicos (1985) osoittaa, se sisältää samat perusheikkoudet. Vastineessaan Callinicosen kritiikkiin Giddens (1985) ei kommentoi niitä huomioita, jotka rinnastuvat edellä esittämäni kritiikkiin.

2.2. Praksiksen ideaalinen muoto

Lähden siitä, että materiaalisen ja ideaalisen välinen suhde on ymmärrettävä objektiivisen luonnon ja objektiivisen kulttuurin välisenä suhteena (ks. Iljenkov 1984b, 30, 38), jolloin objektiivisuudella tarkoitetaan riippumattomuutta yksittäisen ihmisen psyykestä. Ideaalinen on siten luonnon ja yhteiskunnan ominaisuuksien (materiaalis-sosiaalisen todellisuuden) *yleensä* representaatiota henkisen ja aineellisen kulttuurin muodoissa *yleensä*¹. Termi 'henkinen' viittaa symbolimuotoisiin eli kielen avulla ilmaistuihin käsityksiin, ja termi 'aineellinen' välittömästi ihmistoiminnan piirissä olevien esineitten muotoihin, kuten työvälineisiin, työn organisoimisen muotoihin jne.

Tällaisesta materialismikonseptiosta seuraa, että *vain* ne esineet, jotka ovat ideaalisen representaation "kantajina" yhteiskuntaihmissen ja luonnon välisessä luomistapahtumassa (Marx: aineenvaihdantaprosessissa) muodostavat kyseisen *kulttuurin esineellisen* (Marx: ihmisen "epäorgaanisen") "*ruumiin*"² (Marx ja Engels 1978a, 83; Iljenkov 1984a, 153). Näin sekä ihmiskulttuurin erityislaatu että sen rajat ovat tämän henkisen ideaalisen muodon määräämiä.

2.2.1. Muodon ideaalisuus

Ideaalinen representoituu aina aineellisten materiaalisten esineitten muotojen välityksellä. Niiden piiriin kuuluvat sekä kielen symbolit (mm. puheäänet, kirjoitusmerkit, rituaalit) että aineellisten tekojen esineet (työvälineet, työmateriaalit, tuotteet). Maatalouden näkökulmasta tällä esinemaailmalla on monia erityispiirteitä, mikä saa ilmaisunsa siinä työskentelevien objektiivisissa ajatusmuodoissa (ks. esim. Alanen 1980a ja b). Esimerkiksi maatalouden

1 Näin muotoiltu holistinen kulttuurikäsite kehittyi tunnetusti Platonista Hegeliin ulottuvassa idealistisen filosofian traditiossa (Iljenkov 1984b), jonka sitten Marx "käänsi jaloilleen". Viime aikoina Durkheim on vakuuttavasti osoitettu tämän objektiivisen idealismin tradition jatkajaksi sosiologiassa (ks. esim. Johnson ym. 1984, luku 5).

2 Epäorgaaninen luonto tarkoittaa tässä Marxilla sitä ihmisen toimintapiirissä olevan maailman osa-aluetta, joka ei kuulu hänen omaan biologiseen organismiinsa. Tästä syystä "ei-organinen luonto" lienee osuvampi ilmaus ja ehkä käännöksenäkin (alkup. "unorganische Natur" esim. Marx 1974c, 376) parempi kuin esimerkiksi *Grundrissen* suomennoksessa käytetty "epäorgaaninen ruumis". (Termin käytöstä, ks. Marx 1986a, erit. kohta "Muotoja, jotka edeltävät kapitalistista tuotantoa", esim. 408, 409 jne.)

työperustan erikoislaatu (Alanen 1988a ja 1988b; myös Figes 1987, 121–124) tuotantovoimien kehitystä rajoittavana luonnon objektiivisena aspektina on mahdollistanut monien sellaisten ”traditionaalisten”, jopa arkaaisten piirteiden laahautumisen miltei nykyaikaan asti (ks. esim. Dobrowolski erit. 267–271), jotka ovat hävinneet jo aikoja sitten teollisuudesta (yleisemmin ks. Alanen 1980b, 89–94).

Ideaalista ei kuitenkaan löydy materiaalisten olioitten muodoista itsestään, sillä ne ovat vain ideaalisen ilmaisun aineellisia ruumiita. Esimerkiksi kansatiede askartelelee usein perinteisen (”traditionaalisen”) talonpoikaiskulttuurin esineitten, tapojen, sananparsien jne. parissa. Silloin kun ne ovat jääneet pois käytöstä, nämä esineet ja tavat *vain vihjaavat* oliomuodoissaan jo hävinneeseen ideaalisen maailmaan.

Ideaalinen onkin vain näiden materiaalisten olioitten ulkopuolella olevassa *ajattelussa*, vaikkakin juuri nämä oliot toimintapiiriinsä sulkevan yhteiskunnan jäsenten ajattelussa. *Ideaalinen aineettomuudessaan on vain puhdas ajatuskuva yhteiskunnan jäsenenä elävien ihmisyksilöiden tajunnassa*. On siis tärkeää, ettei ideaalikuvaa samaista edes sen kielelliseen ilmaukseen. Toisaalta ideaalikuva liittyy aina ajatteluun *ideatorisena prosessina* vaikkapa vain epäselvänä mielteenä siitä toiminnasta, jonka se panee liikkeelle. Näin ymmärrettyinä vain toiminta itsessään ilmaisee adekvaatisti sitä ideaalista, joka on toiminnan muoto olematta siis itse materiaalista toimintaa. Silti ideaalinen siihen tietoisuutena liittyvine mystifikaatioineenkin on tämän toiminnan ehto. Ideaalisessa on kysymys näkökulmasta osaan luontoa, sillä ideaalisen ulkopuolinen luonto ei kuulu ihmiskulttuurin ”epäorganaiseen ruumiiseen”.

Yhteiskunnassa elävän ihmisen tajunta on *objektiivista* kahdessa merkityksessä. Ensinnäkin siksi, että sitä ei voida käsitteellistää yhteiskuntasuhteistaan riippumattoman ihmisen ominaisuudeksi, vaan se ilmaisee ideologiasena sisältönä hänen olemistaan sen yhteiskunnan aktiivina jäsenenä, johon hän on sosiaalistunut. Toiseksi siinä merkityksessä, että se sisältää riittävästi tietoa yhteiskunnasta (yhteiskuntasuhteina ja luontona) tehdäkseen ihmisestä yhteiskunnalliseen toimintaan kykenevän subjektin. Ideaalinen objektiviteetissaan on täten materiaalisen objektiviteettinsa systemaattista olemassaoloa yhteiskunnallisena tajuntana.

Näin *objektiivisten ajatusmuotojen* käsite on mahdollista määritellä täsmällisesti. Käsite viittaa aina toiminnan kaksinaiseen objektiviteettiin sen ylyksilöllisyytenä ja reaalisen toimintakyvyn näkökulmasta myös adekvaattisuutena.

Objektiivisiin ajatusmuotoihin siis sisältyy myös kielen välityksen problematiikka, sillä ideaalikuva saa aina ilmauksensa kielen symboleissa, jolloin symbolien laatu vaikuttaa samalla tämän välityksen luonteeseen. Esimerkiksi esikirjallisen kulttuurin välitys eroaa kulttuurista, joka kykenee käyttämään hyväkseen kirjoitettua kieltä. Perinteisessä talonpoikaisessa kulttuurissa, jossa luku- ja kirjoitustaidon puuttuminen oli yleistä, kulttuuritraditio välittyi pääasiallisesti suullisena perimätietona. Tradition suullisen siirtämisen hankaluus selittää suuren osan vanhan talonpoikauskulttuurin jäähmydestä (kaavamaisuudesta) ja aivan erityisten kielellisten keinojen kehittymisestä (kansanviisaudet, rituaalit, jopa magiikka). (Dobrowolski 1987, 265–267).

Arkielämän kielenkäytössä toiminnan piirissä olevien esineiden objektiviteetti näkyy kertautuvan kokemuksen vahvistamina ”arkisina mielteinä” ja toiminnan ”kivettyneinä (ajattelun I.A.) kaavioina” fetissimäisyyksineen ja mystifikaatioineen (Iljenkov 1984a, 161). Silti kysymys on reaalista tiedosta, jota voi käyttää ja syventää, vaikka objektiivisen ajatusmuodon ja reaalitydelisuuden vastaavuus ei olekaan suoraviivaista. Materialistisesta näkökulmasta ei ole lainkaan absoluuttisesti väärä ideoita (Sayers 1983, 23). Siksi – Godelieriä lainatakseni – jopa esivalttiollisten yhteiskuntien kulttuureille ominaiset ”mielikuvat sisältävät suunnattoman aarteen oikeata ja todellista tietoa, joka muodostaa todellisen ’tieteen konkreettisesta’, niin kuin C. Levi-Strauss sanoo viitatessaan villiin ajatteluun” (Godelier, 1987, 126). Nimittäin ”kaikki uskomukset, joita pidetään aidosti yllä, heijastavat ja paljastavat todellisuuden jonkin aspektin – kysymys on vain niiden oikeasta tulkinnasta ja ymmärtämisestä” (Sayers, 1983, 23).

Merkitysten maailma ideaalisen sfäärinä ja *materiaalinen* aistimellis-esineellisen toiminnan sfäärinä *yhdistyvät näin objektiivisten ajatusmuotojen välityksellä monistiseksi yhteiskuntakokonaisuudeksi*. Samalla Godelieriltä otettu esimerkki osoittaa, että objektiiviset ajatusmuodot eivät esiinny erillään. Ne ovat olemassa aina laajemman merkitysjärjestelmän kontekstissa, eivät yksittäisinä ajatuksina tai mielteinä, vaan ajattelutavassa ja sitä vastaavissa kielellisissä ilmauksissa erityisenä ”puhetapana”. Tämä puhettavan yhteys eli objektiivisten ajatusmuotojen diskursiivinen luonne mutkistaa huomattavasti objektiivisiin ajatusmuotoihin liittyvää problematiikkaa. Se liittyy siihen mm. kysymyksen merkitysten keskinäisestä suhteesta ja sitä kautta hegemonian ongelman. Sama ajatusmuoto yksittäisen esineen määreenä voi nimittäin esiintyä erilaisissa diskursiivisissa yhteyksissä, jotka luonnollisesti vaikuttavat esineen käsittämiseen – ja tämä vaihtoehtoisuus liittyy puolestaan yhteiskunnallisen vallan problematiikkaan. Diskurssin valinta

vaikuttaa siten siihen, mitkä esineen määreet nousevat toiminnasta sen horisonttina tai näkökulmana muita keskeisemmiksi.

2.2.2. Muodon diskursiivisuus

Sosiologian normaalikielessä *diskurssi* on semiotiikasta peräisin oleva uudis-sana. Sen käytön laajentuminen selittyy *ideologian* käsitteen epätäsmällisyydestä. Ideologia on voitu ymmärtää laajasti ajattelun kokonaissisältönä tai spesifisti esimerkiksi vain hallitsevan luokan ideologiana, sublimaationa, vääränä tietoisuutena jne. Sen sisältö voi olla ristiriitainen myös toimivan subjektin näkökulmasta (manipuloiva vs. manipuloitu). Se on voitu ajatella yhtä hyvin tiedostamatta omaksutuksi kuin aktiivisen toiminnan ja ideologisen taistelun kohteeksi. Samantapaisia ongelmia liittyy objektiivisten ajatusmuotojen käsitteeseen. Ideologia ymmärretään usein objektiivisten ajatusmuotojen laajempaan kokonaisuuteen eli merkitysjärjestelmänä. Joskus objektiiviset ajatusmuodot kuitenkin vain samaistetaan ideologiaan (vrt. neoklassinen poliittinen taloustiede objektiivisena ajatusmuotona tai ideologiana). Lähinnä Parsonsin luoman sosiologian normaalikielen analyttiset termit arvoineen ja normeineen on tietenkin tarkoitettu tällaisten kokonaisuusien erittelyyn, mutta ne eivät korvaa diskurssin termiä. *Diskurssi nimittäin voidaan ymmärtää sekä erityiseksi merkityskokonaisuudeksi että erityisen merkityskokonaisuuden analyysiyksiköksi*. Diskurssin termiä käytetään tässä tutkimuksessa ideologisten merkityskokonaisuusien sisältöjen ja rakenteen erittelyyn. Jopa koko yhteiskunnallisen elämän henkisen aspektin kokonaisuutta *ideologisena muodostumana* on mahdollista analysoida näiden yksiköitten kautta, ts. erilaisten, vallitsevien ja alistettujen, johdonmuokaisten ja ristiriitaisten tai fragmentaaristen, pitkäaikaisten ja periodimaisten diskurssien kokonaisuutena. Kysymyksessä on silloin kokonaisyhteiskunnan *metadiskurssi*, joka vaikkapa jonkinlaisena kansalaisuskontona¹ yhdistää erityisen yhteiskuntamuodostuman jäsenenä olevien ihmisten ajattelua mahdollistaen yhteiskunnan toiminnan. Ideologinen muodostuma on siten yhteiskuntamuodostuman kokonaispraksiksen materiaalisen puolen ideaalinen vastine.

¹ Esimerkiksi Alapuro ja Stenius (1989, 11, 17-18) määrittelevät de facto nationalismiin tällaiseksi "kansalaisuskonnoksi".

Tällainen diskurssin termin käyttö ei tee tarpeettomaksi ideologian käsitettä, mutta ideologia tulee ymmärretyksi tällöin vain ajatteluna, ts. ideatoriseksi toiminnaksi yleensä, jolla on vaihteleva merkityssisältö. Diskurssianalyysistä tulee siten ideatorisen toiminnan ideologisen sisällön analyysin väline. Diskurssianalyysin keinoin voidaan näin ollen täsmentää sellaisten ilmaisujen sisältöä kuin kulttuurinen identiteetti, hegemonia, eetos, tai yksinkertaisesti määritellä ajattelun ja siten myös toiminnan ideologinen näkökulma johonkin ongelmaan. Toinen diskurssin käsitteen käyttöönoton syy liittyy niihin ongelmiin, jotka juontuvat ajattelun (ideaalisen) suhteellisesta riippumattomuudesta tai redukoitumattomuudesta materiaaliseen elämään. Käsite tarjoaa täsmällisemmän keinon materiaalisen ja ideaalisen suhteellisen riippumattomuuden sisällöllisen merkityksen arvioimiseksi. Se myös osoittaa, että materiaalisen ja ideaalisen suhdetta on mahdollista tarkastella toisensa edellyttävänä kokonaisuutena turvautumatta sen paremmin empiristisiin, deduktiivisiin kuin funktionalistisiin ratkaisuihin. Ideaalisen analysointi diskursiivisena merkitysten järjestelmänä tuo etuja, jotka tulevat hyvin esiin verrattaessa sitä empiristiseen ja "pääomaloogiseen" menettelytapaan.

Kazimierz Dobrowolski (1987) tarjoaa esimerkin *empiristisestä kulttuuri-konseptiosta*.¹ Tunnetussa kirjoituksessaan Peasant Traditional Culture hän abstrahoi merkitysjärjestelmien historiallis-spesifeistä aspekteista. Tällöin kulttuuri koostuu kokonaisuhteydestään irrotetusta joukosta talonpoikaiskulttuurin suhteellisen pysyviä abstraktis-yleisiä elementtejä. Juuri tällaisista erillisistä kulttuuripiirteistä nähdäkseni muodostuu paljolti koko modernisaatioteorian traditionaalisen kulttuurin käsite, joka muodostamistapansakin vuoksi antaa hyvin kapean ja köyhän kuvan esim. esiteollisista talonpoikaiskulttuureista.

Sama pätee *struktuuristiseen* pyrkimykseen johtaa tuotantotavasta spesifi talonpoikainen kulttuuri pääomalogiikalle (tavaramuodosta) tai eräille althusserilaisille (tuotannosta yleensä) ominaisella tavalla. Osassa aikaisemmista kirjoituksistani maatalouden/maaseudun kulttuuristen prosessien erottelut rajoittuvat tällä tavoin tyypillisesti vain joihinkin reaalisista merkitysten järjestelmistä irrallisiksi jääviin "ajatusmuotoihin" (ks. erit. 1980a ja b). Tällaisella deduktiolla ei ole päästy erityisellä tavalla ymmärretyn taloudellisen tason ulkopuolelle. Vaikka nämä talonpoikaiset ajatusmuodot sitten liite-

¹ Tähän rinnastuvia ovat mm. Bergerin (1987) ja Ortizin (1987) talonpoikaiskulttuuria käsittelevät erittelyt.

täänkin historiallisesti täsmennettyihin aikaperiodeihin, yhteiskunnallisten prosessien kuvaus ja selittäminen ovat jääneet historialliselta sisällöltään abstraktin köyhiksi, ja osin spekulatiivisiksi. Epähistoriallisuudessaan deduktiivinen metodi rinnastuu empirismiin. Kumpaakin yhdistää kyvyttömyys tarttua ideatoriseen ainekseen merkitysten järjestelminä.

Yksi maailman tunnetuimmista talonpoikaistutkijoista, antropologi Eric Wolf esittää teoksessaan *Europe and the People without History* (1982) sellaisen kuvauksen ideaalisesta ja sen redukoitumattomuudesta, jota voin pitää tältä osin oman teoreettisen työni mallina. Eric Wolf kirjoittaa:

Ideoiden ryhmittymät ja erityiset ryhmäintressit eivät kuitenkaan ole mekaanisissa yksi yhteen -suhteissa. Jos tuotantotapa mahdollistaa ideajärjestelmien synnyn, ne ovat moninaisia ja usein ristiriitaisia. Ne muodostavat kollektiivisten representaatioitten 'ekologian', ja ideologian rakentaminen sijoittuu niiden ideologisten valintojen kenttään, jossa ryhmät hahmottavat asemansa vaihtoehdoista valitsemisen monimutkaisessa prosessissa. Tämä mukaanottamisen ja poissulkemisen prosessi ei ole vain kognitiivinen; se sisältää myös vallankäytön. Tukeakseen ideologista hegemoniaa oikeaoppisuuden puolustajien täytyy toimittaa sanomansa yhä suurempaan määrään instrumentaalisisille alueille kaventaen samalla alistettujen ryhmien kykyä kehittää elinkykyisiä vaihtoehtoja. (Wolf 1982, 391).

Käsittelen myöhemmin althusserilaisen tuotantotavan käsitteen ja sen johdannaisena esiintyvän luokkaintressin käsitteen rajoituksia (2.3.5). Yllä olevassa katkelmassa minua miellyttää *ideoiden käsittäminen* sellaisena *kollektiivisten representaatioitten ekologiana, joka on sisäisesti ristiriitainen. Siihen liittyy subjektin näkökulmasta valintoja, mukaanottamista ja poissulkemista sekä luokkien välistä taistelua hegemoniasta*. Kysymyksessä ei ole myöskään vain abstrakti taistelu ajatuksista, vaan samalla *vallasta* "instrumentaalisen" hallinnan *materiaalisissa instituutioissa*. Oma käsitteellistämistapani on kuitenkin radikaalisti toinen. Antireduktionistisen konseptin kehittelyn tarve tulee usein vastaan maatalouden pientuotantokeskustelun ongelmakohdissa. Strukturalistisen marxismin pientuotantokonseptiossa (3.1.3) talonpoikien toiminta päätellään useimmiten suoraviivaisesti eri luokkien ja luokkakerrostumien taloudellisista intresseistä. Tätä tietä ei kuitenkaan kyetä eteneämään johdonmukaisesti, vaan joudutaan erilaisiin ristiriitoihin. Palaan ongelmaan vielä monessa yhteydessä, mutta konkretisoin sitä tyypillisellä esimerkillä.

Jairus Banaji korostaa eräässä kirjoituksessaan sitä, miten Intian ”keskitalonpojat” ja ”rikkaat talonpojat” toimivat ”rationaalisesti” omien taloudellisten intressiensä mukaisesti. Sen sijaan köyhät joutuvat toimimaan etujensa vastaisesti, jos eivät aina vapaaehtoisesti, niin ainakin silloin kun esim. kastilaitosta käytetään heidän väkivaltaisessa painostamisessaan. (Banaji 1990, 226–228). Banajin konseptiossa on kaksi ongelmaa, yhtäältä kastilaitoksen ja porvarillisten suhteitten yhteys ja toisaalta rikkaitten talonpoikien kyky käyttää kastilaitosta hyväkseen. Kiinnitän nyt huomiota vain jälkimmäiseen.¹ Ratkaisemattomaksi ongelmaksi tällaiselle yhden ryhmän, talonpoikaisporvariston, etuihin perustuvalla ideologiakonseptiolle jää luokan kyky hyödyntää kastilaitosta etujensa mukaan. Konseption toimivuuden ehtona on, että talonpoikaisporvariston etuun liittyvä ideologinen aines kyetään yhdistämään vastaavaan kastilaitoksen ainekseen erityisenä diskurssina. Ratkaisuksi ei kelpaa Banajin tapa leimata ”takapajuisiksi” kastit, joita talonpoikaisporvaristo käyttää hyväkseen köyhien repressiossa. Tämähän on vain toinen ilmaisu sille, mikä pitäisi selittää, eli kastien jäsenten toiminta jopa omien etujensa vastaisesti. Ongelma on sitäkin suurempi, kun hän samalla arvosotelee erilaisia poliittisia konseptioita väärästä, tosiasiasa varakkaan talonpoikaiston etujen mukaisesta ”talonpoikaiston yhtenäisyyden” konseptiosta (mt. 296–297).

Banajin olisi siis selitettävä se, *miksi* jokin ideologisen diskurssin sisältö kykenee yhdistämään talonpoikaistoa yli luokka- ja kastirajojen rikkaitten talonpoikien olennaisten etujen mukaisella tavalla. Puhtaan luokkareduktionismin tai kielellisen akrobatian avulla (kastien ”takapajuisuus”) ei tällaisen yhden luokan hegemoniaa diskurssin sisällössä kyetä osoittamaan.² Semiotiikka avaa mahdollisuuden tämän ilmiön käsitteistämiseksi.

Semiotiikan problematiikan yhdistäminen materialistiseen yhteiskuntateoriaan

Kielen ja merkin problematiikka on periaatteessa mahdollista liittää materialistiseen ja marxilaiseen perinteeseen. Jo *Saksalaisessa ideologiassa* Marx ja

¹ Neljännessä luvussa pohdin ensin mainitulle analogisia ongelmia.

² Ei ainakaan ilman ”manipulaation” luokkareduktionistista johdannaiskonseptiota, jonka Banaji kuitenkin aivan oikein hylkää (1990, 296). Manipulaation termi ei toki selitä kykyä manipulointiin.

Engels korostivat sopusoinnussa heidän yleisten materiaalisten oletustensa kanssa, että ideaalikuvalle on oltava "materiaalinen ruumis", jossa se saa symbolisen ilmaisun eli esineistyy (1978a, 87) "todellisuuden kielenä" (mt. 81). Kieli on merkkimateriaalissaan ja sääntörakenteessaan (kielioppi) ideaalikuviin representaation väline. Samalla kieli kuitenkin mahdollistaa ideaalikuviin kohdistuvan erityisen toiminnan, ajattelun. Siksi kielen merkkimateriaalin avulla toimiminen voidaan ymmärtää inhimillisen tietoisuuden suhteellisen itsenäiseksi tai välittömästi redusoitumattomaksi toiminnaksi (tästä täsmällisemmin 2.2.3). Vasta toiminnan varsinaisessa materiaalisessa momentissa tämä tietoisuus muuttuu *käytännölliseksi tietoisuudeksi* (Williams 1988, 49, 51, 117; Iljenkov 1984a, 236–237; 1984c, 21). Etenkin kirjallinen kulttuuri mahdollistaa myös ideatorisen aineksen tehokkaan varastoinnin siihen asti, kunnes erityinen toimintatilanne tekee siitä käyttökelpoisen.

Inhimillinen tietoisuus on kuitenkin diskursiivisuudessaankin (ja redusoitumattomuudessaan) aina materiaalis-sosiaalisen toiminnan kyllästämiä ja validoimia. Ilman tätä puolta, johon palataan täsmällisemmin kohdissa 2.3.2 ja 2.3.8, ei olisi mahdollista puhua systemaattisesta materiaalisteen ja ideaalisten suhteesta.

Ei-reduktiivinen ideologiakonseptio ei ole suinkaan itsestäänselvyys. Kielen diskursiivisuuden problematiikkaan on viime vuosina keskittynyt myös osittain oikeutettu Marxin ideologiakonseption arvostelu taloudellisena ja/tai luokkareduktionismina. Marxin materialismin päävaihtoehdoksi on noussut sellainen, tosin idealistisesta suunnasta katsottuna yhtä reduktiivinen teoreettinen suuntaus, jossa kieli ei ole enää minkäänlaisessa systemaattisessa representaatiosuhteessa materiaalisteen toimintaan (työnä, taloutena). *Kieli-strukturalismin* mukaan kieli rakenteistaa kaikkea sosiaalista tai on psykoanalyttisesti perusteltu, mutta yhtä kaikki struktuurina ihmisten elämään vaikuttava voima. Koska ideaalisella ei ole kielistrukturalismissa minkäänlaista vastaavuussuhdetta mihinkään itsensä ulkopuoliseen, episteemiselle kysymykselle eri diskurssien totuudenmukaisuudesta ei jää sijaa. Sen sijalle tulee hienosyinen merkitysten vaihtelun äärettömyys, merkitysten spontaani kombinoituminen ja uudelleenkombinoituminen ilman mitään muita ulkoisia rajoituksia kuin korkeintaan diskursiiviset operaatiot itsessään. Näin kieli itsessään on varsinainen yhteiskunnallinen subjekti. (Problematiikasta ja sen teorianhistoriallisesta taustasta ks. Anderson 1983; vrt. myös Johnson ym. 1984, 141; Hall 1983, 65, 79; Siisiäinen 1986, 92–97). Tällä strukturalistisella suuntauksella on ollut hyvin vähän vaikutusta maaseutusosiologiseen kes-

kusteluun. Idealistisuudestaan huolimatta se on kuitenkin pakottanut kehittämään yleistä marxilaista ideologiateoriaa. Se ansaitsee tästä syystä huomiota pyrittäessä välttämään maatalouden pientuotantokeskustelun teoreettisia umpikujia – jopa koko pientuotanto-ongelman olemassaolon synnyn ja olemassaolon selittämisessä.

Pidän siis *ideologiaa vain ideatorisena toimintana yleensä*. Kanta on peräisin *Stuart Hallilta* (1983). Hän määrittelee ideologian tietoisien väljästi kieleen kohdistuvaksi toiminnaksi, joka sisältää sosiaalisen ajattelun kaikki organisoituneet muodot käytännöllisestä ajattelusta teoreettiseen, ja jonka avulla ihmiset voivat tarttua ajattelun keinoin sosiaaliseen todellisuuteen (mt. 59–60, 76). Näin ajattelukin tuottaa dialektiikkaa materiaalisen ja ideaalisen suhteeseen yhteiskunnallisessa praksiksessa. Tästä myös seuraa, että ideologioitten dynamiikka tulee ymmärtää myös suhteellisen itsenäisinä *diskursiivisina projekteina*. Niillä on paitsi omat postulaattinsa myös sisäiset ristiriitansa, joita on tiettyihin rajoihin asti mahdollista ratkaista puhtaasti ajattelun keinoin.

Yhdeksi esimerkiksi tällaisesta ideologisesta projektista Suomen historiassa voisi tulkita Alapuron ja Steniuksen (1989) analysoiman fennomanian. Siihen sisältyi joukko sellaisia postulaatin kaltaisia korostuksia (mm. suomen kieli, kansalaisyhteiskunnan ja valtion samaistamistendensi, kansan jakamattomuus, patriarkaalisuus, talonpoikaisuus jne.), jotka ovat säilyneet pitkään suomalaisten ajattelussa jo 1800-luvun puolivälissä kehittyneessä muodossaan. Ja jos astumme vieläkin lähemmäksi talonpoikais- ja etenkin maatalouden pientuotantoproblematiikkaa, tällaisena voidaan pitää myös asutuspolitiikkaa (vrt. Leo Granberg 1989, 14). Asutuspolitiikalla oli ehkä yhteyksiä fennomaniaan, vaikka niitä ei ole vielä tutkittu. Joka tapauksessa on selvää, että asutustoiminta ”ei ollut ainoa mahdollinen ratkaisu” Suomen maaseudun ja yleensäkin yhteiskuntarakenteellisiin ongelmiin. Se siis edellyttää itse ideologista selitystä, kuten Granberg (mt. 49) korostaa Pauli Manniseen viitaten. Ja varmaankin sen takana olivat ”talonpoikaisen vapauden, riippumattomuuden ja itsenäisen työn hyveet” (mt.), jotka nykyäänkin näyttäytyvät kehitysmaiden maareformipyrkimysten yhteydessä (ks. esim. Llambi 1989, 747).

Ajattelun materiaalina ovat siis kieleen kietoutuneet ideaalikuivat. Diskurssin käsite tarjoaa välineen ajattelun ideologisen sisällön ja rakenteen

analysoimiseksi.¹ Välttämättömyys ja mahdollisuus *ideologiakonseptin teoreettiseen täsmennykseen* syntyy Stuart Hallin mukaan siitä, että "kielessä sama sosiaalisen suhde voidaan representoida ja konstruoida eri tavoin, koska *kieli* ei ole luonteensa vuoksi sidoksissa kohteeseensa yhden suhteena yhteen, vaan on monikohteinen" (1983, 71). Kielen "monikohteisuuden" ymmärtämisen merkitystä Hall perustelee seuraavasti:

Ideat ja konseptit eivät esiinny kielessä ja ajattelussa ... yhdellä ja ainoalla eristetyllä tavalla sisällöltään ja viittaukseltaan muuttumattoman määrättyinä. Kieli laajemmassa merkityksessään on käytännöllisen järjestyksen, laskelmoinnin ja tietoisuuden väline niillä tavoilla, joilla tietyt merkitykset ja yhteydet ovat olleet historiallisesti liittyneinä yhteen, mutta sen todistusvoima riippuu 'logiikasta', joka liittyy väittämän toiseen yhteenliittyneiden merkitysten ketjussa; jossa sosiaalisen yhteyden mukanaan tuomat merkitykset ovat tiivistyneinä yhteen ja kimpoavat esiin toisistaan. Edelleen nämä ketjut eivät ole koskaan pysyvästi lukkoonlyötyjä joko merkitysten sisäisissä järjestelmissään tai niiden sosiaaliluokkien ja ryhmien mukaan, mihin ne kuuluvat. Muuten käsitys ideologisesta taistelusta ja tietoisuuden muutoksista – keskeisiä käsityksiä mille tahansa marxilaiselle projektille – olisi tyhjää leikkiä, kuolleitten retoristen hahmojen tanssia. (Hall 1983, 77–78).

Tästä kielen luonteesta seuraa välittömästi ainakin seuraavia seikkoja. Ensinnäkin merkitysten järjestelmä ei muodostu välittömän spontaanisti, vaan historiallisesti ihmisten sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jonka eräs aspekti on sosiaalinen taistelu merkitysjärjestelmän sisällöstä, siis mm. *hegemoniasta*. Toiseksi, merkitysjärjestelmän kokonaissisältö ei määräydy ainoastaan erillisten merkityselementtien määrästä tai sisällöstä, vaan myös yksittäisten merkitysten tai merkitysosoiden erilaisesta korostumisesta diskurssien *solmukohtina* kunkin merkitysketjun sisällä (mt. 78). Tällä tavoin voidaan ajatella mm. talonpoikaisuuden liittyvien objektiivisten ajatusmuotojen mahdollistavan talonpoikaisporvariston harjoittaman köyhien talonpoikien riiston vetoamalla juuri talonpoikaiston yhtenäisyyteen. Ideologinen taistelu perustuu tähän mahdollisuuteen yhdistää ja painottaa eri tavoin yksittäisten

1 Tästä on Hallin (1983) mielestä löydettävissä esimerkki jo Marxin "Pääomasta". Hall katsoo tästä huolimatta "muuntavansa substantiaalisesti klassisia väittämiä ideologiasta" (mt. 63). Marxin myöhäistuotannon (Brumairekuun 18. lähtien) osalta ehkä voitaisiin puhua yhtä hyvin eksplikaatiosta ja käsitteellisestä täsmentämisestä, joka ulottuu myös Gramscin hegemoniakonseptioon.

objektiivisten ajatusmuotojen ideologista merkityksainesta. Mutta myös merkitysjärjestelmien sisäiset alajäsennykset eri sosiaaliryhmien tai alakulttuurien erillisinä diskursseina on näin joistakin aspekteistaan liitettävissä yhteen yleisemmiksi, eri väestöryhmiä yhdistäväksi *metadiskursseiksi*. Oikeastaan samasta ominaisuudesta seuraa kolmaskin piirre, nimittäin se että merkitysjärjestelmät eivät useinkaan ole täsmällisiä tai ristiriidattomia kokonaisuuksia. Neljänneksi, merkitysjärjestelmä ei ole koskaan historiallisesti lukkoon-lyöty, vaan tulevaisuuden suhteen avoin, mikä seikka tietenkin vasta mahdollistaa *ideologisen taistelun*. Viidenneksi, merkitysjärjestelmien luonne mahdollistaa sen, että samasta objektista voi olla erilaisia kielellisiä representaatioita (mt. 71 ja 76), esimerkiksi niiden luokkasisällön mukaan, mikä selittää *ideologisten muodostumien avoimuuden* vaihtoehtoisille ideologisille projekteille. Kielen "monikohteinen" luonne tekee siksi jo itsessään mahdottomaksi ymmärtää ideat ja konseptiot (ts. ideologian) välittömän reduktiivisesti. Minkä tahansa sosiaalisen entiteetin (esim. maanviljelijäperheen tai kyläyhteisön) materialistisella asemalla yhteiskunnan rakenteessa ja tähän liittyvillä ideoilla ei ole välitöntä (annettua, välttämätöntä ja pysyvää) yhteyttä toisiinsa.

Kokonaisuutena katsoen semiotikka mahdollistaa yhteiskuntien ideatorien muodostuman (materiaalisen muodostuman vastakohtana) teoretisoimisen sellaisena monitasoisena ja ristiriitaisena "kollektiivisten representaatioitten ekologiana", jollaiseksi Eric Wolf sitä sitaatissaan kuvasi, mutta jonka teoretisoimiseen hänen althusserilaisen Marx-tulkintansa mukainen lähtökohtakategoria, tuotantotavan käsite ei anna mahdollisuutta (2.3.3-). Erittelen seuraavassa tätä "kollektiivisten representaatioitten ekologiaa" kiinnittäen kuitenkin päähuomion hegemonian ongelmaan.

2.2.3. Ideologiset muodostumat ja hegemonian ongelma

Antonio Gramsci on tietenkin hegemonian käsitteen alkuperäinen muotoilija.¹ Hänen kirjoitustensa pohjalta on sittemmin täsmennetty "hegemonis-

¹ Gwyn A. Williamsin (1983, 32) mukaan Marxin tuotannosta löytyy tällainen konseptio implisiittisessä muodossa ensimmäisen kerran "Brumairekuun 18.":sta eli jo vuonna 1852. Williams korostaa, että tämä teos merkitsi selvää muutosta Marxin aikaisempaan, vielä selvästi luokkareduktionistiseen (ja ekonomistiseen) ideologiakonseptioon. Näin ollen Marxin ajattelun arvostelulle luokkareduktionistina on perusteita mainittua kirjoitusta edeltävän tuotannon osalta.

ten projektien” konseptio (Jessop 1983, 100). Gramscin mukaan hegemonian synnyn ehtona on sekä saman luokan eri fraktioiden ja kerrostumien että myös alistettujen ryhmien intressien ”kompromissinomainen” huomioiminen, joka ei kuitenkaan koske ”olennaista”, ”taloudellisen toiminnan ratkaisevaa ydintä” (1967, 224). Vaikka hän siis liittää ideologiakonseptionsa materialistiseen yhteyteen, hegemonisesti yhdistettyjen aladiskurssien hienovaraista huomioon ottamista kuvaa se, että Gramsci korosti – talonpoikaiston osalta – kansanperinteen tutkimuksen ohella vieläpä paikallisen kielen muotojen tärkeyttä, kuten Alastair Davidson osoittaa (1984, 146–149). Hegemonian luominen on siten eri luokkien ja fraktioiden historialliseen kokemukseen perustuvien ideologisten merkityselementtien kompromissinomaista yhdistämistä ”eettis-poliittiseksi” (mt. 224) diskursiiviseksi projektiksi, johon ne – vaikka eivät sitä kaikin puolin hyväksyisikään – vähintäänkin passiivisesti alistuvat. Ryhmien historiallinen kokemus liitetään tällöin yhteen hegemonian kannalta erityisistä ideologisen aineksen strategisista ”solmukohdista” käsin¹. Hegemonian ainekset on Hallin mukaan (1983, 80–82) ”annettu” ”ainoastaan” määrätynä ”historiallisesti strukturoituneena maastona”, esim. eräänlaisena kansanomaisen (ja kansallisen) filosofian saostamana käytännöllisen ajattelun maailmana, jonka sisäisiin merkitysyhteyksiin ideologinen taistelu juuri liittyy (vrt. myös Sayer 1987, 95- ; Siisiäinen 1986, 269).

Minkään erityisen diskurssin muotoutuminen ei voi silti olla ’vapaata’, sillä eri luokkien ja fraktioiden asemaan yhteiskuntarakenteessa sisältyy aina sellaisia materiaalisia käytäntöjä, jotka rajoittavat, määräävät ja validoivat sen sisältöä (ks. 2.3.1 ja 2.3.8). Siksi on teoreettisesti kestävämpää pitää vaihtoehtoisten diskurssien reaalista olemassaoloa subjektivistisen tai siitä itsestään määräytyneen strukturalistisen yhteiskuntakonseption perusteluna (ks. erit. Siisiäinen 1986, 269). Viimeksi mainitussa, ts. strukturalistisessa voluntarismissa episteeminen kysymys oikeasta ja väärästä korvataan diskurssin sisäisen logiikan pohtimisella. Talonpoikaistutkimuksessa esim. Hussainille ja Tribelle (1981a ja b) kysymys bolsevikkien ja sosiaalivallankumouksellisten agraarikonseption adekvaattisuudesta vallankumousta edeltäneellä Venäjällä on väärä, vaikka he paradoksaalisesti itse pohtivat kummankin suuntauksen teoreettista realistisuutta mm. arvioidessaan talonpoikaiston differentiaatiota.

¹ Solmukohdan termi on peräisin Laclau ja Mouffin voluntaristisesta diskurssianalyttisestä konseptiosta, mutta kuten Hallin konseptin ohella myös Martti Siisiäisen tutkielmasta käy ilmi (1986, 269, 278), sitä on mahdollista hyödyntää myös materialistisessa kontekstissa.

Siksi he eivät (Hindessin ja Hirstin teoretisointeja seuraten) hylkää ainoastaan perusalthusserilaista oikean ja virheellisen 'äkkiväärää' dualismia (vrt. Tribe 1981, xii–xiii), vaan edustamansa jälkialthusserilaisen suuntauksen mukaisesti kaiken vastaavuuden materiaalisen ("talouden taso") ja ideaalisen ("diskurssien taso") välillä (mt. xiv)¹. Tällainen epistemologisen kysymyksenasettelun totaalinen hylkääminen merkitsee tietenkin teoreettista relativismia, koska ajatusmuotojen (diskurssien) ja reaalisen elämän välinen silta on siinä kokonaan katkaistu. Sen sijaan *Antonio Gramsci* ei aseta yleensäkään taloutta (luokkia) ja eri diskursseja tällä tavoin vastakkain. Ne eivät ole althusserilaisittain erillisiä struktuureja ilmaisevia "instansseja" tai "tasoja" (ks. 2.3.3-), sillä – Gramscin (1982, 71) omaa terminologiaa käyttäen – "kansalaisyhteiskunnan" ja "poliittisen yhteiskunnan" välinen erottelu on ymmärrettävä "metodologisena" ei "elimellisenä". Tämä merkitsee Martti Siisiäisen tulkinnan mukaan täsmällisemmin sitä, että kansalaisyhteiskunta ei ole poliitikasta irrallaan olevaa taloutta, vaan talouden ohella myös poliittisten subjektien muotoutumisen aluetta (1986, 272). (Tällä politiikan ymmärtämistavalla on läheinen yhteys siihen valtiokäsitykseen, joka muotoillaan täsmällisemmin kohdassa 4.3).

Talonpoikaisto ja hegemoninen ongelma

Talonpoikaistilaan tai perheviljelmään nykyajan kapitalistisessa yhteiskunnassa, sen tuotantovoimien kehitysasteeseen (työn vielä nykyäänkin vahvoihin käsityömäisiin piirteisiin), työperustaan (tuotannon sidonnaisuuteen maahan ja luonnonprosesseihin), yksityisomistajuuteen (omistajan reaaliiseen ja illusoriseen vapauteen vaihdon sfäärissä ja työprosessin valvonnan suureen autonomiaan), perhetyöhön (työn tarkoituksena perheen toimeentulo sen omin voimin), sosiaaliseen taustaan (tilanomistajien taustaan yleensä maataloudessa) ja ympäristöön (kylään) liittyy joukko *objektiivisia ajatusmuotoja*. Niistä osa voidaan katsoa laajempien, formaatitaseisten *hegemonisten diskurssien näkökulmasta strategisiksi solmukohdiksi*. Koko

¹ Triben (1981) esseekokoelman esipuheen perusteella voi todeta, ettei kysymyksessä ole ainoastaan ekonomistisen reduktionismin (täysin perusteltu) hylkääminen, vaan sanoutuminen irti kaikesta materiaalisen ja ideaalisen vastaavuudesta. Hän esittää althusserilaista käsitteistöä käyttäen "talouden" ja "teoreettisen diskurssin" kaiken yhteyden katkaisemista ja siksi myös talouden "privilegioaseman" hylkäämistä.

kapitalistisen yhteiskuntamuodostuman näkökulmasta erityisen tärkeitä strategisia solmukohtia näyttäisivät olevan etenkin eräät perheeseen ja sopimusvapauteen liittyvät ajatusmuodot. Käsittelen seuraavaksi yksityiskohtaisemmin niiden liittymistapaa hegemonisiin diskursseihin.

Maatalouden pientuotantoa tulkitsevissa diskursseissa erityisen keskeisen painon näyttää saaneen *maatalousyritysten sisäisiä suhteita luonnehtiva perhe-elementti*. Mm. Friedlandin ja Pugliesin (1989) mukaan juuri sillä on keskeinen merkitys ideologisessa luokkataistelussa maatalouden sosiaalisista suhteista (mt. 150, vrt. 158). Perheperustaisuuden korostaminen nimittäin kätkee maatalouden pikkuporvaristolta sen aseman objektiivisen epävakaisuuden ja pääosin alaspäin suuntautuvan yritysten differentiaation (mt. 160–161): muutos köyhtymisenä, marginalisoitumisena tai hakeutumisenä tilan ulkopuoliseen palkkatyöhön ei nimittäin horjuta itse perhemuotoa.

Perheviljelmän toinen "solmukohta-aspekti" on *omistus*. Tietenkin omistus itsessään on sekä reaalista vapautta (omistajahan on juridisesti markkinoiden vapaa aktori) että illusorista ('vapaus' on aina toimijan rakenteellisen aseman rajoittamaa). Omistus on se välitön solmukohta, jolla pikkuporvaristo liitetään diskursiivisesti elimelliseksi osaksi porvariston hegemonista "blokkia" (Gramsci). Kuitenkin silloin, kun omistus ja perhe liittyvät kiinteästi yhteen, kuten esimerkiksi Yhdysvaltojen "jeffersonilaisessa" "homestead-ideologiassa", juuri perheen pysyvyyden voi olettaa peittävän omistuksen epävakautta. Ideologisen merkitysketjun lenkkeinä perhe ja vapaus vahvistavat toisiaan (yleisemmin ks. Goodman & Redclift 1985). Ajatus perheviljelyn suuremmasta inhimillisyydestä, luonnollisuudesta jne. estää samalla laajemminkin proletaaristen intressien mukaisten kysymysten nousemisen etualalle. Muutenkin materiaalisissa yhteiskuntasuhteissa tapahtuneita muutoksia on syytä tarkastella hegemoniaproblematiikan näkökulmasta. Tällainen uusi, merkittävä muutos sisältyy vertikaaliseen integraatioon.

Vertikaalisella integraatiolla tarkoitetaan tavanomaista markkinasuhdetta kiinteämpää maatalouden pientuottajan ja usein monopolistisen kaupan tai teollisuuden välistä suhdetta. Vertikaaliseen integraatioon liittyvien eri *sopimusmuotojen*, mm. osto- ja myyntisopimuksen, tuotantosopimuksen jne. sekä formaalinen sisältö että alinomaisen kamppailun kohteena oleva tulkin-takäytäntö ilmaisevat monin tavoin sopimuskumppanien epäsymmetriaa, kuten ennen kaikkea Roger A. J. Clapp (1988, 7, 8–19; vrt. myös de Janvry 1981) yksityiskohtaisesti osoittaa. Suuryrityksen olennaiset edut huomioon ottavan hegemonian kannalta tärkeäksi solmukohdaksi osoittautuu "autonomian konseption tiukka lakiautonomia: farmarin oletetaan allekirjoittavan sopi-

muksensa vapaasta tahdostaan, valitsevan sopimustuotteen eri vaihtoehtoista ja olevan halutessaan vapaa vetäytymään liikekumppaniudesta". Siksi tässä juridis-ideologisessa muodossa "sopimus on paremminkin suhteen representaatio kuin suhde itse": representaatio tässä muodossaan peittää osapuolien todellisen epäsymmetrian. (Clapp mt. 8; myös Wilson 1986, 47). Taistelu sopimuksen sisällöstä on samalla taistelua tämän hegemonisen representaation reaalista sisällöstä (Clapp mt. 28), mutta se on taistelua hyvin epätasa-arvoisten sopijapuolien välillä (mt. 31–32). Sopimus itsessään on hegemoninen siinä mielessä, että se on "legitiimin julkisen diskurssin mukainen", mutta "todellisen" hegemonian yhtiö hankkii käytännöllään, jossa olennaisinta on sen kaikin puolin vahva asema liikekumppanuussuhteessa ja kyky hyödyntää edukseen talonpoikien sosiaalista ympäristöä. Sopimusviljelijät ovat muihin yhtiön kannalta reservinä oleviin pientilallisiin nähden etuoikeutetussa asemassa, mikä estää viljelijöitten solidaarisen kollektiivisen vastarinnan: siksi sopimusviljelijä yleensä mieluummin mukautuu. Mukautuminen vahvemman hegemoniaan ei ole ainoastaan ideologista, vaan se ilmaisee reaalista valtasuhdetta, jonka sopimusviljelijä joutuu ottamaan huomioon (mt. 32–33).

Koska jokainen objektiivinen ajatusmuoto on tällä tavoin luonteeltaan välttämättä diskursiivinen, toimija tavallaan aina väistämättä valitsee (vaikkakaan ei subjektivistisen vapaasti) erityisen diskurssin mukaisen toimintastrategian, joka praksiksen ideaaliseen momenttiin liittyneenä vastaa aina erityistä "horisonttia" (vrt. Pietilä 1983, 233, 266) tai näkökulmaa yhteiskuntaan. Maatalouskysymyksenkin nousu 1800-luvun lopun Länsi-Euroopassa parlamentaariseen taisteluun on puolestaan esimerkki tällaisen horisontin muutoksesta. Itse asiassa vasta sen seurauksena perheviljelmäideologia tuli perheviljelmän naturalisaation muodossa osaksi hegemonista porvarillista diskurssia (ks. 3.2.1).

Ideologinen taistelu merkitsee myös talonpoikaisporvariston kannalta merkitysten aktiivista rakentamista sellaiseksi metadiskurssiksi, joka ainakin eräiden solmukohtien välityksellä mahdollistaa sen omien luokkaintressien turvaamisen. Tämän ei tarvitse johtaa välttämättä sen enempää reaalisten sosiaalisten erojen kokemisen peittymiseen kuin ylipäättään jonkin erityisen luokan edut turvaavan luokkadiskurssin ristiriidattomaan omaksumiseen. Annan tästä joitakin esimerkkejä. Tällä tavoin voitaisiin tulkita maatyöläisten tietoisuutta Englannin Itä-Angliassa *Newbyn, Bellin, Rosen ja Saundersin* tutkimuksen (1978, erit. 277–280, 287, 312–313 ja kpl 8) pohjalta. Maatyöläisten kuva alistetusta suhteestaan maanviljelijäkapitalisteihin oli aivan realisti-

nen. Tästä huolimatta maatyöläisten ja maanviljelijäkapitalistien välille syntyi solidaarisuuden side. Tämä selittyi sillä, että maatyöläiset ymmärsivät asemansa "koetusta objektiivisesta ja suhteellisesta materiaalisesta deprivatiosta" huolimatta enemmän työnsä erityisluonteen ja paikallistunteen pohjalta. Maatyöläisten keskinäisen luokkasolidaarisuuden sijasta korostuivat henkilökohtaiset "kokemukset" samaan työhön osallistumisesta työnantajien kanssa, ja kuulumisesta saman kylän perinteisiin asukkaisiin¹, mikä liitti yhteen maatyöläiset ja työnantajat/maaomistajat – samoin kuin alueen pientaajien ja perheviljelmät. Tällainen side oli mahdollinen myös siksi, että maanviljelijät olivat ideologisessa kamppailussa ideologiaansa aktiivisesti tarjoava osapuoli, jota vastaan maatyöläiset eivät kyenneet kehittämään vastaoffensiivia mm. toisistaan eristäytymisen ja vähäisempien resurssien vuoksi. Jo pelkkä "hallitsevien ryhmien" sosiaalisesti aktiivinen läsnäolo pitkälle artikuloituneine ideologisine diskursseineen riitti pirstaloimaan "alemman luokan solidaarisuuden" tavalla, joka esti ennalta "radikaalien merkitysjärjestelmien synnyn" "vastaideologioiden muodossa". Näin ideologisen hegemonian saavuttaminen on periaatteessa mahdollista myös silloin, kun alistetut tunnistavat pääpiirteittäin oman asemansa. Sellaisessa tapauksessa hegemonia kuitenkin ilmenee hallitsevan ideologian vain "tilkkutäkkimäisenä" omaksumisena ja oman sosiaalisen aseman passiivisena hyväksymisenä. Tässä esimerkissä maalaisuutta, maanviljelyä ja paikallisuutta korostava "*partikularistinen*" aines on se ideologinen sementti, joka yhdistää hegemonisessa metadiskurssissa hallitsevat alistettuihin.

Javeed Alam arvelee vastaavasti maatalouden pikkuporvaristonkin oman ideologisen diskurssin jäävän yleensä pirstaleiseksi ja ilmenevän jäsentyneempänä korkeintaan "episodimaisesti" suhteessaan omiin eliitteihinsä (1983, 48–50). Silti alistetut eivät ole vaille kaikkea vaikutusvaltaa, kuten mm. *James C. Scott* on pyrkinyt osoittamaan "moraalitalouden" konseptin avulla (2.4.2 ja 2.5.2). Vastakkaisenkin ideologian aineksia on siis olemassa ainakin fragmentaarisesti, ja suotuisten olosuhteitten vallitessa ne mahdollistavat vallitsevan hegemonian vastaisen offensiivin.

On tärkeää tarkastella sitä tapaa, jolla eri ryhmät ovat liittyneet yhteen yhteisine historiallisine kokemuksineen. Siten esimerkiksi Ranskassa juuri

¹ Tällöin diskurssissa korostuvat sellaiset merkitykset kuin maataloustyön erityislaatu (verrattuna muunlaiseen palkkatyöhön), työnantajan ja työntekijän suhteen persoonallistuminen (verrattuna tilan ulkopuolisiin) erilaisissa välittömän kanssakäymisen muodoissa maatilalla (työnantajat osallistuvat usein itsekin samaan ruumiilliseen työhön) jne.

talonpoikaisto muodostaa maan vallankumoustraditioon liittyen aivan eri tavalla itsenäisen subjektin kuin esimerkiksi Saksassa. Ranskan talonpoikaisto luonnehtii suuresta vallankumouksesta aina De Gaulleen asti yltänyt liittoutuminen porvariston kanssa (Baumgärtner 1979, 26). Saksan talonpoikaiston tulevaan asemaan taas vaikutti paljon se, ettei se vielä 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa kyennyt organisoitumaan itsenäiseksi voimaksi. Sen sijaan junkkerit kykenivät jo vuosisadan jälkipuoliskolla vetämään talonpojat oman hegemonisen diskurssinsa mukaisen maatalouspolitiikan tueksi, jonka keskeisenä elementtinä olivat karjatalouteen erikoistuneiden talonpoikien etujen vastaiset viljatullit (Hussain & Tribe 1981a, 37–38; Hussain & Tribe 1984, xi–xii). Tämä taas loi *Hesselbarthin* (1968) mukaan pohjaa talonpoikaiston myöhemmälle, hyvin laajamittaiselle (Poppinga 1975, 166–167) kansallissosialistien kannatukselle. Yhdysvalloissa tilanne oli jossain määrin analoginen *Havensin* mukaan siinä, että kapitalistiset viljelijät liittoutuivat 1800-luvun lopulla maatalouden pikkuporvariston kanssa; luokkaliiton tavoitteena oli ulkomaisten markkinoiden avaaminen USA:n vientiviljalle (1986, 30).

Suomessa taas talonpoikaiston asema muotoutui jälleen olennaisesti eri tavalla. Sitä luonnehti *Risto Alapuron* mukaan etenkin valtion virka-asemaan perustuvan yläluokan ja talonpoikaiston syvenevä liittoutuminen autonomian aikana Venäjän vallan puristuksessa. Tämä piirre selittää samalla kansallisuusliikkeen erityisen syntyvän (1988, erit. 99). Vaikka kansallisuusliikkeen monia pyrkimyksiä onkin tarkasteltu etenkin Alapuron ja Steniuksen (1989) artikkelissa aikaisempaa korostetummin ja tietoisemmin myös diskursiivisesta näkökulmasta, käsitellään siinä talonpoikaiston ja virkaylimystön liiton ideologisia elementtejä varsin ylimalkaisesti mm. talonpoikaisen "itseriittoisuuden" ja "patriarkaalisuuden" aineksina fennomaaniassa (mt. 35, 14). Tähän suuntaan eteneminen toisi kiinnostavia näkökulmia.

Alistetussa asemassa olevien maatyöläisten ja vuokratilajelijöiden (torpparien ja mäkitupalaisten) suhde ideologisen muodostuman hegemonisiin solmukohtiin voisi olla erityisen mielenkiintoinen. Yhdessä mainitut ryhmät muodostivat jo 1800-luvun puolivälistä lähtien huomattavasti maataomistavaa talonpoikaistoa suuremman maatalousväestön osan (Alapuro 1988, 47). Niiden ja maataomistavan talonpoikaiston intressit erosivat toisistaan ja maataomistavien suhde vuokratilajelijöihin kärjistyi merkittävästi vuosisadan vaihteeseen mennessä (mt. 49–51; ks. myös Peltonen 1990, 48–51). Kysymys ei ollut ainoastaan kartanoista tai rikkaista talonpojista, vaan keskikoistenkin tilojen pääosalla, Lounais-Suomessa jopa enemmistöllä, oli mail-

laan vuokraviljelijöitä (ks. Peltonen 1990, 52–53). Siksi ei voi olla hämmästellemättä Suomen eduskunnan kykyä säätää jo ennen sisällissotaa maataomistavan talonpoikaiston etujen vastaisia lakeja sodan jälkeisestä radikaalista maareformista puhumattakaan (ks. Peltonen 1990, 50–51). Fennomania voitaisiin nimittäin tulkita patriarkaalisuudessaan ja politiikan välttämässään (Alapuro ja Stenius, mt. 34–38) sellaiseksi hegemoniseksi diskurssiksi, joka ilmaisee ideologiassaan sekä talonpoikaaisuutta yleensä että erityisesti maataomistavan talonpoikaiston olennaisia etuja maatyöläisten ja maanvuokraajien etuihin nähden. Diskurssianalyysin näkökulmasta olisikin tärkeää paitsi fennomanian ideologisen sisällön ja sen mahdollisten sisäisten ristiriitojen tutkimuksen tarkentaminen¹ myös vuokraviljelijöiden ja osittain maatyöläistenkin itse kehittämien ideologioiden erittely.

Ilmiön koko kirjon selittämiseksi lienee välttämätöntä huomata, että alistettujen ryhmien diskurssit ovat aina tyypillisesti pirstaleisia ja kehittyvät täyteen mittaansa vain erityisissä olosuhteissa, ja mahdollisesti vain paikallisesti. Siksi alistavien luokkien hegemonian murtuminen ei välttämättä ole totaalista. Tällaisesta näkökulmasta Alapuron ja Steniuksen (1989, 49) tapakin kuin nostaa tyypilliseksi tapaukseksi suomalaisesta kaunokirjallisuudesta erityinen passiivinen ja vieraantunutkin talonpoikaistyyppi (Sillanpään *Hurskaan kurjuuden* Juha Toivola) toisen, etutietoisien ja aktiivisten sijasta (Linnan *Pohjantähden* Akseli Koskela) merkitsee fennomanian sisäisen dynamiikan tärkeän aspektin laiminlyömistä (vrt. Siisiäinen 1988b, 190). Uskottavampaa olisi tarttua tähän kaunokirjallisuudesta löytyvään antinomiaan pohtimalla tarkemmin fennomaanisen diskurssin sisäisiä ristiriitoja ja niiden ratkaisutapoja. Tämä puolestaan edellyttäisi sensitiivisempää paikallista ja periodianalyysiä, samoin kuin alistettujen ryhmien ideologisten projektien fragmenttien ja lyhyitten kukoistuskausien tutkimusta. Molempien talonpoikaistyyppien näkyvä olemassaolo kaunokirjallisuudessa tuntuisi viittaavan siihen mahdollisuuteen, että fennomania avasi vastoin virkaeliitin ja maataomistavien talonpoikien tahtoa portteja maareformeille, jotka mullistivat seuraavina vuosikymmeninä täysin Suomen maatalouden rakenteen. Myös fennomanian materiaalista perustaa tulisi analysoida paljon laajemmalta

¹ Alapuron ja Steniuksen analyysissä on kylläkin tällaisia Aspekteja. Kirjoittajat panevat merkille esimerkiksi sen, että "sellaiset sanat kuin 'rahvas' ja 'työkansa' olivat käytössä siinä kuin 'työväenluokkakin'" (mt. 43), minkä he tulkitsevat johtuvan työväenliikkeen agraarisesta leimasta ja yhteyksistä. Toisaalta fennomaniaan sisältyi eräänlainen sentralistinen tendenssi, joka velvoitti hallintokoneiston etsimään ratkaisuja myös työväenkysymyksen (mt. 35-36).

kuin pelkästään talonpoikaiston ja maalaisväestön suhteena virkamiesyläluokkaan, johon sitten ympätään työväenkysymys ja nouseva teollisuus. Etenkin Suomen teollisuuden puunjalostusvaltaisuuden liittyminen maatalouden rakenteeseen ja varhaisiin maareformeihin on toistaiseksi jäänyt pohtimatta. Alapuron laaja tutkimus (1988) sekä Alapuron ja Steniuksen essee ovat kuitenkin avanneet tällaiselle (ks. Alanen 1991) tutkimusprojektille uran.

Sama pätee luonnollisesti myös muiden maiden talonpoikaiston käyttäytymiseen, sillä etenkin suurissa murroksissa, kuten Ranskan esimerkki osoittaa, yleissuuntauksen (porvariston ja talonpoikaiston liitto) ohella on esiintynyt myös muita suuntauksia. Tästä näkökulmasta Marxin "Brumairekuun 18." edustaa yhä edelleen kehittynyttä diskurssianalyysin tasoa.

Periaatteessa tietenkin erilaiset hegemoniset diskurssit mm. talonpoikaiston yhtenäisyyden nimissä voivat rakentua myös köyhien talonpoikien olenneiden etujen pohjalta (vrt. Arnold 1984, 170–171). Tämän vaihtoehtoisen perspektiivin edellytysten pohdinta oli tietenkin Antonio Gramscin teoreettisen ajattelun johtomotiivi hänen hyödyntäessään ja kehitellessään teoreettisesti eteenpäin juuri sellaisia Marxin tekstejä kuin *Brumairekuun kahdeksastoista*. Siinä on keskeisessä asemassa talonpoikaiston jakautumisen selittäminen juuri vaihtoehtoisten diskurssien omaksumisen näkökulmasta (Marx 1978d, 249–250). Tosin vain vanhoillisten talonpoikien ajattelutavan analyysi on viety huomattavan pitkälle. Marxin mukaan Napoleon III:n vallankaappaus tuli mahdolliseksi vetoamalla juuri vanhoillisen talonpoikaiston osan ideologiaan. "Napoleon oli ainoa mies, joka edusti täydellisesti vuoden 1878 vallankumouksessa muodostuneen uuden talonpoikaiston etuja ja haaveita" (1978c, 495). Siksi "historialliset perinteet" herättivät heissä "mystistä uskoa siihen, että Napoleon -niminen mies palauttaisi heille kaikki ihanuudet" (1978d, 249), jotka sisältyivät hänen edeltäjänsä ideoihin: vapaan palstanomistuksen, papiston keskeisen aseman maaseudulla ja armeijan valta-aseman (mt. 251–255). Napoleonin ideat olivat siis sellaisista ideologisista elementeistä muokattu merkitysjärjestelmä, jonka keskeisiä osia oli säilynyt talonpoikaiston kollektiivisessa muistissa myönteisenä historiallisena kokemuksena. Siihen vetoamalla oli mahdollista saada talonpoikaiston pääosan tuki vallananastukselle. Kysymyksessä olivat ne samat ideat, jotka Marxin mukaan selittävät Ranskan vallankumouksen luomien uusien rakenteiden vakautumisen erityisenä hegemonisena diskurssina. Rapistumisestaan huolimatta vanhoillinen talonpoikaisto vuosikymmenten ajan kantoi tätä diskurs-

sia tai ainakin sen pirstaleita. Tämä diskurssi liitti vallankumouksen jälkeen porvariston ja talonpoikaiston yhteen.

Näin Marx selitti sekä Ranskan suurta vallankumousta että Napoleon III:n vallananastusta sellaisella poliittisella diskurssilla, jossa ratkaisevaa oli vallananastajan kyky yhdistää ideologisesti vanhoillisen talonpoikaiston pyrkimykset omiin poliittisiin pyrkimyksiinsä.

2.2.4. Maatalouden pientuotanto ja alakulttuurit ideologisissa muodostumissa

On tunnettua, että yhden ja saman yhteiskuntamuodostuman sisällä on erilaisia alakulttuureja. Seuraavassa käsittelen ainoastaan sellaisia *ala- tai osakulttuureja, jotka eroavat valtakulttuurista hyvin kokonaisvaltaisella tavalla*, mm. niin että ne ovat periaatteessa riippumattomia edustajiensa luokka-asemasta. Tällaisten alakulttuurien yhteiskunnallinen merkitys käyttäytymiselle on aivan ilmeisesti paljon suurempi kuin sosiologiassa on totuttu ajattelemaan. Etenkin modernisaatioteoreettisessa maaseutusosiologiassa, mutta myös perinteisen ja strukturalistisen Marx-tulkinnan traditioissa alakulttuurien erityisyydet on tyypillisesti jätetty toisarvoiseksi "traditionaalisuuden" tai "päällysrakenteen" piirteiksi.

Kulttuurisen muodon näkökulmasta näitä alakulttuureja voi luonnehtia ideologisiksi muodostumiksi. Tällöin halutaan tähdentää niiden kokonaisvaltaisuutta. Silti ne eivät aina ole välttämättä osakulttuureina kovin kiinteitä tai sisäänpäinkääntyneitä. Tällaisia relevantteja erilliskulttuureja maatalouden pientuotantotutkimuksen näkökulmasta ovat mm. paikallisiin traditioihin perustuvat kulttuurit samoin kuin etnisyyteen, uskontoon ja kasteihin liittyvät kulttuurit. Käytettävissä olevan tutkimustiedon rajoittuneisuuden vuoksi käsittelen jatkossa lähinnä Pohjois-Amerikan etnisiä alakulttuureja, mutta teen viittauksia muihinkin.

Sosiologeista *Sonya Salamon* (1980, 1982, 1984, 1985, 1987, 1989a ja b), ehkä enemmän kuin kukaan muu, on viime vuosina tutkinut etenkin etnisyyden vaikutusta maatalouden pientuotantoon. Hän määrittelee etnisen kulttuurin "yhteiseksi uskomusperustaksi, joka hallitsee käyttäytymistä" (1984, 162). Hän on vertaillut pääasiassa erilaisen etnisen taustan omaavia Yhdysvaltojen farmareita. Salamonin tutkimusten valossa moni sellainen maatalouden pientuottajien ominaisuus, jota on pidetty melkeinpä luonnostaan lankeavana, monimutkaistuu. Siten vaikkapa sukulaisuus, jonka esimerkiksi Harriet

Friedmann (1986b) yleistää yhdestä kulttuurista (Newbyn ym:n [1981, 47–54] tutkimasta Englannin Itä-Angliasta) maatalouden tuotantosuhteita yleisesti luonnehtivaksi ominaisuudeksi, osoittautuu etnisen diskurssin yhteydessä tätä huomattavasti monimutkaisemmaksi ja kaikkea muuta kuin itsestään-selväksi. Sukulaisuuden modernitkin muodot ovat hyvin vaihtelevia, mutta esimerkki osoittaa kulttuurisen jatkuvuuden suuren voiman. Kulttuuri on ymmärrettävä merkitysjärjestelmän diskursiiviseksi kokonaisuudeksi, jonka sisällä vaihtelevat, paitsi sellaiset patriarkaattiin liittyneet seikat kuin vanhempien ja lasten välinen työnjako ja perintömallit, myös suhtautuminen tärkeimpään tuotantovälineeseen, maahan.

Etnisten ryhmien tutkimus on ollut tärkeää myös siksi, että populistiset selitykset pientuotannon sitkeydestä perustuvat usein oletukseen universaalista talonpoikaiskulttuurista. Kuitenkaan tietyllä Salamonin tutkimalla etnisellä ryhmällä ("jenkeillä") ei ole edes mitään erityistä pyrkimystä säilyttää tilaa (suvulla), vaan se tarkastelee sitä kylmän liikemiesmäisesti. Samalla näiden tutkimusten avulla on mahdollista arvostella myös (vastoin Salamonin implisiittistä kantaa?) sitä modernisaatioteorian teleologista olettamusta, jonka mukaan yrittäjähengi vähitellen voittaa liikemieshengen vastaisen traditionalismin. Suurimmalla osalla etnisiä ryhmiä (saksalaisilla, ruotsalaisilla, irlantilaisilla) suhde tilaan on yhä edelleen paljon monimutkaisempi. Vallitsevasta ("jenkki"-) kulttuurista huolimatta näiden ryhmien suhde maahan ei ole myöskään yksiselitteisellä tavalla liikemiesmäistynyt, vaikka esivanhempien muutosta Yhdysvaltoihin on kulunut jo useita sukupolvia (Salamon 1982, 349).

Ehkä merkittävin Salamonin lukuisista case -tutkimuksista¹ on kahden Yhdysvaltojen keskilännen etnisesti erilaisen paikallisyhteisön vertailu. Toinen on hallitsevasti "saksalais-katolilainen" kylä ja toinen (lähinnä itärannikolta muuttaneitten, useamman sukupolven takaa englantilaisperäisten protestanttien) "jenkkikylä" (1987; ks. myös Carroll & Salamon 1988). Tutkimusasetelmassa oli alunperin etnisyyden lisäksi (weberiläis-parsonsilaisessa hengessä?) mukana myös uskonto (katoliset vs. protestantit), mutta myöhempien tutkimusten valossa (saksalaiset katoliset vs. saksalaiset protestantit) uskonnolla ei havaittu olevan vaikutusta.

¹ Nämä tutkimukset ovat case -tyyppisiä lukuunottamatta Fosterin ym:n (1987) tutkimusta "Ethnic Echoes through 100 Years of Midwestern Agriculture", jossa huomio kiinnitetään paikallisyhteisöjen sijasta yksittäisten viljelijäperheitten etniseen taustaan (saksalaiset, britit ja jenkit) laajahkon tilastollisen materiaalin avulla (runsaat 1000 kotitaloutta).

Tutkituilla, alunperin samankokoisilla paikallisyhteisöillä oli muodollisesti sama omistusmalli, yksityisomistuksellinen, perheen viljelemä tila. Niillä oli myös samanlainen luonnon- ja yhteiskuntamaantieteellinen ympäristö: samanlainen liikenneverkosto ja sama etäisyys samankokoisiin metropolialueisiin. Yhteisöt kuitenkin erosivat merkittävästi toisistaan perhemallien, uskonnon ja perhepäämäärien mukaan (Salamon 1987, 167–168). Salamonin mukaan näiden erojen ”juuret ovat asenteessa maahan” (mt. 184–185). Semiotiikan kielellä ilmaisten suhtautuminen maahan olisi tällöin se solmukohta, joka määrää olennaisesti sen logiikan, jossa muut merkitykset (vanhempien ja lasten suhde, perintömalli jne.) ovat etnisen diskurssin kokonaisuudessa. Perheitten toimeentulostrategia, yhteisöjen asukasmäärä, sosiaaliset suhteet, palveluvarustus, tilakoko jne. ovatkin kehittyneet tämän eron mukaisesti selvästi eri suuntiin. Tämän perusteella tutkija päätteli liioitellun varovaisesti, että ”etnisillä traditioilla voidaan selittää jotakin tästä vaihtelusta” (1987, 186). Tutkimusten kokonaisuuden valossa tulos on vakuuttava ja viimeisimmissä tutkimuksissa Salamon itsekin on alkanut käyttää paljon vahvempia muotoiluja (esim. 1989 a).

Saksalaisessa kylässä maa pyritään säilyttämään suvulla, kehittämään lapsissa sidettä sitä kohtaan ja jakamaan sitä kaikille. Tämä on (suuremman lapsiluvun ohella) johtanut jenkki kylään verrattuna kolmanneksen pienempään tilakokoon, vähäisempään pääomavarustukseen, lähisukulaisten työvälaineitten yhteisomistukseen ja myös työssä yhteistoimintaan, tarpeeseen hankkia sivutuloja palkkatyöstä metropolialueelta (kolme neljästä saksalaisesta)¹ ja ylipäättänsä vaatimattomampaan elämäntapaan (mt. 181–184). ”Jenkit” taas kokivat yhteisomistuksen ja yhteisesti organisoidun työn kielteisenä jopa omien vanhempiensa kanssa. ”Saksalaisten” käyttäytymismallia, vaikka siihen sisältyy proletarisoitumisen elementtejä, voidaan pitää pientuotannon säilymisen eräänä selityksenä, koska se mahdollistaa lukumääräisesti suuremman väestön edes osittaisen pysymisen maataloudessa (vrt. Salamon 1989a, 357).

¹ ”Jenkki” palkkatyö tilan ulkopuolella oli paljon vähäisempää, vaikka myös heillä oli tarvetta hankkia lisätuloja perinteisten viljanviljelytulojen riittämättömyyden vuoksi. Ratkaisuna heillä oli karjatalouden yhdistäminen viljanviljelyyn. Saksalaiset eivät valinneet juurikaan tätä strategiaa, koska se vaati pääomia, joita heillä oli niukasti. Palkkatyö oli tässä tilanteessa tehokkaampi strategia (mt. 183–184).

Saman suuntainen on myös *Floran ja Stitzin* (1985) samojen, toisessa keskilännen osavaltiossa eläneiden etnisten ryhmien¹ vertailun tulos. Pientuotantoproblematiikan kannalta tämän tutkimuksen erityispanos on siinä, ettei etnisyydellä sen paremmin kuin perheenjäsenten oman työvoiman määrällä ollut mitään yhteyttä tilakoon kasvuun. Tilojen säilyminen nykypäiviin selittyi kuitenkin vain tilakoolla. Etnisyyden suurta merkitystä tässäkin tutkimuksessa todistaa kuitenkin 1800-luvun jenkkiuudisasukkaitten jälkeläisten melkein täydellinen häviäminen tutkitun piirikunnan maataloudesta. Omistajien jälkeläisten pääosa oli siis 1970-luvun lopulle mennessä muuttanut saksalaisperäiseksi (mt. 357). Salamonin (1989a) erästä viimeaikaisimmasta ”jenkkejä” ja ”saksalaisia” vertailevasta tutkimuksesta käy ilmi sama tendenssi. Kysymys on tutkijan mukaan jälleen viljelijäperheitten suhteesta maahan: saksalaiset olivat haluttomia myymään maataan, koska kotipaikkaa pidetään ”pyhänä”. ”Jenkit” sen sijaan suhtautuivat maahan tunteettomammin, vain yritystoiminnan näkökulmasta. Koska saksalaiset pitivät sukupolvien välistä jatkuvuutta arvossa, he olivat paljon varovaisempia taloudellisten riskien ottamisessa. Näin keskikokoisten viljelmien säilymistä ei suinkaan selittänyt jenkki liikemiesmäisyys, vaan saksalaisten ”talonpoikainen” suhde maahan. Tässä mielessä talonpoikaisuus riskejä välttävänä kulttuurisena ominaisuutena lisää Salamonin mukaan keskikokoisten tilojen säilymisen todennäköisyyttä (mt. 361; vrt. myös Salamon & Davis-Brown 1986).

Näin pitkälle menevää päätelmää ei ole kuitenkaan syytä niellä sellaisenaan. Se aivan ilmeisesti perustuu modernisaatioteorian mukaiseen (vrt. Khawaja 1989, 254) teleologiseen ajatteluun maatilojen erilaisista vaiheista talonpoika-yrittäjä (farmari) -ulottuvuudella (ks. erit. Salamon 1989a, 346). Tässä teoriassa talonpoikaisuus ja traditionalismi liittyvät yhteen tavalla, joka sulkee ulkopuolelleen talonpoikaisuuden modernina ilmiönä. Siksi päätelmä Salamonin tutkimustuloksista on syytä rajoittaa etnisten erojen ilmeiseen merkitykseen. Hänen oma tutkimuksensakin todistaa tämän rajatun tulkinnan puolesta korostaessaan etnisen mallin pysyvyyttä. Hän myös itse arvostelee maatalousekonomisteja jenkki ”yrittäjämäisen maataloudenharjoittamisen tyylin” pitämisestä ”universaalina” (mt. 346). *Ei siis ole jotakin univer-*

¹ Tarkasti ottaen ryhmät erosivat sikäli, että saksalaiset jakautuivat Saksasta peräisin oleviin luterilaisiin ja Venäjältä peräisin oleviin katolisiin Volgan saksalaisiin. Tämä saksalaisten sisäinen eroavuus on toisarvoinen perusargumentaation kannalta, mutta Volgan saksalaisilla korostuivat vielä enemmän samat ominaisuudet, jotka muutenkin erottivat saksalaisia ja jenkkejä (*Floran ja Stitzin* tutkimuksessa ”englantilaisia”) toisistaan.

saalisti modernia tai kapitalismispesifiä ylietnistä diskurssia. Sen sijaan etnisillä ideologioilla on ylikapitalistista jatkuvuutta, joka osin selittää maatalouden pientuotannon määrää ja säilymistä. Silti neljännessä luvussa osoitan, ettei kuvatun kaltainen ylikapitalistinen jatkuvuus tee etnisistä käyttäytymismalleista ei-kapitalistisia.

Salamonin ym:n tutkimuksissa siis etniset ja uskonnolliset erot sulautuivat osin toisiinsa, joskin etnisyys korostui saksalaisilla uskontoon verrattuna. Kuitenkin *Norman Long* (1984) osoittaa, että jo *uskonto sellaisenaan* (kuuluminen uskonnolliseen yhteisöön, tässä tapauksessa jehovantodistajiin), samankin etnisen ryhmän sisällä saattaa vaikuttaa merkittävästi yksilön identiteettiin ja sitä kautta maataloustuotannon tavoitteisiin ja toimintamuotoihin.

Salamon ym:t (1986) sekä *Rogers ja Salamon* (1983) osoittavat myös etnisten perintömallien suuren merkityksen selitettäessä *paikallisten maaseutuyhteisöjen* kehitystapojen eroja saman yhtenäiskulttuurin alueellisina muunnelmina. Jälkimmäiset havaitsivat vastaavia eroja sekä Ranskan että Yhdysvaltojen sisällä. Erityisen mielenkiintoista on se, että vaikka maiden kokonaiskulttuurit muuten eroavat huomattavasti, kummassakin maassa on aivan samankaltaisia paikallisia perintömalleja. Suomessa on vastaavasti tiedetty pitkään, että Etelä-Pohjanmaalla perinnönjako erosi aikanaan siinä määrin maan muiden osien käytännöistä, että sen avulla on voitu selittää paitsi eteläpohjalaisten tilojen pirstoutumistendenssiä myös sen lukuisia seurannaisilmiöitä, kuten poikkeavan laajaa siirtolaisuutta Pohjois-Amerikkaan vuosisadan taitteessa. (Esim. Alapuro 1980, 58–59).

Etnisyyden, uskonnon ja paikalliskulttuurin merkityksen täsmällinen arvioiminen tämän tutkielman näkökulmasta on vaikeaa, koska tulokset on poimittu niin erilaisesta, lähinnä modernisaatioteoreettisesta tutkimusasetelmasta. Gilbertin ja Akorin varsin ylimalkaista tulkintaa (1988, 69) ja Longin tutkimuksia lukuun ottamatta tämänkaltaiset kysymyksenasettelut on marxilaisten keskuudessa sivuutettu. Vain Hedleyllä (1985 ja 1988) tähän liittyy edes jossain määrin varsinaisia metodologisia pohdintoja, vaikka kulttuuritutkimuksen ja juuri etnisyyden teoreettinen tärkeys onkin viime aikoina yhä useammin tunnustettu (Mann & Dickinson 1987b; Marsden ym. 1986, 512)¹.

¹ Salamonin tutkimusten pohjalta käytyyn keskusteluun liittyy mekaanisesta materialismista kumpuavaa vasta-argumentaatiota. *Marwan Khawaja* (1989, 253-254) kiistää etnisyyden merkityksen luokkareduktionistisin perustein ehdottaen etnisten erojen palauttamista luokkaeroihin. Etnisyys olisi "etnistä stratifikoitumista", jolloin sitä voisi tarkastella myös poliittisessa taloustieteessä. Vaikka kysymys luokan ja etnisyyden välisestä suhteesta on mielestäni oikea, Khawajan edustamaa luokkareduktionismia on mahdotonta hyväksyä mm.

2.2.5. Yhteenvedo yhteiskunnan muodon problematiikasta

Ihmisen toimintaa siis välittää ajattelu ideologisena toimintana ja ajattelu puolestaan on toimintaa diskurssien sisällä. Diskurssit ovat luonteeltaan yliyksilöllisiä ja tässä mielessä objektiivisia.

Jokaisen diskurssin perustana on kieli, minkä vuoksi ajattelu on periaatteessa mahdollista erillään välittömästä ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta (samaa tapaan kuin arkkitehti voi muokata rajattomasti suunnittelemansa rakennuksen piirustusta ilman että kysymyksessä on muuta kuin rakennuksen ideaalikuva muokkaus). Olisi kuitenkin epärealistista kuvitella, että ajattelu joka irtoaa kokonaan pragmaattisista ongelmista, voisi olla yhteiskunnassa kovin laajamittaista niin paljon kuin erityiset instituutiot, mm. tieteelliset laitokset, antavatkin sille autonomisuutta. Samalla kielen monikohteisuus kielen ominaisuutena mahdollistaa eri ideaalikuviin sijoittumisen vaihtoehtoisten merkitysjärjestelmien viitekehyksiin. Diskurssit eivät näin ollen nouse materiaalisesta praksiksesta mekaanisesti valokuvan tavoin, vaan ne välittyvät ajattelutoiminnan ja siihen liittyvän sosiaalisen vuorovaikutuksen suodattamina. Kysymys vallasta on jälkimmäisen yksi aspekti, minkä vuoksi diskurssit liittyvät aina ideologiseen taisteluun todellisuuden tulkinnasta. Ideologista taistelua käydään siis siitä sisällöstä, jonka diskurssi tai metadiskurssi erityisten ideologisten solmukohtien välityksellä määrää yksittäisille ideoille ideologisissa muodostumisissa "kollektiivisten representaatioitten ekologiana" (Wolf).

Diskursseilla on näin sisäinen rakenteensa ja logiikkansa, ilmenevätpä ne sitten kuinka pirstaleisessa ja ristiriitaisessa muodossa tahansa. Samasta syystä ne voidaan ymmärtää projekteina, joiden yhtenä aspektina ovat niiden rakenteesta ja ristiriidoista pääteltävissä olevat potentiaaliset kehitysurat. Kullakin projektilla on puolestaan erityinen kantajansa yhteenliittyneissä (ei siis välttämättä formaalisti organisoituneissa) ihmisryhmissä. Maaseutusosiologian kannalta tällaisia tärkeitä sosiaalisia kokonaisuuksia ovat esimerkiksi maatalousyritykset, etenkin maanviljelijäperheet (patriarkaatteina), naapu-

seuraavien Salamonin (1989b, 264) vastineesta poimittujen argumenttien perusteella. Puhtaasta stratifikaationäkökulmasta ei voitaisi selittää sitä, miksi saksalaisten strategia oli pitimmällä tähtäimellä myös taloudellisesti jenkkejä tehokkaampi. Myöskään saksalaisten selkeään etniseen itseidentiteettiin liittyvä voimakas itsetunto ei edusta lainkaan sellaista kulttuuria, jonka voisi olettaa syntyvän alistetun ryhmän luokka-aseman ideologisena ilmaisu-

ruussuhteet, kyläsuhteet (sisältäen esim. patrinomiset rakenteet), sukulaissuhteet, maalaisuus ihmisiä yhdistävänä sosiaalisena tietoisuutena jne.

Diskurssi antaa myös ideologisen sisältönsä välityksellä toimijalle henkilökohtaisen identiteetin, vaikka yksilön tajunnan persoonalliset piirteet eivät täysin sulaudukaan diskurssiin (ks. 2.4.1). Tämän *diskurssin kategoriat* (subjektiivisen ja objektiivisen dialektisen ykseytenä) *avaavat yksittäisille subjekteille sen portin, jota kautta he astuvat sosiaaliseen järjestelmään sen toimintakykyisinä jäseninä*. Toimija siis vaikuttaa aina sosiaaliseen todellisuuteen erityisen diskurssin välityksellä, koska toiminta itsessään on riippuvaista siitä, miten toimija subjektina määrittelee toimintatilanteensa. (Vrt. Hall 1983, 76–77).

2.3. Praksiksen materiaallinen sisältö

Praksiksen materiaallinen sisältö ei ole mitään muuta kuin yhteiskuntaihmissen materiaalista toimintaa sellaisenaan: ihmisen suhdetta luontoon ja muihin yhteiskuntansa jäseniin saman luonnon osana. Se on olemassa täysin riippumatta niistä subjektiivisen tietoisuuden diskursiivisesti analysoitavissa olevista ideologisista sisällöistä, joiden avulla ihminen kuitenkin välittää materiaallisen liikettä antaen sille määrätyn yhteiskunnallisen muodon.

Tässä kappaleessa pohdin ensin alustavasti sitä, miten praksiksen materiaallinen momentti määrää ideaalista, minkä jälkeen siirryn mekaanisen materialismin ja sitten pientuotantoproblematiikan kannalta ehkä tärkeimmän diskursiivisen suuntauksen, althusserilaisen materialismikonseptin analyysiin. Sitten osoitan Althusserin konseptiossa yhtäläisyyksiä Bourdieun ja Parsonsin konseptioiden kanssa. Parsonsin analyysin yhteydessä erittelen myös hänen maatalouden pientuotantoteoriaansa.¹

¹ Ontologisesti ihmisen tarkoituseräinen toiminta ei näin ollen ole muuta ihmistoiminnan luonnetta materiaallisten olioitten liikkeenä, sillä inhimillinen tietoisuus on filosofisen materialismin näkökulmasta "organisoitunutta ja toimivaa ainetta sen monimutkaisimmalla ja kehittyneimmällä tasolla" (Sayers 1983, 18).

2.3.1. Tietotilanteen kausaalisuus ajatusmuotojen kritiikin ehtona

Ideaalinen autonomisessa diskursiivisuudessaan on siis kuitenkin materiaalisen toiminnan representaatiota. Ilman tällaista oletusta Marxin konseptiä ei voitaisi pitää sen enempää "uutena" materialismina (Marx 1978a, 65) kuin materialismina ylipäättänsä. Silti jo ideologisen toiminnan diskursiivisuuteen sisältyvä autonomia osoittaa, että materiaalisen ja ideaalisen representaatio-suhde ei voi olla mekaaninen. Tässä tutkielmassa lähdetäänkin siitä, että kysymys on materiaalisen ja ideaalisen *vastakohtaisesta ykseydestä* (Sayers 1983, 19, 21). Pyrin lähestymään ongelmaa siitä oletuksesta käsin, että ratkaisevaa materiaalisen määräävyyden kannalta on *praksiksen materiaalisen momentin ajattelun ideologisista muodoista riippumaton kausaaliteetti tietotilanteena*. Vaikka materiaalisen elämän kokemuksessa koetetut ajattelun määreet voivat kaikesta huolimatta jäädä mystifioituneiksi ja nurinkääntyneiksi (Sayer 1979, 9), kokemus luo kuitenkin materiaalisten elämäntilanteiden vaihtelun vuoksi alinomaista painetta määreiden korjaamiseen (ks. myös 2.3.8). Muutoksen mahdollisuus ja lopulta väistämättömyys johtuukin *W. Suhtingin* mukaan siitä, että toiminta jo itsessään, materiaalisia suhteita muuttaessaan luo yhä uusia "tietotilanteita". Ne ovat riippumattomia toiminnan edellytyksenä olevista diskursseista ja toimivat tästä syystä niitä alinomaan haastavina "kausaalisisina" elementteinä. (Mt. 1983, 25–32; vrt. Furth 1981, 118).

Tietotilanne ei kuitenkaan johda suoraviivaisesti ajatusmuotojen määreiden muutokseen, vaan vaikuttaa niihin enemmänkin toiminnan kohteen muutosten kautta saatuina uusina ja yllättävinä havaintoina. Tätäkin tärkeämpiä ovat toiminnan näkökulmissa tapahtuneet muutokset, joiden vaikutuksesta objektia arvioidaan laadullisesti uusien perustein.¹ *Uudentyyppiset havainnot vaikuttavat anomalioina*² toimijan ajatteluun aikaisempia diskursseja kriisiyttävästi mahdollistaen ehkä jopa laadullisesti uuden diskursii-

1 Hyvin yleisestä historiallisesta perspektiivistä katsoen tällaisena näkökulman muutokseksi voidaan pitää siirtymistä esikapitalistisesta käyttöarvoon perustuvasta tuotannosta kapitalistiseen arvoperustaiseen tuotantoon. Veikko Pietilä (1983) argumentoi vakuuttavasti, että tällaisellakin näkökulman muutoksella (jota pohjustivat jo ennen kapitalismia tapahtuneet määrälliset muutokset näiden kahden keskinäissuhteissa) on ollut olennainen, mahdollisesti ratkaiseva merkitys etenkin aurinkokeskeisen maailmankuvan esiinmurtautumiselle mekaniikassa ja fysiikassa.

2 Tällä tavalla Kuhnilta peräisin oleva "anomalian" käsite on mielestäni mahdollista liittää materialistiseen tieteesosiologiseen ja filosofiseen teoriaan.

visen projektin syntymisen. Tätä prosessia tosin monimutkaistaa entisestään kaikkien diskurssien liittyminen vallan ja hegemonian problematiikkaan, minkä vuoksi uusien diskurssien kehkeytyminen näkyy usein vain hegemonisen ajattelun sisäisten ristiriitojen terävöitymisenä.

Filosofisesti kausaalisuhde on mahdollista ymmärtää näin, koska *praksismateriaalisena toimintana on aina toimintaa luonnon sisällä*, ts. luonnonolioitten harjoittamaa luonnon (yhteiskunnallista) hyödyntämistä sen objektiivisten lakien mukaan ja niiden määräämissä rajoissa (mukaanlukien ihmislajin biologinen organismi ja sen ekologiset reunaehdot). Tästä juontuva kausaliteetti ei tosin ilmene ainoastaan jälkikäteen, vaan jo toiminnan ehtona olevassa ajattelussa. Siten Peter Furthin mukaan etenkin työn teleologinen luonne työväliseen säilyttämisen ja uusimisen välttämättömyytenä tekee tietoisesta tavoitteenasettelusta työprosessin "loogisen ehdon" (1981, 120). Tällainen teleologisuus ihmistoiminnassa ei kuitenkaan horjuta sitä lähtökohtaa, jonka mukaan materiaalisen ja ideaalisen toisikseen muuttumisen alinomaisessa liikkeessä materiaalinen momentti on määräävä (vrt. mt. 1981, 106, 118–120).

Materiaalisen määräävyys merkitsee siis sitä, että vasta käytäntö (yhteiskuntaihminen materiaalis-sosiaalisena toimintana itsessään) validoi lopulta sen, missä määrin diskurssi ideaalikuviin merkitysjärjestelmänä vastaa objektinsa reaalisia ominaisuuksia (Iljenkov 1984a, 223). Tässä mielessä ideaalikuviin objektiivisuus tulee yhä uudelleen testatuksi ja korjatuksi. Näin ymmärretty ideaalisen ja materiaalisen suhde mahdollistaa tietoteorian, jonka mukaan tietoa yhteiskunnallisen elämän objektiivisesta luonteesta voidaan syventää tutkimalla diskursseja ja vertaamalla niitä keskenään. Tämän vuoksi ajattelun on mahdollista kritiikin keinoin saada selvää siitä, mitä toiminta on itsessään kaikesta praktisen tajunnan mystisistä ja fetissimäisistä piirteistään puhdistettuna.¹ Kysymykseen palaan vielä luvun lopussa. Tätä ennen arvioin kuitenkin mekanististen ja strukturalististen ratkaisujen epäonnistumisen syitä.

¹ Tämä materiaalisen ja ideaalisen monistisesta, mutta dialektisesta ykseydestä lähtevä kanta on ominainen Marxin realismille. Se tulee ytimekkäästi esiin vaikkapa seuraavassa sitaatissa: "Jos olioiden ilmenemismuoto ja olemus yhtenisivät välittömästi, kaikki tiede olisi turhaa" (Marx 1976a, 805).

2.3.2. Dialektinen vs. mekanistinen materialismi

Andrew Collier (1988, 545) pitää puhetta ”mekaanisesta” ekonomistisesta reduktionismista eräänlaisena marxistien ”urbaanina legendana”. Hänen esimerkeistään käykin ilmi, miten erilaisia marxistien ratkaisut todellisuudessa ovat. Jopa Stalininkin mekaaninen materialismi osoittautuu joistakin näkökulmista (työväenluokan tahto) tietynlaiseksi voluntarismiksi. Kuitenkin kaikkea mekaanista materialismia yhdistävä ontologinen piirre on oletus ihmisten materiaalisen elämäntoiminnan enemmän tai vähemmän *suoraviivaisesta heijastumisesta* ajatuksiin, tekoihin, yhteiskunnallisen elämän sääntelemiseksi kehitettyihin instituutioihin (päällysrakenteena) jne.

Tällaisia mekanistisia aspekteja on verraten helppo osoittaa. Mm. Leninin ”Empiirikritisismi” (1955b [1908]) on tietoteorialtaan vielä voimakkaan empiristisesti painottunut (Sayers 1983, 20)¹. Se lieneekin vanhan työväenliikkeen populaarin materialismikonseptin ja Neuvostoliitossa dogmatisoidun marxilaisen filosofisen kirjallisuuden ohella² tärkeimpiä heijastusteorian huonon maineen lähteistä. ”Empiirikritisismien” empirismi näkyy Leninin tendenssissä samaistaa tieto siihen, mikä on välittömästi läsnä aistimuksissa, siis eräänlaisena todellisuuden valokuvaamisena. Kuitenkaan – ja juuri tämän oli saksalainen idealistinen traditio Kantista Hegeliin osoittanut mitä selkeimmin – inhimillinen tieto ei ole suoraan ja välittömästi läsnä ulkoisessa ja välittömässä aistimuksessa, vaan aina diskursiivisesti (tai teoreettisesti) välittyneenä.³

¹ Hän voitti tietoteoreettisen empirismin mm. Iljenkovin (1984a) ja Sayersin (1983, 16, 21) arvion mukaan perehdyttyään Hegelin filosofiaan, mikä käy ilmi hänen ”Filosofian vihoistaan” (V. I. Leninin Teokset, osa 38).

² Sitä nimitetään usein marxismi-leninismiksi, vaikka tämän otsakkeen alla tietenkin esitetään myös muunlaisia kantoja, mm. juuri Iljenkovin tapaan.

³ Leninin kirjoitusten aikaisemmin loukkaamatonta pyhyyttä neuvostoyhteiskunnassa osoittaa, että sellainen merkittävä filosofi kuin Evald Iljenkov, joka varmasti tunsikin Leninin ajattelun eri vaiheisiin liittyvät puutteet, ei eksplikoivasti eroa Leninin tuotannon eri vaiheiden välillä. Kuitenkaan Iljenkovin ilmeisissä pääteoksissa ([1960] 1979 ja [1974] 1984a) ei lainkaan viitata ”Empiirikritisismiin” keskeisen sisällöllisen argumentaation osalta, vaan nimenomaan ”Filosofian vihkoihin”, ja lisäksi joskus muihin kirjoituksiin, jotka ilmestyivät vasta sen jälkeen, kun Lenin oli tutustunut Hegeliin. Tämä ei toki merkitse, että Leninin aikaisemmat yhteiskunta-analyysit olisivat olleet vulgaarimaterialistisia (empiristisiä), vaan sitä että hänen filosofinen kantansa oli vielä kehittymätön (vrt. Iljenkov 1984c, 21). Tietenkin tämä on voinut vaikuttaa myös hänen ei-filosofiin varhaiskirjoituksiinsa, mm. maaseutuososiologisesta näkökulmasta klassiseen teokseen ”Kapitalismin kehitys Venäjällä”. Kuitenkin esimerkiksi Scott Cookin (1984a ja b) mukaan myös tämä verraten varhainen teos osoit-

2.3.3. Dialektinen materialismi vs. Althusserin¹ funktionaalinen/ pluralistinen yhteiskuntakonseptio

Louis Althusserin teoreettinen projekti on tavoitteeltaan antireduktiivinen (ks. Rossi 1984, 252). Hänen yhteiskuntakonseptionsa tosin vaihtelee jonkin verran tuotannon eri vaiheissa. Koska tässä tutkielmassa tarkastelen hänen *koko* tuotannolleen luonteenomaista *tasojen ydinongelmaa*, sen läpikäymillä muutoksilla on esityksessäni vain vähäinen merkitys. Tasojen ongelma syntyy siitä tavasta, jolla yhteiskunnan institutionaaliset rakenne-elementit yhdistetään yleisemmiksi kokonaisuuksiksi. Osoitan, että juuri tästä syystä Althusserin yhteiskuntakonseptiota voidaan tulkita kahdella yhtä epäonnistuneella tavalla: funktionalistisena monismina tai filosofisena pluralismina.

Althusser (1984, 92–94; 156–157) muotoilee ontologisen teoriansa yhteiskuntamuodostumasta ”totaliteettikonseptiona”, jossa ”perustan” ja ”päälyysrakenteen” ”dialektiikka” käsitteellistetään ”rakennuksen” ”deskriptiivisestä” ”avaruudellisesta dispositiosta käsin”.² Vaikka hän hyväksyykin tämän Marxilta ”Poliittisen taloustieteen kritiikin” ”alkusanoista” peräisin olevan perustan ja päälyysrakenteen metaforan, hän kuitenkin hylkää etenkin toisen internationaalien ja kominternin piirissä viljellyn ”mekanistisen määräävyyskäsitteen” (mt. 157–178). Oman ”dialektisen” kantansa hän rakentaa paljolti Marxin sellaisten ilmaisujen varaan kuin perustan/talouden määräävyys ”viime kädessä” ja päälyysrakenteen/ideologian ”suhteellinen autonomia” (mt. 157).

Althusserin (1984) yhteiskuntakäsitystä ei kuitenkaan kuvaa niinkään termi dialektinen ”totaliteetti” kuin ”*monitahoinen*” ”*kokonaisuus*” (mt. 157,

taa huomattavaa sofistikoituneisuutta käytännön tutkimuksessa. Leninin sosiologis-poliittisten tutkielmien filosofisten puutteitten analyysi ei kuitenkaan varsinaisesti kuulu tämän tutkielman piiriin.

¹ Althusserin tuotannosta nojautun seuraavassa pääasiassa hänen myöhäistuotantoonsa [1975] kuuluvaan kirjoitukseen ”Amiensin teesit” (1984, 144–191). Siinä hän pyrkii vastaamaan siihen ydinkritiikkiin, jota hänen filosofiaansa vastaan oli tätä ennen ehditty suuntaamaan. Sitä jo edelsi joukko itsekriittisiä kirjoituksia. Varhaisemman kauden kirjoitusta ”Ideologia ja ideologiset valtiokoneistot” (mt. 86–143) hyödynnetään tämän myöhemmän kirjoituksen näkökulmasta.

² Tähän liittyvien tasojen tai instanssien yhteenliittämisen pohdinta on politiikan analyysin näkökulmasta pisimmällä Althusserin läheisellä työtoverilla Poulantzasilla – kuten mm. Appelbaumin (1979) ja Burrisin (1979, 9; 1981) kirjoituksista käy ilmi. Käsittelyä on kuitenkin sisällöllisistä syistä tarpeetonta laajentaa Althusserin työtovereihin, sillä ongelma-alueen perusmuotoilut voidaan löytää jo Althusserilta.

erit. 162¹). Sen lähtökohtana ei ole materiaalisen yleensä ja ideaalisen yleensä välinen dialektiikka praksiksen vastakkaisina momentteina, vaan autonomisten praksisrakenteiden epäsuhteinen tasoiksi jäsentyvä hierarkia. Tasojen hierarkian alkuperä on Levi-Straussin sosiaalisten suhteitten konseptiossa, joka puolestaan on analoginen Saussuren kieliteorian oletusten kanssa (Burris 1981, 60). Tasoista tärkein on taloudellinen.

Althusserilaisessa praksiksen konseptiossa *talous* ei toki ole materiaalista yleensä, vaan Marxin *Pääomassa* kuvaama "taso" tai "instanssi" "tuotanto-voimien ja tuotantosuhteiden" ykseytenä, ts. *tuotantotapana* – ja siksi myös luokka- ja riistosuhteena. Althusserin kirjoituksesta *Miten lukea 'Pääomaa'* ([1969] 1984, 69–78) käy ilmi tästä tasosta mm. seuraavaa:

Että Pääoma on puhtaasti teoreettinen teos, jossa esitetään teoria 'kapitalistisesta tuotantotavasta ja tähän sisältyvistä vaihtosuhteista' (Marx); että Pääoman tutkimuskohde näin on 'abstrakti' (sitä ei käy 'käsien koskeminen'); ja että se siis ei ole konkreettis-historiallinen teos niin kuin 'historioitsijat' ja 'taloustieteilijät' kuvittelevat. (Mt. 69, vrt. myös 92, 184–185).

Omana instanssinaan tai tasonaan taloudella on siis erityinen rakenteensa ja sen mukainen praksiksensa. Myöhemmän analyysin näkökulmasta on huomattava, että *Pääoman* kuvaama talouden rakenne on Althusserin mukaan luonteeltaan *abstraktis-epähistoriallinen*.

"Kokonaisuudesta" katsoen "perusta" siis eroaa aineellisesta yleensä. Althusserin talous on nimenomaan *erityisen tason* rajallista *aineellisuutta*, eli tuotantoa ja sen uusintamista "aineellisuudessaan" luokka- ja riistosuhteineen. Tuotannolla Althusser tarkoittaa vain välitöntä aineellis-materiaalista tuotantoa esimerkiksi koulutuksen tms. toiminnan vastakohtana, jota esiintyy "päällysrakenteen" "sortavissa" ja "ideologisissa" "koneistoissa".

Talous "perustan" "tasona" voidaan erottaa "päällysrakenteen" kahdesta tasosta, "oikeudellis-poliitisesta" (oikeus ja valtio) ja "ideologisesta" instanssista (mt. 1984, 90, 101–102, 186). Niillä ei ole samalla tavalla osoitettavissa olevaa ylihistoriallista rakennetta kuin talouden instanssilla, vaan yhteiskunnan olemus taloutena ilmenee niiden empiiris-historiallisissa muodoissa. Niillä on tosin empiiris-historiallisuudestaan huolimatta oma, itsenäinen *rakenne*.

¹ "(M)inusta tosiaan näyttää, että käsite totaliteetti voidaan jättää Hegelille ja varata Marxille kokonaisuuden käsite".

Sekä "sortavat valtiokoneistot" (esim. hallitus, oikeusistuin, poliisi, van- kilat), että "ideologiset valtiokoneistot" (esim. koululaitos, perhe, kirkko) on siksi mahdollista ymmärtää erityisten *empiiris-historiallisten* "materiaalisten koneistojen" "aineellisina käytäntöinä" (mt. 124). Ideologia ei siis ole ilmassa, vaan "aineellisissa koneistoissa" ja niiden "käytäntöjen" säätelemissä ihmis- yksilöiden "aineellisissa teoissa", ja näin myös ihmisyksilöiden tajunnassa. Tämä yksilöiden tajunta ideologiana ilmaisee kuitenkin vain "kuvitteellista suhdetta niihin todellisiin suhteisiin, joiden alaisina he elävät" (mt. 120).

Sekä sortavat että ideologiset koneistot siis omaavat erityisen rakenteen (mt. 123–125) ja niiden välityksellä ne "kohtelevat konkreettisia ihmisyski- löitä suhteiden ja tehtävien 'kantajina'" (mt. 186, vrt. 125). Tämä koneistojen rakenne antaa *ideologioille* sekä niiden *suhteellisen autonomian* että tekee niistä itsestään luokkataistelujen "kohteita" ja "kenttiä" (mt. 104). Nämä rakenteet tosin löytyvät vain erillisistä empiiris-historiallisista instituutioista (vrt. mt. 124). Siksi päällysrakenteen instanssien *pääjako* perustuu Althusse- rilla lukemattomien konkreettisempien tasojen (instanssien) joukon luokitte- luun erityyppisiksi instituutioiksi. Silti päätasojen nimeäminen ei ole pelkkää analyttistä, ontologiselta kannalta mielivaltaista luokittelua. Sekä määräyty- minen viime kädessä että suhteellinen autonomia määrittävät *ontologisesti* näiden tasojen välistä suhdetta erilaisina, toisiinsa nähden ulkoisina instans- seinä. Siksi autonomian korostaminen hänen antireduktionistisen projek- tinsa näkökulmasta johtaa helposti konseptin pluralisoitumiseen. Viime kädessä määräytymisen korostaminen hänen materialistisen ja monistisen pyrkimyksensä näkökulmasta johtaa sen sijaan helposti konseptin ekonomi- soitumiseen ja funktionalistumiseen. Päätasot voidaan yhdistää monistiseksi kokonaisuudeksi myös politiikan välityksellä, joka perustuu transformoitu- misen mahdollisuuteen seuraavan kaltaisin ilmaisin: "talous ja taloudelli- nen luokkataistelu ... jatkuu poliittisena luokkataisteluna valtiovallan valtaa- miseksi" (Althusser 1984, 164). Tällainen totaliteettikonseptio tasojen keski- näissuhteen muotoutumistapana taas tuo konseptioon helposti luokkareduk- tionismin, koska tuotantotavan käsite sisältyy luokkasuhteena talouden tasoon.

Molempiin päällysrakenteen päätasoihin sisältyvät ideologiat pitävät kui- tenkin yhteiskuntamuodostuman koossa. Tämä on mahdollista, koska sor- tavat ja ideologiset valtiokoneistot eivät uusinna ainoastaan yhteiskuntien jäsenten tietoja tai taitoja yleisabstraktisesti, vaan myös "riippuvuuden hallit- sevasta ideologiasta tai sen 'käytäntöjen' hallitsemisen" (mt. 91). Talouden rakenteen uusintaminen erityisenä tuotantotapana edellyttää siksi päälly-

rakenteen empiiris-historiallisten koneistojen rakenteilta ja ideologioilta erityisiä ominaisuuksia (mt. 86, 94, 104). Vasta tämä ideaalisen liittämisen tapa "aineelliseen" tekee täysin ymmärrettäväksi sen "abstraktin" talouden "tason", joka esiintyy Marxin "Pääomassa". "Pääomassa" edellytetty ideologian aines on nimenomaan sen *uusintamisnäkökulmasta abstrahoitu ideologinen*. Talouden taso siis muodostaa erityisen materiaalisen ja vahvasti abstrahoidun ideaalisen *funktionalistisen abstraktis-ylihistoriallisen ykseyden*. *Uusintamisnäkökulmasta totaliteettikonseptin sisältämä ideologian suhteellinen autonomia on siten puristettu talouden "viime kädessä määräämisen" rajoihin*. Se merkitsee käytännössä abstraktis-yleisesti päätellyn tuotantotavan kategorian valtaa kaikkien päällysrakenteen instituutioitten, esim. perheen ja sukulaisuuden ylitse.

Funktionalistista tulkintatapaa tukevat monet Althusserin kielelliset ilmaukset, joissa korostetaan joko talouden tai luokkien määräävää asemaa esimerkiksi seuraavaan tapaan:

(K)aikki tarkasteltavat suhteet viime kädessä määräävästä kapitalistisesta tuotantosuhteesta oikeudellis-poliittisiin ja ideologisiin leimaavat ihmiset heidän konkreettisesti elämässään, jonka muotoja ja vaikutuksia luokkataistelu ohjaa. (mt. 189, vrt. vielä vahvempia ilmauksia mt. 95, 104–105, 110).

Tällaisten ilmausten funktionalistinen tulkinta althusserilaisessa perinteessä (ks. esim. Giddens 1984, 180-) maatalouden pientuotantotutkimus mukaanlukien luonnollisesti vesittää täysin Althusserin antireduktionistisen projektin.

Totaliteettikonseptiota hävittävä, pluralisoiva tulkintatapa taas syntyy, kun Althusser epämääräistää perustan ja päällysrakenteen välistä suhdetta seuraavaan tapaan:

Tuossa teoriassa väitetään ainoastaan, että erottelut on tehtävä, ja että erot ovat todellisia ja palautumattomia, että perusta ja päällysrakenne eivät määräytymisjärjestyksessä näytele samanlaista osaa, ja että kokonaisuuden ykseys perustuu tämän erilaisuuteen hallitsevuuden suhteen, jolloin tuo ykseys ei voi olla yhden yksinkertaisen periaatteen ykseyttä, jota kaikki osat ilmentävät. (Mt. 1984, 164).

Funktionalistisen tulkinnan vaihtoehdoksi Althusser ei kuitenkaan esitä mitään täsmällistä sisällöllistä teoriaa (ks. Rossi 1983, 255–260). Käteen jäävät vain abstraktin erilaiset ja epäsymmetriset tasot, jotka ovat "monitahoisen"

kokonaisuuden "eriarvoisia", mutta toisiinsa nähden "vuorovaikutuksessa" olevia ja toisistaan "riippuvia" osia (mt. 164). Tämä epämääräisyys näkyy myös tasojen*transformoitumisen* ongelmassa. Jos esim. luokkataistelu ei kehity vallankumoukseksi, tämä johtuu Althusserin mukaan siitä, että "kynnyks" vallankumoukselliseen taisteluun ei ylity eli poliittinen praksis on "alimääräytynyt", kun taas onnistuessaan se on taas "ylimääräytynyt". (Althusser mt. 167–168). Tällaisen kynnyksen postuloiminen ei kuitenkaan ratkaise ongelmaa, vaan antaa sille uuden nimen. Kyse on pikemminkin "kynnyksestä", johon Althusserin teoretisointistrategia itse kompastuu pyrkiessään säilyttämään kohteensa totaliteettina Empiiris-historiallisessa tutkimuksessa eri instanssien suhde jää hyvin epäselvällä tavalla monitasoiseksi ja -ulotteiseksi. Eri instanssien lukemattomat instituutiot ("koneistot") muuttuvat helposti vain tekijäluetteloksi, koska Althusser ei kehitä konseptiotaan myöskään kohti funktionaalista systeemiteoriaa. *Kokonaisuutena Althusserin kanta jää epämääräisesti jonnekin funktionalismin ja filosofisen pluralismin välille.*

2.3.4. Althusserin tietoteorettinen dualismi

Tietoteorettinen dualismi *Althusserilla* liittyy oletukseen Marxin "Pääomaan" liittyneestä "*epistemologisesta murroksesta*" (Althusser 1984, 172).¹ Tiede ja ideologia eroavat tästä lähtien toisistaan niin kuin objektiivisen subjektiivisesta. Mikään "päällysrakenteen" "tasoon" liittyvä ideologia ei siksi avaa porttia tieteelle teoreettisena ajatteluna. Kokemus on aina luonteeltaan "empirististä" "konkreettisena ja koettuna", ja siten aina ehdottomasti "ideologista" (1984, 172). Althusser ei tosin hylkää tätä tietoa periaatteessa täysin vääränä. Ideologia voidaan transformoida tieteeksi "teoreettisen työn välineiden avulla" (mt. 171). Tällaisen tiedon konseptin tekee kuitenkin ongelmalliseksi se, että "ideologioiden" muokkaaminen "teoriaksi" tapahtuu positivismille ominaisella tavalla, ts. vain nojautumalla tieteen formaaleihin

¹ Peter Furthilla on analoginen analyysi "pääomalogiikasta" (110–121). "Pääomalogiikalla" ei ole ollut suoranaista vaikutusta nykyaikaiseen maatalouden pientuotannosta käytyyn keskusteluun Saksan Liittotasavallan ja Tanskan ulkopuolella – ja näissäkin tämä keskustelu rajoittuu ajallisesti vain 70-luvun puoliväliin. Tämän vuoksi jätän sen käsittelyn yleisten huomautusten varaan.

metodisääntöihin. (Ks. Sayer 1979, 172; Collier 1988, 548–550; Appelbaum 1979, 22; Anderson 1980, 57–58; Pietilä 1983, 228; Giddens 1984, 273–274).

Tämä menetelmien ulkoisuus on sopusoinnussa *tiedon kohteen* ja *todellisen kohteen* erottelun kanssa (Althusser 1984, 172). Althusser korostaa, että ”tieto ei etene konkreettisesta abstraktiin, vaan abstraktista konkreettiseen” (mt. 172). Siksi Althusserilla tiedon objektin historiaa ””käsitteellisen, abstraktis-muodollisen objektin muuttumisen historiana” ei voida edes periaatteessa samaistaa todellisen objektin historiaan (ks. Iljenkow 1974b, 235–236). Materiaalinen tietotilanne ei mitenkään kausalisoi tiedostusta, minkä vuoksi tiedon kokeellinen tai empiiris-historiallinen luonne ei ole Althusserille tai strukturalistisen marxilaisuuden edustajille minkäänlainen epistemologinen ankkuripaikka.¹ Empiirinen tutkimus tarvitsee kuitenkin tietovälineen.

Marxin episteeminen murros liittyy juuri tietovälineen (tiedon objektin) muotoilun tapaan. Althusser tulkitsee *Grundrisen* johdantoa niin, että Marxilla kaikessa teorianmuodostuksessa on abstraktista konkreettiseen nousemiselle universaalisti yksi ja sama ”abstrakti” ”tuotanto yleensä”, joka puolestaan liittyy aina välttämättä ”erityisten yhteiskuntamuodostumien” ”tuotantotapoihin” tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden ykseytenä (Althusser 1984, 170). Ontologisesti se perustuu siihen, että näin muodostettu tiedonobjekti vastaa talouden abstraktina tasona kaikkien kapitalististen yhteiskuntien invarianttia olemusta. Althusserin mukaan tällä tavoin formaalisti päätellyt

abstraktit käsitteet ja tarkasti määritellyt tietojärjestelmät eivät ole mitään koriste-esineitä, vaan tieteellisen tiedon tuottamisen välineitä, aivan kuten työkalut, koneet ja niiden käyttöohjeet ovat aineellisten tuotteiden (autojen, transistorien jne.) tuottamisen välineitä (mt. 69).

¹ Tiede itsessään on Althusserille jotakin täysin persoonatonta, mikä merkitsee sitä, että tieteen teko on subjektiton prosessi, ts. eräänlainen objektiivisen tiedon tieteen käytännössä tulemisen prosessi (Fraser 1976, 448). Näin positivistinen teknisismi ja strukturalistinen anti-subjektivismi (jossa tutkimuksen tieteellisyys palautuu banaalisti ja paradoksaalisesti tieteen tekijän – voluntaristiseen – poliittiseen valintaan luokkataistelussa) antavat tieteelle sen ulkoisen (ei-ideologisen) ja formalistisen luonteen. Vuoden 1968 jälkeisissä kirjoituksissa tieteen ulkoisuus ideologiaan nähden kasvaa entisestään. Tietoa ei voi ikään kuin kuoria ideologisista muodoistaan hegeliläisesti ideologisen tiedon rationaalisina ytiminä. Ideologiasta irtautuminen on Althusserille pelkkä poliittinen teko, joka merkitsee politiikan liittämistä teoriaan eräänlaisena tieteen ”viime kädessä” määrävänä luokkataistelun välittämänä ”perustana” (mt. 1976, 450–452).

Tällaisella formalismilla on seurauksensa. Se johtaa tietovälineen ulkoistumiseen tiedon kohteesta, ja näin ollen dualistiseen tietoteoriaan. Kuten Sean Sayers (1983, 22) kirjoittaa tällaisia marxisteja tarkoittaen, että "strukturealistiset realistit (...) korostavat ilmentymien eroa todellisuudesta. He luovat abso-luuttisen kuilun, sillattoman dualiteetin ilmiöiden ja todellisuuden välille. Todellisuus on tehty mahdottomaksi tavoittaa ilmiöiden takaa".

Tiedonhankinnasta tällaisesta tiedonobjektista tietoinstrumenttina tulee helposti ideaalityypin kaltainen empiirisen todellisuuden vertauskohta, joka on käytännössä usein muodostettu "pääomaloogisesti" tai sitä muistuttavalla tavalla deduktiivisesti lähtökohtakategorioistaan.

2.3.5. Althusserilaisen problematiikan konkretisointia maatalouden pientuotantotutkimukseen

Analysoin myöhemmin useita althusserilaiseen traditioon kiinnittyviä (ja yleisemmin strukturalistisia) maatalouden pientuotannon teoreettisia dis-kurseja. Siksi seuraavassa konkretisoin vain talouden ja muiden tasojen suhteen ongelmaa joillakin esimerkeillä.

Strukturalistiset marxistit ottavat talonpoikaisen pientuotannon käsitteel-listämisen lähtökohdaksi talouden. Tästä tarjoaa hyvän esimerkin erityisen ortodoksinen althusserilainen, *Joel S. Kahn* (1980, 132). Hän olettaa tutkimus-kohteensa kapitalistiseksi, ts. tuotantovälineitten yksityiseen (vs. feodalismi) ja erilliseen (vs. yhteisölliseen) omistukseen perustuvaksi tuotantotavaksi (1980, 134; vrt. myös Kahn 1981b, 9–15). Tällä tavalla ymmärretty tuotantotapa on kiinteästi sidoksissa ajatukseen puhtaasta tavarataloudesta. Puhtaan tava-ratalouden oletus puolestaan sallii turvautumisen *Pääoman* käsitteisiin, mikä mahdollistaa tuotantotavan kategorian "johtamisen" arvosta. Tällainen menettely vastaa Althusserin käsitystä kapitalistisen tuotantotavan epähisto-riallisesta ja ei-empiirisestä esitystavasta. Se tarkoittaa althusserilaisen Alison MacEwen Scottin ilmaisua käyttäkseni talouden lakien esittämistä "yleisim-mässä" tai "puhtaimmassa" muodossaan (1986b, 93). Tällainen talouden abst-rakti erillisyyys tuo althusserilaiseen traditioon aimo annoksen deduktionis-mia, mutta tuo deduktionismi lepää pettäväällä pohjalla. Tämä käy ilmi analy-soimalla niitä vaikeuksia, joita jo pelkästään omistuksen käsite tuo tulles-saan.

Ensinäkemältä asia näyttää yksinkertaiselta, sillä onhan omistus myös Marxin mukaan vain "tuotantosuhteitten" "ideologista" ilmaisua "juridisessa

muodossa" (1979a, 9) eli tuotantosuhteet saavat ideologisen ilmaisunsa päälysrakenteen oikeudellis-poliittisessa instanssissa. Tarkemmin pohtien omistus on kuitenkin althusserilaiselle strukturalismille huomattavan problemattinen käsite. Ensinnäkin, juridiset muodot (ja niihin liittyvät ideologiset ja sortavat koneistot) vaihtelevat huomattavasti maasta toiseen: esim. maan ostamiseen ja myymiseen, maan käyttöön, perimiseen jne. liittyy huomattavia eroja. Niinpä omistus objektiivisena ajatusmuotona – kuten olemme todenneet – saa osan sisällöstään aina diskursiivisesti laajemmasta ideologisesta merkitysjärjestelmästä. Omistuksen ideologinen sisältö siis vaihtelee diskurssista toiseen. Kun talouden käsite abstrahoidaan näistä eroista, niin mikä empiiris-historiallinen ominaisuus voidaan enää siihen liittää sen uusintamisen välttämättömänä ideologisena aineksena? Voidaan tietenkin huomauttaa, että Althusser ei aseta kysymystä näin, sillä hän ei lähde liikkeelle empiirisestä, vaan talouden yleisestä käsitteestä. Mutta tämä tietoteoreettinen strategia ei poista ongelmaa, sillä ideologisen jokin osa on sisällytettävä välttämättä talouden käsitteeseen uusintamisnäkökulmasta. Jos omistuksen ideologinen aines liitetään tuotannon aineellisuuteen pelkästään funktion abstraktilla tasolla, ongelmasta ehkä päästään, mutta menetetään samalla ideologian suhteellinen autonomia. Jos taas pidetään kiinni ainakin empiirisessä analyysissä eri tasojen suhteellisesta autonomiasta, ideologia yhdistetään talouteen kahden tekijän ulkoisena vuorovaikutuksena.

Joel S. Kahn (1980, 102) menettelee juuri näin toteamalla, että "yksinkertaiset tavarantuottajat" toimivat "tasa-arvoisuuden ja voiton jaon ideologian mukaisesti". Althusserilaisen ortodoksian kannalta pientuottajilla voi kyllä periaatteessa olla tällainen ideologia, mutta empiiris-historiallisena kategoriana sitä ei voida päätellä teoreettisesti "taloudesta", vaan se on osoitettava erikseen talouden reaalista liikkeestä käsin. Kysymyksessä on teoreettinen vaikeus esittää ideologian oma autonominen historia talouden määräämän historian pohjalta, eli ottaa huomioon ideologisen koneiston oma materiaallinen ja autonominen praxis samalla kun se pyritään yhdistämään talouden tasoon. Ongelma johtaa Kahnin siihen, että hän pluralisoi empiirisessä tutkimuksessaan pientuotannon käsitteen kahden absoluuttisesti toisistaan riippumattoman tason interventioksi ¹.

¹ Jo pian tämän tutkielman jälkeen Kahn (1981a) suuntaa kritiikkiä althusserilaista rakennusanalogiaa vastaan ("instanssien teoriana") osoittaen sen antireduktionismin vievän mahdolltomuuksiin (mt. 50). Vaikka hän ei kykenekään kehittämään omaa vaihtoehtoaan tätä huomiota pidemmälle, hänen vaatimuksensa tarkastella "taloutta, yhteiskuntaa ja kulttuua"

Talouden täsmällisen määrittelyn vaikeus selittää myös erään strukturalistimarxistien ikuisuusongelman, nimittäin maatalouden pientuotannon täsmällisen muotoilun vaikeuden "poliittisen taloustieteen" kategoriana. M. Morisnan ja G. Catephoren uraa uurtaneessa artikkelissa (1975), asetetaan kapitalistisen tuotantotavan vallitessa harjoitettu ei-kapitalistinen tuotanto tiukasti tavaramuodon deduktiiviseen yhteyteen. Käytännössä tällainen muodollisen selkeä määrittely ei ole riittänyt tyhjentämään tutkittavaa empiiristä ilmiötä, joka liittyy mm. sellaisiin "ideologisiin koneistoihin" kuin perhe, sukulaisuus, patrinomia, kyläyhteisö, uskonto, etnisyys jne. Nähdäkseni juuri tällaisten empiiris-historiallisten piirteitten yhdistämisen vaikeus talouden käsitteeseen on strukturalistisen Marx-tulkinnan nykyisen kriisiytymisen välittömimpiä ilmentymiä (ks. 3.1.3). Näin talouden määrittelyyn sisältyneet ongelmat myös helposti pluralisoivat empiirisessä tutkimuksessa instanssitavalla, joka lähenee (vrt. Burris 1981, 72) esimerkiksi Talcott Parsonsin rakennefunktionalismia.

2.3.6. Bourdieun vaihtoehto

Althusserin tasoanalyysin ongelmien merkitys ulottuu nykysosiologiassa pitkälle yli marxilaisen keskustelun. Otan esimerkiksi J. P. Roosin (1985, 19–20) kuvauksen marxilaisesta rakenteen teoriasta (luokkateorian). Se on erityisen mielenkiintoinen, koska hän vertaa siinä Marxin ja Pierre Bourdieun¹ konseptiä toisiinsa. Näin voin itse asiassa syventää myös althusserilaista tasoanalyysia.

Roos kirjoittaa:

Kaikkein yleisimmässä muodossaan, siis yhteiskunnan rakennetta koskevana, bourdieuläinen kaavio tuottaa erittäin tyylikkään ja moniulotteisen

ria erottamattomana" ja "orgaanisessa yhteydessä" (mt. 50–51) tuntuisi järkevältä, mikäli kysymyksessä olisi dialektinen ykseys. Näyttää kuitenkin siltä, että Kahn samaistaa tässä ideaalisen ja materiaalisen, minkä vuoksi erilaiset kulttuurit ovatkin osoitusta lähinnä eri tuotantotapojen artikuloitumisesta (mt. 51). Muutamaa vuotta myöhäisemmässä artikkelissaan (1985) hän tyytyy kertaamaan mekaanisen materialismin ja althusserilaisen Marx-tulkinnan kritiikkejä, mutta positiivisen vaihtoehdon kehittelystä ei ole enää mitään viitteitä.

¹ Bourdieun teoriaa tosin sovelletaan hyvin vähän maatalouden pientuotantokeskusteluun. Ainoa merkittävämpi hänen teoriansa sovellutus sisältyy Chevalierin (1982) teokseen, mutta siinäkin alisteisena hänen omalle marxilaiselle konseptiolleen. Bourdieu itse kuitenkin käsittelee tutkimuksissaan usein talonpoikaistoa.

kuvan yhteiskunnan luokkarakenteesta. [...] La distinctionissa esitetty kaavio¹ osoittaa, miten eri pääomien yhteispeli saa aikaan paljon mielenkiintoisemman yhteiskuntarakenteen kuin esimerkiksi pelkkä marxilainen (vaikkapa sofistikoituneempikin) luokkarakenteen esitys. Niinpä kun esimerkiksi Erik Olin Wrightin luokkamalli tuottaa tulokseksi alaspäin levenevän kolmion, niin bourdieulainen luokkamalli on kärjellään seisova kolmio, sillä rakenteen yläosassa eri pääomien lajit erottelevat hallitsevan luokan eri ryhmiä selvästi. Rakenteen alaosassa kaikki ominaisuudet puolestaan yhdistyvät: huonoimmassa asemassa olevia yhdistää kaikkien pääoman lajien täydellinen puuttuminen. Rakenteen hahmotus on siis aivan toinen.

Tutkielmani kannalta eivät ole kiinnostavia niinkään Bourdieun konseptien kenttien monimuotoisuuteen ja yksittäisiin pääomiin liittyvät ansiot, joiden avulla on todellakin voitu antaa ajoittain varsin ”moniulotteinen kuva” yhteiskuntarakenteesta², vaan siihen sisältyvä käsitys kulttuurin ja talouden suhteesta. On hämmentävää, miten samalla tavalla sekä Marxin arvosteltu että Bourdieun oma konseptio ovat kuitenkin molemmat rakennusanalogian mukaisia. Silti Marxilla/marxismilla on Roosin mukaan etenkin ylimpien luokkien suhteen vähemmän erotteluvoimaa.

Jäljempänä yritän osoittaa, että irrottauduttaessa rakennuksen analogiasta, ei ole mitään periaatteellista estettä kaikkein hienovaraisimmillekin kulttuurisille ja sosiaalisille erotteluille (luokka-analyysi mukaanlukien). Osoitan myös, että Bourdieu joutuu rakennusanalogiansa vuoksi althusserilaisen marxismin kaltaisiin konseptuaalisiin ongelmiin.

Ideaalista yleensä, jota subjektiivisesti omaksuttuna ja rakenteellisesti eriytyneenä vastaa Bourdieulla habituksen käsite, ei voida oman Marx-tulkintani mukaan edes periaatteessa ajatella irrallaan institutionalisoituneiden ideologioiden ”kentistä”. Kentistä kelpaa esimerkiksi vaikkapa Roosia erityisesti kiinnostava Suomen arkkitehtikunnalle ominainen käsitys arkkitehtuurista.³

1 Ko. kaavio kuvaa Ranskan luokkajakoa mainitussa teoksessa kahden pääoman lajin, taloudellisen ja kulttuurisen pääoman omistamisen avulla.

2 Ks. myös Siisiäisen (1988a, 158–159) ehdotusta järjestöjen analysoimiseksi Bourdieun käsitteiden selkeän esittelyn kannalta.

3 Jos ihmisten asemaa sosiaalisessa kentässä arvioidaan hegemonisen ideologisen muodostuman sisältämän merkitysjärjestelmän avulla, eduksi nousee silloin se, että erilaisten tiivistettyjen merkityskenttien (vrt. käsitykset arkkitehtuurista) kulttuurinen painoarvo voidaan itse selittää tästä kokonaisuudesta käsin. Ideologinen muodostuma ei ole tietenkään sisäisesti ristiriidaton (vrt. esim. taistelu hegemoniasta). Tästä huolimatta vaikuttaa siltä, että jonkin erityisen kentän synty ja hallinta (vrt. Roosin korostama Aallon koulukunnan hegemonia ark-

Sen sijaan näitä "kenttiä" on vaikea sijoittaa sekä Althusserin että Bourdieun tasoihin. Erittelen tästä näkökulmasta lyhyesti Bourdieun käsitteitä.

Bourdieulla "kulttuurin" taso (ja sitä vastaava "pääoman laji") eroaa esim. resurssien näkökulmasta muiden tasojen, "*taloudellisen*" ja "*sosiaalisen pääoman*" lajeista. Kaikkien kolmen yhteenkietoutunut merkityssisältö tässä "kolmiulotteisessa avaruudessa" (1984, 114) tiivistyy neljänteen, "*symbolisen pääoman*" tasoon (Bourdieuun osalta 1974, 60–61; 1977, 171–183). Marxin ja Bourdieun ero näkyy analysoitaessa sitä tapaa, jolla Marx ymmärtää pääomasuhteen. Sitä ei pidä sekoittaa (vastoin Bourdieun omia käsityksiä) Bourdieun taloudelliseen pääomaan. Taloudellinen pääoma sijoittuu Bourdieun yhteiskuntakonseptiossa erityisen taloudellisen toiminnan omistusoikeudessa institutionalisoituneeseen tasoon, jolle on ominaista resurssien "välitön ja suoranainen" "rahaan vaihdettavuus" (1983, 185).

Sen sijaan Marxin pääomasuhde ei ole tällä tavoin erotettavissa muista yhteiskuntasuhteista omaksi lajikseen. Siksi esimerkiksi käsitykset vapaudesta ja tasa-arvoisuudesta, jotka Bourdieun rakennusanalogiassa kuuluisivat ylimpään, "symbolisen pääoman" tasoon, eivät Marxilla ole suinkaan erillään arvosuhteesta. Ne ovat päin vastoin arvosuhteen sellaisia ideologisia ilmaisuja, joita ilman sitä ei edes voisi olla olemassa. Arvosuhde nimittäin edellyttää olemassaololtaan tasa-arvoisten tavaranomistajien vapautta vaihtotapah- tumassa markkinoilla. Vaikka nämä käsitykset erityisen diskurssin sisältöinä on toki erotettava reaalitoiminnasta, ne avaavat kuitenkin erityisen portin (vaihdon näkökulmana), josta käsin sosiaalinen toiminta saa erityisen (vrt. neoklassinen taloustiede) sisällön toimintaa itseään reaalisesti ohjaavana toiminnan momenttina. Arvosuhteessa pääomasuhteena ei näin ymmärrettyinä ole myöskään mitään sellaista, jolla on prioriteettiasema symboliseen verrat- tuna, vaan symbolinen on ymmärrettävissä samanaikaisesti¹ erityisen toi-

kitehtuurissa) olisi silloin paitsi selitettävissä myös sijoitettavissa erityiseen paikkaan tämän muodostuman merkitysavaruudessa. Koska tällä merkitysavaruudella ei ole välttämättä rakennuksen hierarkkista muotoa, luokkarakennetta ei ehkä voikaan kuvata sellaisella tavalla kuin Bourdieu tekee (kärjellään seisovana kolmiona).

1 Tämä ei tietenkään tarkoita, etteikö symbolinen taso (muiden tasojen tavoin) tosiasiaassa kietoudu yhteen talouden tason kanssa. Tällaista eristettyä taloudellisen pääoman käsitte- lyä Bourdieu (1977, 172) arvostelee "ekonomistisena". Mutta tällaisella talouden käsitteellä on puolestaan omat ongelmansa, sillä *tasojen yhteenkietoutuneisuus tekee hänen talouden käsitteestään samantapaisesti abstraktin kuin Althusserilla*. Arvosteluni kärki suuntautuu- kin itse tasojen teoreettista jakoa ja niiden keskinäisiin suhteisiin liittyviä oletuksia (talou- den instituutioiden priorisuutta) vastaan.

minnan taloudellisen edellytyksenä ja seurauksena.¹ Ja aivan vastaavasti tällaista marxilaista ajattelua voidaan soveltaa bourdieuläisellä terminologialla ilmaistuna taloudellisen ja sosiaalisen pääoman suhteeseen. Siten esimerkiksi patriarkaatti liittyy *Bourdieullä* (1984, 193–194) selvästi ”sosiaaliseen pääomaan”. Mutta voidaanko esimerkiksi työvoiman historiallisesti muotoutunutta arvoa ajatella marxilaisittain erillisenä tasona, ts. ajatella arvo edes teoreettisesti irrallaan siitä historiallisesti ehdollisesta prosessista, jonka kuluessa jo kerran kapitalistisen tuotantoprosessin hävittämän patriarkaalisen suhteen tilalle rekonstruoidtiin Englannissa Marxin esityksestä päätellen tehdaslakien avulla uudentyypinen, mutta yhtä kaikki patriarkaalinen perhemuoto (1974a, ks. erit. 441–448).

Marxilla symbolinen ja sosiaalinen eivät näin ollen erotu taloudesta muihin tasoihin sijoittuviksi entiteeteiksi. Ne antavat taloudelle historiallisen erityislaadun. Esimerkiksi patriarkaatti ei ole riippumaton miespuolisen työläisen palkasta sen työvoima-arvon hintana. Ne myös mahdollistavat tämän suhteen olemassaolon ylipäättään vapauden, tasa-arvoisuuden ja omistuksen ideologian avulla. Kysymyksessä on siis ideaalisen yleensä näkökulmasta *pääomasuhteen olemassaolemisen diskursiivinen tapa*, joka tosin patriarkaalisuuden osalta on vain yksi historiallinen vaihtoehto.

Mutta aivan kuten Althusserilla, *Bourdieulläkin* tasot ovat teoreettisesti välttämättömiä kokoavia käsitteitä jäsentämään lukemattomia, muuten toisistaan irrallisiksi jääviä praksiksen kenttiä (vrt. Althusserin koneistot) alakonaisuudeksi (tasoiksi). Tämä jäsenitys puolestaan mahdollistaa niiden suhteuttamisen toisiinsa holistisen yhteiskuntakonseption osana. Tasojen yhdistäminen nimittäin mahdollistuu eräänlaisen ’venytetyn’ työnarvoteorian avulla, joka antaa eri pääoman lajeille yhteisen ominaisuuden.

¹ Tähän liittyy läheisesti sitaatti, johon Marxin (1974a, 166) yhteydessä viitataan sangen usein. ”Kiertokulun eli tavaravaihdon alue, jonka rajoissa työvoiman ostaminen ja myyminen suoritetaan, on ollut todellakin synnynäisten ihmisoikeuksien täydellinen Eeden. Siellä on todellakin vallalla ainoastaan vapaus, tasa-arvoisuus, omistus ja Bentham. Vapaus! Sillä jonkin tavarana, esim. työvoiman ostajan ja myyjän määrääjänä on ainoastaan heidän vapaa tahtonsa. He tekevät sopimuksia vapaana, oikeudellisesti yhdenveroisina henkilöinä. Sopimus on se lopputulos, jossa heidän tahtonsa saavat yhteisen taloudellisen ilmaisun. Tasa-arvoisuus! Sillä he suhtautuvat toisiinsa ainostaan tavarana omistajina ja vaihtavat vastikkeen vastikkeeseen. Omistus! Sillä kumpikin hallitsee vain omaansa. Bentham! Sillä kumpikin huolehtii vain itsestään. (...)”.

Bourdieuillä kaikkien pääomien perusta on Althusserin tavoin taloudellinen¹, joka kuitenkin määrää muita pääoman lajeja "viimeisessä instanssissa". Muilla pääoman lajeilla on kuitenkin oma käytäntönsä ja siihen liittyvä "redusoitumaton" itsenäisyytensä (1983, 196² ;1974, 42–44). Pääomien toisikseen muuttumista Bourdieu nimittää transformoitumiseksi. Se voi tapahtua joka suuntaan. Se ei tosin ole automaattista, vaan edellyttää "transformaatiotyötä" (1983, 195). Transformoituminen on kuitenkin mahdollista, koska kaikkia pääoman lajeja yhdistää yhteinen nimittäjä, "sosiaalinen energia" (mt. 196) joka on työtä laajasti ymmärrettyinä (esim. sosiaaliseen pääomaan liittyvää vaivannäköä ja huolenpitoa). Konseptin yhteisenä nimittäjänä se on kuitenkin epäselvä, ja on helppo esittää esimerkkejä sen heikkouksista. Esimerkiksi taideteoksen hinnassa näkyvän työn ja teollisuustuotteen hinnassa näkyvän työn välillä ei ole välttämättä mitään yhteyttä, jos sitä on ylipäätään vaihdettavissa rahaksi. Konseptiossa on siis samanaikaisesti vaikeuksia vetää rajoja tasojen välille ja suhteuttaa niitä toisiinsa. *Siksi juuri "tason" kategoriassa näyttäisi kiteytyvän sellainen konseptin sisäinen umpikuja*, josta Althusserin tavoin löytyy ulospääsy joko funktionalismin ja ekonomismin (vrt. Ferry & Remant, 1990), tai sitten konseptin hajoamisen myötä filosofisen pluralismin suuntiin .

Hylkään tässä tutkielmassa kokonaan ontologisen ajatuksen yhteiskunta-muodostuman hierarkkisesta jäsentymisestä tasoihin ja puolustan sitä, että sekä ideaalinen eri sisällöllisissä laaduissaan ja diskursiivisuudessaan että yhteiskunnan monenkirjavat instituutiot sen spesifisti yhteiskunnallisesti rakenteistuneena materiaalisuutena ovat aina – Iljenkovin (1984c, 21) ilmaisu käyttäkseni – "samassa reaalisessa ihmisen elämäntoiminnan avaruudessa kuin materiaaliset taloudelliset tuotantosuhteet".

Tähän vaihtoehtoiseen tapaan tulkita yhteiskunnan rakenteistumista palaan yksityiskohtaisemmin tutkielman loppuosassa kohdasta 3.2. lähtien.

¹ Bourdieun talous on siis määritelty institutionaalisesti. Tämä merkitsee sitä, että talouden käsitteen sisällä ei ole tehty eroa toiminnan ja merkityksen välillä (vrt. myös Chevalier 1982, 16). Tämän erottelun hävittäminen merkitsee materiaalisesta ja ideaalisesta perustavaa laatua olevan eron sivuuttamista. Toisaalta tällaisesta konseptiosta seuraa paradoksaalisesti erityinen ekonomismin muoto, jota olen käsitellyt tässä tutkielmassa aikaisemmin Weberin ja uusweberiläisten käsittelyn yhteydessä.

² Tässä kuten monessa muussakin kohdin Bourdieun muotoilut ovat silmiinpistävästi samankaltaisia kuin Althusserilla. Vrt. talous "määrää", mutta "viimeisessä instanssissa".

2.3.7. Talcott Parsonsin rakennefunkcionalismi ja perheviljelmäteoria

Myös Talcott Parsonsin rakennefunkcionalismina tunnettu diskurssi on tietoisesta antireduktiivinen teoreettinen projekti (ks. esim. 1937, 623–624). Tosin hän hylkää taloudellisen/materiaalisen ja kulttuurisen/ideaalisen vastakainasettelunkin reduktiivisena. Tästä huolimatta Parsons (1937, 621) pyrkii säilyttämään Althusserin tavoin yhteiskuntakonseptionensa totaliteettina. Parsons esimerkiksi arvostelee Weberiä siitä, että hänen ideaalityyppinsä, mikäli hän ei pitäisi niitä puhtaasti fiktiivisinä, johtaisivat sellaiseen käsitteitten jäykkyyteen, jonka tuloksena kuva yhteiskunnasta muodostuisi väistämättä ”mosaiikkimaiseksi”. Totaliteetin säilyttämiseksi konseptin (jonka filosofista luonnetta hän kuvaa termillä ”analyttinen realismi”) on sallittava todellisuuden loogisesti erillisten elementtien universaali vaihtelu (mt. 623–624). Siksi konseptin on sisällettävä nämä elementit mahdollisine vaihteluneen, joista jokainen on kuitenkin funktionaalisesti välttämätön kokonaisuudelle.

Parsonsin ajattelu etenee kahdesta suunnasta. Yhtäältä teoretisoinnin *lähtökohdana on toimiva ihminen*. Toiminnan käsitteen (”yksikköteon”¹) analyttisesti toisistaan erotettavissa olevien elementtien pohjalta Parsons kehittää toiminnan organisoitumisen järjestelmät² (biologinen järjestelmä, persoonallisuusjärjestelmä, sosiaalinen järjestelmä ja kulttuurijärjestelmä). Niiden keskinäisdynamiikka välittää yhteiskunnan rakenteistumista periaatteessa rajallisten toimintamallien (mallimuuttujien) mukaisesti erilaisiksi instituutioiksi³.

Toisaalta Parsons kuitenkin olettaa välttämättömäksi myös (realistisen) teoretisoinnin päinvastaisesta suunnasta, *yhteiskunnasta käsin*. Toiminnan orientaatioiden ja yhteiskunnan (kuten ylipäättänsä kaikkien sosiaalisten järjestelmien) instituutioiden jäsenyyden on vastattava välttämättä yhteiskunnallisen kokonaisuuden toiminnan tarpeita, joiksi hän yksinkertaisesti (rationalistisen menettelytavan mukaisesti) päättelee tunnetun AGIL-kaavion

1 Toimiva subjekti, toiminnan tavoite, toimintatilanne, ja toiminnan normatiivinen orientatio (Parsons 1937, esim. 44, 78).

2 Parsonsin avainteos tässä on *Social System*, 1951.

3 Tämä teoretisointipyrkimys viedään loppuun *The Social System* -teoksessa (1951), jossa mallimuuttujien täsmennyksen ohella pääpaino on toiminnan organisoimisen järjestelmien analyttisellä erittelyllä.

mukaiset funktionaaliset pakot. Koska yhteiskunta näin jakautuu systemaattisesti eri lohkoihin, näitä lohkoja on luontevaa teoretisoida edelleen sosiaalisina alajärjestelminä (talous, politiikka, yhteiskunnallinen yhteisö ja instituutioituneiden kulttuurimallien ylläpito).¹ Maaseutusosiologian näkökulmasta on erikseen huomattava, että esimerkiksi kyliä ja jopa maatiloja voidaan tarkastella sosiaalisina järjestelminä. Suhteessaan laajempaan yhteiskuntaan yleensä ja sen alaisiin muihin sosiaalisiin järjestelmiin, esim. kaupunkeihin, niitä voidaan periaatteessa analysoida myös evoluution näkökulmasta, ts. maaseutuyhteisön, maanviljely-yksikön ja näihin sosiaalisiin alajärjestelmiin osallistuvien ihmisten kehitysvaiheina.² Moni tämän teorian ominaisuus on analoginen Althusserin konseptin kanssa.

Althusseria ja Parsonsia yhdistää toisiinsa ensinnäkin formalistinen teoretisointistrategia (vrt. Althusserin tuotanto yleensä ja Parsonsin sosiaalinen teko tai sosiaalinen järjestelmä yleensä). Parsonsilla se johtuu hänen ”analyytisen realismin” konseptiostaan. Tiedon objekti ei ole Parsonsilla todellisuuden itsensä ilmaisua, vaan sen analyysiin tarkoitettu ulkoinen tietoväline. Althusserilla taas tähän formalismiin ajaa epistemologia, joka rajoittaa tiedon objektin kehittelyn empiristisesti havaittavista ilmiökategorioista käsin. Seu-

¹ Tämän teoretisointipyrkimyksen yleinen diskursiivinen ohjelma löytyy jo teoksesta *The Structure of Social Action* (1937, ks. teemaa ”emergent properties”) ja Parsonsin kirjoittamassa osassa teosta *Towards a General Theory of Action* (Parsons ym. 1951). AGIL -kaavion perushahmo esitetään vasta eräässä teokseen *Working Papers* (Parsons ym. 1953) sisältyvistä esseistä. Sosiaalisten alajärjestelmien problematiikka alkaa avautua hänelle Neil Smelserin kanssa kirjoitetussa teoksessa *Economy and Society* (Parsons & Smelser 1956) täydentyen sittemmin askel askeleelta. Käyttämäni terminologian olen ottanut kuitenkin hänen myöhäisteoksistaan (1966 ja 1971), koska ei ainostaan terminologia, vaan myöskin termien sisältö koki eri vaiheissa huomattavia muutoksia. Sama pätee vieläkin enemmän mallimuuttujiin. Parsonsiin viitattaessa näitä muutoksia ei yleensä oteta huomioon. Esimerkiksi Allardt (1983, 64–65) esittelee sellaiset Parsonsin keskivaiheen tuotantoon (1951a) liittyvät mallimuuttajat, joista eräästä hän luopui pian kokonaan puhumattakaan muiden sisällöllisistä muutoksista. Tienenkään tällainen oppihistoria ei ole välttämätöntä alkeisoppikirjalle, mutta Parsonsin diskursiivisen projektin itsensä kannalta, ja usein myös Parsonsin konseptin soveltamisen kannalta näillä muutoksilla on olennainen merkitys.

² Näiden kahden teoretisointisuunnan välille syntyy Parsonsilla filosofisperäinen ratkaisematon jännite, joka luonnehtii koko hänen diskurssiaan, kuten *K. Menzies* (1977) on seikka-peräisesti osoittanut. Tämä merkitsee, että yhtäältä yksikköteon pohjalta tapahtuvaa sosiaalisen organisoitumisen ja sosiaalisten instituutioiden teoretisointia ja toisaalta sosiaalisen järjestelmän funktionaalisia pakkoja sekä näitä vastaavia sosiaalisia alajärjestelmiä (alajärjestelmien) ei ole mahdollista yhdistää Parsonsin esittämällä tavalla. Tämä problematiikka eroaa selvästi althusserilaisesta.

rauksena molemmille on dualistinen tietoteoria, jossa tiedon objektin ja reaaliobjektin väliin jää ylittämätön kuilu.

Toinen yhteinen piirre liittyy kummankin konseption antireduktionismiin. Jos todellisuuteen vaikuttavien tasojen (Althusser) tai analyyttisten elementtien (Parsons) määrällisiä ominaisuuksia ei kyetä ilmaisemaan tietovälineen ulkoisen luonteen vuoksi, ne tulevat helposti mukaan tutkimukseen vain itsenäisinä tekijöinä. Tällöin molemmat konseptiot ontologisoituvat filosofisen pluralismin suuntaan.

Kolmas ja ehkä mielenkiintoisin vertailunäkökulma nousee molempiin konseptioihin kaikesta huolimatta sisältyvästä reduktion tendenssistä. Althusserillahan se johtuu talouden määräävyydestä ”viime kädessä”. Parsonsilla se puolestaan liittyy analyyttisten elementtien funktionaaliseen riippuvuuteen. Se konkretisoituu siinä pisteessä, jossa yritetään selvittää täsmällisemmin sen mekanismin luonnetta, joka ylläpitää yhteiskunnallisen todellisuuden kokonaisuutta. Tämä koossapitävä ja organisoiva voima liittyy kulttuurijärjestelmään ja siellä (jo hänen diskurssinsa alkuvaiheessa) ”perimmäisiin arvoihin”. Perimmäiset arvot ovat ytimeltään ”inhimillisen toiminnan ei-rationaaleina komponentteina” kaiken selityksen ulkopuolella (Parsons 1970, 873)¹. Kiinteyttä ylläpitäväksi mekanismiksi ne tulevat välittymällä yhtäältä sosialisointia kautta toimiviin subjekteihin (persoonallisuusjärjestelmään) ja toisaalta erityisessä hierarkkisessa järjestyksessä sosiaalisten alajärjestelmien instituutioihin.

Tämän tiiviiksi puristetun käsite-esittelyn jälkeen on mahdollista siirtyä *Parsonsin maaseutusuosiologiseen problematiikkaan*. Sitä hän on esitellyt systemaattisimmin yleisemmän teoriansa esimerkkiaineistona kirjoituksessa ”Some Considerations on the Theory of Social Change” (1961b). Vaikka Parsons ei teoreettisen projektinsa tässä vaiheessa ollutkaan vielä omaksunut evolutionaarista teoreettista kantaa², kirjoituksessa tarkastellaan perheen ja kylän ongelmia modernisaation näkökulmasta. Althusserin tapaan Parsonsinkin kirjoituksissa siirrytään alinomaan tasolta tasolle. Parsonsilla ratkaiseva taso on kuitenkin kulttuurinen (kulttuurijärjestelmään kytkey-

¹ Hän viittaa näiden uskonnollisten arvojen alkuperään usein ristiriitaisella tavalla, durkheimilaisittain eräänlaisena ideologisen järjestelmän itse-evoluutiona, joka saa impulsinsa sosiaalisen elämän ylyksilöllisistä kokemuksista ja vuorovaikutuksesta tai weberiläisittäin yksittäisten henkilöiden karismasta.

² Ratkaisevaksi tässä suhteessa tulee hänen kirjoituksensa ”Evolutionary Universals in Society” vuonna 1964.

tyvä). Kylässä ja maatilalla (kummatkin yhteiskunnan sosiaalisiksi alajärjestelmiksi käsitettyinä) oletetaan omaksutun samat protestanttisen etiikan mukaiset suorituksen arvot kuin yhteiskunnassa yleensä. Arvorationaalisuudessaan maaseudun sosiaaliset alajärjestelmät (paikallisyhteisö, farmi) ovat kuitenkin muuta yhteiskuntaa kehittymättömämpiä, mikä johtaa jännitystiloihin sekä (kokonaisyhteiskunnan) sosiaalisessa järjestelmässä että persoonallisuusjärjestelmissä (etenkin kylätasolla). Esimerkiksi perheen ja ammatin yhdistäminen farmilla samaan instituutioon merkitsee sitä, että talous (talouden sosiaalinen alajärjestelmä) ja ihmisiä toisiinsa kiinnittävät tunnesiteet (institutionaalisten kulttuurimallien ylläpidon alajärjestelmä) eivät ole erotuneet toisistaan. Koska taloudelliset ja perheinstituutiot eivät ole eriytyneet farmilla omiin alajärjestelmiinsä, talouden ja institutionaalisten kulttuurimallien ylläpidon alajärjestelmät tuottavat omia funktioitaan tehottomammin kuin yhteiskunnassa yleensä. Tämä suhteellinen tehottomuus määrittelee farmin keskimääräistä takapajuisemmaksi taloudellisosiaalisesti yksiköksi. (Mt. 227–230).

Modernisaatio edellyttääkin perheviljelmien korvautumista formaaliin rationaliteettiin perustuvilla korporatiivisilla yritysjärjestelmillä ja yrityksestä erillisen ydinperheinstituution kehittymistä myös maatalouteen ja maaseudulle. Tällainen siirtyminen ei ole kuitenkaan itsestäänselvä. Avainmuutokseen on persoonallisuusjärjestelmän tasolla koettu (mahdollisesti markkinoiden paineen aikaansaama) ”frustraatio” (mt. 229), joka orientoitessaan subjektien toimintaa kehittyneemmän arvorationaalisuuden suuntaan avaa mahdollisuuden modernisaatiolle.¹ Jotta modernisaatio kuitenkin onnistuisi, on sille luotava esimerkiksi valtion ja paikallishallinnon toimenpitein institutionaaliset edellytykset. Mm. teollisuus- ja maatalouspolitiikalla voidaankin luoda maaseudulle uudentyyppisiä työpaikkoja ja myös ydinperheille tarpeellisia

¹ Se miksi frustraatio ohjaa toimintaa johonkin erityiseen suuntaan jää Parsonsilla arvoitukseksi. Joka tapauksessa hän korostaa, että frustraatio voi johtaa myös päinvastaisiin eli populistisiin, romanttisiin reaktioihin (mt. 228, 230). Jos taas frustraatiota ei koeta, farmien tyyppi ja kylien institutionaalinen järjestelmä voi kehittyä rakenteeltaan aivan entisenlaisena, jolloin muutos vain näkyy esim. tilojen lukumäärän kasvuna eli ”segmentaationa”, (mt. 229–230). Mielestäni frustraation probleemassa törmätään jälleen samankaltaisuuteen Althusserin kanssa, vaikka se Parsonsin konseptiossa onkin yksilötasolla (persoonallisuusjärjestelmä) käytetty ilmaisu. Frustraation täytyy nimittäin liittyä jotenkin ideologiaan (esim. käsitykseen siitä, millaisia tuloja nykyajan yhteiskunta edellyttäisi). Mutta aivan samalla tavoin kuin Althusserin (ks. 2.4) mukaan ideologialla ei ole ulkopuolta (sitä testaavaa todellisuutta), ei Parsonsinkaan mukaan ole mitään ideologian ulkopuolella olevaa keinoa, joka selittäisi valitun ratkaisun suuntaa.

palveluja (kouluja yms.), jotka korvaavat osittain ne funktiot, jotka perheviljelmillä tuotetaan tukeutumalla sukulaissiteisiin (mt. 227–228). Myös palkkatyölle ja yritystoiminnalle täytyy luoda sen kannalta funktionaalisia taloudellisia instituutioita (kollektiivisia sopimusjärjestelmiä, yritysten keskinäisen kilpailun institutionalisoitumista jne.), asiantuntemukseen perustuva normatiivinen järjestelmä byrokratian vakiinnuttamiseksi jne. (mt. 232). Tässä kaikessa törmätään jälleen arvojen problematiikkaan. Niin yhteiskunnalta yleensä kuin maaseutuyhteisön kaltaiselta sosiaaliselta alajärjestelmältä erikseen edellytetään näitä uudentyypisiä institutionaalisia ("korkeampitasoisia kollektiivisia") "rakenteita" vastaavaa arvovationalisaation tasoa. Tämä tarkoittaa mm. sellaista "paikallisesti merkittävää julkista mielipidettä" uudentyypisenä "orgaanisen solidaarisuuden" järjestelmänä, joka estää uusia palkkatyöläisiä tuntemasta oloaan "toisen luokan kansalaisiksi" (mt. 229, 232–234). Se merkitsee sellaisen "adekvaatin, sosiaalisesti toivotun ihmisen konseption" hyväksymistä, jonka lopputuloksena miehellä on mm. ammatillisen ja perheroolin erottaminen, naisella taas (ydinperheen edellyttämä) "differentioituneempi feminiinisyys kuin aikaisemmin" (mt. 234). Jos näitä institutionaalisia rakenteita ei kyetä luomaan, yksittäisten perheitten modernisaatiopyrkimys estyy tai ainakin vaikeutuu olennaisesti (mt. 233). Suunta on siis arvoista persoonallisuusjärjestelmän motiivirakenteisiin ja sosiaalisen järjestelmän normeihin. Parsonsin analyysi ei pääty tähän, mutta jo selostettu riittänee maaseutusosiologian ja pientuotantoproblematiikan näkökulmasta.

Parsonsin suurin ero Althusseriin on lähinnä reduktion suunnassa. Kehittäessään viimeisimmässä teoksessaan funktionaalista teoriaansa yhä tiukemman kyberneettisen sääntelyjärjestelmän suuntaan Parsons itsekin tunnustaa, että

korostaessani kyberneettisesti korkeimman asteisten elementtien tärkeyttä toimintajärjestelmien mallituksessa [siis kulttuurijärjestelmää ja sen perimmäisiä uskonnollisia arvoelementtejä I.A.] olen enemmänkin kulttuurideterministi kuin sosiaalinen deterministi (Parsons 1966, 113).

Näin muodostuu erityinen kulttuurisen valvonnan hierarkkinen järjestelmä, jossa uskonnolliset arvot emanoituvat ihmisten motivaatorakenteisiin ja sosiaalisen järjestelmän normeihin. Kulttuurimallien säilyttämisen alajärjestelmän normit ("orgaanisen solidaarisuuden" normeina) taas ovat

ensisijaisia verrattaessa niitä taloudellisten instituutioiden mukaisiin egoistisiin intresseihin (talouden alajärjestelmässä). Näin myös sosiaalisesta järjestelmästä löytyvät *Althusserille analogiset tasot* sosiaalisten alajärjestelmien eriarvoisina ja hierarkkisesti toisiinsa vaikuttavina suhteina.

Kuitenkin Parsonsin sosiaaliset alajärjestelmät ovat Althusserin tasojen tavoin vain analyttisiä välineitä, jotka mahdollistavat konkreettisten instituutioiden systemaattisen funktionaalisen luokittelun. Siten sosiaalisten alajärjestelmien välinen suhde konkretisoituu instituutioiden väliseksi suhteiksi (vrt. Althusserin sortavat ja ideologiset koneistot instituutioiden moninaisuutena). Siitä riippuen, missä määrin kummassakin teoriassa korostetaan eri institutionaalisten rakenteitten systemaattista määräytymistä ja missä määrin niiden riippumattomuutta tai suhteellista autonomiaa, konseptio joko tiivistyy monistiseksi, funktionaaliseksi totaliteetiksi tai hajoaa pluralistisen ontologian suunnassa lukemattomiin tekijöihin.

2.3.8. Vielä materiaalisen määräävyydestä, dialektiikasta ja tietoteoriasta

Olen käsitellyt luvussa empirististä (mukaan lukien mekaaninen materialismi), deduktionistista ja strukturalistista ratkaisua. Hylkään kaikki nämä ratkaisut pohjimmiltaan kestäättöminä, mutta tämä ei merkitse niiden kaikinpuolista hedelmättömyyttä.

Materiaalista ja ideaalista ei näissä suuntauksissa pohdita materiaalisen ja ideaalisen suhteena yleensä, vaan lähinnä talouden ja ideologian tai talouden ja kulttuurin (lue ideaalisen) välisenä suhteena. Marxilaisessa traditiossa (sekä mekaanisessa materialismissa että althusserilaisessa Marx-tulkinnassa) suhdetta on usein pyritty konstruoimaan rakennuksen harhaanjohtavan analogian avulla, mutta etenkin Bourdieun (lähinnä reduktiiviset) ja osin Parsonsin (lähinnä funktionalistiset) ratkaisut ovat hyvin samantapaisia.

Induktiivisen empirismin perusongelmaksi jää, että se ottaa yleistyksissään huomioon vain joitakin tajunnan suhteellisen pysyviä, mutta toisiinsa nähden abstrakteiksi jääviä elementtejä kykenemättä ottamaan huomioon kulttuurin luonnetta holistis-historiallisena merkitysjärjestelmänä, ts. diskursiivisuudessaan ja konkreettisuudessaan. Siksi empiristisen tutkimusstrategian avulla ei kyetä tavoittamaan materiaalisen ja ideaalisen dialektiikkaa. Mekaaninen materialismi taas ei kykene juuri muuhun kuin korostamaan materiaalisen määräävyyttä talouden tai luonnon ensisijaisuutena,

mikä ei voi olla johtamatta kaiken (materiaalisen ja ideaalisen, objektiivisen ja subjektiivisen) dialektiikan häviämiseen.

Deduktionismi pyrkii johtamaan ideologian erityisistä lähtökohtakategorioista (vrt. "pääomaloogikkojen" tavaramuoto), mutta tätä kautta kyetään saavuttamaan vain joitakin erityiselle yhteiskuntamuodostumille välttämättömiä määreitä (vrt. työvoiman tavaramuoto). Tulos on tässä suhteessa analoginen empiristisen induktion kanssa. Diskurssit ovat määreiltään paljon rikkaampia, osiensa merkitykseen vaikuttavia kokonaisuuksia (vaikka usein myös fragmentaarisia ja ristiriitaisia). Niitä ei voida tavoittaa sen paremmin kokonaisuuksina kuin erityisten määreittensäkin osalta formalistisin keinoin, myös siksi, että diskurssit ovat aina historiallisesti ehdollisia.

Althusserin, Bourdieun ja Parsonsian antireduktionistinen pyrkimys yhteiskunnan rakenteen erityisten rakenne-elementtien – eikä siis ainoastaan ideaalisen/ideologisen – suhteellisen itsenäisyyden tavoittamiseksi ajautuu joko funktionalistiseen totaliteetin käsittämistapaan tai sitten sen hajoamiseen ja tätä kautta filosofiseen pluralismiin.

Silti Althusserin, Parsonsian ja Bourdieun konseptioissa ajatus siitä, että yhteiskunnat muodostuvat monista suhteellisen itsenäisistä elementeistä "koneistoina", "kenttinä" tai "instituutioina" on oikea, vaikka niiden teoreettinen yhdistäminen totaliteetiksi epäonnistuu. Jos materiaalisen ja ideaalisen oletetaan välittyvän näiden kaikkien suhteellisen itsenäisten elementtien oman liikunnan kautta, tavoitetaan jo paljon siitä "ideologisen" (ideaalisen) rikkaasta ja "ristiriitaisesta" "ekologiasta", jollaiseksi esim. Wolf sen ajatteli. Tämän kritiikin jälkeen siirryn kehittämään oman monistisen konseptiön ääriviivoja.

Materiaalista löytyy siis monista "koneistoista", mutta sitä ei siis ole ideaalisen ulkopuolella. Praksiksen materiaalisien momenttien pohjalta muotoutuneet käsitykset ovat sikäli reaalisia, että ne kokonaisuutena ja historialliseen yhteyteensä sovitettuna lopulta viittaavat aina erityiseen praksikseen. Tällaisen praksiksen konseptiosta kautta ylitetään samalla tiedostavan subjektin (materiaalisen välittäjä tietoisuuteen) ja tiedostettavan objektin välinen näennäinen antinomia. Tässä konseptiossa traditionaalisen epistemologisen ongelman kannalta tärkeät "'subjektit' ja 'objektit' ovat käytännöllisten suhteitten johdannaisia siinä mielessä, että pätevät representaatioiden järjestelmät ovat määräytyneet praktisten suhteitten tyyppien avulla." (Suchting 1983, 14).

Ratkaisu mahdollistaa kenttien moninaisuudesta huolimatta sellaisen yhteiskuntakonseptiosta kehittelyn, joka on *sekä dialektinen että monistinen*. Käsitystä materiaalisien objektiivisista määreistä ei pidä silti samaistaa epä-

kriittisesti mihinkään erityiseen diskursiiviseen sisältöön. Samat, arkielämäsäkin kehittyneet diskurssit tarjoavat tutkimukselle vain tarttumakohtia sen selvittämiseksi, millaista toiminta on objektiivisesti eli sitä välittävän ideologian sisällöstä riippumatta. Tässä tarttumisessa auttaa praksiksen materiaalinen momentti, joka on jokaisen diskursiivisen projektin takana. Tämä momentti selittää sekä diskurssien välistä ristiriitaisuutta että pakottaa pohtimaan niiden samoin kuin jonkin kokemuksesta nousevan, diskurssiin sopimattoman käsityksen – , jota kuhnilaisittain voidaan kutsua anomaliaksi – välistä suhdetta.

Muun ideologisen toiminnan tavoin tutkimuksessa ei tosin hyödynnetä ainoastaan välitöntä tai edes yhden tutkijan systemaattisesti hankkimaa kokemustietoa, vaan laajassa historiallisessa kokonaisuudessa kerättyä kokemusta ja tieteen historian välittämää ideatorista ainesta erilaisina teoreettisina diskursseina, jolloin tiedon kehitys tapahtuu paradigmojen kamppailun ja tieteen teoreettisten kumouksien muodossa. Voidaankin tehdä erottelu A. A. Sorokinin (1974, 254–255) tapaan ”välittömään kokemukseen” perustuvan empiristisen (tai pragmaattisen) tiedon ja ”käytäntöön kokonaisuudessaan ja historiallisessa kehityksessään” perustuvan tieteellisen (ideologisen) tiedon välillä. Tiedon palauttaminen välittömästi kokemuksessa annettuun johtaa vain tämän spesifin kokemustilanteen muodolliseen uudelleenjärjestelyyn ja systematisointiin, mutta ei horjuta välttämättä sen tiedon objektin (konseptin, paradigman) asemaa ajattelussa, jonka välityksellä todellisesta objektista saatu kokemustieto on kerätty ja tulkittu (vrt. Pietilä 1983, 215–216). Siksi sellainen tieteellisen tiedon hankinta ja kehittäminen, joka sisältää myös paradigmaattiset kumoukset, tulee asettaa laajan ja historiallisen praksiskonseptin piiriin. Tällöin vasta voidaan selittää esimerkiksi se, miksi – kuten *Veikko Pietilä* (1983) sen ilmaisee – ”yhteiskunnallis-historialliset tekijät pakottivat tiedostuksen kohdistumaan todellisuudessa syvemmas kuin mihin aiemmat yhteiskunnallis-historialliset tekijät olisivat sitä kyenneet pakottamaan” (mt. 229). Nämä yhteiskunnallis-historialliset tekijät välittävät praksiksen näkökulmasta tutkijan ja tutkimuskohteen välistä suhdetta edesauttaen erityisenä ”mentaalisenä maaperänä” tai ”mentaliteettimuotona” (mt. 260–261, myös 233) tutkijaa tematisoimaan tutkimuskohdettaan uudesta tai erilaisesta horisontista, jolloin huomio suuntautuu kohteen uusiin aspekteihin. Tämän tutkielman esimerkkiaineistosta kokonaisuutena käy ilmi, miten mm. valtionmuodostus, sodat, parlamentarismi, sisämarkkinoitten synty maatalous- ja teollisuussektoreitten muodostamien kokonaisuuksien pohjalta, koneistamisen aiheuttama maatalousväestön jyrkkä väheneminen ja lopulta vanhan

artikuloituneen kansantalouden rapautuminen ovat olleet sellaisia "mentaalista maaperää" muovaavia materiaalisen elämän muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet tapaan, jolla talonpoikaisto käsitetään ja käsittää itsensä hegemonisten diskurssien sisällä.

Pragmaattinen ja tieteellinen käsitteenmuodostus eivät eroa periaatteessa toisistaan, ja ne voidaan kummatkin käsittää ideologisena toimintana. Tieteellinen tieto käsitteitten muodostamisen tapana eroaa arkisesta vain menetteliensä hienostuneisuuden perusteella (erityiset koejärjestelyt, kokemuksen systemaattinen kerääminen ylipäätään, aikaisempien diskurssien looginen ja vertaileva analyysi, erityisen välineistön käyttö jne.) (vrt. Suchting 1983, 12–13, 33). Tieteellisessä tiedon muodostuksessa korostuu aikaisempien teorioiden systemaattinen tutkiminen, vertailu ja kehittäminen erityisenä tieteen piirissä kehittyneenä subjektiivisena käytäntönä (vrt. Pietilä 1983, 228, 232).

Tieteellinen (teoreettinen) ja pragmaattinen tieto ovat vuorovaikutuksessa myös pragmaattisen tiedon suuntaan. Esimerkiksi markkinoitten synty – kuten voidaan päätellä Martti Siisiäisen (1979) Pohjois-Karjalan henkisen kulttuurin organisoitumisen muotoja käsittelevästä tutkimuksesta – voidaan ymmärtää sellaiseksi arkielämän muuttuneeksi horisontiksi, joka auttaa talonpoikia näkemään mm. viljelytekniikkansa puutteet ja avaa näin portit tieteellisiin menetelmiin hankitun tiedon omaksumiselle.

Käytännön ylidiskursiivinen luonne mahdollistaa osaltaan tiedon kasautuvan kehityksen, vaikka kehittynyt tieto ei esiinnykään yhteenvedon kaltaisena yksiselitteisenä totuutena. Tiedon oikeaksi todistaminen on aina monimutkainen, vain diskurssien muodossa esitettävissä oleva prosessi, jossa erilaiset yhteenvedotkin ovat osa keskustelua (vrt. Pietilä 1983, 31–32). Tätä prosessia monimutkaistaa edelleen se, että totuuden ongelmaa ei voida irrottaa vallan ja hegemonian problematiikasta (vrt. mt. 33–34).

Materiaalisen ja ideaalisen ykseys on siis ymmärrettävä hyvin dynaamiseksi. Sama aistimellis-esineellinen materiaallinen toiminta eli praksis (aineellisessa momentissaan), jonka tuotetta kulloinkin uusi ideaalinen on, on itse aikaisemman merkityksien maailman muovaama kulttuurin esi-neellinen ruumis. Toiminnassaan ihmiset "tuottavat materiaalisen tuotteen ohella ideaalista" ja alkavat jälleen vastakkaisen prosessin, uuden "ideaalisen materialisoinnin". (Ks. Iljenkov 1984b, 31–32; vrt. Sayers 1983, 19). Tässä materiaalisen ja ideaalisen alinomaisesti toisikseen muuttumisen liikkeessä diskurssit tulevat aina uudelleen koetelluiksi. Siksi tieto toiminnan piirissä olevien objektien määreistä voi sekä laajeta että syventyä spiraalimaisessa muo-

dossa jo pelkästään ihmisen arkikokemuksena, jota tieteellinen tutkimus syventää ja vauhdittaa.

Lause, jonka mukaan materiaallinen oleminen määrää ideaalista tai tajuntaa, on siten yleistys, jolla tarkoitetaan ainoastaan praksiksen materiaalisen momentin ensisijaisuutta ja riippumattomuutta siihen välttämättä liittyvästä ideaalikuivasta.

Materiaalisen ja ideaalisen dialektiikka liittyy olennaisesti objektiivisen ja subjektiivisen dialektiikkaan, jonka tarkasteluun nyt siirryn.

2.4. Subjekti ja praksis

Kulttuuri ideaalisena yleensä on ymmärrettävissä vain yhteiskunnan kokonaistoiminnasta käsin, ts. sen kaikkien jäsenten toiminnasta nousevasta tajunnasta käsin. Tällaisena yhteiskunnallinen tajunta ei ole metodologisen individualismin olettamalla tavalla yksilön ominaisuus, vaan materiaalisen elämän kollektiivista representaatiota yhteiskunnan jäsenten tajunnassa. Kollektiivisuudestaan huolimatta sen kantajina ovat yksittäiset ihmiset, joiden käsitykset eivät ainoastaan eroa, vaan ovat myös keskenään ristiriitaisia, koska ne ilmaisevat yhteiskunnan jäsenten erilaista suhdetta luontoon ja erilaisista yhteiskunnallista asemaa aivan metodologisen holismin mukaisesti. Lisäksi ne omaavat vastoin metodologista holismia myös aidosti persoonallisia piirteitä, jotka ovat selitettävissä vain yksilöllisellä elämänhistorialla ja henkilökohtaisella ajattelutavalla. Tämä, yksilöllisen tietoisuuden yhteiskuntarakenteeseen redusoitumattomuus (mutta ei määräytymättömyys) perustuu kieleen. Siten subjektiiviset ajatusprosessit välittävät objektiivisen todellisuuden maailman ideaalista ja materiaalista aspektia antaen niiden suhteelle dialektisen, luovan ajattelun ja kritiikin välittämän ehdollisen luonteen.

Perustelen edellä esitettyjä teesejä ensin yleisesti ja konkretisoin niitä siten maatalouden pientuotantokeskusteluun James A. Scottin kehittämän "talonpoikaisen moraalitalouden" konseptin avulla. Scottin tarjoama aineisto on tästä näkökulmasta tosin hieman puutteellista, koska se antaa varsin suppean kuvan subjektiivisten prosessien teoreettisen sisällön muotoutumisen eri aspekteista.

2.4.1. Toimijan subjektiviteetti materiaalsen ja ideaalsen välityksenä

Arvostelen ennen positiivisia muotoilujani kahta teoreettista äärikantaa, subjektia/yksilöä äärimmilleen korostavaa metodologista individualismia ja kääntäen subjektin totaalisesti objektivioivaa metodologista holismia/struktuurialismia.

Metodologisen individualismin kestäättömyys

Maatalouden pientuotantokeskustelussa ei oikeastaan tapaa lainkaan loppuun asti vietyä *subjektivismia* esimerkiksi G. H. Meadin symbolisen interaktionismin, Alfred Schützin hermeneutiikan ja Harold Garfinkelin etnometodologian tapaan ei oikeastaan tapaa lainkaan. Ainoa havaitsemani subjektivistisen sosiologian sovellutus on ollut viimeaikainen maaseutukulttuurin käsitteellistämisyritys. Tämän A. Andreas Bodenstedtin (1990) konseptin perusheikkous on siinä, että hän kehittää lähinnä schütziläisittäin maaseutukulttuuria "elämänmaailmana (*Lebenswelt*) tai elämäntilanteena", tavalla, jossa inhimilliset (persoonalliset, subjektiiviset) tekijät ovat suoraan vuorovaikutuksessa (faktuaalsen, objektiivisen) "luonnon" kanssa ilman objektiivisen (yliyksilöllisen) kulttuurin välitystä.¹

¹ Schütziläinen subjekti kykenee suhteuttamaan "persoonallisista" "motiveistaan" nousevan "elämänsuunnitelmansa" välittömästi kaikille yhteiseen luonnollisia (vrt. "villiomenapuu") ja sosiaalisia esineitä (ihmisen työn tuotteita) sekä toimintasuhteita sisältävään "elämänmaailmaan". Tällöin sosiaalinen teko voidaan käsitteellistää puhtaasti "intersubjektiivisten motiiviketjujen" välittämäksi prosessiksi (Schütz 1977, 48–53, 60–61, 66–72) postuloimatta ulkoisesti objektiivista kulttuurin maailmaa ("metafyysisenä") "viimeisenä tarkoituksena" (mt. 50). Tällainen kuva täysin hallitusta sosiaalisesta todellisuudesta on kuitenkin enemmänkin sosiaalinen utopia kuin reaalista todellisuutta. Siksi Parsons (1977, 94–95) on aivan oikeassa vastauksessaan Schützin kritiikkiin, että "lait ja muut normit" voivat saada kerran institutionalisoiduttuaan konkreettisen toimijan kannalta samankaltaisen statuksen kuin muut "ulkoinhimilliset ehdot". Tämä tulee selvästi ilmi "ulkomaailmallisissa sanktioissa", kuten baptistien "helvetintulessa", jonka he katsovat syntien automaattiseksi seuraukseksi. Toinen Schützin ongelma (1977, 68–69) liittyy hänen tyyppimethodiinsa (hänen ideaalityyppeihinsä). Se sallii "toiminnan selittämisen tyyppillisenä siten kuin se nousee tyyppillisestä tilanteesta". Tämä on Schützin (mt. 68–69) mukaan mahdollista, koska eri yhteiskuntaryhmien, mm. talonpoikien "toiminnoissa ja motiveissa" "on tiettyä samanmuotoisuutta". Puuttumatta ideaalityypimethodin kaikkiin ongelmiin, yksi sen seurauksista on vaikeus suhteuttaa saatua tietoa yhteiskunnan kokonaisuuteen. Nähdäkseni nämä kaksi ongel-

Tämä täysimittaisen subjektivistisen sosiologian puuttuminen tutkimus- sektorilta ei ole yllättävää, sillä maatalouden pientuotantotutkimuksessa jos missään on helppo havaita subjektin valintojen vapautta rajoittavia struktuureja (esim. tapojen suuri valta) ja materiaalistien olosuhteiden joskus suorastaan kohtalonomaista voimaa (esim. säämuutokset), etenkin jos vertailukohtana ovat tuotannon agentit muilla sektoreilla tai subjektivistien itsensä kaltaiset yliopistointellektuellit. Kun Bodenstedtkään ei voi näitä välttää, hän lankeaa sitten mekanistisiin ratkaisuihin. Myös Max Weber, jonka teoretoinnissa subjektivistisilla oletuksilla on tärkeä asema, ottaa talonpoikaiston elämän erityispiirteet huomioon erottaen selkeästi talonpoikien traditionalismin ja kaupunkien käsityöläiset ja kauppiat niiden luovan, "rationalisoivan" kyvyn perusteella (1978, 468–472). Tosin Weberillä yksilösubjekti ei ole kaiken sosiaalisen elämän määräävä keskus niin kuin em. subjektivistisen sosiologian äärisuuntausten edustajilla (ks. esim. Savage 1981, 97–101). Silti uusweberiläisessä maatalouden pientuotantotutkimuksessa, neoklassisessa maatalouden taloustieteessä, jopa siinä marxilaisen strukturalismin muunnelmassa, jota nimitän "tshajanovilaiseksi", on jossain määrin kestättömiä subjektivistisiä elementtejä.

Koska käsittelen myöhemmin Weberin subjektivistisiä teoriaelementtejä pientuotantokeskustelun yhteydessä, pohdin seuraavassa lähinnä klassisen ja neoklassisen poliittisen taloustieteen empiristisiä oletuksia¹. Viimeksi

maa, siis reflektion ulottumattomissa olevan objektiivisen kulttuurin puuttuminen ja tyyppimetodiin liittyvä tiedon abstraktisuus, selittävät Bodenstedtin artikkelin oudon kokonaisvaikutelman. Ensinnäkin maaseutukulttuuri ja sen kehitys (yhteydessään kaupunkikulttuuriin) nähdään abstrakteista maaseutuelämän ja maatalouden erityispiirteistä käsin. Kuva maaseutukulttuurista muodostuu hyvin analogiseksi mekaanisen materialismin kanssa. Päätelmät on ikään kuin tehty suoraan näistä olosuhteista (vrt. maatalous ja "villiomenu" "ei-sosiaalisen objektina"), koska niihin ei voi vaikuttaa. Siksi kulttuuri nähdään vain sopeutumisenä näiden "luonnollisten esineitten" asettamiin ehtoihin tshajanovilaiselle ruralismille ominaisella suoraviivaisella tavalla (2.5.1 ja 3.1.1). Toiseksi, tyyppimetodi tuottaa tulokseksi sellaisen abstraktin maaseudun kulttuurikonseptin, jolla ei ole mitään yhteyttä kokonaisuuteen erityisenä yhteiskuntamuodostumana. Siksi se muistuttaa sitä empirististä kuvaa traditionaalisesta talonpoikauskulttuurista, jota olen käsitellyt edellä Dobrowolskin konseptin yhteydessä. Molemmat piirteet Bodenstedtin konseptiossa lähenevät paradoksaalisesti mekaanista materialismia; todellakin paradoksaalisesti sillä Schützillä (1977, 49) kaiken teoretisoinnin lähtökohtana on toiminnan subjektiivinen merkitys, eivät materiaalistit olosuhteet empiristien ja muiden materialistien tavoin.

¹ Viime vuosina eräiden marxilaisten teorialukintojen ja revisioiden piirissä on ollut havaittavissa vetoa metodologisen individualismin suuntaan (esim. Roemer 1982). Koska tämä tendenssi ei ole ulottunut pientuotantokeskusteluun, en kiinnitä siihen yksityiskohtaisempaa huomiota, vallankin kun tutkielmassani käsittelen ja arvostelen verraten laajasti

mainittu hallitsee modernisaatioteoreettista maatalouden taloustiedettä vielä nykyäänkin. Maatalouden taloustiede neoklassisen taloustieteen muunnelmana tosin – tähänkin palataan myöhemmin – samaistaa viljelijäperheen patriarkaalisen ”päämiehen” ja farmin toimintayksikkönä. Se rikkoo näin huomaamattaan individualistisia lähtöoletuksiaan. Lisäksi se tarkastelee toimijaa – ei suinkaan tyypillisenä yrittäjänä, vaan populistisesti (ja jälleen ristiriitaisesti oletuksiinsa nähden) perheen uusintamismistarpeiden näkökulmasta.

Metodologinen individualismi merkitsee niin ihmisten yhteisten käsitysten kuin niiden erojenkin ontologisoitua erillisten yksilöiden abstrakteiksi persoonallisuuden ominaisuuksiksi (Weldes 1989, 355–356). Ihmisten persoonallisuuspiirteet eivät kuitenkaan ole aidosta yksilöllisyydestäänkään huolimatta irrotettavissa esim. neoklassisen perheviljelmäkonseptin, tai tshajanovilaisen talonpojan konseptin olettamalla tavalla kulttuurin aineellisenhenkisestä kokonaisuudesta. Tästä arvolaki on hyvä esimerkki. Perheviljelmähän ovat sen kantajia ja toimeenpanijoita muitten taloudellisten agenttien tavoin, mutta laki itsessään ei ole selittävässä agenttiansa ominaisuuksista. Se on kapitalistisen yhteiskuntamuodostuman rakenteellinen (yliyksilöllinen) ominaisuus. Arvolaki pakottaa *ulkoisen voiman tavoin* yritykset ja työvoimatavaran omistajat kilpailusuhteeseen kapitalistisessa tuotanto- ja vaihtoprosessissa, mikä myös selittää klassisen ja neoklassisen taloustieteen ”homo economicuksen” porvarillisen diskurssin objektiiviseksi ajatusmuodoksi. Agenttien edustama rationaliteetti ei ole universaali yksilön ominaisuus, vaan historiallisesti ja yhteiskunnallisesti ehdollinen, kapitalististen yhteiskuntarakenteitten synnyttämän kulttuurivallankumouksen tulos.

Objektiivisena ajatusmuotona ”homo economicus” siis sisältyy aivan erityiseen diskurssiin. Tässä diskurssissa ihmisten subjektiviteetti on nimenomaan vaihdon vapautta markkinoilla, joka asettaa toimijat vastakkain ja eristää heidät toisistaan tavaranomistajina. Syvemmissä merkityksessä se ilmaisee ihmisten vieraantumista toisistaan tuotannon agentteina, koska tuotannon kehitys toteutuu anarkistisesti markkinavoimien välityksellä. Vielä erikseen ”homo economicus” perheviljelmillä on perherakenteista abstrahoi-

Samuel S. Popkinin (1979 ja 1980) ”poliittista taloustiedettä”. Sen painotukset lähenevät klassisen ja neoklassisen taloustieteen kantoja tavalla, jonka voi tältä osin olettaa olevan sopusoinnussa mm. Roemerin, Elsterin ja Przeworskin marxilaisten teorioiden kanssa. Tällaisen Marx-tulkinnan ja revision arvostelusta, ks. mm. Lebowitz 1988; Anderson & Thomson 1988; Weldes 1989.

tua patriarkaalisten suhteitten representaatiota yksilön ominaisuutena – niin paljon kuin maatalouden taloustieteilijät maaseutusosiolegien tavoin korostavatkin yrityksen perheluonnetta neoklassisen taloustieteen populistisena muunnelmana. Objektiivisena ajatusmuotona "homo economicus" ilmaisee näin ollen ihmisten atomistista suhdetta yhteiskunnalliseen tuotantoprosessiin (Marx 1974a, 96) *markkinanäkökulmasta*. Markkinanäkökulman horisontti konstituoiakin erilaisen diskurssin kuin esimerkiksi tuotannon tai kieron näkökulma (Hall 1984, 67–77). Juuri markkinanäkökulma tematisoi kustannuskalkulaation huomion keskiöön. Se merkitsee samalla paljon syvällisemmän kysymyksen ohittamista, nimittäin kysymyksen siitä mikä tuotannossa on varsinainen arvon lähde.

Tavaravaihtoon suuntautuva rationaliteetti on kylläkin reaalista yksityisomistuksen toisistaan eristämien ihmisten rationaliteettia. Tästäkään näkökulmasta sitä ei pidä ymmärtää puhtaan individualistisesti, ts. eräänlaisena porvarillisen yhteiskunnan kaikin puolin tietoisten agenttien pelinä, sillä osallistujilla ei ole siinä (esim. kulttuurisesti) yhtäläisiä lähtökohtia yhteisistä säännöistä ja tavoitteista puhumattakaan. Osa säännöistä voi suorastaan estää instrumentaalisen toiminnan esimerkiksi pakottamalla sen tietyn valtasuhteen mukaiseen traditionaaliseen uraan. (Vrt. Anderson 1980, 56–57). Vieläkin tärkeämpää peliteoreettisen konseptin kannalta on sen korostaminen, että kulttuuri on osittain myös toimijan reflektion saavuttamattomissa oleva vieras voima, mikä vie kaikki perusteet metodologisen individualismin oletuksilta. Tämä kulttuurin puoli liittyy Marxin vieraantumisteemaan ja luonnehtii myös Durkheimin yhteiskuntakonseptiota – vaikka Durkheim ei esitäkään mitään vieraantumisteesiä korostaessaan kollektiivisten representaatioitten ulkoisuutta¹.

"Homo economicus" viittaa siis markkinanäkökulmaiseen diskurssiin, jota Marxin (1974a, 86) mukaan neoklassinen ("vulgaari") taloustiede "sys-

¹ Silti Marxin ja Durkheimin vieraantumisteorioiden konkreettisia sisältöjä ei pidä sekoittaa toisiinsa. Esimerkiksi anomian käsite Durkheimilla (1985) ilmaisee vain yhteiskunnan "moraalisen" sääntelyn tilaa normien puuttumisena (mt. 311), eikä suinkaan marxilaisittain elämän tietoisien, persoonallisen hallinnan tilaa. Vieraantuminen yksilötasolla ei siten Durkheimin konseptin mukaan merkitse välttämättä yhteiskunnan moraalisen tilan yleistä järkkymistä. Esimerkiksi maalaiskylässä ovat voimassa erilaiset normit kuin kaupungissa. Siksi maalta kaupunkiin muuttanut kokee vieraantuneisuutta, kunnes hänet on "kasvatettu" "moraalisesti" "uudelleen" (vrt. mt. 307). Silti normit voidaan sisäistää paljolti alitajuisesti eräänlaisena "hämäränä kehyksenä" (mt. 297). Ne jäävät "yksilöä korkeammaksi moraalisiksi voimaksi", jota hän "kunnioittaa ja kumartaa" (mt. 297). Tässä mielessä yhteiskunnan normit ovat yksilön reflektion ulottumattomissa olevaa vierasta voimaa.

tematisoi ja julistaa ikuiseksi totuudeksi” ”porvarillisen kotitarpeen” mukaisesti. Tämä diskurssi välittää reaalisesti yhteiskunnan agenttien toimintaa ja vaikuttaa siten yhteiskuntasuhteitten materialistiseen sisältöön (Hall 1984, 77).

Yleistäen voidaankin todeta, että yhteiskunnallisten ominaisuuksien ulkopuolella ei voi edes periaatteessa olla mitään yhteiskunnallista olentoa, eikä yksittäisen ihmisen persoonallisuus ole repäistävässä irti tästä yhteiskunnallisuudesta. Tämä ei kuitenkaan merkitse ihmisen yksilöllisen subjektiviteetin kieltämistä.

Strukturalistisen objektivismin ja yleensäkin metodologisen holismin kestäättömyys

Abstraktin yksilön vaihtoehtona ei ole sellainen teleologinen subjektiviteetti-konseptio, jossa ihmisen koko tajunta olisi redusoitavissa objektiivisten (metodologinen holismi) materiaalistien elämänehtojen (mekaaninen materialismi) tai kulturaalistien struktuurien (durkheimilainen strukturalismi ja kielistrukturalismi) ominaisuudeksi.

Maatalouden pientuotantotutkimuksesta strukturalistinen idealismi on oikeastaan ohjelmallisena suuntauksena (durkheimilaisessa tai kielistrukturalistisessa muodossa) puuttunut kokonaan. Sitä tosin esiintyy implisiittisesti ainakin Tshajanovin talonpoikaiskonseptin kulturalistisissa sovellutuksissa. Niihin palataan myöhemmin. Tässä vaiheessa teoreettisen ongelman periaatteellisen luonteen kannalta riittää keskittyminen Althusserin teoriaan, sen holistisiin ja strukturalistisiin piirteisiin. Hänen konseptionsa vaikutus maatalouden pientuotantotutkimuksen marxilaiseen traditioon on nimittäin ollut erityisen suuri.

Althusser (1984) palauttaa subjektin ideologiaan (mt. esim. 129) ja ideologian ”aineellisten ideologisten koneistojen” ”säättämien aineellisten rituaalien ohjauksessa toteutuviin aineellisiin käytäntöihin” (mt. 125, vrt. 126–129). Näitä kantavat ”koneistot” puolestaan funktioidaan luokkareduktionistisesti taloudelliseen perustaan (erit. mt. 137–140). Näin tässä konseptiossa *yksilö palautetaan subjektina* – kuten Althusser sen itse kärkevästi ilmaisee – ”*pelkäksi ’suhteiden kantajaksi’, ’tehtävien toteuttajaksi’*” (mt. 185 – korostus I.A.).

Sivumennen on syytä todeta, että subjektiviteetin objektivointi toteutuu tässä molemmilla objektiviteetin tasoilla erikseen: päällysrakenteen ideologi-

sisä koneistoissa ja perustan taloudessa. Koska ideologia Althusserin mukaan (mt. 39¹) ”vastaa” ”kulttuurin lakina” ”rakenteeltaan” ”muodollisesti” ”kielen rakennetta”, aukenee tästä samalla aatehistoriallinen yhteys jälkialthusserilaiseen lingvistiseen ideologiakonseptioon kielistrukturalismina. Siinä kielestä itsestään tulee – Althusserin oman kannan vastaisesti – ideologian kantaja kuten Foucault’lla, tai sitä konstituiva perusta, jopa ideologian korvike (yleisemmin, ks. Burris 1981).

Se, mitä subjektista on yllä sanottu, on kuitenkin vain Althusserin (1984) ajattelun faktinen sisältö. Periaatteessa hän pyrkii sijoittamaan konseptioonsa subjektin ja kulttuurin välisen dialektiikan, mutta muotoilee sen tavalla, jossa subjektia on mahdoton käsittää muuten kuin marginaalisesti, eräänlaisena (teoreettisesti perustelemattomana) kapinoivana ’huonona subjektina’ (mt. 136) tai voluntaristisesti luokkataistelijan heroistisena tai suorastaan messiaanisenä ”näkökulmana” (mt. 139). Tämä merkitsee yksilösubjektin ominaisuuksien siirtämistä ideologialle ja tässä mielessä ideologian subjektivisaatiota seuraavaan tapaan:

(Y)ksilö kutsutaan (vapaaksi) subjektiksi, jotta hän vapaasti alistuisi Subjektin määräyksiin ja siis (vapaasti) hyväksyisi oman alisteisuutensa, ts. ’aivan omin päin toteuttaisi’ sen edellyttävät liikkeet ja toiminnot. Subjekteja on olemassa vain oman alisteisuutensa kautta ja tätä alisteisuutta varten. Siksi he ’toimivat omin päin’. (Althusser 1984, 136–137).

Nähdäkseni subjektin objektivaatio (ja ideologian subjektivatio) tässä muodossa seuraa tavasta, jolla Althusser kehittää ei-reduktiivista Marx-tulkintaansa. Ideologiat ovat koneistojen ideologioita (mt. 122), joiden käytännöllä on oma materiaallinen rakenteensa (mt. 122 ja 47), mutta joita ei voida yhdistää ”talouden” rakenteisiin muuten kuin funktionaalisen reduktiivisesti ”viime kädessä”. Tällainen reduktio tuo mukanaan metodologisen holismin, mutta jättää täsmentämättä luokkataisteluun viittaamista lukuun ottamatta perustan ja päällysrakenteen välisen suhteen, minkä vuoksi kukin ideologiaa kantava rakenne anastaa todellisen subjektin paikan.

¹ Myöhemmin kirjoitetuissa ”Amiensin teeseissä” Althusserin muotoiluun liittyy ”kokonaisuuden” kielikuvaan sijoitettu ”yli- ja alimääräytyneisyyden” ja ”epätasaisuuden” problematiikka (mt. 165, 187). Hän yrittää täsmentää näin sitä paikkaa, johon voisi liittää todellisen subjektiviteetin elementtejä, jolloin esimerkiksi ylimääräytyminen avaisi ”luokkataistelun” teeman ja antaisi sen välityksellä yksittäiselle subjektille mahdollisuuden valita Marxin esikuvan mukaisesti puolensa tässä taistelussa (mt. 186–187).

Althusserin ideologiakonseptin objektivisoitumisen syyksi jää silloin se, että "ideologialla ei ole ulkopuolta". Althusser kuitenkin lisää tähän ydinlauseeseen täsmennyksen: "sen itsensä näkökulmasta", "*samalla kun se kuitenkin on olemassa vain ulkopuolella*" "tieteestä ja todellisuudesta katsottuna" (1984, 130). Muotoilu asettaa näin ideologian ja tieteen vastakkain tavalla, joka on sopusoinnussa hänen formalistisen teorianmuodostustapansa ja tieteellisten tutkimusmenetelmien positivistisen ymmärtämistavan kanssa (ks. Fraser 1976–1977, 450–451). Siksi lisäys ei muuta mitään kuvaamastani ideologian suhteesta taloudelliseen "perustaan".

Vaihtoehtoinen teoretisointitapa metodologiselle holismille ja muille subjektia objektivoiduille lähestymistavoille syntyy siitä perspektiivistä (ja rajoitun toistaiseksi vain tähän), että sosialisatiossa omaksuttu tajunnan yliyksilöllinen elementti nähdään yksittäiselle ihmiselle vain yhteiskunnallisen toiminnan välttämättömänä edellytyksenä, eräänlaisena alituisesti syttyvänä ja sammuvana elämäntoiminnan mallina hänen ajattelussaan. Se ei ole vielä sellaisenaan aistimellis-esineellistä toimintaa. Toisin sanoen yksittäinen ihminen ei ainoastaan – althusserilaisittain ilmaisten – omaksu "kantaakseen" tai "toteuttaakseen" joidenkin ideaalikuviin mukaista ideologiaa, vaan ennen kaikkea *soveltaa* tätä mallia aktiivisesti siihen todellisuuteen, jonka hän toiminnassaan kohtaa aistimellis-esineellisesti. Näin materiaallinen omaa tähän ajatusmalliin nähden riippumatonta kausaalista voimaa "tietotilanteena" (Suchting 1983). Sen sijaan praksiksen materiaalisesta momentista irrotettujen ideologioiden rakenteiden korostaminen Althusserin teoriassa johtaa väistämättä yhteiskunnallisen muodon ylivaltaan yhteiskunnallisen toiminnan materiaaliseen sisältöön nähden ja edelleen joko filosofiseen pluralismiin tai sitten metodologisen holismin funktionalistiseen muunneluun.

Kuitenkin materiaalisessa elämässään, sen kaikkein arkipäiväisimmissä muodoissaankin, ihminen on vastakkain ideologian ulkopuolisen objektiviteetin kanssa, "olosuhteiden" joita hän muokkaa "vallankumouksellisenä käytäntönä" ja siten samalla myös omaa tietoisuuttaan (ks. Marx 1978a, 64). Tämä muokkaaminen, ajattelutoiminta, joka voi tapahtua vaihtoehtoisten diskurssien välityksellä, on tietenkin luova, persoonallinen tapahtuma. Vastaavasti diskurssin valinta on yksilöllinen tapahtuma, johon vaikuttavat rakenteellisten seikkojen ohella mm. elämänhistorialliset ja yksilöpsykologiset seikat. Silloin kun ajattelemme yhteiskuntaa toiminnassa, sen kantajana ei ole suinkaan puhtaasti fetissiksi ymmärretty ideaalinen, vaan enemmän tai vähemmän luova subjekti. Ihmisen käytännön näkökulmasta sosiaaliset suh-

teet ovat juuri tällä tavoin sosiaalisesti yksilöllisinä ymmärrettyjen subjektien suhteita (ks. Frisby & Sayer 1986, 106). *Materiaalisen ja ideaalisen objektiviteetti ei näin ole yhteiskunnan jäsenenä olevien luovien subjektien ulkopuolella. Tästä huolimatta kysymyksessä ei ole yksilön ja kulttuurin välitön ykseys, vaan – jälleen – dialektinen suhde.*

Diskurssit ideaalisessa objektiviteetissaan ovat yksittäisten ihmisten subjektiivisesti kantamia, mutta *tämän objektiviteetin kehkeytyminen tapahtuu vain sosiaalisen vuorovaikutuksen välityksellä.* Silloin yksilösubjekti ei suinkaan sulaudu kulttuuriin ideaalisena yleensä, vaan säilyttää yksilöllisen – vaikka yhtä kaikki yhteiskunnallisen – tietoisuuden piirteitä. Ihmisyksilö toisin sanoen vaikuttaa muiden yhteiskunnan jäsenten tajuntaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, mutta olisi absurdia ajatella tämän yksilöllisyyden sulautuvan yhteiskunnan jäsenten yleisiin käsityksiin. Jos näin olisi, esimerkiksi Durkheimin strukturalistis-fetissimäinen käsitys yhteiskunnallisuuden sisäistetystä yliyksilöllisestä objektiivisesta (ei-subjektiivisesta) luonteesta olisi kaikin puolin adekvaatti kanta. Ideaalinen yleensä onkin vain abstraktio yhteiskunnan kaikkien jäsenten ajattelusta, koska se ei voi olla sitä kantavien subjektien ulkopuolella. Eri asia on, että yksilö kykenee sosialisatioprosessissa luovuttamaan ja ottamaan vastaan vain osan toisten ihmisten kokemuksesta, jolloin hänen vaikutuksensa yleiseen ajatteluun on tästä syystä – yhteiskunnan valtasuhteista puhumattakaan – vain osittaista. Tässä rajoitussa mielessä yleinen tietoisuus voidaan ymmärtää diskursiivisena projektina, jota sen sisäiset kategoriat määräävät. Tämä tietoisuus vaikuttaa tosin yhteiskunnan jäseniin durkheimilaisittain ulkoisen voiman tavoin. Pisimmillään tämä sosiaalisen toiminnan aspekti on yhteiskunnallisen tietoisuuden vieraantuneissa elementeissä. Kuitenkin jo yksilön kokema tuntemus kulttuurista ulkoisena, pakottavana voimana riittää sen todistukseksi, että sosiaalisen elämän täysin sosiaalinen subjekti ja yhteiskunnalliset ideologiat ideaalisena yleensä ovat dialektisessa suhteessa toisiinsa. Siksi – Althusseria mukailen – ”subjekti” yksilön subjektiivisuutena ei koskaan sulaudu *täysin* ”Subjektiin” ideologiana eli yhteiskunnassa vallitsevana olevana tajuntana. Tästä syystä subjektia ei ole mahdollista yhteiskuntateoriassa objektivoida vain yhteiskuntasuhteiden kantajaksi, uusintajaksi ja toimeenpanijaksi.

Ihminen ei siis ainoastaan omaksu annettua kulttuuria subjektiivisesti, vaan osallistuu aktiivisesti sekä kulttuurinsa aineelliseen että henkiseen muokkaamiseen (vrt. Iljenkov 1984c, 25, 30; vrt. Marx 1986a, 424). Tässä kohden Marxin konseptiossa nousee esille ajattelutoiminnan aktiivinen kriittinen momentti toiminnan lähtökohtana olevan ideologisen aineksen kritiik-

kinä (vrt. Weldes 1989, 373). Tämä mahdollistuu, koska materiaalisessa toiminnassa havainto on enemmän kuin lähtökohtana ollut subjektiivinen kuva, sillä reaali maailman objektiiviteettia välittyy siinä subjektin tajuntaan. Siksi vasta toiminta osoittaa, millainen reaali maailma on itsessään ilman toiminnan ideaaliseen lähtökohtaan sisältyneitä mahdollisia subjektiivis-diskursiivisia vääristymiä (Iljenkov 1984a, 223, 227–229). Reaalitoimintaan ankkuroituva havainto ei tietenkään korjaa tajuntaa automaattisesti, vaan se koetaan aikaisempaan tajuntaan yhteensopimattomana, ts. anomaliana. Diskurssin korjaaminen tai vaihtaminen voi olla joskus verraten spontaania (vrt. Hall 1984, 80–81), muttei silti koskaan automaattista, ekspression kaltaista. Se on aina lähtökohtana olleen diskurssin käsittelyn ja havaintoa koskevan tulkinnan subjektiivisten prosessien välittämää.

Anomalioista huolimatta mikään ei kuitenkaan välttämättä muutu ajattelussa ja kulttuurissa ideologisena muodostumana, sillä anomalia voi jäädä kokemukseksi, jonka syvempää merkitystä kyseisen diskurssin kannalta ei yksinkertaisesti kyetä ymmärtämään¹ tai se vain sijoitetaan toiseen diskursiin ilman, että eri diskurssien välisiä suhteita kyettäisiin refleктоimaan. Kokemus ei siksi heijastu materiaalisista olosuhteista automaattisesti ja systemaattisella tavalla tietoisuudeksi. Sekä yksilön persoonallisuus että kulttuuri ideologisena muodostumana ovat monin tavoin sisäisesti ristiriitaisia ilmaisten edellä täsmennetyllä tavalla kokemukseen liittyviä yksittäisten ihmisten erilaisia näkökulmia ja historiallisia vaiheita sekä ihmisten erilaisia asemia yhteiskunnassa.

Toiminnan ideaalisen momentin kritiikin aspektista aukeaa näkökulma *vapauden ja välttämättömyyden ongelmaan*, jonka sekä rakennemuotojen

¹ Ihminen ei välttämättä suhtaudu toimintansa ehtona olevaan ideaalikuvaan kriittisesti, mihin siihenkin vaikuttavat monet kulttuuriset (vrt. lukutaidon puuttuminen, koulutustaso jne.) ja materiaaliset seikat (vrt. sääolosuhteitten absoluuttinen kontrolloimattomuus maataloudessa). Jos ideaalikuvaan toiminnan mallina ei kyetä ottamaan kriittistä, refleктоivaa etäisyyttä, ”yksilö muuttuukin kuvan funktioksi, jolloin kuva hallitsee hänen tajuntaansa ja hänen tahtoaan ulkoapäin annettuna muodollisena kaavana”. Näin ”yksilö ei varsinaisesti toimi ideaalisella kuvalla operoimalla, vaan päinvastoin pikemminkin dogmatisoitu kuva toimii yksilössä ja yksilön välityksellä” (Iljenkov 1984a, 243). Tällainen dogmatismi on usein liitetty traditionaaliseen talonpoikaistoon, eikä täysin vailla perusteita. Jo pelkästään siksi (siis monien muiden syiden lisäksi), että muinainen talonpoikaiskulttuuri ei ollut kirjallista, sen käytännöllistä toimintaa ohjasivat ”traditionaaliset kaavat ja mallit” (Dobrowolski 1987, 266). ”Traditionaalinen” talonpoikaiskulttuuri oli jo siksi ”modernien” perheviljelmien kulttuuria dogmaattisempaa. Tässä suhteessa modernisaatioteoriaan sisältyy aavistuksen verran rationaalista ydintä.

objektiivisuutta tähdentävät strukturalistit että vaihtoehtojen valintaa korostavat subjektivistit ratkaisevat vastakkaisen yksipuolisesti: strukturalistit hävittämällä toimivan subjektin, ja subjektivistit hävittämällä rakenteen. Kuten esimerkiksi *Derek Sayer* (1987, 94–95) korostaa, Marxin monet ilmaiset¹ jo sellaisenaankin suuntautuvat tällaista ”dikotomisointia” vastaan. Yhteiskuntasuhteiden kriittisessä ymmärtämisessä on kysymys sen välttämättömän suhteen ymmärtämisestä, joka on ilmiön syyn ja havaittavissa olevan vaikutuksen välillä (Weldes 1989, 369). Se, missä määrin yksittäinen ihminen ja kollektiivi (esim. puolue tai yleensä sosiaalinen liike) kykenevät selvittämään ilmiötä ja sen syytä yhdistävän välttämättömän kausaalisuhteen ja muuttamaan ideaalikuvaan lisäksi myös reaalista todellisuutta, on tietenkin monin tavoin ehdollista. Se riippuu paitsi toiminnan ulkoisista edellytyksistä, myös agenttien subjektiivisista kyvyistä ja valinnoista, ristikkäiseen suuntaan pyrkivien liittoutumien voimasta jne. (Weldes 1989, 369–371; vrt. myös Hall 1984, 82–44). Marxin yhteiskunnallinen selitys, vaikka sisältääkin näin funktionaalisen selityksen elementin, ei ole kuitenkaan teleologinen (ja siinä mielessä lainkaan funktionaalinen), koska hän ei katso instituution tai käyttäytymisen funktion sinänsä riittävän sen selittämiseen. Yhteiskunnallisen ilmiön selittäminen edellyttää toisin sanoen aina subjektiivisen elementin, ts. merkitysten ja ajattelun elementtien tutkimista. Se tarkoittaa aina myös ajattelun kriittisen momentin sisällyttämistä syyn ja vaikutuksen väliin suhteeseen. Siksi rakenteen mahdollistama kausaalinen mekanismi voi myös jäädä toteutumatta, mutta tämä ei hävitä sen olemassaoloa rakenteen ominaisuutena. Rakenteet ainoastaan ”alimääräävät” toimintaa – seuratakseeni Jutta Weldesin mahdollisesti althusserilaista kielenkäyttöä (1987, 370). Tästä syystä myös historia on aina jossain määrin avoin ja ehdollinen; se on redusoitumaton, mutta *ei* määräytymätön.

Jutta Weldes korostaakin marxilaisessa ajattelussa subjektivistisen tai strukturalistisen reduktion sijasta yhteiskunnallisen ja yksilöllisen välisen suhteen dialektista luonnetta: ”Yksilölliset ja sosiaaliset predikaatit, kuten yksilöt ja yhteiskunta itse, ovat sisäisesti liittyneitä; kumpikin tarjoaa ehdot

1 ”Se materialistinen oppi, että ihmiset ovat olosuhteiden ja kasvatuksen tuotteita ja siis muuttuneet ihmiset ovat toisenlaisten olosuhteitten ja muuttuneen kasvatuksen tuotteita, unohtaa, että juuri ihmiset muuttavat olosuhteita ja että kasvattajan itsensä täytyy tulla kasvatetuksi. (...). Olosuhteitten muuttumisen ja inhimillisen toiminnan samanaikaisuutta voidaan tarkastella vain kumouksella käytäntönä” (Marx 1978a, 64).

toisen olemassaololle”. Toisesta, (mm. Giddensin¹ esiin nostamasta) näkökulmasta, yksilöt ja sosiaaliset rakenteet ”ovat molemminpuolisesti konstituivia ja yhteismääräytyneitä” (1989, 362 ja 368 – Weldesin omat sitaattimerkit poistettu – I.A.). Voidaan myös yleistäen sanoa, että materiaallinen ja ideaalinen eivät muodosta tässä konseptiossa ainoastaan ykseyttä, vaan että tämän ykseyden laatu on sellaisella ristiriitaisella tavalla luovan, kriittisen ajattelutoiminnan momenttina, jota ei voida selittää tuomatta siihen subjektia.²

Konkretisoin seuraavassa subjektiivisen ja (kaksinkertaisen) objektiviteetin problematiikkaa maatalouden pientuotantokeskustelussa James C. Scottin kehittämän ”moraalitalouden” konseptin avulla.

2.4.2. Talonpojan subjektiviteetin ja moraalitalouden dialektiikka James C. Scottin tutkimuksessa

James C. Scott on tullut tunnetuksi ehkä enemmän kuin kukaan muu maatalouden pientuotantotutkijoista talonpoikaiskulttuurin erityislaadun erittelijänä, erityislaadun, jota hän kuvaa E. P. Thompsonin (1971, 79) termillä ”moraalitalous”. Käsitteen hyödyntämiseen palaan myöhemmin, mutta jo nyt on huomautettava, että Thompson muotoili tämän konseptionsa tietoisesti objektiivisen kulttuurin käsitteenä, ”taloudellisen ihmisen” individualistisen ja utilitaristisen konseptin vastakohtana (vrt. myös Thompson 1977, 366–367).³ Myös Scottin arvostelijoille on syytä muistuttaa, että hän ei tuotannossaan pohdi niinkään talonpoikaiskulttuuria yleensä kuin talonpoikaisen vastarinnan ja vallankumouksellisen suuntautumisen problematiikkaa. Tämä taas liittyy kysymykseen hegemoniasta talonpoikaisessa diskurssissa. Scottia kiinnostaa talonpoikaiskulttuuria itseään enemmän kysymys siitä,

1 Tämä Giddensin (ja myös Bhaskarin) verbaalisesti hyvä muotoilu peittää sen, ettei heidän omassa konseptiossaan subjektin ja rakenteen välinen suhde ole dialektinen – kuten Michael Taylor (1989) osoittaa. Giddensiltä puuttuu rakenteistumisen teoriassa aito subjekti rakenteeseen redusoitumattomana persoonallisuutena.

2 Periaatteessa kaikki se, mitä edellä on esitetty, löytyy yleismuodossaan Marxin ”Feuerbach-teeseistä” ([1845] 1978a, 63–66).

3 Tästä näkökulmasta katsoen Andersonin (1980) tapa arvostella Thompsonia individualistisesta ja voluntaristisesta yhteiskuntakonseptiosta yleensä tuntuu virheelliseltä, vaikka siihen joltain muulta osin olisikin aihetta. Myöhemmin Anderson (1983) ottaakin takaisin osan kritiikistään.

millä ehdoilla tämä kulttuuri mobilisoi talonpoikaistoa¹. Tosin Scottia (1976 ja 1977a ja b) ja eräitä muitakin talonpoikien "moraalitalouden" tutkijoita (Wolf 1966, 86–87 ja erit. 1969 ja [1969] 1987; Hobsbawm & Rudé 1968, luku 1.3.; Hobsbawm 1973, 4–5, 7–8, 13–16; 1974, erit. 150)² voidaan ehkä arvostella tendenssistä yhdistää ja yleistää historiallisesti ja alueellisesti hyvin heterogeenista aineistoa siten, että moraalitalouden konseptio saa liiallista universaalista syvyyttä³. Kuitenkin moraalitalouden konseptioon liittyvä pyrkimys käsitteellistää talonpoikaiskulttuuria objektiivisena ideologisena muodostumana on mielestäni oikea ja välttämätön. Vaikka mitään universaalialta talonpoikaiskulttuurin käsitettä tuskin onkaan muotoiltavissa, ei ole mahdotonta kartoittaa talonpoikaistolle ominaisen kulttuurin joitakin erityispiirteitä. (Ks. Mintz 1973).

E. P. Thompsonin (1971, 71) mukaan talonpoikaiskulttuurin voi katsoa "perustuvan sellaiseen johdonmukaiseen, traditionaaliseen näkemykseen

1 Tämä erityinen näkökulma talonpoikaiskulttuuriin jää joiltakin arvostelijoilta huomaamatta. Esimerkiksi Popkin arvostelee Scottia mm. siitä, että Scott ei ota huomioon talonpoikaiston sisäisiä intressiristiriitoja (1980, 422). Luullakseni Popkin on tässä osittain oman lähestymistapansa sokaisema. Popkinilla kulttuuri ja luokkaintressi nimittäin liittyvät huomattavan suoraviivaisesti yhteen (ks. seur. viite). Scottin tuotannossa on itse asiassa runsaasti viitteitä ja dokumentaatiotakin talonpoikaiston sisäisestä luokkakerrostumisesta (esim. 1986, 30). Häntä ei kuitenkaan pitäisi tarkastella edes maaseudun luokkakerrostumisen tutkijana, vaan sen hegemonia-aspektin erittelijänä, vaikka nämä puolet kieltämättä liittyvätkin yhteen. Scottin kirjoituksia voidaan kyllä arvostella liiasta yleisyydestä, mutta ei luokkien olemassaolon unohtamisesta.

2 *Wolfin* "moraalitalouden" konseptio löytyy ensisijaisesti vuonna 1969 ilmestyneestä teoksesta "Peasant Wars of the Twentieth Century" ja vielä erityisen pelkistyneesti tähän liittyvästä artikkelista ([1969] 1987). Vuoden 1966 teoksessa konseptio vain vilahtelee. Toisaalta, jo vuoden 1982 teoksessaan "Europe and the People without History" Wolf näyttää hylänneen sen – ehkäpä lisääntyneen althusserilaisen vaikutuksen vuoksi. Huomautan tästä, koska *Wolfia* pidetään kirjallisuudessa usein melko ylimalkaisesti yhtenä moraalitalouden konseption kehittäjistä ilman, että konseption paikkaa hänen tuotannossaan täsmennetään. *Hobsbawm* taas ei ole missään näistä kirjoituksista eritelty systemaattisesti talonpoikaiskulttuurin konseptiotaan. Sen sijoittaminen moraalitalouden otsakkeen alle ei muutoinkaan ole kovin yksiselitteistä, vaikka häntäkin pidetään yleisesti sen edustajana.

3 Vaarana on myös käsitteen liukuminen empiristiseen suuntaan. Monien moraalitalouden konseption kehittäjien taustalla on *Robert Redfieldin* teos "Peasant Society and Culture" (1956). Tässä teoksessa esitetty jako "pieneen ja suureen traditioon" (luku III, esim. s. 70) "alueellisen" "historiallisen" "sivilisaation" muodostaman "suuren kokonaisuuden" kulttuurisena aspektina on, vielä hyvin tietoisesti "kuvaileva tyyppiluokitus" (mt. vi). Se on saatu aikaan yleistämällä empiirisesti, ja on hänelle vain empiirisen tutkimuksen tietoväline (mt. 24–25). Redfieldin käsitteistö on – toisin kuin moraalitalouskonseption kehittäjillä – puhtaasti empiristisen tutkimusmetodin mukainen.

useammalle osapuolelle ominaisista taloudellisen toiminnan sosiaalisista normeista ja velvoitteista yhteisöissä, joiden voidaan sanoa kokonaisuutena konstituoiavan köyhien moraalitalouden". Tällainen normatiivinen talous "yhteisön laajana konsensusena" (mt. 78) on Thompsonin, Scottin ym:n mukaan mahdollista ymmärtää köyhien talonpoikien rikkaille (myös kylän ulkopuolisille tahoille) asettamista vaatimuksista käsin. Sen uusintaminen on kuitenkin mahdollista normiston yhteisössä ja sen ulkopuolellakin nauttimasta yleisestä tuesta huolimatta vain puolustamalla sitä eri keinoin, usein hyvin suoraviivaisesti ja raivokkaasti (Thompson 1971, esim. 78–79).

Artikkelissaan *Everyday Forms of Peasant Resistance* (1986; vrt. myös 1979), jossa Scott hyödyntää Malesiasta keräämäänsä empiiristä aineistoa, hän vahvistaa moraalitalouden konseption jo ennestäänkin materialistisia piirteitä ja tuo siihen mukaan myös subjektiivisen ja objektiivisen dialektiikkaa. Tosin hän ei erota näitä kolmea sosiaalisen toiminnan momenttia (ideaalinen yleensä, materiaallinen yleensä ja toimiva subjekti) analyttisesti riittävän täsmällisellä tavalla. Metodologisesta epätasällisyydestään huolimatta se on mielestäni kuitenkin hyvä esimerkki siitä suunnasta, johon maatalouden pientuotannon tutkimusta tulisi kehittää.

Scott arvioi kehitysmaiden köyhien talonpoikien *vastarinnan vaikutusta maatalouden koneistumisen sosiaaliin seurauksiin* kapitalistisissa yhteiskuntamuodostumisissa: heidän proletarisoitumiseensa, marginalisoitumiseensa ja sen kunnioituksen menetykseen, joka köyhälläkin on ollut kapitalismia edeltäneessä talonpoikaisyhteisössä (mt. 12).

Scott kytkee vastarinnan ja vallankumouksen juuret talonpoikaiskulttuurin ideologiseen merkitysjärjestelmään. Vastarinnan ja vallankumouksen teema saa ilmauksensa kyläyhteisöjen "tiheän sosiaalisen verkoston" pohjalta muodostuvan ("pienen tradition") sisältämän "kansankulttuurin" "historiallisesti syvässä" juonteessa (kertomuksina kapinallisista ja talonpoikaissankareista, uskonnollisina myytteinä jne.). Tämä juonne "legitimoi", "jopa ylistää" köyhien talonpoikien jokapäiväisen vastarinnan muotoja (mt. 29), joita ovat esimerkiksi teeskentely, näennäinen mukautuminen tai välinpitämättömyys (tylsyys), laahustaminen, näpistely, panettelu, juoruilu, eliittien kunnioittamisesta luopuminen, boikotti, tuhopoltto, sabotaasi, salamurha jne. (mt. 6, 22).

Scott korostaakin vastarinnan arkipäiväisyyttä. Talonpoikaiston sisäiset (mukaanlukien luokkien väliset) ja talonpoikaiston ja sen ulkopuolisen eliitin väliset suhteet asetetaan tavallaan päivittäin kyseenalaisiksi ja uusinnetaan tai modifioidaan arkielämän sosiaalisissa vuorovaikutusprosesseissa.

Tämä vastarinta on tyypillisesti sekä muodoltaan että intentionaaliselta sisällöltään hyvin yksilöllistä, ensinäkemältä vailla mitään kollektiivisia elementtejä (vrt. varastaminen rikkaalta vain oman perheen käyttöön, varojen kätkeminen verottajalta jne.), mutta tämä ei kuitenkaan sulje pois tekojen kollektiivisia kulttuurisia ehtoja ja seurauksia tai ylipäätänsä kulttuurisesti määräytynyttä luonnetta. Yksilöllinen muoto ja intentiokin juontuu Scottin mukaan kollektiivisen vastarinnan ehdoista. Talonpojat ovat hajautuneet pieniin yhteisöihin. Heiltä puuttuvat myös erityiset organisoituneen toiminnan institutionaaliset välineet, sillä poliittiset vapaudet ovat vain harvoin riittäviä ja eliitit kykenevät yleensä valvomaan kollektiivisia organisaatioita. (Mt. 28). Yksilöllisen muodon ja sisällönkin tulkitseminen tosiasiallisesti *kollektiivisena* vastarintana on mahdollista, koska yhteisöjen "mielipideilmasto" antaa yksilölliselle intentiolle kollektiivisen perustelun. Moraalitalous asettaa rikkaalle velvoitteen auttaa köyhää. Tämä legitimoi varastamisen velvoitteensa laiminlyöneeltä rikkaalta, jopa sabotaasin käytön häntä vastaan. Mielipideilmasto ei ainoastaan osittain korvaa formaalia organisaatiota, vaan myös antaa vastarinnalle joitakin toisentyyppeisiä resursseja. Esimerkiksi toimijoiden henkilökohtainen turvallisuus ja toiminnan tehokkuuskin perustuvat usein anonymitettiin ja vaitioloon. Tässä on syy, miksi vastarintaa esiintyy Scottin mukaan vain harvoin verbaalisessa muodossa. "(H)eidän intentionsa on kirjoitettuna itse tekoihin" (mt. 29).

Toiminnan *kollektiivinen sisältö siis ilmenee yliyksilöllisen ideologisen muodostuman vaikutuksena riistävän eliitin ja köyhän talonpojan välisen suhteen uusintamisprosessissa*. Tekojen yksilöllinen muoto ja intentio vain kätkee niiden yhteiskunnallisen vaikutuksen. Kysymyksessä ei ole kuitenkaan "homo economicukselle" analoginen abstrakti agentti, vaan talonpoikaisyhteisön jäsenten yleisesti ymmärtämällä tavalla sosiaaliseen elämään ankkuroitunut toimintamenetelmä, joka on erityisten moraalisten koodien määräämä ja mahdollistama. Moraalitalous onkin ymmärrettävä gramscilaisittain sellaiseksi hegemoniseksi diskurssiksi eliittien kanssa tehtynä kompromissina, joka mahdollistaa köyhien talonpoikien etujen huomioimisen, mutta säilyttää kuitenkin eliittien olennaiset edut. Vaikka köyhien talonpoikien arkinen vastarinta ei näin asetakaan kapitalistista yhteiskuntaa tai muita agraarisen epätasa-arvon rakenteita kyseenalaisiksi sen paremmin materiaalisesti kuin symbolisestikaan, se kuitenkin representoi jatkuvaa luokkien välisen *"tuotantosuhteitten testaamisen ja uudelleen-neuvottelun prosessia"* (mt. 18). Kaiken kaikkiaan yksittäisten talonpoikien erillisistä vastarinnan teoista rakentuu – Scottin biologista analogiaa käyttääk-

seni (mt. 8) – luokkien välisiä suhteita säänteleviä normatiivisia (taloudellisia, poliittisia jne.) rakennelmia niin kuin yksittäisten polyypin elämäntoiminnasta rakentuu koralliriuttoja, jotka rajoittavat laivojen kulkua.

Kaiken kaikkiaan yhteiskuntasuhteitten modifioitumista voidaan näin tulkita aivan materialistisesti tuotantosuhdeitten liikunnasta ja jännitteistä nousevana prosessina erityisen ideologisen diskurssin sisällä, vaikka ainakin B. R. Roberts (1990, 355) näyttää yhdistävän Scottin enemmänkin ”durkheimilaiseen perspektiiviin”. Tällainen tulkinta voi perustua osin Scottin varhais- tuotantoon, mutta yhtä hyvin myös sellaiseen käsitykseen materialistisesta yhteiskuntateoriasta, jossa kulttuuri on vain materiaalisen suoraviivaista ilmaisua.

Toiminnan subjektiivisen aspektin näkökulmasta Scottin kuvaama vastarinta on luova prosessi. Se antaa myös ideologista kasvupohjaa vaihtoehtoisille yhteiskunnallisille visioille, jopa vallankumouksellisen toiminnan malleille (Scott 1977a ja b) ja näin ollen myös laadullisesti toisistaan eroaville vastarinnan muodoille (1986, 22). Useinkaan näiden mallien perusta ei ole yksinkertaisesti luokkapohjainen, vaan niissä ilmenee kyläyhteisön (”pienen tradition”) ja kokonaisyhteiskunnan (”suuren tradition”) välinen suhde, kuten Scottin (1976, 1977a ja b, 1979) ohella myös *Eric Hobsbawm* (1967 ja erit. 1973 ja 1974) on pyrkinyt osoittamaan hyödyntäessään Robert Redfieldin (1956) terminologiaa materialistisessa yhteydessä.¹

Samuel Popkin (1980) ei hyväksy tällaista tapaa ymmärtää subjektiivinen. Popkinin metodologisen individualismin mukaisesti yksittäisen aktorin (perheen) toiminta olisi voitava palauttaa erilliseen, yksilölliseen etuun. Koska hän ei kuitenkaan kiellä yhteisöä yhdistävien arvojen olemassaoloa, tämä tarkoittaa sitä, etteivät nämä arvot ja yksilön edut voi olla ristiriidassa keskenään (mt. 421–422, 432). Scottin (1986) empiiriset tulokset kuitenkin todistavat tällaista oletusta vastaan. Talonpoikauskulttuuri moraalitaloutena estää yksilön (yksittäisen perheen) ja yhteisön välisen jännitteen laukeamisen yksilön hyväksi yhteisöä vastaan. Tietenkään tällainen este ei ole absoluuttinen ja vaihtelee varmaankin myös suuresti ajallisesti ja paikallisesti. Scottin tulokset kuitenkin osoittavat sen reaalisen merkityksen. Niinpä hänen tutkimassaan kylässä köyhät talonpojat pakottivat maanomistajaeliitin jakamaan koneistumisen vuoksi vähenevän työn tasaisesti eri työntekijöille. Syvene-

¹ Samalla voi syntyä analoginen problematiikka vallankumouksellisen liikkeen ”suureen traditioon” kuuluvan johtavan eliitin ja ”pienen tradition” välisen kulttuurikuilun pohjalta (Scott 1979).

vän köyhyden jakamista voi tuskin mitenkään selittää sellaisen yksilön intressillä tai valinnan rationaliteetillä, joka vapaassa kilpailutilanteessa hyötyisi välittömästi ja voisi parantaa asemaansa keskipitkällä tähtäimellä entisestäänkin pakottamalla kokonaan työttömäksi jääneen työvoiman pois kylästä. Moraalitaloutteen sisältyvä köyhien keskinäisen solidaarisuuden aspekti voidaan tulkita maaseudun luokkajaon pohjalta historiallisesti kehittyneenä ja vahvistuneena köyhien kollektiivisena kulttuurimallina – kuten Jeffery M. Paige pyrkii nimenomaisesti osoittamaan omassa Vietnamia koskevassa tutkimuksessaan (1983, esim. 705–706).

2.5. Mekaaninen materialismi ja kulturalistinen strukturalismi maatalouden pientuotantotutkimuksessa

Mekaaninen materialismi ja kulturalistinen¹ strukturalismi ovat kaksi vastakkaisista reduktiivista teoretisoinnin tapaa myös talonpoikaistutkimuksessa ja maaseutusosiologiassa. Esitystavan kannalta tällaisten pientuotantodiskursioiden tai niitä vastaavien teoriaelementtien erittely ja kritiikki sopivat parhaiten teoreettisen kehittelyn tähän vaiheeseen.

2.5.1. Mekaaninen materialismi maatalouden pientuotantoteoriassa

Mekaanisen materialismin versioista maatalouden pientuotannon tutkimuksessa ovat olleet tärkeitä ekonomismi, ekologismi, neoklassisen talousteorian (erit. maatalouden taloustieteen) ja ne sosiologian versiot, jotka lähtevät filosofiseen antropologiaan perustuvista naturalistisista ihmisluonnon (”homo economicuksen”) tai maatalouden pientuotannon ”luonnollisuuden” naturalistisista oletuksista sekä sosiologian modernisaatioteoreettisen suuntauksen (etenkin institutioituneen maaseutusosiologian) metodologinen positivismi. Käytännössä konkreettiset teoriat ja teoreettiset virtaukset sisältävät useita mainituista aspekteista. Mekaanisessa materialismissa sosiaalinen ilmiö palautetaan kuitenkin aina *suoraan materiaaliin ehtoihinsa* – materiaalisen laadusta tai yhteiskunnallisen elämän materiaalistien elementtien kombinaatiotavasta riippumatta.

¹ Haluan tähdentää termillä tätä strukturalismin muunnelmaa erotukseksi strukturalistisesta marxismista, jota käsittelem erikseen.

Esityksen pääpaino on ensin maatalouden neoklassisessa taloustieteessä. Sen jälkeen osoitan ekologisen materialismin elementtejä eräissä muissakin pientuotantokonseptioissa.

2.5.1.1. Maatalouden neoklassinen taloustiede

Erittelen aluksi maataloutta tutkivien neoklassisten suuntauksien erikoislaatua, minkä jälkeen siirryn niiden filosofisista olettamuksista johtuvien yleisempien käsitteellisten ongelmien tarkasteluun.

Neoklassinen populismi: erityiset tuotannonehdot ja voittopyrkimyksen puuttuminen

Maatalouden taloustiede on pientuotantotutkimuksen suhteellisen itsenäisesti kehittynyt taloustieteen erikoislohko, jota harjoitetaan useimmissa kehittyneissä kapitalistisissa maissa institutionaalisesti eriytyneissä opetuksen ja tutkimuksen yksiköissä (Hampicke 1974, 6; Klemm 1979, 192–195; Newby 1982a; Buttell 1982; Petit 1982, 325–326).¹ Vaikka se laajemmasta näkökulmasta onkin kehittynyt lähinnä neoklassisena virtauksena (Hampicke 1974, 6), sillä

¹ Selvä poikkeus tästä näyttää olleen Ranska (ks. Petit 1982), jossa maatalouden taloustiede on institutioitunut omaksi taloustieteen erikoislohkokseen erityisen hitaasti verrattuna etenkin Saksaan (ks. Hampicke 1974) ja Yhdysvaltoihin (Newby 1982a), jopa kehittyneitten länsimaitten pääosaan (Pohjoismaat mukaanlukien). Sosiologia on myös poikkeuksellisesti maatalouden tutkimuksessa taloustiedettä hallitsevampi. Petitin (1982) analyysin mukaan maataloutta tutkivan taloustieteen paradigmaattiset painotukset tosin näyttävät Ranskasakin seuranneen samantapaista yleisrataa kuin muissa länsimaissa. Kehitys lähimenneisyydessä on kuitenkin ollut ainutlaatuista. ”Mahdollisesti ranskalaisten maatalouden taloustieteilijöiden enemmistö kutsuu nykyään itseään marxisteiksi” (mt. 326). Tämä on yllättävää, koska juuri Ranskassa marxilaiset diskurssit kokivat syvän romahduksen jo 70-luvun jälkipuoliskolla (Anderson 1983). Myös Englanti näyttää poikkeavan jossain määrin Saksan ja Yhdysvaltojen mukaisesta yleiskaavasta. Englanti muistuttaa Ranskaa siinä suhteessa, että maataloustieteiden institutioituminen omiin laitoksiinsa ei ole kehittynyt kovin pitkälle, mutta maaseutusosiologialla on siellä kuitenkin maatalouden taloustieteeseen nähden periferinen asema (ks. esim. Newby 1980 ja 1982a).

Kehityksistä ainakin Latinalaisessa Amerikassa maatalouden tutkimus on organisoitu toisen maailmansodan jälkeen lähinnä USA:n mallin mukaisesti, mutta maatalouden ja niihin liittyvien valtiollisten instituutioiden suhde on paljon ristiriitaisempi ja ulkoisempi kuin USA:ssa (ks. Trigo, Pireiro & Sabako 1983, 126–127, 131–133, 135–136; Trigo & Pireiro 1983, 170–171).

on erityispiirteitä, jotka liittyvät juuri maatalouden "tuotannontekijöihin"¹. *Sen tyypilliset edustajat palauttavat ne essentialistiseen oletukseen maan, sekä eläinten ja kasvien ainutlaatuisuudesta* maatalouden tuotannontekijöinä. Oletus selittää maatalouden perheviljelmävaltaisuuden ja perhe puolestaan sen yritystoiminnan erikoispiirteen, joka ilmenee *voittopyrkimyksen puuttumisena* (Petit 1982, 327–328; vrt. myös Hampicke 1974, 22). Tällä tavoin maatalouden taloustiede on sopusoinnussa populistisen talonpoikaisideologian ekologistisen ajatuksen kanssa pientuotannon "luonnollisuudesta" maataloudessa (Hampicke 1974, 6–10, 16, 22–23). Siksi C. D. Scottin (1977, 245) luonnehdinta, "*neoklassinen populismi*", on ehkä osuvin ilmaisu tälle teoreettiselle virtaukselle. Sellaisena se on eräs "talonpoikaisen essentialismin" (Brass 1990, 448) tai "ruralismin" (Petit 1982, 327) diskursiivinen muunnelma. Sen klassikoista on tunnetuin A. V. Tshajanov². Miten hän ja nykyajan maatalouden taloustieteen edustajat perustelevat täsmällisemmin kantansa neoklassisen taloustieteen pohjalta?

Vaikka *Tshajanovin teoria* on neoklassinen, se on osittaisessa ristiriidassa tämän suuntauksen yleisen virtauksen kanssa. *James R. Millar* (1970) on kiinnittänyt tähän huomiota. Hyödyn käsite on Tshajanovilla sikäli puhtaasti uusklassinen (täsmällisemmin: "marginalistinen"), että hän olettaa talonpoikaistalouksien pyrkivän sen maksimoimiseen, ja talonpoika toimii tässä suhteessa kuin "rationaaliset" "pikkukapitalistit". Tämä on johdonmukainen rajoittamattomien tarpeitten naturalistisen oletuksen mukainen päätelmä. Koska kuitenkin palkat ovat määrittymättömät, *ei voittomotiivilla ole Tshajanovin mukaan perustetta*. Ja juuri tällainen ajatus *rajoitetuista tarpeista* on uusklassisen talousteorian näkökulmasta "vailla mieltä", kuten Millar tähdentää. Palkan määrittämättömyys voi tosin vaikuttaa yrityspäätösten tarkkuuteen ja johdonmukaisuuteen, mutta ei horjuta rajoittamattomien tarpeitten oletusta. (Millar 1970, 220–221). Tshajanov toimii kuitenkin tässä kohdin täysin tietoisesti neoklassisen taloustieteen yleisen suuntauksen vastaisesti (ks. Chayanov 1966, 220–222).

¹ Maatalouden taloustiedettä luonnehtiva voimakas pragmatismi (Hampicke 1974 ja 1979) selittyy osittain niistä teoreettisista vaikeuksista, jotka aiheutuvat mm. maataloudelle ominaisista kontrolloimattomista tekijöistä (esim. säänvaihteluista), laajasta luontaistuotannosta ja maatalousväestön alhaisemmasta koulutustasosta. Pragmatismien kääntöpuolena esiintyy pitkälle matematisoitunut suuntaus, jonka kehittelemien mallien soveltamiseksi puolestaan maatalousyritykset täyttävät harvoin (Hampicke 1974).

² Tshajanovia käsitellään tässä tutkielmassa vielä kohdissa 2.5.2 ja 3.1.3 kulturalistisen strukturalismin ja strukturalistisen marxismin yhteydessä.

Kuitenkin tämänkin erottelun taustalla ovat epäsuorasti uusklassisen taloustieteen eräät ajatuskulut, mutta uudella tavalla yhteensommiteltuina. Uusklassinen taloustiede ("marginalismina") tekee nimittäin Simon Clarken (1982) mukaan selvän erottelun yhtäältä voittoon pyrkivien yritysten ja toisaalta siitä tuotannon ulkopuolelle perheiksi eriytyneiden kotitalouksien välillä. Kotitaloudet tarjoavat työvoimaa yrityksille, mutta työvoiman kysyntään vaikuttavat työn tuottavuuden ohella myös työvoiman subjektiiviset tarpeet, jotka sisältävät esimerkiksi valinnan työajan ja vapaa-ajan välillä. (Clarke 1982, 153–154 ja 177).

Populistinen teoria siis yhdistää uudella tavalla neoklassisen talousteorian kaksi elementtiä, yrityksen objektiiviset tarpeet ja perheen subjektiiviset tarpeet todistaakseen sen, että *talonpoikaistaloudet* ilmaistessaan perheen subjektiivisia tarpeita eivät pyri voiton maksimointiin, vaan kulutukseen erityisellä talonpoikaisen kulttuurin tasolla. Näin syntyy sellainen subjektiivisten ja objektiivisten tekijöiden yhteisvaikutus, jossa subjektiiviset tekijät antavat yritykselle sen spesifin sisäisen logiikan subjektivistisena essentialismina. Nimenomaan tämän ratkaisevan subjektiivisen elementin vaikutuksesta (itseriiston, Malthusille sukua olevan väestönkasvukonseption ja ricardolaisen maatalouden pinta-alayksikköä kohti vähenevän tuoton lain pohjalta¹) perheviljelmävaltainen maatalousrakenne on maataloustuotannon kehityksen täysin luonnollinen (esim. ulkotaloudelliseen pakkoon perustuvien rakenteitten hajoamisen) lopputulos. Tosin myös näin ymmärretty talonpoikaisen tuotannon dynamiikka tuottaa eroja perhetalouksien välille, mutta ne selittyvät kotitalouksien demografisista ominaisuuksista ja perheenjäsenten elämänkaaren vaiheista tasoittuen ennen pitkää vastaavista syistä. Erot eivät siksi muutu sosiaalis-taloudelliseksi differentiaatioksi (eikä yksinkertainen uusintaminenkaan laajennetuksi). Tästä syystä talonpoikainen tavaratuotantokään ei johda pääoman kasautumiseen, muuttuakseen vähitellen kapitalistiseksi yritykseksi, vaan se säilyy sitkeästi ja jopa laajenee perhepohjaisena tuotantona. (Chayanov 1966, 249; Tschajanow 1923, 23–24).²

¹ Tark. ks. Peltonen 1984. On huomattava, että tätä argumentaatiota ei voi pitää Tshajanovin eksplisiittisenä artikulaationa, vaan se on teoksen rakenteeseen sisältyvä, ensisijaisesti implisiittinen teoria (ks. Patnaik 1979; Harrison 1977a ja 1979), jolle löytyy kuitenkin runsaasti tартtumakohtia erillisistä, sellaisenaan selkeistä katkelmista. Esim. väestönkasvun, maan vähenevän hedelmällisyyden lain ja pientuotannon vahvistumisen keskinäisyhteyksistä (ks. Chayanov 1966, 8–10, 12).

² Populistisen ja tavanomaisen neoklassisen teorian ero on terävimmillään siinä, että populistit korostavat Tshajanovin tavoin perheen ja tuotannon yhteyden tehokkuutta (Chayanov

Kaiken kaikkiaan – sisäiset ristiriidat yllilukien – Tshajanovin teoria onkin ymmärrettävä itseriittoisen, tässä mielessä toisten talonpoikien intresseihin nähden neutraalis-abstraktin, ylihistoriallisen ja homologisen talonpoikaiston konseptiona (Levin & Neocosmos 1989, 250).

Tämä sama ajattelutapa, vaikkakin vähemmän eksplisiittisesti, löytyy myös *modernisaatioteoreettisesta maatalouden taloustieteestä*, johon nyt siirryn.

Maatalouden taloustieteen ”ruralistisessa” diskurssissa talonpoikaiskulttuurin pohdinnalla on usein erityinen sija (”maatalous elämäntapana”). Kuitenkin tämä kulttuuri kytkeytyy aina Hermann Priebein (1971, 198, 200–201) tai Nils Westermarckin (1971, erit. 41–51) kaltaisten maatalouden taloustieteilijöiden tapaan jotenkin perheeseen. *Perhettä ei kuitenkaan selitetä kulttuurista käsin, vaan perheorganisaation tehokkuudesta maataloustuotannon erikoisten tuotannonehtojen vallitessa*. Tämä selityksen suunta erottaa neoklassisen taloustieteen materialismin empiristisenä muunnelmana kulturalistisesta strukturalismista. Nimittäin juuri ”perheestä” kumpuaa esimerkiksi Priebein (mt. 200–201) mukaan se ”ehtymätön voima”, joka mahdollistaa tuotannon muita organisointimuotoja tehokkaamman sopeuttamisen maatalouden erityisiin olosuhteisiin. Perheestä ja perhetarpeita vastaavasta elämäntavasta tulee siksi ”pysyvyyden elementti” maatalouteen. Neoklassinen populismi ei ainoastaan pyri selittämään perheviljelmien olemassaoloa, vaan olettaa maatalouden luonnollisen tuotantorakenteen ylipäättänsä kumpuavan suhteellisen homologisista perheviljelmistä (Levin & Neocosmos 1989, 250).

Perhe homo economicuksena

Maatalouden marginalistinen taloustiede (ks. Ellis 1988, kappale 2; Newby 1982b, 126; Hampicke 1984, 6) samoin kuin Popkinin (1979 ja 1980) rationaali-

1966, 7–8), mutta neoklassismin yleisvirtaus vaikkapa Talcott Parsonsin edustamalla tavalla on taipuvainen näkemään perhefarmit vähemmän tehokkaina. Esimerkiksi Parsons ja Smelser (1956, 81) selittävät perheperustaisen tuotantoyksikön tehottomuutta sillä, että siinä ”taloudelliset pohdinnat” ”ovat väistämättömästi alisteisia” ”kotitaloudellisen ja tuotettavan yksikön yhdistämisen” asettamille ”rajoituksille”. Perheviljely on Parsonsin (1961) mukaan ”paremminkin elämäntapa kuin liiketoimintaa” ja tähdentää vastaavasti työn ja omistuksen eriytymisen emansipatorista merkitystä perheviljelmien jäsenille. Parsons pitää siksi perheviljelmien häviämiseen liittyviä protestiliikkeitä ”ideologialtaan” ”romanttisina”. (Mt. 227–233, 238).

sen päätöksenteon teoria neoklassisen taloustieteen toisena muunnelmana sisältää myös oletuksen *rationaalisesta ihmisestä*.¹

Neoklassisen taloustieteen utilitaristisessa muunnelmassa pohditaan erityisesti hinnanmuodostuksen ongelmia, jolloin yhteiskunnallisesti toteutuva rationaliteetti perustuu viime kädessä yksittäisten kuluttajien kykyyn toimia omaksi hyödykseen. (Ks. Clarke 1982, 157, 159–163; Godelier 1972, 25). Myös neoklassista maatalouden taloustiedettä luonnehtii tällainen utilitarismi. Siksi maatalouden taloustieteessä neoklassisen taloustieteen metodologinen individualismi tuotantoyksikkötasolla on voitu aika huomaamatta korvata sen omalaatuisella ja paradoksaalisella muunnelmalla, jossa individualistisen käsitteellistämistavan perusyksikkönä on *de facto* perhe. Sellaiset yksilöön viittaavat termit kuten talonpoika, farmari yms. peittävät näkyvistä sen, että analyysiyksikkönä on sittenkin kollektiivi.

Siten esimerkiksi Samuel L. Popkin (1980) perustaa ”poliittisen taloustieteen” teoriansa *yksilölliseen rationaliteettiin*, esim. erillisen ”yksilön päätöksentekoon” ”investointilogiikkana” (Popkin 1980, 422). Hän arvostelee ”talonpoikien moraalitalouden teoriaa”, joka korostaa sellaisten ”yliperheellisten instituutioiden” merkitystä, kuin kyläyhteisöt (mt. 414). Omassa analyysissään hän siis korvaa ilmeisesti huomaamattaan yksilön *perheellä* (mt. 422–423). Tästä analyysiyksikön substantionaalisesta vaihdoksesta huolimatta hän ilmoittaa paradoksaalisesti pyrkivänsä ”kehittämään yksilöllisen päätöksenteon” pohjalta ”talonpoikaisten instituutioiden deduktiivista ymmärtämistä” (mt. 422, korostus I.A.). Perhe on siis Popkinillakin lopulta se piste, jossa ilmenee maatalousyrityksen erityislaatu. Ristiriita yksilön ja perheen välillä ratkaistaankin maatalouden taloustieteelle tyypillisesti siten, että ulkoisissa suhteissaan perhe toimii yksilön tavoin. Tämä merkitsee perheen sisäisten suhteitten jäämistä tässä teoriassa problematisoimattomaksi.

Perhekollektiiviin viittaavan termin individualisoiminen saa suuressa määrin selityksensä siitä tosiasiasta, että maatilatalousyksikön sisällä valta on etenkin aikaisemmin keskittynyt aikuiselle miehelle. Esimerkiksi Harriet Friedmann (1986b ja erit. c) korostaa tämän seikan merkitystä lukuisin esimerkein. Kanadassa hänen mukaansa patriarkaatti ilmenee vielä nykyään jopa lakiin perustuvana maatalon omistuksen ja hallinnon liittämisenä mie-

¹ Sama pätee luonnollisesti myös klassiseen poliittiseen taloustieteeseen. Esimerkiksi Adam Smithillä (1933) yhteiskunnan ”tuotantovoimien” suurin edistysaskel ”näyttää johtuneen työnjaosta” (mt. 5), joka puolestaan ”taipumuksena vaihtoon” ”näyttää” olevan ”järjen ja puhekyvyn välttämätön seuraus” (mt. 18).

heyteen (isännyyteen) ja vastaavasti aviovaimon (emännän) sulkemisena niiden ulkopuolelle. Näin patriarkaatti individualisoi ideologisesti maatilaa jopa lainsäädännössä.

Ontologisten ja tietoteoreettisten oletusten ristiriita

Neoklassisen populismin tietoteoriaa on kuitenkin vielä syytä pohtia paitsi neoklassisen taloustieteen itsensä kannalta myös modernisaatioteorian piirissä esitettyjen yleisempien teoreettisten muotoilujen ristiriitaisuuden koko kirjon selittämiseksi ja ymmärtämiseksi.

Popkin, neoklassisen taloustieteen soveltajana esikapitalistisiin yhteiskuntiin, on *ontologiselta kannalta katsoen* tyypillisesti kahden ongelman edessä, joista toinen on yhteinen maatalouden taloustieteelle, ja toinen taas liittyy spesifisti esikapitalististen (tai traditionaalisten) yhteiskuntien talonpoikaiston tutkimukseen. Neoklassiselle taloustieteelle markkinat ovat yksilön päätöksenteon kannalta kaikkein täydellisin tekninen instrumentti, mutta ei sen enempää (Clarke 1982, 164). Laiminlyödessään maatilaa perhesuhteitten yhteisöluonteen analyysin naapuruus-, sukulaisuus- yms. yhteisösuhteista puhumattakaan maatalouden taloustiede jättää huomiotta homo economicuksen esteet toimia individualistiselta kannalta rationaalisesti, kuten joukko *Frank Ellisin* (1988, 177–178) kokoamia esimerkkejä osoittaa (vrt. myös Petit 1982, 332). Tämän tyyppiset maatalouden taloustieteelle ominaiset ongelmat nousevat vielä toiseen potenssiin Popkinilla esikapitalististen yhteiskuntien tutkijana. Esikapitalistinen talonpoikaistalous on tosin neoklassisen taloustieteen kannalta modernin vastakohta eli traditionaalinen, mutta "traditionaalinen" merkitsee ainoastaan yksilön tai patriarkan edustaman talonpoikaistalouden rakenteellista vaikeutta toimia rationaalisesti, ei itse rationaliteetin kiistämistä toimijan antropologisena kykynä (vrt. Parsons, 1971, 26–27). Maatalouden modernisaatioteoreettisessa pientuotantotutkimuksessa traditionalismista irrottautuminen tosin yleensä tulkitaan emansipatorisena prosessina ("positiivisena arviona"), koska se mahdollistaa esimerkiksi "kaikkein kyvykkäimpien ihmisten valikoitumisen" maatalouteen (Priebe 1971, 199). Eritelty *naturalistinen ontologia* (rationalismina) *törmää* neoklassisessa taloustieteessä kuitenkin empiristiseen (nominalistiseen) *tietoteoriaan*. Empiristisen tietoteorian filosofisten aspektien tarkemman erittelyn osalta viittaan modernisaatioteoreettisen maaseutusosiologian diskurssiana-

lyysiin (3.1.1.1). Seuraavassa keskityn vain *rationalismin ja nominalismin ristiriidan osoittamiseen neoklassisessa maatalouden taloustieteessä*.

Tietoteorian näkökulmasta "traditionaalinen" ja "moderni" ovat neoklassiselle taloustieteelle vain vapaan kilpailun, taloudellisen toimijan rationaalisuuden jne. idealisointeja (Clarke 1982, 164). Esimerkiksi "moderni" pysyy yhteiskunnan muutoksista riippumatta pelkästään *todellisuuden ideaalityypisenä mittavälineenä sen esittämiseksi teorianeutraalien* tosiasioden todellisuutena. Siksi tietoteoreettisesta näkökulmasta olisi väärin sanoa, että neoklassisen taloustieteen käsitteet vastaavat tarkoin todellisuutta. Käsitteet ja todellisuus eroavat jo periaatteessa toisistaan samalla tavalla kuin esimerkiksi reaaliset palkat eroavat niistä "puhtaiden" "taloustieteen lakien" mukaisista hinnoista, jotka "pätevät analyttisesti käsitetyssä taloudellisessa maailmassa" (mt. 164–165).

Empirismmin nominalistisiin oletuksiin (ks. 3.1.1) perustuvat käsitteet ovat ainoastaan erillisten olioiden ja historian loputtomuudesta abstrahoituja kielellisiä määreitä tutkijan psyydessä. Niiden merkitys perustuu käsitteitten hyödyllisyyteen empiirisessä analyysissä sisäisesti ristiriidattomana loogisena järjestelmänä, mutta niitä ei pidä reifikoida eli samaistaa itse todellisuuteen. Tätä ulkoisuutta ja subjektiivisuutta on kuitenkin vaikeaa puolustaa loppuun asti. Tiedon objektille on nimittäin tästä huolimatta välttämätöntä olettaa "missä tahansa persoonattomassa ajattelussa sen loogisesti välttämättömänä muotona esiintyvän objektin status". Siksi on luovuttava ainakin implisiittisesti ideaalityypisistä käsitteiden ulkoisuudesta ja siirryttävä vähintäänkin tosiasiallisena käsitteiden käyttötapanä "mystiseen realismiin". Vasta silloin on mahdollista esittää todellisuudesta lakiluonteinen väittämä. Näin pelkkä tietoväline muuttuu tutkijan käytännössä tieteellisen lain luonteiseksi. (Ks. Iljenkow 1974a, 212–215, sitaatit s. 215).

Esitetyistä syistä neoklassisessa taloustieteessä ja sen populistisessa (maatalouden taloustieteen) muunnelmassa invarianssit palautuvat paitsi kuvattuihin naturalistisiin oletuksiin myös tarpeeseen osoittaa pysyvä muuttuvassa tai ydin rajattomassa. Siksi sen tutkimuskäytännön sisäinen ristiriitaisuus ilmaisee vain sen rationalististen ja nominalististen sitoumusten vastakohtaisuutta, joka ratkaistaan naturalistisen essentialismin hyväksi. Esimerkiksi laajasti siteeratussa *Hermann Briebe*n (1971) kirjoituksessa "The Future of Family Farm in Developed Countries" hylätään ensin nominalismin näkökulmasta johdonmukaisesti kaikki sekä naturalistiset oletukset perheviljelyn pysyvistä, luonnonehtojen sanelemista teknologisista erityisyyksistä "epärealistisina" ja "romanttisina" (mt. 187) että kaikenlaiset "teoreettiset" "mallit"

perheviljelyn tulevaisuudesta "spekulaationa" (mt. 198). Kuitenkin esitetään paradoksaalisesti toisessa yhteydessä, joskus jopa melkein peräkkäisissä lauseissa periaatteessa samat (vain vähän modifioidut) argumentit pientuotannosta nyt ja tulevaisuudessa (mt. 200–201 ja 198) "vallitsevana", "kaikkein tehokkaimpana farmimuotona". Näin nominalismin korvaa naturalismi.

Neoklassisen talousteorian kaikkiin muunnelmiin sisältyy näin ollen ristiriita rationalistisesti oletetun universaalien ihmistyyppien ja empiristisesti tulkitun konkreettis-historiallisen yhteiskuntarakenteen välillä. Jos nimittäin ihmisen luonto naturalisoidaan "homo economicuksen" olettamalla tavalla, jää selittämättä niiden yhteiskunnallisten rakenteitten synty, jotka estävät tätä luontoa tulemasta esiin täydessä voimassaan. Siksi rationalistista ontologiaa täydennetään empiristisellä tietoteorialla. Maatalouden taloustieteessä tämä problematiikka säilyy, mutta monimutkaistuu sen ruralismiin liittyvällä ekologisella naturalismilla.

Ruralistinen yritys rakenne empiiristen tutkimusten valossa

Tulen arvostelemaan tällaisen perheviljelmäkonseptin empiiristä realisuutta useammastakin näkökulmasta (ks. erit. 3.1.1). Seuraavassa kiinnitän huomiota enää ruralistisen *perheviljelmistä koostuvan yritys rakenteen empiiriseen relevanssiin*. Sellaisia empiirisiä muuttujia, joilla olisi periaatteessa erityisen suuri merkitys teoreettisen perheviljelmäkonseptin oletettaman tuotantorakenteen kannalta – kuten sillä, paljonko työvoimaa tila voi ostaa tai myydä ollakseen perheviljelämä – ei ole juuri pohdittu neoklassisen taloustieteen piirissä (vrt. Wesley ym. 1989, 307). Jos kuitenkin kaikki tilat, jotka vain joltakin osin perustuvat perhetyöhön tai ovat perheen organisoi-mia, määriteltäisiin perheviljelmiksi, jouduttaisiin mahdottomuuksiin. *Maatilat nimittäin ovat melkein aina koosta, tuotantotyypistä yms. riippumatta perhepohjaisia*. Yhtiömäinen tai institutionaalinen maatalous on osuudeltaan vähäistä jopa keskittyneimmän maatalouden maissa, kuten Englannissa ja Yhdysvalloissa (Gasson 1987; Wilkening & Gilbert 1987, 281).

Perheviljelmien eräänlaisen perusryhmän sisällä tilat kuitenkin eroavat mm. pääomavarustuksen, tulotason, tuotantotyypin viljelijöitten koulutustason ja perhesuhteitten tilanteen (puoliso, jatkaja jne.) mukaan niin paljon, että esimerkiksi Irlannissa, jossa muuten näyttäisi vallitsevan poikkeuksellisen perheviljelmävaltainen maatalous, "'perheviljelämä' [käsitteenä I.A.] ei Hannanin ja Breenin (1987) mukaan ole erityisen hyödyllinen" (mt. 39). Myös ansiot maatilatalouden ulkopuolelta ovat kaikkialla erittäin yleisiä. Esimer-

kiksi Isossa-Britanniassa, jossa keskimääräinen tilakoko on Länsi-Euroopan mittakaavassa suuri, enemmistö farmeista on *Gassonin* (1987, 7, 10) mukaan kahden työn tiloja .

Perheviljelmäkeskeinen tarkastelutapa on jossain määrin horjunut myös maatalouden taloustieteilijöiden keskuudessa. Eräät sen edustajat ovat asettaneet ajoittain, etenkin maatalouden kriisiaikoina, perheviljelmän ("keskikokoisen viljelmän") "luonnollisuuden" kyseenalaiseksi ainakin tulevaisuuden mallina (tästä esim. Gladwin ym. 1989, 258). Tämä on kuitenkin poikkeuksellista.

Tyypillisempi on *Reinhardtin, Collegen ja Barlettin* (1989, 400–402) reaktio differentiaatiota korostaviin empiirisiin tietoihin. Perheviljelmäksi on nyt alettu yhä useammin määritellä eräänlainen kapitalististen ja puoliproletaaristen tilojen väliin jäävä "keskiviljelämä", ts. eräänlainen jäännöskategoria. Tällaiset viljelmät muodostavat kuitenkin empiiristen tietojen mukaan vain vähemmistön, joka sitä paitsi on supistumassa entisestäänkin. Monessa maassa pääosa "perheviljelmistä" joutuu turvautumaan tilan ulkopuolisiin ansiolähteisiin (USA:sta ks. Gladwin & Zulauf 1989 ja Goodman & Redclift 1988, 786; Saksan Liittotasavallasta Bergmann 1990). Mutta perheviljelmäkonseptin ongelmat eivät lopu tähän. Perheiden vaurauten nimittäin näyttää liittyvän läheisesti se, missä määrin maatalouden ulkopuolisia tulomahdollisuuksia on tilojen perheenjäsenten saatavilla mm. alueittain ja tilatyypeittäin, eli kysymys työttömyydestä tai alityöllisyydestä (esim. Hannan & Breen 1987, 50–51). Piilotyöttömyys on ilmeisesti EEC:n alueella yhtä yleistä kuin joidenkin perheviljelijöitten ylityöllisyys (Goodman & Redclift 1988, 788). Esimerkiksi 80-luvulla tehdyistä tutkimuksista käy ilmi, että viidennes EEC:n maatilojen viljelijöistä on yli 65-vuotiaita, siis eläkeikäisiä, tai että työ maatiloilla jää yhä enemmän naisten tehtäväksi, koska miehet saavat paremmin töitä tilan ulkopuolelta (Goodman & Redclift 1988, 788).

Tämänkaltaisten empiiristen tutkimusten perusteella on voitu myös yleistää joukko ehtoja, jotka selittävät perinteisen kokopäivätilan olemassaoloa. Sellaisia ovat *Gladwinin ym.* (1989, 277) mukaan 1) voimakkaat valtion subventiot, 2) maataloustuotannon sellainen tyyppi, joka työntensiivisyytensä vuoksi (erit. maitotalous) estää hakeutumisen palkkatyöhön ja 3) tilan ulkopuolisen työn saantivaikeudet. Tällaisissa tapauksissa perheviljelämä on tehokkaimman mahdollisen tilatyypin asemasta pikemminkin loukku, johon on jouduttu. Loukkua kuvaa tehokkaasti myös *Bergmannin* (1990) tieto Saksan Liittotasavallasta. Seitsemän prosenttia täysitoimisista viljeli-

jöistä ei kyennyt hankkimaan tilaltaan edes minimitoimeentuloa, ja joutui siksi turvautumaan sosiaaliapuun (mt. 57).

Edellä mainitut *Reinhardt ym.* (mt.) kiertävät tämänkin ongelman määrittelemällä varsinaiseksi perheviljelmäksi vain osan kaikista perhetiloista. Todellisia perheviljelmiä luonnehtivat mm. perheen "mahdollisuuskustannuksiin" perustuva "laskelmointimenetelmä" ja "elämänkiertoon perustuva" "elämäntyyli". He siis rajoittavat perheviljelmän käsitteen soveltamisalueen vain erityiseen kulttuuriseen osaan maatalousyrytyksistä. Kuitenkaan perheviljelmäkonseptin kohtaamia ongelmia ei kyetä väistämään lopullisesti tälläkään tavoin. Esimerkiksi *Wesley ym.* (1989, 307) korostavat sitä, kuinka vähän maatalouden taloustieteilijät ja maataloushallinnon virkailijat itse asiassa "sanovat" tämän elämäntyylin "traditionaalisista arvoista ja moraalisesta hengestä". *Bergmann* (1990, 56) näkee tällaisessa maatalouden taloustieteilijöiden (ja maaseutusosiolegien) asenteessa jopa tietynlaisen normatiivisen skitsofrenian: tuottajalta vaaditaan samanaikaisesti modernia yrittäjyyttä ja traditionaalisen viljelytyypin säilyttämistä.

Ruralistista perheviljelmäproblematiikkaa on tietenkin erityisen kiinnostavaa lähestyä *palkkatyön näkökulmasta*, koska kapitalistisen yrityksen oletetaan perustuvan lisäarvon puristamiseen ostetun työvoiman työsuorituksesta. Joissakin maissa, kuten Suomessa, maatalouden palkkatyö oli erittäin yleistä aina toisen maailmansodan jälkeiseen maatalouden koneistumiseen asti. Sen jälkeen se meillä (Peltonen 1990a) kuten monessa muussakin Länsi-Euroopan maassa, mm. Saksan Liittotasavallassa (*Schneider* 1980, erit. 103–104), on vähentynyt sekä jyrkän absoluuttisesti että suhteessaan maatalojen kokonaistyövoimaan. Sen selittämisessä on vaara ajautua ruralistiseen, maatalouden erityisistä tuotannonehdoista pääteltyyn teknologistiseen perheviljelmäteoriaan. Yhdysvaltalainen maatalouden taloustieteilijä *John M. Brewster* (1950) – harvinainen poikkeus maan modernisaatioteoreettisessa agraaritutkimuksissa – nimittäin osoitti jo koneistumisprosessin alkuvaiheissa maatalouden teknologisista ehdoista käsin sen myös empiirisesti osoitetun seikan, että USA:n maataloudessa "sekä perhe että perhettä suuremmat yksiköt ovat yhtä yleisiä mekanisaation jälkeen kuin ennen" (mt. 69). Koneitten käyttö nimittäin sopii yhtä hyvin perhettä suuremmille yksiköille, jos vain yrityskoko ei kasva niin suureksi, että perhetyövoima ei voi enää toimia maatalouden työvoimatarpeen huippujen tasoittajana. Edes puhtaan teknologisesta näkökulmasta katsoen 'kapitalismille' ei siis ole mitään estettä maataloudessa. Puhtaan perheviljelmän ja kapitalistisen yrityksen eroa selittää esitetyissä työvoimatarpeen rajoissa ainoastaan tilakoko (mt. 70–71). Tila-

koon ja maatalousteknologian kehitys vaikuttavat osittain toisistaan riippumatta siihen, kuinka 'kapitalistista' maatalous on. Suomessa agraarireformien seurauksena syntynyt hyvin pientilavaltainen yritys rakenne, tähän osittain liittyvä maan korkea hinta, valtion harjoittama rakennepolitiikka jne. ovat aikaansaaneet ilmiön, joka näyttää perheviljelmävaltaistumiselta. Mutta kysymys on asetettava Brewsteriäkin laajemmasta perspektiivistä. Teknologian lisäksi tilarakenteeseen vaikuttaa *koko* yhteiskuntamuodostuman historiallinen tausta – sen institutionaalinen strukturaatio, joka voi olla edullinen tai haitallinen näille tai noille tuotannon organisoinnin muodoille – ja joka erityisten (ehkä sisäisesti ristiriitaistenkin) ideologioitten kantajana vaikuttaa myös siihen, millaista teknologiaa maatalouteen kehitetään. Esimerkiksi Kaliforniassa salaatin, tomaattien, eräiden hedelmien, jopa maidon tuotannon voimakkaitten kapitalististen tendenssien taustalla on erityinen teknologia-politiikka, työvoimapolitiikka jne. (ks. erit. Friedland 1980; Friedland ym. 1981; Thomas 1984; Pfeffer 1986; Gilbert & Akor 1988). Tällaisista historiallisista eroista huolimatta Pohjois-Amerikkaa ja suurinta osaa Länsi-Eurooppaa luonnehtii (poikkeuksena mm. edellä mainitut Suomi ja Länsi-Saksa) suurten ja pienten kapitalististen (tai perheviljelmää suurempien¹) yritysten kasvava osuus tilojen kokonaismäärästä ja -tuotannosta. Omistus, tuotanto ja pääomat keskittyvät näille tiloille samaan aikaan kun maatalojen omistajien keskimääräiset maataloudesta saadut suhteelliset tulot ovat muuten vähenevässä. (Buttel 1983, 42–43; Holland & Carvalho 1985; Ghorayshi 1986, 151 ja erit. 1987; Goodman & Redclift 1988). Näin kuva homologiasta särkyä empiristien omin kriteerein. Tällä en kuitenkaan pyri todistelemaan oikeaksi proletarisoitumisdiskurssia, jota pidän periaatteessa yhtä virheellisenä kuin ruralistista perheviljelmädiskurssia. Sitä paitsi maataloilla on käytetty ja käytetään edelleenkin myös muita työvoiman lajeja kuin perheenjäsenet ja palkkatyöläiset (vrt. Suomen torpparit). Pikemminkin pyrin korostamaan tämänkaltaisten prosessien historiallista ehdollisuutta ja monimuotoisuutta².

1 Tätä korostavat etenkin sellaiset tutkijat kuin Buttel (1983) ja Goodman, Sorj ja Wilkinson (1984 ja 1987). Viimeksi mainitut samoin kuin myös Lehmann (1986a) tosin yleistävät tendenssin maatalouden universaaliksi piirteeksi nykyaikana.

2 Välittömään empiriseen havaintoon perustuva todistelu on tosin problemaattista, ja siinä jäädäänkin helposti – myös marxilaisten diskurssien piirissä – ruralistisen diskurssin huomaamattomaksi vangiksi. Jopa palkkatyöhön yhteiskuntasuhteitten 'kapitalistisuuden' indikaattorina on syytä suhtautua kriittisesti. Sen paremmin palkkatun työvoiman puuttuminen kuin sen käyttökään ei anna sataprosenttista todistusta tuotantoyksikön sisäisten suhteitten luonteesta. Häkellyttävä todistus tämän näennäisen yksiselitteisen indikaattorin ongel-

Olisi helppo ajatella, että ruralismi menettäisi maatalousyrittäjien koneistumisen myötä kaiken voimansa, ja että modernissa maataloudessa erityiseltä maatalouden taloustieteeltä häviäisi saman tien erityinen kohde. Maataloustuotannon tavaramuotoistumisen historiallisen tendenssin toteutumisen ja tähän liittyvän suuryrittäjien arvonmuodostusprosessiin vertikaalisesti yhä kiinteämmän integroitumisen jälkeenkin perhetyö säilyy kuitenkin edelleenkin tärkeänä. Yhteenliittyneenä sopimuksen ideologiseen "solmukohtaan" se jättää edelleen tilaa maatalouden spesifisti talonpoikaisille ideologisille elementeille. Vaikka perinteinen ruralismi osin väistyy, osin se vain modifioituu.

Maataloustuotannossa säilyy muutenkin mm. maahan ja biologisiin luonnonprosesseihin (luonnonolosuhteitten kontrolloimattomuus "tuotannon tekijöinä", markkinoiden epävarmuus, perhetyön merkitys) kiinnittyvää jatkuvuutta. Jotkut viime aikoina julkaistuista saksalaisista tutkimuksista viittaavat yleisemminkin traditionaalisiksi käsitettyjen ajattelutapojen sitkeään säilymiseen maataloudessa (ks. esim. Bohler & Hildenbrand 1990; yleistävästi ks. Pongratz 1990). Siksi maatalouden pientuotanto, jopa maatalous yleensäkin ilmenee edelleenkin *neoklassisen taloustieteen individualistisesta ja/tai kalkulaatioehtojen näkökulmasta* logiikaltaan anomalisena, etenkin maissa, joissa vanhalla talonpoikaiskulttuurilla on syvät historialliset juuret.

Salamonin mukaan tällaiset kulttuuripiirteet ylläpitävät myös nykyajan yritystoiminnassa hyödyllistä varovaisuutta. Esimerkiksi maataloustuotteiden ja maan hintoihin liittyvät erityisen nopeat ja dramaattiset muutokset voivat nykyisin olla tärkeämpiä epävarmuustekijöitä kuin aikaisemmat muutokset luonnonoloissa (ks. Rathge ym. 1988). "Talonpoikaiseen" varovaisuuteen sisältyykin mm. pyrkimystä omavaraisuuteen pääomainvestoinneissa. Varovaisuus on tästä näkökulmasta rationaalista eikä suinkaan traditionaalista käyttäytymistä modernisaatioteorian sille antamassa merkityk-

mista on Ghorayshin (1986) empiirinen tutkimus Kanadasta. Vuonna 1981 maatiloista 36,6 % palkkasi työvoimaa perheen ulkopuolelta, mutta niistä 77,8 % palkkasi sitä lyhyemmäksi ajaksi kuin yhdeksi työvuodeksi (mt. 148). Luku saattaisi todistaa kausityövoiman tärkeyden puolesta maataloudessa – ja siis tavallaan perhettä suurempien pienten kapitalististen yritysten suuresta määrästä. Puolet näistä samoista tiloista ei kuitenkaan palkannut työvoimaa enää seuraavana vuonna (mt. 152). Monelle yrityksistä palkkatyövoimaan turvautuminen oli siis tarpeen jostakin muusta syystä (vanhuus, perheenjäsenen kuolema, sairaus tai jokin muu tilapäinen syy) kuin lisäarvon puristaminen. Liikevaihdoltaan pienin tilaryhmä (myynti vähemmän kuin 10 000 Kanadan dollaria) palkkasi oireellisesti maatalouden palkkatyöläisistä yli kolmanneksen (mt. 153).

sessä¹. Talonpoikaisuus kulttuurisena toimintamallina ilmaisee tästä huolimatta talonpoikaiskulttuurille ominaisen diskurssin historiallista jatkuvuutta. *Rathgen ym:n* (1988, 347–348) empiirinen tutkimus viittaakin siihen, että modernisaatioteorian mukainen dynaaminen innovaattori voi menestyä huomattavasti huonommin kuin talonpoikaisen varovaisuuden omaksunut farmari. Vaikka Salamon paneekin merkille tämän toimintamallin edun, omassa tulokinnassaan hän kuitenkin liittyy modernisaatioteoriaan sikäli, että hän erottaa toisistaan modernin, välitöntä voittoa tavoittelevan farmariyrittäjän (”jenkin”) ja sen vastakohtana perinteisen talonpojan (”yeomanin”). Näin hän jää puolustamaan traditionaalista modernissa asettamatta itse käsiteparin perusteita kyseenalaiseksi. Analoginen kritiikki pätee sellaiseen, myös marxilaisten harrastamaan teoretisointitapaan, joka perustuu käyttöarvotuotannon (tai omavaraistuotannon) ja tavaratuotannon vastakkainasetteluun. Siten tavaroitumisen vastustaminen määritetään Deeren ja de Janvryn (1979, 602) tavoin ”toimeentulotaloudeksi”, eräänlaiseksi arkaistiseksi jäänteeksi tai anomaliaksi nykykapitalismissa.

Kuvatunkaltaiset anomaliat ovat edelleenkin anomalioita myös neoklassisen taloustieteen yleisen virtauksen näkökulmasta.² Näin erityisellä maata-

¹ Modernisaatioteorian mukainen epähistoriallinen tai eräänlainen ad hoc -kulttuurikonseptio ilmenee erityisen selvästi maaseutusosiologian praksikselle tärkeässä innovaatioiden leviämisen ja arvojen omaksumisen teoria-aspektissa (ks. Alanen 1985a), johon perustuu traditionaalisten kulttuuri-elementtien kitkemisen ja moderneilla korvaamisen käytäntö.

² Kriittisempiinkin diskursseihin voi sisältyä samalla tavalla ruralismin elementtejä. Esimerkiksi marxisti C. Servolin erittelee maataloutta spesifin ”tuotantotavan” (”pieni kauppatuotanto”) konseptin avulla (Petit 1982, 334; vrt. Baumgärtner 1979, 34–35). Tätä tuotantotavan konseptiota voi pitää tshajanovilaisena ruralismina. Siinäkin maatalouden erityiset tuotannon ehdot, jotka perustuvat maan erikoislaatuun tuotannon välineenä, ja ”perhe” liittyvät yhteen tavalla, jossa juuri perhe tekee yrityksestä kilpailukykyisen ja samalla kapitalismin kannalta funktionaalisen. Teesin Servolinia vaikutusvaltaisempi edustaja on viime vuosina ollut ainakin englanninkielisessä keskustelussa *Kostas Vergopoulos* (1976 ja 1978). Hän ilmoittaa hylkäävänsä althusserilaisen tuotantotavan käsitteen (1978, 447–448), mutta käyttää omaa terminologiaansa (”talonpoika”, ”perheviljelmä”, ”maatalouden kotitaloustuotantomuoto”) sisällöllisesti althusserilaisella tavalla. Talonpojan käsitteistämisessä Vergopoulos tukeutuu suoraan Tshajanoviin, jolle ”kotitaloudellinen maatalous oli ’ei-euklidinen vastalause’ traditionaalille, ’euklidiselle’ taloudelliselle analyysille” (1986, 48). Tämä ’ei-euklidisuus’ sisältää väitteen, ettei maatalouden tuotannon erikoislaadun vuoksi siihen (1978, 449) sijoitettua pääomaa voida arvioida voitonäkökulmasta eikä työvoiman arvoa työajalla (mt. 449, 451–452). Siksi ”kapitalismille nykyajan perheviljely ei ole taloudellinen tila, johon on tunkeuduttava ja joka on valloitettava. Se on ’eksoottinen’ kokonaisuus, mikä on alistettava sellaisenaan” (mt. 452). Maatalouden erityisten tuotantoehtojen vuoksi talonpojat eivät pyri voittoon, vaan työpalkkaan (mt. 446–447), jolloin työtä tarkastellaankin abstraktin mittastandardin (mt. 449) sijasta ainoastaan toimeentulon välineenä (mt. 452).

louden taloustieteellä tavallaan säilyy kohde. Kuitenkaan empiiriset tutkimustulokset eivät vastaa myöskään sen omia ruralistisia oletuksia homologiasta perheviljelmistä koostuvasta yritysrakenteesta, eivätkä edes sen yleisempiä modernisaatioteoreettisia oletuksia. Se, mitä neoklassisen suuntauksen vaihtoehdolta selvästikin odotetaan, on maatalouden suurempi vaihtoehtoisien kehittymistapojen selitysvoima.

2.5.1.2. Ekologinen materialismi

Maatalouden neoklassisessa taloustieteessä ekologisella materialismilla on siis vankka sija. Sitä luonnehtii kuitenkin pikemminkin implisiittisyys ja eksplisiittisten kantojen ristiriitaisuus (vrt. Priebe edellä) kuin pientuotannon johdonmukainen ekologinen perustelu. Eksplisiittinen ja johdonmukaisesti ekologiasta käsin perusteltu kanta löytyy tosin sekin yhteiskuntatieteestä, nimittäin saksalaiselta populismin klassikolta *Eduard Davidilta*.¹ Diskurssina hänen teoriansa ilmentää erityistä historiallis-poliittista tilannetta Länsi-Euroopassa vuosisadan vaihteessa. Parlamentarismien leviäminen ja työväenliikkeen voiman samanaikainen kasvu tekivät talonpoikaiston tuesta ankaran poliittisen kilpailun kohteen (ks. Hussain & Tribe 1981a). Gramscilaisesta hegemonian perspektiivistä käsin tällainen tilanne, jossa talonpoikaisto erityisenä yhteiskuntaryhmänä sai strategisen aseman poliittisessa taistelussa, merkitsi epäilemättä tarvetta kehittää hegemonista ideologista muodostumaa talonpoikaiston intressit jossain määrin huomioon ottavalla tavalla².

Eduard David esittää pääteoksessaan *Sozialismus und Landwirtschaft* (1922³) teorian pientuotannon historiallisesti vahvistuvasta etevämmyydestä

Ekologismia seuraa sitten ruralistis-funktionaalinen artikulaatioteoreettinen päätelmä: kapitalistinen yritysmuoto ei ole ainoastaan soveltumaton maatalouteen, vaan juuri "perheviljelämä" sopeutuu siihen helpoimmin ja nopeimmin (mt. 488). (Tshajanovilaisesta marxismista laajemmin, ks. 3.1.3).

¹ Tshajanovilta löytyy periaatteessa sama argumentaatio, mutta se on vain osa hänen sisäisesti ristiriitaisesta konseptiostaan, ja sisältyy puhtaimmassa muodossaan vain hänen tuotantonsa varhaiskauteen (ks. Peltonen 1984).

² David tosin esitti ja kehitti kantansa sosiaalidemokraattisen puolueen sisäisessä keskustelussa (ks. Alanen 1985a).

³ Teos julkaistiin alunperin vuonna 1903. Vuonna 1922 julkaistuun uudistettuun laitokseen on tehty niin suuria muutoksia, että kysymys on tosiasiallisesti uudesta teoksesta. Näiden laitosten vertailu kuitenkin osoittaa, että David on säilyttänyt uudistetussa laitoksessa kaikki aikaisemmat perusväittämänsä. Siltä osin kuin seuraavassa viitataan tähän uudistettuun

maataloudessa. Hän tekee sen malthusilaisessa hengessä (mt. 51). Maan vähenevän hedelmällisyyden lain ja väestön kasvun (mt. 684) pakottamana "vastakohta konetuotannon ja maan hyödyntämisen intensiteetin välillä terävöityy" (mt. 684). Tämä johtaa koneiden suhteellisen merkityksen vähenemisen ohella (mt. 184, 685) "pienviljelylle suosiollisempien edellytysten" syntyyn ja vastaavasti olosuhteiden muuttumiseen "suuryrityksille yhä epäsuosiollisemmiksi" (mt. 684). Prosessin välittömänä ekologisena "perustana" taas on, kuten hän itse kirjoittaa, maatalouden "olemus" "organaisena tuotantona" ja siten "mekaanisen" teollisuustuotannon vastakohtana (mt. 44–51)¹. Maatalouden ja teollisuuden välillä vallitsi Davidin mukaan yhteiskuntateoriaan siirtyvä luontoperäinen kuilu.

Davidin argumentaatio on kauttaaltaan ekologis-teknistä. Tämä käy ilmi erityisen hyvin teoksia edeltäneestä keskustelusta 1800-luvun johtavan marxilaisen teoreetikon, Karl Kautskyn kanssa. Keskustelun avauspuheen-vuorossaan David ([1984/85] 1984a) ei tarvitse minkäänlaista kulttuuriin liittyvää argumentaatiota, ei kapitalistisen yhteiskuntamuodostuman käsitettä, eikä hänen tarvitse pohtia edes sitä, millä tavoin kapitalismi vaikuttaa työmotivaatioon. David nimittäin korostaa ahkeruuden ja huolellisuuden perheviljelmillä perustuvan yksityisomistukseen, jonka vastakohtana on työprosessin organisoinnin ja johtamisen erityisvaikeuksista johtuva palkkatyön heikko motivaatio suurtiloilla (mt. 5). Palkkatyön heikko työmotivaatio perustuu sellaisiin Davidin käsittämällä tavalla teknisiin seikkoihin kuin työnjako, minkä vuoksi kysymyksessä on ylihistoriallinen pien- ja suurtuotannon välinen vastakohta. *Kautsky* ([1984/85] 1984) huomauttaa Davidille tuotannon sosiaalisista ehdoista kapitalismissa, jotka sitä paitsi vielä vaihtelevat maasta toiseen ja tuotantovoimien kehitysasteen mukaan. Hän viittaa samalla pientilojen luokkadifferentiaatioon, mm. pientilojen ylivelkaantuneisuuteen, perinnönjakojen aikaansaamaan mautilojen pirstoutumiseen, suoranaiseen kääpiöitymistendenssiin, viljelijöitten matalaan koulutustasoon pientiloilla jne. *Davidin* ([1984/85] 1984b, 42–43) mukaan tällaiset ongelmat eivät kuitenkaan ole "pienen mittakaavan yritysten olennaisesta luonteesta nousevia välttämättömiä seurauksia". Pientuotanto ja perheviljelmä sen organisointimuotona ovat toisin sanoen *teknologisesti luonnollisia*

laitokseen, kaikki kohdat ovat löydettävissä myös vanhasta. Tämä on tärkeää, sillä vuoden 1903 -laitos on aatehistoriallisesta näkökulmasta tärkeämpi.

¹ Tämän lisäksi David korostaa poliittisia, sosiaalisia, kansantaloudellisia, moraalisia yms. syitä, mutta ne ovat vain pientuotantoa edistäviä lisäsyitä.

maataloudessa, joskin sosiaaliseen ympäristöön liittyvät seikat hämärtävät tätä kuvaa. Ja vaikka sosiaaliset suhteet, perinteet ja politiikka vaikuttavat Davidinkin mukaan pientilojen konkreettisiin ongelmiin, ne ovat pientuotannon analysoinnin kannalta ulkoisia seikkoja.¹

Vastaavaa, joskin lievempää kritiikkiä voidaan esittää myös eräiden marxistien, esimerkiksi *taloudellisen antropologian koulun* kirjoituksia kohtaan. Maatalouden pientuotantokeskustelun kannalta tärkein edustaja on *Claude Meillassoux* (1973a, 1973b, 1980, 1981 ja 1983).² Tässä en enää käsittele strukturalistiseen tuotantotavan käsitteeseen liittyviä yleisiä ongelmia³, vaan sitä miten Meillassoux "rekonstruoi" sen erityisen teorian muodossa⁴.

Meillassoux kuvaa menneisyyden talonpoikaisia tuotantosuhteita "kotitaloudellisen tuotantotavan" konseptin avulla, tuotantotavan, joka on Meillassoux'n mukaan kaikesta rapistuneisuudestaan huolimatta edelleenkin olemassa. Aineistona hän ilmoittaa käyttävänsä nykyisiä, tosin "imperia-

¹ Osa Davidin pääteokseen (1922) liittyvästä argumentaatiosta on jäänyt pysyväksi arsenaaliksi nykyajan maatalouden taloustieteeseen (ks. Hampicke 1974, 22). Tällainen on mm. Davidin (1922) ajatus "työn yksilöllistyvän käytön periaatteesta yksittäisen organismin tarpeisiin nähden" maataloustuotannon intensiteetin kasvuun sisältyvänä lakina (mt. 685). Etenkin eläintuotannossa (mt. 326) tämän katsotaan vielä nykyäänkin suosivan perheviljelyä. Osa hänen ajatuksistaan on taas menettänyt lähes kokonaan merkityksensä, kuten teesi maataloustuotannon tuotantovoimien kasvuun liittyvästä mekaanisten koneitten merkityksen häviämisestä. Davidin ja osin myös Tshajanovin ajattelun ekologisista elementeistä lähtee myös maatalouden taloustiedettä suoraviivaisempi teoriahistoriallinen jatkumo. Sen tunnetuimpiin edustajiin kuuluvat David Mitrany (1951) ja vieläkin selvemmin N. Georgescu-Roegen (ks. esim. 1960).

² Muita ovat Emmanuel Terray, Pierre Philippe Rey ja Maurice Godelier (ks. esim. Burris 1981, 75; Kahn & Llobera 1981). Ryhmä ei ole kuitenkaan tiivis, yhdessä työskentelevä tutkijaryhmä (vrt. Althusser ja hänen läheiset tutkijakollegansa Poulantzas ja Balibar). Heillä on myös runsaasti erimielisyyksiä, joista he keskustelevat hyvinkin poleemisessa sävyssä. Yksi näistä liittyy syytöksiin mekaanisesta materialismista. Esimerkiksi Meillassoux (1981, 34, 146) kiistää sen omalta osaltaan jyrkästi, mutta arvostelee siitä Terrayta.

³ En suinkaan väitä, että kaikkien näiden marxistien konseptiot olisivat muuten yhteneväisiä. Yhdyn kuitenkin Val Burrisiin (1981, 74) siinä, että heitä yhdistää käsitys tuotantotavasta abstraktiona, joka erottaa toisistaan tuotannon yhteiskunnallisen organisaation eri muodot (kapitalismi, feodalismi jne.) ja joka suhteessa yhteiskuntamuodostumaan on yleisemmän abstraktiotason käsite. Vaikka yhteiskuntamuodostumat eivät olekaan tämän artikulaatioteoreettisen konseptin mukaan välttämättä yhden tuotantotavan ilmentymiä, joka tapauksessa näiden kahden suhde vastaa olemuksen ja ilmentymän suhdetta realistisessa filosofiassa.

⁴ Hindess ja Hirst (1975, 54, 61) arvostelivat aikoinaan Meillassoux'ta, Terrayta ja Reytä siitä, että he määrittävät tuotantotavan vain tuotantovoimista käsin. Vaikka tässä arvostelussa on rationaalinen ytimensä, en itse kehittele omaa argumentaatiotani heidän althusserilaiselta pohjaltaan, koska heidän oma tuotantotavan konseptionsa on ongelmallinen.

lismin” monin tavoin taloudellisesti ja poliittisesti modifioimia ja hyväksikäyttämisiä yhteiskuntasuhteita (1973a, 81) ja hyvin puutteelliseksi arvioimaansa antropologista sekundääriaineistoa (1980, 193–194). Empiiristä työtä tehneenä antropologina hänellä onkin poikkeuksellisen hyvä tuntuma etenkin Länsi-Afrikan nykyisiin talonpoikaisyhteisöihin. Tuotantotavan konseptiä hän ei kuitenkaan päättelee Marxille analogisella tavalla nousemalla konkreettisesta abstraktiin (ks. 3.2), vaikka tuntuma empiirisestä todellisuudesta on auttanut häntä parantamaan teoriansa kohdesensitiivisyyttä.

Empiiristen ilmentymämuotojen analyysin sijasta (liike konkreettisesta abstraktiin) Meillassoux lähtee teorian muotoilussaan formalistisesti olemuksesta. Hän päättelee ”kotitaloudellisen tuotantotavan” funktionaalisesti yhteisöjen ennen ”imperialismin” vaikutusta olemassaolleista ekologisista ehdoista maatalouden luontoperäisinä tuotantoehtoina¹. Siten kotitaloudellisen tuotantotavan synty on seurausta maataloustuotannon luonteesta, tuotteiden keräämisen ja varastoimisen tarpeista, tuotteiden jaon välttämättömyydestä, työvoiman tarpeesta tuotantoyksikössä ja työvoiman uusintamisen tarpeesta. Tästä hän päättelee edelleen naisten vaihdon alkamisen talonpoikaisyhteisöjen välillä, naisen paradoksaalisesti heikentyneen aseman, vaikka biologisen uusintamisen näkökulmasta hedelmällisessä iässä oleva nainen on strategisen tärkeä koko yhteisön olemassaololle jne. Vaikka Meillassoux toisinaan² rajoittaa varovaisesti yleistyksensä vain Länsi-Afrikkaan (1973a, 81), hän kuitenkin johtaa nämä tuotantosuhteet maatalouden luonnonehtojen ohella vain tuotantovoimien kehitystasosta esittämättä Afrikkaa koskevaa historiallista analyysia (1981, 14, 26, 40). Tämä ajattelutapa ujuttaa hänen konseptioonsa annoksen teknisismiä.³

Meillassoux’n konseptiä ei ole mahdollista ymmärtää irrallaan ranskalaisesta strukturalismista. Koska tuotantotapa olemuksena on näkymättömissä yhteiskuntamuodostuman moninaisten ilmentymien takana, sitä ei

¹ Kritiikki on siis metodologinen. Minkään erityisen empiirisen materiaalin perusteella en voi väittää Meillassoux’n teoriaa virheelliseksi. Metodologisen kritiikin avulla voin kuitenkin esittää sen teoreettiseen konstruointitapaan liittyviä epäilyksiä.

² Monet hänen keskustelupuheenvuoronsa (esim. 1979 ja 1983) on kuitenkin ymmärrettävissä vain siten, että tällainen tuotantotapa ulottuu paljon laajemmalle. Ilmeisessä pääteoksessaan (1981) hän kuvaa jopa eurooppalaista perheviljelmää kotitaloudellisen tuotantotavan käsitteellä ilman sen syvempiä perusteluja.

³ Ferenc Tökei (1982, 297, 301–302) panee tämän merkille laajemminkin taloudellisen antropologian piirissä ja selittää sillä myös tradition piirissä inflatorisesti kasvaneen eri tuotantotapojen konstruoinnin.

oikeastaan voi kumota empiirisesti. Kuitenkin jo tämän tuotantotavan ("mallin") "historiallisen kontekstin" rajaus (mt. 35) (kotitalousyhteisöt liittyvät vain toisiin samanlaisiin yhteisöihin) tuntuu yksinkertaistavalta. Miten tuotantotavan käsite on edes periaatteessa mahdollista muotoilla ilman yhteisöjen muodostamaa laajempaa yhteyttä? Euroopan historiallisesti rinnasteista feodalismia ei olisi mahdollista käsittää näin. Toisaalta herättää epäilyksiä se, että olemuskategorian ja sen muodostumatasoisten ilmentymien välistä suhdetta ei pohdita. Meillassoux'n tuotannosta ja etenkin hänen pääteoksestaan (1981) jää¹ kuva, jonka mukaan Afrikassa ei kehittynyt samanlaista maatalouden yhteiskunnallisten suhteitten ilmenemismuotojen kirjoa kuin Euroopassa feodalismien aikana². Euroopan esimerkki, jonka historiaakin tosin tunnetaan paljon paremmin, osoittaa feodalismien eri ilmenemismuotojen ja talonpoikaisten suhteiden vielä erikseen kehittyneen todella monimutkaista, ja nimenomaan historiallisesti ehdollista tietä (ks. esim. Banaji 1977a, 18–27, erit. 30–31). Tällaista muotojen moninaisuutta ei voitaisi nykytietämyksen valossa mitenkään selittää Meillassoux'n tavoin luonnonvälttämättömyyttä muistuttavalla funktionaalisella suhteella³.

Korostettakoon kuitenkin, että esitetyssä kritiikissä ei suinkaan haluta kiistää maataloustuotannon luonnonehtojen merkitystä yhteiskuntasuhteidenkin ehtoina ja rajoituksina, vaan arvostellaan liian suoraviivaista ekologistista argumentaatiota (vrt. Godelier 1987, 92). Kritiikin ydin on siinä että "rekonstruktio" ekologistisessa muodossaan on teleologista, ts. erityiset yhteiskunnalliset suhteet sisältyvät jo lähestulkoon annettuina luonnonsuhteisiin.

Hieman lievemässä muodossa *ekologistisen päättelytavan aineksia* on myös eräiden muidenkin tutkijoiden kirjoituksissa. Niinpä *Vergopoulos* (1978, 448–452) selittää sekä talonpoikaisen tuotannon olemassaolon kehittyneissä kapitalistisissa maissa että sen nopean teknologisen modernisaation

1 Silloinkin, kun otetaan huomioon se teoreettinen status, jonka hän antaa tuotantotavan käsitteelle.

2 Kun Meillassoux täsmentää "kotitaloudellisen tuotantotavan" historiallisia ehtoja, ainoastaan yksi, "vetoeläinten puuttuminen", näyttäisi muodostavan poikkeaman Euroopan tilanteesta (mt. 35).

3 Meillassoux tosin rekonstruoi myöskin välivaiheita, mm. metsästyksen ja kalastukseen perustuvan "metsästystuotantotavan" ("luonto subjektina", erit. 1973b), ja "protomaatalouden" "kotitaloudellisen tuotantotavan" historiallisina edeltäjinä (ks. erit. 1981 luku 1). Varsinaisesta historiallisesta analyysistä ei kuitenkaan ole kysymys, sillä kukin tuotantotapa rekonstruoidaan samanlaisen ekologisen funktionalismin avulla.

luonnonprosessien hallitsemattomuudella ja markkinariskien suuruudella pääoman näkökulmasta. *Goodman, Sorj ja Wilkinson* taas arvelevat, että nykyisten maataloustuotannon erityisyyksien vallitessa "perheviljelmäyksikö voitaisiin ... nähdä kaikkein sopivimpana ruraalisen tuotannon rakenteena teollisen hyödyntämisen prosessille ..." (1984, 197). Myöhemmässä tuotannossaan (1987, 148) he antavat jopa ymmärtää, että perheviljelämä (tai pieni kapitalistinen viljelämä) olisi selitettävissä viime kädessä vain kahden abstraktin kategorian, pääomasuhteen ja luonnon välisenä suhteena ilman historiallisesti rakentuneitten yhteiskuntien konkreettisia ongelmia tai elementtejä. Jotkut taas – kuten *David Lehmann* (1986a, 606) – tyytyvät kertaamaan Brewsterin puhtaan teknologisen argumentaation. Tällaisesta näkökulmasta teknologia näyttäytyy yhteiskunnallisesti annetulta luonnonvoimalta. Pääoman, luonnon ja teknologian abstraktiin vuorovaikutussuhteeseen ei kyetä sisällyttämään historiallisesti kehkeytynyttä yritysrakennetta, valtion politiikkaa, eri kulttuuritraditioita jne. Tämäntyyppisiltä teoreetikoilta jää selittämättä, miksi esimerkiksi maidontuotanto Kaliforniassa on keskittynyt yhä enemmän suuriin kapitalistisiin yrityksiin, kun se taas Yhdysvaltojen pohjoisvaltiossa on edelleen perheviljelmäkeskeistä (ks. Gilbert & Akor 1988).

Nola Reinhardt ja Peggy Barlett (1989, 207) astuvat tässä abstraktissa teknologiateemassa askeleen eteenpäin nimittämällä "ulkoisiksi" kaikkia muita tekijöitä, jotka voivat "kääntää tasapainon yhden tai toisen organisatorisen muodon eduksi". Sellaisia ovat sosiaaliset tuottajan sijaintiin luonnonympäristössä ja markkina-asemaan vaikuttavat tekijät, hallituksen verot ja avustuspolitiikka, maapolitiikka, koulutukselliset mahdollisuudet, tilan ulkopuoliset työmahdollisuudet jne. Nämä "ulkoiset tekijät" selittävät sen, miksi perheviljelämä saattaa hävitä siitä huolimatta, että "kotitaloustuotantoyksikön käyttäytymisen ja organisaation aspektit" yhdessä "maataloustuotannon spesifien teknisten ominaisuuksien tärkeyden kanssa" "selittävät" "perheviljelmien säilymisen" (mt.). Kuitenkin jo "tasapainoa" muuttavien "ulkoisten" tekijöiden suuri lukumäärä osoittaa lähestymistavan ongelmallisuuden. Toisessa kirjoituksessaan samat kirjoittajat yltyvät jo suorastaan tyylipuhtaaseen ruralismiin kirjoittamalla (yhdessä *Smith Collegen* kanssa) seuraavaa: "(p)erhefarmin säilyminen huolimatta kaiken sen vastaisen politiikan painosta on todistus sen luonnollisten kilpailuetujen voimasta" (Reinhardt, College & Barlett 1989, 405). Kysymyksessä on Eduard Davidin jo klassiseksi muodostuneen kannan uudistaminen.

Lähestymistavan ongelmallisuutta ei toki muuta miksikään se, että kysymys asetetaan *Mannin ja Dickinsonin* (1978, 467) tavoin vastakkaisesta näkö-

kulmasta: Miksi maatalouden tuotantorakenne on perheviljelmävaltaisuu-
dessaan "merkittävän anomalinen"? Vastaukseksi annetaan joukko ekolo-
gisia tekijöitä, joiden avulla asiantila ikään kuin luonnollistetaan, vaikkakin
vain kehityksen välivaiheena. Mannin ja Dickinsonin kysymyksenasettelu
vastaa metodologisesti tyyppipuhdasta "pääomaloogista" teoretisointitapaa¹.
Siinä asetetaan *Birgit Schultzin* (1986a, erit. 180–183) tavoin² maatalouden
"erityiset luonnonehdot" epähistoriallisesti arvomuotoa vastaan (vrt. myös
Singer ym. 1983, 284). Reaalisen historiallisen prosessin korvaaminen tällai-
sella abstraktilla vastakkainasettelulla ei voi olla johtamatta teleologiseen
tulokseen.³ Se, mikä oletetaan olevaksi, myös saadaan tulokseksi. Jos sen
sijaan lähdetään liikkeelle todellisesta historiasta, analyysi välttämättä moni-
mutkaistuu. Ekologiset momentit voidaan tällöin liittää historiallisesti erityi-
siin yhteiskunnallisiin muotoihin ja historiallista prosessia voidaan seurata
yhteiskunnallisesti ehdollisena ja avoimena. Tällainen lähestymistapa mah-
dollistaa sitten esimerkiksi sen ymmärtämisen, kuinka "perheviljelmä" on
saanut erityisistä historiallista syistä keskeisen aseman Yhdysvalloissa vain
suurten tasankojen viljanviljelyssä, kun taas Kaliforniaa luonnehtii kapitalis-
tinen palkkatyö ja vanhaa Etelää puuvillanviljelyn osaviljelyjärjestelmä
(sharecropping) (ks. Max J. Pfeffer 1983).

Mekaanista materialismia – sen kaikkia muunnelmia – vaivaa hyvin
reduktiivinen ja kapea-alainen kulttuurikäsitys. Ihmisten toimintaan liittyvät
ideologiset ainekset suljetaan analyysin ulkopuolelle. Tämän seurauksena
maatalouden tuotantosuhteiden kehitysprosessi abstrahoidaan erilleen
omasta historiastaan.

1 Omissa aikaisemmissa kirjoituksissani (ks. erit. 1980a ja b) on samantapainen tendenssi –
pääomalogiikkaan liittyneestä kriittisestä suhtautumisestani huolimatta.

2 Schultzin tavoin myös eräät muut länsisaksalaiset analyysit sisälsivät metodisesti analo-
gisia ongelmia (Funk 1977, ks. erit. luku II, mm. 37–42), joskin empiiriset analyysit tekevät
ikään kuin omalla painollaan osasta (esim. juuri em. Funkin tutkielmasta) paljon Schultzin
analyysiä kiinnostavampia.

3 Kuvaavaa tälle teleologialle on, että Schultz katsoo voivansa selittää "perheyritysten"
olemassaolon pelkästään päättelemällä sen tästä abstraktista lähtökohdasta käsin (mt.
181).

2.5.2. Kulturalistinen strukturalismi

Kulturalistisella strukturalismilla viitataan seuraavassa siihen osaan nykyai-kaista pientuotantotutkimusta, jossa pientuotannon selitystä pyritään etsimään talonpoikaisen kulttuurin erityislaadusta, eikä siis marxilaisen strukturalismin tapaan tuotantotavasta (Althusser) tai tavaramuodosta ("pääomalogiikka"). Yleisessä sosiologiassa tällainen konseptio on peräisin ennen kaikkea Durkheimiltä, jonka rinnalla esiintyy nykyisin myös kielistrukturalistinen suuntaus. Maaseutusosiologiassa suoraviivaiset yhteydet tähän suuntaan puuttuvat miltei tyystin. Sen sijaan *A. V. Tshajanovin* ja osin ehkä (ks. Roberts 1990) myös *Karl Polanyin*¹ (ks. erit. 1957)² teorioiden kulturalistisissa kehittelyissä pyritään selittämään talonpojan tai perheviljelmän erityistä toimintalogiikkaa kulttuurin olemuskategorioista käsin .

Talonpoikaiston kulturalistisen konseptin kritiikkiä

Theodor Shanin (1987, 259) yhdistää eräässä uusimmista kirjoituksistaan talonpoikaiskulttuurin talonpoikaistalouteen ja -yhteisöön seuraavasti:

Talonpoikaiskulttuuri on yhteenkietoutunut ja todellisuudessa erottamaton pienten maaseutuyhteisöjen elämästä ja perheviljelyn erityisyyksistä.

Jatkossa osoitetaan, että kulturalistinen talonpoikaisteoria rakentuu ajatuk- selle, jonka mukaan talonpoikien "toimeentulologiikka" tai "toimeentulo- etiikka" on talonpoikien kulttuuriominaisuuksien ilmaisua.

Maatalouden pientuotannon selittäminen yleensäkin pyörii paljolti juuri toimeentulologiikan ympärillä, jolloin materialismin ja idealismin suhde ymmärretään helposti ekonomistista kysymyksenasettelua myötäillen kiisi- tana siitä, onko kotitalouden yrityspuoli (taloudellis-materiaaliseksi aspektiksi

¹ Yleisen sosiologian klassikoista Tönniesiä voisi kuvitella tulkittavan tähän suuntaan. Myöhemmin osoitan hänen konseptionsa olevan pikemminkin psykologis-biologistinen. Monessa perinteisessä maaseutusosiologisessa tai antropologisessa konseptiossa korostetaan talonpoikaiston, perheviljelmän ja maalaisyhteisön kulttuurista erityislaatua. Selitystä tälle erityislaadulle niissä kuitenkin etsitään useimmiten materialistisista olosuhteista.

² James C. Scott tunnustaa mitä selkeimmin oman velkansa nimenomaan Polanyille (1987, 309). Scottin teoriaa ei kuitenkaan voida pitää suoraviivaisen strukturalistisena. Vähintäänkin se antaa mahdollisuuden myös materialistiseen tulkintaan.

tulkittuna) vai perhepuoli (ideaalis-kulttuurinen aspektina) ensisijainen. Jo Tshajanovin klassisessa populismissa nämä kaksi aspektia ovat läsnä. Myöhemmin osoitan, että Harriet Friedmannin ja monien muidenkin marxilaisten pientuotantoteoriassa on samanlainen tendenssi.

Tämäntapaisissa kirjoituksissa perheideologiaa ei tietenkään haluta ontologisoida perheen ja yrityksen suhteen olennaiseksi puoleksi. Niinpä *Friedmannin* lähtee siitä, että perheideologialla on "materiaalinen perusta perheessä ihmistoiminnan objektiivisena muotona", ja se ilmenee siksi patriarkaalisenä "omistussuhteena". "Työskennellessään kumppaneittensa kanssa ihmiset tuottavat ideoita sosiaalisista suhteistaan – yhtäaikaan tuotteitten kanssa he tuottavat sopimuksen" (1986b, 191–192¹). Lupaavan alun jälkeen Friedmann joutuu kuitenkin vaikeuksiin, jotka johtunevat taustalla olevasta althusserilaisesta Marx-tulkinnasta. Perhe on Althusserin mukaan ideologinen valtioapparaatti ja rakenteensa materiaalisuudesta huolimatta se sysätään päällysrakenteen tasolle².

Bouquet ja de Haan (1987) tavoittavat ongelman yhden aspektin. Friedmann ei heidän mukaansa "sano, mitä ne ("perheideologia ja käyttäytyminen" – I.A.) ovat ja kuinka niitä tulisi tulkita" (mt. 247). Kriitikot itse eivät tyydy perheideologian materiaalisen perustan esittämiseen, vaan vaativat perheen käsitteelle kattavampaa ideologista taustaa, jossa perhe yhdistetään sukulaisuuden laajempaan diskurssiin. Kriitikko on – ainakin hypoteesinomaisesti – täysin hyväksyttävää. Ideallisen rajallinen elementti tuleekin voida ymmärtää vaihtoehtoisten laajempien merkitysjärjestelmien yhteydessä, tässä tapauksessa sukulaisuuteen liittyvän diskurssin sisällä. Vasta tämä merkitysjärjestelmän kokonaisuus on mahdollista asettaa materiaalista yleensä vastaan, jonka yksi elementti on patriarkaatti.

Bouquet ja de Haan menevät kuitenkin tässä kulttuurin korostuksessaan niin pitkälle, että kadottavat ideologiakonseptioltaan tämän systemaattisen materiaalisen yhteyden. Siksi heidän kritiikkinsä näyttääkin tulevan kulttuurilistisen strukturalismin (idealistisen realismin) suunnasta:

Abstraktisena kategoriana me emme odota löytävämme sukulaisuutta *esineenä*, vaan ideoiden joukosta, millä on konkreettisia seurauksia toiminnan tasolla. (...). Me *tarvitsemme* sukulaisuutta selittämään rakenteellisia suh-

¹ Friedmannin omat sitaattimerkinnät poistettu.

² Tällaisella karkottamisella on tosin se rationaalinen peruste, että perheen materiaalistien muotojen liikettä ei voida ymmärtää siitä itsestään käsin (ks. 4.4.2).

teita ja käyttäytymistä. On olennaista tutkia perheperustaisen maatalouden vaihtelevia kulttuurisia yhteyksiä, ja tutkiminen perheen kautta on yksi tavoista tehdä niin. (Mt. 259¹).

Tässä muotoilussa ei näytä ainoastaan siltä, että sukulaisuuden ideat ovat irrallaan materiaalisesta maailmasta, vaan että sukulaisuuden moraaliset olemuskategoriat alkaisivat määrätä materiaalista samaan tapaan kuin Durkheimin sosiologiassa (ks. Johnson ym. 1984, luku 5).

Nykyaikaisen kulturalistisen talonpoikaisteorian tärkein uranuurtaja ja edustaja lienee kuitenkin (tahtomattaan!) *Theodor Shanin* teoksellaan *The Awkward Class* (1972), jossa hän kehitti talonpoikaiskulttuurin yleisen konseptin Tshajanovin ajattelun² eräiden aspektien pohjalta. Vaikka Shaninin teoria on ennen kaikkea teoria traditionaalisesta talonpojasta, hänen mukaansa sillä on merkitystä myös nykyaikana, koska teolliseen (tai kapitalistiseen) yhteiskuntaan sidonnaisuudesta huolimatta ”maatalous yhä säilyttää joitakin erityisiä elementtejään” (1972, 210).

Tshajanovin kaksi tutkielmaa sisältävästä englanninkielisestä laitoksesta (1966) voidaan löytää Shaninin strateginen tarttumakohta. Siinä analysoidaan perheen eri vaiheita sen tuottavien ja kuluttavien jäsenten suhteiden muutoksina: (1) tuottavat nuoret vanhemmat, (2) pienet, vain kuluttavat lapset (pieni ja köyhä talous), (3) tuottavat vanhemmat ja tuottavat työkäiset lapset (suuri ja vauras talous), (4) patriarkaalisin perheen sisäinen kriisi ja (1) aikuisten poikien perustamat uudet taloudet – ts. uuden kehityssyklin alku. Näin ollen:

Jossakin kehityksensä vaiheessa, joistakin sisäisistä syistä, kypsyynt perhe kohtaa katastrofin ja hajoaa kahteen tai useampaan perheeseen. Kukin näistä nuorista perheistä alkaa uudelleen käydä läpi kuvaamamme perhekehityksen vaiheita ... (Chayanov 1966, 60).

1 Tämä muotoilu esiintyy vain Bouquetin ja de Haanin kirjoituksen johtopäätösosassa.

2 Kulturalistisen teoretisoinnin tendenssi on Tshajanovilta kuitenkin löydettävissä vain potentiaalisena ja katkelmallisena. Sitä voidaan tulkita myös vastakkaisista suunnista. Esimerkiksi Shaninin perheteorian kannalta tärkeät patriarkaatin pohdiskelut ovat Shaninin tulkitsemina ristiriidassa tai irrallaan Tshajanovin utilitarististen oletusten kanssa. Ristiriita on tässä tapauksessa biologisen essentialismin (utilitaristinen käsitys ihmisen perusluonteesta) ja kulturalistisen strukturalismin (perherakenteet ilmaisevat talonpoikaisen kulttuurin universaalia ideatorista olemusta) välillä.

Shanin kehittää tältä pohjalta kulturalistisen teorian perheen hajoamisesta sekä uusien perheyksiköiden synnystä ja niiden laadullisista ominaisuuksista. Shaninin (1972) tutkielmassa kehitellyllä talonpoikaiskulttuurin teorialla, vaikka se perustuukin vain venäläiseen empiiriseen materiaaliin, oletetaan olevan yleisempää merkitystä (1972, 4). Ajatus yleispätevästä talonpoikaiskonseptiosta on erityisen selvä hänen laajassa artikkelissaan "The Nature and Logic of the Peasant Economy" (1973a ja 1974).

Perustan Shaninin teoria-analyysini kaikenlaiselle talonpoikaiselle essentialismille mitä tyypillisimpään määritelmään:¹

Talonpoikaisto koostuu pienistä maataloustuottajista, jotka yksinkertaisen työvälineistön avulla ja perheittensä työllä tuottavat pääasiallisesti omaan kulutukseensa ja velvoitteittensa täyttämiseksi poliittisen ja taloudellisen vallan pitäjille. (Shanin 1972, 204).

Juuri taloutta, jonka päämääränä on vain kulutus, nimitetään tässä tutkielmassa kuten maatalouden pientuotantoteoriassa yleensäkin toimeentulotaloudeksi. Toimeentulotalouden käsitettä täsmentää myös negatiivinen rajanveto suhteessa kapitalistiseen voittopyrkimykseen:

Voitto- ja kasaamismotiiveja esiintyy harvoin puhtaissa yksinkertaisissa muodoissa, mistä johtuen on mitä epäilyttävintä soveltaa markkinatalouden normaaleja, hyvin muotoiltuja tulon maksimoinnin malleja talonpoikaistalouteen. Uudet, nopeasti kehittyvän teollisen yhteiskunnan mallit ovat maatalouden ulkopuolella, jossa yhä säilyy perheperustaisen mallin hallitsevuus. (Mt. 205).²

Sitaatti tuo esiin myös Shaninin teorian toisen erityispiirteen. Se ei sovellu ainoastaan traditionaaliseen talonpoikaistalouteen, vaan "perheperustainen malli" (=toimeentulotalous) säilyy maataloudessa myös silloin, kun voittoperiaate vallitsee sen ulkopuolella. Kulturalistisen teorian kannalta on kuitenkin ratkaisevaa, mikä ylläpitää "perheperustaista mallia". Vastaus tähän on kulttuurinen eli Redfieldin sanontaa käyttäen "ihmisyyden järjestämisen

¹ Myös Shanin käyttää talonpojan (ja talonpoikaisyhteisön) määritelmäänsä monenlaisissa käsitteellisissä kokonaisyhteyksissä (struktuurialistisen teorian ohella empiristisissä ja marxilaisissa yhteyksissä).

² Esimerkiksi Eric Wolf kirjoittaa tälle aivan rinnasteisesti: "(T)alonpoika tähtää toimeentuloon, ei uudelleeninvestointeihin" (1955, 454). Myöhemmin käy ilmi, miten todella monet ja erityyppiset tutkijat postuloivat analogisesti talonpoikaistalouden toimeentulologiikkana.

laji” (mt. 38, 204). Toimeentulologiikan selitys on (...) ”sosiaalisen organisoitumisen ja arvojen laadullisesti erilaisessa järjestelmässä”. (Mt. 40).

Talonpoikaisten arvojen ylläpitäjinä ja synnyttäjinä eivät tosin ole ainoastaan perhetaloudet, vaan myös ”maaseutuyhteisö” erityisenä, melkein itseriittoisena ”sosiaalisen vuorovaikutuksen pääasiallisena sfäärinä” (mt. 39).

Näin toimeentulologiikka on määritelty – jatkaakseni edelleen Redfieldin kielellä – ”pienestä traditiosta” käsin. Shaninin mukaan talonpoikien ”tapojen monimutkaisella rakenteella” (mt. 219) on suurista paikallisista eroista huolimatta ”kokonaisuutena merkittävä määrä homogeenisuutta”. Tämän todistavat osaltaan koko Venäjän kattavat huolelliset empiiriset tutkimukset (mt. 220, 224).

Yhteisöön juurtunut ja sen ylläpitämä talonpoikauskulttuuri ei ilmene ainoastaan talonpoikien toimeentulologiikassa, vaan yhtä hyvin tai tätäkin selvemmin

talonpoikaisyhteisöjen yleisessä tendenssissä jakautua hyvin samanlaisiin yksiköihin.

Täsmennys – ”hyvin samanlaisiin yksiköihin” – on tärkeä, sillä pelkkä toimeentulologiikka ei Shaninin mukaan välttämättä estäisi kumulatiivista rikastumisen prosessia (1974, 193). Perinnönjako on näin ollen hyvin egalitaarinen tapahtuma Venäjällä (mt. 227), mutta ei ainoastaan siellä, koska sen perustana ovat

jokaisen talonpoikaisyhteisön pohjimmiltaan hyväksymät ’kultaisen keskiarvon’, kollektiivisuuden ja sosiaalisuuden egalitaariset normit (Shanin 1974, 193).

Näin ollen nimenomaan talonpoikauskulttuurin egalitaarinen olemus selittää maaseutuyhteisön talouksien homogenisoitumisen tendenssin. Vaikka talonpoikaistaloudet jakautuvat viljelijäperheitten sisäisten kriisien vuoksi, kriisit toimivat homogenisoivina mekanismeina, koska omaisuuden jakaminen tapahtuu egalitaaristen normien mukaan. Esimerkiksi Venäjällä pojat haluavat perustaa itsenäisen tilan, koska vasta se antaa kunnioitetun aseman talonpoikaisyhteisössä, ja tilakoko taas määräytyy kultaisen keskiarvon mukaan. Koska rikkailla talonpojilla on keskimääräistä enemmän lapsia, seurauksena on homogenisoituminen myös kylätasolla. (Mt. 193).

Mutta miten itse nämä normit syntyvät? Shanin katsoo egalitaarisuuden juurien olevan kyläyhteisöjen yhteistoiminnan tarpeissa (1972, 206–207), mutta ei kuitenkaan esittele siihen johtavaa konkreettisesti-historiallista mekanismia. Siksi egalitarismi jää pikemminkin jokapäiväisen elämän yläpuolelle kohonneeksi, sitä säättäväksi moraaliseksi periaatteeksi. Tällainen egalitarismi on sukua Emil Durkheimin kuuluisalle mekaanisen ja orgaanisen solidaarisuuden konseptiolle. Solidaarisuuden erityinen laatu mahdollistaa erityisen yhteiskunnallisen toiminnan, esim. kehittyneen työnjaon, ja siksi myös ilmenee siinä. Esimerkiksi vaihto ei Durkheimin mukaan luo vaihdon normeja, vaan *edellyttää* niitä (Durkheim 1964, 206–207, 213–215). Koska egalitarismi on Shaninin mukaan kyläyhteisön yhteistoiminnan ehto¹, hänen teoriaansa voi luonnehtia talonpoikaisen tuotantotavan kulturalistiseksi teoriaksi².

Shaninin teoria ei ole kuitenkaan vakuuttava. Kylän sisäisen yhteistyön ja sosiaalisen vuorovaikutuksen välttämättömyys voivat yhtä hyvin johtaa talonpoikaistalouksia alistaviin patrinomisiin suhteisiin. Esimerkiksi Scottin ”moraalitalouden” konseptio mahdollistaa myös tämäntapaisten aspektien huomioon ottamisen. Tämä tosiseikka kuitenkin vain relativoi Shaninin konseptin pätevyysaluetta. Voihan nimittäin olla, että patrinomia voidaan selittää kyläyhteisön ulkopuolelta tulevana interventiona, jota ilman yhteisö olisi egalitaarinen.

Shaninin talonpoikaisteoriaa on kuitenkin mahdollista arvostella myös asettamalla kyseenalaiseksi ”kultaisen keskiarvon” egalitarismi ylipäättään. Ainakin *Scott Cookin* (1984a ja b) empiiriset tutkimustulokset Latinalaisesta Amerikasta viittaavat siihen, että perheen uusintamislogiikka, joka Shaninin teoriassa johtaa tasoittumiseen, voi tuottaa aivan päinvastaisen lopputuloksen. Tällöin halvasta ja alistetusta perhetyöstä tuleekin keino pääoman kasauttamiseen.

1 Shaninin tutkimusohjelma ei ole eksplisiittisesti materialistinen tai idealistinen siitä huolimatta, että monista hänen kirjoituksistaan käy ilmi myötämielisyys marxilaisuutta, joskin sen sosiaalivallankumouksellista traditiota kohtaan. Kuitenkin miltei kaikki kommentaarit, joita olen lukenut, korostavat talonpoikaiskulttuurin ratkaisevaa asemaa hänen teoksessaan (ks. Littlejohn 1983; Harrison 1977a; Cox 1979). Mitään viittauksia durkheimiläiseen suuntaan näistä kommentaareista ei silti löydy.

2 Tuotantotavan käsite liitettiin tänä ajankohtana tavallisesti althusserilaiseen marxismiin, ja siinä luonnollisesti lähdetään liikkeelle kulttuurin sijasta taloudesta. Tässä mielessä tuotantotavan käsite ei sovi lainkaan tähän yhteyteen, eikä Shanin itsekään sitä käytä teoksessa ”Awkward Class”. Kuitenkin Shaninin teoriaa on käsitelty tästä näkökulmasta (Littlejohn 1973) ja vuosien 1973 ja 1974 artikkeleissaan hän itsekään käyttää termiä positiivisessa merkityksessä (esim. 1973a, 259; 1973b, 63, 78).

James C. Scottin moraalitalous ja egalitarismi materialistisena tulkintana

Talonpoikaiskulttuurissa voi tietenkin olla myös egalitaarisia piirteitä. Niinpä James C. Scott (1976; ks. myös 2.5.2) teoksessaan *The Moral Economy of the Peasant* selittää "toimeentulon etiikan" syntyä esikapitalistisissa yhteiskunnissa "lähellä marginaalia elämisen seuraukseksi". Huono sato tai muut satunnaiset tapahtumat uhkaavat jo hyvin lyhyelläkin aikavälillä totaalisesti yksittäisiä talonpoikaistalouksia esim. pakottaen heidät myymään maatansa, karjaansa jne. Tilannetta luonnehtii lisäksi sekä talonpoikien sisäinen luokajakajo harvalukuisiin rikkaisiin ja moniin toimeentulominimin rajalla eläviin köyhiin että talonpoikien riippuvaisuus riistävästä eliiteistä. Tässä tilanteessa eivät Scottin mukaan päde neoklassisen taloustieteen oletukset. Tällaisten talouksien toimintaa ei edes ensisijaisesti luonnehdi suhde tuotantoon, vaan kulutuksen turvaamiseen. Tämä näkyy riskejä välttävänä käyttäytymisenä. (Mt. 4, 7, 15–26). Siksi moraalitalouden egalitarismi oikeastaan rajoittuu vain vaatimukseen toimeentulominimin turvaamisesta (mt. 32-). Tämä egalitarismin rajattu aspektikaan ei nouse talonpoikaistalouksista tai kyläyhteisöstä itsestään. Se selittyy erityisestä sosiaalisesta tilanteesta juontuvista "teknisistä ja sosiaalisista järjestelyistä": "molemminpuolisuuden malleista, pakotetusta anteliaisuudesta, ja yhteisömaan ja työn jakamisesta". Egalitarismi ilmenee menettelyinä, jotka tasoittavat perheiden resursseja turvaten minimitoimeentulon köyhimmillekin. Nämä järjestelyt voidaan ymmärtää "moraalitaloutena" sillä perusteella, että ne ilmaistaan kielellisesti käsityksinä taloudellisesta oikeudenmukaisuudesta. (Mt. 4–7). Kuten on jo todettu, tällainen ideologinen järjestelmä sitä vastaavine materiaalisine käytäntöineen on ymmärrettävissä vain köyhien talonpoikien jatkuvan, omia intressejään puolustavan toiminnan pohjalta. Ne eivät ole suinkaan Scottin mukaan tulosta altruismista, vaan ovat erityisten suhteitten mahdollistaman ja aktiivisesti ylläpidetyn välttämättömyyden tuotetta¹ (mt. 6).

Tällainen "turvallisuus ensin -periaate" (mt. 5) voidaan ymmärtää aivan materialistisesti (Taylor 1989, 140) yhteisöelämän kokemusten pohjalta syntyneinä arvoina ja normeina sekä institutionaalisina järjestelyinä (Scott 1976, 6–7) postuloimatta durkheimilaisittain mitään talonpoikaiskulttuurin univer-

¹ Välttämättömyys on tällöin ymmärrettävä monikerroksisella tavalla. Se ei synny ainoastaan erityisistä käsityksistä, vaan myös esim. siitä, että rikkaat eivät uskalla – aivan konkreettisesti henkensäkkään uhalla – olla auttamatta köyhiä (mt. 5, 6–7).

saalia moraalista ydintä – toisin kuin esimerkiksi Jeffery M. Paige (1983, 702–703) tai B. R. Roberts (1990, 355, 356) näyttävät olettavan. Vaikka tällaiset järjestelyt ovat yleisiä, ne ovat Scottin mukaan joka tapauksessa historiallisesti ehdollisia (mt. 6). Siksi moraalitaloutta voidaan tarkastella pikemminkin olosuhteista johtuvana potentiaalisena tendenssinä kuin universaalina talonpoikaiskulttuurina.

Silti etenkin Scottin varhaistuotantoa vaivaavat kuitenkin eräät yksipuoliset painotukset. Esimerkiksi itsenäiset pientalonpojat ovat liiaksi teoreetisoinnin keskiössä. Myös talonpoikaisliikkeiden ja vallankumouksen nähdään suuntautuvan melkein yksinomaan ”taaksepäin”, ”kohti traditionaalisen kylän solidaarisuutta, eikä eteenpäin kohti uutta sosialistista järjestystä” – kuten Jeffery M. Paige (1983, 703) huomauttaa. Erityisen selvästi tämä näkyy Scottin kirjoituksessa ”Revolution in the Revolution: Peasants and Commissars” (1979). Paigen esittämät tiedot talonpoikien poliittisen toiminnan suuntautumisesta Vietnamissa Ranskan siirtomaavallan aikana (1983, 703) viittaavat paljon monipuolisemman ideologisen potentiaalın olemassaoloon. Talonpoikaiskulttuuri on siis historiallisen ehdollisuutensa lisäksi myös sellainen sisäisesti ristiriitainen kollektiivinen representaatio, joka tarjoaa vaihtelevissa toimintatilanteissa samanaikaisesti potentiaalisia rakennusaineiksia lukuisille eri kehityskuluille. On kuitenkin korostettava, että heti kun Scott alkaa – myöhemmissä kirjoituksissaan – analysoida talonpoikaisyhteisöjä spesifisesti kapitalistisessa yhteydessä (etenkin 1986), hän käsittelee yhteisörakennetta, talonpoikien käsityksiä ja toimintaa paljon hienosyisemmin ja moniulotteisemmin. Tähän saattaa vaikuttaa se, että hän kirjallisen sekundääriaineiston sijasta käsittelee todellisia toimintatilanteita.

Talonpoikaiskulttuurin universaalien piirteitten kiistäminen ei tietenkään merkitse sitä, etteikö talonpoikaisessa ajattelussa olisi myös universaaleja piirteitä. Ne sisältyvät mm. työperustaan (erityinen työajattelu) ja sosiaaliseen elämisen kyläympäristöön (esim. primäärisuhteitten suuri merkitys). Tällaiset universaalit ainekset ovat kuitenkin vain diskursiivisesti rakentuneen kokonaiskulttuurin ainesosia.

2.6. Maatalouden pientuotannon teoreettisen ongelman ideologinen selittäminen

Omistus ja perhe ovat ne kaksi solmukohtaa, joiden välityksellä perheviljelmädiskurssi on liitetty eri maissa osaksi hegemonista ideologista muodostu-

maa – niin erilaisia kuin eri maiden hegemoniset muodostumat muuten ovatkin. Kumpaankin liittyy kestäättömiä oletuksia. Taipumus liittää perheviljelmädiskurssi osaksi hegemonista muodostumaa on sinänsä ymmärrettävää. Porvarillinen yhteiskunta edellyttää tavaranomistajilta muodollista tasa-arvoa vaihtotapahtumassa, mikä sisältää tietenkin myös sopimusoikeuden.

Ydinperhe on se pääasiallinen institutionaalinen muoto, johon biologinen uusintaminen kapitalismissakin perustuu. Perheen ja omistuksen yhdistäminen yrityksen työorganisaatiossa nostaa etualalle sellaiset suhteet, jotka eivät *välittömästi* näytä perustuvan palkkatyöhön. Tosin perheen ja omistuksen merkitysten kielellinen liittyminen yhteen ”perheviljelmän” ideologiassa rakennelmassa on ollut historiallisesti ehdollinen prosessi. Ideologisen taistelun näkökulmasta tällainen yhdistäminen kuitenkin vahvistaa *vapauden illuusioita* koko yhteiskuntamuodostumassa jo tällaisten tuotantoyksiköiden lukumääränkin vuoksi. Työläinenkin on vapaa työvoimansa omistaja ja tästä syystä avoin vaihdon sfääristä leviävälle vastaavankaltaisille illuusioille. Kuitenkin tämä illuusio on ollut helpommin hajoava tai ainakin kovemman testauspaineen alainen – ilmeisesti konkreettiseen työprosessiin liittyvän palkkataistelun ja muidenkin (työttömyys, työsuojeluongelmat jne.) ilmeisempien ristiriitojen vuoksi. Perheviljely ymmärretäänkin usein juuri palkkatyön vastakohtaksi, koska tuotantovälineitten yksityisomistus suojaa perheenjäsenet palkkasuhteen ongelmilta ja suo heille samalla muodollisen vapauden valita omat työtapansa vain omien tarpeittensa perusteella.

Maatilojen omistus taas on ensinnäkin patriarkaalisten rakenteitten välittämää. Jo se merkitsee aikuisen miehen ylivaltaa muihin perheenjäseniin. Patriarkaatti saa kuitenkin konkreettisemmän sisältönsä siitä laajemmasta diskurssista, joka määrittää esimerkiksi paikallisina, etnisinä tai uskonnollisina diskursseina perheen suhdetta mm. maahan, tähän liittyviä perintökäytäntöjä jne. Myös alakulttuurien liittymisellä yhteiskuntamuodostumien hegemonisten diskurssien ideologisiksi elementeiksi on maasta toiseen vaihteleva historiansa, minkä vuoksi myös diskursiivisen metatason voi olettaa vaikuttavan reaalisen omistuksen sisältöön. Nämä laajemmat diskurssit mahdollistavat maatalouden pientuotantoyrityksille hyvin erilaiset taloudelliset strategiat, kuten jo yhden maan sisäisten etnisten dirkurssien empiiriset vertailut ovat osoittaneet. Patriarkaalinen suhde siis mahdollistaa joissakin tapauksissa perheenjäsenten työvoiman hyvinkin joustavan hyödyntämisen. Myöhemmin (3.1.3) tulen osoittamaan, että tällä tavoin hankittu yrityksen hyvä kilpailukyky voi perustua ankaraan perheenjäsenten repres-

sioon. Patriarkaatin antamat mahdollisuudet ovat kuitenkin paitsi sen välittömän diskursiivisen sisällön myös vaihtelevien yhteiskunnallisten olosuhteitten alaisia, eivätkä diskurssit itsekään ole kovin vakaita. Omistus sellaisenaankin antaa toki muodollisesti tasa-arvoisen aseman sopimuskumppaneina kaikille tavaravaihdon osapuolille. Kuitenkin sopimuksen sisältö, esimerkiksi vertikaaliseen integraatioon liittyvänä tuotantosopimuksena, voi jopa johtaa pientuottajan reaalisen omistuksen jyrkkään kaventumiseen rikkomatta mitenkään sopimuksenteon formaalin tasa-arvon yleistä periaatetta.

Kokonaisuutena perheen 'elämäntapaa' ei siis suojaa sen paremmin universaalisti samanlainen yksityisomistuksen muuri kuin sitä ei ohjaa universaalisti 'egalitaarinen' kulttuurin syvälogiikkakaan. Se on pelkkä populistinen fiktio. Universaalien omistuksen sisällön ja perhekkulttuurin puuttuminen selittää samalla, miksi ei ole myöskään mitään adekvaattia teknologista perustelua perhetyön erityiselle tehokkuudelle maatalouden luonnollisena työvoimaperustana. Silloinkaan, kun patriarkaatti mahdollistaa perhetyön joustavan käytön, perhetyö ei sulje pois palkkatyötä tai muita työsuhteitten muotoja (vrt. torpparilaitos).

Jo pelkkä maatalouden pientuotantokysymyksen teoreettinen tulkitseminen perheviljelmän ideologisen rakennelman välityksellä on näin ollen virheellistä. Siten esimerkiksi pyrkimys selittää perheviljelmän sitkeää säilymistä perheellä on jo sellaisenaan väärin asetettu kysymys. Perheviljelmän hallitsevaa asemaa maataloudessa ei tarvitse selittää, koska sellaista ei ole olemassakaan muuten kuin hegemonisen diskurssin ideologisena fiktiona. Vain osa, yleensä selvä vähemmistö kaikista maataloista, on riippumattomia perheviljelmiä puhumattakaan muista näihin tiloihin liitetyistä ominaisuuksista vapauden ja egalitaarisuuden ruumiillistumina. Monelle perheelle tällainen 'riippumattomuus' on jotakin aivan päinvastaista. Se on pikemminkin taloudellinen loukku, johon on ajauduttu, kuin haluttu asiantila tai suorastaan ilmausta yrityksen taloudellisesta marginalisoitumisesta. Hegemonia ja sitä aktiivisesti puolustava ideologinen taistelu kuitenkin selittää agraari-teorioiden perheviljelmäkeskeisen, populistisen asetelman näiden teorioiden verraten vakaana aspektina – melkeinpä riippumatta teoreettisten muotien muuten suurista heilahteluista (vrt. Chirot 1981, 259–269).

Tällä teoreettisella rajanvedolla populistisiin kysymyksenasetteluihin en tietenkään halua 'lakaista maton alle' laajan maatalouden pientuotannon selittämisen aitoa ongelmaa. Siinä selityksessä perheelläkin on oma paikkansa jo pelkästään siksi, että niin suuri osa kaikkien maitten pientilojen työvoimasta on kaikesta huolimatta omistajaperheitten jäseniä.

2.7. Yhteiskuntamuodostuman uudelleenrakenteistuminen ja maatalouden pientuotanto

Kapitalistisissa yhteiskunnissa maatalouden ja teollisuuden kehitystä on kaikkialla luonnehtinut suuri epätasaisuus: maataloussektorin siirtyminen käsi-työstä konetuotantovaiheeseen alkoi vasta noin 150 vuotta teollisuutta myöhemmin. Historiallisesti maatalouden konetuotantoon siirtymisen intensiivinen vaihe käynnistyi vasta toisen maailmansodan jälkeen. Tämä epäsuhde selittää aikaisemman maaseutu- ja kaupunkiväestön suuren kulttuurisen eron, jota vielä korosti kylien alueellinen eristyneisyys kaupungeista. Maaseutu (kylä) ja kaupunki muodostivat kaksi omaan sisäiseen dynamiikkaansa perustuvaa suhteellisen itsenäistä sosiaalista entiteettiä. Maaseudun teollisia ja kaupallisia elinkeinojakin (myllyt, meijerit, sahat, kaupalliset palvelut) luonnehti maatalous liitännäiselinkeinoineen ja kaupunkeja teollisuuden, kaupan sekä hallinnon rakenteet.

Kapitalismin syntyvaiheen tuotantorakenteet maataloudessa ja sittemmin myös *kapitalismin kehitystavat* ovat olleet huomattavasti erilaisia eri maissa. Maatalouden kehitystavan eroja on luonnehdittu usein termeillä klassinen (Englannin kolmiluokkamalli), preussilainen (suurmaanomistus) ja amerikkalainen (pientuotantopohjainen) kehitystie.

Vaikka pientuotannonkin suhteellinen merkitys kehitysteitten mukaisesti vaihteli maasta toiseen, silti kaikkialle länsimaihin kehittyi myös lukumääräisesti suuri ja taloudellisesti merkittävä maatalouden pientuotanto. Vaikka nämä pientuottajat eivät olleet romanttisen maaseututeorian mukaisia homologisia perheviljelmiä, niitä luonnehti silti perhetyövoiman tärkeys.

Kansanedustuslaitoksen ja työväenliikkeen kehityksen myötä maatalouden pienyritykset, joita alettiin yleisesti nimittää 1800-luvun lopulla kehittyneessä uudessa hegemonisessa diskurssissa "perheviljelmiksi", saivat kaikkialla tärkeän, osin jopa strategisesti ratkaisevan, poliittisen aseman. Talonpoikaista ("perheviljelminä") luonnehtivat paitsi erilaiset diskurssit myös se tapa, jolla talonpoikaisto on kansalaisyhteiskunnan tasolla osallistunut erilaisiin taloudellisiin (etujärjestöihin, osuuskuntiin), sivistyksellisiin (maanviljelysseurat, kulttuuriharrastukset), urheilullisiin, uskonnollisiin, poliittisiin yms. järjestöihin. Talonpoikaiston omien diskurssiivisten projektien kehitys ja kytkeytyminen muihin diskursseihin on vaihdellut huomattavasti riippuen mm. ideologisen taistelun dynamiikasta.

Kun yhteiskuntaa tarkastellaan teoreettisesti koko muodostumana, eri instituutioiden täytyy olettaa rakentuvan sisäisistä ristiriidoista huolimatta toimintakykyiseksi kokonaisuudeksi. Tälle kokonaisuudelle voi antaa ideaalisen muodon ainoastaan eri aladiskurssit joistakin solmukohdista itseensä yhdistävä hegemoninen metadiskurssi. Tällainen hegemoninen metadiskurssi on koko yhteiskuntamuodostuman liikkeessä sen ideaalinen momentti. Tällä hegemonisella metadiskurssilla täytyy toki olla perustansa olemassaolevissa materiaalisissa rakenteissa. Uusintaakseen itsensä metadiskurssin täytyy uusintaa tämä yhteytensä ihmisten jokapäiväiseen materiaaliseen elämäntähtäntöön. Tähän ideologisen taistelun metadiskursiiviseen tasoon kuuluvat kansallisuuden ja kansalaisuuden problematiikka, jotka puolestaan liittyvät neljännessä luvussa käsiteltävään valtioproblematiikkaan. Valtiolla, kansalaisyhteiskunnan näkökulmasta ulkoisena voimana, on ollut länsimaissa hyvin tärkeä merkitys maatalouden pientuotannolle. Käsitellenkin seuraavassa *valtion roolia* maatalouden kehittämässä.

Analyysin¹ tärkein lähtökohta on maatalouden työperustan teollisuuden työperustasta poikkeava luonne. Maataloustyölle on ominaista toiminta *luonnon automaattisten prosessien* kanssa. Maataloustyön tuotantovoimien kehitys on paljolti tämän luonnon automaatin uudelleen säätämistä ja samalla myös sen tehostamista. Siksi ongelmaksi tulee tällaisen työperustan elementtien keskinäissuhteitten tunteminen ja osin niiden työvälaineitten teknologinen vaativuus, joita tähän työperustaan vaikuttaessa tarvitaan. Esimerkiksi konetuotantoon siirtyminen viivästyi vuosikymmeniä, koska ei ollut kehitetty maataloustyön olosuhteisiin sopivaa lihasvoiman ylittävää voimalähdettä. Tämä ongelma saatiin ratkaistuksi tyydyttävästi vasta 1950-luvulla. (Bernal 1969, 880, 871; Sahal 1981) .

Toiseksi, *tieteen ja teknologian* kehittämisen juuret ovat arkielämän kokemuksessa (Busch 1984). Kuitenkaan edes suurimpien maatalousyritysten sisällä ei ole ollut mahdollisuuksia yhtä syvään henkisen ja ruumiillisen työn erikoistumiseen kuin teollisuudessa. Tämän vuoksi varsinaisessa maataloustuotannossa ei ole ollut sellaista korkeasti koulutettua ja teknologiseen kehitystyöhön erikoistunutta henkilökuntaa, joka olisi kyennyt tehokkaasti tunnistamaan teknologisia pullonkauloja ja kehittämään niihin ratkaisuja. (Ks. esim. Rosenberg 1969; myös Friedland 1980).

¹ Tämä jakso perustuu laajempaan kirjoitukseeni (Alanen 1988a).

Kolmanneksi, ja edellisiin kohtiin liittyen, maatalouden piirissä syntyy *suuri teknologisen soveltamistutkimuksen tarve*. Suurin osa teknologisista innovaatioista on peräisin teollisen tuotannon piiristä, mutta niitä ei voida soveltaa suoraan maatalouteen. Yleisellä soveltamistutkimuksella on kuitenkin vaikeuksia jo tehokkaan informaation saamisessa maatalouden teknologisista ongelmista. Maataloustutkijoiden monessa tapauksessa liiallinen pragmatismi taas heikentää kykyä seurata ja omaksua muualla tuotettua informaatiota. Selvempi teoreettinen orientaatio liittyy erikoistumiseen, mutta se puolestaan johtaa vieraantumiseen maatalouden monitieteellisistä käytännön ongelmista. (Ks. Rosenberg 1964, 1971, 1977, esim. mt. 402–403). Tästä tarjooa hyvän esimerkin maatalouden tärkein voimanlähde, traktori. Sen kehityksen lähtökohta oli vuosisadan vaihteen auto (Lewontin 1982, 14), teollisuuden muuhun tarkoitukseen kehittämä innovaatio vuosisadan vaihteessa. Vaikka voimakoneen puuttuminen oli maatalouden tuotantovoimien kehityksen suoranaisten jähmettymisen syy joidenkin vuosikymmenien ajan (Bernal 1969, 880; Sahal 1981), auton muodonmuutos maataloustyön traktoriksi kesti vuosikymmeniä. Matka oli hyvin vaivalloinen sisältäen monia määrällisiä ja laadullisia vaiheita pelkästä vetokoneesta (Sahal: ”maaveturista”) erilaisten koneitten ja työtilanteitten voimanlähteeksi (Sahal 1981, 372–377).

Neljänneksi. Yksityisillä maatalousyrityksillä ei ollut teknologiseen kehittämistyöhön riittäviä *taloudellisia voimavaroja*, eikä se muutenkaan sopinut työn pitkäjänteisyyden ja tulosten heikon ennustettavuuden vuoksi yksityiseksi liiketoiminnaksi. (Busch 1984, 307; Lacy & Busch 1984, 301).

Viides syy oli maatalouden *pientuotanto itse*. Pientiloilla edellä esitetyt ongelmat tietenkin vain kärjistyivät. Talonpoikaiston matalan koulutus- ja sivistystason ohella myös taloudelliset vaikeudet olivat erittäin suuria. Tämän vuoksi *valtiollisten koulutus- ja neuvontajärjestelmien luominen* oli keskeinen edellytys näitten yritysten modernisoimiselle.

Valtiolla oli näin sosiaalinen tilaus, erityinen ”lähetystehtävä”, jonka tarkoituksena oli kehittää maataloudesta taloudellisesti kilpailukykyinen tuotannonala (Buttel ym. 1984, 336–337). Syynä eivät olleet jotkut abstraktit maatalouden tarpeet, vaan kunkin valtion tarve (taustanaan kapitalistiluokan intressit) nostaa työn tuottavuutta maataloudessa ja laskea elintarvikkeitten hintoja, vaikuttaa näin kapitalististen yritysten palkkakustannuksiin ja voittosuhteisiin, lisätä elintarvikkeitten vientiä ja vähentää tuontia. Samalla valtion toiminta on ymmärrettävä reaktiona niihin poliittisiin paineisiin, jotka syntyivät parlamentarismin ja työväenliikkeen kehityksen myötä 1800-luvun

lopulla. Tietenkään maatalouden koulutus-, tutkimus- ja neuvontajärjestelmä ei syntynyt Mannin ja Dickensonin (1980, 302–303) pääomaloogisen konseptin mukaisesti ”ideaalisen kokonaiskapitalismin” funktiona, eikä sitä voi päätellä myöskään althusserilaiseen tapaan luokkareduktionistisesti. Koulutuksen, tutkimuksen ja neuvonnan valtiollisia rakenteita kehittyi kaikkiin länsimaihin, mutta hyvin eri tahdissa ja eri tavoin¹. Niiden rakenne ja kehitystaso vaihteli merkittävästi maasta toiseen. Yhdysvaltojen ja Pohjoismaiden voimakkaaseen ja monimutkaiseen järjestelmään verrattuna tällaisten valtiollisten instituutioiden kehitys jäi Englannissa paljon vaatimattomammaksi. Erityisen selvä esimerkki näiden sääntelyjärjestelmien ehdollisesta luonteesta löytyy Yhdysvalloista, jossa etenkin Kalifornian ja muiden osavaltioiden välillä on ollut tässä huomattavia eroja. Kalifornian laaja instituutio-naalinen verkosto perustui toisin kuin muualla maatalouden suurtuotantoon (Gilbert & Akor, 1988).

Kokonaisuutena maatalouden koulutus-, tutkimus- ja neuvontajärjestelmän synnyn voidaan olettaa jo sellaisenaan (esim. ilman valtion suoranaisempia taloudellisia tukimuotoja) edistäneen maataloustuotannon hajautuneen rakenteen säilymistä. Maatalouden teknologisessa kehitystyössä otettiin lähtökohdaksi olemassaoleva tilarakenne, ja neuvontaverkosto on rakennettu (rakentunut) kattamaan kaikki tilat. Oletus hajautuneen yritysrakenteen yleisestä vakautumisesta tuntuu todennäköiseltä siitä huolimatta, että järjestelmästä hyötyivät eniten isoimmat ja vauraimmat tilat (ks. Alanen 1985a; Busch 1984, 294, 302–303). Ilman tätä järjestelmää kuilu köyhien ja rikkaitten välillä olisi todennäköisesti ollut vieläkin suurempi. Niinpä Kaliforniassa Gilbertin ja Akorin (1988) mukaan juuri osavaltion suurtuotantoon suuntautunut maatalouspolitiikka selittää luonnonolosuhteitten, markkinoiden yms. ohella maataloustuotannon voimakasta keskittymistä. Nykyisin Kalifornian yritysrakenne eroaakin jyrkästi keskilännen ja idän osavaltioista. Paras esimerkki tästä on maidontuotanto, jossa perheviljelmää on totuttu pitämään erityisen tehokkaina – myös Yhdysvalloissa, joskin kustannuslaskelmat osoittavat tämän oletuksen nykyisin virheelliseksi (ks. Knutson ym. 1989). Keskilännessä ja idässä maidontuotanto on silti edelleenkin perinteiseen, länsieurooppalaiseen tapaan tukevasti perheviljelmien hallitsemaa, Kaliforniassa se taas on jo nyt keskittynyt suuriin kapitalistisiin yrityksiin

¹ Monissa maissa neuvontajärjestelmä kehittyi aluksi vapaana kansalaistoimintana, jota valtio alkoi sitten tukea. Toisissa taas aloite oli jo alunperin valtiollisilla elimillä.

(Gilbert ja Akor 1989). Tilanne on samantapainen myös muilla lohkoilla, mm. tomaatinviljelyssä (esim. Friedland 1980).

Aivan viime aikoina on ilmestynyt kaksi tärkeää artikkelia, jotka mahdollistavat *alustavan maatalouden ja teollisuuden keskinäisyyden sääntelyä koskevan yleistävän esityksen*. Kenneyn, Lobaon, Curryn ja Goen (1989) ”Midwestern Agriculture in US Fordism. From the New Deal to Economic Restructuring” ja tätäkin tärkeämpi Matthias Sauerin (1990) kirjoitus ”Fordist Modernization of German Agriculture and Future Family Farms”. Vaikka ne käsittelevät yksittäisiä maita, katson voivani esittää niiden avulla hypoteettisen perusmallin kehittyneistä kapitalistisista maista yleensä. Kumpaakin kirjoitusta heikentää hegemoniaproblematiikan jääminen suurelta osin tarkastelun ulkopuolelle, vaikka se on periaatteessa erottamaton osa artikkelien edustamaa yleistä teoreettista suuntausta (ks. Jessop 1989)¹. Sen vuoksi pyrin seuraavassa kiinnittämään huomiota myös tähän aspektiin.

Koulutuksen, tutkimuksen ja neuvonnan valtiollisen järjestelmän kehittyminen on fordistisesta näkökulmasta erityistä reagointia maatalouden pientuotannon aiheuttamiin ongelmiin, vaikkakaan ei yksinomaan niihin. Järjestelmän luomisella pyrittiin maatalouden, etenkin maatalouden pientuotannon modernisaatioon. Se merkitsi mm. työvoimaresurssien käytön rationalisointia, maanviljelijöiden yrittäjäominaisuuksien kehittämistä, tuotteitten kehittelyä sekä nykyaikaisten viljelymenetelmien ja uusien teknisten apuvälineiden nopeutunutta ja laaja-alaista käyttöönottoa. Jo tällaisenaan modernisaatio vastaa teollisuuspääoman intressejä. Fordismi tulee kuvaan kuitenkin vasta siinä pisteessä, kun maatalouspolitiikalla pyritään säätämään erityisellä tavalla maatalouden (pientuotannon) ja suuryritysten välistä suhdetta.

Fordismi tarkoittaa alunperin työn funktionaalista jakoa (taylorismia) ja liukuhihnajärjestelmää, joka loi perustan kulutustavaroiden massatuotannolle ja – kulutukselle. *Fordistisella mallilla* sen sijaan tarkoitetaan yhteiskunnallista kehitystä, joka perustuu massatuotannon ja massakulutuksen vuorovaikutukseen, jolloin sillä on läheinen yhteys hyvinvointivaltion syntyyn (Kenney ym. 1989, 135,136; Sauer 1990, 269). USA:ssa fordismi tuli

¹ Kirjoitusten taustalla ovat alunperin Ranskassa kehitellyt ”sääntelyteoriat”, joiden pohjalta on sittemmin syntynyt erilaisia koulukuntia ja tendenssejä (ks. Jessop 1989, 153). Mainitsemani maaseutusosiologiset kirjoitukset ovat omilta valtioteoreettisilta perusteluiltaan varsin vaatimattomia. Sovellan näitä analyyseja oman tutkielmani neljännessä luvussa esitettävästä valtiokonseptiosta käsin. Laajemman ”sääntelyteorian” ja sen koulukuntien pohdintaan ei tässä yhteydessä ole suoranaista tarvetta.

mukaan maatalouden ja teollisuuden välisen suhteen sääntelyyn New Deal-politiikassa 1930-luvun alussa (Kenney ym. 1989, 135–138), Euroopassa vasta toisen maailmansodan jälkeen (Sauer 1989, 263–264). Tässä sääntelyssä on ollut keskeistä maatalouden rooli työvoimareservinä, prosessoivan ruoka-teollisuuden raaka-aineitten lähteenä sekä teollisuustuotteitten ja palvelujen kuluttajana (mt.). Fordistinen modernisaatio on sisällöltään näiden elementtien keskinäissuhteitten sääntelyä. Se on edennyt erityisin askelmin. Fordistinen malli lähti liikkeelle maataloustuotteitten hintojen sääntelystä (takuuhinnasta), mikä merkitsi vähitellen *markkinoiden sääntelyä yleensä*. Jälkimmäisestä tuli Sauerin mukaan koko fordistisen sääntelyn ydin. Markkinasääntely nimittäin antaa laskennallisen perustan eri maatalojen käsittelylle homogeenisinä ja anonyymeinä (mt. 267) – ja hegemonianäkökulmasta formaalisti täysin tasa-arvoisina yritystoiminnan harjoittajina. Sääntelyn agentteina ovat neutraalit ja anonyymit valtion elimet, jotka valvovat tuotannon laatua ja vertailevat sääntelyn seuraavassa vaiheessa yksiköitten taloudellista tehokkuutta tai voitollisuutta, jolloin sääntely muuttuu valikoivaksi.

Fordistisessa maatalouspolitiikassa maataloustuotteiden takuuhinta määrätään siten, että se kiihdyttää yritysten välistä differentiaatiota johtamatta kuitenkaan pientuotannon äkinäiseen romahdukseen. Takuuhinta on liian alhainen tuottavuusasteeltaan heikoimmille, yleensä pienimmille yrityksille, mutta se tukee suurimpia ja tehokkaimpia tiloja. Näin takuuhintajärjestelmä pakottaa tilat rationalisoimaan tuotantoaan, erikoistumaan ja kasvattamaan tilakokoa. Jo fordismin ensimmäisessä vaiheessa maatalojen lopettaminen oli hyvin nopeaa. Pakottamalla tuottajat erikoistumaan sääntely kiihdytti voimakkaasti maataloustuotannon muuttumista pelkästään markkinoille tarkoitettujen tuotteitten tuottajaksi.

Yhdysvalloissa sääntelyn välitön lähtökohta oli ylituotanto. Euroopassa ylituotanto käynnisti sääntelyn toisen vaiheen, jota luonnehti muiden kuin takuuhintojen kautta menevien subventioiden, mm. halpakorkoisten lainojen kohdistaminen tuottavimmille pientiloille ja pienille kapitalistisille maatalousyrityksille. Kolmas vaihe on edellä esitetyn toimenpidearsenaalin yhteensovittaminen vertikaaliseen integraatioon liittyvään sopimusviljelyyn. Sen osapuolina ovat yhtäältä maatalouden pientuottajat, joiden vertikaalisia sopimuksia täydentävät usein horisontaalitason sopimukset muiden pientuottajien kanssa. Toisaalta osapuolina ovat teollisuuden ja kaupan suuryritykset, jotka ovat yhä useammin kansainvälisiä monopoleja. Osapuolien tuotantosopimus on hegemonian näkökulmasta neutraali, koska se on kah-

den muodollisesti itsenäisen yrityksen vapaaehtoinen ja siis kummankin etujen mukainen juridinen toimenpide.

Kokonaisuutena fordistinen maatalouden sääntely on johtanut tuotannon yhä laajempaan tavaramuotoistumiseen, erikoistumiseen (ekologisesti monokulttuuriin), tuotannon standardisoitumiseen ja vastaavasti paikallisten ja etnisten tuotantomallien ja ruokakulttuurien surkastumiseen, yhä suurempaan työn tulosten ja menetelmien valvontaan ja vastaavasti talonpoikaisen kokemustiedon merkityksen devalifikaatioon ja perheen elämähallinnan heikentymiseen. Maataloustuotanto on ylipäätään muuttunut fordistisessa mielessä yhä teollisuusmaisemmaksi.

Fordistinen politiikka vaiheistaan riippumatta on syynä syvenevään, pakotettuun modernisaatioon, jolla ei ole sisäistä rajaa. Kuitenkin yhtäältä tuotannon subventoinnin ja maatalousyritysten eri uusintamisvaiheitten sääntelyn suuret kustannukset valtiontaloudelle ja modernisoituneen maatalouden yhä ilmeisempi uhka ympäristölle ovat viime vuosina vakavasti kriisiyttäneet tätä mallia.

Kapitalistinen yhteiskunta sisältää Marxin teorian mukaan tietenkin perustavan *ristiriidan* työväenluokan ja pääoman, mutta yhtä hyvin yhteiskunnallisten suhteitten yksityisen muodon ja yhteiskunnallisen sisällön tai työn abstraktin tavaramuodon ja konkreettisen työn välillä. Näiden perustavien ristiriitojen ohella esiintyy joukko sekundäärisiä ristiriitoja, joita liittyy maatalouden ja teollisuuden epätasaiseen kehitykseen, maaseudun ja kaupungin, monopolistisen suurtuotannon ja pientuotannon, tuottajien ja kuluttajien, maalaisten ja kaupunkilaisten suhteisiin. Fordistinen politiikka pyrkii ratkaisemaan näistä osan (pientuotannon ja suurtuotannon, maatalouden ja teollisuuden), mutta synnyttää tai ainakin kärjistää muita, mm. kroonista ylituotantoa ja maatalouden ekologisia ongelmia.

Ristiriidoilla ylipäänsä, olipa kysymys perustavimmasta ristiriidasta tai vaikkapa ristiriidasta yksittäisen subjektin tietojen ja reaalisen tilanteen asettamien vaatimusten välillä, on olennainen merkitys *historistisen Marx-tulkinnan näkökulmasta*. Ristiriitatilanteet ovat niitä historiallisen prosessin polttopisteitä, joissa subjektiivinen elementti nousee erityisen selvästi esille siihen liittyvine yhteiskunnallisine taisteluineen. Ristiriidat osoittavat myös yhteiskunnallisen kehityksen ehdollisuuden. Ristiriitojen pohjalta kehittyvät kriisit ovat usein avanneet tietä syville yhteiskunnallisille rakennemuutoksille. Kriisien yhteydessä myös kysymys yhteiskunnallisesta hegemoniasta nousee etualalle. Osa kriiseistä, kuten edellä kuvattu ylituotantokriisi ja maa-

talouden yritysrakenteen kriisi, ovat kehittyneissä kapitalistissa maissa pysyviä ilmiöitä. Kuitenkin vasta niiden kärjistyminen 1880-, 1930- ja 1980-luvuilla (jälk. ks. Sauer 1990, 271–272) on mahdollistanut maatalouden tuotantorakenteen suuria rakenteellisia muutoksia, esimerkiksi siirtymisen lypsykarjatalousvaltaiseen pientuotantoon 1800-luvun lopun Länsi-Euroopassa ja Yhdysvaltojen itärannikolla. Osa rakenteellisista jännitteistä on tällä tavoin purettu maareformein vasta sotien jälkeen, kuten Suomen torpparivapautus sisällissodan ja Saksan maareformit toisen maailmansodan jälkeen. Rakenteelliset jännitteet voivat purkautua myös verraten spontaanisti tai lieventyä ainakin joksikin ajaksi (vrt. osuustoimintaliike vuosisadan vaihteessa) kärjistyäkseen myöhemmin tältä uudelta pohjalta (vrt. nykyiset monopolien kaltaiset osuustoiminnalliset suuryritykset). Kehitys voi johtaa myös vähittäiseen ristiriitojen perustan olennaiseen uudelleenmuotoutumiseen. Luis Llambin (1990) mukaan Latinalaisessa Amerikassa ylikansalliset monopolit ovat saaneet paljolti taloudellisen ja poliittisen yliotteen maita aikaisemmin hallinneista suurmaanomistajista. Kehittyneissä kapitalistisissa maissa olennainen voimasuhteen muutos alkoi Yhdysvalloissa 1930-luvulla, jolloin maatalouden raaka-aineita jalostava teollisuus monopolisoitui (tästä ks. Varga 1968, 256–257). Muissa länsimaissa tämä toteutui toisen maailmansodan jälkeen (Alanen 1979, 241–242). Näin syntyivät edellytykset maatalousteollisille komplekseille, joita luonnehtii maatalouden perustuotannon vertikaalinen integraatio monopolisoituneeseen teollisuuteen ja kauppaan.

Hegemoniakysymyksen näkökulmasta on siis huomattava, että yhteiskuntamuodostuma koostuu erillisistä instituutioista (vrt. perheviljelmä) tai institutionaalisista kokonaisuuksista (maatalous, maaseutu), jotka ovat vastaavasti erillisten diskurssien materiaalisia perustoja. Yhteiskunnallisen praksiksen kumpikin momentti, ensisijaisesti kuitenkin materiaalisen elämäntoiminnan itsensä tuottamat rakenteet, rakenteelliset kokonaisuudet ja yhteiskuntamuodostumien sisäiset suhteet ovat alinomaisessa muutoksen prosessissa. Porvarillisen hegemonian näkökulmasta on tärkeää esimerkiksi se tapa, jolla perheviljelmädiskurssi muotoutuu, miten määrittelee suhteen maatalouteen yleensä, paikallisuuteen, maalaisuuteen ja yleisimmällä tasolla esim. yksityisomistukseen esimerkiksi estäen yksityisomistuksen vastaisten diskurssien muotoutumisen ja sosiaalisen mobilisaation. Tällä tavoin suurten yhteiskunnallisten ryhmien käsitykset itsestään ovat avoimia erilaisille suuntautumistavoille vastaavien materiaalistien muutosten ehtoina. Yhteiskunnan rakentuminen on siis periaatteessa historiallisesti avoin vaikkakaan ei rajoittamaton prosessi.

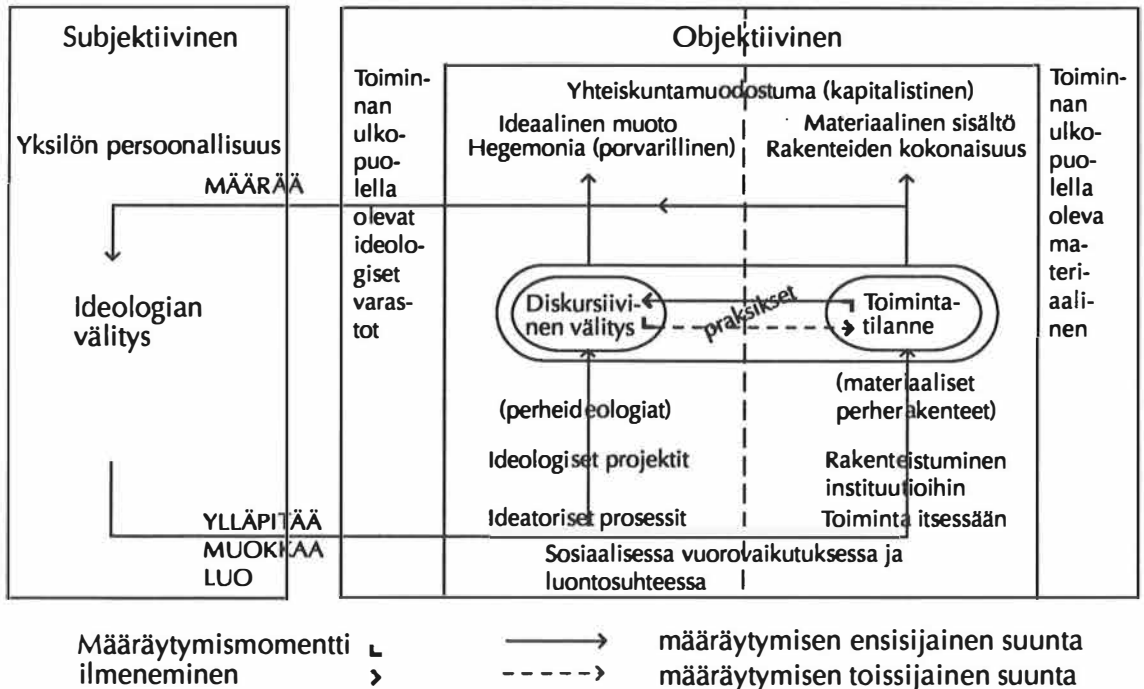
Hegemonisen metadiskurssin näkökulmasta länsimaihin siis kehittyi fordistisessa muodossa uudentyyppinen, Thompsonin ja Scottin terminologiaa soveltaakseni, maatalouden pientuotannon intressit huomioiva moraalitalous hyvinvointivaltiopolitiikan yhtenä aspektina. Tässä diskurssissa pientuotanto ymmärrettiin jollakin tavoin arvokkaana tai ainakin sitä haluttiin suojata äkilliseltä romahdukselta. Tätä historiallisesti ehdollista ilmiötä ei kuitenkaan pidä redusoida esim. Sauerin (1990) tavoin ekonomistisesti kapitalistisen valtion logiikkaan. Mikään ylihistoriallinen pakko ei johtanut maatalouden pientuotantoa jossain määrin suojelemaan maatalouspolitiikkaan. Voidaan kuitenkin vahvasti epäillä esim. Vargan (1968) tavoin, olisiko missään kehittyneessä kapitalistisessa maassa ylipäättänsä voinut säilyä pientuotantovaltainen maatalous ilman valtion aktiivisia toimenpiteitä.

2.8. Yhteenveto: ideaalisen ja materiaalisen suhde

Luvun tavoitteena on ollut määritellä ja perustella sellaiset yleiset filosofiset kategoriat kuin materiaallinen, ideaalinen ja subjekti.

Olen argumentoinut sellaisen *dialektisen* materialismikonseptin puolesta, joka sisältää seuraavia elementtejä (kuvio 2).

1) Materiaalisen ja ideaalisen suhde nähdään praksiksen kahtena objektiivisena momenttina. Materiaallinen ja ideaalinen kuuluvat molemmat samaan elämisen tasoon, minkä vuoksi yhteiskunnallisia instituutioita ei voida luokitella perustan ja päällysrakenteen metaforan avulla eri tasoille. Yhteiskunnallisessa elämässä materiaalista ei voi olla ideaalisen ulkopuolella, minkä vuoksi materiaallinen ja ideaalinen muodostavat ykseyden. Näin yhteiskunnallinen tajunta *mahdollistaa monistisen tietoteorian* mukaisen tutkimusstrategian. Tämä ykseys on kuitenkin dialektista. Siten se sama yhteiskunnallinen tajunta, joka yhtäältä mahdollistaa materiaalisen elämäntäytännön, ei kuitenkaan toimijan subjektiivisena, mystifikaatioita ja nurinkääntyneitä tulkintoja sisään sulkevana ymmärryksenä vastaa täysin adekvaatisti objektin kaikkia reaalisia määreitä. Siksi tehokas tietostrategia edellyttää, että tutkija ei sekoita toisiinsa materiaalista ja ideaalista (vrt. filosofian päävaikeus).

KUVIO 2. Ideaalisen ja materiaalisen suhteen perusratkaisu. Oma dialektinen mallini.

Tutkimuksen kannalta on olennaista, että tämä enemmän tai vähemmän puutteellinen tietoisuus on kuitenkin praksiksen materiaalisen momentin alinomaisesti testaamaa. Sen riittämättömyys vaihtelevissa toimintatilanteissa, ja etenkin toiminnan horisonttien muuttuessa, pakottaa tiedostusta kohti objektin monipuolisempia ja adekvaatimpia määrittämiä. Ideaalinen ei tosin diskursiivisissa muodoissaan redusoidu suoraan materiaaliseen, koska sillä on oma itsenäisyytensä kielen aineksessa.

2) Materiaalisuus välittyy kaikissa niissä suhteissa, joissa ihminen on toiminnassaan yhteydessä luontoon, kuten työsuhteissaan, mutta yhtä kaikki myös maatalouden pientuotannolle tärkeissä perhe- ja sukulaissuhteissa, kyläyhteisösuhteissa, maaseudun ja kaupungin välisissä suhteissa jne. Ylipääntänsä kaikki toiminnan institutionaaliset järjestelyt ovat ainesosana toiminnan materiaalisessa momentissa. Materiaalista maailmaa ei voida käsitteellistää sysäämällä sen joitakin osia päällysrakenteeseen. Materiaalinen yhteiskuntaelämässä on monista erillisistä instituutioista jäsentävä totaliteetti, joista yhtä, esimerkiksi taloudellisia instituutioita ei voida asettaa muita, esimerkiksi perheinstituutioita tai uskonnollisia instituutioita, vastaan. Taloudelli-

setkin instituutiot yhteiskunnan ilmentymäsuhteina saavat osan sisällöstään tämän totaliteetin kokonaisuudesta. Esimerkiksi omistuksen ja perimisen empiirisesti havaittavien institutionaalisten muotojen päättelemiseksi ei riitä tieto siitä, että yhteiskunta on kapitalistinen. Omistuksen muotoihin vaikuttavat mm. perhe- ja sukulaisinstituutioiden luonne sekä kulttuurisesti mää- räytyneet suhteet maahan. Silti instituutioilla on myös omaa autonomiaa. Perintömallien muutokset voivat toteutua riippumatta omistuksen muutok- sista, vaikka omistusta ei voidakaan ymmärtää perintömalleista riippumatta. *Myöhemmin osoitan, miten yhteiskunta on käsitteellistettävissä erityisellä tavalla olennaisista suhteistaan käsin jäsenytyneenä totaliteettina.* Yhteiskun- tarakenteen jäsentämisen perustana oleva olennainen suhde löytyy vasta ilmentymäsuhteittensa empiirisen pinnan takaa. Yhteiskunnallinen olemi- nen ilmenee eri instituutioita (vrt. talous) vastaavan tajunnan diskursiivi- sissa (vrt. neoklassinen taloustiede) muodoissa. *Olennainen suhde siis ainoas- taan ilmenee tajunnassa sen olemassaolon muotona.* Olennainen suhde ei siten ole ilmentymiensä ulkopuolella, vaan se on paljastettavissa niistä empiirisin keinoin hypotetisoimalla yhteiskunnalliseksi olemukseksi sellai- sia ominaisuuksia, jotka selittävät tämän empiirisesti havaittavan ja aidosti tutkimuksen keskiöön nousevan yhteiskunnallisten ilmenemismuotojen liikkeen kaikessa nurinkääntyneisyydessään ja mystifikaatiossaan (ks. 3.2-).

3) Materiaalisen ja ideaalisen toisikseen välittyminen ei siis ole suoravi- vaista, vaan se tapahtuu aina diskurssien välityksellä. Diskurssin perustana ovat kieleen kietoutuneet ideaalikuva, merkitysjärjestelmien ideologiset totaliteetit. Ajattelu ideatorisena prosessina on aina näiden ideaalikuvi- den ideologisten sisältöjen käsittelyä diskursiivisissa yhteyksissään. Diskurssi on toiminnan kannalta merkitysjärjestelmän kokonaisuus, jota määrää avain- merkitysten solmukohtiin perustuva sisäinen logiikka. Yhteiskunnassa on aina materiaalisten olosuhteitten vaihdellessa mm. sen jäsenten luokka-ase- man mukaisesti rinnakkaisia, jopa vaihtoehtoisia osadiskursseja. Diskurssi- kin ovat silti aina enemmän tai vähemmän jäsenytyneitä ja ristiriitaisia. Nii- den sisäinen, rakenteeseen perustuva logiikkaa tekee kuitenkin mahdolli- seksi ymmärtää ne itsenäisinä ajattelun ideologisina projekteina. Tähän liittyy yhteiskunnallisen järjestyksen kannalta tärkeä hegemonian problematiikka. Hegemonia voidaan käsitteellistää eri diskursseja yhdistävien strategisten merkitysten, solmukohtien, kautta jäsenytyvinä metadiskursiivisina ideatori- sina muodostumina. Maatalouden pientuotantotutkimuksen näkökulmasta tällaisia solmukohtia ovat aivan ilmeisesti omistuksen, perheen ja sopimuk- sen merkitykset. Näiden solmukohtien tärkeys selittää sen, miksi maatalou-

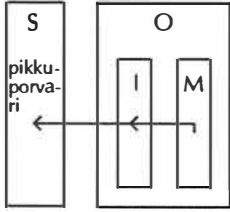
den pientuotanto määritellään verbaalisesti perheviljelmäksi samoin kuin senkin, miksi ideologinen kamppailu maatalouden pientuotannon luonteesta keskittyy tällaisten termien diskursiiviseen yhteyteen.

4) Diskurssien vaihtoehtoisuus edellyttää persoonallisuuden, valinnan ja luovuuden subjektiivisten elementtien mukaanottamista yhteiskunnallisen elämän teoreettiseen tarkasteluun. Sosiaaliset suhteet ovat ihmisyksilöiden ylläpitämiä suhteita, vaikka kulttuuri onkin luonteeltaan yliyksilöllistä. Vain siltä osin kuin yhteiskunnan jäsenet eivät kykene refleктоimaan persoonallisesti tätä kulttuuriainesta, se asettuu heitä vastaan vieraana voimana. Näin yhteiskuntateorian näkökulmasta ei ole ainoastaan mahdollista, vaan välttämätöntäkin tarkastella yhteiskunnallista kehitystä avoimena, historiallisesti ehdollisena, vaikkakaan ei määräytymättömänä prosessina. Ihmiset tekevät itse oman historiansa, vaikka he eivät voi astua pois sen paremmin elämänsä ulkoisista materiaalista ehdoista kuin vaikuttaa yhteiskunnallisiin suhteisiin ottamalla huomioon niitä kollektiivisia representaatioita, jotka antavat muodon heidän kulttuurisen elämänsä aineelliselle ruumiille.

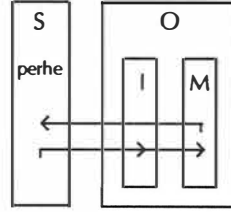
Perustellessani edellä esitellyn dialektisen yhteiskuntateorian olen käsitellyt jo verraten systemaattisesti eräitä *maatalouden pientuotantoteorioita tai diskursseja*: maatalouden neoklassista taloustiedettä, ekologisen materialismin eräitä tendenssejä, kulturalistista strukturalismia (Shanin), talonpoikien moraalitaloustiedettä (Scott), ja Parsonsin modernisaatioteoreettista perheviljelmäteoriaa. Tämän lisäksi olen tutkielmassani sivunnut satunnaisesti muunkin tyyppisiä konseptioita, mm. traditionaalisen marxismin piirissä esitettyä polarisaatioteesiä, tshajanovilaista marxismia (Vergopoulos, Friedmann, Servolin), subjektivistista maaseutusosiologiaa, sekä jossain määrin myös uusweberiläisyyttä ja modernisaatioteoreettista empirismia. Teen seuraavassa (kuvio 3; vrt. kuvion 3 malli m) niistä vielä lyhyen yhteenvedon edellä esittämäni dialektisen teorian mallin visuaalisen kuvauksen (kuvio 2) pohjalta¹. Tämä yhteenvedo pohjustaa samalla seuraavan luvun diskursianalyysyä.

¹ Näiden visualisointien perusideasta kiitän Jukka Oksaa.

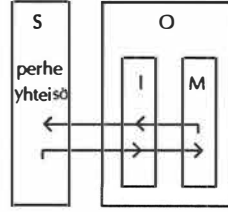
a) Traditionaalinen marxilainen polarisaatioteesi

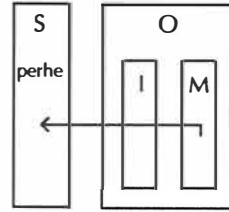
b) Neoklassinen taloustiede & Popkin

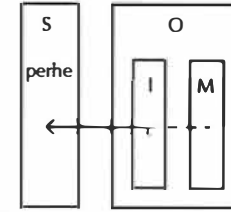
c) Maatalouden neoklassinen taloustiede & Tshajanov

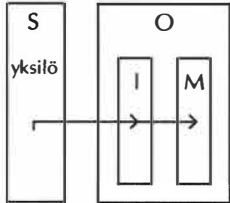
d) Ekologismi

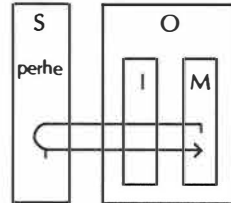
e) Kulturalismi (Shanin)

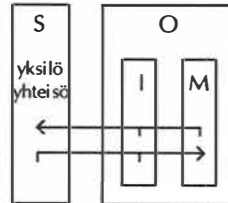
f) Subjektivismi

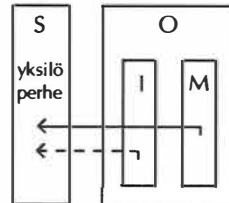
g) Tshajanovilainen marxismi

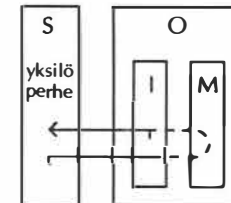
h) Scottin moraalitalous

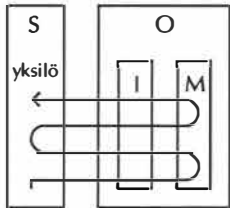
i) Empirismi maaseutusosiologiassa

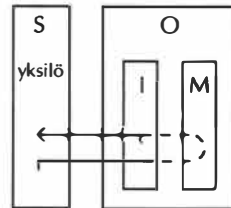
j) Uusweberiläisyys

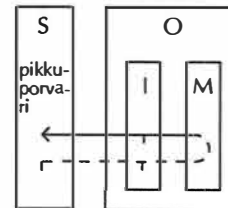
k) Tönnies

l) Parsons

m) Dialektinen marxismi

S = Subjekttiivinen I = Ideaalinen ———> Määräytymissuunta, vahva
 O = Objekttiivinen M = Materiaalinen - - - -> Määräytymissuunta, heikko
 r = Määräytymiskohta

KUVIO 3. Maatalouden pientuotannon käsitellyt selitysmallit *

* Malleja tulee lukea täsmällisemmän kuviossa 2 esitetyn diagrammin pohjalta.

Kuviosta 3 käy ilmi, että teoreettiselta yleishahmoltaan traditionaalinen marxilainen polarisaatioteesi (a) ja ekologinen (d) pientuotannon selittämismalli muistuttavat läheisesti toisiaan. Molemmassa yhteiskunnallisten suhteitten kehitys johdetaan suoraviivaisesti materiaalisista olosuhteista, joskin traditionaalisessa marxismissa maatalouden yhteiskuntasuhteitten kehitys pohjautuu suoraviivaisen naturalistisesti tai teknisistisesti tulkittuihin tuotantovoimiin. Sen kääntöpuolena on subjektin häviäminen teoriasta ja objektiivisen kulttuurin ymmärtäminen materiaalisen välittömänä heijastuksena. Neoklassinen taloustiede (c) kolmantena materialistisena suuntauksena taas naturalisoi toimivan subjektin, jota samalla tarkastellaan empiristisesti vuorovaikutuksessaan ympäröivien materialististen olosuhteitten kanssa. Tätä teoriamuotoa erottaa seuraavassa luvussa yksityiskohtaisemmin käsiteltävästä maaseutusosioologisesta empirismistä (i) subjektin naturalisointiin perustuva rationalismi, jonka osoitin tuovan tähän teoriaan ontologian ja tietoteorian välisen ristiriidan.

Parsonsin modernisaatioteoreettinen uuspositivismi (ks. 3.1.1.4) muunnelma on taas alunperin materialistinen. Hänen sisäisesti ristiriitaisen teoria-projektinsa pientuotantokonseptio (l), jota olen edellä selostanut hänen perheviljelmäteoriaansa yhteydessä, muistuttaa uusweberiläistä mallia (j). Niissä materialistiset olosuhteet ovat vain yhteiskunnallisten kehitysprosessien ulkoisia reunaehtoja. Kummassakin materiaallinen ja ideaalinen erotetaan voimakkaasti toisistaan ja etenkin Weberillä kulttuurisesti ratkaisevat käännteet personoituvat tavalla, joka on kaiken käsitteellistämisen ulottumattomissa. Weberin ja Parsonsin kantoja tosin erottaa jyrkästi Parsonsin pyrkimys käsitteellistää yhteiskunta samanaikaisesti yksittäisten ihmisten sosiaalisen vuoro-vaikutuksen ja rationalistisesti ymmärrettyjen yhteiskunnallisten kokonais-tarpeitten pohjalta. Teorian epähistoriallisuuden vuoksi Parsonsin konseptiosta tulee kuitenkin dialektisen sijasta sisäisesti antinominen.

Idealistisista virtauksista kulturalistinen strukturalismi (e) löytyy oikeastaan vain Teodor Shaninin tuotannon yhtenä juonteena. Siinä talonpoikaisten yhteiskuntasuhteitten kehityksen ydinselitys löytyy talonpoikaiskulttuurin erityisistä rakenteellisista piirteistä. Selitys on täysin antisubjektivistinen, mutta viittaa materiaaliin olosuhteisiin siinä, että tällainen kulttuuri syntyy vain talonpoikien keskuudessa, joiden elämää luonnehtivat tietyt tuotannollis-ekologiset olosuhteet. Tämä ekogismi ei ole kuitenkaan teorian ydintä, ja eroaa tämän vuoksi ekologisesta materialismista. Maatalouden pientuotantotutkimuksesta ei löydy subjektivistista sosiologiaa (f) kulturalistisen strukturalisminkaan vertaa. Sen sijaan maaseutukulttuurin teoretisoinnissa sellaista

esiintyy (Bodenstedt). Subjektivismia yhdistää idealismin ohella Shaninin kulturalismiin se, että materiaallinen ja ideaalinen ovat suoraviivaisessa yhteydessä keskenään, mistä aiheutuu omituinen materialismin vaikutelma. Mutta kun kulturalistisessa strukturalismissa subjekti on kokonaan määrätynyt, subjektivismissa häviää ideaaliselta objektiviteetti. Subjekti tulee teoriassa sellaisella tavalla yhteiskunnallisen toiminnan keskiöön, jossa se ei enää ohjaa tai välitä toimintaa.

Maatalouden modernisaatioteoreettisessa taloustieteessä, ja selvimmin A.V. Tshajanovin neoklassisissa muotoiluissa (c) yhdistyvät ekologismiin ja perheen problematiikka sellaisella omalaatuisella tavalla neoklassisen taloustieteen utilitaristiseen ihmiskäsitykseen, että perheen subjektiviteetti alkaa määrätä toimijan rationalismia. Tämä subjektiviteetti muodostaa vastavoiman rajattomalle hyötypyrkimykselle. Siksi teoria päättyy populistiseen/ruralistiseen kantaan talonpoikaistaloudesta/perheviljelmästä yrityksenä. Sen mukaan perheviljelämä soveltuu kaikista yritystyypeistä parhaimmalla tavalla maatalouden erityisiin ekologisiin olosuhteisiin, mutta perheen toiminnan rationaliteetti ei sisällä voittopyrkimystä. Tämän teorian perusehkekkoutena on perheinstituution irrottaminen laajemmasta kulttuurisesta, taloudellisesta ja muustakin yhteiskunnallisesta yhteydestään. Perhesuhteiden ja ekologisten olosuhteiden pohjalta syntyy erityinen perheviljelijöitten elämäntapa. Perheviljelämä ja maaseutuyhteisöt muodostavat eristetyn kokonaisuuden, johon perustuu perheen sisäisten tarpeitten pohjalta erityinen toimintalogiikka. Tshajanovilainen marxismi (g), jota olen toistaiseksi vain sivunnut, muistuttaa tätä monin tavoin. Siinä perhe eristää perheviljelmän yksinkertaisena tavaratuotantona, usein kuitenkin vasta maatalouden ekologisten piirteitten vuoksi sellaiseksi sosiaalisesti entiteetiksi, joka voidaan käsitteellistää poliittisen taloustieteen termein yksinkertaisena tavaratuotantona, pienenä tavaratuotantona jne. Toisin kuin kapitalistiset yritykset, sekään ei yrityksen sisäisten suhteittensa luonteen vuoksi pyri voiton maksimointiin. Omassa vaihtoehtoisessa konseptiossani (m) sekä perheen rakenne että sen toimintalogiikka ovat sen sijaan historiallisesti ehdollisia, vaikka niitä luonnehtiikin patriarkalaisuus. Kuvion 3 malleista se muistuttaa – hyväntahtoisesti tulkiten – yleiseltä rakenteeltaan eniten Scottin mallia. Molemmassa toiminnan kaikkien momenttien, materiaallisen, ideaalisen ja subjektiivisen, välillä vallitsee dialektinen suhde.

3. DUALISTISTEN MAATALOUDEN PIENTUOTANTODISKURSSIEN KRITIIKKI JA MONISTINEN TIETOTEORIA

Tietoteoria pohtii sitä, miten reaaliobjektista (todellisuudesta) on mahdollista saada tietoa. Toisen maailmansodan jälkeinen maatalouden pientuotantotutkimus voidaan tämän perusteella jakaa kolmeen pääsuuntaukseen: empirismiin, strukturalistiseen marxismiin ja uusweberiläiseen diskurssiin. Näistä modernisaatioteoreettisen empirismin katsotaan yleisesti saaneen vaikutteita Ferninand Tönniesin rationalismista. Siksi analysoin erikseen Tönniesin konseptiota. Kaikkien näiden neljän diskurssin yhteinen ongelma on tietoteoreettinen ja samalla ontologinen dualismi. Siksi niille voidaan esittää myös yhteinen, monistinen vaihtoehto. Tätä luvun loppuosassa täsmennettävää vaihtoehtoa olen nimittänyt tutkielmassani dialektiseksi marxismiksi.

3.1. Dualistisen tietoteorian ongelma

Tämän luvun oikein ymmärtämisen kannalta on ratkaisevan tärkeää pitää mielessä tutkielmani tavoite, tärkeimpien toista maailmansotaa seuranneitten maatalouden pientuotantodiskurssien kriisin filosofisten juurien osoittaminen. Vain näin on tullut mahdolliseksi käsitellä kaikkia tärkeimpiä maatalouden pientuotannon tutkijoita, jopa heidän konseptioidensa kehityksen eri vaiheita. Tämä ei siis merkitse diskurssien tai tutkijoiden käsittelyn yksipuolistamista tai yksinkertaistamista, vaan päin vastoin tekee mahdolliseksi paljon hienosyisemmän erittelyn tästä mielestäni kaikkein ajankohtaisimman ongelman näkökulmasta.

Silti diskurssianalyyseni ei pidä lukea vain konseptioiden ulkoisena ja sisäisenä erittelynä ja kritiikkinä. Diskurssianalyysiin ja tutkielmaan laajemminkin sisältyy sellaista ainesta, jonka avulla arvioin kunkin diskurssin sosiaalista kasvupohjaa laajempiakin sosiaalia yhteyksiä. Luvun lopussa hyödynnän systemaattisemmin tätä ainesta (ks. erit. 3.3). En siis ainoastaan analy-

soi eri diskurssien konseptuaalista rakennetta, vaan pyrin osittain myös selittämään niiden syntyä ja kehitystä erityisinä yhteiskunnallisen praksiksen historiallisina ja sosiaalisina näkökulmina.

Tietoteoreettisen dualismin pääongelman muotoilussani nojaudun W. Suchtingiin (1983). Koska subjekti lähestyy objektia aina erityisten todellisuutta koskevien ideoitten tai väittämien diskursiivisen järjestelmän välityksellä, jo tämä diskurssi itsessään konstituoii reaaliobjektin todellisuutta. Siksi tällaisen diskurssin täytyy sisältää myös ne kriteerit, jotka takaavat tiedolle sen totuusominaisuuden. Kuitenkaan kriteerillä, joka itse konstituoii todellisuutta, ei voida todistaa tämän todellisuuden objektiviteettia. (Mt. 2–10). Tämä looginen umpikuja ratkaistaan ääritapauksissa joko sivuuttamalla koko ongelma tai suhtautumalla ylipäätään skeptisesti mahdollisuuteen saada tietoa reaaliobjektista.

Dualistiseen tietoteoriaan perustuva filosofia voidaan jakaa dogmatismiin (Locke) ja skeptisismiin (Kant) sen mukaan, kuinka paljon uskotaan ajattelun kykyyn nostaa esille tiedon objektin avulla reaaliobjektin ominaisuuksia. *Dogmaattinen kanta* maatalouden pientuotantotutkimuksessa on lähempänä *modernisaatioteoriaa, skeptinen neoweberiläisyyttä.*

Dogmatismin historialliset juuret ovat lockelaisessa empirismissä, jossa oletetaan aistitiedon välittyvän materiaalisesta maailmasta ideoiden, ts. erillisten mentaalisten entiteettien avulla. Näillä ei kuitenkaan uskota olevan vaikutusta tiedon hankintaan. (Sayers 1983, 16–17). Skeptisismin puolestaan juontaa juurensa Berkeleyhin. Jos Locken tunnustamien mentaalisten entiteettien (ideoiden) ja aistien välittämän materiaalisen maailman välille ei voida osoittaa systemaattista yhteyttä, tämä empirismin muunnelma jää vaille perustaa, kuten Berkeley osoitti Locken kritiikissään (mt. 17). Tästä seuraa loppuun asti ajateltuna toisen minän ongelma eli metodologinen solipsismi (Iljenkov 1984b, 31). Sen mukaan tietoa ei voi lopulta olla muusta kuin oman psyyken tiloista. Kant – ja myöskään uskantilaiset – eivät mene yhtä pitkälle kuin Berkeley, mutta tieto on heillekin väistämättä ristiriitaista, osittaista ja suhteellista. Kantilaisuuden ja sosiologialle tärkeän uskantilaisuuden (Weber, Simmel jne.) tietostrategiaa kuvaa paremmin skeptisismien termi kuin solipsismi.

3.1.1. Empirismi maaseutusosiologiassa

Rajoitun seuraavassa *modernisaatioteoreettisen empirismin maaseutusosiologiseen muunnelmaan*, jota on täydennetty yleisestä sosiologiasta poimitulla aineksella.

Empirismiä voidaan suoraviivaisten naturalististen oletusten puuttuessaakin pitää eräänä materialismin muunnelmana, vaikka siinä ontologian sijasta korostuukin enemmän tietoteoria eli *metodologinen naturalismi*.¹ Empiristiset teorit ovat aina luonteeltaan *nominalistisia*. Niiden mukaisesti *rajaton ja ainutkertainen todellisuus määräytyy erityisistä ja erillistä tapahtumista ja olioista* (Johnson ym. 1984, 15). Siten yhteiskunnallinenkin todellisuus on vain erillisten yksilöiden konstituomaa, mikä merkitsee yhteiskuntatieteessä ainakin teoretisoinnin lähtökohtana (vrt. Weber) sitoutumista *metodologiseen individualismiin* (Johnson ym. 1984, 44). Tämän materialistista muunnelmaa nimitän seuraavassa klassiseksi empirismiksi.

Klassinen empirismi perustuu kahteen proposition: 1) todellisuus koostuu materiaalisista esineistä ja 2) siitä on mahdollista saada adekvaattia tietoa aistikokemukseen perustuvien induktiivisten yleistysten avulla. Tällöin tieteelliset käsitteet on ymmärrettävissä erityisten, vaikkakin kertautuvien havaintojen 'pikakirjoitusomaisina' kuvauksina. Empirismin moderni muunnelma, hypoteettis-deduktiivinen empirismi, jossa korostetaan tutkijan teoreettista kuvittelukykyä, ei muuta suuntauksen filosofisia ehtoja. Siinäkin teoreettisten väitteitten oletetaan olevan testattavissa aistihavaintojen avulla eli palautettavissa formaalin logiikan mukaisin päätelmin aistihavaintoihin, jotka testaavat hypoteesien pätevyden. (Johnson ym. 1984, 30).

Empirismin *positivismiksi* nimitetyt filosofiset perustelut on kehitelty luonnontieteitten piirissä. Yhteiskuntatieteisiin siirrettynä ne liittyvät anti-filosofiseen pyrkimykseen riisua tiede kaikesta "metafyysisestä spekulaa-

¹ Empirismin käsitettä on tosin mahdollista laajentaa edelleen niin että sen peruspiirteeksi riittää teorian nominalistisuus, eli yhteiskuntateorian ankkuroiminen nominalistiseen oletukseen erillisestä ihmisestä yhteiskuntaa konstituivana peruselementtinä. Näin menettelee esimerkiksi Iljenkov (ks. 1984b). Tällainen empirismin käsitteen laajennus sisältäisi mm. sen teoriamuodon, jota olen nimittänyt subjektivismiksi (2.4.1) samoin kuin myös nominalistis-subjektivistisia teoriaelementtejä sisältävän weberiläisen ja neoweberiläisen muunnelman. Syy tällaiseen laajennukseen liittyy niihin ristiriitoihin, jotka tuovat idealistisia tai materialistisia elementtejä kumpaankin teoretisointitapaan siitä riippumatta, kummasta päästä yhteiskunnan teoretisointi aletaan. Pidän tässä tutkielmassa diskurssianalyttisten erottelujen vuoksi kiinni empirismin suppeasta määritelmästä.

tiosta”, tai sitten filosofia käsitetään tieteellisten havaintojen keruun ja käsittelyn pohdinnaksi, josta käytetään ylevää nimitystä ”metodologia”. (Vrt. Johnson ym. mt. 29–30). Juuri tällaista metodologista positivismia edusti Parsonsin (1961c, 314) kuvauksen mukaan se Yhdysvaltojen kansallinen sosiologinen traditio, jota sotien jälkeen on nimitetty modernisaatioteoriaksi. Siinä Parsons ei ollut tyytyväinen aistihavainnon ja teorian väliseen suoraviivaiseen yhteyteen, ja hän kehittikin sen tilalle neopositivistisen ”analyyttisen realismin” konseptin. Maaseutusosiologia oli kuitenkin Yhdysvalloissa eriytynyt vuodesta 1937 myös institutionaalisesti omaksi erikoistieteekseen, eivätkä yleisen sosiologian virtaukset juurikaan heijastuneet siihen. Yleisen sosiologian piirissä taas ei harjoitettu maaseutusosiologista tutkimusta (Buttel & McMichael 1988, 93–94). Tästä johtuen klassinen empirismi hallitsi maaseutusosiologiassa vielä pitkään senkin jälkeen, kun se yleisen sosiologian piirissä oli asetettu kyseenalaiseksi tai ainakin korvattu hienostuneemmilla, neopositivistisilla teorioilla.

3.1.1.1. Modernisaatioteorian empirismi¹

Maaseutusosiologian amerikkalainen suuntaus piti 1970-luvun puoliväliin, lopulliseen kriisiytymiseensä asti sitkeästi kiinni klassisesta empirismistä (Buttel & McMichael 1988, 94–95). Howard Newby (1980) kuvaakin sitä ”epäteoreettiseksi, jopa antiteoreettiseksi” ”tutkimustyyliksi”, jossa tieteellisyys on ymmärretty yksinomaan ”metodologisena tiukkuutena” (mt. 6, 22–23; ks. myös Falk & Gilbert 1985, 563–565; McMichael & Buttel 1990, 91–).

Epäteoreettisuudestaan huolimatta amerikkalaisella maaseutusosiologiassa oli eksplisiittinen, yleisesti hyväksytty teoriaperusta. Klassisen empirismin mukaisesti induktiota korostavat maaseutusosiologit eivät kuitenkaan viitanneet niinkään tähän teoriaan tosiasioiden valinnan ja saatujen tulosten tulkinnan aktiivisena momenttina. Teoria käsitettiin pikemminkin jälkikäteiseksi empiiristen tutkimustulosten synteetiksi eli kumuloituvan havaintotiedon yhteenvedoksi. Juuri tämä käsitys teoriasta heijastuu *T. Lynn*

¹ Sekä modernisaatioteoreettista maatalouden taloustiedettä että maaseutusosiologiaa voidaan siis pitää empiristisinä. Maatalouden taloustiede eroaa kuitenkin antropologisten oletustensa (*homo economicus!*) perusteella empiristisestä maaseutusosiologiasta, ja sisältää muitakin erityisesti sille ominaisia oletuksia yhteiskuntasuhteitten ja luonnon välisestä keskinäisyyhteestä. Sitä oli luontevaa käsitellä omana diskurssinaan mekaanisen materialismin käsittelyn yhteydessä (2.5.1.1).

Smithin (1957, 12, 18) tunnetusta maaseutusosiologian teoreettisen tilan aikalaisarviosta 1950-luvun jälkipuoliskolla: jälleen kerran tarvittiin uutta "synteesiä" "tiedon yksityiskohtien" "systematisoimiseksi" ja organisoimiseksi".

Tuon ajan maaseutusosiologialla oli kuitenkin olennainen puute maatalouden pientutkimuksen kannalta: pientuotanto ja perheviljelmä ei ollut sille teoreettinen ongelma. Siinä vain lähdettiin yksinkertaisesti siitä, että "farmari-talonpoikaisluokasta" suurin osa oli maatilansa ja kotinsa omistajia (Sorokin & Zimmerman [1929] 1969, 63–69)¹. Maaseutusosiologia ei ylipäätään tematisoinut ensisijaiseksi tutkimuskohteekseen maatalouden pientuotantoa maatalouden luokka-analyysistä puhumattakaan. "Farmiongelmat" (Newby 1980, 10), jopa maatalous erityisenä tuotannon haarana (Friedland 1982, 579) jäivät tieteen työnjaossa taloustieteelle ja muille maataloutta tutkiville tieteenlohkoille. Siten maaseutusosiologiassa ei edes tunnettu mielenkiintoa pientuotannon käsitteellistämiseen. Maaseutusosiologia ei toki voinut irtautua kokonaan tällä tavoin taloudellisiksi ymmärretyistä farmiproblematiikan aspekteista. Tällöinkin sitä kiinnostivat farmien modernisaation probleemat erityisestä yhteisökulttuurin näkökulmasta, ja niistäkin ensisijaisesti innovaatioiden leviämiseen liittyvät kysymykset (mt. 597-; McMichael & Buttell 1990, 91-). Maaseutusosiologia oli farmisosiologian sijasta "maaseutuelämän sosiologiaa", käyttäkseni Lundquistin ja Carverin (1927, 15) varhaisen oppikirjan ilmaisua.

T. Lynn Smithin mukaan maaseutusosiologian teorian varhaiseksi kulminaatioksi muodostui Sorokin ja Zimmermanin vuonna 1929 ilmestynyt teos *The Principles of Rural-Urban Sociology* (tässä 1969). Smith piti sitä "maaseutusosiologian kentän tähän mennessä hienoimpana synteesinä" (1957, 12). Sorokinin ja Zimmermanin teos ei sisällä mitään pientuotantoteoriaa, ei edes maatalouden pientuotannon tiivistä määritelmää. Kaikki maatalouden pientuotannosta sanottu sijoittuu jollakin tavalla koordinaatistoon, jossa maaseutuelämää vertaillaan kaupunkielämään. Maatalouden pientuotanto katoaa näin maaseutu-kaupunki jatkumon sisälle. Tätä tapaa eritellä maatalouden pientuotantoa kuvaa hyvin heidän ilmaisunsa "*rurbanisaatio*", joka tarkoittaa markkinatuotannon, erikoistumisen, yrittäjyyden ja tieteen hyödyntämi-

¹ Näin on kuitenkin vain pääsääntöisesti. Edes implisiittistä ajatusta pien- ja perheviljelmävaltaisuudesta ei löydy esimerkiksi Lundquistin ja Carverin oppikirjasta "*Principles of Rural Sociology*" (1927). Maatalouden yritystyyppiä ei teoksessa juuri edes pohdita. Sen viritys on pikemminkin kapitalististen tilojen luonnollisuuden, jopa edistyksellisuuden suunnassa (mt. 36–37, 102).

sen vähittäistä voittoa traditionalismista ja omavaraistuotannosta (mt. 617-620).

Sorokinin ja Zimmermanin työ ei jäänyt tältä osin viimeiseksi merkittäväksi työksi. Antropologi *Robert Redfieldistä* tuli myöhemmin maaseutusiologisen kirjallisuuden ja etenkin *Rural Sociology* -lehden artikkelien valossa suorastaan modernisaatioteoreettisen maaseutusiologian toisen sukupolven klassikko (ks. myös Newby 1980, 25-29; Gilbert 1982, 618). Maaseutusiologialle relevanteimmassa kirjoituksissaan Redfield ehdotti maaseutusiologialle vertailukehykseksi yhtäältä primitiivisiä yhteisöjä ja toisaalta moderneja kaupunkiyhteisöjä (1943, 71). Sitten hän kehitti talonpoikaiston analyysiyksiköksi "kansanyhteisön" (Folk Society) konseptin, aluksi vielä "eristyneenä yhteisönä" (1947, 296), mutta hyläten sittemmin ajatuksen eristyneisyydestä (1956, vi). Lopulta (1956) hän päätyi sellaiseen talonpoikaisyhteisön konseptioon, joka sisälsi maaseutuyhteisön kansallisesti järjestäytyneiden yhteiskuntien elementtinä ja kytki sen eksplisiittiseen teesiin – poiketen näin Sorokinista ja Zimmermanista – talonpojan ja farmarin erosta. Voittomotiivi ei vaikuta talonpojan tuotantoon, mutta farmarille se on ratkaiseva (mt. kpl 1). Vaikka Redfieldillä näyttäisi näin olleen aikaisempaa maaseutusiologiaa täsmällisempi käsitys maatalouden pientuotannon erikoislaadusta, tarkemmin katsoen se ei eroa olennaisesti aikaisemmasta. Talonpojan ja farmarin erottelu on siinäkin upotettu sitä paljon tärkeämpään maaseudun ja kaupungin eron kokonaisuuteen määrällisenä tyyppijatkumona. Näin ollen amerikkalaisen agraariteorian kysymyksenasettelu erosi olennaisesti Euroopan klassisesta agraarikeskustelusta (David vs. Kautsky¹, Lenin vs. narodnikit,² Kritsman [agraarimarxistit] vs. Tshajanov [tuotannon organisoinnin koulu]³). Eurooppalaista perinnettä nimittäin luonnehti teoreettinen vastakkainasettelu perhe- ja suurtuotannon tai perhetyyppisen ja kapitalistisen yrityksen välillä. Voisi sanoa, että amerikkalainen maaseutusiologia oli pohjimmiltaan hyväksynyt sellaisen, myös eurooppalaista yleissosiologiaa luonnehtivan (Marx, Tönnies, Weber, Durkheim, Simmel) lähestymistavan, jossa yhteiskuntaa tarkastellaan teollistumisen ja koneistumisen lisääntymisen ja sitä vastaavan tuotantoyksiköitten koon kasvun valossa.⁴ Siksi pientuotantoa ei asetettu teoreettisen tarkastelun kohteeksi, vaan sitä tarkasteltiin pikemminkin eri-

1 Ks. Hesselbarth 1968 ja 1970; Lehmann 1970; Hussain & Tribe 1981a.

2 Ks. Hussain & Tribe 1981b; Kingston-Mann 1983.

3 Ks. Littlejohn 1984; Solomon 1977.

4 Marxin (3.2 ja 4.2.2) ja Weberin (3.1.4) konseptiot eivät ole kuitenkaan evolutionistisia.

laisten yleisempien sosiaalisten ongelmien näkökulmasta (vrt. Bonanno 1987, 11–16)¹.

Maaseutu-kaupunki -jatkumo oli yleisen modernisaatioteorian tapaan jo kysymyksenasettelultaan *evolutionistinen*. Maaseutusosiologia oli sitoutunut traditionaalisen talonpojan muuttamiseen nykyaikaiseksi farmariksi. Se merkitsi tässä mielessä talonpoikaisvastaisuutta, kuten Salvador Giner ja Eduardo Sevilla-Guzman (1980, 17–18) toteavatkin romanttisessa kritiikissään. Pien- ja suurtuotannon nousu teoreettisen keskustelun polttopisteeseen 1970-luvun puolivälissä oli yksi syy hegemonian siirtymiseen maaseutusosiologiassa modernisaatioteorialta muille diskursseille. Se merkitsi tyypillisesti mutta samalla paradoksaalisesti maatalouden täsmentämistä maaseutusosiologian varsinaiseksi tutkimuskohteeksi (esim. Friedland 1982, Newby 1980 ja 1983a ja b). Paradoksaalisuus piilee tässä siinä, että vuosisadan vaihteen ”klassinen” väittelyasetelma palasi keskustelun keskiöön tilanteessa, jossa

1 Silti Marxia ei luonnehdi vihamielisyyttä maatalouden pientuottajia kohtaan. Marxille ja myös Engelsille talonpoikaisto oli tärkeä myös työväenluokan ja maatalouden pientuottajien luokkaliiton näkökulmasta (Levine 1982, 158–170; vrt. myös Kemper 1973, 38–40). Erityisen vääran todistuksen Marxin muka vihamielisestä suhtautumisesta talonpoikaistoon antaa Alexander Gerschrenkron (1943, 29), jonka mukaan Marx ja Engels pitivät talonpoikaiston kanssa liittoutumaan pyrkivää työväenpolitiikkaa ”mustana reaktiona” ja ”paluuna utopistisiin virheisiin”. Mitrany (1951, 6) taas viittaa ”kaupunkilaisen halveksuntaan” ja ”vallankumouksellisen kollektivismin katkeruuteen itsepäistä individualistista maanviljelijää kohtaan” (myös Duggett 1975; Vergopoulos 1976, 43; Kingston-Mann 1981 ja 1983, 9–18; Newby 1983a, 111). Tällainen tulkinta on mahdollinen vain Marxin ja Engelsin tekstien valikoivan lukemisen pohjalta. Marx ja Engels eivät pitäneet talonpoikaistoa taantumuksellisena massana jakaantuneena vanhoilliseen osaan, joka ”sulkeutuu typerästi (...) vanhaan järjestelmään ja tahtoo pelastua palstatiloihin”, ja joka siksi ”edustaa” ”talonpojan” ”menneisyyttä”, ja ”vallankumouksellisiin talonpoikiin”, jotka ”luonnollisena liittolaisena kaupunkiproletariaatin” kanssa kurkottavat palstatilansa horisontin yli tulevaisuuteen (1987d, 249–250, 252). Gothan ohjelman kritiikissään Marx suorastaan varoitti tuomitsemasta talonpoikia ”pelkäksi taantumuksen joukoksi” (1978c, 540). Tosin Marx ja Engels korostavat jatkuvasti ”Kommunistisesta manifestista” lähtien talonpoikien, palstaviljelyn ja kyläelämän takapajuisuutta tuotantovoimien kehityksen näkökulmasta (1977b, 540). Marxin (1977g, 557) ja Engelsin (1976, 222) agraaripoliittisissa reformiohjelmissa ei kuitenkaan asetettu kyseenalaiseksi talonpoikaista maanomistusta, vaan kansallistaminen rajoitettiin feodaaliruhtinaitten suurtiloihin. Niihin toisaalta sisältyi olennaisena ajatus pientalonpoikien osuustoiminnallisesta yhteistuotannosta. Hans-Norbert Lahme tekeekin jopa sellaisen johtopäätöksen, että Engels ”piti tätä [talonpoikien yksityisen palstanomistuksen säilymistä I.A.] suorastaan toivottavana, koska juuri se helpottaisi poliittisesti osuustoimintaan perustuvan maatalouden uudelleenjärjestämistä” (1982, 152; ks. myös Hesselbarth 1968, 206). Marxia on tosin arvosteltu myös talonpoikaiston romantisoinnista, ja marxismia itseään on tällä perusteella pidetty romanttisena liikkeenä (ks. Parsons 1967, 112).

maatalouden anakronistisuus suhteessa muuhun tuotantoon oli häviämässä (tästä ks. erit. McMichael & Buttel 1990).

Vaikka modernisaatioteorian maaseutusosiologisesta muunnelmasta siis puuttui varsinainen pientuotantoteoria, sellainen sisältyi muuhun empiristiseen sosiologiaan. Sorokinin ja Zimmermanin teorianmuodostamistapaa onkin tämän vuoksi mielenkiintoista verrata Theodor Shaninin¹ pientuotantoteoriaan, joka esitettiin varsinaisen (institutionaalisesti erillisen) maaseutusosiologian ulkopuolella, yleisen sosiologian piirissä.

Shaninin teoria on empirismin näkökulmasta kiinnostava myös siksi, että hänen tuotannostaan voidaan erottaa useita empiristisestä lähtökohdasta poikkeavia pyrkimyksiä (1971a ja 1971b). Olen jo aikaisemmin osoittanut, että häneltä löytyy implisiittinen kulturalistisen strukturalismin mukainen pientuotantoteoria. Sen ohella Shaninin tuotantoon sisältyy joitakin marxilaisiakin (strukturalistiselle Marx-tulkinnalle ominaisia) teoriaelementtejä, esimerkiksi talouden ("poliittisen taloustieteen" ja "tuotantotavan") korostuksia (ks. esim. 1973a ja 1974, myös 1983). Joissakin kirjoituksissaan hän myös painottaa Weberiin viitaten (1971a, 291) konseptionsa "heuristista" arvoa (ks. esim. 1982, 421; myös 1986, 12–14). Kysymyksessä on kuitenkin aivan tavanomainen empiristinen menettelytapa ilman Weberin subjektivistisia lähtökohtia.² Tämä faktuaalisen konseptuaalisen rakenteen ja pyrkimysten ristiriitaisuus ei ole sattumaa, vaan se ilmaisee niitä ristiriitoja, joihin kaikki empiristiseen teorianmuotoon kiinnittyvät tutkijat törmäävät.

3.1.1.2. Ajautuminen ontologiseen dualismiin

Suhteessaan todellisuuden materialistiseen luonteeseen empiristinen teorianmuodostus kohtaa *kaksi kompastuskiveä*. Se on ensinnäkin riippuvainen aistihavainnon adekvaattisuudesta ja siitä, että ajattelu kielen muodossa ilmaisee sellaisenaan reaaliobjektin ominaisuuksia. Mikäli nämä oletukset olisivat päteviä, teoria olisi monistinen.³ Jatkossa kuitenkin osoitetaan, että

¹ Lähtökohtina ovat Shaninin varhainen kirjoitus *Peasantry: Delineation of a Sociological Concept and a Field of Study* (1971a), ja sen faktinen toisinto (1971b).

² Aivan samalla tavalla ulkoisesti Sorokin ja Zimmerman (1969, 15) perustelevat "tyyppi-metodiaan" Weberiin viittaamalla.

³ Se empirismi, joka Leninillä esiintyy "Empiirikritismissä" on luonteeltaan tällä tavoin monistista, koska siinä oletetaan objektiivisen luonnon määreiden välittyvän (aistihavainnossa) suoraan tiedostavan subjektin ajatteluun. Empirismin näkökulmasta ahtaan behavio-

näihin oletuksiin sisältyy ongelmia, jotka johtavat erilaisiin dualistisiin tendensseihin.

Empiristisen teorianmuodostuksen on edelleen pidettävä kiinni aistihavainnon asemaan liittyvästä kahdesta lisäoletuksesta, positiivisesta ja negatiivisesta. Aistihavainnon positiivinen aspekti sisältää oletuksen, jonka mukaan käsite yleistyksenä on pätevä vain ollessaan käännettävissä sille "muuttujien" havaintokielelle, josta se on peräisin. Konseptio on toisin sanoen vain ilmiön nimi (Johnson ym. 1984, 34–35). Nimen (käsitteen, teorian) samaistaminen todellisuuteen loukkaa empirismin nominalistisia perusolettamuksia.

Sorokinin ja Zimmermanin ([1929] 1969) teoria maaseutu/kaupunki -jatkumosta on juuri tällainen yksinkertainen induktiivinen yleistys.

Maaseutusosiologia kuvaa maaseutu-kaupunki -eroja, jotka kertautuvat ajassa ja tilassa ja ovat tässä mielessä maalaisuuden *pysyviä ominaisuuksia*¹ kaupunkimaisuuden sosiaalisen ilmiön vastakohtana (mt. 8–9) [ja] selittää nämä erot tai maalaisuuden sosiaalisen ilmiön spesifit piirteet (mt. 9, korostus I.A.).

Teoria on siis pätevä, koska havainnon 'kategoriat' eli muuttujat, joita on yleistetty, ovat "pysyviä". Oikeastaan voitaisiinkin sanoa, että empiristinen teoria viittaa aina "kertautuvasti koettuihin ja havaittuihin säännönmukaisuuksiin 'reaalimaailmassa' " (Johnson ym. 1984, 35). Jokaisen empiristin on kuitenkin tunnustettava, että todellisuuden avoimen luonteen vuoksi tällainen pysyvyys on suhteellista, eli määritelmä on – jälleen – Sorokinia ja Zimmermania seuraten vain "suhteellisen pysyvä ja kertautuva ajassa ja tilassa" (mt. 15). Tämä vastaa myös arkikäsitystä, mutta empirismillä on siihen omat filosofiset perustelunsa. Nominalistinen oletus materiaalisen maailman määrätymättömyydestä ja ainutkertaisesta luonteesta pakottaa johdonmukaisia empiristejä tähän varaukseen (Johnson ym. 1984, 35).

ristinen ajatus tiedon hankinnasta on filosofisesti lähempänä empiriokritismin kantaa. Taas sellaiset empirismin muunnelmat, jotka korostavat tieto-objektin itsenäisyyttä suhteessa reaaliobjektiin (kuten Parsonsian analyttinen realismi) työntävät teoriaa kohti filosofista realismia.

¹ Shanin (1971a) määrittelee varhaisessa kirjoituksessaan talonpoikaiston analogisesti "samanlaisuuksien" ja/tai "yleisyyden" perusteella (mt. 290) ja sosiologian itsensä "yleistäväksi tieteksi" (mt. 291).

Aistihavainnon negatiivisen aspektin mukaisesti konseptio ei voi sisältää mitään muuta kuin sen minkä aistihavainto sallii. Kaikki teorialauseet ovat yleistyksiä reaali maailmasta, joka on aina paljon rikkaampi kuin jokin havainnoista induktiivisesti yleistykseen liitetty aspekti. Ongelmaa monimutkaistaa se, että empiristinen teoria on tyypillisesti myös monikerroksinen. Kaikkein yleisimmät teorialauseet ovat abstraktioita alemmista abstraktioista, mutta eri tasot on viime kädessä voitava yhdistää loogisesti pätevällä (ristiriidattomalla) tavalla välittömään aistihavaintoon. Konseptio rakentuu muodollisen logiikan sääntöjä seuraten pyramidimaisesti niin, että "huipulla on yleisin käsite, joka vastaavasti on köyhin määreistä, ja siksi 'rikkain' sisältämiensä yksilöiden lukumäärän suhteen. Kaiken lähtökohtana pysyy kuitenkin yksilöiden loputon määrä". (Iljenkow 1974a, 212–213).

Sorokin ja Zimmerman (1969) luonnehtivat maaseutu ja kaupunki yhteisöjen määritelmäänsä termillä "yhdistelmä määritelmä"¹ (mt. 14). Empirismen mukaisesti sekin siis täytyy olla käännettävissä havaintokielen muuttujiksi. Tämä yhdistelmä määritelmä on koottu joukosta induktiivisesti abstrahoituja muuttujia. Kukin niistä kuvaa maaseudun ja kaupungin yhteisöeroja liittyen 1) ammattiin, 2) ympäristöön, 3) yhteisökokoon, 4) väestötiheyteen, 5) väestön homogeenisuuden tai heterogeenisuuden asteeseen, 6) sosiaaliseen liikkuvuuteen, 7) sosiaalisen liikkuvuuden suuntaan, 8) sosiaaliseen differentiaatioon ja stratifikaatioon sekä 9) sosiaalisen vuorovaikutuksen järjestelmien eroihin (mt. 15–58)². Nämä muuttujat kuvaavat maaseudun ja kaupungin välistä "asteittaista" jatkumoa. Kuitenkin yhteisötyyppiä kuvaavana

"yhdistelmä määritelmänä" niistä muodostuu jotakin enemmän kuin jos yhteen muotoiluun yhdistettäisiin mekaanisesti useita piirteitä, joiden välillä ei ole todellisia kausaalisia ja funktionaalisia suhteita (mt. 14).

1 Shanin (1971a, 294) käyttää tässä yhteydessä teoreettisesti varovaisempaa ilmaisua "yleinen tyyppi, jolla on neljä (viisi) puolta".

2 Shaninin (1971a, 294–296; vrt. myös 1971b) varhaisessa tuotannossa talonpojan "yleinen tyyppi" sisältää samalla tavalla neljä piirrettä: (1) talonpoikainen perhetila on moniulotteisen sosiaalisen organisaation perusyksikkö, (2) maatalous on toimeentulon pääelinkeino, joka tyydyttää pääosan kulutustarpeista, (3) pienten yhteisöjen elämäntapaan liittyy spesifi traditionaalinen kulttuuri, ja (4) talonpoikaiston alistettu asema.

Kausaaliset ja funktionaaliset suhteet ovat siis kokonaisuuden ominaisuuksia, koska "totaliteetti antaa sosiaalisten aggregaattien kummallekin tyyppille" yhteisöinä "erilaiset ominaisuudet" (mt. 15).¹

Tässä tapauksessa siis yleistys on kuitenkin enemmän kuin osiensa summa, mikä merkitsee empirismin kannalta teorian reifikoitumista.²

Miten sitten Sorokin ja Zimmerman perustelevat tällaisen muuttujien kvantitatiivisten ominaisuuksien muuttumisen kvalitatiiviselle erikoislaadulle alisteisiksi ominaisuuksiksi?

Ei ole absoluuttista rajalinjaa, joka osoittaisi selvän katkoksen maaseutu- ja kaupunkiyhteisön välille. [...]. Psykologisesti on tyydyttävämpää, kun ero pohdittavina olevien ilmiöiden välillä on täysin laadullinen ja vapaa määrällisistä vaihteluista. Nämä kvantitatiiviset muutokset ovat aina jotenkin loputtomia ja suhteellisia. Fysiikassa ero valon, X -säteiden ja kosmisten säteiden välillä on käytännössä vain määrällinen ero näiden säteiden aaltojen pituudessa. Ja kuitenkin sellainen ero on sangen tärkeä. Kemiassa ero CO:n, CO₂:n ja CO₄:n välillä on vain kvantitatiivinen. Ja kuitenkin se tekee noiden kemiallisten kompleksien luonteesta aivan erilaisen. Kahden tai useamman sosiaalisen ilmiön kausaalisista tai funktionaalista keskinäissuhteista me löydämme harvoin puhtaasti laadullisia eroja. Useimmat niistä ovat määrällisiä eri järjestysten ja läheisyyden kerrointen positiivisten ja negatiivisten korrelaatioitten muodossa. Samalla tavalla kaupunki- ja maaseutuyhteisön "yhdistelmä-määritelmällä" on monia kaupunkimaisuuden ja maalaismaisuuksien eri ominaisuuksia, jotka vaihtelevat vain suhteellisesti kaupunkimaisuuden ja maalaismaisuuksien eri piirteiden positiivisten ja negatiivisten korrelaatioiden sarjojen osoittamalla tavalla. Jo osoitetuista

1 Shanin (1982) arvelee analogisesti, että 1960-luvulta alkaneen "talonpoikaistutkimusten kukoistuksen" tuloksena on mahdollista päästä "paljon enempiin kuin yksinkertaiseen yleistykseen empiirisestä, joskaan se ei tarjoa tavallisesti myöskään täysin kehittyntä rakenteellista analyysia". Voisiko tällä perusteella arvella, että periaatteessa talonpoikaisto itsessään olisi mahdollista ymmärtää rakenteellisena kokonaisuutena? Joka tapauksessa Shaninin mukaan "(t)alonpojan erityisluonne heijastaa mainittujen peruselementtien välistä keskinäistä riippuvuutta eikä sitä ole redusoitavissa yhteenkään niistä" (mt. 412).

2 Yksi mahdollisuus tulkita myös Shaninin edellä oletamaa kokonaisuutta on empiristinen. Kysymyksessä on kasautuva tieto, joka jossain vaiheessa tuottaa laadullisen hyppäyksen holistiseen yhteiskuntakonseptioon. Mikäli – kuten Shanin ilmaisee – kysymyksessä ei ole pelkästään yleistys, vaan oletus joistakin kokonaisuuden sisäisistä suhteista, syyllistytään kuitenkin saman tien nominalististen oletusten kanssa avoimen ristiriitaiseen realistiseen kantaan.

metodologisista syistä emme saa antaa sellaisten pelkkien "määrällisten" erojen hämmentää itseämme. Niillä on suuri kognitiivinen arvo ja ne ovat väistämättömiä, jos ei halua turmella todellisuutta ja jättää huomioimatta monia tärkeitä piirteitä. (Mt. 14–15).

Lainauksen avainsanat ovat ensi näkemältä "psykologinen", "metodologinen" ja "kognitiivinen", joilla kaikilla näyttää olevan sama perustelu, ts. tietoteoreettinen. Ne ovat tutkijan kannalta välttämättömiä, mutta kuitenkin reaalityodellisuudelle *ulkoisia tietovälineitä*. Tarkemmin lukien kuitenkin havaitaan, että *tietoväline saman tien muuttuu sisällölliseksi väitteeksi ilmiöiden välittömän havainnon ulottumattomissa olevasta luonteesta*. Konseptin väitetään saaneen uudenlaista sisältöä. Ilman tämänkaltaisen käsitteen *realistista* postulointia nimittäin "turmellaan todellisuutta" ja "jätetään huomiotta monia tärkeitä piirteitä". "Todellisuuden" uusi taso ja sen "tärkeät piirteet" liittyvätkin ensinnäkin aivan ilmeisesti ajatukseen muuttujien kokonaisuuden muodostamasta totaliteetista, joka on enemmän kuin osiensa summa. Toiseksi kohdetta voi tästä syystä analysoida myös lain ja funktion näkökulmasta.

Tämä kaikki on räikeässä ristiriidassa empirismin nominalististen lähtökohtien kanssa. Jo aiemmin olemme huomanneet, ettei laki voi merkitä empiristille muuta kuin suhteellista pysyvyyttä, koska todellisuus oletetaan äärettömäksi ja määräytymättömäksi. Lähtökohdistaan käsin loppuun ajateltu empiristinen tutkimus ei voi ollakaan muuta kuin eräänlaista *korrelaatiotutkimusta*. Siinä laki esitetään vain ilmiöjoukon peräkkäisyyksinä ja sidonnaisuuksina, koska reaaliobjekti omassa epäsystemaattisuudessaan näyttäytyy ihmisen aistikokemukselle aina vain ajallisesti ja paikallisesti rajallisena (vrt. Iljenkow 1974a, 214). Siksi empirinen tieto on myös väistämättä *pirstoutuneella tavalla relatiivista*. Klassiseen empirismiin ei nimittäin sisälly mitään keinoja eri mittavälineillä saatujen havaintojen suhteuttamiseksi toisiinsa. Empiristinen teoria ei näin ollen ole mitään muuta kuin erityisen mittarin avulla saatuja korrelaatioita jostakin, jota ei varsinaisesti tunneta todellisuuden ainutkertaisuuden ja äärettömyyden vuoksi (ks. Johnson ym. 1984, 35–36). Älykkyys on sitä mitä erityinen älykkyysmittari mittaa, ja teorian pätevyys on mittarin tilastollista ennustuskykyä (vrt. mt. 37–38). Näin *metodologisen positivismin filosofinen sisältö fetissoituu mittavälineeseen*.

Kausaliteettia, funktiota tai yleisemmin ottaen "lakia" ei siis tiukasti ottaen voida sisällyttää empiristiseen teoriaan. Kuitenkin Sorokin ja Zimmerman

tekevät oletuksen "totaliteetista".¹ Empiristeinä he eivät kuitenkaan kykene perustelemaan sitä todellisuuden ominaisuudeksi. Muuttujat kuvaavat Sorokinin ja Zimmermanin omankin käsityksen mukaan vain todellisuuden "määrällisiä" aspekteja. Holistiseen teoriaan ei aukene tätä kautta minkäänlaista pääsyä, sillä totaliteettia ei voida muodollisen logiikan mukaan päätellä erillisiksi oletettujen olioitten yhteisistä piirteistä sen paremmin kuin esimerkiksi talon ominaisuuksia voidaan päätellä sen rakennusaineeksena käytettyjen erillisten tiilien ominaisuuksista (Iljenkow 1974a, 218).² Siksi tällaisen totaliteetin niin kuin siihen liittyvän funktio- ja kausaaliteettikäsityksenkin olettaminen on – Iljenkovin ilmaisu käyttäkseni – "mystistä realismia". Siihen ikään kuin luisutaan, koska vähänkään sofistikoituneempi ajattelu ei voi tulla toimeen ilman teoriaa.

Tämä perustelemattomuudessaan 'mystinen realismi' antaa niin Sorokinin ja Zimmermanin teorialle kuin myös Shaninin typologialle tosiasiasa dualistisen luonteen. Laki tai funktio tämän teorian elementtinä on nimittäin jotakin sellaista, jonka alkuperä ei suinkaan ole erillisiin olioihin liittyvissä aistihavainnoissa, vaan tutkijan omassa ajattelussa.

3.1.1.3. Tietoteoreettinen dualismi ideaalityypeinä

Empiristinen teoria väittää siis olevansa välittömään aistikokemukseen perustuva yleistys reaaliobjektin ominaisuuksista. Se on siten paljon reaaliobjektia köyhempi. Jos hylätään klassinen empirismi, tutkijan kuvittelukyky ja tiedonhankinnan aktiivinen luonne korostuvat (ks. Sayers 1983, 16–17; Iljenkow 1974a, 212–213). Teoria tietovälineenä on tällöin uutta tutkimusta aktiivisesti ohjaava hypoteesi, mutta koskee nominalististen oletustensa vuoksi vain osaa todellisuudesta. *Teoriasta itsestään tulee siksi ideaalityyppi, johon tämän teorian avulla valikoituja reaalitodellisuuden aistitietoja ("tosiasioita") verrataan tämän saman teorian pätevyyden testaamiseksi.*

Tämä empiristinen tapa käyttää teoriaa tiedonhankinnassa tulee hyvin ilmi sekä Sorokin ja Zimmermanin että myös Shaninin perusteluissa.

¹ Shaninilla talonpojan käsite on vastaavasti jotakin enemmän kuin sen yksittäinen määre tai piirre.

² Tällaisen empirististen lähtökohtien (tiedon kasautumisteessin kanssa) yhteensopimattoman, vaikkakin implisiittisen realistisen konseptin, olen jo aikaisemmin analysoinut Shaninin teoksesta "The Awkward Class" (1972).

Sorokin ja Zimmerman kirjoittavat teoksessaan *Principles of Rural-Urban Sociology* tiedonhankintaprosessista seuraavaa.

Luokittelemalla *ilmiöiden monimutkaisia ja katkeamattomia sarjoja* muutamisiin tyyppeihin tai luokkiin, he (tutkijat I.A.) voittavat *konkreettisen todellisuuden monimutkaisuuden* ja esittävät sen tärkeitä piirteitä ilmiöiden muutamien luokkien tai tyyppien muodossa. Sama voidaan tehdä ruraalisen ja urbaanisen yhteisön määritelmässämme. Rinnakkain niiden välisten erojen *kvalitatiivisten* piirteitten osoittamisen kanssa, ja urbaanisuuden ja ruraalisuuden annettujen piirteiden lisääntyvien tai vähenevien, positiivisten ja negatiivisten korrelaatioitten kanssa, meidän tarvitsee turvautua typologisen metodin käyttöön. Toisin sanoen, meillä on tarve konstruoida urbaanisen ja ruraalisen *yhteisön tyyppi*. Kun sellainen proseduri on huolellisesti tehty, ja kunkin tyyppin elementit sen mukaisesti valittu ja tuettu tosiasiatiedoilla, sellainen metodi osoittautuu erittäin tuottavaksi ja rikastuttaa meidän tietoamme. (1969, 15. Korostukset I.A.).

Lainauksessa Sorokin ja Zimmerman perustelevat tyyppimenetelmänsä käyttöä sen (nominalististen oletusten mukaisen) vaikeuden voittamiseksi, että "konkreettinen todellisuus" koostuu äärettömästä erillisten olioitten joukosta ("ilmiöiden monimutkaisena ja katkeamattomasta sarjana"). Maaseudun ja kaupungin "yhteisöjen" "tyypit" tarjoavat keinon tarttua tämän todellisuuden eräisiin aspekteihin. Siksi "kvalitatiivisista" maaseudun ja kaupungin tyypeistä tulee kvantitatiivista tiedonhankintaa ohjaava tietoväline. Se operationalisoidaan erityisiksi mittamuuttujiksi "yhdistelmä-määritelmän" muuttujina. Tällaiset mittamuuttujat tai osoittimet mahdollistavat tutkijalle sen seikan empiirisen selvittämisen, missä määrin jokin yhteisö vastaa ruraalisuuden ja urbaanisuuden ideaalityyppejä.

Shaninin talonpoikaiston "yleisen tyyppin"¹ määrittely tehdään melko samoin perustein. Shanin kuitenkin sivuuttaa teorian ja tyyppin (yleistyksen ja

¹ Ilmeisesti Tshajanovin ja Marxin vaikutuksesta Shanin alkaa viljellä myöhemmin "talonpoikaistalouden yleisen tyyppin" käsitettä (1973a, 67). Tämä ilmentää toisaalta eksplisiittisempää siirtymistä kohti sitä strukturalistista konseptiota, joka hänellä mielestäni oli jo vuoden 1972-tutkielmassa (2.5.2), mutta toisaalta se kuitenkin perustellaan – ristiriitaisesti – samanlaisin nominalistisin argumentein (1973a, 67) kuin varhaisimpien kirjoitusten "yleinen tyyppi". Tämä jännite realismin ja nominalismin välillä, joka ilmenee "mystisenä realismina", säilyy kautta koko Shaninin tuotannon (vrt. Shanin 1986, 13). Jos kuitenkin jäädään vain siihen, mitä Shanin itse sanoo oman konseptionsa tietoteoreettisesta luonteesta, on yleisen tyyppin merkitys pelkästään heuristinen siinäkin tapauksessa, että hän puolustaa sellai-

tietovälineen) välisen eron (1971a, 291, 294). Tämä käsitysero on kuitenkin marginaalinen, sillä myös Sorokin ja Zimmerman perustelevat kantaansa vain "metodologian" ja "kognitiivisen" hyödyn näkökulmasta.

Kumpikin teoria on tietoteorialtaan dualistinen. Tämä on empirismin yleinen piirre. Sen ideaalittyyppinen tietoinstrumentti on myöskin aina josain määrin tutkimuskohteen¹ kannalta mielivaltainen, eikä sen valintaa voi edes periaatteessa selittää tyhjentävästi. Pohjimmiltaan tämä johtuu siitä, että empirismissä tosiasiat ja teoria ovat aina erillisiä diskurssin alueita (Sayer 1987, 54).

Yhdistyessään empiristinen ontologia ja tietoteoria johtavat käytännössä tautologiseen todisteluun. Postuloidessaan "mystisen realismin" mukaisen "abstraktin objektin" empiristit tavallaan myöntävät sen jo klassisen empirismin kohtaaman ongelman, että tieto ei perustu pelkästään aistihavainnosta tehtyyn induktiiviseen yleistyksen. Tieto on aina myös deduktiivista siinä mielessä, että tutkija väistämättä valitsee jollakin perusteella sen ilmiökentän, jonka avulla hän sitten testaa tätä deduktion taustalla ollutta teoriaa (Iljenkow 1974a, 226–227). Tämän vuoksi teorian todistus tapahtuu kehäliikkeessä eli tiedonhankinnan "prosessi alkaa aina abstraktista ja siihen se myös päättyy" (mt. 227). *Tosiasioilla aistihavaintoina onkin näihin a prioriin teoreettisiin sitoumuksiin nähden passiivisen materiaalin asema* (mt. 228). Teoria voi tästä syystä erityisen helposti sitoutua hegemoniseen diskurssiin, jonka tarkastelukehikko suodattaa ilmiöpinnan moninaisuudesta pois kaiken muun paitsi sen, mikä siinä on kyseisen teorian kannalta olennaista. Niinpä

sen "talonpoikaisen tuotantotavan" käsitettä, joka mahdollistaa talonpoikaiston (talonpoikaisyhteisöjen) ja ympäröivän yhteiskunnan "dialektisen" suhteen erittelyn (ks. erit. 1982).

¹ Tutkimuskohteen todellisuus on tietenkin jotakin muuta kuin todellisuus yleensä. Jos esimerkiksi halutaan tutkia kapitalismin syntyä, on sen idut ja edellytykset kyettävä abstrahoimaan aikaisemmasta tuotantotavasta. Tutkimuskohteen historia ei ole kuitenkaan historiaa yleensä, eivätkä kaikki ne yhteiskunnalliset suhteet, jotka olivat ominaisia kapitalismin syntyyn liittyvään aikaan, ole suinkaan relevantteja kapitalismin tutkimuksen näkökulmasta. Jos tutkimuskohde käsitteellistetään totaliteettina, tämä ei merkitse siten kaikkien mahdollisten historiallisten suhteitten tutkimusta erityisenä ajankohtana. Juuri siksi on välttämätöntä erottaa tutkimuskohteen historia historiasta yleensä. Jos tutkimuskohteen historia ja historia yleensä sekoitetaan, tutkimuskohteesta tulee nominalistien olettamalla tavalla epämuotoinen tai määrätymätön. (Ks. Iljenkow 1974b). Jos tätä eroa ei voitaisi tehdä, nominalistiselle käsitteenkäytölle olisi kaikki perusteet. Nähdäkseni juuri tutkimuskohteen historian ja historian yleensä sekoittamisesta johtuu suureksi osaksi se, miksi Shaninin (ks. erit. 1982) eksplisiittisessä tietoteoreettisessa argumentaatiossa perustellaan myös marxilaisia, periaatteessa holistisia käsitteitä (erit. "tuotantotapaa") nominalistisesti niiden "heuristiikalla" (esim. mt. 425, 428–429).

perheviljelmäteorian omaksunut havaitsee kaikista maataloista ensisijaisesti sen, että niiden tuotanto on perheen organisoimaa. Esimerkiksi palkkatyövoiman olemassaolo tai perheenjäsenten samanaikainen työskentely palkkatyössä nähdään jotenkin sekundäärisenä. Näin maatalousyritys abstrahoidaan irti yhteiskuntasuhteitten kokonaisuudesta, jossa kuitenkin ovat sen toimintastrategian ehdot ja mahdollisuudet.

3.1.1.4. Parsonsin uuspositivismi

Talcott Parsonsin (1970, 830) "analyyttinen realismi" on sosiologiassa täysin tietoinen, realismin suuntaan pyrkivä ratkaisu niiden ongelmien voittamiseksi, joihin Yhdysvalloissa vallinnut "hillitön behaviorismi" ja "empirismi" olivat johtaneet. Siinä kuitenkin pidetään ikään kuin viime kädessä kiinni empirismin peruseriaatteista.

Parsonsin oma tiivistelmä konseptiosta, "abstrakti mutta ei fiktionaalinen" (mt.), antaa esimakua sen sisällöstä. Ensinnäkin hänen konseptionsa on yleistävä, mutta tämä yleistävyys liittyy aina tutkijan näkökulmaan, joka saa ilmauksensa hänen "teoreettisessa viitekehyksessään" (Parsons 1937, 27–38). Tällainen viitekehys ei kuitenkaan synny induktion välityksellä "konkreettisesti", vaan se on "analyyttiseltä" rakenteeltaan erityinen "loogis-deduktiivinen järjestelmä". Parsonsin "yleistys" on korkeampaa yleisyyttä kuin minkä välitön induktio aistihavainnosta sallisi. "Empiristinen" ("positivistinen", "behavioristinen") loogis-deduktiivinen käsite ei nimittäin Parsonsin mukaan anna konkreettisen ilmiön elementeille mahdollisuutta täyteen sisäiseen (autonomiseen) vaihteluun. Hänen oma analyyttinen kehüksensä sen sijaan suo ilmiölle täydellisen historiallisen vaihtelun mahdollisuuden (ks. esim. Parsons 1937, 623–624). Siksi analyyttisen kehüksen elementtien loogis-analyyttinen yhteys funktionaalisesti välttämättömänä yhteytenä ja reaalityodellisuuden konkreettis-empiirinen yhteys on sekä mahdollista että välttämätöntä erottaa toisistaan (mt. 48–50; vrt. 1961c, 321).

Tällainen realismin suuntaan kurkottava konseptio eroaa Parsonsin itsensäkin mukaan behaviorismista (metodologisesta positivismista I.A.) siinä, että se olettaa tiedon objektin eroavan "korkeamman yleistysasteen" todellisuutena todellisesta objektista (1961c, 321) katkaisten näin aistikokemuksen ja teorian suoraviivaisen yhteyden. Samalla se korostaa tutkijan omaa aktiivisuutta tiedonobjektiin kohdistuvana toimintana.

Kuitenkin myös Parsonsin analyttinen realismi on yhtä kaikki "mystistä". Yleistyksenä ja tiedonobjektin rakenteen puolesta se ei perustu aistikokemukseen, ja on siis yleisempiristiseen tapaan *sekä ontologialtaan että tietoteorialtaan dualistista*. Jos Parsonsin teoriaa verrataan edellä kuvattuun Sorokinin ja Zimmermanin teoriaan, suurin ero on siinä, että Parsons kehittää aktiivisesti realismin elementtiä, ei tämän elementin olemassaolossa sinänsä. Sorokin ja Zimmermannin sen sijaan vain ajautuvat tähän kantaan voidakseen sanoa jotakin kohteensa kausaalisista ja funktionaalisista suhteista.

Pohjimmiltaan Parsonsin kanta on siis empiristinen.¹ Hän ei pidä teoreettista kehystään ylihistoriallisena. Sellaiset havainnot, jotka ovat kehyyksen suhteen ristiriidassa, pakottavat muuttamaan tiedonobjektia ja sen loogista rakennetta. Niinpä Parsons, vaikka korostaakin kaikkien keskeisten käsitteitensä universaalisuutta (yksikköteko, mallimuuttajat, toiminnan organisoinnin järjestelmät, AGIL-kaavio, funktionaaliset alajärjestelmät systemaattisine suhteineen), pitää niitä kuitenkin vain väliaikaisina. Uudet havainnot voivat kumota ne (Parsons 1961c, 318–322; vrt. Johnsonin ym. analyysi 1984, 72–73). Alunperin hän (1937) piti omaa sosiaalisen toiminnan teoriaansakin ensisijaisesti vuosisadan vaihteen klassikkojen (Weber, Durkheim, Marshall, Pareto) tuotannossa de facto konvergoituvan, empiirisesti jo kasautuneen tiedon analyttisten elementtien pelkkänä eksplikaationa.

Muiden empiristien tavoin Parsons katsoo konseptionsa valikoivan vain joitakin todellisuuden tosiasioita, joita sitten verrataan ideaalittyyppisinä tietoinstrumenttina ("viitekehyyksenä") tiedonhankintaprosessissa käytettyyn teoriaan (nominalistisuus).

¹ Parsonsin uuspositivismi ei ole ristiriidatonta, sillä siinä on myös joitakin selostettua vahvempia realismin elementtejä, jotka liittyvät mm. yhteiskunnan käsitteellistämiseen sen kokonaisuudesta käsin. Kuitenkin tämän kokonaisuuden oletetaan syntyvän yksilöiden sosiaalisen vuorovaikutuksen tuloksena (Parsonsin "emergent properties"), minkä vuoksi myös kokonaisuuden oletetaan kehittyvän individualististen lähtökohtien pohjalta. Yhtä kaikki, nämä kaksi analyysiyksikköä (yksilö ja yhteiskuntakokonaisuus), ovat syynä vakavimpaan Parsonsin teorian sisäiseen ristiriitaan.

3.1.1.5. Maaseutu-kaupunki -jatkumon rapautuminen teoriaperustana

Maaseutu-kaupunki -jatkumon sosiologinen teoria on aistikokemukseen perustuva empiirinen yleistys, joka on tietenkin riippuvainen empiirisessä havaintopinnassa tapahtuvista muutoksista. Tämä ilmiöpinta onkin muuttunut etenkin kehittyneissä kapitalistisissa maissa radikaalisti. Olen käsitellyt tätä verraten laajasti aikaisemmassa tutkimuksessani, josta poimin aluksi seuraavat yleisluonteiset empiiriset huomiot (Alanen 1979, 291-).

Maaseudun ammattirakenne on teollisuusmaissa muuttunut rajusti. Maataloutteen suoraan tai edes välillisesti kiinnittyvät ammatit ovat jääneet yleisesti vähemmistöön. Maaseudulle on siirtynyt kaupungeissa työssä käyvää väestöä ja osittain myös uudentyyppisiä, kaupunkien teollisuuteen ja palveluihin kiinnittyviä toimintoja. Perinteiset, maataloutteen epäsuorasti liittyvät ei-agraariset toiminnot ovat suuressa määrin joko keskittyneet harvoihin maaseutukeskuksiin tai siirtyneet kaupunkeihin (meijerit, teurastamot, myllyt, sahat, osa kaupallisista palveluista jne.). Monet maaseutualueet ovat tulleet myös uudella tavalla kaupunkilaisten elämäntoiminnan piiriin (vrt. turistikeskukset). Maaseudun ja kaupungin alueellinen erillisuus on huomattavasti supistunut pelkästään liikenneverkkojen, liikennevälineitten ja informaatiotekniikan kehityksen myötä. Näin kaupunki on tunkeutunut osaksi aikaisempaa maaseutuelinkeinojen hallitsemaa alueyksikköä, kylää. Tiheästi asutetuissa maissa ja ylipäättänsä suurten metropolialueiden ympäristössä kaupunki on levittäytynyt maaseudulle pirstoen maatalouden ja kyläelämän eräänlaisiksi saarekkeiksi. Samalla maanviljelijät ovat tulleet jo pelkästään maatalon ulkopuolelta saatavien ansiotulojensa suhteen yhä riippuvaisemmiksi sekä perinteisistä kaupungeista että uudentyyppisestä kaupungista vanhan kylän sisällä. Näiden tendenssien seurauksena maaseudun ja kaupungin välinen ero alueellisesti konstituoituvina sosiaalisina entiteetteinä on menettänyt jyrkästi merkitystään. Tämä ei tarkoita maaseudun ja kaupungin eron häviämistä, vaan sen alueellisen ulottuvuuden vähenemistä ja korvautumista toisentyypisillä, maatalouden ja teollisuuden kehitykseen yhtä kaikki liittyvillä jännitteillä.

Jatkoanalyysin syventämisen kannalta on syytä täsmentää maatalouden ja teollisuuden työnjaon uudentyyppistä dialektiikkaa. Yhtäältä maataloustuotanto on yhä suuremmassa määrin muuttunut jo alunperin tavaramuotoisten tuotteitten tuotannoksi. Tähän liittyen työnjako maatalouden sisällä on

laajentunut, maatalous on koneistunut, yrityskoko kasvanut ja työvoiman määrä lisääntynyt voimakkaasti. Maatalousyriyten määrä on vastaavasti toisen maailmansodan jälkeen laskenut jyrkästi (Länsi-Euroopassa noin puolella), maatalouden ammatissa toimivan väestön vielä radikaalimmasta supistumisesta puhumattakaan. Maatalouden ja teollisuuden dialektiikan näkökulmasta katsoen osa entisestä maataloustuotannosta irtoaa aikaisemmasta sidonnaisuudestaan erityiseen maa-alueeseen, osin jopa erityisiin kasveihin ja eläimiin. Ruokaa voidaan tuottaa myös bakteerien, sienien yms. pieneliöiden avulla, kasvikuituja tai sokeria voidaan korvata synteettisillä aineilla jne., jolloin maatalous muuttuu teollisuuden kaltaiseksi (vrt. oluteollisuus). Samalla maasta ja erityisistä luontoperäisistä kasveista ja eläimistä tuotantoprosessissaan riippuvainen maatalousväestö on menettänyt vertikaalisen integraation¹ laajenemisen ja syvenemisen myötä merkittävästi tavara-tuottajan itsenäisyyttään. Kuten John Emmaus Davis (1980) on osoittanut, vertikaalinen integraatio konstituoii teoriassa täydellisen vaihtoehtoisen väylän maatalousväestön perinteiselle, suoraviivaiselle proletarisaatiolle².

Teollisuusmaistuminen ja vertikaalinen integraatio merkitsevät yhtäältä perinteisen maatalouden korvautumista teollisuudella ja toisaalta perinteisten maatalousyriyten alistamista (Marx: subsumptiota) ulkopuoliselle teollisuus pääomalle. Ne kehittyvät markkinoiden välittämänä tavalla, jossa vastakkaiset tendenssit ilmaisevat kilpailevien pääomien liikettä, kuten

¹ Vertikaalista integraatiota maataloudessa on empiirisesti käsitelty viime vuosina monissa tutkielmissa. Erilaisista yhteenvedoista ks. Kleinsorge ym. 1979, 82- ; Alanen 1979, 241-255; Alanen 1980b; Wilson 1986; Goodman ym. 1987; Schneider 1980, 65-74. Tutkimuksista käy ilmi, että vertikaalisen integraation muodot ja intensiteetti vaihtelevat suuresti eri maataloustuotannon sektoreilla – mutta myös maittain.

² Marx *Pääomassa* ja muutkin marxismin klassikot, etenkin Lenin ovat kuvanneet tällaista väylää teollisuudessa (ks. Alanen 1979, 71-79). Engels ([1894] 1978, 581) pani merkille tämän jo hänen aikanaan idullaan olevan vertikaalisen integraation maataloudessa:

”Pohjois-Ranskassa, samalla tavalla kuin meidän sokerijuurikasseudullammekin, talonpojille vuokrataan maata ja velvoitetaan heidät viljelemään sokerijuurikasta äärettömän raskailla ehdoilla: heidän pitää myydä sokerijuurikassato tietylle tehtaalle ja tämän tehtaalle säättämstä hinnasta, heidän pitää ostaa tietynlaisia siemeniä, panna maahan tietty määrä ja tarkoin osoitettuja lannoitteita, ja kaiken kukkuraksi heitä petetään hävyttömästi juurikasta vastaanotettaessa.”

Engelsin kuvaama prosessi kuuluu Marxin siihen formaalin kapitalistisille tuotantosuh-teille alistamisen (subsumption) lajiin, jolle on ominaista tuottajan ”aikaisemman itsenäisyyden” vähittäinen kadottaminen, vaikka hänen omat (*Resultatesta* löytyvät) esimerkkinsä liittyvät varsinaisen maatalouden sijasta ”talonpoikien” ”kotitaloudelliseen sivuteollisuuteen” (1969, 54).

Goodman ym. (1987) ovat korostaneet. Vaikka tämän liikkeen agentteina ovatkin usein suuret monopolistiset yritykset, vastakkaisissa tendensseissä ilmenevä pääomien kilpailu on luonteeltaan anarkistista ja ennustamatonta. Tämä tekee mahdottomaksi niiden ymmärtämisen suurten korporaatioitten ja valtion johdon monoliittisen oligarkian tahtona ja voimana. Tällainen ajatus sisältyy kuitenkin valtiomonopolistisen kapitalismin teoriaan (ks. Alanen 1979, 1980a ja b; Kleinsorge ym. 1979), kuten Goodman ym. (1984, 194–197) osoittavat kritiikissään. Myös perinteinen maatalouden ja teollisuuden välinen kansantaloudellinen sektorijako on näiden tendenssien vuoksi murtumassa (ks. 3.5.2).

Näin Sorokinin ja Zimmermanin maaseutu–kaupunki -jatkumon empiiriset indikaattorit – ammattirakenne, ympäristö, yhteisökokoko, väestön homogeenisuusaste, alueellisen ja sosiaalisen liikkuvuuden malli, sosiaalinen ja luokkadifferentiaatio – eivät enää erota entisellä tavalla ”maaseutuelämän” yhteisöluonnetta kaupungeista. Tämä teorian empirististä perustaa rapauttava prosessi johti maaseutusosiologian 60-luvulta lähtien *syvenevään tietoisuuteen oman teoriansa kriisistä*. Jälkikäteen arvioiden lukuisista kriisikirjoituksista ehkä merkittävin oli R. E. Pahlin (1966) artikkeli ”The Rural-Urban Continuum”. Siinä konseptin alkuperäksi pyritään todistamaan Tönniesin Gemeinschaft/Gesellschaft -käsiteparin ”vulgaari” tulkinta, ja päädytään koko konseptin hylkäämiseen. Tämä käsitys tuli sittemmin osaksi maaseutusosiologian yleistä tietoisuutta Howard Newbyn (1980) vaikutusvaltaisen artikkelin välityksellä. Samalla se avasi mahdollisuuden maaseutusosiologian tutkimuskohteen uudenlaiseen tematisointiin, joka näkyi sekä empiristisen diskurssin sisäisenä muunteluna että filosofiselta rakenteeltaan uudentyyppisten diskurssien elpymisenä.

3.1.1.6. Ideologinen sitoutuminen abstraktin talonpojan/perheviljelmän konseptioihin

Monesti, vaikka ei suinkaan aina, empiristit (esim. Redfield) tekevät eron talonpojan ja perheviljelmän (farmarin) välillä. Tämä ero ei ole kuitenkaan dikotominen, vaan viittaa yhden jatkumon ääripäihin. Se tavallaan jatkaa maaseutu-kaupunki -jatkumon diskurssia, vaikkakin muuttaen kohteensa painopistettä yhteisöstä maatalaan. Maaseutusosiologiaa onkin luonnehtinut seitsemänkymmentäluvulta lähtien aikaisempaa suurempi kiinnittyminen maatalouden tuotantoyksiköihin. Monet – teoreettisesta suuntauksesta riip-

pumatta – ovatkin alkaneet luonnehtia tutkimustaan maatalouden sosiologiaksi tai jopa maatalouden poliittiseksi taloustieteeksi (ks. esim. Newby 1983a; McMichael & Buttel 1990).

Olen jo käsitellyt Teodor Shaninin (1971a) talonpoikaiston ”yleisen tyypin” määritelmää. Siinä korostui talonpoikaiston määrittely yhteisösuhteitten kautta. Yhteisösuhteitten käsittely traditionaalisen otsakkeen alla onkin täysin sopusoinnussa modernisaatioteorian kanssa. Tämä neljän (tai viiden) indikaattorin avulla esitetty nominalistinen määritelmä (mt. 294) viittaa talonpoikaistoon ideaalityypinä (mt. 291). Sen muuttaminen abstraktiksi objektiksi johtuu pyrkimyksestä tavoittaa kohteen pysyvä ydin ”mystiselle realismille” ominaisella tavalla. Tämä ydin käsitetään kuitenkin empirismille tyypillisellä tavalla. Se nimittäin merkitsee erään talonpoikaiston osan käsitteellistä rajaamista ulos yhteisösuhteitten kokonaisuudesta. Talonpoikaiston ydin muodostuu näin vain osasta talonpoikaistoa, ja ulkopuolelle on suljettu mm. rikkaat talonpojat, maatyöläiset ja kaikkein köyhimmät talonpojat (talonpoikaistyöläiset). Eron tekeminen ei-talonpoikaisiin eliitteihin on vielä silmiinpistävämpää. Sekä talonpoikaiston sisäisen määrittelyn mielivaltaisuudesta että kylän ja ulkopuolisen yhteiskunnan suhteen käsittelyn puutteesta johtuu, että mm. talonpoikaiston sisäistä luokkadifferentiaatiota on helppo pitää ulkoisena, pelkästään ”yhteiskunnan ei-talonpoikaisten sektioiden paineen” ”määräämänä” (mt. 294). Tällaista painetta aiheuttavat Shaninin mukaan mm. markkinavoimat, näihin liittyvä ammatillinen työnjako, joukkoviestintä ja radikaalit muutokset ei-talonpoikaisissa vallanhaltijoissa (mt. 298–299), mutta ei mikään sellainen, joka sisältyisi talonpoikaistoon itseensä. *Sidney Mintz* (1973, 93–98) kiinnittääkin omassa Shanin -kriittikissään huomiota juuri tähän kaksitahoiseen talonpojat eristävään määrittelytapaan. Hän myös korostaa etenkin Eric Wolfin (1955 ja 1966) tutkimuksiin nojaten talonpoikaiston suurta sisäistä heterogeenisuutta.

Perinteisessä maaseutusosiologisessa modernisaatioteoriassa on sen sijaan lähdetty siitä oletuksesta, että perheviljelmä viittaa vain lähinnä kapitalististen teollisuusmaiden alueellisesti ja historiallisesti talonpoikaistoa paljon kapeampaan ilmiöalueeseen. Oletetaan, että perhe omistaa tilan, valvoo ja johtaa toimintaa, tarjoaa sille pääoman ja työvoiman ja saa vielä toimeentulonsa tilalta (Galeski ja Wilkening 1987, 1–2). Kuitenkin tällä tavoin täsmällisesti kuvattu tilatyyppi edustaa selvää, epävakaa ja sisäisesti heterogeenista vähemmistöä kaikkien kehittyneiden kapitalististen maitten tiloista (2.5.1.1; 2.6). Nykyajan maaseutusosiologisesta näkökulmasta yhä useammalle alan empirististä suuntausta edustavalle tutkijalle on selvää, että perheviljelmän

käsite on hyvin problemaattinen, mistä huolimatta tämä voi pitää sitä tärkeänä "ideaalittyyppinä", kuten Galeski ja Wilkening (1987, 2).

Tämän asiantilan toteaminen ei kuitenkaan horjuta itse perheviljelmäteoriaa. Esimerkiksi samaisten Galeskin ja Wilkeningin (1987) toimittamassa teoksessa pääosa kirjoittajista ei joko lainkaan pohdi jo teoksen lähtökohtana olevaa perheviljelmän käsitettä tai sivuaa sitä vain marginaalisesti. Näin maatalouden yhteiskuntasuhteitten pinnan monimuotoisuus näyttäytyy enemmänkin lisänä jollekin, jonka ydin tai olemus on kuitenkin perhe. Tällainen perheen erilleen abstrahoiminen selittyy *länsimaille ominaisista* hegemonisista porvarillisista diskursseista (2.6). Perheviljelmäteorian ideaalittyyppiluonteiden korostuminen liittyy monella tutkijalla myös siten hegemoniaspektiin, että hän yksinkertaisesti pitää tätä viljelymuotoa luonnollisena tai ainakin toivottavana (vrt. Galeski ja Wilkening 1987, 3; ks. erit. Buttelin itsekritiikki 1983), ja tässä mielessä *olemassaolevien olojen utopistisen kritiikin mittavälineenä*.

Perheen nouseminen keskiöön – ideaalittyyppinä tai varsinaisena teoriana – voi liittyä myös perheen erityistä logiikkaa pohtivaan *essentialistiseen teoretisointiin*. Empiristisessä traditiossa tällainen 'mystinen realismi' jatkaa sitä populistista traditiota, jossa korostetaan voittopyrkimyksen toissijaisuutta, jopa puuttumista kokonaan. Esimerkiksi *Boguslaw Galeski* aloittaa teoksessaan *Basic Concepts of Rural Sociology* (1972, erit. 10–12) maaseutusosio­logian peruskäsitteistön määrittelyn perheviljelmästä, jota hän pitää tuotantoyksikön ja kulutusyksikön voittoa tavoittelemattomana ykseytenä.

Perhevaltaisuuden empiirinen yleistys on siis ainakin osaksi jo implisiittisesti hyväksytty itsestäänselvyys useimpien kehittyneiden kapitalististen maitten ideologista muodostumaa yhdistävässä hegemonisessa diskurssissa. Siltä osin kuin maaseutusosio­logian modernisaatioteoreettisen muunnelman hedelmällisyys empiiristä tutkimusta ohjaavana diskurssina lepää tällä perustalla, sen hedelmättömäksi osoittamisenkin voi vastaavasti olettaa viime kädessä perustuvan tämän ideologisen kokonaisuuden rapautumiseen, ei niinkään sen kohtaamien anomalioiden teoriaperustaa murentavaan vaikutukseen. Perinteiset modernisaatioteoreetikot eivät edes testanneet tätä oletusta. Koko kysymys on tullut teoreettiseksi ongelmaksi vasta ylioppilaskapinän jälkeen muuttuneen tutkimushorisontin myötä.

3.1.2. Modernisaatioteorettinen empirismi ja Tönniesin rationalismi käsitteissä *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft*

Maaseutusosiologisissa arvioinneissa sekä Sorokinin ja Zimmermanin että Redfieldin maaseutu-kaupunki -jatkumoiden alkuperän on yleisesti katsottu juontuvan *Ferdinand Tönniesin* ([1887] 1979) "peruskäsitteitten" *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft* erottelusta. Tämä on sopusoinnussa myös Sorokinin (1928) ja Redfieldin (1943, 69) omien lausuntojen kanssa. Samalla tavalla erottelu on vaikuttanut kaupunkisosiologiaan etenkin Chicagon koulukunnan (Park, Wirth, Cooley) välityksellä (ks. Rannikko 1982b). Maaseutusosiologia maaseudun yhteisötutkimuksena ja Chicagon koulukunta yleisemminkin muodostivat sen modernisaatioteorian yleisen taustan, jossa *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft* toimivat ainakin esikuvina. Myös Talcott Parsons kehitteli osin tältä pohjalta "analyyttiseksi realismiksi" kuvaamansa uuspositivistisen projektin, josta sitten muodostui modernisaatioteorian huipentuma. Tönniesin merkitys säilyi Parsonsilla mallimuuttujien kehittelyn tärkeimpänä teoreettisena lähtökohtana (Parsons 1937, 1951 ja erit. 1973). Niitä hän sitten käytti traditionaalisen ja modernin toimintaorientaation eri aspektien ja näin muodostuvien institutionaalisten rakenteitten erittelyn välineinä (mallimuuttujien historiasta ks. Parsons 1973). Tönniesin vaikutus suomalaiseen sosiologiaan on välittynyt lähinnä tätä kautta. Yhteistä sekä näille maaseutusosiologian klassikoille että Parsonsille (erit. 1973) oli *Gemeinschaftin* ja *Gesellschaftin* käsittäminen ideaalityypeinä. Suomen sosiologeista Antti Eskola on hyödyntänyt Tönniesiä tällä tavalla muita enemmän (ks. Eskola 1962, 14–15, 18–19 ja 1982, 134–137, 201–203).

Pinnalta katsoen tällä käsiteparin käytöllä näyttäisi olevan hyvät perusteet. Tönniesin teoria on modernisaatioteorian tapaan evolutionistinen. Mikäli konseption dialektiikka sivuutetaan, sekä maaseutu-kaupunki -ulottuvuutta että yhteiskunnan yleisempää kehitystä voidaan kuvata siirtymisenä *Gemeinschaftin* kaltaisesta *Gesellschaftin* kaltaiseksi (ks. esim. Tönnies 1964, esim. 31–32). Maaseudun pientuotantotutkimuksen näkökulmasta Tönnies tekee myös maatalouden pientuotantotutkimukselle analogisen erottelun perinteisen ja modernin maatalouden ("eurooppalaisen") "talonpojan" ja (USA:n) "farmarin" välillä (ks. Tönnies 1979, 141; 1971e, 110; 1961, 39, 138; 1971g, 301–303). Hänen tuotannoastaan löytyy myös jonkinlainen kulttuurisen diffuusion ("matkimisen") ja valtiollisen vaikuttamisen maaseutusosiologialle ominainen teema (Tönnies 1961, 133, 138–143; 1971g, 301, 303).

Amerikkalaisen maaseutusosiologian klassikot muuttivat kuitenkin konseptin ontologisen rakenteen empirististen lähtökohtiensa mukaiseksi (Newby 1980, 26, 29). Rudolf Heberle panikin jo varhain merkille (1941, 206), että amerikkalaisessa maaseutusosiologiassa Tönniesin erottelua käytettiin sosiaalisten entiteettien empirisen luokittelun välineenä siten, että käsitepari lopulta muuttui analyysivälineestä reaalityodellisuutta kuvaavaksi empiriseksi yleistykseksi. Tämä tendenssi näkyy hyvin selvästi modernisaatioteorian varhaisella kukoistuskaudella. Tällä tavalla käsiteparia käytetään myös Allardtin ja Littusen (1964, 238–239) modernisaatioteorian valtakautta hyvin heijastelleessa oppikirjassa. Siinä käsitepari on paitsi empiristinen analyysiväline, myös empirinen yleistys. Tähän aikaan vain muutamat 'vastarannan kiisket', ennen muuta Rudolf Heberle (mt.), asettuivat tätä tulkintatapaa vastaan. Heberle korosti sitä, että *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft* olivat vain "'konstruoituja' tyyppikonseptioita", eivätkä empirisiä yhteiskunnallisia muotoja. Ja todellakin, Tönnies ([1887] 1979) itse tekee *Gemeinschaft* und *Gesellschaft* teoksensa ensimmäisellä sivulla selväksi, että hänen "käsitteittään" ei tule ymmärtää "reaalisena ja orgaanisena elämänä", vaan "ideaalisena tai mekaanisena kuvauksena". Ne ovat "normaalikäsitteinä" "puhtaita" "ajatusobjekteja" ja saatu aikaan "pelkän järkeilyn avulla" (Tönnies 1971b, 43). Kuitenkin on samalla pantava merkille hänen perustelunsa tälle *Gemeinschaftin* ja *Gesellschaftin* ymmärtämis- ja käyttötavalle: "ulkoinen ja fyysinen maailma" tulee Tönniesin mukaan näissä käsitteissä esiin vain "enemmän tai vähemmän täydellisessä muodossa" (mt. 43). Pyrinkin osoittamaan, että Tönnies tarkoittaa korostuksellaan itse asiassa olemuksen ja ilmiön välisen suhteen yhteyden ongelmallisuutta. Siksi hänen käsitteittään ei voi pitää nominalistien tapaan ainoastaan heuristisina apuvälineinä. Vaikka käsitepari on myös ideaalityyppi, sitä ei saa irrottaa hänen rationalistisen teorianmuodostusstrategiansa ontologisista ja tietoteoreettisista oletuksista.¹

¹ Vaikka Hannu Hartikainen (1982) tähdentää uudemman Tönnies-tutkimuksen mukaisesti (ks. esim. Cahnman 1973b) *Gemeinschaftin* ja *Gesellschaftin* ideaalityyppiluonnetta, hän kuitenkin korostaa Tönniesin teorian sisällön syvällisemmän, filosofisen arvioinnin tarvetta. "Vasta perusteellisten tutkimusten jälkeen voidaan tarkasti osoittaa Tönniesin paikka koordinaatistossa, jonka ulottuvuuksia ovat idealismi vastaan materialismi, nominalismi vastaan realismi..." (mt. 270). Olen lainatulta osin lausetta aivan samaa mieltä. Ja vaikka en väitäkään esittäväni mitään niin perusteellista Tönniesin uudelleenarviota kuin mitä Hartikaisen ohjelma vaatisi, pyrin kuitenkin tästä perspektiivistä hänen ajattelunsa uudelleentulkitaan.

Se, että *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft* olivat ideaalityyppejä, mutta eivät suinkaan empiirisiä yleistyksiä, jäi amerikkalaisen maaseutusosiologian tärkeimmiltä klassikoilta ja myös mm. Parsonsilta ymmärtämättä. He olivat täysin selvillä siitä, että Tönniesin käsitteet olivat nimenomaan ideaalityyppejä (Redfield 1943; Sorokin 1957; Parsons 1973). Ymmärtämisen perusvaikeus oli heillä Tönniesin ideaalityyppien ja rationalistisen yhteiskuntateorian substantionaalisen sisällön välisessä suhteessa, joka on olennaisesti erilainen kuin empiristisessä tai subjektivistisessä (weberiläisessä) teorianmuodostuksen strategioissa.

Viime aikoina myös Suomessa on astuttu eteenpäin Tönniesin tulkinnaassa. Pisimmälle on yltänyt *Pertti Rannikko* (1982a, ks. erit. 60–61), joka enemmän kuin kukaan muu esittelee Tönniesin teorian sisällöllistä perusdynamikkaa. Kuitenkin hänenkin kirjoitustensa sisältämä analyysi jää ontologisesti epäselväksi, mikä näkyy paikoittaisena vaikeutena vetää rajaa Tönniesin rationalismin ja modernisaatioteoreettisen empirismin välille (ks. mt. 62). Terävimmillään ongelmat näkyvät vaikeutena tulkita Tönniesin käsitteitä rationalistisesta perspektiivistä. Nykyään esimerkiksi kaupunkisuunnittelua arvostellaan vain heuristisella perusteella: se hakee Rannikon mukaan ratkaisuja vain *Gemeinschaftin* ongelmiin. Rannikko ei pohdi lainkaan sitä, millaisiin ontologisiin oletuksiin *Gemeinschaftin* konseptio Tönniesin sosiologiassa ylipäätään perustuu (Rannikko 1982a, 17–18).

Pertti Töttö (1988) näyttää ensi silmäyksellä lähtevän liikkeelle aivan päinvastaisesta suunnasta. Hän korostaa Tönniesin teorian rationalistista luonnetta, mutta jää tarkastelussaan kuitenkin liian yleiselle tasolle. Käytännössä hän – ehkäpä liiaksi Canhmania (1973a) seuraten – asettaakin sitten pohdinnoissaan pääpainon Rannikon tavoin *Gemeinschaftin* ja *Gesellschaftin* ideaalityyppiluonteen korostamiselle (ks. esim. Töttö 1988, 42–43). Töttö keskittää huomionsa vielä Rannikkoakin enemmän Tönniesin teorian tietoteoreettisiin aspekteihin ontologisten sijasta. Siksi Tönniesin rationalistinen ”puhtaan teorian” idea palautetaan heuristiikkana hänen teoriansa tietoteoreettiseen aspektiin¹. Näin Rannikon ja Tötön kirjoitukset ovat lähtökohdistaan huoli-

¹ Tötön kirjoituksesta voisi jopa päätellä, ettei Tönniesin teorian substantionaalisen sisällön arvioinnilla ole lainkaan merkitystä. Hän nimittäin kirjoittaa seuraavasti (1988, 42): ”Kritiikki erehtyy lähtiessään empiirisesti kumoamaan ideaalityyppisiä käsitteitä. Se on tietysti yhtä mieletöntä kuin Avokadron kumoaminen sillä, ettei ideaalikaasua todellisuudessa esiinny. Vaikkei täydellistä ympyrää esiinnykään, käytämme silti geometriaa. *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft* ovat samanluontoisia konstruktioita. Historiallisen totuudenmukaisuuden ja poliittisen tarkoituksenmukaisuuden sijasta Tönniesin käsitteitä pitää

matta vain näennäisesti toisiaan täydentäviä – vieläpä paradoksaalisesti niin, että Rannikko sanoo kirjoituksessaan paljon enemmän Tönniesin teorian substanssista kuin sen rationalistista luonnetta yleisellä tasolla korostava Töttö. Kummastakin kirjoituksesta – kuten yleensäkin uudemmasta Tönnies-tutkimuksesta – saatu kuva jää kuitenkin riittämättömäksi sekä Tönniesin teorian itsensä kannalta että sen ymmärtämiseksi, kuinka Tönniesin ideaalittyyppejä on hyödynnetty maaseutusiologiassa tai yleensäkin modernisaatio-teoriassa.

Tönniesin teorian eroavuus modernisaatioteoriasta käy ilmi verrattaessa hänen rationalismiaan (materialistiseen) empirismiin ja (idealistiseen) subjektivismiin nominalismin kahtena vaihtoehtoisena muunnelmana.

Tönniesin varhaisesta pääteoksesta aina viimeisiin kirjoituksiin asti yltää *hänen täysin eksplisiittinen pyrkimyksensä perustella ja puolustaa omaa rationaalis-realistista ratkaisuaan nimenomaan nominalismia vastaan*. Vaikka hänen perustelunsa eivät ehkä ole kaikissa suhteissa tyydyttäviä ja ristiriidattomia¹, niihin sisältyy kuitenkin keskeisimpiä empirismin ja subjektivismin vastaisia, realistisesta filosofiasta lähteviä argumentteja. Tämä kanta on kuitenkin mahdollista rekonstruoida vain tukeutumalla useamman kirjoituksen argumentaatioon. Poinin niistä seuraavat teesit: 1) aistihavainnot eivät ole adekvaatteja tiedon lähteitä, 2) kausaliteettia ei voida päätellä suoraan empiirisistä havainnoista, vaan tiedonobjektin sisäisestä logiikasta, 3) kausaliteetti edellyttää kokonaisuuden käsitettä ja 4) se liittyy ajatukseen empiirisen havainnon/pinnan ulottumattomissa olevasta olemuksesta.

1) Aistihavainnon status. Tönnies korostaa nominalismin lähtevän ”esineitten olemassaolosta” ”ainutkertaisina objekteina” ja niitä yksiselitteisesti vastaavista käsitteistä näiden ”niminä” (1971b, 42). Tällöin käsitteellinen ajattelu on vain loogisten ”yhteyksien” etsimistä ”määritelmien” (nimien) välillä, ja

arvioida sen suhteen, miten käyttökelpoinen se on todellisuuden hahmottamisessa.” Vaikka Tönniesiltä löytyy tällaista tulkintaa näennäisesti tukevia lausuntoja, niille voidaan mielestäni antaa myös muu kuin tämä varsin weberiläinen sisältö. Weberille ideaalittyyppit ovat vain fiktioita, ja fiktionakin joskus kiinnostavia vain yllättävyytensä antaman näkökulman vuoksi.

¹ Aika erikoiselta tuntuu esimerkiksi erään empirismin filosofisen klassikon, Millin sijoittaminen edes osittain rationalistien rintamaan. Tönniesillä lienee ollut mielessä myös jonkinlainen kompromissi rationalistisen monistisen pyrkimyksen ja dualismin välillä. (Tönnies 1979, xv; vrt. 1971e, 127). En pyri kuitenkaan arvioimaan sen laatua. Tarkastelen jatkossa hänen konseptiotaan ainoastaan rationalismin ja nominalismin vastakkaisuuden näkökulmasta.

näistä "johdettuja väittämiä" (mt. 42). Ne eivät ilmaise mitään ilmiöiden syystä (Tönnies 1979, xv). Väittämien/määritelmien/nimien sisältö on kuitenkin jo itsessään ongelmallinen, sillä "kieli" (1971b, 42) ei välttämättä ilmaise objektia adekvaatisti (mt. 43). (Vrt. myös Tönnies 1979, xv-xvi).

2) **Kausaliteetti järkeilemällä.** Tönnies korostaa, että "tiede on, eroten kaikesta tosiasioiden tiedosta, tietoa syystä ja tosiasioiden alkuperästä" (1971b, 43). Kieleen liittyvien ongelmien vuoksi tällä tavoin ymmärrettyinä ("puhdas") "tiede on mahdollinen vain puhtaista ajattelun objekteista – abstrakteista objekteista ja ideaalisesti käsitetyistä tapahtumista (...), mikä ei ole alisteinen aistihavainnolle, mutta jonka tyyppin me konstruomme. Kaikki sellaiset ajattelun objektit, puhtaat ja yksinkertaiset, ovat meidän tekemiämme pelkän järkeilyn avulla." (Mt. 43). Siksi kausaliteetti tulee teoriaan aina välttämättä vasta ihmisen ajattelun välityksellä (Tönnies 1979, xvi-xvii), ts. kausaliteetti on asetettavissa ainoastaan tutkimuksen objektin puitteissa reaaliobjektin sijasta.

3) **Kausaliteetti edellyttää kokonaisuuden käsitettä.** Todellisuus ilmentää lähtökohtaansa vain osittaisesti ja epäsäännöllisesti. Kokonaisuus puolestaan on luonteeltaan systeemistä. Todellisuudessa ilmenevä kausaliteetti on mahdollisista tavoittaa vain tätä systeemistä kuvaavien puhtaiden käsitteitten avulla kemian ym. luonnontieteitten esittämän mallin mukaisesti. (Tönnies 1979, xix-xx). On erityisesti korostettava, että tämä puhtaan tieteen esittämä kokonaisuus on kuitenkin vain potentiaalinen kokonaisuus, joka on todellistunut reaali maailmassa vain rajoittuneesti. Kysymyksessä on yhtä kaikki reaalista todellisuutta koskeva oletus, ei satunnainen tai johonkin tutkimuksen erityiseen tiedonintressiin liittyvä fiktio. Juuri tämä kokonaisuuden yleistä olemusta korostava kanta erottaa selkeimmin realismin nominalismista, kuten Tönnies itsekin toteaa selkeästi (1971d, 76-).

4) **Empiirinen havainto/pinta vain ilmaisee olemusta.** Tönnies korostaa edellä sanottuun nähden johdonmukaisesti, että "kaikki tiede filosofiana on empiiristä" siinä mielessä, että "oleminen on toimimista, olemassaolo on käsitettävä liikkeeksi ja mahdollisuus, todennäköisyys, muutoksen välttämättömyys todellisuuden olemuksena, ei-oleminen todellisena olemisena, lyhyesti sanoen oleminen on dialektista" (1979, xx). Kysymys on tietyn olemuksen pohjalta postuloidun kokonaisuuden liikkeestä erilaisina empiirisinä ilmaisuina, vaikka tämä olemus on vain epätäydellisesti tavoitettavissa aistihavainnossa (mt. 148). Siksi havaintokokemuksessa ilmenevä kokonaisuus erilaisina tuntemuksina on vasta teoreettisen järkeilyn lähtökohta, jossa apuna käytetään tyyppimetodia pyrittäessä tavoittamaan ilmiöpinnan takana

olevaa olemusta. Näin ollen "teorialle konkreettinen, mutta yhtä kaikki konstruoitu kuva ... tyypillisestä entiteetistä ja sen kuvauksesta edustaa intellektuaalista ideaa metaempiirisen kokonaisuuden olemuksesta" (1979, 149). Tämä rationalistiselle teoriamuodolle ominainen "puhtaan teorian" ja ideaalityyppien suhde voidaan esittää myös kääntäen. Ideaalityypit edustavat teoreettisia, ts. "normaalikäsitteitä", "ja niiden pitäisi palvella standardeina, joiden avulla todellisuus on käsitettävissä ja kuvattavissa" (Tönnies 1959, 248).

Tällainen ideaalityyppikonseptio eroaa luonnollisesti olennaisesti sekä empirismin että Weberin (subjektivistisen teoriastrategian) ideaalityyppistä, koska se perustellaan filosofisen realismin oletuksista käsin. Näin tulee ymmärretyksi Tönniesin ([1931] 1964, iv) tärkeimmässä myöhäisteoksessaan *Einführung zur Soziologie* antama kuvaus Weberin ja oman ideaalityyppikonseptionsa välisestä suhteesta: "Siihen olen vain huomauttanut, että [Weberin I.A.] 'ideaalinen' johtaa käsitykseen jotenkin tapahtuneesta ja arvokkaasta"¹. Kysymys on toisin sanoen siitä, että olemus "käsitteenä", joka kuuluu puhtaan teorian piiriin, ja jota Tönnies nimittää tästä syystä "normaalikäsitteeksi", on erotettava ja erotettavissa "kohteestaan ideaalityyppinä" (mt. iv), jota hän siis soveltaa empiirisen tutkimuksen standardina.

Koska olemus on aistihavainnon tavoitettavissa ainoastaan osittaisena, on vain loogista, että Tönniesin mukaan (1979, xxii) "ajattelun kaavioita" "pitäisi arvioida enemmän niiden hyödyn kuin niiden oikeellisuuden suhteen"². Mutta nämä kaaviot eivät todellakaan ole nominalistien tietoteorian edellyttämiä fiktioita, sillä tiedehän on hänen mukaansa perimmältään ("filosofiana") empiiristä. Siksi sellaisia hänen peruskäsitteisiinsä *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft* jo alunperin liittyneitä "kulttuurin empiirisiä muotoja" kuten "sosialismia" ja ("alkuperäistä", "agraarista") "kommunismia" ei suinkaan pidä tulkita "pelkkinä fantasioina", "älykkäästi järkeilyinä ideaaleina ja utopioina, vaan todellisen sosiaalisen elämän ilmentyminä" (1971a, 5). Tähän olemuksen ja ilmentymän suhteeseen sisältyy hänellä suorastaan erityinen

¹ Sitaatti jatkuu: "jota Weber ei tarkoittanut". Sitaatin loppuosa viitanee jo kieliopillises-tikin vain termiin "arvokas". Vaikka Weber tunnetusti korostikin sitä, että tutkijan tutkimus-intressit ovat arvosidonnaisia, hän kuitenkin edellytti yhtä kaikki myös tiedon objektiivisuutta tulosten tieteellisen arvon kannalta tarkasteltuna. Sen sijaan jo Weberin konseption voimakas evolutionismin vastaisuus tekee mahdottomaksi tulkita hänen ideaalityyppejään eräänlaisina olemuskäsitteinä (ks. 3.1.3).

² Huomattakoon, että tämä muotoilu ei suinkaan sisällä sitä Tötön ydinajatusta, ettei *Gemeinschaftia* ja *Gesellschaftia* tulisi arvioida lainkaan niiden oikeellisuuden suhteen, vaan pelkästään niiden heuristisen arvon perusteella.

historiateoria, kuten voidaan lukea Tönniesin myöhäisestä ([1932] 1971a), varhaisen pääteoksen kysymyksenasettelua selostavasta omaelämäkerrallisesta kirjoituksesta. Siinä hän korostaa, ettei

individualismi nykyaikaisuuden ominaispiirteenä ollut mitään muuta kuin ideaalinen rajakohta suuressa prosessissa, joka johtaa kommunismista sosialismiin, *Gemeinschaftista Gesellschaftiin*. Tässä mielessä olen sanonut jo ensimmäisen painoksen esipuheessa, että historiassa ja kulttuurissa ei ole individualismia paitsi kun se emanoituu *Gemeinschaftista* ja säilyy sen ehdolla tai kun se aiheuttaa ja ylläpitää *Gesellschaftia*. Ja tekstin viimeisellä sivulla on sanottu: "Koko kehitys ... voidaan käsittää trendinä (tendenssinä) alkuperäisestä (yksinkertaisesta, perheenkaltaisesta) kommunismista ja (ruraalis-urbaanisesta) individualismista, joka emanoituu siitä ja perustuu siihen, riippumattomaan (metropolis-universaaliseen) individualismiin ja sitä kautta määräytyneeseen (kansalliseen ja kansainväliseen) sosialismiin." (Mt. 4).

Tällainen historiateoria ei ole pelkkä heuristinen väline, vaan myös *todellisuuden olennaista luonnetta koskeva vahva teoria*.¹ Kautta koko tuotantonsa Tönnies asettaa omasta rationalistisesta näkökulmastaan kysymyksen muiden teorioiden oikeellisuudesta, eikä pelkästä hyödyllisyydestä, tämän kriteerin koko nominalistisesta sisällöstä puhumattakaan. Tässä ei tarvita todisteeksi jotakin yksittäistä katkelmaa tai sivuviittauksia, koska käytettävissä on Hannu Hartikaisen (1982) tutkielma Tönniesin suhteesta Marxin ajatteluun. Tönnies pohtii Hartikaisen analyysin mukaan nimenomaan Marxin kannan adekvaattisuutta teoriana (mt. 271), eikä suinkaan pelkästään sen hyödyllisyyttä.

Ristiriita *Gemeinschaftin* ja *Gesellschaftin* ideaalityyppisen käytön ja saman käsiteparin teoreettisen sisällön välillä, sekä empiirisenä sovellutuksena että teoreettisena hypoteesina olemuksesta, selittyy osittain siitä, että aistihavainto ei koskaan tavoita välittömästi olemusta (vrt. kielen ongelma). Tämä suhde aistihavaintoon, ei suinkaan käsiteparin ideaalityyppisyys sellai-

¹ Korostaessaan vain Tönniesin teorian heuristista merkitystä Töttö (1988) sivuuttaa tämän jälkimmäisen puolen, mikä samalla selittänee sen, miksi hän jättää kirjoituksessaan käsittelemättä Tönniesin teorian sisällön. Töttöä ehkä johtaa harhaan Tönniesin erääseen *Gemeinschaft und Gesellschaft* teoksen lukuisista esipuheista kirjoittama huomautus, jonka mukaan "Weber lähtee välittömästi minun käsitteestäni – joskin kauttaaltaan omalla merkittävällä tavallaan" (1979, xliv). Edellä esittämäni argumentit antavat toivottavasti perusteita lauseen loppuosan – "kauttaaltaan omalla tavallaan" – tulkitsemiselle.

senaan, selittää sen miksi empiristinen tapa tulkita Tönniesin ideaalityyppejä empirisenä yleistyksenä on väärä. Aistihavaintojenkaan kohteena oleva todellisuus historiallisena reaalisuutena ei siten myöskään ilmaise olemuksen koko potentiaalia, kuten käy ilmi seuraavasta Tönniesin katkelmasta.

Mutta todellisessa elämässä hengen täyteläisyys samoin kuin sellaisen kokonaisuuden voima [”ihmisen essentia” – I.A.] voivat jakautua osiin vain kokoamalla sen reaaliset elävät ruumiit niiden alkuperäisessä ja todellisessa konkreettisuudessaan; mutta se voidaan käsittää myös ruumiillistuneena valittuihin edustajiin tai jopa yhteen ainoaan yksilöön, joka edustaa kollektiivin tahtoa ja olemassaoloa. (Tönnies 1979, 114, täsmennys s. 113).

Tönnies on myös tästä näkökulmasta pakotettu muotoilemaan ”puhtaan” teoriansa vain järjeilemällä. Siksi reaaliobjektin ja tieto-objektin välille jää ylittämätön tietoteoreettinen kuilu, vaikka teorian pätevyyttä voidaankin koetella tutkimalla sen hyödyllisyyttä ilmiöpinnan selittämässä. Vähemmän hyödylliset teoriat selittävät vähemmän ja ovat *ehkä* myös vähemmän ’oikeita’.

Kuitenkin käsitteen hyödyllisyydenkin kannalta pitäisi tietää jotakin niistä ehdoista, jotka määräävät sen, miten olemus voi ilmetä empirisellä pinnalla (ja vieläpä kielen välityksellä). Koska Tönnies ei pidä mahdollisena ulkoisten olosuhteitten ja kielen vaikutuksen ottamista huomioon tiedonhankintaprosessissa, tiedon objekti jää puhtaasti subjektiiviseksi. Siksi ollaan neuvottomia sen surkean tilanteen edessä, että olemus joka tapauksessa ilmenee ”ulkoisessa ja fyysisessä maailmassa” ”vain enemmän tai vähemmän täydellisessä muodossa”. Siksi Tönniesin itsensäkin mukaan jäljelle jää ainoastaan mahdollisuus ”mitata todellisuuden tosiasioita noilla meidän ideoillamme [ideaalityypeillä – I.A.]” olemuksesta (1971b, 43), jotka ”yksikertaisimmillaan” palautuvat aistikokemukseen (Tönnies 1966, 1). Mutta ovatko tulokset edes tästä näkökulmasta ”hyödyllisiä”, sillä Tönniesin halusi asettaa kysymyksen ”enemmänkin” tästä kuin teorian ”oikeellisuuden” näkökulmasta. Millä perusteella voimme sanoa enemmän käsitteitten hyödyllisyydestä kuin totuudellisuudesta? Mistä tiedämme, ettei tosiasioiden ilmeneminen aistihavainnossa teorian olettamalla tavalla ole vain illuusiota? Mahdollisesti kysymyksessä on vain sama fetissi, joka on ollut sisäänkasvaneena siihen teoriaan (ideaalityyppinä), jonka avulla on valittu ne tosiasiat, jotka testaavat (ideaalityyppinä) teoriaa. Näin ollen *teorian suhde todellisuuteen jää*

Tönniesin rationalismissa ylipäättensä epäselväksi,¹ ja yhtä epäselväksi jää se Tötön (1988, 42–43) korostama hyöty, joka Tönniesin konseptiosta on sosiologiselle tutkimukselle. Mutta millainen on tarkemmin Tönniesin rationalismin sisältö yhteiskunnallista elämää koskevinä väitteinä?

Gemeinschaft ja Gesellschaft ovat Tönniesin koko sosiologisen teorettisoinnin "peruskäsitteitä" (1964, iv). Ne hän analysoi esiin loogisen järjestyksen keinoin sellaisella rationalistisella metodilla, jota olen edellä selvittänyt². Tönniesin sosiologiset peruskäsitteet on kuitenkin mahdollista ymmärtää vasta *tahdon* kategorian avulla. "Tahto" on nimittäin Tönniesin mukaan "sen ydin ja olemus, mikä on inhimillistä", ja hän täsmentää sen vielä nimenomaan "ajatteluksi" (1971a, 6). "Päädyin yleistykseen, että se mikä on sosiaalista, emanoituu inhimillisestä tahdosta, tarkoituksesta liittyä toinen toiseensa, on yhteyden tahto" (mt. 4). "Suhteet ja assosiaatiot on siten ymmärrettävä olemassaolevaksi niiden tahdossa, jotka ovat sen yhteenliittämiä" (mt. 6). Hän haluaa aivan erityisesti "korostaa kaikkien inhimillisten assosiaatioitten subjektiivista perustaa" sosiologiansa "ratkaisevana kohtana" (1971a, 8). Tämän vuoksi jopa yhteiskunnallinen "kausaliteetti on sisällämme aistielinten tavoin" (1979, xvii). Näin hänen rationalistisen yhteiskuntateoriansa analyysiyksiköksi tulee lopultakin *yksittäinen ihminen erityisenä tahto-olentona* tätä tahtoa vastaavine sosiaalisine yhteyksineen.³

Tahdon ongelma nostaa Tönniesin teoriasta esiin omalaatuisen *antropologisen naturalismin*. Tämän ymmärtämiseksi on tarkasteltava tapaa, jolla hän jakaa teoriansa yleiseen sosiologiaan, erityissosiologiaan, soveltavaan sosiologiaan ja empiiriseen sosiologiaan (ks. 1971f). Nykyajan näkökulmasta

1 Näin tietoteoriasta tulee väistämättä luonteeltaan dualistinen, mutta sellaiseksi jää myös tällaisen teorian ontologinen rakenne, sillä osa sen elementeistä (kausaliteetti, osien keskinäinen funktionaalinen yhteys kokonaisuudessa) ei ole ainoastaan tavoitettavissa vain järjestyksen keinoin, vaan sen oikeellisuuttakaan ei ole mahdollista todistaa aistihavaintoon vetoamalla. Kausaalisuus ja funktionaalisuus tulevat näin ollen teoriaan puhtaasti tutkijan omasta päästä, mutta muuten se viittaa siihen maailmaan, josta tutkijalla on aistitietoa.

2 Näiden peruskäsitteitten perustelun kannalta on mielestäni erityisen hyvä esimerkki hänen myöhäiskirjoituksensa *Gemeinschaft und Gesellschaft* ([1931] 1959). Mutta kuten Heberlenkin (1964) kirjoituksesta käy ilmi, empiirisen ja teoreettisen tason välinen suhde on hänen kirjoituksissaan huomattavan epäselvä, etenkin pääteoksessa *Gemeinschaft und Gesellschaft* ([1887] 1979), mutta myös sellaisessa myöhäisteoksessa kuin *Einführung zur Soziologie* [1931].

3 Tämä tekee ymmärrettäväksi sen, miksi Cahnman (1973b) näkee yhteyksiä Tönniesin konseptin ja sellaisen subjektivistisen sosiologisen suuntauksen kuin G. H. Meadin symbolisen interaktionismin välillä.

katsoen erityissosiologia vastaa tavanomaista sosiologista teoriaa, joskin rationalistisena "puhtaana" teoriana. Erityissosiologian oma perusta on kuitenkin sen ulkopuolella, yleisessä sosiologiassa, joka on puolestaan sosiaalibiologian, sosiaalipsykologian ja sosiaali antropologian valtapiiriä (mt. 128–131). "Sosiaalisen tahdon teoria" taas sijoittuu Tönniesin mukaan yleisen sosiologian ja erityisen sosiologian "raja-alueelle" (mt. 131).

Yleinen sosiologia sosiaalibiologiana sisältää myös *vaistojen problematiikan*. Tahdon ja vaistotoimintojen välillä on hänen mukaansa yhteys. Tätä naturalismia hän ei kuitenkaan perustele sosiaalisen suoraviivaisena reduktiona vaistotoimintoihin.

Minulle vaistotahto on ainoastaan olemustahdon itumuoto. Jälkimmäinen ei sisällä vain kaikkien monimutkaisempien lajien yhdistelmätahtoa, vaan olemustahto kehkeytyy ja realisoi luontonsa inhimillisessä tahdossa vain yhdistelmätahton kautta. (Tönnies 1979, xxxiv).

Olemustahto (Wesenwille) on luonteeltaan Tönniesin mukaan sosiaalista, ja tässä mielessä vasta sosiaalisten suhteitten kautta ymmärrettäväksi tuleva tahtokategoria. Naturalismi filosofisena antropologismina tulee konseptioon vain epäsuorasti, "vaistojen itumuodosta". Yleisen ja erityissosiologian raja-alueelle sijoittuvana se kuitenkin käynnistää sen suhteen vähittäisen muotoutumisen, josta sitten kehkeytyy erityinen sosiaalinen suhde, *Gemeinschaft*, mutta silloinkin vasta Wesenwillen sosiaalisen tahtomuodon välityksellä. Tämä *epäsuora* tapa perustella sosiaalinen tahto biologisen vaistotoiminnan välityksellä ei ole rinnastettavissa siihen tapaan, jolla esimerkiksi Marx tai Parsons ymmärtävät ihmisen biologisen ruumiin sosiaalisen elämän ehtona. Kysymyksessä on *sosiaalisen elämän kulttuuristen merkitysten ja vaistotoimintojen kytkeminen yhteen*. Tönniesille sosiologian tutkimuskohde ei ole siksi myöskään Durkheimin tapaan sui generis, biologiasta selkeästi erotettavissa oleva kokonaisuus. Se on enemmänkin vain analyttisesti erotettavissa oleva elämäntoiminnan alue jatkumolla, joka emanoituessaan biologiasta muuttuu ominaislaadultaan sosiaaliseksi.¹ Rationalistiselle teorialle ominaisen kausaliiteetti-problematiikkansa Tönnies asettaa kuitenkin erityissosiologiassaan vain sosiaalisten kategorioitten sisällä. Tönnies muotoilee sen

¹ Kuitenkin Cahnman ja Heberle (1971, xxi) hyväksyvät tämän Tönniesin tavan torjua konseptioonsa suunnattu arvostelu biologismina.

Gemeinschaftin ja Gesellschaftin sekä niitä vastaavien tahtokategorioiden, Wesenwillen (olemustahto) ja Kürwillen (harkintatahto) keskinäisyhteytenä.

Gemeinschaft ilmaisee sellaista sosiaalisten suhteitten lajia, joka määrää yksilöä, konstituoii sitä vastaavan tahto-ominaisuuden, Wesenwillen. Wesenwille puolestaan muodostaa uuden dynamiikan ytimen "luovan persoonallisuuden koko todellisuutena" (1979, xxxiv). Näin se mahdollistaa toisen, sille paradoksaalisesti täysin vastakkaisen tahto-ominaisuuden ja yhteiskuntasuhteitten lajin, Gesellschaftin synnyn, antamalla laskelmoivalle ajattelulle hallitsevan aseman (1959, 247–248). Tönniesin mukaan "kaikki reaalin tahto ja toiminta sijoittuu näiden kahden äärimmäisyyden välille" (1959, 248; vrt. 1971c, 65).

Gemeinschaftista lähtee näin ollen liikkeelle prosessi, jonka tuloksena syntyy paitsi kaksi erilaista tahdon lajia myös uudentyyppinen yhteiskuntasuhteitten laji. Tönnies kuitenkin korostaa näiden tahdon lajien ja myöskin Gesellschaftin olevan olemassa vain Gemeinschaftin ehdolla (1979, xxiii; 1959, 246–247). Tämä sama suhteitten ja tahdon lajien monimutkainen dialektiikka antaa myös kausaalisen selityksen edellä esitellylle Tönniesin evolutionistiselle historiateorialle.

Edelläsanotun perusteella lienee selvää, että useimmat Tönniesin ideaalityyppejä hyödyntävät sosiologit eivät suinkaan tee sitä samassa rationalistisen teorian substantionaalisessa yhteydessä, jossa Tönnies ne alunperin muotoili. Esimerkiksi käyttäessään näitä käsitteitä Antti Eskola (1982) tuskin hyväksyy Tönniesin naturalismia, tai edes hänen individualismiaan. Tällöin on kysyttävä, mikä sisältö tähän käsittepariin tulee siitä ulkopuolisesta kontekstista, johon se on sovitettu, ja enemmänkin: Löytyykö tällaiselle eklektiselle käsitteenkäytölle tieteellistä perustelua? Tätä on syytä kysyä ennen kaikkea Tönniesiä aikanaan erityisen paljon hyödyntäneeltä modernisaatioteoreettiselta sosiologialta.

Maaseutusosiologian klassikoilla ja Parsonsilla Tönniesin soveltamisen konteksti oli modernisaatioteoria. Avain hänen konseptionsa maaseutusosiologiseen soveltamiseen on empiristien tietoinstrumentin ja heidän teoriansa välisessä suhteessa. Empirisminhän on todettu alistavan ontologiansa tietoteorialle. Näin ollen ideaalityyppinen tietoväline muuttuu käytännössä teoriaksi. Tältä kannalta on toisarvoista, missä määrin jotkut empiristit ovat panneet merkille sen, että Tönniesin omasta mielestä Gemeinschaft ja Gesellschaft ovat ideaalityyppejä. Koska empiristien teoria ja ideaalityyppi käytännössä sekoittuvat toisiinsa, empiristien tällaisten ideaalityyppien pohjalta esittämiin yleistäviin lauseisiin näyttää liittyvän "mystisen" realistinen

tendenssi. Mitä tulee maaseutu-kaupunki -jatkumoon *Gemeinschaftin* ja *Gesellschaftin* empirisenä vastineena, tämän käsiteparin hyöty on suoraan riippuvainen siitä, onko sille osoitettavissa vastaavia empirisiä indikaattoreita. Modernisaatioteorian valtakaudella jo Pahl (1966) sekä nykyisessä keskustelun vaiheessa Newby (1980) ja Munters (1982) näyttävät kiistävän sen relevanssin.

Eräässä mielessä tietoisena "mystisenä realismina" Parsonsin uuspositiivinen konseptio tulee hieman lähemmäksi Tönniesiä. Ero empirismiin onkin esitettävissä terävimmän Parsonsin ja Tönniesin vertailun kautta. Parsonsin mallimuuttujienhan kehittelyn pohjanahan ovat Tönniesin peruskäsitteet *Gemeinschaft* ja *Gesellschaft*. Parsonsin mallimuuttujat nojautuvat kaikesta "realistisuudesta" huolimatta enemmän kasautuneeseen empiriseen tietoon ja tässä mielessä aistikokemukseen, vaikka luokittelua pyritään rakentamaan traditionaalisen ja modernin vastakohtaparin näkökulmasta universaalisuudessaan yliaistilliseksi. Vaikka myös Tönniesin käsitepari on universaali, se nojautuu enemmän loogisiin päätelmiin kuin aistitietoon. Se on pohjimmiltaan jotakin sellaista, jonka koko logiikka ja dialektiikka on täysi-voimaisesti läsnä vain ajattelussa. Tässä mielessä "puhtaana teoriana" se eroaa lopulta hyvinkin terävästi Parsonsin mallimuuttujien teoriasta. Tästä johtuen Tönniesin teoria ei ole yhtä riippuvainen kuin Parsonsin teoria erityisistä historiallisista tapahtumista, joissa nämä olemuskategoriat olisivat voineet aktualisoitua täyteen mittaansa. Tönniesin teoria ei myöskään rajoitu Parsonsille ominaiseen nominalistiseen tapaan vain yhteen ja erilliseen yhteiskunnallisen elämän aspektiin, teoriaan yksilön yhteiskunnallisen toiminnan orientaatioista. Tönniesin teoria on holistinen yhteiskunnan ja sen historiallisen kehityslain teoria, rationaalinen, vaikkakin individualistis-naturalistinen "Grand Theory". Parsonsin teorian tavoin se on "empiirinen" propositio, mutta yhteiskunnallisen todellisuuden ilmentymien olemuksesta. Parsonsin teorian tavoin se on väline, johon todellisuutta verrataan, mutta se ei ole tämän todellisuuden luonnetta edes epäsuorasti kuvaava yleistys. Se sisältää siksi paljon enemmän kuin Parsonsin "Grand Theory". Se nimittäin olettaa sellaisen olemuksellisen logiikan, tarkemmin sanoen sellaisen psyykkisten voimien potentiaalisuuden, joka on vasta osittain tai puutteellisesti aktualisoinut itsensä nykyisyydessä, mutta jonka potentiaalia voidaan arvioida myös tulevaisuuden kannalta.

3.1.3. Maatalouden pientuotantotutkimus strukturalistisen marxismin valtakaudella

3.1.3.1. Tutkimushorisontin muutos modernisaatioteoriasta marxilaiseen ruralismiin

Pientuotantokeskustelun teoreettinen hegemonia siirtyi 70-luvun jälkipuoliskolla erilaisille kriittisille suuntauksille, joista ylivoimaisesti merkittävin oli strukturalistinen marxismi.

Marxismiin kohdistuvan kiinnostuksen aatehistoriallisena taustana oli ylioppilaskapina. Ideologisenä murroksena se vaikutti nopeasti horisontin muutokseen myös maatalouden pientuotantotutkimuksessa. Siinä missä modernisaatioteoria tematisoi suurimmaksi sosiaalseksi ongelmaksi takapajuisuuden, ylioppilaskapinasta kehkeytynyt marxilainen tutkimus arvioi ongelmien syyksi kapitalistisen yhteiskuntarakenteen ja kehitysmaiden osalta vielä erityisesti imperialismin (Newby 1982a, 4–5; vrt. Chirot 1981, 259–260). Uuden tutkimushorisontin täsmentymiseen vaikutti myös tieteen sisäinen kehitys. Modernisaatioteoria oli jo törmännyt joukkoon vaikeasti selitettäviä anomaliaita, jotka liittyivät maatalouden yritysraakenteen muutoksiin, ja koko perinteisen maataloussektorin vähittäiseen murtumiseen. (McMichael & Buttel 1990). Modernisaatioteoriaa arvosteltiin osoittamalla siihen liittyvä arvojen omaksumisen ja innovaatioitten leviämisen valtiollinen praksis talonpoikaiston sisäisen differentiaation syventäjäksi ja epäsuorasti myös maaseudun paikallisyhteisöjen sisäisen rapautumisen kiihdyttäjäksi (ks. Alanen 1985a, 14). Vielä 70-luvun lopulla tämä kritiikki oli luonteeltaan hyvinkin populistista (tästä Newby 1982c, 66–67; vrt. myös de Janvry 1980).¹ Yhtä kaikki tämä uusi projekti, josta nousi esiin myös tshajanovilainen marxismi, asettui modernisaatioteoriaa vastaan differentiaatioteorian näkökulmasta.

Historiallisesti kiinnostuksen painopisteet vaihtelivat. Huomio kohdistui ensin kehitysmaitten talonpoikiin siirtomaasotien ja etenkin Vietnamin sodan keskeisinä subjekteina (erit. Wolf 1969a ja James C. Scott 1976). Sitten nousi etualalle poliittisesti itsenäistyneiden kehitysmaitten talonpoikaiston luokka-analyysi, mihin vaikutti näiden maiden voimakas yhteiskunnallinen

¹ Siksi marxilainen projekti puolusti perheviljelmää myös itsessään arvokkaina egalitaarisina, ekologisesti perusteltuina jne. (esim. Buttel 1980a ja erit. 1980 b; Finn & Buttel 1980). Vielä nykyäänkin tämä asenne on joillakin tutkijoilla hyvin vahva (esim. Friedmann 1986a).

käymistila. Esitettiin myös kysymys maatalouden suhteiden yhteiskunnallisesta luonteesta (esikapitalistinen, puolifeodaalinen, kapitalistinen, sosialistinen jne.) vaihtoehtoisten poliittisten strategioiden näkökulmasta. Tämä asetelma oli helppo yhdistää vuosisadan vaihteen maatalouskysymykseen, ja sen yhteydessä kehiteltyihin teorioihin, jolloin kiinnostuttiin Eduard Davidista, Karl Kautskystä, V. I. Leninistä, A. V. Tshajanovista, L. N. Kritsmalista, Rosa Luxemburgista ja monista muista. Erityisen tärkeäksi tuli Venäjän vallankumoukseen liittyvän talonpoikaisproblematiikan teoreettinen uudelleenarviointi. Aiheesta ilmestyiakin lukuisia kirjoituksia ja monografioita¹. Kuitenkin itse talonpoika tai perheviljelmä tuli itsessään tutkimuksen kohteeksi vasta 70-luvun jälkipuoliskolla.²

Länsimaissa uudelle kriittiselle suuntaukselle tarjosi kanavan strukturalistinen marxismi, koska juuri se hallitsi teoreettista diskurssia ylioppilaskapinan aikoihin Ranskassa, läntisen marxismin perinteisessä intellektuaalisessa keskuksessa (Anderson 1983). Tämän strukturalistisen tradition (samoin kuin weberiläisyyden) eräät elementit mahdollistivat sekä tutkimusongelman horisontin osittaisen muutoksen suhteessa modernisaatioteoriaan että samanaikaisesti edeltäneen hegemonisen perheviljelmädiskurssin osittaisen jatkuvuuden ruralismin uudessa muodossa. Aluksi ja ajoittain senkin jälkeen kuitenkin korostettiin yhteiskunnan kaikenpuolista kapitalistista luonnetta väistämättömine keskittymistendensseineen.

Vuosisadan vaihteen agraarikeskustelun tavoin näin syntynyt polarisaatioteesi törmäsi pian *pientuotannon sitkeän säilymisen* tai ainakin hitaan häviämisen teoreettista selitystä kaipaavaan *anomaliaan*. Tämän vuoksi suo-

1 Bettelheim [1974] 1976; Hussain & Tribe 1981b; Terry Cox 1979 ja 1984; Mark Harrison 1975, 1977a ja b sekä 1979; Gary Littlejohn 1984; Shanin 1972; Solomon 1977; Kingston-Mann 1980 ja 1983. Myös Saksan talonpoikaiskysymyksestä syntyi hieman analogista keskustelua, ks. Lehmann 1971; Hussain & Tribe 1981a; Lahme 1982.

2 On kiinnostavaa, että Euroopassa, mm. Pohjoismaissa, Saksan Liittotasavallassa ja etenkin Ranskassa radikaali oman "talonpoikaiston" tutkiminen ajoittui jo 70-luvun alkuun. Näissä maissa suurin innostus oli jo ohi, kun keskustelu vasta kunnolla alkoi englantilaisella kielialueella (Englannin kehitys vastasi enemmän yleistä kielialueen tendenssiä kuin yleiseurooppalaista). Tutkimuksen kansainvälistyminen antoi sitten jo laimenneille kansallisille keskusteluille uutta puhtia, jolloin ne kuitenkin kiinnittyivät yhä tiiviimmin englanninkielellä käytyyn keskusteluun. Siihen osallistuu nykyisin myös mannereurooppalaisia tutkijoita etenkin latinalaisesta Euroopasta ja Hollannista. Ero mannereuroopan ja englanninkielisen kielialueen välillä selittyyneen tieteellisistä perinteistä. Tämä on kuitenkin vain yleiskuva, ja kunkin maan marxilaiseen tutkimukseen ovat vaikuttaneet voimakkaasti myös muut tekijät, kuten kommunististen puolueitten kriisikehitys ja erilaisten marxilaisten diskurssien (valtiomonopolistisen kapitalismin teoria, pääomalogiikka) maakohtaiset ongelmat.

raviivainen keskittymisperspektiivi kriisiytyi (McMichael ja Buttel 1990, 93). *Jo sitä, että maatalouden pientuotannosta tuli teorialle keskeinen ongelma, kutsun tshajanovilaiseksi perspektiiviksi ja tämän perspektiivin mukaista marxilaista diskurssia tshajanovilaiseksi marxismiksi*¹. Tämän perspektiivin klassinen vastine marxismin sisällä oli Goodmanin ym. (1987, 148) arvion mukaan mukaan Kautskyn *Agrarfrage* [1899]. Se yhdisti maatalouden kehityksen ulkoisten esteitten problematiikan ”perhetuotantoyksikön sisäiseen ominaisuuteen, sen itseriistokykyyn”. Siksi strukturalistisessa marxismissa (samoin kuin uusweberiläiseksi julistautuvassa maatalouden pientuotanto-projektissakin) alettiin etsiä Kautskyä seuraten niitä syitä, jotka pääomasuhteen näkökulmasta voisivat selittää talonpoikaistalouksien säilymisen. Toisaalta alettiin teoretisoida myös tätä pientuotantoyksikköä itseään olettaen sen sisäisistä ominaisuuksista löytyvän osan selityksestä. Monilla maatalouden pientuotannon tutkijoilla (Alavi [1987], Banaji, Harris [1987]) tämäntyyppinen Kautskyn vaikutus onkin ilmeinen. Osa heistä turvautui esim. Vergopoulosin² ja Aminin tavoin Tshajanovin käsitteeseen ”talonpoikaistalous”, jolla he viittasivat erityiseen kapitalismin kanssa artikuloituneeseen talonpoikaiseen tuotantotapaan.

Tyypillisempää tälle uudelle kysymyksenasettelulle oli kuitenkin *talonpoikaistalouden tai perheviljelmän välitön teoreettinen liittäminen kapitalistisen tuotantotavan ”taloudelliseen perustaan”*. Käytännössä maatalouden pientuotanto upotettiin suoraviivaisen deduktiivisena ymmärrettyyn poliittisen taloustieteen käsitteistöön. Tämä osa suuntauksen edustajista luonnehtii maatalouden pientuotantoa sellaisilla talouteen viittaavilla ilmauksilla kuin ”yksinkertainen tavaratalous”³ (”simple commodity production”) tai ”pientuotanto” (”petty production”)⁴. Niiden avulla maatalouden pientuotanto haluttiin liittää osaksi Marxin poliittista taloustiedettä. Se kuitenkin ymmärrettiin tässä teoriassa esi- tai ei-kapitalistisena.

Ratkaisevaa tässä uudessa teoriaperspektiivissä oli ajatus kotitalouden ja yritystoiminnan sellaisesta yhteensulautumisesta perheviljelmillä, jossa per-

¹ Lehmann (1986a) on termin isä, mutta hänen ja esimerkiksi Gibbonin ja Neocosmosin (jotka puhuvat vain yleisesti [tshajanovilaisesta] ”peasantismista”) välillä on ilmeinen filosofinen ero siinä tavassa, jolla he ymmärtävät tähän liittyvän teoreettisen problematiikan (ks. myös McMichael & Buttel 1990; Goodman ym. 1987; Bernstein 1986a).

² Vergopoulos 1976 ja 1978.

³ Harriet Friedmannin tuotanto vuodesta 1978 vuoteen 1987, Henry Bernsteinin tuotanto vuodesta 1976 aina vuonna 1985 tapahtuneeseen pesäeroon; Jacques Chevalier 1982 ja 1983.

⁴ Max Hedley vuosina 1976–1981.

heen tarpeet vaikuttivat olennaisesti tuotannon harjoittamiseen: tuottajathan olivat perheenjäseniä. Siksi maatalouden pientuotannon teoriaan eivät soveltuneet palkkatyötä käyttäville tuotantoyksiköille adekvaatit käsitteet. Vain jälkimmäisille tuotannon tarkoitukseksi oli mahdollista ymmärtää abstrakti rikkaus voiton maksimoiteineen. *Kapitalismin logiikka* otettiin siksi maatalouden pientuotannon teoriassa huomioon vain sen olemassaolon ulkoisena ehtona. Muuten maatalouden pientuotannon ja koko maatalouden tuotantosektorin kehitystä selitti kyseisten maatalouden pienyritysten sisäinen logiikka. Tämä oli siis avain pientuotannon sitkeän säilymisen selittämiseen kapitalistisen talouden yleisperspektiivissä.

Horisontin muutos ei siis suuntautunut varsinaisesti maatalouden pientuotannon erityislaadun postulaattia vastaan, mutta huomio keskittyi selvästi tutkimuskohteen sellaisiin aspekteihin, jotka modernisaatioteoria oli laiminlyönyt: differentiaatioon (keskittymisen ja proletarisaaion, rikastumisen ja köyhtymisen vastakkaistendensseihin), talonpoikaiston "riistoon" (epätasaiseen vaihtoon, pankkien, kauppapääoman ja suurteollisuuden harjoittamaan riistoon jne.), "subsumptioon" pääomalle ja yleensäkin alistamiseen tai epäoikeudenmukaiseen kohteluun.

Yhdyn *William Roseberryn* kantaan, jonka mukaan "kaikkein vaikutusvaltaisain artikkeli" (1983, 72) uuden marxilaisen maatalouden pientuotantodiskurssin näkökulmasta oli *Ennewin, Hirstin ja Triben* kirjoitus *Peasantry as an Economic Category* (1977). En kuitenkaan luonnehdi tätä artikkelia Roseberryn tavoin vain proletarisoitumistutkimuksen lähtökohdaksi (mt. 69), vaikka tällainen luonnehdinta ehkä vastaisi parhaiten kirjoittajien omaa pyrkimystä. Pikemminkin se antoi sysäyksen tshajanovilaisen marxismin artikulaatioteoreettiselle projektille nostamalla esille perhesuhteiden käsitteellistämisen tärkeyden yrityksen sisäisinä, ei-kapitalistisina suhteina. Kirjoitukseen sisältyi siis samanaikaisesti kaksi ainakin potentiaalisesti ristiriitaista tendenssiä. Ensimmäisessä maatalouden pientuotantoa tarkastellaan suoraviivaisesti kapitalististen tuotantosuhteitten ilmaisuna, toisessa taas tarkastellaan pientuotannon sisäisen logiikan niveltymistä eli artikulaatiota kapitalistiseen tuotantotapaan.

Ensiksi mainittu tendenssi ilmenee kirjoituksessa voimakkaan negatiivisesti. Sen mukaan Marxilta sen enempää kuin muiltakaan marxismin klassikoilta ei löydy Tshajanovin olettaa "talonpoikaisten tuotantotavan konseptiota" (mt. 310), ei edes erityistä "talonpoikaisten konseptiota", joka olisi käsitteellistettävissä kapitalismista riippumatta (mt. 319). Ei-marxilaisilta talonpojan konseptioilta, joita oli kehitelty lähinnä "taloudellisen antropologian"

piirissä (Redfield, Foster, Wolf jne.), taas puuttuu heidän mielestään (althuserilaisittain) riittävä "taloudellinen" sisältö. Siksi niistä oli vain "kuvaileviksi konseptioiksi" (mt. 319). Koska erityiselle talonpoikaisen tuotantotavan oletukselle ei ole perusteita, myös artikulaatioteorialta kapitalistisen ja talonpoikaisen tuotantotavan yhteenkietoutuneena taloutena putoaa pohja. Artikulaatioteorian sijasta he ehdottavat talonpoikaiston tarkastelun kunkin yhteiskuntamuodostuman hallitsevista tuotantosuhteista käsin. Kapitalismissa "talonpoikaista" maatalouden pientuotantona tulee tämän vuoksi käsitteellistä "yksinkertaisena tavaratuotantona"¹. Adekvaattina kapitalistisen tuotantotavan kategoriana se voidaan palauttaa kapitalismin perustaviin käsitteisiin (palkkatyö ja pääoma, raha, tavara). Näin maatalouden pientuotantoa tulee käsitteellistä kapitalismissa seuraavasti:

Se on tavaratuotantoa ilman palkkatyötä ja kapitalistista voittoa. Kapitalistisen tuotantotavan konseptio olettaa yksityisomistuksen, yhteiskunnallisen työnjaon, yksittäisten tuottajien (ja heidän perheittensä), jotka omistavat tuotantovälineensä, harjoittaman tuotannon myyntiä varten. Tuotannon ehdot ... [näiden tuotantosuhteitten vallitessa – I.A.] turvataan maan yksityisomistuksen taloudellisten muotojen (vuokrauksen ja osuusviljelyn ollessa tuotantovälineitten hallussapitämistä, jos maa ei ole viljelijän omistamaa) ja tavaroiden tuotannon ja niiden markkinoille myynnin välityksellä. Tästä johtuen tuotantoyksiköitä muodostuu ja säilyy ei-perhe-ehtojen välityksellä, ehtojen jotka eivät riipu sukulaisuudesta tai yhteisöllisistä sanktioista. Nuo suhteet tuottavat eräänä välttämättömänä seurauksena tuotantoyksiköiden ja agenttien taloudellista differentiaatiota. (...). Suvut eivät määrää 'perhe'-tuotantoyksiköitten muodostumista, ts. taloudelliset olot ovat riippumattomia niistä suhteista, jotka määräävät sen, muodostuuko perheistä kulutusyksikköjen lisäksi tuotantoyksikköjä ja onko tuotantoyksiköillä hallussaan tuotantovälineitä. (Ennew ym. 1977, 309).

Kirjoittajien konseptiosta nousee esille seuraavia ongelmia:

¹ Konseptiolla on ilmeinen, vaikkakin eksplikoimaton yhteys Morishiman ja Catephorin vuonna 1975 ilmestyneeseen artikkeliin, joka käsitteli "yksinkertaisen tavaratuotannon" käsitteellistä statusta kapitalismissa. Sille tosin löytyy käsitteellinen vastine myöskin Mandelin tuotannosta. Ennewin ym. rinnalla, suurin piirtein samoihin aikoihin, ilmestyi muita samaan suuntaan vaikuttaneita maatalouden pientuotantoa käsitteleviä marxilaisia kirjoituksia (esim. Bernstein 1977), mutta teoreettisessa ankaruudessaan ja marxilaisessa puhdasoppisuudessaan Ennewin ym. kirjoitus oli omaa luokkaansa.

1) Kapitalistinen tuotantotapa määrää perheviljelmän olemassaolon ja uusintamisen ehdot "yksinkertaisena tavaratuotantona" perheestä, sukulaisuudesta yms. seikoista "riippumatta". Perhe- ja sukulaissuhteet itsessään eivät omaa "taloudellista sisältöä", sillä althusserilaisessa teoreettisessa kontekstissahan perhe kuuluu päällysrakenteeseen. "Riippumattomat" kapitalistiset suhteet "määräävät" ja "välittävät" perhetuotantoyksikön suhteita, jopa niiden olemassaolon. Toisaalla artikkelissa on täsmennetty se tapa, jolla tämä tuotantoyksikkö eli "yksinkertainen tavaratuotanto" tulisi yhdistää kapitalistisen tuotannon analyysiin. Perhe yksinkertaisesti vain ilmaisee kapitalistisia tuotantosuhteita, mutta perheellä sellaisenaan ei ole teoreettista statusta. Vaikka perhe on näin heitetty ovesta ulos, se palaa ikkunasta takaisin heti kun aletaan tämentää perheviljelmän sisäisiä tuotantosuhteita.

2) Lainauksen ensimmäisessä lauseessa tutkimuksen kohdetta on luonnehdittu "tavaratuotannoksi ilman palkkatyötä ja kapitalistista voittoa". Tällainen muotoilu avaa tshajanovilaisuudelle mahdollisuuden, joka oli aikaisemmin suljettu talonpoikaiselta tuotantotalvalta artikulaatioteorian käyttönoton perusteluna. *Ennew ym.* kirjoittavat:

(P)ienet tavarantuottajat ovat artikuloituneita tavarankierron kapitalistisiin muotoihin olematta itsessään välttämättä kapitalistisia yrityksiä (eivät käytä palkkatyötä) (mt. 304).

Jos yksinkertaisen tavaratuotannon harjoittajat eivät ole palkkatyöläisiä, niin mitä muuta he sitten ovat kuin perheenjäseniä? Silloin yrityksen sisäinen suhde ilmaisee perhesuhteita tuotannossa. Näin perhesuhteille ei-palkkasuhteina, ts. välittöminä yhteisösuhteina tulee teoriassa ainakin potentiaalisesti aktiivinen ja itsenäinen asema. Jos yksinkertaisen tavaratuotannon harjoittamisen tarkoituksena ei ole abstrakti rikkauden hankinta, niin mistä ne tavoitteet tulevat muualta kuin *juuri perheen toisensuuntaisista pyrkimyksistä*? Tällä tavoin perhe ja sen tarpeet kutsutaan päällysrakenteen karkotuspaikastaan takaisin perustaan. Kun *Ennew ym.* puhuvat pienen tavaratalouden ja kapitalismin artikulaatiosta (vrt. myös mt. 319), niin mitä muuta tämä artikulaatio voi olla kuin voittoon pyrkivän kapitalistisen talouden ja perheen tarpeita tyydyttävän yksinkertaisen tavaratalouden keskinäistä artikulaatiota kapitalismin vallitessa. Perhesuhteet (patriarkaattina) jäävät kuitenkin *Ennewille ym.* eräänlaiseksi mustaksi laatikoksi, joka peittyy "yksinkertaisen tavaratuotannon" kapitalismispesifin ja deduktiivisen konseptin alle. Perhe asetetaan täten deduktiivisesti kapitalistiseen teoreettiseen yhteyteen "yksin-

kertaisen tavaratuotannon” käsitteen avulla. Vaikutusvaltaisimmin tähän mahdollisuuteen teoretisoida perheviljelmää ”yksinkertaisena tavaratuotantona” tiukassa deduktiivisessa yhteydessä kapitalismiin ja samalla oman *sisäisen logiikkansa* omaavana ”sukulaisuhteena” tarttui Harriet Friedmann. Voidakseen tehdä eron tshajanovilaiseen tuotantotavan käsitteeseen hän otti käyttöön ”tuotantomuodon” käsitteen, joka viittaa pelkästään yritystasoon, kun taas tuotantotapa on yhteiskuntamuodostumatasoinen termi. Kun yksinkertaisen tavaratuotannon konkreettisia muotoja näin voitiin nimittää tuotantomuodoiksi, ja liittää niihin perheen logiikka, ei luiskahdettu tshajanovilaiseen tuotantotavan käsitteeseen. Termin vaihto ei tietenkään vaikuta teorian sisältöön. Siksi strukturalistisen marxismin päävirtaus sai tosiasiallisesti tshajanovilaisen marxismin sisällön (ks. jälj.).

Tshajanovilainen marxismi siis yhdisti kaksi teemaa: 1) proletarisaation (tuottajien sisäisen differentiaation) ja epäsuoran keskittymisen (pientuottajien alistamisen *de facto* palkkatyöläisiksi) sekä 2) pienten tavarantuottajien sisäiseen logiikkaan perustuvan tosiasiallisen artikulaation. Marxilaisen diskurssin edustajat (esim. Buttel 1982; Alanen 1985a ja b) käsittivät tämän yhdistämisen jyrkkänä erona aikaisempaan populismiin ja myös modernisaatio-teoriaan – silloinkin kun he näkivät (eri tavoin ja vaihtelevassa määrin) rationaalista ydintä myös Tshajanovin teoriassa mm. Friedmannin, Deeren ja de Janvryn, Lehmannin (1982), Cookin ym. tavoin. Tshajanovin ”tuotantotavan” ja tshajanovilaisen marxismin ”tuotantomuodon” välinen ero on yhdenmukainen sen eron kanssa, joka tehtiin kehitysmaateoriassa aluksi riippuvuusteorian (maailmanjärjestelmäteorian) ja artikulaatioteorian välillä. Edellinen väitti kaikkea kapitalistiseksi, jälkimmäinen taas teoretisoi kehitysmaitten ongelmia tuotantotapojen artikulaation kautta. Myöhemmin tulen osoittamaan myös tämän eron paljolti näennäiseksi.

McMichael ja Buttel (1990) täsmentävät tshajanovilaisen marxismin yleiseksi kannaksi, jonka mukaan ”talonpoikaistaloudella” tai ”perheviljelmällä” yksinkertaisena tavarataloutena, pienenä tavarataloutena tai esikapitalistisena jäänteenä on kapitalistisesta yrityksestä eroava toimintalogiikka, joka on vastakkainen kapitalistiselle yritykselle tai ainakin modifioi sitä (mt. 94–95, 106).¹

¹ Termi tshajanovilainen sopii tähän yhteyteen erityisen hyvin, koska teoriahistoriallisesti nimenomaan Tshajanov on kehitellyt enemmän kuin kukaan muu tätä aspektia talonpoikaisproblematiikan näkökulmasta. Hänen vaikutuksensa näkyy usein eksplisiittisesti sekä uuden kehitysmaatutkimuksen (Amin, Meillassoux) että maaseutusosiologian muotoiluissa. Tshajanov ei ollut kuitenkaan ainoa tämänkaltainen teoreetikko. Samantapaisia kehitteilyitä löydetään mm. Karl Polanyilta. Näin ollen tshajanovilaisuutta ei pidä liittää vain A.

3.1.3.2. A. V. Tshajanov¹ ja strukturalistinen marxismi

Tshajanovin talonpoikaisen tuotantotavan² teoria perustuu ajatukseen talonpoikaistalouksien sisäisestä logiikasta. Tshajanovin pyrkimyksenä oli luoda teoria sellaisesta "maatalouden perhetaloudesta", joka ei käytä palkkatyötä (Tschajanow³ 1923, erit. 16). Tällaisen tuotantoyksikön sisäinen toimintalogiikka edellyttää luontaistaloutta (Chayanov 1966, 25–27), ts. se sisältää kestävämmän (ks. Roseberry 1986) oletuksen kapitalismia edeltäneestä toimeentulotaloudesta⁴. Tshajanov pyrkii tosin teoretisoimaan perheviljelmien asemaa myös tavaratuotannon yhteydessä⁵, mutta juuri tavaratuotantoon integroituminen hävittää Tshajanovin itsensäkin mukaan erityisen talonpoikaisen logiikan. Tutkiessaan vuosisadan alun Venäjän pitkälti jo tavaratuotantoon perustunutta yhteiskuntaa hän kuitenkin lähtee luontaistuotannon valitsevuudesta (Chayanov 1966, 25–27). Hän käsittelee tavaratuotantoa intensiivisesti harjoitettavia talonpoikia ikään kuin heidän maatilataloutensa perustuisi sittenkin luontaistuotantoon, kuten mm. Cook ja Binford panevat merkille⁶ (1986, 26; vrt. myös Peltonen 1984). Tshajanovin nykyiset seuraajat⁷

V. Tshajanovin suoraviivaiseen vaikutukseen, vaan pikemminkin erilaisten teorioiden erityiseen populistis-ruralistiseen aspektiin.

1 Ristiriidoista kokonaiskuvan kannalta, ks. mm. Patnaik 1979 ja Peltonen 1984. Peltosen analyysi on huomattavan informatiivinen. Kansainvälisenkin keskustelun näkökulmasta artikkeli sisältää olennaista uutta Tshajanovin ajattelun evoluutiosta.

2 Tshajanov ei itse käyttänyt tuotantotavan termiä, vaan sellaisia ilmaisuja kuten "perhetyöyksikkö" tai "talonpoikainen perheviljelämä", "vapaa perhetyötalous", mutta kuitenkin tavalla, joka marxilaiselle kielelle käännettynä vastaisi tuotantotavan termiä (ks. Chayanov 1966, esim. 2–3, 27–28).

3 Tschajanow on saksankielinen litterointivastine englanninkieliselle Chyanoville ja suomenkieliselle Tshajanoville.

4 Tätä teoriaa talonpoikaisesta luontaistaloudesta toimeentulotaloutena on sittemmin sovellettu runsaasti esivaltioillisten (myös metsästys- ja keräily-) yhteiskuntien tutkimiseen. Yksittäisenä tutkielmana lienee tunnetuin Marshall Sahlinsin "Stone Age Economics" (1972). Konseption tällaisen soveltamisen kritiikistä, ks. Godelier 1987.

5 Hänen englanninkielinen teoksensa sisältää kaksi tutkielmaa, joista huomattavasti laajempi ja empiiristä aineistoa hyödyntävä tutkielma "Peasant Farm Organization" kehittää teoriaa sen oletuksen pohjalta, että yhteiskunta perustuu tavaratuotantoon ja talonpojat ovat ratkaisevasti riippuvaisia siitä (ks. esim. 195–196).

6 Siksi se Cookin (1985, 157) käsitys, että Tshajanovin "luontaistalouden konseptio" olisi "marxilainen", on erittäin problemaattinen (vrt. edellä käsitellyt Tshajanovin neoklassiset sitoumukset, kohdassa 2.5.1.1).

7 Tämä näkyy jo Tshajanovin englanninkielisen käännöskokoelman otsikossa. Tshajanovin kahden tutkielman käännökseen perustuvan teoksen nimi, *The Theory of Peasant Economy* on

lukevatkin hänen teoriaansa tästä näkökulmasta (Cook & Binford 1986, 2). Esimerkiksi Schulman ym. (1989, 525) samaistavat "traditionaalisen" toimintalogiikan Tshajanovin teoriaan ja asettavat sen vastakkain marxilaisen, vielä nimenomaisesti Leninin teorian kanssa. Leninin teorian puolestaan väitetään (Carol A. Smith 1984a, 60–61 ja 90–91; Lehmann 1982, 135 sekä Goodmanin ym. 1987, 146) sisältävän esimerkiksi oletuksen suoraviivaisesta teollisuuden tuottajien differentiaatiosta ja tuotannon keskittymisestä. Tämän dikotomisen asetelman pohjalta on sittemmin tehty runsaasti empiiristä tutkimusta, jossa on pyritty vertailemaan näitä teorioita kilpailevina hypoteeseina (ks. esim. Schulmanin ym. yhteenveto 1989, 525–529).

Koko asetelma Tshajanov vs. Lenin sisältää kyseenalaisia piirteitä. Seuraava esimerkki valaisee sitä tapaa, joilla myös marxistit ovat hyödyntäneet Tshajanovin teoriaa. Esimerkiksi (ajoittain myös marxilaisena profiloitumaan pyrkivä) Theodor Shanin (1986, 5), David Lehmann (1982, erit. 141) ja Basile Kerblay (1987) väittävät, että Tshajanovilla oli jo ammattinsa vuoksi erilainen tutkimusintressi kuin Leninillä. Tshajanoville oli tärkeintä teorian muotoileminen talonpoikien tilanpidon sisäisestä organisoinnista, kun taas Lenin oli kiinnostunut yleisemmistä kapitalismin rakennelaeista (Lehmann 1982, 145). Siksi Tshajanovin teoriaa olisi luettava eräänlaisena "mikroteoria" (Lehmann) tai "analyysina alhaalta", joka ei sulje pois makrotasoa tai "materiaalisia ja rakenteellisia määräävyyksiä" (Shanin). Siksi jonkinlainen, molempien kestäviä puolia hyödyntävä kompromissi tai synteesi olisi mahdollinen (Lehmann 1982; Deere & de Janvry 1981; Friedmann 1980a ja 1982a).

Tällainen jako makro- ja mikroteoriaan on kuitenkin virheellinen.¹ Tshajanovin neoklassiset sitoumukset ovat mitä ilmeisimmin ristiriidassa paitsi marxilaisen holismin kanssa, myös konkreettisesti sen kanssa, miten Lenin tulkitsi Marxia. Marxilaisesta holismista katsoen tämä makro- ja mikroteorian vastakkaisuus hajoaa, koska "pääoman tyypit ja edellytykset ovat välttämättä yhtä vaihtelevia ja muuttuvia kuin ovat ne työvoiman tyypit ja edellytykset, joita pääoma käyttää hyväkseen", kuten Cook ja Binford korostavat

kääntäjien oma termi. Sillä halutaan tulkita erään kääntäjän (R. E. F. Smith 1980) ilmoituksen mukaan Tshajanovin "pääteoksen" ilmaisua, joka tosin on "hienokseltaan epäselvä, mahdollisesti harkitusti", koska se näin vastaa paremmin kirjoittajan intentiota Venäjän vallankumouksen jälkeisissä julkaisuolosuhteissa.

¹ Tshajanov ei sitä paitsi ollut mikään epäpoliittinen talonpoikien tuotantoa organisoiva teknokraatti, vaan hyvin tietoinen myös neoklassisen teoriansa ja Leninin marxismin välisestä erosta (ks. Patnaik 1979, 378–379).

(1986, 3)¹. Pääomasuhde voi ilmetä mitä erilaisimmissa tuotannon organisoinnin muodoissa ja myös työvoimatyypeissä. Maatalouden tavaratuotantoa harjoittavat pienyritykset ovat – kuten Lenin ja monet muut maatalouden pientuotannon klassikot korostavat – erityisen epävakaita (Levin & Neocosmos 1989). Kaikki loogiset vaihtoehdot: hajoaminen (yrityksen pakko-luovutus, puoliproletarisaatio), uusintaminen, uudelleenelpyminen ja kapitalistiseksi muuttuminen (ja siis myös edestakainen siksak-liike) ovat riippuvaisia niistä konkreettisista olosuhteista, joissa tuotantoa harjoitetaan kapitalististen tuotantosuhteitten vallitessa (mt. 251). Näin ollen kapitalismin kehitys ei suinkaan välttämättä samaistu empiristisen teorian olettamalla tavalla palkkatyön kehitykseen. Tämän kannalta on johdonmukaista, kuten McMichael (1977, 510) on erikseen osoittanut, että Lenin ei reaalisissa analyysissään, ei edes varhaisvaiheen *Kapitalismin kehitys Venäjällä* -teoksessaan, suinkaan samaista kapitalistista kehitystä empiristiseen tapaan tarkastella sitä yksinomaan palkkatyöläistymisenä (ks. myös McMichael & Buttel 1990, 93, 98).²

Sen Marx-tulkinnan tai sen yhteiskuntateorian mukaan, jota tässä tutkielmassa puolustan, tutkimuksella ei voi olla edes periaatteessa kokonaisuudesta irrotettua erillistä mikroteorian kohdetta. Esimerkiksi Tshajanoville niin tärkeät perheviljelmien demografiset ja elämänkaareen liittyvät muutokset eivät ole selitettävissä perheviljelmistä itsestään käsin. Tällä en tieten-

1 Vaikka Cook ja Binford (1986) pyrkivätkin liittämään perheen demografiset tekijät ja elämänkaaren laajempaan yhteiskunnalliseen yhteyteen – ja korostavat tällaisen käsittelytavan radikaalia eroa tshajanovilaisesta teoretisoinnista – he eivät kuitenkaan problematisoi tshajanovilaisia kategorioita loppuun saakka. He eivät tarkastele näiden kategorioiden itsensä muotoutumista kapitalistisista tuotantosuhteista käsin, ts. he eivät etsi niiden olemassaolon tai uusintamisen erityisen muodon selitystä kapitalismista. Tulos vaikuttaa ”leniniläiseen” teoriaan (he itse pitävät kantaansa leniniläisenä) yksinkertaisesti liitettyä erilliseltä elementiltä. Cook menee aikaisemmassa kirjoituksessaan vielä pitemmälle Tshajanovin perustelemattomassa marxilaistamisessa. Hän (1985, 157) nimittäin pitää Tshajanovin neoklassisia sitoumuksia vain ”marginalistisen taloustieteen heuristisena käyttönä”.

2 Ks. ”Kapitalismin kehitys Venäjällä” ([1899] Kootut teokset, osa 3, esim. s. 271). Eräessä myöhäiskirjoituksessaan Lenin esittää nimenomaisesti omana kantanaan, että ”Marxilla ei ollut mitään yksioikoista ja suoraviivaista käsitystä maanviljelyksessä tapahtuvan keskittymisprosessin muodoista” (Lenin [1921] Kootut teokset, osa 33, s. 115). Tämä on sama kuin McMichaelin ja Buttelin (1990) käsitys Marxista (ks. myös 4.2). Tosin on samalla todettava, että Lenin eksplisiittisissä teoreettisissa muotoiluissaan korosti palkkatyöläistymisen tendenssiä, ja myös yliarvioi aluksi sitä omankin käsityksensä mukaan, minkä hän korjasi käsi-kirjoituksessaan ”Sosialidemokratian agrariohjelma Venäjän ensimmäisessä vallankumouksessa vuosina 1905–1907” (Kootut teokset, osa 13, ks. Hussain & Tribe 1981b).

kään halua objektivoida perheviljelmiä jonkin pääoman logiikan toimeenpanijoiksi (korvaten metodologisen individualismin yhtä kestävämmällä metodologisella holismilla). Asetan yksinkertaisesti kysymyksenalaiseksi teorian, joka lähtee puhtaasti tuotantoyksikön sisäisestä logiikasta. Tästä logiikasta käsin mikroteoreetikot kuitenkin haluavat kehittää maatalouden pientuotantoteoriaa. Seurauksena on eksplisiittinen ja implisiittinen, suora tai epäsuora artikulaatioteoria (Goodman ym. 1987, 146–147).

Talonpoikaisen tuotantoyksikön sisäisen logiikan erityislaatu selittyy Tshajanovin mukaan *talonpoikaisperheitten demografisen rakenteen ja elämänkaaren vaiheille ominaisista tarpeista*. Työvoima, pääoma ja usein myöskään maanomistus eivät ole perheviljelmillä eriytyneet eri henkilöiden väliseksi suhteeksi. Perheviljelmien tuloja ei siksi voida "hajottaa" eri tuotantokelijöiden mukaisesti (työpalkkaan, maanvuokraan, voittoon), kuten kapitalistisessa tuotantoprosessissa, vaan ne muodostavat yksinkertaisen "perhetulon" (Chayanov 1966, 5). Perheviljelmän työkykyiset perheenjäsenet "sietävät" Tshajanovin mukaan "raadantaa" ("itseriistoa"), siinä määrin kuin he "subjektiivisesti arvioiden" pitävät sitä "traditionaalisin" perustein samanarvoisena niiden "perhetarpeiden" kanssa, joiden tyydyttämiseksi työtä tehdään. Näin ymmärretyn "tasapainotilan" saavuttamisen jälkeen on aivan loogista päätellä, että lisätyö on "tarkoituksetonta" (mt. 6, 12), ja ettei yritysraakenne myöskään implikoi *minkäänlaista voittopyrkimystä*. Perhetarpeitten tyydyttämiseen vaikuttavat luonnonolojen ja ulkoisten yhteiskunnallisten ehtojen (markkinahinnat, feodaalinen maankorko, verot jne.) ohella nimenomaan perhekoko ja perheen jakautuminen kuluttaviin ja työkykyisiin jäseniin (mt. 6, 78). Mitä epäedullisempi on *kuluttavien perheenjäsenten suhde työkykyisiin perheen elämänkaaren kussakin vaiheessa*, sitä suurempi tarve on itseriistoon. Tämä logiikka on koko tshajanovilaisen mikroteorian ydin. Teoria on aivan uusklassisen teorian (sen marginalistisen muunnelman) olettusten mukainen sikäli, että kulutuksen ja raadannan tasapaino perustuu *perheen* subjektiiviseen arvioon lisäraadannan tuottamasta hyödystä vapaa-aikaan verrattuna (Millar 1970, 220; vrt. Clarke 1982, 153–154). Tshajanovin rajoitettujen tarpeitten marginalistinen teoriansa on siis tältä osin täysin tietoista *subjektivistista essentialismia* (Levin & Neocosmos 1989, 250; myös Alanen 1985a)¹.

¹ Arvostelu subjektivismista on johdonmukaista silloin, kun Tshajanovia luetaan uusklassisessa kontekstissa. Jotkin Tshajanovin kirjoitusten kohdat, jotka viittaavat patriarkaattiin,

Esittelemäni *subjektivismi*¹ liittyy *marxilaisen strukturalismin yhteydessä yksinkertaiseen tavaratuotantoon*. Se on jotakin, joka on mahdollista kapitalistisen ja myös maatalouden omien pientuottajien kilpailun rajoissa. Se ilmaisee erityisessä, ei-kapitalistisessa tai suorastaan antikapitalistisessa (yhteisösuhteista kumpuavassa) suunnassa kotitalouden/perheen erityisiä subjektiivisia tarpeita, ja tekee välttämättömäksi tällaisen yrityksen erittelyn muun kuin abstraktin rahan maksimoinnin, ts. voiton hankinnan näkökulmasta. Kapitalistisen talouden objektiivisen voittokategorian tilalle tulee tässä konseptiossa yleensä subjektiivisesti määritelty *ei-kapitalistinen /antikapitalistinen tarpeentyydytys*, tosin aina *kapitalistisen kilpailun* ja siihen usein liittyvän talonpoikaiston "riiston" *reunaehtojen rajoissa*.

Tämän tshajanovilaisen marxismin yleisnäkökulman mukaan *pienien tavaratuottajien toiminta määräytyy kaksinaisesti*: kapitalismin laeista ja niiden kanssa kilpailevasta tai niille vastakkaisesta perhelogiikasta (tai kotitalouden logiikasta) käsin. On vielä erikseen korostettava, että perhelogiikka oletetaan aina luonteeltaan ei-kapitalistiseksi. Se vastaa tuotantoyksikön ymmärtämistä esi-/ei-kapitalistisena. Tämä näkökulma on yhteistä Friedmannille (joka ei postuloi teoriaansa kuitenkaan riistoa, ks. 3.1.3.3), Bernsteinille (1976–1981), Vergopoulosille (1976 ja 1978), Gilbertille (1982), Hedleylle (1976–1981), Wolpelle (1972 ja 1980), Carol A. Smithille (1983–1986) ja monille muille.²

ovat olleet perusteena hänen teoriansa kehittämiselle strukturalistiseen suuntaan Teodor Shaninin (1972) tavoin (ks. 2.5.2).

1 Jos kuitenkin subjektivistiselle "itseriiston" konseptiolle annetaan työvoiman objektiivisia kulutustarpeita (uusintamistarpeina) korostava sisältö, kuten liitettäessä tshajanovilainen "mikroteoria" osaksi marxilaista teoriaa – pääoman kasaamispakosta puhumattakaan (esimerkkeinä Lehmann 1982 ja Schulman ym. 1989) – irrottaudutaan kaikista Tshajanovin perustavista olettamuksista.

2 Leo Granberg (1989, 18–29, ks. myös 1986, 248–249, 251–253) arvostelee Friedmannin kantaa, jonka mukaan yksinkertaisella tavaratuotannolle ei "ole rakenteellista vaatimusta voittoon, ei absoluuttiseen, eikä suhteelliseen" (1989, 22). Granberg päättelee (puhtaan) maankorkoteorian pohjalta aivan oikein, että ainakin sukupolvenvaihdoksen yhteydessä edellytetään myös perhefarmilta voittoa. Granbergin kritiikki ei osu maaliinsa, sillä toki Friedmannin edellyttää "yksinkertaiselta tavaratuotannolta" voittoa, mutta ei rajattomasti, vaan ainoastaan siinä määrin kuin se on yrityksen kilpailukyvyllä välttämätöntä. Friedmann (1978b, 563) korostaa Granbergin siteeraamassa kohdassa pikemminkin perheen avulla saadun paremman voittostrategian antamaa "kilpailuetua kapitalistiseen tuotantoon nähden". Friedmannin kanta on tältä osin sopusoinnussa myöskin Marxin kannan kanssa. "Lisäarvoteorioiden" ensimmäisessä osassa Marx korostaa, että talonpojat eivät vaihda tuottamiaan tavaroita "työn", vaan "tavaroiden myyjinä". Talonpoikainen yritys ei toisin sanoen sellaisenaan perustu abstraktin työn kasaamisen tavoitteelle, vaan toimeentulon turvaamiselle. Tässä mielessä "heidän tuotantoaan ei ole alistettu kapitalistiselle tuotantotavalle" (Marx 1965,

Palaan jäljempänä näiden teorioiden tyypittelyyn ja yleiseen kritiikkiin. Sitä ennen kuitenkin havainnollistan tätä teoriasuuntausta esittelemällä tshajanovilaisen marxismin ehkä vaikutusvaltaisimman edustajan, Harriet Friedmannin, konseptiota. Seuraavassa esitetty argumentaatio sopii lähes¹ jokaisessa yksityiskohdassaan toisen vaikutusvaltaisen teoreetikon, Henry Bernsteinin, aikaisemmin puolustaman teorian arvioimiseen². Tärkein syy Friedmannin esimerkiksi valitsemiselle on kuitenkin se, että hän on ehkä kehittänyt kaikkein pisimmälle sitä "kaksoismääräytymistä", jossa pientuotantoa analysoidaan yhtäältä kapitalistisen yhteiskunnan yleisten lainalaisuuksien ja toisaalta pientuotannon omien sisäisten lainalaisuuksien ("sisäisen logiikan") yhteisvaikutuksena. Se on tästä syystä myös erityisen hyvä vertailukohta suuntauksen muiden muunnelmien tiiviille esittelylle ja erittelylle (3.1.1.4).

3.3.1.3. Harriet Friedmannin³ tshajanovilainen marxismi

Pidän siis Friedmannia "tshajanovilaisena marxistina". Hän tosin sanoutuu irti tshajanovilaisesta talonpoikaisen tuotantotavan teoriasta.

(E)mpiirisenä yleistyksenä "talonpoikaisto" sulkee piiriinsä suurehkon osan agraarisista organisaatioista. Sen yhteys johtuu pääasiallisesti sen vastakohdasta primitiivisiin maanviljelijöihin ja yksinkertaiseen tavaratuotantoon ja kapitalismiin perustuviin tuottajiin. Toisin sanoen, talonpoikaiston yhdistävä ja erottava ominaisuus on sen osittaisessa integraatiossa markkinoihin. (1980a, 166).

Tästä syystä

382–383). Friedmann viittaa usein juuri tähän kohtaan, eikä siinä sellaisenaan ole mitään populistista tai tshajanovilaista. Populistiseksi se tulee, kun tämä kapitalismille alistamaton tuotantotapa käsitetään ei-kapitalistiseksi siinä mielessä, että se kapitalismin oloissaan ei voi toimia muuten kuin erityisen toimeentulologiikan mukaisesti.

¹ Friedmannin implisiittistä antikapitalismia lukuunottamatta.

² Irrottauduttuaan tästä diskurssista Henry Bernstein on ryhtynyt itsekin kehittämään eteenpäin sitä vaihtoehtoista diskurssia, jonka lähtökohtia Gibbon ja Neocosmos (1985) muotoilevat uraauurtavan kritiikkinsä yhteydessä (Bernstein 1986a ja b, 1977a ja b, 1988; ks. Bernstein & Campbell 1985, 14; erit. alaviite 4). Bernstein (erit. 1987, myös 1986a) esittää hyvin yksityiskohtaisen kritiikin myös Harriet Friedmannin teoriasta.

³ Friedmann 1978–1987.

yritykset konstruoida sellainen talonpoikaiston deduktiivinen teoria kuin Tshajanovin ovat (...) johtaneet harhaan. (...) [Empiirisenä yleistyksenä talonpoika (I.A.)] ei salli väittämien johtamista. "Talonpoikia" ei voida analysoida sukulaisuuden logiikan, markkinoiden logiikan tai minkään muun yleisen teorian avulla. (Mt. 166).

Yllä sanottu on sopusoinnussa Ennewin ym. edellä käsitellyn artikkelin kanssa. Talonpoikaistaloutta luonnehtii aina erityislaatuinen toimeentulotalous, nimittäin käyttöarvotuotanto välittömään kulutukseen vaikka siihen ei kuulukaan joitakin universaalisia lainalaisuuksia. Sen sijaan *kehittyneiden kapitalististen maitten perheviljelmien uusintamisedot ovat talonpojan vastakohtana perheen omaa työvoimaa lukuunottamatta totaalisesti tavarasuhteitten välittämiä.* (1982a, 2).

Koska kehittyneiden kapitalististen maitten perheviljelmiä on näin mahdollista käsitellä "yksinkertaisena tavaratuotantona", *teoria voidaan asettaa tiukkaan deduktiiviseen yhteyteen kapitalistista tuotantotapaa kuvaavien määreitten kanssa.* Tästä näkökulmasta siihen ei sisälly vielä lainkaan artikulaatioteoriaa.

Yksinkertainen tavaratuotanto on konseptio, joka sijoittuu deduktiivisen teorian sisälle. Markkinoitten logiikka, joka sisältää työvoiman, maan ja pääoman markkinat, sallii tavaranomistajien kaikkien luokkien uusintamisedtojen johtamisen monimutkaisessa keskinäissuhteessaan. (Friedmann 1980a, 167).

Kypsan kapitalismin merkityksessä perhefarmi siis on täysin arvolain ehdoille alistettu "yritys" (1982a, 12), joka voidaan käsitteellistää Marxin poliittisen taloustieteen pohjalta.

Friedmannin *politiikan konseptio* on huomattavasti vähemmän kehitelty, mutta liittyy kuitenkin poliittisen taloustieteen strukturalistiseen yhteyteen. Eräässä kirjoituksistaan hän korostaa, että yksinkertaiseen tavaratuotantoon perustuvat maatalousytykset astuvat mukaan kansalliseen politiikkaan samaan tapaan kuin kapitalistit ja proletaarit muodostaen muuttuvia luokkia ja sektoreita kansakuntien sisälle (1983, 256 257). Itsessään ehdollisen "luokkamudostuman" analyysin (mt. 255) perustana ovat poliittisen taloustieteen pohjalta *reduktiivisesti hahmotetut intressit.* Yksinkertaiseen tavaratalouteen perustuvien yrittäjäperheitten poliittiset vaikutusmahdollisuudet, aina maataloustuotteitten hintatasoon asti, ovat althusserilaisittain *luokkataisteluky-*

myksiä, joiden tulos on riippuvainen monista maataloussektorin ulkoisista yleistaloudellisista ja -poliittisista tekijöistä (vrt. 1978b, 1982b ja 1983).

Friedmannin empiirisissä analyyseissä ei eksplikoida *ideologiaa* lainkaan, ja teoreettisissa kirjoituksissa sen tarkastelu rajoittuu yksittäisiin viittauksiin (ks. esim. Friedmann 1982a, 21, 25). Harvoista teoreettisista huomautuksista päätellen se – samoin kuin politiikka (mt. 25) – jäsennetään althusserilaiselle strukturalistiselle marxismille ominaisella tavalla *suhteellisen autonomiseksi tasoiksi*, minkä vuoksi molemmat esiintyvät analyyseissä ”historiallisesti annettuina” ”suhteina” kuten Friedmann itse ilmaisee (mt. 25). Käytännössä näiden ei-taloudellisten suhteitten eksplisiittinen käyttö empiirisissä analyyseissä on tälle marxismin suuntaukselle tyypillisesti ad hoc -luonteista.

Esimerkiksi politiikasta tulee niissä käytännössä tekijä, joka vaikuttaa talouteen pluralistisen ontologian oletusten mukaisesti ulkoisen voiman tavoin.

Toisesta näkökulmasta on korostettava, että moderni perheyritys ei ole Friedmannin mukaan missään kulttuurihistoriallisesti välittyneessä ideologiassa yhteydessä esikapitalistisen maatalouden talonpoikaiseen pientuotantoon. Hän korostaakin sitä, miten Pohjois-Amerikassa perhefarmit perustettiin jo alunperin puhtaasti yrityksiksi. Siksi niitä koskevassa teoretisoinnissa ei tarvitse spekuloida jollakin esikapitalistisen ideologisen jäänteiden ajatuksella (1982a, 4). Näin ollen kaiken talonpoikaiseksi tunnistetun kulttuurin tai ideologian täytyy myös Euroopan nykyaikaisilla perhefarmeilla olla tosiasiallisesti ei-talonpoikaista, ts. pelkästään kapitalismista nousevaa ja täysin mukautunutta sen ehtoihin.

Friedmannin sinänsä vain viitteellisiksi jäävissä politiikka- ja ideologia-konseptioissa esiintyy näin ollen althusserilaiselle marxismille ominaisella tavalla *kaksi ristiriitaista aspektia*, ekonomistis-luokkareduktiivinen ja pluralistinen elementti. Myöhemmin kuitenkin osoitan, että Friedmann *tosiasiallisesti* nojaa implisiittisesti *vain deduktiivis-reduktiiviseen* ideologiakonseptioon, jota nimitän universaaliksi antikapitalismiksi.

Aiemmin totesin maatalouden pientuotannon ei-kapitalistisen luonteen tähdentämisen johtavan kysymykseen perheestä, ja näin todella tapahtuu Friedmannin projektissa. *Yksinkertaisen tavaratuotannon ei-kapitalistisuus* eli sen yhteisöllisyys¹ perustuu palkkatyön sijasta ”perheeseen” ja ”sukulai-

¹ Monien muiden tutkijoiden tapaan Friedmann ei käytä termiä yhteisöllisyys. Mielestäni yhteisö -termistä on sen kaikesta historiallisesta kuormittuneisuudesta huolimatta (vrt.

suuteen" (1978a, 76; 1978b, 561–563; 1980a, 175–176). Kaikki ydinperheen ylittävä yhteisöllisyys on määritelmällisesti talonpoikaista, eikä sillä ole myöskään "teoreettista statusta poliittisessa taloustieteessä" (1980a, 164, 167). Siten poliittisen taloustieteen piiriin eivät sisälly maatalouden pientuottajien eitaloudelliset riippuvuussuhteet eivätkä esikapitalistiset riistosuhteet (mt. 165–166, 168–169). Mutta perheviljelmän ulkopuolella vallitseva tavaratalouskaan ei toisaalta vaikuta perheen sisäisiin yhteisösuhteisiin: "arvolaki pysähtyy yksinkertaisen tavaratuotantoyrityksen rajoille, jonka sisäiset suhteet ovat muiden periaatteitten, yleisesti sukupuolen mukaisen työnjaon, sukulaisuusvelvoitteitten ja patriarkaatin hallitsemia" (1982a, 12). "Kilpailun rajoissa välitön kulutus, lykätty kulutus tai yrityksen laajentaminen ovat subjektiivisia päätöksiä" (1978b, 562). Tämä *subjektiviteetti ei kuitenkaan aiheuta pienen tavarantuottajan muuttumista kapitalistiseksi yritykseksi, vaan johtaa päin vastoin maatalouden laajenevaan perheviljelmävaltaistumiseen.*

Friedmann lähtee siitä "tshajanovilaisia marxisteja" luonnehtivasta oletuksesta, että differentiaation paineesta huolimatta maatalous tai ainakin sen erityiset sektorit koostuvat pääosin perheviljelmistä. Palkkatyöhön näillä tiloilla ei kiinnitetä juurikaan huomiota, tai sitten se ikään kuin lakaistaan maton alle. Friedmann tosin pitää välttämättömänä perheiden elämänkaaresta aiheutuvan työvoimatarjonnan vaihtelun vuoksi sekä palkkatyövoiman käyttöä että perheen nuorempien poikien hakeutumista palkkatyöhön perhesyklin tietyissä vaiheissa. Tämä on kuitenkin perhetyöhön nähden alisteinen, residuaalinen ilmiö (1982a, 2, 7, 9, 16), ja toisaalta myös maatyöläisten asema on analoginen omistajaperheen jäsenten kanssa (1986a, 59¹). Maatalous on perheviljelmävaltaista vain, koska perhe on kapitalistisia yrityksiä kilpailukykyisempi. Jos teknologiset ehdot ovat samoja, perheviljelmä on kilpailukykyisempi etenkin työvoimansa paremman työmotivaation ja mobilisaatiokyvyn, mutta myös perheen kulutuksen joustavuuden ansiosta (1982a, 13–15). Kun viljelijäperheet ovat kilpailukykyisiä, *koko* tuotantorakenne perheviljelmävaltaistuu perheiden vastauksena sisäisiin demografisiin paineisiin.

modernisaatioteoria) tullut sosiologian yleiskielessä hyvin kommunikoiva termi, joka viittaa yksinkertaisesti tavarasuhteitten vastakohtaan.

¹ Se on "enemmänkin sukua esikapitalistiselle kotitalouden 'palvelijalle' tai oppipojalle kuin modernille palkkatyöläiselle" (mt.).

Viimeaikaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että farmiperheet ajattelevat poikien yhtäläisellä perinnöllä olevan suuren merkityksen. He rajoittavat hedelmällisyyttä ottaakseen huomioon perimisen niin, että ei vaaranneta yrityksen kilpailukykyä tai alenneta kotitalouden elintasoja ... ; he estävät poikien siirtymisen muihin ammatteihin paitsi silloin kun yritys on "köyhä" ... (....) Laajennetun uusintamisen demografiset paineet, jotka täytyy sovittaa kilpailuun, luovat täten tendenssin kohti "fissiota" (...), jossa yhden kotitalousyrittäjän synnyttämä tulo käytetään perustamaan samaa mittakaavaa oleva uusi.

Tämä ero laajennetussa uusintamisessa kapitalististen ja yksinkertaiseen tavaratuotantoon perustuvien yritysten välillä ilmenee vaikutuksissa kilpailuun. Kapitalistinen kasautuminen ei synnytä uusia yrityksiä lisäämään kilpailua ... ; todellakin (...) kasautumisen eri asteet yritysten kesken johtavat keskittymiseen. (...) Laajennettu uusintaminen "fission" välityksellä lisää kilpailevien yritysten määrää. (Friedmann 1978a, 87–88).

Tshajanovilainen subjektivismi tulee Friedmannin teoriaan viljelijäperheen tai hänen omaa ilmaisuaan käyttäen "perheviljelmien" "ei-kapitalistisen" toimintatavan välityksellä (1980a, 158–159, 166). Tuotantoa pyritään harjoittamaan *perheen yleisten kulutustarpeiden* (1986a, 47) ja vielä erikseen *seuraavan sukupolven perhetuottajan* (maatilan perivien poikien) *näkökulmasta*. Subjektiiiset tekijät siis nousevat perheen tarpeista, ja ilman tätä ei oikeastaan voi ymmärtää Tshajanovin tärkeää "itseriiston" subjektiiivista konseptiä. Sillä ei tarkoiteta marxilaisittain alikulutusta (Kautsky) tai työn ryöstöä (Lenin) työvoiman objektiivisiin uusintamistarpeisiin liittyvinä ilmauksina.

Vaikka Friedmann hylkääkin Tshajanovin teorian neoklassiset perustelut, hän hyväksyy täysin eksplisiittisesti ajatuksen perheviljelmien tshajanovilaisesta kalkulaatiotavasta (1978b, 560–562). Näin perheviljelmien kapitalistisista yrityksistä poikkeava sisäinen toimintalogiikka johtaa siihen, että yhteiskuntaa analysoidaan *kahdenlaisten taloustyyppien, kapitalististen ja ei-kapitalististen yritysten artikulaationa*. Tämä on todettava siitä huolimatta, että varsinainen artikulaatioteoreetikkojen (Meillassoux, Amin, Rey, Servolin, Vergopoulos) kannalta keskeinen tuotantotavan käsite liittyy Friedmannin mukaan vain yhteiskuntamuodostuman tasoon. Siksi erillistä tuotantoyksikköä, kuten "yksinkertaiseen tavaratuotantoon" perustuvaa modernia "perheviljelmää" on tarkoituksenmukaisempaa kutsua "tuotantomuodoksi" (1978b, 553; 1982, 5–9). Tuotantomuoto on toisin sanoen "lyhennelmäilmaisu fraasista tuotantoyksikkö jolla on spesifit tuotantosuhteet" (1983, 152). Mutta Friedmann ei tästä huolimatta välttä artikulaatioteoriaa.

Friedmann siis ymmärtää perhefarmit yksinkertaisen tavaratuotannon erityisen sisäisen logiikan mukaan toimiviksi tuotantoyksiköiksi, vaikka sen ulkoiset uusintamisedot ovatkin "kapitalistisen tuotantotavan" liikunnan lakien rajoittamat. Tämä ei eroa sisällöllisesti artikulaatioteoreetikoitten ajattelusta. MacEwen Scott paneekin merkille (1986b, 94), että Friedmannin kanta on täsmälleen sama kuin tunnetulla artikulaatioteoreetikolla Harold Wolpella (1980, 38–40)¹. Jos kysymyksessä ei ole artikulaatioteoria, voidaan kysyä Wolpen tavoin, miksi analyysiin eivät riitä kapitalistisen tuotantotavan omat kategoriat, kuten palkkatyö ja pääoma (mt. 41).

Ei ole mitään syytä asettaa kyseenalaiseksi itse perheen tai sen toimintaa välittävän perherakenteen vaikutusta, vaikkakin tällainen teoretisointi joutaa althusserilaisen strukturalismin puitteissa helposti pluralistiseen tekijäteoriaan. Friedmannin teorian pääongelma on kuitenkin toisaalla. Hän nimittäin olettaa, että *perheen toiminta suuntautuu aina* (ja riippumatta perheitten rakenteesta) *vain yhdellä erityisellä tavalla*. Vaikka hyväksyttäisiinkin se, että perheviljelmät eivät tee päätöksiä normaalin yrityslogiikan tapaan, vaan erityisen eettisen tai muun järkeilyn pohjalta, ja vaikka jotkut yksittäiset tuottajat epäilemättä menettelevätkin näin, tätä on vaikeata pitää "universaalisti validina", kuten Llambi (1988, 362) huomauttaa.

Jos Llambin epäilykset perheviljelmien sisäisen logiikan "universaalista validiudesta" osoittautuvat oikeaksi, sortuu Friedmannin teoria ja saman tien myös mm. Wolpen puolustama artikulaatioteoria. Llambi itse korostaa mm. pientuottajien välisten kulttuuristen erojen tärkeyttä (1988, 368). Tämä on tullut aikaisemmin esiin mm. Sonja Salamonin tutkimuksia eriteltäessä. Llambin (1988) sekä Llambin ja Cousinsin (1988) empiiristen tutkimusten mukaan myös ulkoiset ehdot (maan saatavuus, teknologian kehitysaste, riskit maataloudessa, valtion politiikka, sopimusviljely jne.) vaikuttavat voimakkaasti ja nopeasti perheen sisäiseen dynamiikkaan. Pientä tavarataloutta ei siksi erotakaan kapitalistisesta yrityksestä voittopyrkimyksen puuttuminen, vaikka pienen tavaratuottajan lähtökohtana ei ehkä aina olekaan suoraviivainen abstraktin rikkauden kasaaminen. "Minun kantani on, että kaikkia tavarantuottajia ohjaavat jotkin maksimaation periaatteet, jos he toivovat

¹ Tämä yhtäläisyys ei ole sattuma. Friedmann on itse hyödyntänyt erottelussaan Wolpea (ks. Wolpe 1972), mutta hän katsoo kuitenkin antaneensa Wolpen käsitteille eri sisällön. Tämä koskee Friedmannin erottelua yksinkertaisen tavaratuotannon ja talonpojan välillä. (1982, 35–36). Perustelu on huono, sillä talonpoikien kotitalouden logiikka on pohjimmiltaan identtistä yksinkertaisen tavaratuotannon yrityksen kanssa. Kumpikin olettaa tälle ulkoiseksi ja rajoittavaksi ehdoksi kapitalistisen yhteiskunnan.

parantavansa elintasoaan ja välttävänsä hädän markkinoilta”, *Llambi* kirjoittaa (1988, 354). Viimeaikaiset empiiriset tutkimukset Latinalaisesta Amerikasta, Intiasta ja muualtakin osoittavat pientuottajien keskuudessa esiintyvän reaalisen tendenssin kohti pieniä kapitalistisia yrityksiä, vaikka niiden tällä tiellä ylitettävä este olisikin verrattavissa ”Kiinan muuriin”, David Lehmannin ilmaisua käyttäkseni (1986b; Llambi 1989; Brass 1983 ja 1986a ja b).

Scott Cookin (1984a ja b) sekä *Cookin ja Leigh Binfordin* (1986) yhteistutkimuksen empiiriset tulokset osuvat välittömimmin Friedmannin teorian akilleen kantapäähän. He nimittäin päättelevät Meksikon maaseudun talonpoikaisia käsityöläisiä käsittelevien empiiristen tutkimustensa perusteella, että perheen oma työvoima jo demografiselta rakenteeltaan, perheen jäsenten suurena lukumääränä ilmaisee kapitalististen suhteiden kehitystä. Tuotantovälineiden määrän kasvu, perhetyövoiman ja palkatun työvoiman määrä nimittäin kehittyvät samansuuntaisesti. Vastoin (Tshajanovin ja) Friedmannin¹ oletuksia *perheen elämänkaaren edullinen työvoimatilanne toimiikin kasautumisen katalysoijana*. Se mahdollistaa tuottavuutta kohottavat investoinnit ja siirtymisen palkkatyövoiman käyttöön perhetyövoiman vähetessä perhesyklin myöhemmässä vaiheessa (Cook 1984a, 7, 21–22). Siksi kapitalistiseksi siirtymistä valmistelevaa vaihetta voidaan vastaavasti kutsua ”perheen sisäisen kasaamisen” vaiheeksi (mt. 29). *Cook ja Binford* päättelevätkin artikkelissaan seuraavaa:

Tshajanovilainen talonpoikais-käsityöläismäinen malli omaan käyttöön suuntautuvasta kotitaloustuotannosta, jossa perhetyötä ei avustettaisi tai jossa se on vallitsevaa ja jossa yksinkertainen pikemminkin kuin laajennettu uusintaminen on päämäärä, on pettävä sellaisten olosuhteitten valitessa, joissa kotitalouden säilyminen riippuu tavaroiden ostosta ja myynnistä kapitalistisessa taloudessa. Se luo illuusion, että enemmänkin kotitalouksien demografiset ja elämänkaarelliset tekijät kuin ympäröivän kapitalistisen järjestelmän sosioekonomiset tekijät tulevat todennäköisesti maaseudun yhteiskunnallisen talouden ensisijaiseksi liikkeellepanevaksi voimaksi. Vieläkin tärkeämpää on, että yhdistäessään demografiset ja elämänkaaren muuttajat yksinkertaisen uusintamisen logiikkaan, se estää sen uuden roolin ymmärtämisen, joka näillä muuttujilla saattaisi olla kapitalistisesti hallitussa tavaroiden pientuotannossa. (1986, 24).

¹ Cook ja Binford (1986, 2) liittävätkin Friedmannin eksplisiittisesti kritisoimiensa tshajanovilaisten teoreetikkojen joukkoon.

Tästä analyysistä on vain askel siihen, mitä *Gibbon ja Neocosmos* (1985, 178 ja 202) luonnostelevat perheen sisäisten valtasuhteitten ("patriarkaatin ongelman") analysoimiseksi. He eivät halua puhua tshajanovilaisittain "itseriistosta", vaan *toisten perheenjäsenten (vaimo, lapset) hyväksikäytöstä toisten (aikuinen mies) eduksi*. Viime aikoina on julkaistu tutkimuksia, jotka todistavat patriarkaatin suuresta vallasta myös kehittyneissä kapitalistissa maissa. Aina tässä vallankäytössä ei rajoituta ideologiseen suostutteluun ja painostukseen, vaan saatetaan jopa esimerkiksi kieltää lapselta oppivelvollisuuden jälkeinen koulunkäynti, jos se uhkaa tilan työvoimatilannetta tai tulevaisuutta (Lem 1988, 512–518). Samoin vanhemmat ja erityisesti isä osallistuvat aktiivisesti sellaiseen perintötilanteen järjestelyyn, jossa tilanjatkajan asema varmistetaan. Muut lapset eivät laillisista oikeuksistaan huolimatta ole jatkajaan nähden, etenkin perinnön suhteen, tasa-arvoisessa asemassa (erit. Symes & Appleton 1986, 358; Symes 1990). Aiheesta tehdyt tutkimukset¹ osoittavat myös, kuinka suurella määrällä jo yleiset perintö- ja järjestelymallit voivat vaihdella etnisen taustan ja paikalliskulttuurin mukaan. (Rogers 1983; Rogers 1985; Rogers & Salamon 1983; Carrols & Salamon; Salamon ym. 1986; Bourdieu 1976).

Kapitalismin ilmenemisestä perheen sisäisessä dynamiikassa Cookin ja Binfordin (1986, 22) tutkimus on kuitenkin erityisen kiinnostava. Heidän empiiristen laskelmiensa mukaan eräällä käsityön pientuotantosektorilla Meksikon syrjäseudulla siirtyminen kohti kapitalistisia suhteita ei olisi ollut edes periaatteessa mahdollista ilman äärimmäisen repressoivaa perheenjäsenten hyväksikäyttöä, koska paikkakunnan palkkataso oli jo minimaalisen alhainen. Kilpailijoiden jo saavuttaman korkeamman tuottavuuden vuoksi tie palkkatyöhön perustuvaan yritystoimintaan olisi ollut suljettu, sillä työläisille maksettu palkka olisi niellyt kaiken tuotteiden myynnistä saadun tulon. Siksi tuottavuuden nostoon tarvittavat investoinnit tulivat mahdollisiksi vain perheenjäsenten ankaran repression avulla.

Esitellyt luokkien syntyä selittävät tutkimukset eivät kuitenkaan ole ristiriidassa sen kanssa, mitä aikaisemmin olen sanonut Scottin moraalitaloudesta. Moraalitalous ei ole jotakin universaalialia antikapitalismia, vaan joukko normeja, jotka säätelevät mm. tavaratuotannon harjoittamista ja työvoima-

¹ Silti pitää paikkansa mitä Symes (1990, 281) kirjoittaa: "sosiologit ovat olleet haluttomia tutkimaan perheviljelmien sisäisiä dynamismeja".

markkinoita. Ne eivät estä esimerkiksi luokkajakoa – eivät myöskään Scottilla – mutta ne säätelevät sen ehtoja. Tietenkin nämä normit voivat olla esimerkiksi differentiaation kannalta vaihtelevalla tavalla suotuisia tai rajoitettavia. Koko se terävä dikotomia kapitalistisen tuotantotavan ja perheen sisäisen logiikan välillä, joka luonnehtii Friedmannin konseptiota on silti täysin kestävä. Tähän ja muihinkin ”tshajanovilaisen marxismin” yleisiin ongelmiin palaan myöhemmin yksityiskohtaisemmin.

Perheideologia ja vielä sen taustalla perheen materiaallinen institutionaalinen rakenne on siis Friedmannin teorialle mitä suurin ongelma, ja hän aloittaakin sen täsmentämisen vuoden 1986 kirjoituksissaan. Tätä edeltänyt teoria on pääteltävissä ideologiaan liittyvien mainintojen sijasta ensisijaisesti hänen ajattelunsa loogisesta rakenteesta. Kysymyksessä on siis *implisiittinen teoria*. Se selittää althusserilaisesti päällysrakenteesta (perherakenteista ja perheideologiasta) käsin sen, miksi yksinkertaisen tavaratuotannon perhetarpeisiin perustuva sisäinen logiikka on hänen teoriassaan todellakin ’universaaliksi validi’.

Tällainen perustan ja päällysrakenteen välisen suhteen teoria sisältyy asetelmaan erillisen ydinperheen sisäiset yhteisösuhteet vs. kapitalismin yleiset tavarasuhteet. Asetelma tosin vain mahdollistaa *universaalina antikapitalistisen toimintaorientaation*. Tästä piirteestä perhetuottajien universaalina ominaisuutena käsitettynä on Friedmannin teoriassa kuitenkin kysymys.¹

Yhdessä artikkeliluontoisessa kirja-arvostelussa tämä kanta tulee esille verraten selkeässä teoreettisessa muodossa.

Wright perustelee vakuuttavasti, että ekonomistit, jotka tulkitsevat työvoiman niukkuutta 1800-luvun Amerikassa ikään kuin se merkitsisi yksinkertaisesti korkeita palkkoja muuten täydellisillä markkinoilla, epäonnistuvat arvioinnissaan siinä, että työllistäminen palkkaa vastaan ei ollut pääkeino mobilisoida maataloustyövoimaa. ”Maanviljelijät pitivät parem-

¹ Tällaista arviota Friedmannin konseptiosta ei tietääkseni ole tehty muualla. Implisiittisesti tällaisen päätelmän tosin voisi tehdä Chevalierin pohdiskelun pohjalta (ks. 1983, 157–158). Tarkemmin katsoen Chevalier kuitenkin sekä artikkelissaan (mt. 179) että sen taustalla olevassa laajassa monografiassa (1982, 175–176) tyytyy Friedmannin omiin eksplikaatioihin.

Myös Cook ja Binford viljelevät Friedmannin yhteydessä ”antikapitalistisen logiikan” ilmaisua (1986, 2), mutta he tarkoittavat tällä selvästikin samaa kuin Roseberry yleisemmässä yhteydessä, eli sitä, että kotitalous orientoituu yleensäkin ”kohti uusintamista pikemminkin kuin kasaamista” (1986, 74). Tämä on kaikkia pientuotannon kapitalismista eroavaa logiikkaa korostavien tutkijoiden yhteinen kanta.

pana farmin omistusta ja kykenivät myös hankkimaan sen itselleen". Heillä oli enemmän maata kuin he saattoivat viljellä eikä heillä ollut ulkopuolista palkkatyötä. Tämän tilanteen toinen puoli oli että talouksien oli vaikea saada lisätyötä. Tuloksena farmien koko määräytyi sen pinta-alan mukaan, minkä farmi saattoi viljellä. (Friedmann 1980b, 647. Sivuviittaukset arvosteltavaan kirjaan poistettu ja korostukset lisätty).

Kehittyneillä, korkeiden palkkojen ja niukan työvoiman omaavilla työmarkkinoillakin selitys pientuotannon vetovoimalle siis löytyi ihmisten preferensseistä, ja vielä sellaisten, jotka eivät Friedmannin oletusten mukaisesti kannata mitään talonpoikaista perinnettä. Kysymys ei siksi ole talonpoikaisen kulttuurin diskursiivisesta jatkumosta, vaan *kapitalistisen yhteiskunnan tavarasuhteitten tuottamasta vastakulttuurista*. Nämä preferenssit eivät myöskään nouse perheestä itsestään (perheideologiana ja institutionaalis-materiaalisena rakenteena), sillä perhe ilmaisee ja välittää jo itsessään perustan ristiriitoja. Tämä lähinnä implisiittinen ideologiakonseptio eroaa Friedmannin omana kantanaan esittämästä tshajanovilaisesta subjektivismista. Se yhdistyykin johdonmukaisemmin althusserilaiseen traditioon. Kannan seuraukset ovat kuitenkin samat. *Antikapitalistiset kulttuuriset preferenssit johtavat perheviljelmän sisäisen toimeentulologiikan välityksellä perheviljelmävaltaiseen yritysrakenteeseen*. Tämän konseptin perusheikkous on kuitenkin siinä, että anti-kapitalismista tulee Friedmannin konseptiossa yhden ehdollisen kapitalistiin yhteiskuntasuhteisiin reagoititavan sijasta universaali perhetuottajien ominaisuus.

Vuosien 1986 (a, b ja c) ja 1987 kirjoituksissa kuvaamani kaltainen argumentaatio lisääntyy Friedmannilla, mutta sen seurauksena aikaisempi, deduktiivisesti johdonmukainen konseptio alkaa hajota (ks. erit. 1986b, 188, 191, 192). Kirjoituksessaan "Patriarchal Commodity Production" (1986c) Friedmann pyrkii selvästikin käsitteellistämään perhesuhteita sellaisella tavalla, joka yhdistää aikaisempaa systemaattisemmin perherakenteen ja sen ideologian vaihtelun pientuotannon toimintatapaan. Selkeä perheviljelmän sisäisen logiikan ja kapitalismin lakien välinen suhde alkaa hämärtyä "määräytymättömäksi", mutta *abstraktilla tavalla dikotomiseksi asetelmaksi* (mt. 53). Omistus yhdistää, mutta pääomasuhde erottaa perheenjäseniä toisistaan (mt. 54). Friedmann ei kuitenkaan pääse analyysissään näiden kahden momentin ulkoista ja ideaalityyppistä yhdistelyä pitemmälle. *Lopputuloksessa perheen ja kapitalismin abstrakti vuorovaikutussuhde korvaa sekä pientuotannon sisäistä subjektiivista logiikkaa ylläpitävän tshajanovilaisen*

perheen että implisiittisen antikapitalismin. Tulos on eräänlainen tekijäteoria, mikä jälleen ilmentää althusserilaisille marxismille tyypillistä ajautumista filosofiseen pluralismiin.

3.3.1.4. Tshajanovilaisen marxismin kenttä

Tshajanovilaisen marxismin kenttää luonnehtii ennen kaikkea kaksoismääräytyminen toisaalta kapitalismista, toisaalta pientuotantoyksiköstä joko avoimena tai tosiasiallisena (implisiittisenä) artikulaatioteoriana. Jokaisen tutkijan diskurssin yksityiskohtainen analyysi ei ole tässä tarpeen, koska esitelen kenttää vain tutkimukseni yleisistä tavoitteista käsin. Tältäkin osin osa argumentaatiosta sijoitan esityksen keventämiseksi alaviitteisiin. Näin voin varmistaa jokaisen keskeisen pientuotantoteoreetikon erittelyn.

Tshajanovilaisen marxismin kenttään voidaan lukea kaikkein välittömimmin Deeren ja de Janvryn (1979–1981), de Janvryn (1981, 1987),¹ Vergopoulosin (1976 ja 1978), Aminin (tässä erit. 1977a, chapter 2), Claude Meillassoux'n (1973-) ja varhaisen² Joel S. Kahnin (1980, 94–102) ja Immanuel

¹ De Janvryn (ja Deerenkään) konseptio ei sulje pois talonpoikaiston sisäistä differentiaatiota. Silti konseptio on pohjimmiltaan kaksoismääräytynyt. Eräässä viimeisimmistä julkaisuistaan de Janvry kirjoittaa: "Vaikka talonpoikien tutkimus on ... hyvin kontekstispesifiä, talonpoikaiskäyttäytymisessä on lukuisia pysyviä piirteitä, jotka löydetään yhä uudelleen sosiaalisista muodostumista ja jotka liittävät yhteen talonpoikaistutkimuksen kentän. Yksi on tuotannon perheperustainen luonne, jota motivoi tuottajien ja tuotantoyksikön itsensä uusintamisen turvaamisen rationaliteetti" (1987, 391).

² Kahnin (1980) "pienen tavaratuotannon" konseptio on hyvin lähellä Friedmannin ja Bernsteinin "yksinkertaista tavaratuotantoa", mutta on kuitenkin aivan eksplisiittinen artikulaatioteoreettinen projekti. Kahnin tutkimat yritykset ovat kuitenkin muodollisesti, mutta vain muodollisesti kapitalistisia. Sepänyrityksissä Länsi-Sumatralla "mestari" saa tosin hieman ylimääräistä palkkaa "voittona" ottaessaan yrityksen suurimmat riskit, mutta työntekijät eivät ole rinnastettavissa kapitalistisen työorganisaation palkkatyöläisiin. Heidän palkkansa ei nimittäin määräydy luokkataistelun, vaan yrityksen tulon perusteella "tasarvoisuuden ja voiton jaon ideologian mukaisesti". Kahn korostaakin sepänyritysten "tasarvon" ja "jakamisen" "ideologiaa" (1980, 101) tavalla, joka muistuttaa Friedmannin implisiittistä antikapitalismia. "He voittavat pelkästään kyvyn pysyä autonomisena. Mutta autonomian säilyttäminen ei ole vähäinen päämäärä, ei edes taloudellisesti (mt. 89)". Tuotannon harjoittamisen päämääränä ei näin ole pääoman kasaamisen mahdollisuudesta huolimatta abstraktin rikkauden hankkiminen, vaan säilyminen ja uusintaminen. (Ks. Kahn 1980, 94–102). Siksi tavaratuotanto ei johda myöskään differentiaatioon ja sitä kautta todellisten kapitalististen yritysten syntyyn. Näin myös Kahnin konseptiota luonnehtii kaksisuuntainen määräytyminen. Vuoden 1985 -kirjoituksessaan Kahn näyttää irrottautuvan tällaisista kannoista.

Wallersteinin (Wallerstein ym. 1982, Wallerstein [1983] 1987) suoraviivaiset artikulaatio- tai vaihtoteoriat, Friedmannin (1978–1987), varhaisen Henry Bernsteinin (1977–1981), varhaisen Goodmanin ja Redcliftin (1982, 7–10), varhaisen Max Hedleyn (1976–1981)¹, Harold Wolpen (1972–1980), Basile Kerblayn (1987) ja Göran Djurfeldtin (1982)², Carol A. Smithin (1983–1986)³,

1 Hedleyn konseptio oli vielä vuonna 1976 suhteellisen tavanomainen differentiaatioteoria eräitä kaksoismääräytymisen painotuksia lukuunottamatta – tyyliin ei-kapitalistinen, mutta tavaraa tuotava kotitalousyrittäjä vs. kapitalistiset tuotantosuhteet. Muut varhaisen vaiheen kirjoitukset tulevat aika lähelle Friedmannia. Kuitenkaan ainoassakaan kirjoituksessa ei perheviljelmää eroteta yhtä selvästi muista yhteisösuhteista kuin Friedmannilla. Vaikka yhteisösuhteita analysoidaan tavaramuotoutumisen evolutionistisesta näkökulmasta, niiden vähetessäkin sukulaisuussuhteet jäävät tärkeiksi. Kokonaisuutena konseptio on kuitenkin Friedmannin tapaan artikulaatioteoreettinen aina vuoteen 1981 asti, jolloin se alkaa hajota. Tämä hajoaminen on täysin selvää vuoden 1985 ja 1988 kirjoituksissa. Vuoden 1981 artikkelissa korostetaan sitä, että perheviljelmät ovat ”enemmän kuin halukkaita käyttämään hyväksi työvoiman palkkaamisen mahdollisuutta” (mt. 79). Haluistaan huolimatta perheviljelmät näyttävät siinäkin muotoutuvan tendenssimäisesti Friedmannin olettamaan suuntaan.

2 Molemmat ovat suoraviivaisia artikulaatioteorioita.

3 Carol A. Smithin tutkimus, joka käsittelee kudontayrityksiä Guatemalassa (1984a), muistuttaa konseptuaalisesti Kahnin konseptiota analogisine yritysraakenteineen, toimeentulologiikkoineen (ks. myös 1984b, 201–202) ja antikapitalistisine asenteineen (1984a, 61–62). Smithin konseptio ei ole kuitenkaan eksplisiittisen artikulaatioteoreettinen (1984c, 138, 153). Kutojien antikapitalismi tuo kuitenkin artikulaatioteorian implisiittisesti myös Smithin teoriaan. Antikapitalismi ei ilmene voittopyrkimyksen puuttumisena, vaan työläisten haluna perustaa heti oma yritys, kun siihen on hankittu palkkatyöstä riittävästi pääomia. Guatemalan kutojien korkeat palkat johtuvat yhtäältä mahdollisuudesta harjoittaa luontaismuotoista maataloutta ja tehdä palkkatyötä yhteisössä sekä toisaalta mahdollisuudesta muuttaa teollisuuskeskuksiin ja myydä työvoimaansa vieläkin paremmasta hinnasta (1984a, 86–87). Kudonnan alalla pääoman matalan orgaanisen kokoonpanon vuoksi uuden yrityksen perustaminen on mahdollista verraten pienellä pääomalla. Teknologinen murros, joka mahdollistaisi kapitalistiset tuotantosuhteet, ylittää paikallisten ”pienen tavaratuotannon” yritysten taloudelliset voimavarat. Se ei olisi mahdollista myöskään ulkopuoliselle pääomalle valmistettävien perinteisten vaatteiden kysynnän rajallisuuden vuoksi (mt. 83–84). Siksi edes palkkatyötä käyttävät yritykset eivät kerää olennaisia voittoja, vaan jäävät toimeentulotalouksiksi (1984a, 61–62). Työläisten antikapitalismi on näin ollen viime kädessä se syy, joka sulkee tien kapitalismilta yritystasolla.

Friedmannin, Kahnin ja Smithin analyyssejä voidaan pitää romanttisen pientuotantoajattelun tyypillisinä versioina. Smithillä tämä nousee absurdisti toiseen potenssiin hänen kuvitellessaan, että kutojat kykenevät yhdistämään mikrotason subjektiivisen taloudellisen rationaaliiteetin makrotaloudelliseen. Hän kirjoittaa: ”Sillä jos pienet tuottajat luopuisivat yrityksistään palkkatyön hyväksi (olettaen että he voisivat), on varmaa että palkkatasot painettaisiin jopa alle sen riittämättömän tason, jolla ne nyt ovat. Sitkeys, jolla talonpojat pitävät kiinni yrityksistään viittaa siihen, että he oivaltavat tämän tosiasian. (1984a, 89).

Jairus Banajin (1976–1977a¹, 33–34) ja Jacques Chevalierin (1982, 1983)² teorit pienestä tavaratuotannosta.

Tämän lisäksi joukkoon voidaan lisätä *epäsuorasti* sellaisia marxilaisia teoreetikkoja, jotka vähintäänkin *tunnustavat tai olettavat talonpoikaisen tuotantoyksikön/perheviljelmän toimivan sisäisen logiikan mukaisesti "ei-kapitalistisena" tuotantoyksikkönä, "esikapitalistisuuden jäänteenä" tai "siirtymämuotona"*. Siten aikaisempaan luetteloon voidaan lisätä mm. Mann ja Dickinson (1978–1987), Hamza Alavi (1987), John Harris (1987), Mottura ja Pugliesi (1980) ja John Emmaus Davis (1980). Siirryn nyt tarkastelemaan näitä teorioita erityisten tutkimuksen kohteitten tai teoreettisten teemojen valossa.

1960-luvun lopulta kehittyneen marxilaisvaikutteisen, kriittisen³ kehitysmaatutkimuksen voi jakaa artikulaatio- ja riippuvuus-/maailmantalousteorioihin (yksityiskohtaisemmin, ks. Alanen 1985c). Yksinkertaistaen voidaan sanoa, että artikulaatioteorioissa analyysin perusyksikköinä ovat yhteiskuntamuodostumat, joiden kehitystä tarkastellaan perustastaan käsin tuotantotapojen keskinäisenä artikuloitumisena. Riippuvuusteorioissa analyysiyksikkönä on tavaramarkkinoiden yhdistämä valtioiden kokonaisuus. "Kapitalistisessa maailmanjärjestelmässä" valtioiden asemaa (ydin, puoliperiferia, periferia tai metropoli, satelliitti jne.) välittää niiden tämän kokonaisuuden näkökulmasta funktionaalinen poliittinen ja tuotannollinen rakenne.

Maailmanjärjestelmäteoriassa valtiotyksikön asema kokonaisuudessa selittää sen, miksi ja miten rikkauden hedelmät rautaisen lain kaltaisella välttämättömyydellä, ja etenkin epätasaisen vaihdon mekanismin välityksellä⁴

1 Banaji tekee tässä kirjoituksessa eron tuotantotavan ja tuotantomuodon välille, ja sijoittaa tämän perusteella pienen tavaratuotannon ("yksinkertaisen tavaratuotannon") tuotantomuotona kapitalismin kategoriaksi. Friedmann siirtää erottelun Banajilta omaan projektiinsa. Molemmilla pienen tavaratuotannon sisäinen logiikka ja kapitalismin logiikka ovat kaksoismääräytymisen teorian mukaisesti erilaisia.

2 Chevalier (ks. erit. 1983) lähtee liikkeelle "yksinkertaisen tavaratuotannon" "ei-kapitalistisesta" ja kapitalismiin nähden artikuloituneesta suhteesta olevasta "olemuksesta". Hän kuitenkin pyrkii teoreettisesti osoittamaan niitä tapoja, joilla tämä olemus liudentuu kuljettaessa kohti de facto kapitalistisia suhteita, jolloin pienen tavaratalouden ja kapitalistisen talouden välinen dikotomia (artikulaation perusta) asteittain häviää. Kysymyksenasettelu lähtee ja myös jää tshajanovilaisen marxismin rajoihin, sillä dikotomia ei häviä täydellisesti.

3 Kaikki tämän suuntauksen edustajat eivät pidä itseään marxilaisina, vaikka Marx onkin ollut kriittisen kehitysmaatutkimuksen tärkein teoreettisen inspiraation lähde.

4 Epätasaisen vaihdon klassikko on Arghiri Emmanuel (1972). (Teorian teknisistä ja teoreettisista ongelmista yleensä, ks. Alanen 1985c). Välittömän talonpoikaisproblematiikan kan-

jakautuvat eri maiden ja luokkien kesken. Maatalouden pientuotanto (talonpoikaistalous eri tavoin ymmärrettynä) on nähty hieman eri tavoin, eksplisiittisesti tai implisiittisesti, riistoketjun viimeisenä lenkkinä ja samalla häviäjänä, vaikkakaan ei aina ainoana sellaisena. Tämän suuntauksen ensivaiheen vaikutusvaltaisimmalla edustajalla, *Andre Gunder Frankilla* (1971) riistorakenteiden suuntaa kuvaavan metropoli-satelliitti -ketjun eri lenkkien välinen suhde kuitenkin pysähtyi teesiin kapitalismista, joka perustui kansainvälisiin markkinoihin (Llambi 1990, 176). Näin muotoiltu "kaikki on kapitalismia" -teesi ei siksi vielä antanut tehokkaita välineitä sen paremmin välittömän kuin epäsuoran talonpoikaiston riiston analysoimiseksi, vaan teki talonpoikaiston yhteiskuntasuhteitten itsenäisestä analyysistä suorastaan tarpeettoman¹. *Immanuel Wallerstein* (1974, 127–128) täsmensi aluksi "kapitalistisen" "maailmanjärjestelmän" "olemuksiksi" vapaan (vrt. maataloudessa vapaa talonpoikaisto) ja ei-vapaan työn, jotka yhdistyivät ytimen ja periferian keskinäisyydessä. Silti erottelu jäi vielä paljolti funktionaaliseinkin näkökulmasta kuvailevaksi. *Samir Amin*, jonka oma teoria sijoittuu oikeastaan artikulaatioteorian ja riippuvuusteorian välimaastoon, ratkaisi kysymyksen riiston mekanismista Tshajanoviin tukeutuen². Tämä ratkaisutapa itse

nalta voisi ottaa esimerkiksi Kostas Vergopoulosin, jonka artikulaatioteoria nojaa oletukseen epätasaisesta vaihdosta. Kuten Antonio Yúnes (1988, 203–204) osoittaa, ongelmana teoriassa on ensinnäkin hintojen ja arvojen suhde ja toiseksi se (tyypillinen ruralistinen) oletus, että maatalous koostuu homogeenisista talonpoikaistalouksista. Itse en pidä epätasaisen vaihdon olemassaoloa teoreettisesti mahdottomana, joskin tähän teoriaan nojautuminen on mahdotonta sen teoreettisen epäselvyyden vuoksi. Myös epätasaisen vaihdon empiirinen tutkiminen on teknisesti vaikea tehtävä.

1 Teoriahistoriallisesti Ernesto Laclau (1971, 24) artikulaatioteoreettinen Frank-kritiikki tarttui juuri tähän kohtaan. "Ongelma on määritellä kussakin tapauksessa kyseisen riistosuhteen spesifi luonne." Myöhemmin tätä arvosteluteemaa ovat merkittävimmin syventäneet etenkin Charles Bettelheim (1972) ja Robert Brenner (1977).

2 Aminin teoriassa tämä dikotomia disartikuloituneina talouksina liittyy kapitalismin maareformeja edeltävään historiaan kehittyneissä kapitalistisissa maissa ja nykyajan kehitysmaihin (ks. Amin 1974, erit. 22–33; 1976, 237–238). "Disartikuloituneilla" talouksilla siis kapitalistinen tuotantotapa ja tshajanovilainen "talonpoikainen tuotantotapa" (jota ei luonnehdi yrittäjäjyys ja tähän liittyvä puhtaasti "taloudellinen rationaliteetti" [Amin 1977b, 21]) liittyvät yhteen. Talonpoikaisto muodostaa "pohjimmiltaan proletarisoituneen" "massan", vaikkakin tuotantotapansa vuoksi "epätäydellisessä muodossa" (1974, 26; 1976, 294). Tuotantotavasta johtuu, että maatalouden teknologinen edistys yhdessä maatalousväestön sisäisen differentiaation kanssa on lähes mahdotonta. Kehittyneitten kapitalististen maitten artikuloituneissa talouksissa sen sijaan kapitalistien ja suurmaanomistajien liitto ja maanomistuksen monopoli on hävitetty maareformein. Näin on avattu tietä kilpailevalle "kulakkityypiselle" (1977a, 54, 67–68) ja teknologisesti kehittyneelle maataloudelle. Tosin kehitysmäisäkin on suurmaanomistajia, mutta suurmaanomistajat kykenevät säilyttämään maamono-

asiassa ennakoi sitä, mihin *Immanuel Wallerstein* työtovereineen ajautui 80-luvun kirjoituksissaan (ks. erit. Wallerstein ym. 1982 ja Wallerstein [1983] 1987). Siinä käsitteellistetään talonpoikaistalouden kaltainen entiteetti riistoketjun viimeisimmäksi lenkiksi syvimässä periferiassa. Se on muotoiltu Friedmannin, Bernsteinin ym. implisiittisestä artikulaatioteoriasta tutuksi tulleen kapitalismia tai ainakin tavaratuotantoa ilmaisevan termin pienen tavaratuotannon, avulla [Wallerstein ym. 1982, 439]). Tässä teoriassa pääpaino tosin oli riippumattomien talonpoikaistalouksien ja käsityöläisten sijasta "puoliproletaarisissa kotitalouksissa".

Nämä kapitalistiseen talouteen liittyvät termit sisältävät kuitenkin sisällöllisesti enemmän kuin althusserilaisesti ymmärretyyn poliittisen taloustieteen "tason" "perustana". Tästä ylimääräisestä aineksesta tuli Wallersteinille ym. – Friedmannille analogisella tavalla – teorian faktuaalinen sisältö. "Kotitalous" (Wallerstein ym. 1982, 438) oli jotain muuta sen lisäksi, mitä sellaiset poliittisen taloustieteen termit kuin "pieni tavaratuotanto" ja "puoliproletariaatti" ilmaisevat. Nimittäin vasta ja nimenomaan kotitalouteen liittyvät "päällysrakenteen" sukulais- ja muut (tavaramuotoistumattomat) yhteisösuhteet synnyttävät sellaisen "sisäisen kotitalouden dynamiikan" (mt. 445), joka näkyy käyttöarvojen tuotantona välittömään kulutukseen, tuotantona paikallisille markkinoille jne. (mt. 439, Wallerstein 1987, 25–26). *Tämä logiikka mahdollistaa "kompensoinnin" silloin kun kotitaloudet joutuvat myymään työvoimaa "alle minimipalkkojen" tai tavaroita alle niiden tuotantokustannusten. Se puolestaan alentaa kapitalististen yritysten palkkakustannuksia.* (Mt. 1982, 438, 440; 1987, 22, 28–29).

Näin syntyvä ylijäämä virtaa kotitalouksista, siis myös maatalouden pientuottajilta kapitalistisille yrityksille ja oman maan valtioeliitille epätasaisen vaihdon mekanismin välityksellä. Mekanismi täsmentää Frankin metropoli-satelliittiteoriaa keskuksen ja periferian suhteena maailmanjärjestelmän funktionaalisisina elementteinä. Kotitalousyksikkö luonnehtii nimenomaan periferisten ja puoliperiferisten maitten yhteiskuntarakennetta. Keskukselle on sen sijaan ominaista kehitysmaitten riiston mahdollistama toimeentulo

polinsa, minkä vuoksi heidän välilleen ei synny kilpailua, ja maankoron merkitys tuotannon tavaramuotoistuu vain korostuu entisestään (1976, 246). Vergopoulos eroaa Aminista, Wallersteinista ja myös de Janvrysta (ks. 1980) siinä, että hän analysoi myös kehittyneitä kapitalistisia talouksia differentioituneen, "kulakkimaisen" tuotantorakenteen sijasta homologisista, tshajanovilaisista "perheviljelmistä" koostuvan maatalouden ja teollisuuden välisen dynamiikan pohjalta. Tosin hän korostaa samalla perheviljelmien teknologista edistyskäsitystä.

palkkatyöstä. Vaikka kehitysmaitten kotitaloudet tuottavat omaan kulutukseen tarkoitettujen käyttöarvojen lisäksi myös paikallisille markkinoille, siirtyminen kapitalistisiin yksiköihin on näiden talouksien ulottumattomissa, kuten David Lehmann korostaa Wallersteinin kritiikissään (1986a, 603, 606).

Näin maailmantalousjärjestelmän teoretisointi on – samaan tapaan kuin pienen tavaratalouden teoretisointi maatalouden pientuotantotutkimuksessa – kuronut umpeen eron sen suhteessa artikulaatioteoriaan. Vaikka *artikulaatioteorioissa* tähdennettiin kapitalististen ja ei-kapitalististen elementtien välistä dualismia, esikapitalistista tuotantotapaa ei siinäkään pidetä koskemattomana, vaan esim. Meillassoux'n (1981) tavoin funktionaalisesti muunnettu kolonialistisen ja uuskolonialistisen vallankäytön tuloksena. *Maailmanjärjestelmäteoriassa* vastaavasti tähdennetään, että "sellaiset kotitaloudet" ovat "kapitalistisen maailmantalouden toimintojen luomia" (Wallerstein ym. 1982, 438).

Välittömän riiston mekanismi muodostuu siis artikulaatio- ja maailmanjärjestelmäteorioissa hyvin samankaltaiseksi. Meillassoux (1981) katsoo, että koska talonpojat tuottavat oman ravintonsa (mt. 95), "kotitaloudellisen tuotantotavan" sektori voi kantaa osan niistä työvoiman uusintamiskustannuksista, jotka ilman kotitaloutta jouduttaisiin maksamaan työläisille palkkana ja sosiaaliturvana (mt. 99–103). Näin sekä artikulaatioteoriassa että riippuvuusteoriassa kapitalistiseen tuotantoon on integroitunut yksiköitä, joiden toiminnan erityisen logiikan määräävät suhteet perheenjäseniin, sukulaisiin ja muihin yhteisöihin. Näin maailmantaloustutkimuksen ja artikulaatioteorian ero jää kaksoismääräytymisen näkökulmasta katsoen *täysin muodolliseksi* samalla tavalla kuin maatalouden pientuotantotutkimuksessa implisiittisen ja eksplisiittisen artikulaatioteorian ero.¹

¹ Pertti Rannikon (1987) tutkimusteknisesti monipuolisissa empiirisissä analyyseissä ongelmallisinta on se, että niissä ei ole selkeää teoriaa, vaikka hän jälkikäteen (1989) haluaakin tulkita tuloksiaan artikulaatioteoreettisin käsittein. Vaikka hänen empiiristen tulostensa intuitiivisesti tavoitettavissa olevat ajatuskulut eivät ole *aina* suoraan ristiriidassa artikulaatioteoreettisten oletusten kanssa, sellaistaakin ainesta on runsaasti. Rannikko tuntee Meillassoux'n teorian ja myös kykenee osoittamaan sellaisia elementtejä, joista käsin sen oletusten mukainen analyysi olisi ollut mahdollinen ja kiintoisakin, ainakin kokeiluna. "Omatarvetuotannon säilyminen kulutuksen perustana" on Meillassoux'lla "superriiston" ehtona, vaikka Meillassoux'n omien kirjoitusten perusteella ei olekaan selvää edes "puolitaisesti itseriittoisten" kotitalouksien olemassaolo viime vuosikymmenien kehittyneissä kapitalistisissa maissa (1981, 99–109, erit. 108). Jos kaikki "tuotannontekijät", maa mukaan lukien, allokoituu markkinoiden välityksellä, tällaisella konseptiolla ei ole tietenkään minikäänlaista perustaa, vaikka osa tilan tuotteista kulutetaankin sen kotitalouden piirissä.

Kierron teorioiden mukaan maatalouden problematiikka voidaan jakaa kahteen ryhmään, kiertoon maailmanmarkkinoiden piirissä ja kiertoon maatalouden ja siihen liittyvien eri pääomaryhmien välillä. Kiertoteorioille on tyypillistä, että kapitalismin katsotaan alistavan ei-kapitalistisia muotoja sellaisella tavalla, joka riiston lisäksi (1) muuttaa niiden luonnetta kapitalismin suuntaan tai sitten (2) säilyttää niiden olennaiset aspektit, jolloin säilyttävä aspekti tekee yhteiskuntamuodostumasta kaksisuuntaisesti määräytyneen. Tämä asetelma on osittain päällekkäinen artikulaatio- ja riippuvuusteorioiden jaottelun kanssa. Friedmannin, Kahnin ja Carol A. Smithin teoriat perustuvat terävästi kaksisuuntaiseen määräytymiseen siitä huolimatta, että yksinkertainen tavaratuotanto ei ole heidän teorioissaan mikään jäännös, vaan täysin moderni kapitalismin entiteetti. Siksi nämä teoriat ovat lähempänä vaikkapa Vergopoulosin, Aminin ja Meillassoux'n suoraviivaisia artikulaatioteorioita. Sen sijaan Banajin, Chevalierin ja vähemmän eritellysti Alavin konseptioissa pientä tavaratuotantoa tarkastellaan sisäisen logiikkansa häviämisen evolutionistisesta näkökulmasta. Tämä analyysitapa on erityisen tyypillinen joillekin vertikaalisen integraation teoretisoinneille. John Emmaus Davis (1980, sit. s.134) erittelee näitä "asteittain" "syrjäytyvinä" "kapitalististen tuotannon muotoina". John Harrisin (1987) analyysi on sen sijaan korostetummin kaksisuuntaismääräytymiseen perustuvaa, ts. hän tarkastelee pientuotannon sisäisen logiikan funktionaalisuutta myös vertikaalisen integraation näkökulmasta.

Siksi Rannikon (1989) johtopäätös, jonka mukaan "kotitaloussektori kantoi osan työläisen uusintamiskustannuksista", olisi todella merkittävä. Rannikon olisi kuitenkin todistettava päätelmänsä, jonka mukaan "metsäteollisuus alisti pientilat palvelemaan omia tavoitteitaan". Rannikon empiiriset ponnistukset eivät kuitenkaan ohjaudu tällaisen logiikan edellyttämään suuntaan. "Omatarviketuotanto", jonka pitäisi olla päättelyn lähtökohta, päätellään nurinkurisesti seurauksista, "palkkatyön kausiluonteisuuden ohella myös metsätyöpalkkojen alhaisuudesta" (1989, 74) ilman *systemaattista kotitaloussuhteitten tai muiden yhteisösuhteitten empiiristä analyysiiä* (esim. 1987, 32-34). Myöskään "metsätyö-pienviljelyn talousmuodon" erityistä sisäistä logiikkaa "paikallisena, ei-kapitalistisena tuotantotapana" eritellään korkeintaan viitteellisesti täsmällisen teoreettisen analyysin asemasta. Tällaisen spesifin logiikan olemassaolosta riippuu kuitenkin koko lähestymistavan mielekkyys (1989, 35-38, 74-75).

Sanotun perusteella todistamatta jäänyt väittäminen "superruutosta" ei välttämättä mitätöidy, mutta Rannikko ei kykene osoittamaan tämän suhteen olemassaoloa. En silti halua mitätöidä Rannikon empiiristä tutkimusta. Hänen metsätyönäkökulmansa valottaa monella tavoin oivaltavasti Suomen maaseutuväestön aseman kehitystä. Rannikon empiirisissä töissä täsmällisen teorian korvaa kuitenkin joukko intuitiivisia ajatuskuluja, joita luonnehtii yhteiskunnan käsittäminen kapitalistisena, vastenmielisyyttä populistisia teorioita kohtaan jne.

Molemmat teoriatyypit ovat *ekspressiivisiä* siinä merkityksessä, että analyysiyksikön oletetaan ilmaisevan varsin suoraviivaisesti joitakin kapitalistisen yrityksen sisäisiä tai kapitalistisen ja ei-kapitalistisen yrityksen välisiä olemuspiirteitä (vrt. Green & Fairweather 1984, 150–151). Näin erilliset yhteiskunnalliset subjektit näyttävät menettävän sen rajoitetun, mutta kuitenkin reaalisen autonomian, jonka mm. erilaiset instituutiot (yksityisomistus perheviljelmillä) ja diskurssit (vrt. erit. etniset diskurssit) mahdollistaisivat niille kapitalistisen tuotantotavan puitteissa (vrt. mt. 152–153).

Tämä on tyypillistä etenkin *evolutionistisille teorioille*, vaikka kaikki ekspressiiviset teorit eivät välttämättä olekaan evolutionistisia. Evolutionistiset teorit voivat rakentua monenlaisten periaatteitten varaan (ks. esim. Green & Fairweather 1984, 150), esim. ottamalla maatalouden vertailukohdaksi teollisen tuotannon teknologisen kehityshistorian (Friedland ym. 1981) tai proletarisaaation (Goss ym. 1980, erit. 111). Goodman, Sorj ja Wilkinson (1987) esittävät omalaatuisen muunnelman tästä evolutionismista. He nimittäin *redusoivat* kapitalistisen maataloussektorin muutokset maatalouden yrityksiä hyödyntävän pääoman (esim. maatalouden tuotantovälineitä tuottava ja maataloustuotteita jalostava teollisuus) ja maataloustuotantoa korvaavan teollisuuspääoman (esim. synteettiset makeuttajat, synteettiset kuidut jne.), pohjimmiltaan anarkistisen liikkeen sekä siihen mekaanisesti reagoivan (redusoidun) valtiollisen "intervention" *funktioksi*. Tässä kehityksen reunaehdot asettuvat teollisuuspääomien arvonmuodostusehtojen ja maatalousteollisuuden teknologisen perustan mukaisiksi. Konseptio on argumentaatorakenteeltaan lähellä Robin Murrayn (1977 ja 1978) ajattelua, jossa polttopiste on kuitenkin toinen. Siinä koko maataloutta (eikä vain tutkielmaani kiinnostavaa maatalouden pientuotantoa) tarkastellaan lähes yksinomaan sen esteen valossa, jonka maankorko asettaa pääoman arvonmuodostukselle.

Edellä jo mainittu Gossin, Rodefeldin ja Buttelin artikkeli *Capitalist Agricultural Development and the Exploitation of the Propertied Laborer* (1980) muodostaa erityisen kiinnostavan vastakohtan tshajanovilaiselle marxismille, koska se edustaa puhdasta proletarisoitumisdiskurssia, ts. *polariisaatioteesiä*. Sitä hallitsevat yleiset, konkreettisen työn yhteydestä irrotetut kapitalismin muotomääreet (tavara, pääoma, palkkatyö, maankorko jne.) siinä määrin, että pientuotannon omalle logiikalle ei jää mitään sijaa. Tämän-tyyppiset ei-tshajanovilaiset analyysit jäivät kuitenkin selkeäksi vähemmistöksi. Yleensä uudessa maatalouden pientuotantotutkimuksessa maatalouden pientuotannon olemassaolosta tuli keskeinen *teoreettinen* ongelma, mutta yleisen proletarisoitumis- ja teollistumisdiskurssin rajoissa. Teoretisoinnin

pääpaino pantiin yleensä itse pientuotannon sisäiseen problematiikkaan tai ainakin tämän anomalian poisselittämiseen. Mannin ja Dickinsonin varhainen konseptio (1978; 1980) on esimerkki jälkimmäisestä. Eksplisiittisestä anti-tshajanovilaisuudesta huolimatta se voidaan lukea kiertotietä tshajanovilaiseksi. Se pyrkii selittämään tshajanovilaisen tuotantoyksikön reaalisen olemassaolon "anomalian" (1978, 467) turvautumatta sen sisäisen subjektiivisen (mt. 478) logiikan teoretisointiin. Mann ja Dickinson yrittävät osoittaa pientuotannon sitkeän säilymisen johtuvan maataloustuotannon riippuvuudesta maasta ja sen luonnonprosesseista sekä maataloustuotteiden kierron erityisistä teknologisista ongelmista. Tällainen konseptio on tietenkin sisäisesti ristiriitainen, sillä kaksoismääräytyminen ilman toisen ("subjektiivisen") määräytymissuunnan minkäänlaista voimaa ei ole mitään määräytymistä. Muutenkaan heidän kapitalismiteoriaansa ei ole loppuun asti ajateltu. Ilman talonpoikaiston sisäisestä logiikasta johtuvaa ei-kapitalistista toimintatapaa maatalous olisi kauttaaltaan kapitalistista. Kuitenkin pääoman pitkistä kiertoajasta ja kierron kohtaamista muista vaikeuksista, esim. joidenkin maataloustuotteiden nopeasta pilaantumisesta johtuva matala voittosuhte korvautuu Marxin teorian mukaan tuotannonalojen välisen kilpailun vuoksi korkeammalla absoluuttisella voitolla, kuten Michael Perelman (1979, 119) osoittaa. Tuotannonalojen kilpailun pohjalta onkin esitettävissä hyvä yleisperustelu sille, miksi voittoperiaate on jossakin määrin tärkeä kaikenlaiselle maataloustuotannolle – olipa se organisaatiomuodoltaan kapitalistista, yksinkertaista tavartuotantoa tai vaikkapa Karibian alueen orjuuteen perustuvaa maataloustuotantoa (orjatalouksista ks. Mintz 1978, esim. 86–87).

Perelman näyttää oikeasta huomautuksestaan huolimatta kuitenkin ajattelevan tshajanovilaisen kaksoismääräytymisen mukaisesti. "Pienet tavartuottajat osoittautuvat usein halukkaaksi antamaan kauppatavaransa markkinoille vähemmästä kuin siitä hinnasta, minkä samaa tekniikkaa käyttävät kapitalistiset tuottajat vaatisivat" (mt. 120). Mielestäni tässä ei ole tosin ongelmana Perelmanin muotoilu. On aivan mahdollista hyväksyä tämä kanta siten lievennettynä, että myös monet kapitalistit osoittavat samanlaista "halukkuutta". Syynä voi olla mm. se, että kapitalistien maatalouteen tekemät sijoitukset menettäisivät muuten arvoaan. Varovaisesta muotoilustaan huolimatta Perelman väittää kuitenkin, että maatalouden ei-kapitalistisuus perustuu juuri tähän ei-kapitalististen tuottajien halukkuuteen. Muuten hän ei voi selittää sitä, että maatalous on kuitenkin vielä mitä suurimmassa määrin ei-kapitalistista. Näin kapitalistisen ja ei-kapitalistisen jyrkkä dikotomia on jo itsessään ilmausta analyysin lähtökohdaksi hyväksytystä tshajanovilai-

suudesta. Näin tästä "halukkuudesta" tulee kapitalismin maatalouteen tunkeutumisen este. Tähän naturalistiseen argumentaatioon perustaa myös Vergopoulos teoriansa (1976, 1978).

Tällaisen 'antitshajanovilaisen tshajanovilaisuuden' tuloksena on naturalistinen, kaiken pientuottajien subjektiviteetin eksplisiittinen kieltäminen (Mann & Dickinson 1978, 478), kuten McMichael ja Buttel (1990, 98) panevat merkille. Samalla tavalla pientuotannon säilymistä voidaan selittää maankorolla, feodalismien jäänteillä, maaseudun liikaväestöllä, maatalousteknologian kehityksellä, valtion politiikalla jne. Näin maatalouden pientuotanto näyttäytyy *erillisen ei-kapitalistisen tuotantosektorin perusyksikkönä*, jonka olemassaolo on mahdollinen itsessään abstraktien elementtien (mielivaltaisesti kasatun) muurin suojaamana. Tosin nämä, ja monetkin muutkin 'tekijät' vaikuttavat mm. tuotannon ja pääomien keskittymiseen ja sitä kautta myös tuotantoyksiköitten sisäisiin suhteisiin. *Strukturalistisen marxismin eri suuntauksien edustajat näkevät tämän prosessin vain liian suoraviivaisen evolutionistisena*, vailla historiallista ehdollisuutta ja jopa vastakkaisen kehityksen mahdollisuutta. He eivät pohdi maatalouden uudentyyppisen pientuotannon uudelleen nousun mahdollisuutta esim. uuden teknologian, erityisten kuluttajaryhmien, ympäristökysymysten tai valtionpolitiikan vaikutuksesta. Kehitykseen vaikuttavat syyt ovat historiallisesti ehdollisia, eikä niitä voi esittää tai analysoida teoreettisella tasolla tyhjentävästi, saati sitten tehdä suoraviivaisia johtopäätöksiä esim. Mannin ja Dickinsonin maatalouden luonnonehtojen ja arvolain, Goodmanin ym. tavoin teknologian ja pääomien liikkeen tai Murrayn tavoin maankoron ja pääomien liikkeen pohjalta.

Edes eksplisiittisissä artikulaatioteorioissa kapitalismin ei kuitenkaan oleteta ainoastaan hallitsevan ja riistävän vaan myös kuluttavan ja pitkällä tähtäimellä jopa vievän pohjaa maatalouden pientuotannolta (Meillassoux, Amin, de Janvry 1981, Wolpe). Osittain siksi, vaikkakin ensisijaisesti pientuottajien funktionaalisen aseman ja poliittisen perspektiivinsä vuoksi ne kaikki kuvaavat pientuottajien vähittäistä ajautumista kohti avointa proletarisoitumista. Varhaisen Bernsteinin implisiittinen artikulaatioteoria on samalla tavalla evolutionistinen. Chevalierin, Banajin ja Davisin teorit ovat sellaisen kehitysuran hahmotusta, jonka lopputuloksena talonpojat/perheviljelmät eivät ole ainoastaan kuvaannollisesti tai funktionaalisesti, vaan reaalisesti, poliittisen taloustieteen käsitteiden tiukassa merkityksessä henkilökohtaisesti vapaita työvoimansa myyjiä ja totaalisesti tuotantovälineitä omistamattomia proletaareja.

Strukturalismin evolutionistinen ekspressionismi näyttääkin perustuvan modernisaatioteorialle analogisella tavalla tavaramuotoistumiseen, pääomavaltaitumiseen, teknistymiseen, palkkatyöläistymisen yms. oletuksiin (vrt. Vandergeestin kritiikki 1988). Jo sen implisiittinen lähtökohta kotitalouspohjaisena tuotantona on täysin abstrakti. *William Roseberryn* (1986) historialliseen materiaaliin perustuvan analyysin mukaan kotitaloustuotantokin on vain sen yhteiskunnan ilmausta (mt. 83), jonka suhteisiin se osallistuu. Siksi siinä tapahtuneet muutokset on ymmärrettävä tämän kokonaisuuden taustaa vasten jonkin evolutionistisen periaatteen sijasta. Ajatusmalli tavaratuotantoon erikoistuvasta perheyrytyksestä on kehittynyt Roseberryn mukaan pikemminkin väärinymmärretyn nykyisyyden (pieni tavaratuotanto käyttöarvotuotantona) heijastamisena yhtä väärinymmärrettyyn menneisyyteen. Tutkimusten mukaan jo pelkästään se, miten tuotanto jakautuu perheen välittömään käyttöön tarkoitettuun tuotantoon ja markkinoille suunnattuun tuotantoon, vaihtelee huomattavasti olosuhteitten mukaan.

Myös viimeaikaiset tutkimukset etenkin Latinalaisesta Amerikasta tukevat Roseberryn kantaa. Latinalaisessa Amerikassa maatalouspolitiikan eri vaiheiden, maataloustuotteiden jalostuksen monopolisoitumisen, sopimusviljelyn yms. seikkojen vaikutuksesta (Llambi 1990) talonpoikaisto on differentioitunut. Osa kehittyi kohti pääomavaltaituneita perheviljelmää. Koska taloudellinen kehitys ei ole tarjonnut muulle osalle vaihtoehtoja, pääosa on kuitenkin marginalisoitunut kaupunkien informaalin sektorin piiriin ja sellaisiksi talonpoikaistalouksiksi (minifundioiksi), jotka tuottavat markkinoiden sijasta lähinnä perheen välittömiin tarpeisiin. *De Janvryn ym.* (1989, 399) analyysin mukaan tämän marginalisoitumisen seurauksena "talonpoikaisto" on kasvanut sekä absoluuttisesti että suhteellisesti. Kaupunkien ja maaseudun (maaseudun talonpoikien) marginaaliset sektorit yhdistyvät nykyisin kotitalouksien toimeentulostrategiassa usein niin, että lähinnä miehet matkustavat kaupungin ja maaseudun välillä, kun taas vaimo ja lapset työskentelevät pientilalla (Llambi 1990, 190–191). Uuden bioteknologisen vallankumouksen seurauksena Busch ym. (1989) ennakoivat tämän prosessin entisestään kiihtyvän kehitysmaissa.

Latinalaisessa Amerikassa ja kehitysmaissa yleensäkin vallitsevat siis sellaiset olosuhteet, jotka ovat kääntäneet tai kääntämässä monet taloudet tavallaan toimeentulotalouksiksi, mutta kapitalismille erityisellä tavalla. Modernisaatio ei siis ole johtanut pientuottajien määrän vähenemiseen, vaan kasvuun. Tämä marginaaliseksiin kanavoituva kasvu muistuttaa sitä maatalouden pientuottajien joukkoa, jonka kapitalismi Euroopassa sai perinnöksi

feodalismilta – jos jätämme ottamatta huomioon sen olennaisen seikan, että Latinalaisessa Amerikassa talous kokonaisuutena on tyystin erilainen. Yleisen tavaroitumisen, palkkatyöläistymisen yms. evolutionismin olettamien tendenssien sijasta maataloussektorilla (ja sen suhteissa ulkopuolelleen) onkin havaittavissa siksak-liikettä. Periaatteessa tämä prosessi ei rajoitu kehitysmaihin. Kehittyneissä kapitalistisissa maissa (tai ainakin Pohjois-Amerikassa ja Länsi-Euroopassa) toteutetun fordistisen modernisaation tuloksena perheviljelmävaltainen maatalous (termin laajassa merkityksessä) ei ole toisen maailmansodan jälkeen ainoastaan tavaroitunut verraten suoraviivaisesti, vaan sen keskimääräinen yrityskokokin on kasvanut. Se on myös teollisuusmaistunut ja pääomavaltaitunut samalla kun myös perhetyön luonne on alkanut muistuttaa yhä enemmän tyypiltään palkkatyöläisen työtä. Kuitenkin itse fordistinen maatalouspolitiikka on ehdollista ja nykyään on nähtävissä tämän politiikan rajat. Myös kehittyneissä kapitalistisissa maissa on havaittavissa – vaikkakin aivan toisessa muodoissa – analogisia marginalisoitumisen piirteitä (ks. Sauer 1990, 272–274).

Evolutionistisen perspektiivin soveltaminen kehittyneisiin kapitalistisiin maihin on todellakin ongelmallista. Erityisen hyvä esimerkki tästä on osatalousviljely (Metärie tai sharecropping), josta Marx (1976a, 791) kirjoittaa evolutionistisen Marx-tulkinnan kannalta kohtalonomaisten velvoittavasti, että sitä voidaan pitää "siirtymämuotona maankoron alkuperäisestä muodosta kapitalistiseen maankorkoon". Tämä ilmeinen "feodalismien jäännös" kukoistaa Kaliforniassa, Yhdysvaltojen ja ehkä maailmankapitalismin (ja teollistuneen ja palkkatyöläistyneen maatalouden) kehittyneimmän kolkan mansikanviljelyssä, kuten *Miriam J. Wellsin* tutkimukset osoittavat (1984, 1987, 1989). Näiden tutkimusten oma kysymyksenasettelu heijastelee tosin kiinnostavasti strukturalistisen marxismin ongelmia. Alkuvaiheissaan Wellsin perspektiivi oli hyvin evolutionistinen. Ensiksi (1984) osatalousviljelyä pyrittiin todistelemaan proletarisoitumisen muodoksi. Toisessa (1987) vaiheessa koko erityisestä ilmiöstä, siitä että vuokrasta, tuotantovälineitten käytöstä jne. maksetaan sato-osuuden muodossa, halutaan irtautua teoreettisesti korostamalla Kalifornian osuusviljelyn erilaisuutta suhteessa aikaisempiin yhdysvaltalaisiin ja eurooppalaisiin osuusviljelyn muotoihin. Kolmannessa vaiheessa (1989, 384) Wells kuitenkin siirtyy tämän anomalian selittämisessä kaksisuuntaisen määräytymisen tshajanovilaiseen asetelmaan tarkastelemalla osatalousviljelmiä perheviljelminä: "Tämä tutkimus paljastaa syykuvan ja kehityksen suunnan olevan paljon monimutkaisemman kuin perheviljelmän häviämisen sovinnainen kustannushintapaineesta aiheutuva

skenaario.” Teoreettisista asetelmistaan huolimatta hänen tutkimuksensa todistavat, miten erityiset tuotannon sosiaalisen organisoinnin muodot ovat monella tavalla ehdollisia kapitalismin olosuhteissa. Mansikanviljelyn osuustalousmuodon syntyyn Kaliforniassa ovat vaikuttaneet mahdollisuus palkata meksikolaista työvoimaa, osatalousviljelijöiden kyky käyttää hyväksi etnisiä, sukulaisuuteen ja paikallisuuteen liittyviä verkostoja, ilmasto-olosuhteet, olemassaoleva prosessoiva teollisuus, maanomistusolosuhteet, etäisyys suureen markkinointialueeseen jne.

Evolutionismin lisäksi strukturalistista marxismia luonnehtii *funktionalismi*. Aminin, Meillassoux'n, Wallersteinin ja Vergopoulosin sekä Motturan ja Pugliesin¹ funktionalismi on täysin avointa, Alavin ja Harrisin hieman epäselvempää. Heille ei riitä, että legitiimisti todetaan vaikkapa kehitysmaiden rakenteiden funktionaalinen edullisuus kehittyneiden kapitalististen maitten kannalta. Sen sijaan he suoraan korostavat, että maatalouden pientuottajien erityisen aseman syy on kapitalistisessa yhteiskuntarakenteessa, tarkemmin sanoen kolonialistisen valtion tai ylipäättänsä valtion harkitussa politiikassa. Kuitenkaan yhdessäkään tutkimuksessa tätä politiikkaa ei tarkastella poliitikkojen, suuryritysten ja muiden aktoreiden intentioiden kannalta. Se entiteetti, joka heidän analyysissään edustaa subjektia, on joko itse kapitalistinen tuotantotapa, kapitalistinen maailmanjärjestelmä tai kapitalistinen valtio. Se muuttuu näin ”mystiseksi ja kaikkivoivaksi entiteetiksi, jonka tarpeet säättävät kaikkea ja jokaista”, kuten *Nicos Mouzelis* (1980, 367; myös 1976 ja 1979, erit. 356) luonnehtii tämänkaltaisia teorioita.

Ongelmaa ei pidä ymmärtää metodologisen individualismin ja holismin ylittämättömänä antinomiana subjektivismiin preferoinnista puhumattakaan. Sen sijaan on tarpeen yhdistää reaalinen subjekti yksilönä holistiseen strukturaaliseen analyysiin aidossa historiallisessa prosessissa, jossa subjektin, diskurssien ja rakenteiden välillä on dialektisia kytkentöjä. Perinteisten artikulaatioteorioiden ja maailmantalousteorioiden *perimmäinen funktionalismin ongelma* onkin itse asiassa siinä, että *tuloksesta jonka oletetaan vastaavan tarvetta päätellään intentio*. Juuri tämä tapa soveltaa funktioanalyysia antaa sille

¹ Mottura ja Pugliesi (1980) katsovat maataloudella olevan kaksi kapitalismin sisään essentialistisesti rakentunutta funktiota, maataloustuotteita tuottava ja työvoimaa tuottava. Edellisen täyttävät kapitalistiset maatalousyritykset, jälkimmäinen tehtävä taas kuuluu talonpoikaiselle maataloudelle.

huonon maineen.¹ Huono funktionalismi on *aina teleologista*. Friedmannin antikapitalismissa on annos² tällaista teleologiaa siinä mielessä, että kapitalismin vastakulttuuri konstituoï kapitalistista maataloutta tehokkaamman eikapitalistisen yritysrakenteen, jonka ansiosta kehittyneitten kapitalististen maitten työvoimakustannukset ovat maatalouden ulkopuolisen pääoman näkökulmasta erityisen edulliset (Friedmann 1982b ja 1983). Sen sijaan Kahnin ja Carol A. Smithin antikapitalismilla (ks. analyysit kappaleiden alussa) ei ole minkäänlaista funktionaalista tarvesuhdetta kapitalismiin.

Tshajanovilaista marxismia kokonaisuudessaan luonnehtii deduktiivinen ja tähän liittyen myös ekonomistinen kapitalismiteoria. Maatalouden pientuotantoa analysoidaan tällaisen talouden käsitteen pohjalta esikapitalistisen/eikapitalistisen tuotantoyksikön tai erityisen tuotantotavan (talonpoikaisen tai muun) sisäisenä logiikkana. Siksi sitä luonnehtii eksplisiittinen tai implisiittinen artikulaatioteoria. Yleensä näille konseptioille antaa leimansa myös evolutionismi ja funktionalismi. Pohjimmiltaan ne ovat – kuten strukturalismi yleensäkin – myös essentialistisia tai toisesta näkökulmasta ekspressionistisia teorioita.

3.1.3.5. Tshajanovilaisen marxismin yleinen kritiikki

Jos Friedmannin konseptiota verrataan muihin, sille erityinen piirre on perheen sisäisten yhteisösuhteitten jyrkkä erottaminen tavaramuotoisista suhteista. Muuhun tshajanovilaiseen marxismiin sen liittää kaksisuuntainen määräytyneisyys. Siinäkin kapitalismin tavarasuhteita vastassa oletetaan olevan paitsi perheen, yleensä myös laajemman yhteisösuhteitten kirjon kyläsuhteista laajempiin sukulaisuuden, ystäväyden ja patrinomian yms. suhteisiin. Näiden laajempien suhteitten teoretisointi on kuitenkin rajoittunut

¹ Tällaista funktionalismia vaikkapa Meillassoux'n (1981) teoriassa on mahdollista arvostella jo siitä näkökulmasta, että kapitalismin tarpeista voidaan yhtä hyvin päätellä tarve bantustanien kotitaloudellisen tuotantotavan alistamiselle kuin sen irrottamiselle kaikesta alistuneisuudestaan Etelä-Afrikassa. Jälkimmäinen "tarve" voitaisiin perustella sillä, että mm. kotitalouksien riistosta aiheutuva työvoiman vähäinen kulutuskyky on este Etelä-Afrikan sisämarkkinoiden suotuisalle kehitykselle. (Ks. Alanen 1985c).

² Ei kuitenkaan täysimittaisesti, sillä Friedmann korostaa kuitenkin ainakin periaatteessa pienen tavaratuotannon historiallista ehdollisuutta, kun taas Vergopoulosille se on kapitalistisen talouden funktionaalinen tulos.

tshajanovilaisen marxismin piirissä lähinnä artikulaatioteoreettiseen taloudelliseen antropologiaan. Joillakin, kuten Hedleyllä (1976–1981) niiden teoretisointia tosin esiintyy, mutta sellaisessa evolutionistisessa kontekstissa, jossa kapitalismin kehitys näyttää johtavan eräänlaiseen läpikapitalisoitumiseen. Toisilla (Lehmann, Brass) taas pienet tavarantuottajat ovat ikään kuin juuri kuoriutumassa tällaisista yhteisösuhteista ja käyttävät samalla niitä hyväkseen yritysten välisessä kilpailussa. Tämä evolutionistinen perspektiivi on tietenkin ymmärrettävää, sillä yksinkertainen tavaratuotanto tai pieni tavarantuottaja on strukturalistisen marxismin käsitteenä yksikkö, joka määräytyy tavarasuhteitten välityksellä. Siksi perhe on tässä näkökulmasta niin vaikeasti ratkaistava teoreettinen ongelma, vaikka sitä lieventääkin perheen ja omistuksen liittäminen saman erillisen yksikön piiriin. Kun tämän diskursusin piirissä käydään käsiksi perhettä laajempiin yhteisösuhteisiin, sekin tapahtuu lähinnä althusserilaisen marxismin rajoissa (esimerkkinä ks. Alavi 1973, ks. 52–53) reduktiivisine ja pluralistisine tendensseineen. Tavallisinta on, että esimerkiksi etninen ideologia otetaan tällaisessa analyysissä (esim. Gilbert & Akor 1988) käytännössä huomioon vain eräänlaisena osaltaan vaikuttavana tekijänä. Tästä huolimatta perheen ohella huomion kohteeksi ovat viime vuosina tulleet yhä enemmän mm. paikallisyhteisösuhteet, ydinperheen ulkopuoliset reaaliset ja fiktiiviset sukulaissuhteet, yhteisösuhteet oman kylän ulkopuolelle ja myös kaupunkiin, joista Gavin Smith (1985) on esittänyt tosin vain kylätasolta valaisevan tyypittelyn.

Silti tavaroitumattomat ihmissuhteet eivät myöskään ole puhtaasti yhteisöllisiä tshajanovilaisen marxismin olettamalla tavalla. Ne ovat pikemminkin eräänlaisen "*tavaroitumiseffektin*" *modifioimia*, käyttäkseni Winnie Lemin (1988, 503) ilmaisua. Kapitalismin yleistynyt tavaratuotanto nimittäin vaikuttaa yhteiskunnan jäsenten kaikkiin sosiaalisiin suhteisiin sen yleisen diskurssin välityksellä, jota luonnehtii yksityisomistus ja tavaranomistajan vaihdon vapaus. Tällaisen vapauden diskurssi *individualisoi* yksilön päätöksiä mm. oman työvoimatavaransa myyjänä, vaikuttaa tätä kautta hänen urakehitykseensä jne.

Tavaratuotanto ja yksityisomistus ei siis aseta kotitalouden jäsenten ja muun yhteiskunnan väliin kulttuurisesti absoluuttista muuria, vaan *individualismia korostava porvarillinen diskurssi uudelleenrakenteistaa myös perhesuhteita*. Niinpä Mandanin (1987) Ugandasta keräämät tutkimustulokset osoittavat tavarasuhteiden rekonstruoivan perhe- ja sukulaissuhteita mm. talonpoikaistilan luokka-aseman mukaisesti. Eritellessään Ecuadorista keräämänsä empiirisen aineiston perusteella voimakkaasti markkinoihin reagoi-

vien talonpoikaisten perheyriyksien sisäisiä suhteita *David Lehmann* (1986a, 619) puolestaan havaitsee, että ”kapitalistinen perhemaatila tavaroittaa sukulaissuhteet” – ja vieläpä tavalla, joka tuo mukanaan ”käsityksen kapitalistisesta oikeudenmukaisuudesta”. Tavaratalous parantaa tästä näkökulmasta esimerkiksi naisten asemaa perinnönjaossa (vaikka tuloksena ei olekaan mikään ”feministinen valhalla”) ja antaa lapsillekin suuremman henkilökohtaisen riippumattomuuden vanhemmistaan (mt. 621–622¹). Samasta Lehmannin tutkimuksesta käy kuitenkin myös ilmi tämän *prosessin ehdollisuus*. Se on riippuvaista mm. alueen työvoiman tarjonnasta ja maatalousmaan markkinoista. Olisi kuitenkin virhe nähdä perhesuhteitten kehitys vain tällaisten ulkoisten ehtojen määräämänä kehitysurana.² Nimittäin ne normatiiviset ainekset, jotka esim. vaikuttavat perintömalleihin tai naapurussuhteisiin, eivät suinkaan ole tuomittuja katoamaan.

Yllä sanottu antaa näkökulman myös patriarkaatin analysoimiseen. *Gibbon ja Neocosmos* (1985, 178 ja 202) ehdottavat sen tarkastelua kapitalistisen yhteiskunnan olennaisista suhteista käsin niin, että pikkuporvarillisissa talonpoikaistalouksissa naisten ja lasten asema ilmaisee työväenluokan asemaa ja aikuisen miehen asemaa kapitalistin asemaa. Tästä näkökulmasta, suotuisten olosuhteitten vallitessa (työvoimapula, ilmainen koulutus, muodollisesti sama perintöoikeus ja aviopuolisoitten samanarvoinen asema omistajina), kapitalismille ominainen vapauskäsitys (vapaa toimija tavaramarkkinoilla) luo paineita patriarkaatin modifioitumiseen siten, että lapset ja naiset saavat suuremman taloudellisen riippumattomuuden ja reaalisen tasa-arvon esimerkiksi perinnönjaossa, avioerossa jne. Jo pelkästään se, että ympärillä oleva yhteiskunta perustuu palkkatyöhön, asettaa tietenkin paineita perheelle. Lemin (1988) nyky-Ranskaa koskevan tutkimuksen perusteella tämä paine ilmenee erityisen kärkevinä ongelmina etenkin sukupolvenvaihdon yh-

¹ Silti kapitalistisilla perhefarmeilla saatetaan käyttää hyväksi yhteisösuhteisiin perustuvia riistomuotoja silloin, kun ympäristö antaa siihen mahdollisuuden (mt. 22). Vaikka Lehmann esittääkin tämänkaltaisia varauksia, hänen konseptiossaan on lievä teleologinen maku: kapitalismi johtaa kuitenkin aina erityisiin yhteiskunnallisiin suhteisiin eli pitkällä tähtäimellä tulos on sama, vaikka kapitalismilla voisikin olla erilaisia kehitysteitä. Samoin voisi päätellä, että kehitystiet itsessään eivät ole vielä täyttä kapitalismia, minkä vuoksi Lehmann metodissaan ikään kuin vertaa olemassaolevia suhteita tien päässä hämmötäviin puhtaan kapitalistisiin.

² En näe myöskään mitään sellaisia syitä, joiden vuoksi Longin ja van der Ploegin (1988) hienostuneempi tavaroitumisen diskurssi pitäisi hyväksyä. Siinä tavaroitumista ei nähdä yhtä suoraviivaisena, mikä johtuu mm. perheen sisäisistä syistä, ideologioista, perheen ulkoisista sosiaalisista verkostoista jne.

teydessä. Koska kotitaloudessa työskentelevät ihmiset ovat ylipäättään "erittäin tietoisia palkasta, jonka palkkatyövoima voi vaatia", jo reaalin mahdollisuus palkkatyöhön hakeutumiseen saattaa johtaa ristiriitaan yksittäisen perheenjäsenen pyrkimysten ja kotitalouden tarpeitten välillä (mt. 512–513). Talonpoikaistalouksien sopeutuminen tähän tilanteeseen siis johtaa muutokseen mm. patriarkaatissa. Lem kuitenkin osoittaa, että patriarkaalinen perheinstituutio ei silti häviä tavaratuotannon ideologisessa paineessa. Sukupolvenvaihdukseen valmistaudutaan sosiaalistamalla lapsia systemaattisesti jopa henkisen painostuksen avulla (jopa vannottamalla heitä kuolinvuoteella), mutta myös siten, että vanhemmat käyttävät välitöntä valtaansa estämällä lasta astumasta vaihtoehtoiselle elämänuralle esimerkiksi eväämällä häneltä oppivelvollisuuden jälkeinen koulutus. *Patriarkaatti ja tavaratuotanto siis kehittyvät keskinäisessä vuorovaikutuksessa historiallisesti ehdollisella tavalla. Siksi perheviljelmien sisäiset suhteet ovat, lainatakseni jälleen Lemiä (1988), "tavaroituneitten ja tavaroitumattomien piirteiden sekoitusta".* Maatilatalous ja sen ulkopuolelta saadut palkka- ja yritystulot myös limittyvät perheprojektiksi, jossa nämä kaksi aspektia yhdistetään yhtenäiseksi strategiaksi (mt. 512). Tietenkin yleistyneen tavaratuotannon vaikutus näkyy myös perheen ulkopuolisissa sukulais-, naapuruus-, paikallisuus- ja muissa yhteisösuhteissa. Tällaisesta vaikutuksesta alkaa vähitellen kertyä empiiristä tietoa, mutta se on vielä hyvin hajanaista. (Ks. Lehmann 1986, Brass 1983–1986; Lem 1988; Bourdieu 1976; Hedley 1985).

Strukturalistisen marxismin yleinen lähtökohta on siis terävän antiempiristinen. Sen mukaan olemus (taloutena, tuotantotapana jne.) ei ole tavoitettavissa välittömän aistihavainnon ideologisten muotojen kautta. Etenkin juuri perusta (tuotantotapa) muotoillaan formalistisesti ja ankan deduktiivisesti. Jos kuitenkin jätetään huomiotta se tapa, jolla konseptio muotoillaan, ja tarkastellaan vain tulosta sen ontologian kannalta, ero empirismiin kutistuu olemattomiin. Kuten aikaisemmin on osoitettu, nojautumalla puhtaasti aistihavaintoon empiristit eivät kykene antamaan kohteestaan kokonaiskuvaa tai osoittamaan siinä pysyviä piirteitä. Pysyvyys lakina on mahdollista vain tuomalla teoriaan ainesta aistihavainnon ulkopuolelta. Tällainen astuminen induktion ulkopuolelle merkitsee kuitenkin ajautumista mystiseen realismiin. Lisäksi teoria ontologisen dualisminsa lisäksi saa tietoteorian ideaalityypin luonteen heti, kun sitä käytetään tutkimusaineiston valinnan ja tulokinnan välineenä. Strukturalistisessa marxismissa (samoin kuin Tönniesin rationalismissa ja Weberin subjektivismissa) menetellään täsmälleen samalla

tavalla kuin empirismissä. Tämän osoittaminen on seuraavan lyhyen katsauksen tavoitteena.

Ensinnäkin tällaisessa tutkimuksessa, jossa kuitenkin marxilaisen yleisen diskurssin mukaisesti tunnustetaan differentiaation olemassaolo, *pientuotanto joudutaan määrittelemään kärjistäen*. Tämä on erityisen selvää Harriet Friedmannilla, jonka konseptio on kehitelty teoreettisesti pisimmälle. Yhdessä tärkeimmistä teoreettisista kirjoituksistaan (1980a) hän ilmoittaa suoranaisesti pitävänsä konseptiotaan ideaalittyyppinä.¹

Toiseksi pientuotannon oma logiikka päätellään yrityksen sisältä käsin. *Pientuottajien sisäinen toimintalogiikka ei ole mitään muuta kuin individualistinen toimintaskaema*, jossa yksittäinen ihminen vain korvataan yhtä *abstraktilla*² *talonpoikaistaloudella tai viljelijäperheellä*. Vain Kahnin ja Smithin pientuottajien antikapitalismi erityisenä ideologisena suuntautumisenä eroaa selkeästi tästä individualismista. Tosin Friedmanninkin konseptio tulee lopulta ymmärretyksi vasta tällaisen objektivistisen antikapitalistisen oletuksen kautta, johon hänen ajattelunsa perustuu implisiittisen reflektiomattomassa muodossa.

Kolmanneksi tshajanovilaista marxismia vaivaa Marxin *teoreettisten käsitteitten ja empiirisen ilmiöpinnan sekoittaminen toisiinsa*. Kuten Henry Bernstein (1987a, 45) on pannut merkille, esimerkiksi Harriet Friedmann (1980a, 174) menettelee näin mm. työvoiman ja maanomistajuuden suhteen.

1 Friedmann kirjoittaa: "Tavaroitumisprosessi implikoi perimmältään kunkin kotitalouden yksilöllisen aseman. Siitä tulee yritys, jonka suhteet ulkopuolisiin muuttuvat etenevässä määrin ostoksi, myynniksi ja kilpailuksi. Tavaroitumisen loppupiste on *yksinkertainen tavaratuotanto*. Tämä on looginen konseptio, joka viittaa kotitalouden täydelliseen eroamiseen kaikista muista siteistä markkinoita lukuunottamatta. Tietenkin tätä konseptiota kuten myös kapitalismin konseptiota voidaan ainoastaan lähestyä todellisuudessa." (Mt.). Konseption tosiasiallisella ideaalittyyppisyydellä tarkoitan juuri sitä, että se ainoastaan "lähestyy" todellisuutta. Konseptiolla oletetaan olevan empiristinen, välittömästi aistikokemuksesta induktion kautta saatu sisältö, ja koska se ei vastaa täydellisesti aistihavaintoa, se saa ideaalittyyppisen statuksen tietoteoreettisena tutkimusinstrumenttina. Ongelmaksi tässä konseptiossa tulee residuaalisen aineksen selittäminen, kuten olen osoittanut Friedmannin teorian analyysissä. Tämä on sitäkin merkittävämpää, koska Friedmann kuitenkin käyttää käsitettään samaan tapaan kuin sosiologisessa realismissa: koko konseption voima on ajatuksessa, että se on täysin adekvaatti selitettäessä perheviljelmien taloudellista käyttäytymistä. Tämä merkitsee, että konseption ontologinen realismi on samalla tavalla "mystistä" kuin empiristeillä.

2 McMichael ja Buttel (1990, 99) pitävät myös tätä lähtökohtaa "abstraktina konstruktiona", mutta he eivät havaitse sen olevan itse asiassa saman kuin neoklassisessa taloustieteessä.

Edellä esittämässäni alaviitteen sitaatissa Friedmann käyttää samalla tavalla virheellisesti yksinkertaisen tavaratuotannon käsitettä. Palaan tähän ongelmakenttään myöhemmin täsmen tässäni olennaisten ja ilmentymäsuhteiden erottelua. Sen yhteydessä osoitan täsmällisesti, että palkkatyö, jonka empiirinen puuttuminen maatalouden tuotantoyksiköistä on koko tshajanovilaisen marxismin keskeinen teoreettisen työn lähtökohta, on tällainen teoreettinen käsite (vrt. McMichael & Buttel 1990, 96, 99). Palkkatyö välittää pääomasuhteen sisäisenä elementtinä arvosuhdetta, joka on kapitalismin olennainen suhde ja liikunnan muoto yleistyneenä tavaratuotantona. Pientuotanto on tämän olennaisen suhteen ilmentymäsuhde. Sen empiirisesti havaittavissa olevan työorganisaation ei tarvitse perustua palkkasuhteeseen siitä huolimatta, että työorganisaation dynamiikka on selitettävissä ainoastaan sellaisen yhteiskunnan liikuntana, jonka olennainen suhde sisältää pääomasuhteen sisäisenä määreenään. Tämän vuoksi tshajanovilaisen teoreettisen projektin koko lähtökohta on empiristisyydessään vailla perusteita.

3.1.3.6. Maatalouden ilmentymien monimuotoisuus

Strukturalistisessa marxismissa maatalouden empiirisesti havaittavien suhteitten moninaisuus on pysyvä teoreettinen ongelma. Jo tshajanovilaista marxismin kehittymistä voidaan pitää yrityksenä antaa eräs vastaus tähän, koska pientuotanto jo sellaisenaan vaatii selitystä. Siirtyminen yksisuuntaisen määräytymisen essentialismista kaksisuuntaisen määräytymisen teoriaan ei kuitenkaan riittänyt. Jos yksisuuntaiseen määräytymiseen perustuvan essentialistisen teorian ongelmana oli ilmiöpinnan perhetyöhön perustuva pientuotanto, kaksoismääräytymisajattelu sotkeutui vastakkaiseen ongelmaan. Heti kun teoretisoinnin lähtökohdaksi otettiin perheviljelmän sisäinen logiikka, näiden yritysten suhdetta palkkatyöhön oli vaikea selittää.

Yleisemmällä, mutta althusserilaiseen projektiin kiinteästi liittyvällä tasolla *Alison MacEwen Scott* (1986 a ja b) konkretisoi usein viitatussa artikkelissaan neljä "pienen tavaratuotannon" tutkimuksen teoreettista ongelmaa: 1) kuinka käsitellä pienen tavaratuotannon vaihtelevia ja pysyviä ilmentymiä, 2) kuinka yhdistää taloudellisen rakenteen analyysi poliittiseen ja ideologiseen analyysiin, 3) kuinka yhdistää rakenteen ja toimijan elementit analyysissä ja 4) kuinka saada aikaan kausaliteetin muoto, joka ei ole funktionalistinen, teleologinen eikä tautologinen (1986b, 93). Jokaiseen näistä on helppo yhtyä pitämättä silti tätä jaottelua tyhjentävänä tai edes parhaana mahdollise-

na. Alison MacEwen Scottin ratkaisu näihin ongelmiin on myös aivan erilainen kuin itselläni. Nimitän hänen ratkaisuaan *neopositivistiseksi*.

Alison MacEwen Scott (1986b) arvostelee pientuotantoteorian "dualistista rakennetta" siitä, että "pysyvä ydin" ei salli yritysrakenteitten vaihtelua. Teoria toimii "*ideaalituypin*" *tavoin* niin, että eri muotoja ei kyetä analysoimaan ytimen "eri ilmaisuina" (mt. 95). Ratkaisua hän etsii kuitenkin vain empiristisin menetelmin. "Yksinkertaisen tavaratuotannon" tuotantomuodon ydin saadaan selville "puhdistamalla" se ilmenemismuodoikseen käsitetyistä "pienen tavaratuotannon" moninaisista "tuotantosuhteista" ja niiden "ehdoista" kaikkein "yksinkertaisimpaan", mihin sisältyy myös vallitseva tuotantotapa (erit. 98–100). "Pieni tavaratuotanto" "yksinkertaisen tavaratuotannon" (= "primääritason") ilmenemismuotona voi näin vaihdella mm. kapitalismin kehitysvaiheen, työvoiman vaihtelevien rekrytointitapojen, luokkataistelun ja valtion intervention, tuotantosektorien, vaihtelevien työn organisoimistapojen ja tietoisuuden muotojen mukaan.

Tuotantomuodon ytimenä pidetyn "pysyvän" eli yksinkertaisen tavara-tuotannon teoretisointi osoittautuu kuitenkin aivan tavanomaiseksi *nominalistis-empiristiseksi menettelytavaksi*, jossa määrätyn ilmiökentän (pieni tavaratuotanto) eräät abstraktis-yleiset määreet on ensin erotettu muista yhteiskuntasuhteista. Sen jälkeen nämä samat määreet on uudelleen yhdistetty koko empiiriseen ilmiökenttään viittaavaksi järjestelmäksi, jota nimitetään yksinkertaiseksi tavaratuotannoksi¹. Tällaista yhteiskunnallisista suhteistaan irrotettua objektia olen nimittänyt tässä tutkielmassa Iljenkovia seuraten mystiseksi tai abstraktiksi objektiksi². Ero normaaliin empirismiin nähden näyttää olevan ainostaan yleisyyden tasossa, joka pyrkii ottamaan huomioon periaatteessa kaiken, *myös potentiaalisen pientuotannon muotojen vaihtelun*. Tässä mielessä konseptio – kaikessa althusserilaisessa kielenkäytössäänkin – muistuttaa edellä käsiteltyä Parsonsin neopositivistista empirismää, jonka ongelmatkin ovat samankaltaisia. Näin MacEwen Scottin ratkaisua voi-

1 Olemuksena on tavaratuotanto ilman lisäarvoa; tuottajat omistavat tai pitävät hallussaan tuotantovälineitä ja mobilisoivat työvoimaa myös työvoimamarkkinoiden ulkopuolelta (MacEwen Scott 1986b, 99).

2 Tämä "mystifioiva" tieto-objektin luonne syntyy siitä, että syntytapansa vuoksi (sen oletetaan olevan vain induktiivinen, ei reaalihistoriallinen) se on luonteeltaan vain kielellinen, eikä sitä entiteettinä löydy lainkaan kielen ulkopuolelta. Täydeksi mysteeriksi jää, miten tällainen empiristisesti muodostettu (yksinkertaisen tavaratuotannon) kategoria voi antaa samalla jollekin reaaliololle sen liikunnan muodon.

daan pitää *regressiona empirismin*. Antitshajanovilaisen strukturalistisen marxismin piirissä Marsden ym. (1986b) ja Whatmore ym. (1987a ja b) ovat kehittäneet samantapaista, "realistista" teoreettista viitekehystä (1987a, 23–24). Yleisellä tasolla se, mitä olen edellä sanonut McEwen Scottin tshajanovilaaisuudesta, sopii myös tähän konseptioon.

Strukturalistisen marxismin sekä yksisuuntaisesti määräytyvä että kaksisuuntaisesti määräytyvä maatalouden pientuotantotutkimuksen muunnelma alkoi selvästi kriisiytyä 80-luvun puolivälissä. Osa siihen kohdistuneesta kritiikistä on samanlaista siinä, että niissä korostetaan maatalouden suhteiden monimuotoisuutta. Yhtä hyvin toisaalta Gibbon ja Neocosmos (1985) tai Aguilar Jr. (1989), Llambi (1990) ja McMichael (1990) kuin Whatmore ym. (1986, 1987a ja b) ovat arvostelleet sitä ideaalittyyppisyydestä. Syvemmältä katsoen kysymyksessä on kaksi erilaista, marxilaisuuttaan korostavaa projektia. Yhteistä niille on kehityksen historiallisen ehdollisuuden korostus, johon joissakin tapauksissa liittyy myös pyrkimystä vertailevan menetelmän kehittelyyn (erit. McMichael 1987a ja b ja 1990; Buttel & McMichael 1988). Historismin korostukseen liittyvät myös sellaiset käsitteet kuin epätasainen kehitys maaseututilassa, jota ovat viime aikoina painottaneet etenkin Marsden ym. (1986a). Tshajanovilaisen marxismin vastakohtana on alettu uudelleenkorostaa maatalouden ulkoisten suhteitten, erityisesti työvoimamarkkinoitten (valtiollisen työvoimapolitiikan, ks. erit. Pfeffer 1986), maataloustuotteita käsittelevän kaupan ja teollisuuden sekä maatalouden tuotantovälineellisuuden merkitystä maanviljelijätalouksien kannalta (Marsden 1986b; 1987a ja b; Newby & Utting 1984). Muutenkin maatalous erityisenä tutkimusta konstituivana sektorina on asetettu kyseenalaiseksi (ks. erit. Goodman ym. 1987). Uutena (tosin ei aivan uutena, Friedmann 1978b; 1982a ja 1983) ulottuvuutena on tähdennetty kansainvälisen ruokajärjestelmän ja sen globaalin dynamiikan tutkimisen tärkeyttä (Friedmann & McMichael 1989; McMichael 1990), ja vielä erikseen kierron (McMichael 1987b) problematiikkaa. Strukturalistisen marxismin ideaalittyyppisiä kehitelmiä on arvosteltu myös eurosentrisyydestä tavalla, jolla on yhteytensä laajempaan historismiteemaan (Llambi 1989; 1990; Kitching 1987). Maatalouden ulkoisten tekijöiden ja kierron problematiikka taas on tuonut esiin tarpeen irtautua aikaisemmista "produktionistisista" tai "maatalousreduktionistisista" konseptioista (Marsden 1989, 313). Tätä luetteloa voisi jatkaa vielä pitkään (ks. esim. Buttel 1989). Monet tutkijat ovat tässä jo korostaneet pitkään maatalouden historiallisesti muotoutuneiden rakenteiden jatkuvuutta (Pfeffer 1983, Gilbert & Akor 1988) ja syvällisempien

rakenteellisten muutosten liittymistä joko maataloudellisiin (Mann 1987; Goodman & Redclift 1989) tai yleisempiin taloudellisiin (Llambi 1990) kriiseihin sekä etnisyyden ja muiden kulttuuristen diskurssien merkitystä (Salamon; Long jne.).¹

Tällaisen luettelon valossa *maatalouden suhteet näyttävät todella erittäin moninaisilta*. Samalla koko "maatalouskysymys" näyttää sellaisella tavalla "moniulotteiselta" (Marsden 1989, 312), että siihen ei käy tarttuminen aikaisemman strukturalistisen marxismin käsitearsenaalilla, ei sen paremmin yleisestä kapitalismin evoluutioteemasta käsin kuin kapitalistisen talouden ja ei-kapitalistisen talonpoikaistalouden/ perheviljelmän artikulaatiostakaan käsin. Tämä on merkinnyt teoreettisen "epäjärjestyksen" astumista aikaisemman "järjestyksen" sijalle. Aikaisempien ideaalityyppien (kapitalistinen talous deduktiivisesti esitettynä ja maatalouden ei-kapitalistinen sisäinen logiikka) jälkeen ei ole ollut helppoa löytää uusia "integroivia konseptioita" lainatakseni Marsdenin (1989, 312, 314) ilmaisuja. Kuitenkaan yleensä vain historismin tai epätasaisen kehityksen "lain" korostaminen (Neil Smith 1984; Marsden ym. 1986a) ei vielä kelpaa teorioiksi, ei edes metodiseksi johtolankaksi.

Gibbonin ja Neocosmosin (1985) avauksesta lähtien on kuitenkin luotu pohjaa myös sellaiselle uudentyyppiselle marxilaiselle diskurssille, jota nimittän dialektiseksi. Palaan siihen jäljempänä.

3.1.4. Uusweberiläinen pientuotantotutkimus

3.1.4.1. Uusweberiläisen projektin tausta

Weberiläistä ja varsinkin webervaikutteista (vrt. Young 1983, erit. 93–95) maaseutusosiologiaa esiintyi etenkin Euroopassa jo modernisaatioteorian valtakaudella. Tältä ajalta on peräisin myös Gerthin ja Millsin (1948) käännöskoelma "From Max Weber", jonka yhdessä artikkelissa (Weber 1948b) käsitellään laajasti maaseutu-/ talonpoikaisproblematiikkaa. Se onkin tarjonnut tarttumakohtia Weberistä kiinnostuneille englanninkielisille maaseutusosio-

¹ Buttelin (1989a) kirjoituksessa "The Sociology of Agriculture" on nostettu esiin suuri joukko analogisia, mutta vain osittain edellä esityn kanssa yhteneviä tutkimusteemoja ja ongelma-alueita.

logeille, nykyisin mm. Newbylle ja Mooneylle. Howard Newby (1980) osallistuikin yhteistyössä uusmarxistien kanssa (ks. erit. Newby & Buttel 1980) uuden "kriittisen maaseutusosiologian" kehittelyyn. Tämä yhteistyö on ymmärrettävää monin tavoin. Weberin omaa konseptiota seuraten uusweberiläisiä yhdisti strukturalistimarxisteihin samanlainen tapa käsittää yhteiskunta määräytyväksi (tasoanalyysin kanssa analogisesti) erilaisista taloudellisista, sosiaalisista, poliittisista, ideologisista yms. *tekijöistä*. Osa uusweberiläisistä myös korosti materialistista Weber-tulkintaa (Mooney 1987, 289–290) ja taloudellisia aspekteja (maatilarakennetta, omistussuhteita, maankorkoa jne.) (Newby 1983a). Tähän materialismin nähdäkseni *ekonomistiseen* tulkintatapaan liittyi Weberiä (1978, 470, 482–484; 1948a, 283; 1984b, 364–365) seuraten myös annos *naturalismia*, jolloin maatalouden pientuotantoa selitettiin maatalouden erityisistä luonnonehdoista käsin (Newby 1983a, 115–116). Naturalistisella aspektilla on myös yhteytensä etenkin Mannin ja Dickinsonin (1978) artikkelin pohjalta syntyneeseen uusmarxilaiseen keskusteluun (vrt. myös Pfeffer 1983).

Weber itse (ks. Mann 1990, 20–21) ja sittemmin uusweberiläiset ovat tshajanovilaisten marxistien tavoin olleet kiinnostuneita *pientuotannon sisäisen logiikan* teoretisoinnista (Patrick H. Mooney 1983, 1886a ja erit. 1988, 62–68). Uusweberiläisillä on ollut tarjota apuvälineeksi Weberin (1978) *erottelu formaaliin ja substantionaaliseen rationaalisuuteen* (Newby 1983a, 116–117). Substantionaalinen rationaalisuus kuvaa nykyajankin keskusteluasetelmassa (Mooney 1983–1988) modernien perheviljelmien erityistä logiikkaa tai oikeastaan vastarintaa kapitalismin henkeä ilmaisevalle formaalille rationaalisuudelle. Formaalin rationaalisuuden paine luo hyvin yleiset puitteet maatalouden pientuotannon kehitykselle kapitalismin keskittymis-, tavaroitumis- ja teollistuneitten rakenteitten kehitysprosesseina. Näin myös uusweberiläinen teoria mahdollistaa *kaksisuuntaisen määräytymisen teesin* muotoilun. Mooney käsitteellistää formaalin rationaliteetin eksplisiittisesti marxilaisen yleisen teorian ja vielä erikseen luokkateorian pohjalta (1983, 1986a ja b; 1988, ks. erit 61). Viimeisimmässä tutkimuksessaan (1988, 5, 29–31) hän tosin muuttaa Marxilta lainaamansa käsitteet ideaalityypeiksi, jolloin tämä yhdistäminen ei ole enää aikaisempaan tapaan eklektistä (vrt. Mannin ja Dickinsonin Mooneyn aikaisemman konseptin [1983] kritiikki 1987a ja b).

Weberin sosiologia korostaa luonnollisesti nominalististen (uuskantilaisen) sitoumustensa mukaisesti käsitteitten ideaalityyppiluonteisuutta. Marxin sosiologia realismin yhtenä muunnelmana on tietenkin täysin erilaista. Edellä olen tosin osoittanut, että myöskin osa uusmarxilaisista tutkijoista pitää

käsitteitään, esimerkiksi yksinkertaista tavaratuotantoa (Friedmann 1980a ja Carol A. Smith 1986), ideaalityyppinä. Ideaalityyppisyys on kuitenkin strukturalistisen marxismin varsinainen kompastuskivi, kuten tulen osoittamaan (ks. 3.2). Weber testaa ideaalityyppinä käsittämänsä teorian oikeellisuuden empiristien tavoin nojautumalla suoraviivaiseen aistihavaintoon. Tässäkin pitäisi aueta syvä railo suhteessa marxilaiseen realismiin. Käytännössä kysymys deduktion ja induktion suhteesta, tai toisesta näkökulmasta tutkimus- ja esitystavasta, sisältää strukturalistisen marxismin sisällä niin suuria ongelmia, että osa tutkijoista tässäkin menettelee Weberin tapaan.

Lähinnä uusmarxilaisten strukturalistien ja muutaman uusweberiläisen tutkijan kriittisen maaseutusosiologian projektia yhdistivät sen alkuvaiheessa täten monet piirteet. Suuntaukset alkoivat kuitenkin erkaantua jo 80-luvun alkupuolella ja Newbystä (1982b) tuli vaikutusvaltaisin uusweberiläinen (vrt. myös Bakker 1981, myöhemmin Mooney 1988, 5; Vandergeest 1988, 21). Kiinnostus uusweberiläisyyteen on kuitenkin ollut häilyvää ja kokonaisuutena katsoen laimeaa. Edes Weberin laajasta maaseutusosiologisesta tuotannosta ei ole syntynyt käytännöllisesti katsoen minkäänlaista keskustelua (ks. kuitenkin Winson 1982 ja Tribe 1983) sisäisistä väittelyistä ja uudelleenarvioista puhumattakaan. Lievän poikkeuksen jälkimmäisestä tarjoaa Newbyn pienimuotoinen Weber-analyysi (1983a, 115–117). Newbyinkin varhaisempi tuotanto, erityisesti hänen työtovereineen tekemä empiirinen tutkimus "Property, Paternalism and Power" (1978) on ajoitettavissa mm. gramscilaisvaikutteineen varsin vaivalloisesti weberiläiseen traditioon.

Maatalouden pientuotantotutkimuksen uusweberiläisen projektin synnyn *välittömänä taustana* oli althusseriläisen Marx-tulkinnan yleinen kriisi 1970-luvun jälkipuoliskolla, jota osa tutkijoista piti Althusseria seuraten marxismin yleisenä kriisinä. Althusserilaisuuden ongelmat maatalouden pientuotantotutkimuksessa tulivat voimakkaammin esiin kuitenkin vasta 80-luvun puolivälissä. Vielä saman vuosikymmenen alussa 'marxismin yleisen kriisin' ollessa syvimmillään maaseutusosiologian strukturalistimarxistit olivat täynnä optimismia oman pientuotantodiskurssinsa voimasta (ks. esim. Buttel 1982; Gilbert 1982; Friedland 1982). Howard Newby (1982b ja 1983a) teki kuitenkin jo tällöin pesäeron "marxismiin" kahdessa kirjoituksessaan, jossa Marxia ja yleensäkin marxismia arvostellaan lankeamisesta sellaisiin synteihin kuten teleologisuus, deduktionistisuus, ekonomistisuus, reduktionistisuus ja spekulatiivisuus. Tosin hän samalla korosti omituisella ja Marxin osalta helposti kritisoitavissa olevalla tavalla Marxin (Weberin, Leninin ja Kautskyn) suurta "metodologista" arvoa maaseutusosiologialle. Se, mitä hän

uusweberiläisyydellä tarkoittaa, jää kuitenkin hyvin epäselväksi. Myöhemmissäkään kirjoituksissaan hän ei enää täsmennä kantaansa. Tällainen marxismin yleisluonteinen arvostelu on kuitenkin myöhemmin kertaantunut mm. ns. tavaroitumiskeskustelun yhteydessä (ks. erit. Vandergeest 1988). Arvostelun ja sen vaihtoehdon muotoilun jääminen näin epämääräiselle tasolle ei kuitenkaan ollut kovin antoisaa, ja kertonee aika paljon uusweberiläisen projektin omista, analogisista ongelmista.

Kaikessa epäselvyydessäänkin uusweberiläinen projekti merkitsi uuden teoreettisen rintaman avaamista maatalouden pientuotantokeskusteluun. Se on kaikesta huolimatta paljon vahvemmassa mielessä *historiallista sosiologiaa* kuin strukturalistinen marxismi. Ideaalityypit teorianmuodostuksen *avoimina* lähtökohtina mahdollistavat myös käsitteitten paremman "*sensitiivomisen työvälineinä*" (Mooney 1987, 289). Niinpä Newbyä ja hänen työtovereitaan (Newby ym. 1978a; 1979b) ja sittemmin myös Mooneya (1983, 1986a ja 1988) luonnehtivat jo alusta lähtien verraten hienosyiset maatalousväestön ideaalityyppiset luokittelut, vaikka nämä muotoiltiin paljolti marxilaisten käsitteitten pohjalta. Tällaisten ideaalityyppisten luokittelujen, esimerkiksi Newbyn (1983a, 117) "dualistisen farmitalouden" taustalla oli silti weberiläinen jako formaaliseen ja substantionaaliseen rationaalisuuteen ja historistis-subjektivistiset korostukset. Tällaiseen subjektiivisten merkitysten korostamiseen sisältyy kuitenkin vaikeita ongelmia Weberin teoriassa. Siksi on syytä vielä palata tarkemmin Weberin ideaalityyppeihin ja etenkin niiden muodostamisen taustalla oleviin tietoteoreettisiin ja ontologisiin oletuksiin.

3.1.4.2. Uusweberiläinen tietoteoria

Weberin ja uusweberiläisten tietoinstrumentin sensitiiviyden edut syntyvät päähuomion kiinnittämisestä Kantin traditiota seuraten tiedonhankintaan aktiivisena prosessina (Sayers 1983, 20; ks. myös Weber 1969b, 106). Kantin sijasta *Weber* kuitenkin nojautuu voimakkaasti uskantilaiseen nominalismiin. Hän kuvaa nominalistisia lähtökohtiaan seuraavasti.

Todellisuuden luonteenomainen ainutlaatuisuus (...) esittää peräkkäisesti ja samaan aikaan olemassaollien syntyvien ja häviävien tapahtumien loputtomuutta moninaisuutta sekä itsemme sisällä että ulkopuolellemme. Tämän moninaisuuden absoluuttinen loputtomuus (...) [merkitsee – I.A.], että vain

määrätty osa tästä todellisuudesta konstituoiti tieteellisen tutkimuksen objektin. (1969b, 72).

Weber siis tarvitsee nominalististen oletustensa vuoksi tietoinstrumenttinsa voidakseen tarttua edes "määrättyyn osaan" tästä todellisuudesta. Siihen kuuluvat myös "tapahtumat" "sisällämme". Weberin tietoinstrumentti, jota hän siis nimittää nominalisteille ominaisella tavalla ideaalityypiksi (Weber 1978, 21), saa varsinaisen erityisluonteensa siitä, että hän ottaa teorianmuodostuksensa lähtökohdaksi yksilöllisten subjektien sosiaaliseen toimintaan liittämät merkitykset. Tämä subjektiivisten merkitysten mukaantulo ei kuitenkaan tarkoita psykologista reduktionismia. Yksilöiden motiivit eivät ole mitään "deduktioita perustavista psykologisista motiiveista". Weber korostaakin tärkeimmässä metodologisessa kirjoituksessaan ([1904] 1969b, 89), että keskustelu jonkin ideaalityypin psykologisesta oikeutuksesta on "hedelmätöntä". Ideaalityypin rakentaminen liittyy johonkin konkreettiseen kohteeseen esimerkiksi kapitalistiseen tuotantojärjestelmään. Tällöin se johdetaan lukuisista eri institutionaalisista elementeistä, esim. modernin suurteollisuuden tietyistä piirteistä, kapitalistisesta kulttuurista jne. Nämä elementit konstruoidaan sitten kokonaisuudeksi (mt. 91). Ideaalityypiset osaelementit kehitetään *postuloimalla niiden taustalle merkityksenantoon perustuvia sosiaalipsykologisia vuorovaikutusprosesseja* (mt. 89–90). Sosiaalinen rakenteistuminen tapahtuu näin yksilöllisen merkityksenannon välityksellä.

Tällaisella käsitte muodostuksella on siis kuitenkin nominalistiset rajansa. "Tiukan looginen" "konstruktio" (mt. 92) perustuu paljon "diffuusimman" konkreettisen instituution "enemmän tai vähemmän olemassaolevan ja satunnaisesti poissaolevan yksilöllisen ilmiön" "yksipuolisesti korostettuihin näkökulmiin, jotka yhdistetään ideaalityypissä *analyyttiseksi konstruktiksi*". Ideaalityyppi (esimerkiksi juuri kapitalistinen tuotantojärjestelmä) on tässä "käsitteellisessä puhtaudessaan" *vain "älyllinen konstruktio" tai "utopia"* (mt. 90). Weber ei silti kiistä "yliyksilöllisten ja ennalta annettujen yhteiskunnallisten suhteitten tai ehtojen" olemassaoloa – vaikka monet marxistit Johannes Weussin (1981, 102–103) mukaan ajattelevatkin niin. Esimerkiksi teoksessa "Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki" yliyksilöllisille arvoille, rakenteille jne. katsotaan olevan ominaista sen, että juuri ne kerran muodostuttuaan selittävät ratkaisevasti yksilön toiminnan erityistä rationaliteettia.

Weber ei kuitenkaan kykene tyydyttävästi teoretisoimaan näitä yliyksilöllisiä rakenteita individualistisesta metodistaan käsin (ks. Savage 1981, 99–

100¹). Metodien ongelmat liittyvät jo vaikeuteen siirtyä motiiveista ja pyrki-
myksistä uskomusjärjestelmien analyysiin² (vrt. esim. Lassman 1980), joiden
ytimenä ovat Weberillä aina perimmäiset arvot. Päinvastaisesta suunnasta eli
rakenteesta käsin reduktio sosiaalipsykologisiin prosesseihin on sekä ongel-
mallinen. Ensinnäkin täytyy olettaa, että vuorovaikutusprosessin suunta (vrt.
kapitalismi formaalin rationaalisuuden kasvuna) on tämän rakenteen mää-
räämä. Toiseksi sosiaalipsykologinen prosessi menettää tätä kautta persoonal-
lisen luonteensa, eli sosiaalipsykologiseen prosessiin ei sisälly sellaisia luovia
prosesseja, jotka nousevat yleisen kulttuurin ja yksilöllisen persoonallisuuden
dialektiikasta.

Tosin Weberillä näyttää olevan erityinen ratkaisu näihin ongelmiin,
nimittäin *karisman* käsite. Se viittaa nimenomaan sellaisiin subjektiivisiin
prosesseihin, joiden avulla hän selittää laadullisia rakenteellisia murroksia.
Yhteiskunnallisen elämän suunta perustuu karismaattisen persoonallisuuden
(profeetan) "itse määräytyvään" (Weber 1978, 1112), luovaan kykyyn ja
henkilökohtaiseen vetovoimaan yhteiskunnan perimmäisten arvojen kumo-
ajana. Sen rinnalla muiden ihmisten luova panos jää kulttuuristen proses-
sien arvoelementtien rationalisoimiseen (papit) varsinaisen arvosubstanssin
"ulkopuolelta" (mt. 1116). Näin ymmärrettynä subjektiiviset prosessit ovat jo
periaatteessa tutkijan selityskyvyn ulottumattomissa (Johnson ym. 1984, 91–
92). Siksi karisman käsite merkitsee irrationaalisen elementin postuloimista
osaksi Weberin sosiologiakonseptiota. Tähän kysymykseen palataan jäljempä-
nä uudelleen tarkasteltaessa substantionaalista ja formaalia rationaalisuutta³.

Weberiltä löytyy tosin myös aivan erilaista käsitteenmuodostusta. Esimer-
kiksi ajattelun merkityssisältöä voidaan selittää *empiristisen suoraviivaisesti
materiaalisista olosuhteista*. Siten esimerkiksi talonpoikien ajattelulle luon-

1 Tämä selittää sen, miksi eri tutkijat ovat kehittäneet Weberin perintöä kahteen ristiriitaiseen suuntaan, yhtäältä puhtaan subjektivistiseen (Schütz, Goffman, Garfinkel) ja toisaalta rakennetta korostavaan suuntaan (esim. Giddens). Maatalouden pientuotantotutkimuksessa on nykyisin vallalla jälkimmäinen painotus (Mooney, Newby).

2 Vuoden 1904 kirjoituksen metodologinen individualismi ideaalittyyppisen rakentamisessa säilyy myös hänen osittain postuumin *Wirtschaft und Gesellschaft* (tässä *Economy and Society*, 1978) teoksensa muotoiluissa. Siinä hän esimerkiksi korostaa, että kaikkia yhteiskunnallisia "kollektiiveja on käsiteltävä yksinomaisesti yksittäisten henkilöitten erityisten toimintojen resultanteina ja organisoitumisen tapoina" (mt. 13).

3 Yleisemmällä tasolla perimmäiset arvot ja karisman konseptio ovat myös jännitteessä Weberin voimakkaasti korostamien nominalististen lähtökohtien kanssa. Ne sisältävät kierto-tietä itse asiassa realistisen (rationalistisen) oletuksen ihmisen sosiaalisen elämän olemuksesta.

teenomainen "magiikka" on seurausta "luonnon irrationaalisista voimista" (1978, 482–483; 1948a, 283), jopa "traditionalismi" niiden yhteiskuntien talonpoikaiston keskuudessa, joissa maatila on peritty (1948b, 364) jne. Tällainen suoraviivainen, empiristinen materialismi (marxilaisen materialismin vastakohtana), joka Weberinkin tuotannossa toki jää sivujuonteeksi, on tietenkin ristiriidassa hänen yleisemmän subjektivistisen teorianmuodostusstrategiansa kanssa.

Weber pyrkii nominalistiseen johdonmukaisuuteen ja sulkee täysin pois monistisen tietoteorian mahdollisuuden (1969b, 68–69, 94). Tästä huolimatta hän ei kiistä yhteiskunnallisen kausaliteetin olemassaoloa, vaan katsoo juuri sen osoittamisen sosiologian tehtäväksi. Yhteiskunnallisten lakien olemassaolon hän todistaa vertaamalla ideaalityyppejään tutkimuksen avulla tavoitettuun aistitodellisuuteen (vrt. Weber 1978, 19–22). Hän siis käyttää ideaalityyppejä *hypoteesin tavoin* osoittamaan sen, missä määrin sosiaalinen todellisuus seuraa tai poikkeaa niiden osoittamista psykologisista laeista (mt. 101–102). Lain empiirisestä osoittamisesta ei kuitenkaan seuraa nominalististen oletusten kanssa ristiriidassa olevaa teorian reifikoitumista. Weber ei nimittäin väitä, että ideaalityypit ammentaisivat todellisuuden tyhjiin (1969b, 106).

Toisaalta tässä testaustilanteessa hän asettuu epäsuorasti ja perusteettomasti¹ empiristien kannalle olettamalla, että yhteiskunnalliset tosiasiat ovat neutraaleja. Näin välitön aistikokemus mahdollistaa hänelle murtautumisen subjektivistien loputtomista hermeneuttisista kehistä tieteellisen oikeaksitodistamisen menetelmin. *Tämä ristiriita ideaalityyppien rakentamisen puhtaana subjektiivisen mielivallan (ideaalityypitkin perustuvat vain tutkijan käsityksiin ja kuvitelmiin) ja empiristeille ominaisen verifikaatiomenettelyn välillä on ilmeinen.* Historiahan ei Weberin mukaan kuitenkaan koostu ennalta annetuista tosiasioista, vaan tosiasioiden piiri on aina historioitsijan konstituoitu (tästä ks. Johnson ym. 1984, 85). Ideaalityyppien nominalistinen status asettaa weberiläisen metodin jyrkästi kaikenlaisia holistisia ja rationalistisia kantoja vastaan: sosiaalista todellisuutta ei ole mitenkään mahdollista johtaa ideaalityypistä teoreettisena mallina (Mommsen 1986, 63–64; Johnson ym. 1984, 86). Tämä on yksi syy uusweberiläisten suureen vastenmielisyyteen paitsi marxilaista holismia myös strukturalistien kaikenlaisia teoreettisia deduktioita ja reduktioita vastaan (vrt. Newby ja Vandergeest kohdassa 2.2.1).

¹ Miten ne samat tosiasiat, jotka on valikoitu todellisuudesta ideaalityyppien avulla, voivat samalla testata näiden ideaalityyppien adekvaattisuuden?

Weberin ja uusweberiläisten lähestymistavan *etu strukturalistiseen marxismiin verrattuna* perustuu siten osittain paradoksiin: jo sen mahdollisuudenkin kiistämiseen, että todellisuuden moninaisia muotoja kyettäisiin selittämään tyhjentävästi (antirealismi). Osittain Weberin konseption etu on siinä, että ideaalityyppimetodi mahdollistaa periaatteessa minkä tahansa tutkijaa kiinnostavan erillisen ilmiön tai kokonaisuudesta erotettavan ilmiökompleksin joustavan käsitteellistämisen. Tässä mielessä ja näissä rajoissa Weberin tietoteoreettinen strategia on ehdottoman kohdesensitiivinen.

Kuitenkin Weberin ratkaisuista kokonaisuutena seuraa ainakin seuraavia yleisesti tunnettuja ongelmia: 1) edellä kuvattu subjektivismi ja empirismin ratkaisematon ristiriita, 2) relativismi¹, 3) tiedon mosaiikkimaisuus tai kokonaisuuden pirstoutunut luonne², 4) karisman käsitteeseen liittyvä individualistinen irrationalismi, 5) perimmäisten arvojen subjektiviteettia rajoittava ja hävittävä vaikutus ja 6) lopulta vielä epäselvyydet materiaalisen ja ideaalisen käsitteissä, joiden vuoksi Weberin konseptioon sisältyy neoklassisen tekijäteorian elementtejä yhteiskunnan institutionaalisten tasojen muodossa.

Edellä esitetty on kuitenkin vain viitteellistä nykypäivän uusweberiläisen maaseutusosiologian ja maatalouden pientutkimuksen arviointia, sillä tämän suuntauksen edustajat eivät yleensä reflektoi suhdettaan Weberiin. Howard Newby tosin käyttää tulkintansa yhteydessä termejä "rakenteellinen" ja "kriittinen" (1982b, 8). Termi rakenteellinen viitanee tendenssiin siirtää painopistettä yhteiskunta-analyysissä yksilöistä rakenteisiin, ja kriittinen merkitsee ehkä talouden korostusta. Newby, Mooney ja monet muutkin uusweberiläiset tutkijat (esim. Giddens) käyttävätkin analyysissään sujuvasti monia Marxin kapitalismiteorian rakennetermejä. Tällainen käytötapa, silloin kun se siirretään omaan tietoteoreettis-ontologiseen kontekstiin, on tosin Weberin omien jälkien legitiimiä seuraamista (vrt. Weber 1969b,103).

1 Vaikka Weberin tietoteoriaan kuuluukin testaus ideaalityypin ja empiirisen todellisuuden vertaamisen mielessä, *ongelmana on kuitenkin aina tuloksen suhteuttaminen kokonaisuuteen* – ymmärrettiinpä se sitten todellisuuden konkreettisena aspektina tai todellisuutena yleensä.

2 Ideaalityypeillä (olivatpa ne sitten kuinka monimutkaisia tahansa) saatava tieto todellisuuden yhtenä aspektina ei ole sovitettavissa muista aspekteista käsin tehtyyn tutkimukseen. Tämän vuoksi Weber itsekin joutuu kiistämään tiedon systemaattisen yhdistämisen mahdollisuuden (1969b, 106).

3.1.4.3. Tshajanovilainen weberiläisyys

Sekä Newbyltä (1979b, 105–106) että Mooneylta löytyy *voittoon pyrkimättömän viljelijäperheen ideaalityyppi*. Newbyn tuotannossa se ei ole kuitenkaan teoretisoinnin keskiössä kuten Mooneylla, minkä vuoksi keskityn vain jälkimmäiseen.

Weberin itsensä mukaan traditionaaliset talonpoikaistaloudet ovat "tarpeentyydytystalouksia" (Weber 1980, 46), joiden taloudellinen toiminta on niin voimakkaasti sisäistettyjen normien lukitsemaa, että sitä luonnehtii "puoliautomaattisuus" (1978, 25). Muodollisesti vapautuneena keskiaikaisista laitoksista se edustaa "konservatiivisen vastustuksen" lähdettä nykykapitalismissa (1948b, 366). Kuitenkin taloudellinen kilpailu pakottaa ja mahdollistaa sen vähittäiseen sisäiseen muutokseen tavalla, jossa "työn intensiteetti ja korkea laatu" korvaavat "suurimittaisen" maatalouden tekniset edut (mt. 367). Weberin pientuotantoteoria ei ole kuitenkaan romanttinen. Hän ei ylistänyt pientuotannon edistyskäsilyyttä, vaan hän pitää päin vastoin suurtuotantoa maataloudessa paitsi teknisesti myös kansantaloudellisesti pientuotantoa edullisempänä (ks. Tribe 1983, erit. 215). Kuitenkin kyky perhetyövoiman tehokkaaseen mobilisointiin, sen käytön joustavuus ja erityinen työmotivaatio voivat korvata suurtuotannon teknisen edun tehden näin mahdolliseksi pientuotannon säilymisen myös modernissa maataloudessa. Näin saavutettu kilpailukyky voidaan ymmärtää itseriistona, mutta onko kysymyksessä Mannin (1990, 21) olettamalla tavalla tshajanovilaisesti "rajoitettujen tarpeitten teoria", jää mielestäni avoimeksi. Weberin teoriaa on kuitenkin legitiimiä lukea myös tästä ruralistisesta näkökulmasta, joka avaa mahdollisuuden kaksisuuntaisen määräytymisen tshajanovilaiselle projektille.

Mooneyn uusweberiläinen teoreettinen projekti onkin nimenomaan tshajanovilainen. Tämä merkitsee sitä, että talonpoikaisto asettuu kapitalismia vastaan erityisistä arvonäkökohdista, ei suinkaan normien hallitsemasta traditionalismista käsin. Tällöin tutkimuksen kohteena ovat jo tavaramarkkinoihin integroituneet "perheviljelmät", eli teoreettisemmin ilmaisten maatalouden "yksinkertaisen tavaratuotantotavan" harjoittajat, kuten Mooney (1986a, 207) heitä kuvaa Marxin poliittisen taloustieteen termein. Mooneyn lähestymistavalle löytyy myös tukea Weberiltä. Weber (1978, 90) nimittäin kirjoittaa "erityisesti" "pientalonpojille" ominaisesta "voittoa tekevän organisaation" "muodosta", joka ei kuitenkaan suuntaudu voittoon "substansiivisena tavoitteena", vaan tarpeellisten kulutustavaroitten hankintaan. Ehkäpä tämänkaltaiset tarttumakohdat ovat saaneet Mooneyn käsitteellistämään

maatalouden "yksinkertaista tavaratuotantoa" Weberin formaalin ja substantiaalisen rationaalisuuden käsite-erottelun pohjalta (ks. erit. Mooney 1988, 62–69). Maatalouden yksinkertaisten tavarantuottajien arvoaspekti päätellään maataloustyön käsityömäisistä taidoista ja maataloustyön erityislaadusta (autonomisena ja mielekkäänä työprosessina), jolloin "työ on erottamaton elämäntavasta ja kulttuurista" (mt. 69). Näin ymmärretyn elämäntavan ja kulttuurin Mooney taas liittää substantionaaliseen rationaalisuuteen formaalin rationaalisuuden vastakohtana. Formaali rationaalisuus perustuu ainoastaan markkinoiden pohjalta nousevaan rationaalisuuteen (mt. 69).

Tällaista konseptiota on mahdollista tarkastella kahdella tavalla. Ensinnäkin Mooneyn käyttämän Weberin erottelun näkökulmasta käsin, vaikka hän ei tässä esitäkään perustelua viittaamalla suoraan Weberiin. Formaali rationalisaatio tarkoittaa kuitenkin Weberin mukaan sellaista prosessia, jossa perimmäiset arvot ytimeltään koskemattomana rationalisoituvat ulkoisin keinoin (1978, 1116–1117). "Laajat massat" joutuvat pelkästään hyväksymään ja sopeutumaan sen "byrokratisoitumisen" "ulkoisiin, teknisiin tuloksiin", minkä vuoksi perimmäisten arvojen ideasubstanssi jää heille "irrelevantiksi" (mt. 1117). Sama pätee tietenkin myös siihen tapaan, jolla ohjaututaan isännyyteen maatilalla: onko siinä kysymys lainkaan perheen itsensä haluamasta elämäntavasta vai puhtaasta sopeutumisesta kilpailun pakkoihin. Mooney (1988, 65) löytääkin tällaiseen kysymyksenasetteluun sopivan katkelman Weberiltä. Ruralistisesta kaksisuuntaisen määräytymisen näkökulmasta katsoen "yksinkertaiseen tavaratuotantotapaan" liittyvät arvot on mahdollista säilyttää Mooneyn mukaan vain siinä määrin kuin tällaiset taloudet voivat "eristää itsensä markkinoiden riippuvuudesta" (Mooney 1988, 65). Näin Mooney on aivan legitimiin kyennyt muotoilemaan tshajanovilaisen näkökulman Weberiin tukeutuen.

Mutta mikä on tshajanovilaisen weberiläisyyden hyöty maatalouden pientuotantotutkimukselle? Tietenkin se antaa näkökulman ja vertauskohdan maatalouden pientuotannon analysoimiseksi. Luultavasti jotkut, mahdollisesti kaikki taloudet toimivat myös muuten kuin pelkästään teknisesti sopeutuen kilpailutilanteeseen. Siksi tähän aspektiin liittyvä ideaalityyppi ohjaa tutkijaa löytämään substantionaalista rationaliteettia perheviljelmien taloudellisesta käyttäytymisestä. *Mutta ovatko tällaiset substantionaaliset elementit noin vain poimittavissa erilleen?* Jos tämä ei ole mahdollista, ideaalityypin sisältämä polaarinen ja itse asiassa myös evolutionistinen asetelma, joka tekee Mooneya seuraten "maatalouden yksinkertaisesta tavaratuotantotavasta" "yhden vastarinnan viimeisen linnakkeen", (mt. 61) on käyttökelpo-

ton. Jos perhe tai "talonpoikaiskulttuuri", "elämäntapa" jne. ei asetukaan substantionaalisen rationaliteetin kantajana formaalin rationaliteetin yleiskapitalistista painetta vastaan, vaan on jo alunperin esim. aikaisemmin esitellyn "tavaroitumisefektin" vaikutuksesta kapitalismin ilmausta, koko kaksisuuntaisen määräytymisen lähtökohta on väärä. Analyysi ei voi silloin edes periaatteessa tavoittaa jotain formaalin vastakohtana olevaa substantionaalista, koska nämä kaksi elementtiä, kilpailu ja elämäntapa eivät ole erotettavissa toisistaan. Ylipäättänsä Mooneyn teoriaan tuntuu sopivan pääpiirtein se kaikki kritiikki, jonka olen jo esittänyt tshajanovilaisen marxismin yhteydessä.

Toinen uusweberiläinen, Peter Vandergeest (1988), joka korostaa Mooneyn lailla subjektin intentioiden huomioimisen tarvetta (mt. 23), asettuikin tällaista vastarinnan polaarista näkökulmaa vastaan (mt. 22–23). Vandergeest korostaa sen sijaan yhteiskuntasuhteitten "monimutkaisuutta" ja kehityksen historiallista ehdollisuutta. Tämä on helppo hyväksyä, ja sen teoreettinen selittäminen on todellakin nykyajan maatalouden pientuotantotutkimuksen ydinkysymys. *Mutta mitä Vandergeest tarjoaakaan vaihtoehdoksi?* Ei muuta kuin sen "oivaltamista", että "kaikki kategoriat ovat subjektiivisia 'ideaalityyppejä'" (mt. 21), joita tulee käyttää empiirisessä tutkimuksessa ja teoreettisessa ymmärtämisessä (mt. 21–22). Sen perusteella mitä olen sanonut edellä ideaalityypeistä yleensä ja vielä Weberin ideaalityypeistä erikseen, tämä lääke ei kelpaa (dualistisen tietoteoriansa vuoksi) pientuotantoteoriaa vaivaavaan tautiin.

3.1.5. Diskurssianalyysien yhteenveto

Vähemmistö käsittelemistäni teorioista tarkastelee pientuotantoa yksisuuntaisena määräytymisenä jonkin tai joidenkin yleisyhteiskunnallisten lakitendenssien empiirisinä ilmaisuina, kuten modernisaatioteoreetikkojen rurbaniisaationa, marxilaisten proletariaationa, teollisuusmaistumisena jne. tai uusweberiläisten formaalin rationaalisuuden kasvuna. Enemmistö kolmen tärkeimmän diskurssin edustajista käsitteellistävät maatalouden pientuotantoa kuitenkin määräytymisenä kahdesta suunnasta. Tässä muunnelmassa yleisyhteiskunnallinen *määräytymistendenssi* nähdään ulkoisena ehtona tai rajoituksena maatalouden pientuottajaperheen ja/tai talonpoikaisyhteisön pohjalta määräytyvälle sisäiselle, universaalille toimintalogiikalle. Tällainen *ulkoisen ja sisäisen määräytymisen yhdistäminen tekee teoriasta ruralistis-*

populistisen. Olen nimittänyt tätä tendenssiä sen klassisen ja edelleenkin vaikutusvaltaisimman muotoilijan mukaan tshajanovilaisuudeksi.

Diskurssianalyysien yhteydessä olen argumentoinut etenkin pientuotannon sisäisen logiikan universaalisuuden oletusta vastaan. En silti kiistä tällaisen sisäisen logiikan olemassaoloa jossakin yksityistapauksessa, en edes sitä, että joidenkin osakulttuurien ideologiat voisivat luoda muita enemmän painetta tällaisen käyttäytymisen suuntaan. Korostan kuitenkin – Luis Llambia seuraten – että perheviljelmien on säilyäkseen kilpailukykyisinä yrityksinä aivan välttämätöntä sopeuttaa taloudellinen toimintansa jollakin tavoin tulojen maksimoimisen ja riskien minimoimisen pohjalle. Tämä ei tarkoita, että perheen subjektiivisena pyrkimyksenä olisi aina tällöinkään abstraktin rikkauten kasaaminen, vaan yksinkertaisesti sitä, että kapitalismin tavaramarkkinoiden sanelema rakenteellinen pakko on riippumaton yrityksen työvoimaperustasta. Kansalliset ja paikalliset ideologiat, niin kuin myös erityiset materiaaliset rakennepiirteet (patriarkaatti, paikallisyhteisön erityiset piirteet, sukulaisuus, työttömyys yms.), luovat vaihtelevia edellytyksiä yritysten toisistaan eroaville selviytymisstrategioille. Patriarkaatti, sukulaisuus, patrinomia jne. voivat olla siksi myös välineitä yrityksen muuttumiselle kapitalistiseksi. Nämä ideologiat ja rakenteet tietenkin myös rajoittavat valittavissa olevia yritysstrategioiden vaihtoehtoja. Erästä tällaista aspektia voidaan nimittää James J. Scottia ja E. P. Thompsonia seuraten moraalitaloudeksi köyhien talonpoikien näkökulmana. Näin *sisäinen ja ulkoinen eivät muodosta tshajanovilaista vastakkaisasetelmaa*, vaan ilmaisevat saman yhteiskunnan liikuntaa yleisyhteiskunnallisella ja perhe-/paikallistasolla.

Maatiloilla ei ole myöskään mitään sellaista universaalia kulttuurista tai teknologista estettä, joka antaisi automaattisesti maatilojen perhetyövoimalle etusijan palkkatyövoimaan verrattuna. Perheen elämänkaaren eri vaiheet toki luovat aina paineita – mm. tilakoon mukaan vaihdellen – joko hakeutumisille palkkatyöhön tilan ulkopuolelle tai työvoiman palkkaamiseen maatiloille. Kuitenkaan perheen elämänkaari ei ole ainoa palkkatyöhön vaikuttava seikka. Paljon riippuu myös yksittäisten henkilöiden kyvystä mobilisoida perhetyövoimaa mm. patriarkaattiin nojautumalla. Heidän kykynsä on kuitenkin perheen ulkoisten ehtojen rajoittamaa. Populististen teorioiden terävä jako perhe- ja palkkatyön välillä on ylipäättään perusteeton. Kautta kapitalismin historian on maataloudessa ollut havaittavissa sellaista sosiaalista luokkien ja luokkakerrostumien differentiaatiota, joka ei selity perheen elämänkaaren vaiheilla, eikä näin ollen ole tästä syystä ohimenevää. Maatalouden pienyritys on puhdas perheviljelämä usein vain olosuhteitten pakosta. Tästä

huolimatta hylkään yhtä kestävämmänä perinteisen marxilaisen ajatuksen väistämättömästä maatalouden pikkuporvarillisten kerrosten jakautumisesta omistaviin ja omistamattomiin luokkiin eli polarisaatioteesin. Sama pätee toki myös muihin evolutionistisiin kantoihin, mm. Weberin pohjalta kehitettyyn formaalin rationaalisuuden väistämättömään syvenemiseen. Tällaisten universaalien lakien sijasta on havaittavissa paljon monimutkaisempia, vain empiirisen tutkimuksen avulla selitettävissä olevia tendenssejä, jopa suorastaan edestakaista liikettä.

Kulloisetkin instituutiot tai rakenteet materiaalisissa muodoissaan siis antavat maatalouden pientuotantoyrityksille sekä toiminnallisia rajoituksia että mahdollisuuksia – ja kantavat erityisiä ideologisia diskursseja. Yhteiskunnan kokonaismittakaavassa tällaisten rakenteitten ja diskurssien kannalta on olennaista niiden kytkeytyminen laajempiin kokonaisuuksiin ja kunkin erillisen diskurssin kannalta vielä hegemoniseen metadiskurssiin. Silloin kun maatalouden pientuotanto hegemonisten diskurssien sisäisestä logiikasta katsoen on tärkeää hallitsevalle luokalle – kuten on ollut laita ainakin Länsi-Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa – tämä diskurssi jo itsessään selittää yhteiskunnan materiaalista rakenteistumistapaa (maareformit, pientuotantoa tukeva maatalouden opetus, tutkimus ja neuvontatyö, kyky mobilisoida poliittista painostusta ja agraaripohjaisten tai ruralistista ideologiaa korostavien puolueitten synty jne.). Tällainen hegemonia selittää samalla sitkeää tshajanovilaista pientuotannon tulkintaa erityisen sisäisen logiikan omaavana tuotantona myös uudessa, maatalouden kriittisessä pientuotantotutkimuksessa.

3.2. Monistinen tietoteoria ja tyyppimetodin kritiikkiä

Käsitellyt kolme tärkeintä sotienjälkeistä pientuotantodiskurssia ovat (Tönniesin konseptin tavoin) tietoteorialtaan dualistisia. *Empirismissä* tämä oli sen tulosta, ettei nojaututtaessa voimakkaasti aistikokemukseen ja nominalistiseen käsitykseen todellisuudesta kyetä esittämään tutkimuskohteesta pysyviä (invariantteja) piirteitä eikä kuvaamaan sitä kokonaisuutena. Kun ilman lakikäsitteitä ei käsitteiden reifikoinnin kiellosta huolimatta kuitenkaan käytännössä tulla toimeen, ajaudutaan ontologiselta kannalta ”mystiseen realismiin”, ja tietoteorian kannalta tyyppimetodiin. Reaaliobjektin paikallistamisessa (tosiasioiden valinnassa) ja tutkimustulosten (tosiasioiden) tulkinnassa tällaiset empiristiset jäävät väistämättä ulkoisiksi tietoinstrumenteiksi.

Uusweberiläiset rakentavat ideaalittyyppinsä historiallisen prosessin eräiden aspektien pohjalta muusta yhteydestään puhdistetuksi, postuloidun sosiiaalipsykologisen vuorovaikutusprosessin konstituomaksi tietovälineeksi. He käyttävät sitä empiristien tavoin reaalityodellisuuden empiirisessä tutkimuksessa. Vaikka metodi voi olla sensitiivinen erityisen sosiaalisen prosessin kannalta, tällainen tietoinstrumentti jää kuitenkin reaalityodellisuuden kokonaisuuden näkökulmasta samalla tavalla ulkoiseksi kuin empiristisessä tietoteoriassa.

Strukturalistisen marxismin perinnettä luonnehtii yleisesti formalismi, joka on seurausta sen epistemisistä ratkaisuista. Tietoinstrumentti johdetaan tyypillisesti taloudesta tuotantotapana (althusserilainen marxismi) tai sitten erityistä yhteiskuntamuotoa kuvaavasta kategoriasta, esimerkiksi tavaramuodosta ("pääomalooginen" marxismi). Tällä tavalla ymmärretyn perustan oletetaan ilmenevän empiirisellä pinnalla erityisenä ideologiana ja (viime kädessä taloudesta määräytyvinä päällysrakenteen) materiaalisina institutio-naalisina elementteinä (Althusser: "koneistoina"). Seurauksena on joko ajautuminen ekspressionistisiin teorioihin, tai läheneminen empirismiin. Siten jotkut tutkijat jo korostavat tutkimuksen aluksi käsitteittensä ideaalittyyppi-syyttä (Friedmann, Carol A. Smith) tai ainakin empiirisen tutkimuksensa käytännössä vertaavat tietoinstrumenttiaan empiristien ja uusweberiläisten tavoin suoraviivaisesti empiiriseen pintaan tutkimalla mm. palkkatyön määrää tai palkkasuhteen luonnetta (Friedmann, Kahn, Carol A. Smith, de Janvry jne.), vertikaaliseen integraatioon liittyvää tuotantosopimusten luonnetta tai yrityksen työnjakoa ja sen teollisuusmaisuuksien astetta (Friedland, Thomas). Usein tosin ei ole kysymys tyylipuhtaasta teoreettisen kategorian empiirisestä arvioinnista, vaan olemuksen ja ilmentymän suhteen teleologisesta selittämistä. Esimerkiksi maatalouden kehitys nähdään pääoman ja teknologisen kehityksen ekspressiivisenä funktiona (Goodman ym.), sopimusviljely proletarisoitumisen pääomalle funktionaalisimpana muotona (Davis, Banaji), pientuotanto halvan ruoan ja halvan työvoiman toimittamisen funktiona (de Janvry, Meillassoux, Amin, Wallerstein jne.), pientuotanto teolliseen tuotanto-organisaation siirtymisen välivaiheena (Friedland) jne. Nämä kaksi strukturalistisen marxismin tendenssiä, taipumus empirismiin ja sen vastakohtana teleologinen ja essentialistinen kaiken selittäminen olemuksen ilmentymänä tai funktiona sekoittuvat usein käytännössä toisiinsa. Ongelmaksi jää molemmissa tendensseissä teorian ja empirian suhde. Osittain tämä vaikeus näkyy siirtymisenä kantoihin, jotka muistuttavat neopositivismia (McEwen Scott ja Whatmore ym.).

Kaikille kolmelle tärkeimmälle diskursseille on siis ominaista eräänlainen tyyppimetodi. Syvennän seuraavassa sen kritiikkiä lähinnä strukturalistisen marxismin näkökulmasta, sillä sehän on viime vuosina hallinnut teoreettista keskustelua. Silti liitän tähän myös empirismin ja weberiläisyyden kritiikkiä. Se, mitä yleensä sanotaan tyyppimetodista, pätee myös näihin. Huomion kiinnittäminen ensisijaisesti marxilaiseen strukturalismiin mahdollistaa myös parhaiten vaihtoehtoisen Marxin tulkinnan esittelyn ja kehittelyn.

Filosofisesta hienostuneisuudestaan huolimatta strukturalistinen marxismi muistuttaa juuri tyyppimetodinsa vuoksi sitä työväenliikkeen keskuudessa kehittynyttä ja kommunististen puolueitten dogmatisoimaa perinteistä marxismia, jossa yhteiskunnallinen kehitys nähdään *historianfilosofisesti luonnonprosessin kaltaisena*, väistämättömänä kehityskulkuna. Maatalouden pientuotannon tutkimus ei muodosta tästä poikkeusta. Käsittelen tätä yleisempää ongelmaa seuraavassa sellaisten Marxin maataloutta käsittelevien kirjoitusten kriittisen analyysin avulla, jossa polttopisteessä ovat maatalouden kehityksen kolmiluokkamalli ja pientuotannon tulevaisuutta ennakoiva polarisaatioteesi.

3.2.1. Kapitalistisen kehityksen mallit ja polarisaatioteesi Marxin maatalousteoriassa

3.2.1.1. Historiallisesti ehdollinen ja invariantti

Luonnehdin aluksi monistista tietoteoriaa viemällä loppuun strukturalistisen marxismin kritiikin keskittyen jälleen Althusseriin.

Derek Sayerin (1979) mukaan Althusser perustaa tieteen tuottamisen konseptionsa *yksipuolisesti* siihen Marxin kuvaukseen tutkimuksensa *esitystavasta*, jonka hän on esittänyt *Grundrissen* johdannossa, yksipuoliseen, koska se on irrotettu Marxin samassa yhteydessä kuvaamasta *tutkimustavasta* (94–95). Tämä irrottaminen on johtanut tiedon objektin kategorioitten jyrkkään erottamiseen (Iljenkow 1974b, 236). Teoreettisen (eli loogisen) ja historiallisen jyrkkä erottaminen merkitsee tutkimuksen reaalisen historiallisen lähtökohdan ja käsitteitten johtamisen konseptuaalisen avainkategorian yhteyden kadottamista (mt. 236; Sayer 1987, 128 ja 1979, 95). Tämä näkyy Althusserilla abstraktista konkreettiseen nousemisen *lähtökohtakategorioit-*

ten ylihistoriallistamisena (vrt. tuotantotavan käsite) ja *a priori* -luonteisuutena (Sayer 1979, 95). Siksi hän ymmärtää "tieteen tuottamisen" tiukasti tiedon objektin sisäisenä praksiksen "tasona". Althusserilaisille marxisteille onkin ominaista, etteivät he sano mitään täsmällistä abstraktien lähtökoh- tiensa ja niiden empiiristen ilmentymien välisestä suhteesta (mt. 172; vrt. myös Iljenkow 1974b, 236)¹.

Althusserilaisen marxismin tyylipuhtailla edustajilla ei olekaan mitään keinoa (vrt. kokemus ideologiana) verrata käsitteitten historiaa todelliseen historiaan (vrt. Iljenkow 1974b, 237). Marxin materialistinen *realismi muuttuu* tällöin tahtomattaan rationalismiksi eli realismin *idealistiseksi* (struktu- ralistiseksi) muunnelmaksi.² Althusserilaisten tai pääomaloogikkojen sisäi- sestä perspektiivistä lähtevät kategoriat muistuttavat tämän vuoksi empiris- tien "mystisen realismin" kategorioita. Empiristeille ne eivät tosin voi olla nominalististen lähtökohtien vuoksi muita kuin ulkoisia tietovälineitä, eräänlaisia ideaalisia entiteettejä (malleja, systeemejä jne.) tai ylipäätään kie- lllisiä fiktioita.

Strukturalistimarxisteja erottaa kuitenkin empirismistä induktion totaali- nen hylkääminen tietovälineen muodostuksessa. Heidän tietovälineensä ei formalismissaan tavoita yhteiskuntasuhteitten moninaisuutta ja historiallista ainutkertaisuutta. Tämänhän olen jo osoittanut arvostellessani maatalouden pientuotantotutkimuksen strukturalismia. Formalisminsa vuoksi struktu- ralistimarxistit eivät myöskään kykene sanomaan, *mikä ilmiössä pysyvänä* (vrt. arvosuhde) *"määrittää loogisesti mahdollisen" rajat* (Kitshing 1987, 43) ja *mikä on vain yleistystä erityisten yhteiskuntamuodostumien pohjalta*. Althusserhan katsoo, ettei Marxin *Pääoma* ole "konkreettis-historiallinen", vaan "puhtaasti teoreettinen", "abstrakti" teos (2.3.3). *Pääomassa* esitetään kui- tenkin kapitalismin yleisen rakennelain (arvolaki) ohella myös Länsi-Euroo-

1 Althusserin tulkinnalla on osin perustansa Marxin omassa tekstissä, sillä "Einleitungissa", joka kirjoitettiin vuosina 1857 ja 1858, ilmenee sen sisältöä jossain määrin sekoittavana Marxin ajattelussa tänä aikana tapahtunut muutos. Marx nimittäin hylkäsi vasta tällöin lopullisesti ajatuksen sellaisten ylihistoriallisten käsitteitten lähtökohdasta – kuten esimerkiksi tuo- tanto yleensä – joiden avulla hän ajatteli tätä ennen pääsevänsä käsiksi kaikkiin yhteis- kuntamuotoihin – ja asetti sen sijalle lähtökohtakategoriaksi "historiallisesti erityisen" (Sayer 1979, 96–98). Marx huomautti tästä muutoksesta vuotta myöhemmin (1859) painatussa "Poliittisen taloustieteen arvostelua" -teoksensa alkusanoissa (mt. 98, ks. Marx 1979a, 7).

2 Derek Sayerin mukaan tämä tiedon objektiin itseensä rajoittuva abstrakti johtaminen ja siihen liittyvä käsitteitten "fetissoituminen" vain "sisäisten suhteitten perspektiiviksi" hui- pentuu "pääomaloogisessa koulukunnassa" (1987, 113, 136), "jonka usein syvälinen näkemyk- sellisyys on sen äärettömän teleologian turmelemaa" (mt. 156).

pan ja Yhdysvaltojen, etenkin Britannian historiallis-erityisiä piirteitä (mt. 45). Strukturalistimarxistit ovatkin irrottaneet *Pääoman* teorian luvattomasti historiallisesta yhteydestään, mikä tekee siitä väistämättä reaali-kohteen ulkoisen tietovälineen heti, kun sitä sovelletaan tämän historiayhteyden ulkopuolella (vrt. Aguilar 1989, 44).

Strukturalistisen marxismin arvostelu abstraktista tai formalistisesta deduktionismista osuu todellakin diskurssin tietoteoreettiseen ytimeen. Silti deduktiota sellaisenaan ei pidä hylätä saman tien formalismin, ekonomismin, essentialismin, funktionalismin ja teleologisuuden mukana. Jos myös deduktio hylätään, sen sijalle jää tuskin muuta kuin kehityksen historiallisen ehdollisuuden teesi, ts. muodoton ja paljas empiristinen historismi. Niinpä pyrin jatkossa osoittamaan Marxin omien maataloutta käsittelevien kirjoitusten avulla, ettei hänen "teoreettinen perspektiivinsä" ollut esimerkiksi Frederick H. Buttelin (1989a, 16–17) olettamalla tavalla "luonteeltaan periaatteessa deduktiivinen". Marx ei nimittäin väittänyt "maatalouden järjestelmien kehittyvän yhden ja ainutkertaisen logiikan mukaan" (mt.). Siksi deduktion suoraviivaisen hylkäämisen sijasta tulee paremminkin osoittaa sen täsmällinen paikka Marxin tietoteoriassa.

Strukturalistimarxistien käsitteet on siis yleensä poimittu Marxin teokista, etenkin *Pääomasta*. Käsittelen tästä näkökulmasta ensin Marxin kolmiluokkamallia, johon liittyy läheisesti myös Leninin konseptio amerikkalaisesta ja preussilaisesta kapitalismin kehityksestä maataloudessa.

Englannin ja Skotlannin maataloutta luonnehti 1800-luvun alusta lähtien muista Länsi-Euroopan maista poikkeava kolmiluokkamalli (maanomistajaluokka, kapitalistiset maanvuokraajat ja maatyöläiset). Länsi-Euroopan ja Yhdysvaltojen teollisuus oli silloin jo siirtymässä koneelliseen suurtuotantoon erityisine työorganisaatioineen. Jos tämä *Pääomassa* esitetty historia käsitetään yleiseksi lainalaisuudeksi, on luonnollista, että Länsi-Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin odotettiin muotoutuvan samanlaisen kolmiluokkamallin kuin Englannissa ja maatalouden ylipäätään seuraavan vähitellen teollisuuden läntistä uraa kohti suurtuotantoa. Marx itsekin esitti – tosin historiallisesti ja maantieteellisesti rajallisia – virheelliseksi osoittautuneita empiirisiä ennusteita joidenkin maitten maatalouden yhteiskuntasuhteitten kehityksestä. Hän varoitti kuitenkin "muuttamasta" teoriaansa (tässä tapauksessa "kapitalismin syntymisestä Länsi-Euroopassa") "historianfilosofiseksi teoriaksi yleisestä kehityskulusta, joka on kohtalonomaisesti määrätty kaikille kansoille" ([1877] 1976c, 322). Hän mm. korosti sitä, miten jo olemassaolevat kapitalistiset yhteiskuntamuodot vaikuttavat niihin yhteiskuntiin, joissa

tämä prosessi on vasta alkamassa (mt. 320–322). Tästä varoituksesta huolimatta monissa marxilaisissa virtauksissa on ajauduttu juuri yllämainitun kaltaiseen ”historianfilosofiaan”.

3.2.1.2. Marxin kolmiluokkamalli

Jo johdantoluvussa sivusin Howard Newbyn (1982b ja 1983a) väitettä, jonka mukaan Marxin *Pääomassa* esittämä kolmiluokkamalli maatalouden luokkarakenteesta olisi puhtaasti deduktiivis-spekulatiivinen¹. Pelkästään *Pääoman* ensimmäisen osan ns. alkuperäistä kasautumista käsittelevän historiallisen luvun luulisi osoittavan väitteen vääräksi puhumattakaan kolmannen osan maankorkoteorioiden yhteydessä esitetyistä laajoista empiirisistä perusteluista. Sinänsä tämän materiaalin olemassaolo ei voi olla Newbylle uutinen. Ehkä hän vain yksinkertaisesti ottaa annettuna strukturalistisen tulkinnan historiallisuuden asemasta Marxin teoriassa. Seuraavassa kuitenkin osoitan, että jopa arvo pääomasuhteeksi konkretisoituneena on sellainen kaikille kapitalistisille yhteiskuntamuodostumille *olennainen suhde*, joka sallii kapitalististen suhteitten kehittymisen maataloudessa kolmiluokkamallin lisäksi sillä tavoin kaksimallisesti, ettei siinä esiinny lainkaan tuotannosta erillään olevaa maanomistajien luokkaa.²

Newby siis väittää, että kapitalismi on Marxin mukaan tuomittu kehittymään maataloudessa kolmiluokkamallin mukaan. Kannan virheellisyys voidaan osoittaa hyödyntämällä *Michael Neocosmosin* (1986) Marxin metodologiaa myös tältä osin selventävää kirjoitusta. Siinä osoitetaan, että Marxin omankin empiirisen analyysin mukaan kolmiluokkamalli hajosi jo 1800-

¹ Newbyn arvostelu mukailee tässä klassista linjaa. Sen tunnetuimpiin edustajiin kuuluu sotien jälkeen David Mitrany. Hänen mukaansa Marx ei ”tutkinut vakavasti talonpoikaiston todellista tilaa yhdessäkään maassa”, minkä vuoksi Marxin johtopäätökset perustuiivat vain hänen yleiseen teoriaansa (1951, 9, 18–21). Mitranyyn takana taas on Eduard Davidin Kautskyä, Engelsiä ja Marxia vastaan vuosisadan vaihteessa suuntaama kritiikki. David puolestaan paljolti toisti Franz Oppenheimerin vuonna 1896 ilmestyneen teoksen argumentteja.

² Kolmiluokkamallin ehdottomuuden näkökulmasta katsoen voidaan korkeintaan keskustella siitä, oliko se Englannissa, historiallisesti ensimmäisessä kapitalistisessa maassa välttämätön edellytys kapitalismille juuri maan pioneeriluonteen vuoksi. Robert Brenner väittää juuri tätä (1976, erit. 64–68; myös 1977, 1982 ja 1986), mutta tämäkin kanta on asetettu kyseenalaiseksi (Cooper 1978; Croot & Parker 1980) ja keskustelu jatkuu. Olipa Marxin kanta tähän erityiseen kysymykseen ensimmäisen maan kapitalistisesta kehitystiestä mikä tahansa, sillä ei ole relevanssia tässä käsiteltävänä olevan kysymyksen kannalta.

luvun puolivälin Englannissakin viljatulleista luopumisen seurauksena (mt. 38).

Marxin kapitalismiteorian mukaan tuotannosta erillään oleva maanomistajaluokka voi syntyä sen varaan, että maatalouden tuottavuus tuotannonalana on keskimääräistä matalampi (absoluuttisen maankoron lähde), ja/tai että maan tuottavuus vaihtelee viljellyn maa-alueen maantieteellisen markkinasijainnin ja luontaisen hedelmällisyyden (differentiaalikorko I:n lähde) sekä maahan tehtyjen peräkkäisten investointien vaihtelevan tuottavuuden vuoksi (differentiaalikorko II:n lähde). Kaikista näistä syistä maatalouteen syntyy ylimääräistä voittoa, joka maanomistajaluokan on mahdollista anastaa maankorkona vuokralaiseltaan. (Marx 1974d, 445–587, erit. 463–464).

Tämä ylimääräinen maankorkona puristettu voitto ei siirry maanomistajaluokalle automaattisesti. Maanomistajien on kyettävä sääntelemään markkinoilla olevan maan määrää, sillä ainoastaan näin voittosuhte maataloudessa säilyy keskimääräistä korkeampana (Neocosmos 1986, 24–25). Maankorko ilmenee tuotantohinnan ja markkinahinnan välisenä erona maan vuokrassa (mt. 23), jonka tuotannollista yritystoimintaa harjoittava erillinen kapitalistinen maatalousyrittäjä maksaa maanomistajalle (mt. 26).

Maanomistajuus on kapitalismin olennainen suhde, koska maanomistajaluokan olemassaolon mahdollisuus kapitalisti- ja työväenluokan tavoin on pääteltävissä välittömästi arvosuhteesta (mt. 20). Mahdollisuus ei kuitenkaan merkitse tuotannosta erillisen maanomistajaluokan väistämättömyyttä, sillä maanomistajuus tuotannosta erillisen luokan ominaisuutena ei ole välttämätöntä kapitalismille. Maataloutta voi teoriassa harjoittaa maanomistaja itsekin tai maa voi olla valtion omistamaa. Maanomistajuus kuitenkin vaikuttaa muiden tuotannonalojen voittosuhteeseen. Estäessään osittain pääomien vapaan virtauksen maatalouteen absoluuttisen maankoron tason säilyttämiseksi, maanomistajuus hidastaa maatalouden tuottavuuden kasvua, elintarvikkeitten hintojen (arvon) laskua ja lopulta myös työvoiman palkkojen (arvon) laskua. Siksi maanomistajuus laskee muiden tuotannonalojen voittosuhdetta. Toisaalta tuottavuutta nostavista pääomasijoituksista tulee pitemmällä tähtäimellä maankoron uusia lähteitä korotettujen vuokrien muodossa. Absoluuttinen ja differentiaalikorko II muodostavat siksi kumpikin esteen maataloustuotannon tuottavuuden nousulle. Tämä este on kuitenkin eliminotavissa yhdistämällä maanomistus ja maataloustuotanto samoihin käsiin. Tällöin kilpailu ylimääräisestä voitosta pakottaa maanomistajat ohjaamaan huomattavasti aikaisempaa suuremman osan tuotannollisiin investointeihin maataloudessa. (Mt. 32–33).

Englannissa maanomistajaluokan kyky ylläpitää maatalouden korkeita tuotantohintoja voitiin eliminoida poistamalla viljatullit, sillä maanomistajat menettivät näin kyvyn säännellä markkinoille tulevan maan määrää. Tämä oli mahdollista Marxin mukaan kuitenkin vasta teollisuuskapitalistien (ja sitä tukevien työläisten) ja tuotannosta erillisen maanomistajaluokan välisen luokkataistelun päätyttyä jälkimmäisen tappioon. Suuri osa maanomistajaluokan hallussa olleesta maasta olisi tullut viljatulleista luopumisen seurauksena arvottomaksi ilman investointeja maahan. Tämä pakko johti nopeaan maatalouden tuotantovoimien kehitykseen Englannissa. (Marx 1974a, 606–608). Kokonaisuutena kolmiluokkamalli maataloustuotannon perustana murtui. Maanomistajat ja maata omistukseensa hankkivat kapitalistiset maatalousyrittäjät sulautuivat osaksi kapitalistiluokkaa, sen maatalousfraktioksi.¹

Etenkään monissa Latinalaisen Amerikan maissa (Neocosmos 1986, 39–41) tämä luokkien välinen taistelu ei kuitenkaan ole johtanut vastaaviin tuloksiin. Sellaiset yhteiskuntamuodostumat ovat kehittyneet kapitalistisina maanomistajajohtoisesti (Leninin [1957a, 227] ”preussilaisen” kehitystien) uraa. Niitä luonnehtivat monet sellaiset ulkoisen pakotuksen muodot, joita artikulaatioteoreetikot pitävät esikapitalistisina ja traditionaalisemman historiallisen materialismin tulkinnan edustajat esikapitalistisina, yleensä feodaalisina ”jäänteinä” (esim. Patnaik erit. 1983, 28; myös 1976, A 97; Hobsbawm 1980; Friedland & Pugliesi 1989, 150). Näiden pakotuksen muotojen perusta on siinä, että kyetessään valvomaan tuotannossa olevan maan määrää maanomistajaluokka voi vaikuttaa myös puristamansa maankoron (voiton) määrään muutenkin kuin investoimalla tuotantoon. Siksi erilaisten pakotuksen muotojen käyttö ilmaiseekin tälle kehitystavalle ominaista pyrkimystä puristaa suhteellisen lisäarvon sijasta absoluuttista lisäarvoa.

Maanomistajajohtoisien kehitystavan vaihtoehto on edellä kuvattu Englannin ”kapitalistijohtoisien” kehitystien synty, joka tosin voi kehittyä myös maan kansallistamisen, maareformien (Leninin [1957a, 227] ”talonpoikainen” tai ”amerikkalainen” kehitystie) tai yksinkertaisesti kapitalististen maahan tehtyjen sijoitusten seurauksena (Neocosmos 1986, 33). Valtiollisen tai talonpoikaisen maanomistuksen on usein katsottu Leniniä seuraten olevan paljon vähäisemmän esteen tuotantovoimien kehitykselle. Yritykset eivät kykene sääntelemään tuotannossa olevan maan määrää, minkä vuoksi niiden keski-

¹ Teorian yksityiskohtaisesta erittelystä ks. Neocosmos 1986, 38–39; vrt. myös Friedmannin & McMichaelin huomautus ks. 1989, 101.

näinen hintakilpailu pakottaa investoimaan tuotantoon. Länsi-Euroopassa alkoi 1840-luvun lopulta taloudellinen ja poliittinen kriisi. Sen seurauksena syntyneet poliittis-hallinnolliset reformiaallot johtivat sellaiseen luokkavoi-
mien tasapainon muutokseen, joka suosi maatalouden pientuotantoa vahvis-
tavaa politiikkaan (Friedmann & McMichael 1989, 99–102). Näin tämä kriisi
osaltaan selittää pientuotantovaltaisen maatalouden voittokulkua. Tähän
voittokulkuun liittyvä ”perheviljelmän” ideologinen termi ilmaisee näin
vain yhtä potentiaalista ratkaisuvaihtoehtoa maanomistajuudelle tuotan-
nosta erillisenä luokkana.

Problematisoin tässä tutkielmassa jäljempänä vielä em. kapitalismin kehi-
tystien konseptiota. Jo tässä vaiheessa on kuitenkin mahdollista tehdä tarpeel-
linen johtopäätös. *Maatalouden kolmiluokkamalli ei perustu Marxilla speku-
laatioon.* Se on myös Marxin *Pääomassa* vain yksi arvosuhteessa annettu his-
toriallisesti ehdollinen mahdollisuus. *Deduktiivisin menetelmin voidaan
kuitenkin päätellä erilaisia laadullisia vaihtoehtoja ja rajoja kapitalismin
kehitykselle.* Tämä deduktio abstraktista konkreettisen nousemisen teoreetti-
sena apuvälineenä eroaa kuitenkin laadullisesti siitä deduktiosta, josta Newby
syytti Marxia.

3.2.1.3. Marx ja polarisaatioteesi

Marxilla ja Engelsillä oli väärä käsitys pientuotannon tuhoutumisesta. Silti
heidän maatalouden pientuotantoa koskevia kirjoituksiaan luetaan kolmessa
suhteessa virheellisesti. 1) Marxin ja Engelsin työväenliikkeen poliittiseen
strategiaan ja taktiikkaan (usein vielä nimenomaisesti poliittisiin ohjelmiin)
liittyviä kirjoituksia ja huomautuksia ei heidän teorioitaan koskevissa ana-
lyyseissä eroteta olemassaolevaa yhteiskuntarakennetta ja sen tendenssejä
käsittelevistä kirjoituksista. 2) Usein jätetään myös huomiotta kirjoituksen
erityinen kansallinen yhteys. 3) Kun tämän lisäksi ei myöskään tehdä eroa
Marxin metodologian ja empiiristen ennusteiden välillä, Marxin (ja Engelsin)
kanta vääristyy evolutionistiseksi teoriaksi tuotannon keskittymisestä ja
työorganisaation muuttumisesta teollisen mallin mukaiseksi (vrt. Cook &
Binford 1986, 3).

Jo Marxin ja Engelsin *Kommunistiseen manifestiin* sisältyvä polarisaatio-
teesi (ks. 1.1) oli tietenkin poliittinen ohjelmanjulistus ja rinnastuu siten
”vanhan” Engelsin usein viitattuun ranskalaisten ja saksalaisten sosialististen

puolueiden agraariohjelman arvosteluun. Tässä Engelsin ”Talonpoikaiskysymyksessä” todetaan mm. seuraavasti:

Puolueemme velvollisuutena on selittää talonpoikaistolle, että heidän asemansa on toivoton, (...) että on ehdottoman varmaa, että kapitalistinen suur-
tuotanto musertaa alleen heidän voimattoman ja vanhentuneen pientuotantonsa kuin rautatiejuna käsirattaat (Engels 1979, 590).

Kielikuva näyttäytyy väärässä valossa, jos ei huomata Engelsin esittävän tässä ainoastaan kapitalismin konkreettis-historiallisen, vaikkakin rakenteellisen keskittymistendenssin. Engelsin ydinajatuksena on, että jos kapitalismi näissä maissa säilyy, poliittisen strategian lähtökohdaksi on otettava sen tosiasian tunnustaminen, että arvolaki on johtamassa myös maataloudessa suur-
tuotantoon. Silti hän pohtii poliittisia keinoja, jotka puolustavat tämän tendenssin puristuksessa olevia talonpoikia. Nimittäin

mitä suurempi on talonpoikien lukumäärä, joiden todellisen muuttamisen proletareiksi me saamme ehkäistyksi ja jotka voimme voittaa puolellemme talonpoikina, sitä nopeammin tapahtuu yhteiskunnallinen kumous (mt. 589).

Kapitalismin konkreettis-historiallinen keskittymistendenssi on siis Engelsillä vain työväenluokan ja talonpoikaiston liittolaispolitiikan luomisen objektiivinen lähtökohta – ei muuta. Vuonna 1882 kirjoittamassaan lentolehtisessä hän täsmentää tämän tendenssin historiallista luonnetta ja kuvaa sitä muutenkin vähemmän dramaattisin ilmaisin :

Samoin kuin mekaaninen kehruu ja kutominen tuhoaa rukiin ja kangaspuut, niin täytyy näiden uusien maatalouden tuotantomenetelmien tuhota ja korvata peruuttamattomasti suurella maaomaisuudella maalaisen parselitalouden siinä tapauksessa, että niille suodaan siihen riittävästi aikaa (Engels 1971, 23–24).

Kysymyksessä oli siis Engelsin ja Marxinkin (1976a, 666) mukaan *aikaa vievä* taloudellinen tendenssi. Sen historiallisena *ehtona* on kuitenkin maatalouden *siirtyminen konetuotantovaiheeseen*. Silti on selvää, että Engels (Marxin tavoin) esittää tässä väärän historiallisen ennusteen maataloustuotannon teollisuudelle analogisesta keskittymisestä.

Mitä tulee itse Engelsin esittämään poliittiseen ohjelmaan, Marxilta löydetään vastaavia pyrkimyksiä ja ohjelmallisesti aivan samanlaisia muotoiluja etenkin hänen kirjoituskokoelmastaan *Kansalaissota Ranskassa* ([1871] 1978f, 477–478).¹ Näistä ohjelmista voidaan jo sellaisenaan päätellä, että talonpoikaiston kohtalo ei suinkaan ollut Marxin ja Engelsin mukaan jo sinetöity, kuten mm. David (1905, 66) ja Bernier (1976, 423) väittävät. Tulkinta on siis yksinkertaistava kahdessa mielessä: Marx tarkoitti Engelsin tavoin vain pitkän tähtäimen teknologian kehityksen näkökulmasta *historiallis-ehdollaista* taloudellista tendenssiä ja ajatteli tätäkin *voitavan hidastaa* (jos kohta myös kiihdyttää) *poliittisin keinoin*².

Metodisesti merkittävämpään Marxin lukuvirheeseen syyllistytään silloin, kun yhden kapitalistisen yhteiskuntamuodostuman analyysin perusteella tehdään toista maata koskevia johtopäätöksiä jättäen huomiotta historiallinen erityislaatu. Marx käsittelee eniten Ison-Britannian ja Ranskan maataloutta. Näistä Ison-Britannian maatalous oli tunnetusti suurtuotanto- ja Ranskan pientuotantovaltainen. Maat kiinnostivat Marxia enemmänkin aivan eri syistä. Britannia oli hänelle yleensäkin tärkeä poliittisen taloustieteen kategorioitten abstrahoinnissa, ja sen maatalous vielä erikseen niin sanotun alkuperäisen kasautumisen ja maankorkoteorian näkökulmasta. Ranska ja sen talonpojat taas kiinnostivat Marxia lähinnä politologisesti, mikä näkyy 1800-luvun vallankumoushistorian lukuisissa analyyseissä.

1 Marx ei havahtunut tämän kysymyksen eteen vasta Pariisin kommuunin ja Venäjän maataloutta käsittelevien tutkimustensa jälkeen – ja irtautunut näin *Pääoman* evolutionistisesta kannasta – kuten Haruki Wada (48–49, 57–59) ja Teodor Shanin (1983, 4–5, 29) väittävät. Norman Levine (1982, 158–170; vrt. myös Kemper 1973, 38–40) dokumentoi yksityiskohtaisesti tällaisen ajattelun juuret vieläpä *Kommunistista manifestia* varhaisempaan tuotantoon. Marx viittaa itsekin tähän jatkuvuuteen *Gothan ohjelman arvostelussaan* (1978c, 540).

2 Poliittisen aspektin korostaminen on (siis) erityisen tärkeää nykyajan näkökulmasta. Viime vuosisadan vaihteessa parlamentarismen leviäminen ja radikaalin, usein vallankumouksellisen marxilaisen työväenliikkeen voiman kasvu yhdistyivät. Kaikissa niissä maissa, joissa talonpoikia oli paljon, maatalouspolitiikkaa on jouduttu tämän jälkeen kehittämään tavalla, jossa myös maatalouden pientuottajien poliittiset reaktiot on jouduttu ottamaan aikaisempaa tarkemmin huomioon (4.4). Tästä taitekohdasta lähti liikkeelle sellainen maatalouden pientuotannon valtiollisen sääntelyn tendenssi, jota Marx ja Engels eivät kyenneet ennakoimaan, vaikka se periaatteessa sopiikin mahdollisuutena ainakin Marxin käsitykseen valtiosta kapitalismin olennaisena suhteena (4.4). Tämä poliittinen käänne oli merkittävä, sillä Marxin ja Engelsin aikoihin valtion pyrkimykset suuntautuivat heidän omienkin analyyseinsä mukaan usein suoraviivaisesti talonpoikaistoa vastaan. Silti ajatus siitä, että maataloudessa olisi voinut säilyä niin desentralisoitunut tuotantorakenne millaiseksi sen useimmissa länsimaissa muodostui, olisi heistä varmasti tuntunut volunтарistiselta (ks. jälj.).

Usein Marxin teoriaa luetaan vain Englantia käsittelevän aineiston kautta *Pääoman* ja siihen liittyvien muiden töiden keskeisyyden takia: Britanniaan ei ollut ainoastaan kapitalismin pioneerimaa, vaan myös aikansa kehittynein kapitalistinen maa. Siksi Britanniaa käsittelevä historiallinen analyysi ja samalla spesifisti Englantiin liittyvät käsitteet yleistetään liiaksi. Englannin kehitys ymmärretään yleispäteväksi, vieläpä unilineaariseksi malliksi, jota jokaisen jäljessä tulevan maan – siis myös Ranskan – on seurattava. Jotkut Marxin kirjoitukset ja huomautukset antavatkin ensi silmäyksellä tukea tälle ahtaan evolutionistiselle lukutavalle. Marx kirjoitti *Pääomassa* mm. seuraavaa:

Minun tutkimusaiheeni tässä teoksessa on kapitalistinen tuotantotapa ja sitä vastaavat tuotanto- ja vaihtosuhteet. Sen klassisena kotimaana on näihin saakka ollut Englanti. Siinä syy, miksi valaisen pääasiassa Englannin oloilla teoreettista esitystäni. Mutta jos saksalainen lukija kohauttaisi olkapäitään englantilaisten teollisuus- ja maanviljelystyöläisten oloille tai optimistisena rauhoittaisi itseään sillä, etteivät asiat Saksassa toki ole läheskään yhtä hullusti, niin minun täytyy huudahtaa hänelle: De te fabula narratur! [Sinustapa sadussa kerrotaankin!].

Kysymys ei ole niiden yhteiskunnallisten vastakohtaisuuksien ylemmästä tai alemmasta kehitysasteesta, jotka johtuvat kapitalistisen tuotannon *luonnonlaeista*. Kysymys on itse näistä laeista, näistä *rautaisen välttämättömästi* vaikuttavista ja toteutuvista *tendensseistä*. Maa, jonka teollisuus on korkeimmalle kehittynyt, näyttää vähemmän kehittyneelle maalle vain sen oman tulevaisuuden kuvan. (1974a, 16 – korostukset I.A.).

Katkelmaa voi tulkita kahdella tavalla. Ensinnäkin ahtaan evolutionistisesti, jolloin rautaiset luonnonlait näyttävät vähemmän kehittyneelle maalle sen tulevaisuuden kuvan. Toiseksi sitä voidaan tulkita historiallis ehdollisesti, jolloin kysymyksessä on nimenomaan teoreettinen kapitalistisen tuotantotavan esitys, jossa kapitalismin invariantteja rakennelakeja, olivatpa nämä kuinka rautaisia tahansa kuvataan kuitenkin vain ehdollisesti toteutu-vina tendensseinä.

Jälkimmäinen on mielestäni oikea tulkintatapa. Sitä perustelevaa evolutionismin vastaista argumentaatiota voidaan havaita Britannian analyysissä itsessäänkin. Britannian kuuluisa suurmaanomistajien erillisyyteen perustuva ”kolmiluokkamallihan” on jo osoitettu kuuluneeksi Marxin käsityksen mukaan vain yhteen maatalouden kapitalististen suhteitten historiallisesti ehdolliseen periodiin. Länsi-Euroopan maissa kapitalismin kehitys ei yle-

säkään toteutunut evolutionistisen tulkintatavan olettamaa porrasmaista rataa, mistä Marx oli täysin tietoinen. Silti on kysyttävä, miten nämä "rautaisen välttämättömät tendenssit" olivat aikaansaaneet suurtuotannon juuri Englannin maatalouteen. Luulen, että Marxin vastaus Pääomassa hämmentää monet valtiota päällysrakenteena tulkitsevat perinteiset tai althusserilaiset marxistit, sillä en ole havainnut heidän viittaavan tähän kohtaan. Maatalouden suurtuotanto ei nimittäin Marxin mukaan ollut Englannissa suinkaan ensisijaisesti maataloustuottajien taloudellisen kilpailun, vaan valtion toiminnan tulosta:

Vain suuripiirteinen maanvarkaus, sellainen kuin Englannissa, hankkii suurviljelykselle toiminta-alaa. Tässä maanviljelyksessä tapahtuneella multistuksella on alussa siis enemmänkin poliittisen vallankumouksen muoto. (Marx 1974a, 387).

Englannin "malli" oli siten jo tuotantosuhteitten perustaltaan Marxin mukaan sen historiallisesti ehdollisen roolin seurausta, joka valtiolla oli Englannin porvarillisten suhteitten synnyssä niin sanotussa alkuperäisessä kasautumisessa. Marx ei tosin erittele yksityiskohtaisemmin tätä aspektia. Hyvän johdannon tämän mahdollisuuden realisoimisesta saa kuitenkin *Eric Hobsbawmin* (1980) artikkelista. Siinä osoitetaan valtion talonpoikien vastaisen toiminnan poliittiseksi perustaksi Skotlannin "Alamaan" hallitsevan luokan kaikkien fraktioiden muodostama "poliittinen yhteisö" (mt. 8). Tämän yhteisön tietoisin politiikan seurauksena luotiin sittemmin myös Skotlantiin kolmiluokkamalli. Kolmiluokkamalli ei siis syntynyt luonnonlain kaltaisella välttämättömyydellä edes Britanniaan. Monissa maissa, tietenkin ennen muuta Ranskassa, luokkataistelun voimasuhteet olivat jo alunperin toiset¹, eikä Ranskan historiaa voi ylipäätensä ymmärtää ilman talonpoikaiston voittoa suuressa porvarillisessa vallankumouksessa, Pariisin kommuunin kukistamisen vahvistamaa porvariston ja talonpoikaiston liittoa jne. Marxin analyysijä ei siis pidä lukea historiallisista ja poliittisista ehdoistaan abstrahoidun talouden "rautaisina lakeina".

¹ Brenner (1976 ja 1982) pyrkii osoittamaan Ranskan ja Englannin vertailuissaan, että Ranskassa talonpoikaisto onnistui luokkataistelussaan jo ns. feodalismien ensimmäisen periodin aikana saamaan lujemman otteen maanomistuksesta kuin Englannissa. Siksi Ranskan feodalismi kehittyi paljolti valtion virkafeodalismina.

Marx siis kuitenkin oletti maataloustuotannon ajan kuluessa keskittyvän ainakin kaikissa Länsi-Euroopan ja Yhdysvaltojen jo selkeästi kapitalistisissa maissa. Siirtyminen suurtuotantoon merkitsi niissä hänelle vain "yhden yksityisomistuksen muodon muuttumista toiseksi yksityisomistuksen muodoksi" ([1881] 1978d, 109). Pientalonpoikien huono kilpailukyky johtui Marxin mukaan siitä, että

(p)ienmaanomistus sulkee luonteensa mukaisesti pois työn yhteiskunnallisten tuotantovoimien kehityksen, työn yhteiskunnalliset muodot, pääomien yhteiskunnallisen keskittymisen, suurimittaisen karjankasvatuksen, tieteen edistyksellisen soveltamisen (1976a, 795).

Venäjän tilanne oli sen sijaan toinen. Maanomistus oli olennaisesti yhteisöomistusta, jolloin arvolain ohella yhteiskuntasuhteitten muotoutumiseen vaikutti erittäin voimakkaasti – Englannin niin sanotun alkuperäisen kasautumisen tapaan – valtio. Yhteisöt olivat joutuneet sisäisen kehityksensä ja "ulkaisen sarron" vuoksi kriisiin. Sen ratkaisemiseksi pyrittiin reformeihin "keskivarakkaan maalaisluokan luomiseksi" talonpoikien keskuuteen. Nämä reformit olivat siis porvarillisia. (Marx [1881] 1979c, erit. 118–119). Marx kirjoitti silti Venäjänkin pientuottajista hyvin pessimistisesti:

Ne ajat ovat menneet, jolloin Venäjän maanviljely kaipasi vain maan- ja palstatilojen viljelijää, jolla oli aseenaan enemmän tai vähemmän alkukantaisia työkaluja (mt. 117).

Marxin ennuste pientuotannon joukkomittaisesta tuhoutumisesta liittyi kuitenkin vasta odotettavissa olleeseen maatalouden konetuotantovaiheeseen. Maatalouden konetuotantovaiheessa sortumisen vaihtoehdoksi lännessä jää talonpoikien liittyminen "assosiaatioiksi" ([1871]1979c, 551–552) mutta Venäjällä on mahdollista kehittää "osuustoiminta" olemassaolevan yhteisön pohjalta "koneistetun maatalouden harjoittamiseksi" ([1881] 1978c, 117). Kapitalistinen maatalouden kehitys voi tosin johtaa paitsi differentiaatioon ja keskittymiseen myös pelkkään köyhtymiseen (vrt. Ranska).¹ Se millaiseksi tämä ura

¹ Siirtyminen yksityisomistuksen yhdestä muodosta toiseen ei tarkoittanut Marxilla ja Engelsillä pientuotannon suoraviivaista keskittymistä (talonpoikaiston differentiaatiota) tuottajien välisen kilpailun pohjalta, vaan usein huomattavasti monimutkaisempaa prosessia, johon valtion ohella vaikuttivat mm. kauppapääoma, tilanherran ja koronkiskurin harjoittama riisto, jopa maatalouteen liittyvän prosessiteollisuuden kapitalistit. Marx analysoi köyhtymistä ja differentiaatiota sekä Ranskassa (1978d, 252) että Venäjällä (1979c, 118–120).

kehittyy, on Marxin mukaan monin tavoin historiallisesti ehdollista, mm. valtion politiikan ja siihen liittyvän luokkataistelun tulosta.

Erytisen tärkeää on Marxin mukaan *maatalouden suhde teollisuuteen*, josta tuli läntisessä kapitalismissa nopeasti talouden dynaamisen osa. Juuri teollisuuden hän (1974a, 453) katsoo antaneen ratkaisevan sysäyksen maatalouden siirtymiselle suurtuotantoon:

Maanviljelysalalla suurteollisuus vaikuttaa sikäli mullistavimmin, että se tuhoaa vanhan yhteiskunnan tuen ja turvan, 'talonpojan' ja panee hänen sijaansa palkkatyöläisen. Maaseudun yhteiskunnalliset kumouspyrkimykset ja vastakohtaisuudet tulevat siten samankaltaisiksi kuin kaupunkienkin. Rutiinin ja vähimmin järkiperäisen liikemuodon sijaan tulee tietoen, teknologinen hyväksi käyttäminen. Kapitalistinen tuotantotapa vie loppuun niiden maanviljelyksen ja teollisuuden alkuperäisten perhesiteiden murtumisen, jotka liittivät ne toisiinsa lapsellisen kehittymättömässä muodossa. Mutta samalla se luo aineelliset edellytykset uudelle, korkeammalle synteetille, maanviljelyksen ja teollisuuden yhdistymiselle niiden toistensa vastakohtina kehittyneiden muotojen pohjalta. (...). Maatyöläisten hajaantuminen laajoille alueille murtaa samalla heidän vastustuskykynsä, jota vastoin keskittyminen lisää kaupunkityöläisten vastustuskykyä.

Näin Marx asettaa pientuotannon eri kehitystavat vielä laajempaan, maatalouden ja teollisuuden sekä maaseudun ja kaupungin kokonaisuhteyteen. Maatalouden sisäiset ja ulkoiset suhteet kietoutuvat huomattavan erilaisiksi kokonaisuuksiksi rakenteellisen keskinäisyhteyden historiallisen vaihtelun mukaan (vrt. Britannian suur- ja Ranskan palstaviljelmävaltainen maatalous). Samoin maatalouden kehitysehtoihin vaikuttaa se asema, jossa kukin yksittäinen kapitalistinen yhteiskuntamuodostuma on työnjaollisesti tavaramarkkinoiden yhteenliittämässä maailmassa. *Pääomassa* Marx esittää tähän jopa maailmanlaajuisen näkökulman.

Engels ([1894] 1978, 581) pani tämän lisäksi merkille sokerijuurikkaan tuotannossa aivan erityisen talonpoikaiston differentiaatioprosessin muodon, josta nykyisin käytetään tavallisesti nimitystä vertikaalinen integraatio. Engelsin sokerijuurikkaan viljelyn yhteydessä kuvaama prosessi kuuluu Marxin siihen *formaalin kapitalistisille tuotantosuhteille alistamisen* ("subsumption") lajiin, jolle on ominaista tuottajan "aikaisemman itsenäisyyden" vähittäinen kadottaminen, vaikka hänen omat *Resultatesta* löytyvät esimerkkinsä liittyvätkin ainoastaan "talonpoikien" "kotitaloudelliseen sivuteollisuuteen" (1969, 54).

Syntyy uusi koneteollisuuden pääpaikkojen tarpeita vastaava kansainvälinen työnjako, joka muuttaa osan maapallosta pääasiallisesti maataloudelliseksi tuotantoalueeksi, toisen etupäässä teolliseksi tuotantoalueeksi (1974a, 407).

Marxin mukaan maatalouden ja sen pientuotannon kehitys ei siis suinkaan toteudu historianfilosofisesti ymmärretyn luonnonlain tavoin keskittymisen, koneistumisen ym. evolutionistisesti ymmärrettyjen prosessien tavoin, vaan se on monin tavoin ehdollinen tapahtuma. Esimerkiksi pientuotannon määrä ja asema on riippuvainen rakenteellisena kokonaisuutena jopa yhden yhteiskuntamuodostuman suhteesta muihin yhteiskuntamuodostumiin. Sitä paitsi näiden ehdollisten kokonaisuuksien dynamiikan sisäinen elementti on jo itsessään ehdollinen poliittinen toiminta luokkataisteluineen.

3.2.1.4. Marxin ja Engelsin virheellisen ennustuksen syy

Viime vuosikymmenien rajusta teknologisesta murroksesta huolimatta edes nykyisen maatalouden tuotantorakenne ei ole sopusoinnussa Marxin ja Engelsin kirjoituksissaan esittämien ennusteiden kanssa. Marx erehtyi sekä *konetuotantoon siirtymisen vaiheesta* että sen arviossa, *miten konetuotanto tulisi vaikuttamaan maatalouden yritysraakenteeseen*. Jälkimmäiseen erehdykseen on mielestäni kolme syytä. 1) Marx yliarvioi maataloustieteiden ja -teknologian kehityksen nopeutta ja samalla sen edullisuutta suurtuotannolle. Tästä johtuu, että hän aliarvioi teollisuuden vaikutuksen maatalouden keskittymiseen. 2) Hän ennakoi virheellisesti valtion politiikan sisällön ja mahdollisuudet. 3) Hänellä oli riittämättömästi empiiristä tietoa jo olemassaolevasta maatalouden pientuotannosta, minkä vuoksi hän aliarvioi maatalouden pientuotannon sopeutumiskykyä kapitalistiseen kokonaistalouteen.

(1) Se, että Marx todellakin yliarvioi maatalousteknologian kehitystä¹ ja vaikutusta käy ilmi "Lisäarvoteorioiden" toisen osan yhdestä katkelmasta. Siinä Marx [1862–1983] pohtii niitä keinoja tai mahdollisuuksia, joiden avulla maatalouden tuotantovoimien kehityksen jälkeenjääneisyyttä teollisuuteen voitaisiin kuroa umpeen.

¹ Olen jo käsitellyt kohdassa 2.7 maatalouden konetuotantoon siirtymisen kohtaamia ongelmia. Ks. tark. Alanen 1988a.

Mutta teollisuuden tietyissä käännekohtassa täytyy epäsuhteen vähentyä, ts. maatalouden tuottavuuden lisääntyä nopeammin kuin teollisuuden. Tämä edellyttää: 1. Laiskurifarmarien (bärenhäuterischen farmers) korvaamista liikemiehellä, maatalouskapitalistilla; isännän muodonvaihdosta puhtaaksi palkkatyöläiseksi; suuren mittakaavan maataloutta, so. maataloustuotantoa keskittyneiden pääomien avulla. 2. Mutta nimenomaan: Mekaniikkaa, suurteollisuuden varsinaista tieteellistä perustaa, joka on saavuttanut täydellisyiden tietyn asteen 18. vuosisadalla: Vasta 19. vuosisadalla, erityisesti sen myöhäisemmällä vuosikymmenillä, kehittyvät ne tieteet, jotka ovat suoranaisesti spesifejä perustoja pikemminkin maataloudelle kuin teollisuudelle – kemia, geologia ja fysiologia. (Marx 1974c, 103–104).

Marx siis arveli maataloudenkin alkavan siirtyä vähitellen suurtuotantoon sen konetuotantovaiheessa 1800-luvun jälkipuoliskolla, koska maataloudelle tärkeät tieteenalat ja vielä niiden teknologinen soveltaminenkin (1976a, 749) mahdollistivat aikaisemman epäsuhteen tasoittumisen. Yrityskoon ja talonpoikaiston henkisten ominaisuuksien kannalta maataloudessa oli siten kypsymässä teollisuudelle analoginen teknologinen ja sosiaalinen murros. Tällainen murros lähestyi, mutta Marxin maataloustiedettä ja -teknologiaa käsittelevissä kirjoituksissa 1860- ja 1870-luvuilla tällaisen taitekohdan täsmällinen esittäminen oli pelkkä ennustus sen todennäköisyydestä. Ennusteen epävarmuutta lisäsi, että varsinainen yhteiskuntatieteellinen keskustelu maatalouden pientuotannon säilymisen mahdollisuudesta alkoi vasta 1800-luvun lopulla (Bonanno 1987, 13). Todellisuudessa maatalouden teknologian teollisuudesta jälkeenyttäminen syveni entisestäänkin, ja teollisuuden keskittyessä vastaavasti sen ja maataloustuotannon hajanaisuuden rakenteellinen ristiriita jatkoi kärjistymistään. Maatalouden pientuotannon sisäiselle muutokselle, mm. kaupallistumiselle viive maatalousteknologian kehityksessä antoi kuitenkin lisää aikaa. Maataloustuottajien suuri lukumäärä uudessa poliittisessa tilanteessa 1800-luvun lopulla loi puolestaan edellytyksiä uudentyypiselle valtionpolitiikalle suhteessaan talonpoikaistoon.¹ Kun konetuotanto-

¹ Talonpoikaiston tulevaisuuden arvioissa Marxin käsitykseen oli vaikuttanut merkittävästi pitkä traditio ranskalaisista fysiokraateista (Quesney, Turgot) englantilaisiin taloustieteilijöihin (Cooper 1978, 25–28; Hussain & Tribe 1981a, 13–14, 140) aina poliittisen taloustieteen keskeisimpiin skottilaisiin klassikoihin, Andersoniin ja Smithiin asti (Hobsbawm 1980, erit. 25). Hobsbawm (1980) kuvaa skottilaisten klassikkojen tuotantoa suorastaan kapitalistisen kehityksen ohjelmana (mt. 3, 5), jossa sen keskeiseksi ongelmaksi osoitettiin maatalous. Intellektuelleina he tuottivat skottien alamaan yläluokan eri fraktioiden etuja vastaavan maata-

vaihe vihdoin käynnistyi kehittyneissä kapitalistissa maissa 1930- ja 1940-luvuilla ja saavutti laadullisesti uudentyypin kehitysvaiheen siitä kolmikymmentä vuotta myöhemmin, seuraukset eivät sitten olleetkaan odotetun kaltaisia. Valtavista muutoksista huolimatta palkkatyö ei ole korvannut perhetyötä samalla tavalla kuin teollisuudessa, eikä maatalouteen kehittynyt teollisuudelle analogista työorganisaatiota (vrt. Goodman ym. 1987, 153).

(2) Maatalouden ja teollisuuden kasvava rakenteellinen epäsuhteisuus suurimassa osassa Länsi-Eurooppaa ja Yhdysvalloissa sekä maatalouden pientuottajien ja pienten kapitalistien suuren määrän poliittisesti strateginen asema 1800-luvun lopulla (maalouskysymys Länsi-Euroopassa) loivat perustan uudentyypisten valtiollisten rakenteiden kehittymiselle. Niille oli ominaista pientuottajien etujen parempi huomioiminen. Vaikka Marx lähtikin omassa poliittisessa strategiassaan tällaisen politiikan mahdollisuudesta, *hän ei missään vaiheessa ennakoanut sitä porvariston strategiaksi*. Viimeisimmissäänkin kirjoituksissaan ([1881] 1979c ja d) hän kuvaa valtioiden harjoittamaa politiikkaa hyvin suoraviivaisesti talonpoikaiston vastaisena tai vähintäänkin sen sisäisen differentiaation voimakkaana syventäjänä. Kuitenkin vastoin tätä Marxin käsitystä Länsi-Eurooppaan ja Pohjois-Amerikkaan alkoikin syntyä uudentyypisiä valtiollisia maatalouskoulutuksen, maatalouden valistus-toiminnan ja suoranaisten taloudellisten tuen (valtion lainat) järjestelmiä, jotka liittyivät olemassaolevan tuotantorakenteen huomioon ottavaan tutkimustoimintaan. Maatalousväestön omat taloudelliset (etenkin osuustoiminnalliset), etujärjestölliset ja poliittiset (monet suoranaiset agraaripuolueet)

louden tuotantosuhteisiin suuntautuvan reformiohjelman (mt. 8), jonka ytimenä oli talonpoikaiston armoton hävittäminen. Tämä hävittäminen oli reformistien mukaan välttämätöntä. Yhteisölliset, kulttuuriset ja taloudelliset tekijät sekä pieni tilakoko jo sellaisenaan ehkäisivät tehokkaasti teknisesti kilpailukykyiseen maatalouteen siirtymistä. Sen sijaan maanvuokraajakapitalistit, jotka pääosin saivat käyttöönsä talonpojista puhdistetun maan, omasivat riittävät taloudelliset voimavarat ja harjoittivat maataloutta jo alun alkaen kaupallisena liiketoimintana. (Mt. 12–19). Ohjelma, jonka tulokset olivat myös Marxin nähtävissä, oli Hobsbawmin mukaan erittäin menestyksellinen. ”Pieni, köyhä ja takapajuinen” 1600-luvun Skotlanti ei ollut enää 1700-luvun lopulla pelkästään osa brittiläistä kapitalismia, vaan ”sekä teollisuudeltaan että maataloudeltaan kapitalistisen kehityksen pioneeri, tietyissä suhteissa Englannin yläpuolella” (mt. 4–5).

Vaikka siis maatalouden suurtuotanto Englannissa ja Skotlannissa olikin teknologisesta edistyksestä huolimatta valtion talonpoikaiston vastaisen politiikan (”maanryöstön”) tulosta, suuryritysten taloudellisten teknologien tehokkuus saattoi kuitenkin vakuuttaa Marxin suurtuotannon etevämyydestä aikana, jolloin maataloustiede ja teknologia olivat astumassa uuteen, entistä voimakkaamman kehityksen vaiheeseen.

voimistivat tätä tendenssiä. Niiden yhteisvaikutus¹ selittääkin olennaisesti sitä, miksi maatalouden pientuotannon yritysten lukumäärä ei ainoastaan pysynyt verraten suurena, vaan niiden taloudellinen toiminta tuotantosuhteitten kokonaisuutena modernisoitui voimakkaasti.

(3) Marx siis myös aliarvioi talonpoikaiston omakohtaista kykyä reagoida positiivisesti markkinoitten ja uuden teknologian haasteisiin. Talonpojat eivät edes Marxin omana elinaikana olleet niin jähmeä sosiaalinen ryhmä, jollaiseksi aikakauden taloustieteilijät olivat heitä kuvanneet (vrt. Allen 1990, 61). Talonpoikaisto tosin ei Marxinkaan mukaan ainoastaan vähentynyt, vaan myös differentioitui sisäisesti köyhiin ja rikkaisiin, joista viimeksi mainitut saattoivat muuttua vähitellen moderneiksi kapitalisteiksi. Kuitenkaan Marxin teoksissa ei näy millään lailla jo tällöin alkanut talonpoikaisen tuotannon modernisoituminen Britannian ulkopuolisessa Länsi-Euroopassa. Viime aikoina on kuitenkin Luis Llambin tavoin (1989, 771) suorastaan korostettu sitä, miten vastoin joitakin ideologioita odotuksia markkinasysäykset ovat paljon tehokkaammin edistäneet pienten kapitalististen maatilojen syntymistä kuin poliittiset interventiot. Marx ei kyennyt myöskään ottamaan huomioon sitä, että talonpoikaisto kykeni hankkimaan osan tuloistaan tekemällä palkkatyötä tilansa ulkopuolella. Tähän kaikkeen löytyy yksi selkeä syy. *Systemaattisten tilakohtaisten tietojen saaminen ei ollut hänen aikanaan edes periaatteessa mahdollista*, sillä ensimmäiset maatalouslaskelmat tehtiin Mitranyn (1951, 9) mukaan Saksassa vasta vuosina 1882 ja 1895 (Marx kuoli 1883) ja muissa maissa tätäkin myöhemmin. Sellaiset tiedot olisivat varmaankin pakottaneet muuttamaan käsitystä talonpoikaiston sopeutumismahdollisuuksista (Bonanno 1987, 13–14). Myöskin maatalouden ja teollisuuden vertikaaliseen integraatioon perustuvan sopimusviljelyn avulla on sittemmin kyetty voittamaan koko joukko pientuotannolle ominaisia erityisongelmia. Pienyritysten autonomian kaventumisen vastapainona niiden säilymiselle on tullut tässä modifioituneessa muodossaan uutta tilaa (vrt. Llambi 1989, 771). Marxilaisessa traditiossa talonpoikaiston aseman uudentyypiseen, Marxin ja Engelsin vääristä empiirisistä käsityksistä syntyneiden ongelmien

¹ Selvimmän poikkeuksen tästä yleisestä länsieurooppalaisesta ja pohjoisamerikkalaisesta kuvasta tarjoaa Englanti, jossa *laissez faire* oli politiikan peruskivi (Goodman ym. 1987, 160–161), mutta sen agrarisuhteitten historia poikkeaa muista.

problematisointiin ryhtyivät vasta Kautsky (1899) ja Lenin uuden empiirisen tiedon valossa.¹

Marxin käsitys suurtuotannon suuremmasta edistyneisyydestä ja kilpailukyvyistä, joka oli "hänen aikansa agraritieteitten varmana pitämä tosiasia" – Max Kemperin ([1929] 1973, 36) ilmaisua käyttäkseni – muuttui marxilaisessa traditiossa kuitenkin historianfilosofiseksi dogmiksi pientuotannon väistämättömästä tuhoutumisesta. *Koska Marx ja Engels korostivat kirjoituksissaan aikaviivettä, heidän empiirisen ennusteensa virheellisyys peittyi.* Oletamus aikaviiveestä muutti samalla keskittymislain (polarisaatioteesin) muotoon, jossa lain historiallinen toteutuminen aina ikään kuin odotti toteutumistaan seuraavan vuosikymmenen mukanaan tuomana lopullisena murroksena². Mutta tämän dogmin varsinainen sisältö liittyi *Marxin essentialistiseen luku-tapaan.* Tapahtuipa mitä tahansa, se oli ilmausta empiirisen pinnan takana vaikuttavista evolutionistisista keskittymisprosesseista joko pientuotannon välittömänä differentiaationa ja tai sen alistamisena pääomalle. Tällainen teleologia esti ja yhä edelleen estää tutkimusta arvioimasta oikein sitä valtavaa tuotantosuhteitten modifioitumisen prosessia, joka maataloudessa on tapahtunut sen pientuotantovaltaisuudesta huolimatta. *Dogmin kääntöpuolelana on yhtä virheellinen tshajanovilainen marxismi, joka erosi edellisestä vaan oman essentialisminsa vastakkaisuuden, pientuotannon sisäisen, mutta yhtä järkkymättömän universaalien logiikan korostuksessa.* Se, että Marxin ja Engelsin lukijat eivät ole erottaneet empiiristä ennustetta Marxin metodologiasta lähestymistavasta ei toki ole vain tai edes ensisijaisesti maatalouden pientuotantotutkimuksen ongelma. Kysymyksessä on yleisempi Marxin tulokinnan ongelma, joka osaltaan selittää marxismin kriisiä.

1 Teoksessaan "Marxism and the Agrarian Question" Athar Hussain ja Keith Tribe korostavat sen seikan *teoreettista* merkitystä, että Marx (ja ilmeisesti myös Engels) käsittävät proletarisoinnin identtisenä tuotantovälineitten omistuksen menettämisen kanssa, kun taas Kautsky ja Lenin tarkastelevat proletarisoinnista talonpoikaistalouden aseman muuttumisena, siis talonpoikaistyrittäjien proletarisoinnina yksilöllisen proletarisoinnin sijasta (1981a, 108; vrt. Tribe 1979, 7). Ajatus tuntuu kaukaa haetulta, eikä se tarkkaan ottaen edes pidä paikkaansa, kuten esimerkki "Brumairekuun 18.:sta" osoittaa (1978d, 252). Paljon yksinkertaisempi selitys on tekninen, eli syynä oli tarpeellisten talonpoikaistaloutta koskevien empiiristen tietojen puuttuminen.

2 Toki maataloudessakin vaikuttaa arvolaki ja se luo ajoittaista ja sektoreittaista painetta tuotannon keskittymiseen. Tshajanovilainen traditio kiistää tämän paineen ulottumisen maatalouteen. Siksi ero esimerkiksi Georgescu-Roegeniin (1960, 6) on suurempi kuin mitä seuraava lause ensi silmäyksellä näyttää: "Historialliset kehityskulut eivät ole kumonnettu muuta teoreettista hairahdusta yhtä täsmällisesti ja kategorisesti kuin keskittymisen marxilaisen lain maataloudessa".

3.2.2. Dialektinen logiikka olennaisten suhteitten osoittamisen metodina

3.2.2.1. Tutkimustapa ja esitystapa

Kapitalistisilla yhteiskunnilla on yksi yhteinen piirre, arvosuhde niiden olennaisena suhteena. Tästä siis ei voida kuitenkaan päätellä mitään historianfilosofista lakia tai kehityksen mallia. Silti tämä sama olennainen suhde asettaa yhteiskunnan kehitykselle ehtoja tai rajoja. Siihen liittyy myös deduktion positiivinen aspekti, mutta se, millaiseksi yhteiskunnan historiallinen kehitys muodostuu, on silti selitettävissä vain aidon empiirisen tutkimuksen keinoin. Empiirinen tutkimus liittyy induktioon, mutta toisella tavalla kuin empirismissä. Marx kuvaa tätä metodologiaan *Grundrissen Johdannossa*. Nojautuessaan tietoteoriassaan yksipuolisesti Marxin esitystapaan marxilaisilta strukturalisteilta jää huomaamatta, että Marxin mukaan

se metodi, jossa nousee abstraktista konkreettiseen on *vain* ajattelun keino omaksua konkreettinen, reproduoida se ajatuksissa konkreettisenä. Mutta *se ei ole missään tapauksessa itse konkreettisen syntyprosessi*. (Marx 1986a, 50–51, korostukset I.A.).

Kaiken tieteellisen *tutkimustyön lähtökohtana* on sen sijaan *konkreettinen*. Sillä vaikka

konkreettinen kokonaisuus ajatuskokonaisuutena (...) on todellakin ajattelun, käsittämisen tuote (mt. 51),

se ei ole

mitenkään ... *havainnon ja mieltämisen ulko- tai yläpuolella, ajattelevan ja itsensä synnyttävän käsitteen tuote, vaan käsitteissä tapahtuvan havainnon ja mielteen muokkauksen tuote*. (...). Reaalinen subjekti pysyy olemassa kuten ennenkin pään ulkopuolella jonakin itsenäisenä, nimittäin niin kauan kuin pää suhtautuu siihen vain spekulatiivisesti. Tästä syystä myös metodia käytettäessä *täytyy subjektin, yhteiskunnan, aina väikkyä mielteilleme edellytyksenä* (mt. 51, korostukset I.A.).

Miten tämä vasta käsittämisen lopputuloksena oleva konkreettinen löydetään "mielteiden edellytyksenä väikkyvästä" "yhteiskunnasta" "havainnon ja mielteiden muokkauksen keinoin"? Teoriahan ei voi olla tämän todellisuuden ulkopuolella. Siksi on välttämätöntä ensin abstraktion ja historiallisen vertailun keinoin "muokata" monien abstraktis-yleisten mielteiden joukosta erityinen konkreettis-yleinen kategoria¹. Tämä konkreettis-yleinen kategoria ei kuitenkaan ole sama kuin induktiivisesti välittömästi aistikokemuksesta empiristisesti erotettu objektin määre. Suhde on monimutkaisempi, mutta se liittyy kuitenkin aistikokemukseen niin, että aistikokemusta ei voi selittää muuten kuin tästä "muokatusta" "mielteestä" peräisin olevan abstraktion pohjalta. Täsmennän hieman jäljempänä tätä olemuksen ja ilmentymien suhdetta. Joka tapauksessa tähän "mielteeseen" liittyvän abstraktion ominaisuutena on sen kyky jäsentää ja selittää deduktion lähtökohtana tutkimuksen alussa "väikkynyt" empiirinen todellisuus ajatuskokonaisuudeksi, joka voidaan esittää sitten tutkimuksen lopputuloksessa deduktiivisessa muodossa.

Tämä jäsenitys ajatuksellisena totaliteettina on periaatteessa mahdollinen, jos tutkimuksen kohde on itse kehkeytynyt askel askeleelta reaalihistoriallisesti tämän jäsenityksen osoittamassa järjestyksessä. Silti lähtökohdaksi tullut konkreettis-yleinen mielle abstraktiona asettaa tutkittavan kohteen kehitykselle ainoastaan joukon ehtoja tai rajoja. Siksi kohteen kehitys on historiallis-ehdollista ja sen reaalisen toteutumisen osoittaminen edellyttää aitoa empiiris-historiallista tutkimusta. Lopputuloksen loogis-deduktiivisessa muodossa oleva jäsenitys ei ole siitä syystä mitään muuta kuin empiiristen tulosten adekvaatti esitystapa.

Kokonaisuutena katsoen tällainen *tutkimustapa* siis etenee kehämäisesti. Sekä lähtökohtana että lopputuloksena on konkreettinen. Tutkimuksessa on siis vain muodostettu induktio ja deduktio erityisellä tavalla yhdistämällä havaintotiedot tieteellisiksi "kategorioiksi", jotka ilmaisevat tästä ajattelusta riippumattoman "olemisen muotoja, olemassaolemisen ominaisuuksina"-

¹ Abstraktis-yleinen, konkreettis-erityinen ja konkreettis-yleinen ovat Iljenkovin ilmaisuja (Iljenkow 1974b). Esimerkiksi tavara on kapitalistisessa yhteiskunnassa samalla kertaa konkreettis-erityinen (tavarajoukkona) että konkreettis-yleinen mielle (tavaramuotona koko kapitalistisen yhteiskunnan liikunnan muoto). Esikapitalistisessa yhteiskunnassa tavara voi olla kuitenkin ainoastaan konkreettis-erityinen ja abstraktis-yleinen mielle, sillä vaikka myös siinä harjoitetaan tavaratuotantoa (konkreettis-erityisen mielten lähde), tavaratuotanto ei ole kuitenkaan tämän yhteiskunnan liikunnan muoto. Siksi tavara jää toisarvoiseksi, kapitalismia edeltäneiden yhteiskuntien erityisestä olennaisesta suhteesta selitettäväksi abstraktis-yleiseksi mielteeksi.

kuten Sayer kirjoittaa (1987, 126). Siksi tässä lopputuloksessa myös kyetään selittämään se empiiristen mielteiden yksipuolinen tai suorastaan nurinkääntynyt laatu, jota Althusser piti käsitteitten empiirisen muodostustavan voittamattomana esteenä.

Se että samat mielteet, jotka välittömässä kokemuksellisessa diskursiivisuudessaan ilmaisevat aina myös epäadekvaatin tietoisuuden elementtejä, ovat samalla syvällisemmän tiedon avaimia, erottaa dialektisen marxismin monismina strukturalistisen marxismin dualismista. Monistisen tietoteorian mukaisesti on kuitenkin osattava tarttua ”positiiviseen negatiivisessa” – käytäkseni vielä kerran Sayersin (1983) ilmausta. Samalla tutkimustavassa on kysymys dialektisestä mielteen ja sen selittämisen suhteesta siten, että ajattelun kehäliike dekonstruoi lähtökohtansa. Tutkimustapa on siksi ”välittömästi ilmenevän”, ts. ajattelun diskursiivisten muotojen dekonstruktioita todellisuuden uudelleenkäsitteellistämiseksi tai Marxille tyypillisempää hegeliläistä terminologiaa käyttäen ilmiöpinnan ”kumoamista” (Sorokin 1974, 258–259). Tässä mielessä tiede on aina kritiikkiä (Sayer 1979, 93), joka käyttää aina hyväkseen sekä olemassaolevia teorioita tästä välittömästi ilmenevästä että historiallis-empiiristä tutkimusta. Tutkimuskohteeseen liittyvien ajatusmuotojen arvostelussa on mahdollista tarttua etenkin eri diskurssien sisäisiin ja niiden keskinäisiin ristiriitoihin sekä diskurssien kanssa yhteensopimattomiin empiirisen kokemuksen anomalioihin. Tämä menettelytapa on luonnollisesti mahdollista vain, jos oletetaan objektiivisten ajatusmuotojen ja ideologioitten (diskursiivisissa muodoissaan – I.A.) olevan olemuksen ominaisuuksia (Sayer 1987, 93, 130–131). Siksi näin ymmärretty välttämätön suhde ilmenemisen (mukaanlukien aikaisemmat teoriat) ja olemuksen välillä on koko Marxin kritiikin konseption ”systemaattinen ja organisoiva periaate” (Sayer 1987, 93). Teorioitten sisäiset ja väliset ristiriidat sekä viime kädessä empiiriset anomaliat viittaavat taas ajattelusta riippumattomaan elementtiin tiedostamisprosessissa, tietotilanteeseen praksiksen materiaalisena momenttina (2.3.1; 2.3.8).

Tutkimustapaan liittyvä kehäliike merkitsee sen muodollisen logiikan hylkäämistä, joka tekee jokaisesta dualistiseen tietoteoriaan perustuvasta tiedonhankinnan konseptiosta suljetun kehän. Niissähän tiedonhankinta tapahtuu saman tietovälineen avulla, joka takaa näin saadulle tiedolle sen totuusominaisuuden. Kuitenkaan sellaisella kriteerillä, joka itse konstituoii todellisuutta, ei voi todistaa tämän todellisuuden objektiviteettia. Marxin tutkimustapa siis merkitsee murtautumista tästä tietoteoreettisen dualismin

kehästä. Konkretisoin tätä tutkimuskäytäntöä seuraavassa etenkin *Derek Sayerin* (1979 ja 1987) avulla.

3.2.2.2. Olennaiset ja ilmentymäsuhteet

Kun siis tutkimuksen kohde esitetään konkreettisissa määreissään, on kysymys *esitystavasta*. *Tutkimustapa* sen sijaan on näiden tutkimuksen kohdetta muotouttavien määreiden etsimismenetelmä, jossa välittömän aistikokemuksen takana olevilla *olennaisilla suhteilla* on kohteen konkreettis-yleisenä määreenä keskeinen merkitys deduktion näkökulmasta. *Siirtyminen ilmiöistä olennaisiin suhteisiin* merkitsee Sayerilla samaa kuin nouseminen konkreettista abstraktiin. Derek Sayer ilmaisee sen seuraavasti:

Marx näki empiiristen korrelaatioiden tarvitsevan selittämistä, ja hänelle niiden selittäminen merkitsi ennen kaikkea ne aikaansaavien *mekanismien*, ja niiden takana olevien *ehtojen* paljastamista. Selitys etenee täten perimmältään näiden jälkimmäisten entiteettinen ominaisuuksista ja toisin kuin humelaisessa traditiossa, kausaalisten väittämien ymmärretään viittavan näihin ominaisuuksiin. (1979, 114).

Tämä tarkoittaa Weldesin realistisia muotoiluja hyödyntääkseni sitä, että dialektisessa logiikassa ilmiöpintaan liittyvien säännönmukaisuuksien selityksen oletetaan löytyvän kokonaisuuden sisäisistä rakenteellisista ominaisuuksista ja näin asetettua hypoteesia testataan riippumattoman empiiriseen evidenssin avulla (1989, 370). Tämän metodin konkretisoinnissa on yleisesti käytetty Marxin *Pääomaa*, ja niin menetellään myös tässä.

Ihmisten empiiris-historiallinen tietoisuus (ajatusmuotoina, ideologioina) on siis tutkimuksen lähtökohta, vaikkakin vain lähtökohta (Sayer 1987, 95), sillä olemus on empiirisen olemassaolon muotonsa takana (mt. 54). Mikään ylihistoriallinen, abstraktis-yleinen käsitys, esimerkiksi työn ymmärtäminen käyttöarvojen valmistamisen ylihistoriallisena kategoriana (esimerkiksi Ricardon tapaan, mt. 129 tai tuotanto Althusserin tapaan) ei voi tarjota tällaista lähtökohtaa. Siinä ei nimittäin ilmene yhdenkään historiallisen yhteiskuntamuodon invariantti erityisyys, vaan se on yleistetty abstraktis-yleisenä kategoriana kaikista mahdollisista yhteiskuntamuotojen lajeista (mt. 128). Se mikä kapitalistiselle yhteiskunnalle näyttää erityisen tyypilliseltä ja myös erottaa sitä jokaisesta esikapitalistisesta yhteiskunnasta, liittyy aivan ilmeisesti

markkinoiden keskeisyyteen. Tämä markkinoiden keskeisyys näyttäytyy ihmisten kokemuksessa (ja Smithin ja Ricardon teoretisoinneissa) erillisten ihmisen tavarantavaraanvaihtoon perustuvana yhteiskuntana. Tästä tavaroiden vaihtosuhteesta käsin poliittisen taloustieteen klassikot Smith ja Ricardo päättelivät arvon universaalin käsitteen tavaroiden hintaa selittävänä abstraktina objektina, ts. heidän työnään yleensä. Tosiasiassa arvo ei kuitenkaan ilmaise erillisten ihmisten esineellistämää työtä, vaan ainaostaan *muodollisesti* yksityisessä muodossa tehtyä yhteiskunnallista työtä. Se, mikä näyttäytyy esineiden välisenä suhteena vaihdossa (hintana rahamuodossa), on tosiasiassa ihmisten välisen suhde arvosuhteen empiirisenä ilmaisuna.

Vaihtosuhte sellaisenaan ei ole kuitenkaan nimenomaan kapitalismille ominainen suhte (Sayer 1987, 128). Historiallinen vertailu osoittaa, että kapitalismia edeltävissä yhteiskunnissa arvomuoto oli sillä tavalla kehittymätön, että vaihtoarvo ja käyttöarvo eivät liittyneet yhteen systemaattisella tavalla (mt. 127–129; erit. Iljenkow 1974b, 249–250). Kapitalismissa sen sijaan tämä systematiikka on löydettävissä *tunnusteleavan induktion* avulla siten, että aistihavainnon hintojen liikkeenä ilmenevä mielle voidaan selittää sen sisäiseksi ominaisuudeksi oletetulla arvolla. Kysymyksessä ei siis ole vain yksinkertaisen abstraktion osoittama empiirinen tosiasia, vaan *induktion ja deduktion dialektiikan* avulla selville saatu empiirisen ilmiön ehto sen olemuksena.

Tällä tavoin osoitettuun vaihtoarvon ja käyttöarvon väliseen systematiikkaan perustuu mahdollisuus, että arvosta voi muodostua myös kapitalististen yhteiskuntamuodostumien lajin abstraktis-erityinen ominaisuus. Tämä tarkoittaa, että arvosta voi periaatteessa tulla deduktion lähtökohdaksi otettava kategoria, josta käsin tällaisen yhteiskuntamuodostuman historiallis-konkreettinen erityismuoto voidaan jäsentää ja selittää nousemalla abstraktista konkreettiseen.

Teorian on silloin kuitenkin osoitettava se kapitalistisen yhteiskunnan rakenteellinen ominaisuus, joka realisoi *olennaisena suhteena* tämän erityislaatuisen käyttöarvon ja vaihtoarvon systemaattisen ykseyden (vrt. Sayer 1987, 128–129). Erityisen tärkeäksi tässä päättelyketjussa osoittautui Marxilla voiton arvoituksen teoreettinen selvittäminen, joka yhteiskunnallisen tajunnan pinnalla näkyy mystisesti itse itseään lisäävänä arvona. Tämä mystiikka jättää vielä ovet ammolleen tuotantoteoriakäsitteille kaikkine siihen liittyvine mystifikaatioineen. (Ks. ed. 2.1.1). Jos tällaisen tekijäteorian mukaan esimerkiksi työpalkan oletettaisiin määräytyvän työntekijän työpanoksen (työajan) mukaan, voiton selittäminen tulisi mahdottomaksi. Riisuessaan

voiton synnyltä mystisen pintanaamion Marx tarttui kritiikissään työpalkan ja voiton objektiivisiin ajatusmuotoihin.

Kapitalistien ja palkkatyöläisten toiminnan kannalta (eri tuotannontekijöitten muodostamana tuloksena) voiton ja (työaikaan perustuvan) työpalkan kategoriat riittävät kapitalismin arkikäytännön tarpeisiin. Analyysin tieteellistäminen edellyttää siis kuitenkin näiden ajatusmuotojen dekonstruktiota. Marx osoittikin, että *kapitalistin ja työläisen tuotantosuhde tavaravaihtoon liittyvän ilmiöpinnan takana olevana olennaisena suhteena selittää lisäarvon maksetun ja maksamattoman työn välisenä erotuksena*. Päätelmä oli mahdollinen tekemällä ero työvoiman arvon (työvoiman uusintamiskustannukset työpalkan hintamuodossa) ja tuotantoprosessissa saman työvoiman esineistämisen arvon kesken. Lisäarvo voittona on näin ollen työvoiman arvon ja työvoiman esineistämisen suuremman arvon erotus.

Vasta tämän yhteiskuntasuhteen synty tuotantovälineitä omistavan kapitalistin ja muodollisesti vapaan palkkatyöläisen välisenä tuotantosuhteena selittää arvomuodon täydellistymisen. Kapitalismista tulee vasta muodollisesti vapaan palkkatyöarmeijan synnyn kautta sellainen erityinen tuotantotapa, joka perustuu *yleistyneeseen tavaratuotantoon*. Näin se saa itsenäisen liikkeen muodon, joka kehittyy arvon sisäisen, siihen konkreettis-yleisenä kategoriana sisältyvän ristiriidan (käyttöarvon ja vaihtoarvon ristiriita) sisäisen dynamiikan katalysoimana. Samalla pääomasuhde itsekkin osoittautuu arvomuodon ilmaisuksi. Näin arvomuoto osoittautuu vasta pääomasuhteen synnyn jälkeen *yleistyneeseen tavaratuotantoon perustuvan yhteiskuntamuodon eli kapitalismin olennaiseksi suhteeksi* (vrt. Iljenkow 1974b, 246). Tätä ratkaisua ei voida kuitenkaan päätellä puhtaan teoreettisesti, sillä loogisesti pääoma tuottaa arvon ja arvo pääoman ikuisessa noidankehässä. Siksi se on osoitettavissa ainoastaan empiiris-historiallisen tutkimuksen avulla (mt. 247), ts. vertaamalla pääomasuhdetta ns. alkuperäisen kasautumisen prosessiin, jonka tuloksena syntyi määrällisesti riittävä henkilökohtaisesti vapaiden palkkatyöläisten armeija.

Yhtäältä vasta hypoteesi yleisestä arvomuodosta mahdollisti Marxille kapitalismin olennaisen suhteen synnyn historiallisten ehtojen täsmällisen kuvauksen ja arvon empiirisen todistamisen lähtökohtakategoriaksi. Toisaalta olennaisten suhteitten löytyminen mahdollisti siirtymisen radikaalisti erilaiseen tutkimustapaan, kapitalismin kehityksen historialliseen kuvaukseen abstraktista takaisin konkreettiseen nousemisen menetelmänä. (Ks. Sayer 1987, 135). Tässä abstraktisesta konkreettisen kohoamisen vaiheessa

(o)lennaiset suhteet konkretisoidaan reaalisten, elävien yksilöiden aidosti historiallisessa analyysissä, mihin ne lopussa sisältyvät täysin ja tämä on perimmäinen selittävä (ja demystifioiva) Marxin teorian taso. (Sayer 1987, 132).

Marxin tutkimusmenetelmä eroaa kuvatun perusteella olennaisesti empiristien menettelytavoista, koska *empiirinen induktio alistetaan tässä hypoteettisen kokonaisuuden sisäisten ominaisuuksien tutkimukselle*. Siksi lopputuloksenakaan ei ole vain jokin tutkijan apuvälineeksi alistettu "abstrakti objekti", vaan monien määreiden ykseydeksi jäsentynyt totaliteetti. Totaliteetin fetissimäiset piirteetkään eivät siis ole vain väärää tietoisuutta, vaan tutkittavan objektin "olemisen muotoja sen olemassaolon ominaisuuksina" (Sayer 1987, 126), mutta nyt selitettynä.

Näin ollen – kuten *Derek Sayer* korostaa – esitystapakin lopulta ilmaisee, vaikka sillä on "näennäisesti a priori -konstruktion deduktiivinen muoto", "tosiasiallisesti historiallisia kategorioita", jotka on abstrahoitu "a posteriori konstruktioina" empiiris-historiallisesta todellisuudesta (1979, 102–103; 1987, 148). Samalla esitystapa abstraktista konkreettisiin nousemisen muodossa ilmaisee sitä "*mahdollisuuksien ehtojen hierarkiaa*", joka alunperin on saatu selville empiirisen tutkimuksen avulla, ts. konkreettisesta abstraktiin nousu- taessa. *Ehtojen hierarkian löytyminen on samalla tulosta tutkimustavasta kritiikkinä*, jolla on Sayerin mukaan yhtäläisyyksiä (mutta vain analogisesti) Kantin menettelyyn. Sayer kirjoittaa:

(N)äen Marxin kritiikin analogisena Kantille, ikään kuin tuovan mukanaan "mahdollisuuden ja mahdottomuuden" ehdot ja sen lisäksi "alkuperät, laajuudet ja rajat" (...) sen objektista (1987, 131, sitaattit lainauksen sisällä viittavat Kantin muotoiluihin I.A.).

Arvosuhde kapitalistisen yhteiskunnan olennaisena suhteena on näin ollen kapitalismin *invariantti* ominaisuus. Se, miten erityiset historialliset kapitalistiset yhteiskunnat ovat rakentuneet, on kuitenkin annettuna näissä suhteissa vain rajoina ja ehtoina. Muilta osin niiden rakenteistuminen on historiallisesti avointa, ts. olennaisten suhteitten realisoituminen on ihmisten historiallisesti ehdollisen, ainutkertaisen toiminnan tulosta. Siksi ei jonkin kapitalistisen yhteiskunnan kehitystäkään voida selittää muuten kuin tutkimalla empiirisesti ihmisten konkreettista toimintaa.

3.3. Yhteenveto

Luvun johdanto-osassa asetettiin kysymys monistisen tietoteorian mahdollisuudesta, mikä samalla sisälsi ajatuksen tietoteoreettisesta dualismista kaikkia tärkeimpiä teoreettisia diskursseja yhdistävänä perusongelmana. Vaikka analysoimani kolme tärkeintä pientuotantotutkimuksen diskurssia ovatkin teorianmuodostuksen strategioina selkeästi erilaisia, diskurssianalyysin tulokset kuitenkin osoittavat niiden paljolti myös konvergoivan kun niitä tarkastellaan *tutkimuskäytännön näkökulmasta*.

Käsitystä jopa yhteisestä ytimestä on mahdollista syventää Picoun, Curryn ja Wellsin (1990, 104–106) *”osittaisen paradigman konseption”*¹ pohjalta. Se mahdollistaa pelkän *”teoriakomponentin”* suhteuttamisen laajempaan metodologiseen ja sosiaalis-kulttuuriseen yhteyteen. Teorioiden tiedonhankintakäytännöt, tiedonhankinnan tekniset edellytykset ja tietoteoreettiset orientaatiostrategiat sekä tutkijoiden kulttuurinen ja sosiaalinen miljöo vaikuttavat siihen, millaiseksi *tutkimuskäytäntö* muodostuu. Picou ym. esittävätkin *”osittaisen paradigmansa”* *”komponenteiksi”* 1) teorian, 2) metodologian, 3) subjektiivisen mielikuvan tutkimusaiheesta ja 4) tutkimuksen rahoituksen (mt. 105–106).

1) **Teoriakomponentti.** Picou ym. (1990, 108) arvostelevat kirjoituksessaan Falkin ja Zhaon (1989) artikkelia teoriakomponentin *”ylikorostumisesta”*. Falk ja Zhao (1989) vertailevat siinä *”oppiaineen pääaikakauslehdien”* (mt. 595), *Rural Sociology*n artikkelien teoreettisessa otteessa tapahtuneita muutoksia julkaisuperiodeina 1965–1976 ja 1976–1985. Teoriakomponenttitasolla (mt. 591–596) uutta maaseutusosiologiaa luonnehtii radikalisoituminen, kriittisyyden kasvu sekä marxilaisuuden ja strukturalistisen orientaation lisääntyminen. Tämä tulos on sopuosinnussa sen kanssa, mitä olen sanonut viime

1 Termin avulla halutaan korostaa luonnontieteelle ominaisten (paradigmojen) ja yhteiskuntatieteelle ominaisten (osittaisparadigmojen) konseptioiden eroa tutkimuskäytäntöinä. Erottelun perusteita ei ole kuitenkaan tarpeen käsitellä tämän tutkielman kannalta yksityiskohdaisemmin. En kuitenkaan sovelta heidän *”komponenttijakoaan”* sellaisenaan, sillä Picou ym. näyttävät rajoittavan terminsä *”metodologia”* puhtaaseen tutkimustekniikkaan, jota he luonnehtivat ylimalkaisesti mm. sellaisilla yleistävillä termeillä kuin *”kovat”* tai *”pehmeät”* datat. Itse haluan omassa analyysissäni korostaa myös tämän elementin tietoteoreettista ja yleisemminkin filosofista ulottuvuutta. Termi *”tutkimuskäytäntö”* on omani ja se perustuu pyrkimykseen ylittää teorian ja metodologian välinen ero, vaikka pidän niitä laajemman konseptuaalisen kokonaisuuden (*”osittaisparadigman”*) itsenäisinä momentteina.

vuosien kehityksestä maaseutusosiologiassa. Kuitenkin oma diskurssianalyysini ja Picoun ym. kritiikki osoittavat, että kuvaa tutkimustavan kokonaisuudesta on mahdollista syventää.

2) **Metodologinen komponentti.** Metodologista komponenttia luonnehtii kaikissa kolmessa päädiskurssissa turvautuminen ideaalityypppeihin, joita sitten verrataan eri tavoin saatuun empiiriseen tietoon. Tämä on tietenkin aivan avointa empiristisessä ja uusweberiläisessä pientuotantotutkimuksessa. Vaikka strukturalistinen marxismi realismina ei periaatteessa asetakaan teoriaansa välittömän aistikokemuksen empiiriseen testiin, sen käytäntö eroaa paljon vähemmän kuin tämän perusteella voisi olettaa. Tutkimusta ohjaava teoreettinen malli on yleisesti myös strukturalistisessa marxismissa empiirisen todellisuuden vertailukohta. Esimerkiksi polarisaatioteesin kannattajat tarkastelevat maatalouden pientuotantoa keskittymisen (yksisuuntaisen määräytymisen) ja tshajanovilaisen marxismin edustajat vastaavasti kaksisuuntaisen määräytymisen näkökulmasta. Siksi edellisille maatalouden pientuotannon laajuus ja jälkimmäisille palkkatyön käyttö muodostavat selitystä vaativan empiirisen ongelman. Nämä empiiriset ongelmat ovat heille anomalioita. Näin teorianeutraalit tosiasiat todentavat ja mitätöivät teorioita empiristiseen tapaan.

Muutenkin ero strukturalistisen marxismin realismin ja kahden nominalistisen diskurssin välillä pyrkii liudentumaan. Esimerkiksi tshajanovilaisen marxismin piirissä ollaan taipuvaisia analysoimaan maatilaa totaliteetista irrotettuna abstraktina entiteettinä. Tällainen tapa on ominainen nominalistiselle käsitykselle todellisuuden luonteesta erillisten osiensa äärettömänä ja rajattomana kokonaisuutena. Sosiologisessa realismissa analyysiyksikkönä on kuitenkin yhteiskuntakokonaisuus. Tshajanovilaisessa marxismissa tämä yhteys kokonaisuuteen jää sen varaan, että perheviljelmällä on teoreettinen status poliittisen taloustieteen abstraktis-deduktiivisessa järjestelmässä "pienenä tavaratuotantona" yms. Samalla kuitenkin väitetään paradoksaalisesti, että yksikön sisäinen logiikka on riippumaton tästä samasta kokonaisuudesta. Hyvin kuvaava on myös uuspositivistinen tendenssi strukturalistisessa maatalouden pientuotantokeskustelussa. Kun teoreettinen malli ei vastaa empiiristä todellisuutta, sitä yleistetään uuspositivismille ominaisella tavalla siinä määrin, että se sallii empiirisen pinnan muotojen rajattoman vaihtelun. Kolmiluokkamallin ja polarisaatioteesin käsittelyn yhteydessä olen osoittanut, että strukturalistisen marxismin edustajat ovat taipuvaisia erottamaan Marxin teorian yleispätevänä lakina historiallisesta yhteydestään. Tämä ei johdu yksinkertaisesti strukturalistimarxistien taipumuksesta nähdä kaikki

deduktiona, vaan empiirisen (historiallisen) ja teoreettisen välisen suhteen ymmärtämistä Marxin metodologiassa. Tässä *historiallisen ja teoreettisen suhteen virheellisessä tulkinnassa* on pohjimmainen syy esittämiini ongelmiin. Siksi Marxin empiiriset virheetkin, ennen kaikkea hänen ennustuksensa maatalouden pientuotannon perikadosta konetuotantovaiheessa, ovat olleet niin kiusallisia tällekin Marxin tulkintatavalle.

Näin teorian ja metodologian osakomponenttien tarkastelu kokonaisuudessaan tuo lopputulokseksi syvemmällä tasolla olevan konsensuksen, joka on luonteeltaan empirististä/positivistista. Picoun ym. (1990, 106) käyttämät termit "kvantitatiivinen strukturalismi" tai vaihtoehtoisesti "instrumentaalinen positivismi" ovat hyvin ilmaisuvoimaisia myös maatalouden pientuotantotutkimuksen yhteydessä.

3) **Subjektiiivinen mielikuva tutkimusaiheesta.** Sotienjälkeistä maatalouden yhteiskuntatieteellistä tutkimusta luonnehtii eräänlainen ylidiskursiivinen tshajanovilaisuus. Tämän tendenssin tunnusmerkkinä on maatalouden sisäisen logiikan erikoislaadun korostus. Luvussa 2 esittämiini yleisiin perusteluihin vedoten selitän tätä tshajanovilaisuutta läntisten yhteiskuntien analogisella hegemonisella diskurssilla. Hegemonia ei ole särötöntä. Modernisaatioteoreettisessa sosiologiassa rurbanisaation evoluutiokaava, neoklassisen taloustieteen yleinen virtaus (toisin kuin maatalouden taloustieteessä), marxilainen polarisaatio- ja teollistumisteesi ja myös osa uusweberiläisestä ajattelusta tarkastelevat maataloutta aivan vastakkaisesta näkökulmasta. Tämä osa tutkimuksesta kuitenkin oli ja on edelleenkin kaikkialla vähemmistönä. Olennaista siis on ollut *romanttisen pientuotantokonseption hallitsevuus*. Palaan tähän vielä seuraavassa luvussa, jossa käsittelen niitä yleisiä, joskin rapautumassa olevia materiaalisia ehtoja, jotka ovat johtaneet tällaiseen tendenssiin.

Toinen, edelliseen liittyvä mielikuva sisältyy tapaan tarkastella maataloutta *eristyneenä* muista sektoreista. Maataloustuotantoon on toki sisältynyt erikoispiirteitä, mutta nämä piirteet ovat suuressa määrin sen seurauksia, että teollinen kehitys on hallinnut sitä taloudellisesti ja että maatalouden pientuotantoa on ylläpidetty myös valtiollisin keinoin. Vasta viime vuosikymmenien voimakas maatalousyritysten alistaminen monopolistiseen valvontaan, tuore bioteknologinen vallankumous, ja itse maatalouspolitiikan aiheuttamat ja muuhun talouteen heijastuneet ristiriidat ovat horjuttaneet tätä uskomusta. Palaan tähänkin vain toistaiseksi ohimennen käsittelemääni teemaan hieman konkreettisemmin seuraavassa luvussa.

4) **Tutkimuksen rahoitus.** Falk ja Zhao (1990, esim. 119–120) korostavat sitä, miten amerikkalaisen maaseutusosiologian rahoitus on ollut perinteisesti erittäin riippuvaista maataloushallinnosta ja etenkin maatalouden koeasemista kaikkine niihin liittyvine erityisine intresseineen. Maataloushallintoa kiinnostaa tiedon käyttökelpoisuus välittömien ongelmien näkökulmasta. Maaseutusosiologian rahoitus eroaa yleisen sosiologian rahoituksesta siinä, että *tutkijayhteisöjen omalla valvonnalla ei ole yhtä tärkeää merkitystä.* Vaikutelmani on se, että pääosassa Länsi-Eurooppaa maaseutusosiologiselle tutkimuksella on ollut samankaltaisia muusta sosiologisesta tutkimuksesta eroavia kytkentöjä. Tässä ei ole mahdollista pohtia aihetta pidemmälle. Tämänkaltaiset sosiaaliset kytkennät ovat ehkä vahvistaneet sekä yleisen hegemonisen diskurssin romanttisia että empiristisiä/positivistisia painotuksia agrariteoriassa. Joka tapauksessa maatalouden pientuotantotutkimuksessa näyttäisi vallitsevan paljon laajempi paradigmaattinen konsensus kuin minkä pelkkä teorioiden diskurssianalyysi antaisi aiheen olettaa. Kaikki kolme tärkeintä diskurssia muodostavat tällä yleisemmällä ”osittaisen paradigman” tasolla verraten yhtenäisen kokonaisuuden. Tietoteoreettinen (ja ontologinen) dualismi asettuu sen monistisen teorian vastakohtaksi, jonka joitakin ääriviivoja vasta nyt on muotoutumassa. Siksi on syytä kerrata tähän vastakkaisuuteen sisältyvä tietoteoreettinen ongelma.

Maatalouden pientuotantotutkimusta erityisenä tutkimuskäytäntönä ovat siis luonnehtineet sekä tshajanovilaisuus ja erityiset rahoituslähteet että erityinen *tyyppimetodi*. Rahoituslähteet viittaavat niihin organisatorisiin yhteyksiin, joissa maatalouden pientuotantotutkimusta harjoitetaan. Vaikka ne vaikuttavatkin tutkimuskäytäntöön, rahoitus ei kuitenkaan ole teorian ongelma, enkä käsittele sitä nyt yksityiskohtaisemmin. Tshajanovilaisuus taas on itsessään toisarvoinen yleisemmän filosofisen ongelman, tyyppimetodin, näkökulmasta.

Tietoteoreettisen dualismin pääongelma siis syntyy siitä, että se sama diskurssi, joka itsessään konstituoii reaaliobjektin todellisuutta, sisältää myös ne kriteerit, jotka takaavat tiedolle sen totuusominaisuuden. Kuitenkaan sellaisella kriteerillä, joka itse konstituoii todellisuutta, ei voida todistaa tämän todellisuuden objektiviteettia. *Monistinen vaihtoehto* on mahdollinen, koska yhteiskunnallisen elämän kaksi pääelementtiä, praksiksen materiaallinen ja ideaalinen momentti muodostavat dialektisella tavalla monistisen ykseyden. Tästä syystä toiminta itsessään (praksiksen materiaalisena momenttina) tarjoaa materiaalia ja kriteerejä tunkeutumiselle sen empiirisen pinnan lävitse,

joka ilmenee sekä jokapäiväisen elämän diskursiivisissa muodoissa että teoreettisissa diskursseissa. Yhteiskunnan olennaiset suhteet eivät tässä konseptiossa ole riippumattomia todellisuuden ilmenemismuodoista, vaan ilmaisevat historiallisina kategorioina "olemisensa muotoja olemassaolemisensa ominaisuuksina" (Sayer 1987,126).

Luvun loppuosassa kehitellyn tietoteoreettisen tutkimusstrategian luonne on monistinen. Siinä tietoinstrumenttiin (tiedon objektiin) kohdistuvan toiminnan (kritiikin) avulla ylitetään se *kuilu*, joka nominalistisissa teorianmuodoissa ja strukturalistisessa marxismissa vallitsee olemassaolevan yhteiskunnan empiiristen ilmenemismuotojen ja olennaisten suhteitten välillä. Olennaisiin suhteisiin on mahdollista päästä käsiksi induktion ja deduktion myöhemmin täsmennettävällä tavalla yhdistävän tutkimuskäytännön avulla. Siten on mahdollista löytää teoreettisia kategorioita, joilla – toisin kuin nominalistisen oletuksen sallimilla ideaalityyppisillä kategorioilla – on *itsessään "totuusarvoa"* (Sayer 1987, 131). Ne eivät ole vertailun ulkoisia välineitä, sillä ne ovat päteviä vain ilmaistessaan (ulkoisesti deduktiivisessa muodossa) todellisuutta määreidensä jäsentyneenä totaliteettina. Todellisuuden tällainen esittäminen tutkimuksen lopputuloksena selittää samalla kaikki ne empiirisen pinnan ristiriitaisuudet, jotka tekevät strukturalistimarxisteille mahdottomaksi hyödyntää induktiota olennaisten suhteitten osoittamisen välineenä. Se tietovälineestä (teoriana) riippumaton elementti tässä tietostrategiassa, joka lopulta rikkoo tyyppimetodille tautologiseksi jäävän kehän, on siis materiaallinen käytäntö itsessään. Siihen (vrt. anomaliat) perustuu loppujen lopuksi se kritiikki, jonka avulla tutkimustavan yhteydessä ylitetään olemassaolevat diskurssit. Empiirisen tutkimuksen avulla perustellaan askel askeleelta tutkittavan objektin historiana kaikki deduktiivisen muodossa esitettävät kategoriat noustaessa abstraktis-konkreettisista kategorioista (olennaisina suhteina) takaisin ilmiöpintaan. Siksi tutkimuksen lopputuloksena esitetty teoria vastaakin *tutkimuksen kohteen historiaa loogis-kielellisessä muodossa*. Adekvaatin tiedon objektin muotoilujen apuvälineenä käytetty diskurssien kritiikki ja todellisen objektin oman käytännön ylidiskursiivisuus tutkimuksen empiiris-historiallisena horisonttina muodostavat näin dialektisen ykseyden.

4. MAATALOUDEN PIENTUOTANTO. YHTEISKUNNAN RAKENTEISTUMINEN JA DIALEKTINEN MARX-TULKINTA

Dialektiseksi Marxin tulkinnaksi nimeämässäni monistisessa maatalouden pientuotantodiskurssissa on siis kysymys lupaavista lähtökohdista ja alustavista analyyseistä, mutta ei vielä täysin kehittyneestä teoriasta.

Lähden olennaisten suhteitten ja ilmentymämuotojen tarkastelussa liikkeelle uudella tavalla ymmärretystä tuotantotavan käsitteestä rakenteistumisen selittämiseksi ihmisten historiallisesti ehdollisen toiminnan tuloksena. Olennaisten suhteitten problematiikka sisältää myös uudentyyppisen valtio-teorian. Siinä ei tarkastella valtiota perinteisesti "päällysrakenteena", vaan yksinkertaisesti kansalaisyhteiskunnan sisäisenä ja ulkoisena suhteena. Tämän jälkeen on jo mahdollista määritellä maatalouden pientuotanto ja valaista sitä keskeisistä patriarkaatin ja luokkadyنامiikan teoreettisista ongelmista käsin. Lopuksi esitän hyvin hypoteettisen ja tietoisien yksinkertais-tavan hahmotelman siitä historiallisesta dynamiikasta, jonka mukaisesti maatalouden pientuotanto on kehittynyt nykyiseen muotoonsa kehittyneissä kapitalistisissa maissa. Maatalouden pientuotannon historian kartoittaminen on oma, toteuttamistaan ehkä vielä pitkäänkin odottava empiirinen tutkimustehtävänsä.

4.1. Dialektisen Marx-tulkinnan etuja maatalouden pientuotantotutkimuksessa

Strukturalistiselle marxismille ja yleensäkin eri dualistisille teoriamuodoille alkoi 80-luvun puolivälissä kehittyä vetovoimainen vaihtoehto Marxin uudesta tulkintatavasta. Sitä saattaa selittää kehitysmaitten äärimmäisten ongelmien katalysoima poliittinen radikalismi. Myös maatalouden pientuotantodiskursseja hallinnut hegemoninen kytkentä on ehkä murtumassa. Kysymys

tämänkaltaisesta *toiminnan horisontin muutoksesta* on kuitenkin riittävän ajallisen etäisyyden puuttuessa parasta jättää vielä avoimeksi.

Dialektisen Marx-tulkinnan aatteelliset juuret ovat ylioppilaskapinan radikaalissa filosofisessa aluskasvillisuudessa. Tuona aikana syntyi keskenään kilpailevia, mutta kuitenkin Marxiin ja muihin marxismin klassikoihin nojautuvia poliittisia liikkeitä. Myös yliopistossa alettiin lukea Marxia ja marxismin perintöä niistä välittömistä siteistä vapaina, jotka liittyivät työväenliikkeen organisaatioihin ja niiden piirissä dogmatisoituihin tulkintoihin.

Tutkielmassani puolustamani ja kehittelemäni suuntauksen lähtökohdat eivät siis ole uusia, mutta teoriana se on kypsynyt olennaisesti vasta 70-luvun lopulta lähtien. Sen yleisten perusteitten muotoilijoista ainakin maatalouden pientuotantotutkijoille on ollut tärkein brittiläinen filosofi ja sosiologi *Derek Sayer*. Häneen vetoavat sekä tämän uuden pientuotantodiskurssin avanneet kehitysmaatutkijat Gibbon ja Neocosmos (1985; ks. myös Neocosmos 1980) että akateemisen amerikkalaisen maaseutusosiologian edustaja Philip McMichael (1990; myös 1987a ja b; McMichael & Buttel 1990; Friedmann & McMichael 1989). Muita tämän filosofisen lähtökohdan soveltajia maatalouden pientuotantotutkimukseen ovat etenkin englantilainen Henry Bernstein (1986a-1990), eteläafrikkalainen Richard Levin (ks. erit. Levin & Neocosmos 1989), venezuelalainen Luis Llambi (1988–1990) ja filippiiniläinen Filomeno Aguilar (1989). Viime aikoina monet muutkin, etenkin osa historismia korostavia marxilaisia tutkijoita, ovat tosiasiaa lähestyneet tätä suuntausta omien filosofisten perustelujensa vaatimattomuudesta huolimatta (erit. Mann 1987 ja 1990).

4.2. Olennaiset suhteet ja yhteiskunnan rakenteistuminen

Olennaisten suhteitten ja ilmiömuotojen käsitteillä kuvataan yhteiskunnallisen tietoisuuden usein harhaanjohtavan pinnan ja yhteiskuntakokonaisuuden sisäisen ytimen *välttämättömiä* yhteyksiä. Täsmennän aluksi tätä realistista lähestymistapaa yhteiskunnalliseen olemiseen materiaalisena yleensä ja yhteiskunnalliseen tajuntaan ideaalisena yleensä. Täsmennys mahdollistaa samalla positiivisen tulkinnan perustan ja päällysrakenteen helposti harhaanjohtavalle metaforalle.

4.2.1. Materiaalisen ja ideaalisen dialektiikan suhde olennaisiin ja ilmentymäsuhteisiin

Olennaiset suhteet viittaavat yhteiskunnan jäsentymisen sisäiseen olemukseen, mutta ilmentymäsuhteet taas niihin toiminnan materiaaliin muotoihin, joissa olemus sekä välittyy aistimellis-esineellisinä suhteina että tulee ideologisesti käsitetyksi. Olennainen suhde on aina aistimellis-esineellisten ilmentymämuotojensa takana niiden sisäisenä ominaisuutena. Se on siis tavoitettavissa vain *induktion ja deduktion dialektiseen ykseyteen perustuvaan tunnusteleavan induktion avulla*. Tunnusteleavassa induktiossa välittömästi havaittava ilmiö vain selitetään postuloimalla sen sisäinen ominaisuus tämän ilmiön ehtona ja selityksenä.

Olennaiset ja ilmentymäsuhteet eivät siis ole synonyymeja materiaaliselle yleensä ja ideaaliselle yleensä. Olennaiset suhteet muodostavat "tuotantosuhteitten kokonaisuuden". Sen sijaan olennaiset ja ilmentymäsuhteet muodostavat yhdessä praksiksen materiaalisen momentin, jota vastaa ideaalisen kokonaisuus "päälysrakenteena" Marxin *Poliittisen taloustieteen arvostelun* terminologiaa käyttäkseni. (1979a, 9). Päälysrakenne tarkoittaa siis niitä tietoisuuden muotoja, jotka välittävät toimintaa erityisessä yhteiskunnassa. Perusta ja päälysrakenne ovat siten *tässä* Marxin kirjoituksessa termejä, jotka vain yleisluonteisesti vastaavat yhteiskuntamuodostuman liikkeen materiaalista ja ideaalista momenttia. Päälysrakenne "yhteiskunnallisena tajuntana" on siten olennaisten suhteitten ilmenemistä institutionaalisten rakenne-elementtiensä välityksellä eri "ideologisissa muodoissa" (mt. 9). *Marxin* oman ilmaisun mukaan näin ymmärretty "tuotantosuhde", millä hän tarkoittaa luokkayhteiskunnissa

tuotantoehtojen omistajien välitöntä suhdetta välittömiin tuottajiin (...), on aina se, mistä löydämme koko yhteiskuntarakennelman sisimmän salaisuuden, kätkeyn perustan, ja tämän vuoksi myös riippumattomuus- ja riippuvuussuhteen poliittisen muodon, lyhyesti sanoen kulloisenkin erityisen valtiomuodon. Tämä ei estä sitä, että sama taloudellinen perusta – sama pääehdoiltaan – voi lukemattomien erilaisten empiiristen seikkojen, luonnonehtojen, rotusuhteiden, ulkoapäin tulevien historiallisten vaikutusten jne. johdosta tuoda kehityksessä ilmi loputtomia muunnelmia ja vivahteita, jotka ovat käsitettävissä ainoastaan näiden empiirisesti annettujen seikkojen erittelyn avulla. (1976a, 780).

Tähän *Pääoman* kolmannesta osasta peräisin olevaan katkelmaan sisältyvää termiä 'perusta' ei pidä samaistaa sisällöllisesti samaan termiin *Poliittisen taloustieteen arvostelussa*. Mutta sitä ei saa sekoittaa myöskään perinteisen ekonomistisen Marx-tulkinnan mukaisesti taloudellisiin instituutioihin, vaikka Marx kirjoittaakin esittämässäni katkelmassa "taloudellisesta perustasta"¹. Marxin "taloudellinen perusta" ei nimittäin ole reaalisen yhteiskuntamuodostuman taloudellisten instituutioiden tapaan välittömästi havaittavissa, vaan "koko yhteiskuntarakennelman sisin salaisuus", empiirisen pinnan "loputtomien muunnelmien ja vivahteitten" taakse "kätkeyty perusta". Tässä tapauksessa taloudellinen perusta onkin olennainen suhde. Realistisen yhteiskuntakonseption olemuskategoriana sitä ei siis ole havaittavissa välittömästi. Se on saatavissa selville vain edellä kuvatun tunnusteleavan induktion avulla yhteiskuntakokonaisuuden sisäisenä ominaisuutena.

Olennainen suhde tuotantosuhteena on näin ollen althusserilaisen tuotantotapakonseption tapaan erityisen yhteiskuntamuodostuman lajin olemuskategoria. Tuotantotapana se ei ole kuitenkaan erotettavissa althusserilaisittain abstraktis-ylihistoriallisesti empiiris-historiallisista ideologisista ilmenemismuodoistaan omaksi tasokseen. Olennainen suhde (vrt. kapitalistinen tuotantotapa) on saman yhteiskuntamuodostuman lajin historiallisten muunnelmien pysyvä sisäinen ominaisuus, vaikka sen vaihtelevat ilmentymämuodot ovat aina sen havaittavissa olevia ominaisuuksia. Siksi yhteiskuntamuodostuman historiallisesti ehdollinen jäsentyminen muotojensa totaliteetiksi on saatavissa selville vasta empiirisen tutkimuksen keinoin. Samasta syystä olennainen suhde totaliteetin sisäisenä ytimenä on alunperin itsekkin ollut mahdollista löytää vain niiden ideologioiden dekonstruktion avulla, jotka välittävät ihmisen intentionaalista toimintaa ilmentymäsuhteiden muodostamisessa sosiaalisissa instituutioissa. Dialektisesti ymmärretty tuotantotavan konseptio ei olekaan toisaalta ekonomistisen (deduktiivisen,

¹ Marx tarkoittaa taloudellisella perustalla täsmällisemmin ottaen sitä materiaalista suhdetta, jossa ihmiset ovat tuottaessaan aineellisia hyödykkeitä. Kuten Derek Sayer osoittaa (1987, 77–82), Marx sisällytti tähän perustaan "Saksalaisessa ideologiassa" myös biologisen uusintamisen tavan (lapsen hedelmöittämisen, syntymän, hoidon ja sosialisointin ongelmanproblematiikkana), mutta ei myöhemmin kehittele tätä aspektia eteenpäin. Sayer myös osoittaa mielestäni Marxin omaa metodologiaa käyttäen, että tämä aspekti pitäisi sisällyttää siihen edelleenkin. Biologinen uusintaminen tuotantosuhteena (esim. patriarkaattina) on nimittäin analyttisesti riippumaton kapitalistisesta tuotantosuhteesta. Tämän tutkielman kannalta ongelman pohdinta tätä pitemmälle on tarpeetonta. Analysoin patriarkaattia ainoastaan siltä kannalta, miten kapitalistinen tuotantotapa siinä ilmenee.

reduktiivisen) tai funktionalistisen käsitteenmuodostuksen formalistinen lähtökohta, eikä se välttääkseen reduktiota ole toisaalta myöskään vaarassa ajautua filosofiseen pluralismiin. Sen sijaan tuotantotapa olennaisena suhteena mahdollistaa yhteiskunnan jäsentämisen yksinkertaisesti ihmisten omien, vaikkakaan ei täysin vapaitten tekojen ja hallittujen sosiaalisten seurausten historiana.

Poliittisen taloustieteen arvostelun metafora perustasta ja päällysrakenteesta sopii hyvin olennaisten ja ilmentymäsuhteitten realistiseen teoretisointitapaan. Marxin monistisessa yhteiskuntateoriassa materiaallinen ja ideaalinen muodostavat systemaattisen ykseyden. Siksi yhteiskunnallisen tajunnan "ideologisten" muotojen avulla voidaan osoittaa "luonnontieteellisen tarkasti" (Marx 1979a, 9), millainen materiaallinen perusta on materiaalisena yleensä. Tämä tarkoittaa kaikesta mystiikastaan vapautettua *materiaalisten yhteiskuntasuhteiden kokonaisuuden adekvaattia jäsentämistä olennaisista suhteistaan käsin materiaalisena yleensä*. Marxin metafora perustan ja päällysrakenteen suhteesta *Poliittisen taloustieteen arvostelun* alkusanoissa siis tarkoittaa "olennaisten suhteitten ja niiden harhaanjohtavien tajunnan muotojen, joissa ne ovat kokemuksellisesti ilmaistuja, välistä suhdetta" (Sayer 1987, 93)¹.

4.2.2. Olennaisten suhteitten ja ilmentymäsuhteitten yhteys

Induktion ja deduktion dialektinen ykseys Marxin tutkimus- ja esitystavassa on siis vaihtoehto empiristien suoraviivaiselle induktionismille tai strukturalistien ekonomismille ja funktionalismille. *Kuitenkaan olennaisista suhteista ilmentymiensä sisäisenä suhteena* (ominaisuutena, substanssina) *ei siis*

¹ Rakennuksen analogian harhaanjohtavuus perustuu siihen, että yhteiskunnallista elämää ei nähdä materiaallisen ja ideaalisen liikkeen välisenä suhteena yleensä, vaan kuvitellaan yhteiskunnan rakentuvan toinen toisensa päälle kerrostuvista instituutioista, joista perustavin on taloudellinen. Derek Sayer (1987, 93–94) selittää tämän harhaanjohtavuuden kapitalismin ilmenemismuodoista käsin "Marxin omalla olemuksen logiikalla": "Se on yksi ideologinen seuraus siitä tosiasiasta, että kapitalismissa tuotannon sosiaaliset suhteet näyttävät ilmentymällisesti näennäisen riippumattomien taloudellisten ja ei-taloudellisten 'sfäärien' muodossa. Tässä samoin kuin muualla 'traditionaalinen historiallinen materialismi' ottaa epäkriittisesti ilmentymän todellisuutena. Se perustaa analyttiset kategoriansa porvarillisen maailman 'sosiaalisen elämän luonnollisiin, itseymmärrettyihin muotoihin', jonka ominaisuudet se sitten epähistoriallisesti yleistää edelleen kaikille yhteiskunnallisille muodostumille." (Mt. 94).

voi päätellä ilmentymien suhteen muuta kuin niiden olemassaolon mahdollisuus ja niiden dynamiikan periaatteita tai rajoja. Se, että yhteiskuntamuodostuman empiirisesti havaittavissa oleva pinta ilmaisee totaliteetin olennaista suhdetta, ei tarkoita muuta kuin *kykyä selittää tämä ilmiö* tästä olemuskategoriasta käsin, ja että olennaista suhdetta itseään ei voi selittää muuten kuin selittämällä tämän erityisen kokonaisuuden itsensä synty.

Patriarkaatti maatalouden pientuotantoyrityksen sisäisten suhteitten tärkeänä empiirisenä rakennepiirteenä on hyvä ilmentymäsuhteitten ongelman konkretisointiväline. Patriarkaatti on sellainen sukupuolten ja ikäryhmien välinen suhde, jonka kapitalismi on perinyt sitä edeltäneiltä yhteiskuntamuodoilta. Koska sitä ei löydy edes potentiaalisena arvosuhteen määreistä kapitalismin olennaisena suhteena, sitä ei ole siksi pääteltävissä tästä suoraviivaisen deduktion keinoin. Kuitenkaan ne paineet, jotka patriarkaattiin ainakin osittain perustuva yritystyyppi kohtaa kapitalismissa, eivät jää tälle instituutiolle ulkoisiksi. Kapitalismissa ei ole jotakin esi- tai ei-kapitalistista patriarkaattiin perustuvaa sisäistä toimintalogiikkaa. Sen sijaan kapitalismi yleistyneenä tavaratuotantona selittää sekä patriarkaatin kykyä mobilisoida naisten ja lasten työvoimaa palkkatyötä joustavammin että patriarkaatin itsensä institutionaalista uudelleenmuotoutumista. Patriarkaatin sekä kyky mobilisoida joustavasti perhetyövoimaa että sen oma muuntuminen on silti ehdollista, eikä se enteile kapitalismin olennaisista suhteista juontuvaa teleologista välttämättömyyttä tai tendenssiä, kuten esimerkiksi patriarkaatin korvautumista palkkatyöhön perustuvilla tavarasuhteilla. Patriarkaatin hyödyntäminen tuotannossa ja sen institutionaalinen uudelleenmuotoutuminen eivät näin ollen tarkoita mitään muuta kuin patriarkaatin dynamiikan sopeuttamista yleistyneen tavaratuotannon ehtoihin. Siksi patriarkaalista maatalouden pientuotantoakaan ei voida selittää esimerkiksi ilman sitä tavaroitumisefektiä, joka juontuu kapitalistisen yhteiskunnan sisäisestä ominaisuudesta yleistyneen tavaratuotannon yhteiskuntana. Kukin tällainen erillinen muoto itsessään on Marxin ilmaisu käyttäkseni "yksinkertainen kategoria" ja sen olemassaolon toteaminen pelkkä "yksinkertainen formaali abstraktio" (tästä ks. Banaji 1977a, 6). *Ainoastaan selittämällä patriarkaalisen pientuotannon dynamiikka arvosuhteen välityksellä, se voidaan liittää elimelliseksi osaksi kapitalistisen yhteiskuntamuodostuman totaliteettia monien määreiden jäsentyneenä ykseytenä.* Näin patriarkaatista häviää se empiristinen abstraktiivisuus tai formalismi, joka ilmenee mm. modernisaatioteorian

että tshajanovilaisen marxismin niin usein olettamassa pientuottajien erikoislaatuudessa sisäisessä logiikassa.¹

Näin ymmärrettyä yhteiskunnallista kehitysprosessia ei voida edes kapitalismissa pitää yksinkertaisena evoluutiona jostakin tilasta toiseen: käyttöarvotuotannosta vaihtoarvotuotantoon, yhteisösuhteista palkkatyösuhteisiin ja tavaroitumattomasta tavaramuotoiseen aina läpikapitalisoitumiseen asti, pientuotannosta suurtuotantoon, erityisestä käsityömaisestä työnjakomuodosta johonkin teolliselle ominaiseen jne. Olen osoittanut tämän teoreettisen päätelmän pätevyyden maatalouden pientuotantoa koskevin empiirisin tutkimustuloksien (3.1.3). Mm. Sayerin ja Corriganin (1983, 79–82) analyysi osoittaa, että myös Marxin omat empiristiset väittämät tulee ylipäätään tulkita tällä tavoin². Kapitalismi on historiansa kuluessa paitsi säilönyt myös luonut uudelleen vieläpä ei-taloudelliseen pakkoon perustuvia yhteiskunnallisia suhteita – kuten neekeriorjuuden historia Yhdysvaltojen etelävaltioissa osoittaa (Marx 1974a, 218–219; 1976a, 792 ja 1974c, 238; vrt. Banaji 1977a, 16). Arvolokkaan ei näin ollen vaikuta abstraktisti, vaan aina historiallisesti spesifien rakenteitten ja ehtojen välityksellä, ja tässä mielessä aina historiallisesti tai ”historiallisena lakina”, kuten Jairus Banaji (1977a, 3, 7) asian ilmaisee. Niinpä orjaplantaasien perustaminen absoluuttisen lisäarvon puristamisen välikappaleeksi oli Marxin (1974c, 238) käsityksen mukaan kapitalisteille (”ihmisille”, jotka ”olivat itse jo kapitalistisen tuotantotavan tuotteita” ja

1 Sama voidaan sanoa yhteiskunnan historiallisesti spesifistä jakautumisesta maaseutuun ja kaupunkiin. Sen perustuminen kapitalismiin olennaisina suhteenaan on pääteltävissä siitä, että tätä muotoa (tuotannon yksityinen muoto) ja kehitystapaa (tuotannon yhteiskunnallisuus toteutuu anarkistisesti markkinoitten välityksellä) ei voi selittää millään muunlaisella tavalla. Silti maaseudun ja kaupungin eroa ei itsessään voida pitää kapitalistisen tuotantotavan ilmenemismuotona, sillä kapitalismi on saanut tämän eron perinnöksi aikaisemmilta tuotantotavoilta. (Ks. Alanen 1979).

2 Marxin evolutionismia näyttää olevan helppo todistella *Poliittisen taloustieteen arvoaste-lun* alkusanojen pohjalta mm. vetoamalla tuotantovoimien asemaan sen muotoiluissa (ks. esim. Shanin 1983). Kuitenkin Marxin analyysissä ”aasialainen tuotantotapa” on alkukantaisen yhteiskunnan evolutionistiseen umpikujaan johtanut hajoamismuoto (Hobsbawm 1984, erit. 43–48). Joissakin yhteiskunnissa tuotantovoimien kehitys johtaa feodalismista kapitalismiin, joissakin taas konkreettishistorialliset yhteiskunnalliset suhteet estävät tämän siirtymän kokonaan jne. Samalla kun Marx tosin ajattelee kapitalismin yhteiskuntasuhteiden edistävän tuotantovoimien kehitystä, hän samalla kuitenkin analysoi jopa Euroopan maita (Irlanti) yhteiskunnallisen alikehityksen näkökulmasta Intia-analyyseista puhumattakaan. (Sayer & Corrigan 1983, 77–89). Näin tuotantovoimien kehityskin on lopulta myös kapitalismissa riippuvaista historiallisesti erityisistä ehdoista.

joita tästä syystä johtivat "porvarillisen tuotannon motiivit") vain yksi pääoman sijoituksen vaihtoehto.

Evolutionismi tyyppimetodiin perustuvassa dualistisessa teorialuokassa liittyy erottamattomasti *essentialismiin* (empiristeillä abstraktien objektien muodossa). Peter Vandergeestin (1988, 17) ilmausta käyttäkseni tavaramuotoistumisen evolutionistinen perspektiivi on ollut strukturalistiselle marxismille ja modernisaatioteorialle todellakin "erityisen okainen ongelma". Jos yhteisöllinen terminä korvataan traditionaalisella ja moderni tavaramuotoistuneella, tavaramuotoistumisdiskurssin yhteys perinteiseen modernisaatioteoriaan on aivan ilmeinen.¹ Tavaroitumaton ja traditionaalinen saavat tällöin sisältönsä tavaramuotoistuneen ja modernin yksinkertaisena vastakohtana tai erona. Sisäisen jäsentyneisyyden sijasta yhteiskunnallisia prosesseja voidaan kuvailla vain tästä dikotomisesta keskinäisyydestä käsin². Jos yhteiskunnallinen kehitys ymmärretään näin, ilmiöpintaa tarkastellaan väisämättä *teleologisella* tavalla muotojen kaikenlaisista muutoskombinaatioista riippumatta. Mitä ilmeisemmin empiirinen pinta näyttää sotivan tätä teleologiaa vastaan, sitä mutkikkaammat selitykset on pakko ottaa käyttöön.

Perhe saattaa *ekonomistisen reduktion* näkökulmasta olla jossakin tapauksessa tehokkaampi tuotannon organisoiminen kuin palkkatyöhön perustuva yritys. Silti perheen ei voi päätellä olevan tehokkain mahdollinen tuotannon organisoiminen muoto, kuten esimerkiksi David väittää ekologiseen materialismiin perustuvassa pientuotantoteoriassaan. Perheinstituutio pientuotannon sisäisenä suhteena ei ole redusoitavissa althusserilaisittain taloudelliseen perustaansa edes teoretisoimalla se *deduktionistisesti* perheestä erotetun poliittisen taloustieteen käsitteen, esim. "yksinkertaisen tavaratuo-

1 Tämä Vandergeestin weberiläinen kritiikki ei tosin voi nojautua muuhun kuin siihen, että periaatteessa jokainen rajattu yhteiskunnan rakennepiirre tai pikemminkin sen aspekti äärettömän monimutkaisesta ja ainutkertaisesta sosiaalisesta todellisuudesta voidaan konstruoida vapaasti ideaalityypiksi sen konstituoivan sosiaalipsykologisen prosessin avulla. Tällaisen tietoinstrumentin voi olettaa olevan kohteensa näkökulmasta huomattavan sensitiivinen, mutta sillä on mm. Weberin nominalistisista oletuksista juontuvat heikkoutensa. Tietovälineen sensitiivisyys ei myöskään poista ideaalityypin ja reaaliobjektin dualismia. Muodostamistapansa vuoksi se ei näyttäytyy yhtä terävänä reaaliobjektinsa vastakohtana kuin strukturalistimarxistien formaalit teoreettiset konstruktiot. Ideaalityypimetodi voi toisaalta joutua helpommin vieraantuneen yhteiskunnallisen tajunnan muotojen loukkuun.

2 Matti Peltonen (1989, 133–134) panee merkille tällaisen "ideaalityypillisen vertailun" pitkän tradition Suomen yhteiskuntatieteessä, joka nykyisin kukoistaa etenkin "uudemmassa elämäntapatutkimuksessa". Viimeksimainitussa vain "rajalinja menneisyyden päättymisen ja nykyisyyden alkamisen välillä liu'utetaan ajassa 1800-luvulta lähemmäksi, jopa 1960-luvulle asti" – kuten Peltonen ilmeisen ironisesti huomauttaa.

tannon” avulla. Myös althusserilainen luokkareduktionismi on kelvoton maatalouden pientuotannon selittäjänä. Silloinkin kun hegemonian näkökulmasta oletetaan viljelyn perhemuodon vastaavan porvariston olennaisia luokkaetuja, mikään ei todista perheen olevan porvaristolle funktionaalisesti välttämätön.

4.2.3. Olennaiset suhteet ja yhteiskunnan empiirinen tutkiminen

Ilmenemismuodot tietoisuutena ovat siis substanssinaan olevien olennaisten suhteitten olemassaolon ominaisuuksia. Ja vaikka tämä suhde on ontologisen ja tietoteoreettisen monismin edellyttämällä tavalla systemaattista, substanssin ilmenemismuoto on silti myös historiallisesti ehdollista.

Tämä käy hyvin ilmi sellaisista ideologisista ilmiöistä kuin uskonnollinen tai etninen diskurssi. Olisi absurdia palauttaa kristinusko tai suomalaisuus arvosuhteeseen. Silti olennaisten suhteitten ja esimerkkien kaltaisten diskurssien ja niiden kautta materialisoituneitten institutionaalisten rakenteitten välillä on systemaattinen yhteys. Marx kirjoittaaakin *Pääomassa* tästä näkökulmasta katsoen mielenkiintoisella tavalla uskonnosta. Hänen mielestään ”tavarantuottajien yhteiskunnalle (...) soveliaain uskonnon muoto on kristinusko abstraktin ihmisen palveluineen ja etenkin sen porvarilliset muunnokset: protestanttisuus, deismi jne.” (1974a, 84–85). Kristinusko on siis Marxin mukaan yksi kapitalismin synnyn edellytyksistä¹, mutta se on myös kehittynyt kapitalismin aikana tavalla, joka on selitettävissä vain kapitalismista käsin yleistyneenä tavaratuotantona.

Tällainen yhteiskunnallisten ilmiöitten selitystapa merkitsee, että erityinen instituutio (perheviljelmä), instituutioitten rakenteellinen osakokonaisuus (maatalous, maaseutu) tai ideologinen diskurssi (etniset diskurssit perheviljelmillä) voidaan liittää olennaisiin suhteisiin *vasta oman strukturaali-*

¹ Ashok Rudra (1987) onkin tästä näkökulmasta katsoen pannut merkille, ettei viime vuosien kapitalismin syntyä käsittelevissä keskusteluissa (Dobb – Sweezy – Brenner ja tuoreimmassa *Science and Society* -lehden keskustelussa) ole kiinnitetty lainkaan huomiota uskontoon. Marxin yhteiskuntakonseptiossa on kuitenkin hyvin olennaista materiaalsen ja ideaalsen toisikseen muuttumisen dialektiikka. Siksi esimerkiksi uskonnon pohdinnan jättäminen pois ilmaisee jatkuvaa ekonomistista vinoutumaa marxismissa. Sen seurauksena ei ainoastaan latisteta analyysiä sen varjolla, että käsitellään ekonomistisesti ymmärrettyä olennaista (taloutta tavaravaihtona, luokkasuhteina jne.), vaan analyysissä huomaamatta luovutaan saman tien Marxin materialismikonseptin ideaalisesta momentista. Siksi luovutaan huomaamatta myös Marxin materialismin erityislaadusta.

sen ja ideologisen genesiksensä kautta. Selitettävän ilmentymän yhteys yhteiskuntamuodostuman olennaisiin suhteisiin antaa avaimen sen historiallisen dynamiikan erityislaadun selittämiseksi (Sayer 1987, 125).

Pääoman metodin erittelyn yhteydessä korostin sellaista yhteiskunnallisen prosessin historiallista avoimuutta, jolle olennaiset suhteet asettavat ainoastaan ehtoja ja rajoja. Esimerkiksi kapitalismin kehitystie maataloudessa ei ole yksinkertaisesti johdettavissa olennaisista suhteista. Silti se toteutuu olennaisten suhteitten rajoissa, jotka näinä rajoina antavat samalla tutkimuksille loogisia apuvälineitä. Jos siis halutaan selittää maatalouden pientuotannon asemaa ja luonnetta jossakin yhteiskuntamuodostumassa, on seurattava askel askeleelta niitä historiallisesti ehdollisia kehitysprosesseja, joiden tulosta maatalousyksikköjen sisäiset (patriarkaatti, palkkasuhde) ja ulkoiset rakenteet ovat. Näin empiiristen ilmenemismuotojen selittäminen ja *todellinen historiallinen tutkimus sen omilla ehdoilla* yhtyvät noustaessa abstraktista konkreettiseen (vrt. Sayer 1987, 135). Tämä "nouseminen" on yhteiskunnan historiallisen rakenteistumisen ja uudelleenrakenteistumisen kuvausta, ja samalla selittämistä *ihmisten intentiot diskursiivisissa yhteyksissään* huomioon ottavana toimintana (Sayer, 95–96). Näin yhteiskuntateoriaan voidaan palauttaa se reaalinen historia reaalisine subjekteineen, jonka mm. strukturalistit ja evolutionistit ovat siitä hävittäneet.

Olennaisten suhteitten problematiikkaan liittyy kuitenkin vielä aihepiiri, jolla on maatalouden pientuotantotutkimukselle erityistä mielenkiintoa, nimittäin valtioteoria. Derek Sayerillä on antaa tähänkin aivan tuore ja todistusvoimainen Marxin tulkinnan näkökulma, nimittäin valtion erittely kapitalismin olennaisena suhteena.

4.3. Valtio kapitalistisen yhteiskunnan olennaisena suhteena ja objektiivisena ajatusmuotona

4.3.1. Valtio kansalaisyhteiskunnan reaalisuhteina

Althusserille valtio on siis osa "päälysrakennetta", jonka omalla "poliittisella praksiksella" on suhteellinen itsenäisyytensä. Valtion praksiksen piiriin kuuluvat tunnetusti mm. lakinormit sekä valtion aineelliset instituutiot ja elimet. Althusser erottaa ne kuitenkin virheellisesti taloudesta omaksi tasokseen. Mitä muuta *talous* voi yleistyneen tavaratuotannon yhteiskunnassa olla

kuin *kansalaisyhteiskunta itse keskinäissuhteissaan* ? Kansalaisyhteiskunta vain saa juridisen ilmaisunsa lakinormeina, minkä lisäksi sitä säätelevät erilaiset valtiolliset elimet – ja niiden takana vielä erityinen yhteiskuntamoraali. (Corrigan & Sayer 1985, 186–188). Näin *laki ja valtio eivät ole kansalaisyhteiskunnan ulkopuolella*, vaan ne ovat juuri tavaratuotannon, tähän perustuvan työnjaon ja siten myös palkkatyön ja pääoman suhteiden erityislaadusta *välttämättä* nousevia *sosiaalisen toiminnan muotoja*. Yhdessä vastaavan yhteiskuntamoraalin kanssa ne antavat kaikille kapitalistisille yhteiskuntamuodotumille yhteisen ominaisuuden *muodollisesti vapaitten kansalaisten yhteenliittyminä*. Valtio ja laki ovatkin juuri siksi Derek Sayerin (1987) mukaan kansalaisyhteiskunnan *”perustaan” ”substantionaalisesti” liittyvä suhde* ja tässä mielessä myös *kapitalistisen yhteiskunnan ”olennainen suhde”* (mt. 109–110). Valtio on kapitalistisen yhteiskunnan sisäisen työnjaon erityislaadun vuoksi myös porvariston ainoa mahdollinen keino suojata ja edistää hallitsevan luokan intressejään, sillä aikaisemmista persoonallisista riippuvuus-suhteista vapaa kansalaisuus on omistuksen ja sen luovuttamisen ehto (työläisten työvoimatavara mukaanlukien).

Porvarillisen tasa-arvon ydin on abstraktien yksilöiden *tasa-arvoisuus vaihtotapahtumassa* (Sayer 1987, 109; Corrigan & Sayer 1985, 186). Tämä muodollinen tasa-arvoisuus on poliittisen tasa-arvoisuuden (sama äänioikeus) ja yleensäkin siihen rinnastuvien ihmisoikeuksien perustana. Siksi kansalaisyhteiskunnan *omistussuhteisiin perustuva tasa-arvottomuus* (ja tässä mielessä ihmisoikeuksien reaalinen toteutumattomuus) mystifioituu ihmisten ’henkilökohtaisiksi’ ja ’yksityisiksi epäonnistumisiksi’ (Corrigan & Sayer 1985, 187). Laki ja valtio ilmaisevatkin tosiasiassa vain muodollisesti tasa-arvoisten kansalaisten *”illusorista yhteisyyttä”* lainatakseni Marxin ja Engelsin *”Saksalaisessa ideologiassa”* käyttämää ilmaisua (1978a, 90). Tämän yhteisyyden takana on *”todellisuudessa niiden yksilöiden keskinäinen riippuvuus, joiden kesken työ on jaettu”* eli kansalaisyhteiskunnan substantiaalisesti epätasa-arvoiset porvarilliset tuotantosuhteet. Siksi muodollinen tasa-arvoisuus hallinnan muotona voi olla räikeästikin sortavaa (Corrigan & Sayer 1985, 187). Laki ja valtio eivät siis ole *kansalaisyhteiskunnan sosiaalisten suhteitten muotoina* taloudesta erotettavissa oleva ulkoinen ja *erillinen ”instanssi” tai ”taso”*.

Valtion *”illusorisuus”* ajattelun vieraantuneena muotona selittyy yleistyneen tavaratuotannon anarkistisella luonteella. Kansalaisyhteiskunnan jäsenet ovat kyvyttömiä ymmärtämään ja hallitsemaan oman toimintansa yhteiskunnallisuutta (Sayer 1985, 248–249). Valtion elimet ovat samasta syystä *myös*

reaalisesti kansalaisten välittömän valvonnan ulottumattomissa, mutta juri-dis-formaali tasa-arvo "politiikan sfäärissä" antaa illuusion yhteisöllisyydestä (mt. 245, 248). Avoimen poliittisuuden kääntöpuolena on yhtä *illusorinen käsitys luonnonprosessin kaltaisesta*, ja siksi myös politiikasta vapaasta taloudesta. Tämä kahtiajako on sama kuin Althusserin realismissa ja onkin ilmausta tämän teorian reifikoituneisuudesta. Se myös selittää Althusserin vaikeuden muotoilla talouden ja politiikan suhde samanaikaisesti materialistisesti ja ei-reduktionistisesti. (Vrt. Sayer 1987, 104). Derek Sayer (1987, 110–111) kuvaa tätä seuraavasti "Saksalaisen ideologian" ja "Poliittisen taloustieteen arvostelun" "alkusanojen" terminologialla. Marxille

on yhtä selvää, että nämä olennaiset suhteet [laki ja valtio I.A.] ilmenevät *Erscheinungsformeina*, jotka kätkevät niiden todellisen sisällön. "Talouden sfäärin" ilmeneminen ulkoisena, objektiivisena todellisuutena on tämän illuusiomaailman yksi puoli. [...] Poliittisen valtion ilmaantuminen, abstraktien yksilöiden, poliittisesti tasa-arvoisten kansalaisten ja lain alamaisten "illusorinen yhteisö" on saman ilmiön toinen puoli. Näitä kahta yhteenliittävä tekijä on tavaravaihdon tosiasiallinen subjekti – porvari. Kun Marx puhuu valtiosta ja laista "päälysrakenteena", uskon hänen viittaavan juuri tähän lumottuun ilmentymien maailmaan. Kaukana siitä, että Marx olisi "tasojen" metaforan kautta sisällyttänyt kapitalistisen yhteiskunnan reifikaatiot omaan teoriaansa, perusta/päälysrakenne -metaforan tarkoituksena on nimenomaan niiden reifikaatioluonteen osoittaminen. Reaalinen valtio on kapitalismin luokkasuhteiden olennainen ulottuvuus, yhden luokan yhdistyminen toista vastaan. Sen ideaalinen ilmentymä on illusorinen yhteisö, jonka olemassaolo itsenäistyi. Viimeksimainittua Marx kutsuu päälysrakenteeksi juuri osoittaakseen sen illuusiomaisuuden, sen "ideaalisen" luonteen ja kiistääkseen sen substantiaalisen olemassaolon riippumattomuuden.

Kansalaisyhteiskunta reaaleissa suhteissaan ei siis ole mitään muuta kuin valtio toiminnassaan. Tämä yksinkertainen päätelmä avaa hämmentävän selkeitä näkökulmia maatalouden pientuotantokeskusteluun.

4.3.2. Valtio ja maatalouden pientuotanto

Derek Sayerin (1987) mukaan valtion ja lakien sääntelevät toiminnot voidaan jakaa kahtia: kansalaisyhteiskunnan on voitava säädellä (1) sisäisiä (luokkien sisäisiä ja välisiä) suhteitaan organisoitumalla "valtioksi" ja (2) ulkoisia suh-

teitaan (erityisen yhteiskuntamuodostuman suhteina) organisoitumalla ”kansallisuudeksi” (mt. 109).

Jo pientuotannon ymmärtämiselle ja selittämiselle on olennaisen tärkeää, käsitteellistetäänkö valtiota maatalouden tuotantosuhteiden sisäisenä aspektina vai pientuotannolle ulkoisena, väliintulevana tai toisarvoisena momenttina, jonka käsittämisen ulkoisuutta ilmaisee strukturalistisessa marxismissa jo pelkkä intervention termi.

Maaseutusosiologit epäilemättä tiedostavat hyvin valtion tärkeyden, ja he ovat kirjoittaneet runsaasti maatalouspolitiikasta. Silti teoreettista keskustelua valtiosta on käyty niukkaakin niukemmin (vrt. Havens & Newby 1986, 291). Valtiota koskevat teoreettiset painotukset etenkin marxilaisissa mutta myös esimerkiksi Newbyn uusweberiläisissä kirjoituksissa ovat lähinnä althusserilaista lainaa. Pisimmälle on päässyt strukturalistisen marxismin länsisaksalainen muunnelmä, ”pääomalogiikka”. Tämän suuntauksen huipentuma on *Birgit Schultzen* kirjoitus ”Ökonomische Voraussetzungen Bäuerlicher Interessenvertretung in der BRD” (1976). Se on jo kuitenkin veraten vanha, ja siltä puuttuu diskursiivinen jatko. Angloamerikkalaisella kielialueella teoreettisin esitys, *Mannin ja Dickinsonin* kirjoitus ”State and Agriculture in Two Eras of American Capitalism” (1980, 284–288) edustaa sekkin lähinnä ”pääomaloogista” suuntausta¹. Tämäkään artikkeli ei johtanut teoreettiseen jatkokeskusteluun, mutta siihen kuitenkin viitataan edelleenkin runsaasti.

Ranskalaisen, marxilaisen strukturalismin vähäisen valtioteoreettisen merkityksen selitys saattaa olla perustan ja päällysrakenteen eri tasojen yhteenliittämisen vaikeudessa siirryttäessä empiiriseen tutkimukseen. Ero pääomalogiikkaan on kuitenkin hyvin suhteellinen. Teoreettisesti suuntauksia yhdistää toisiinsa etenkin funktionalismi: valtion formalistinen tarkastelu teleologisesti pääoman yleensä erityisten taloudellisten, poliittisten ja ideologisten funktioiden toimeenpanijana. ”Pääomaloogikoilla” maatalouden pientuotantokeskustelun erityisnäkökulma liittyy etenkin maatalouden teknologisista erityispiirteistä johtuviin kokonaispääoman uusintamisiongelmiin (Mann & Dickinson 1980, 284, 286–287). Tämä formalistinen ja epähistorialli-

¹ Valitettavasti se ei kuitenkaan hyödynnä suoraan länsisaksalaisen pientuotantokeskustelun ’pääomaloogista’ traditiota (esim. Schultzea ei kirjoituksessa mainita lainkaan). Keskeisten muotoilujen osalta siinä tukeudutaan kylläkin tunnetun länsisaksalaisen ’pääomaloogikon’, Elmar Altvaterin valtioteoreettiseen artikkeliin, mutta Altvaterin oma konkreettisemmän kiinnostuksen kohde ei ole yhteydessä maatalouden pientuotantoproblematiikkaan.

nen lähtökohta ei selitä 'ideaalisen kokonaispääoman' näkökulmasta niitä reaalisesti toisistaan eroavia tapoja, joilla valtio 'tekee interventioitaan' milloin onnistuen tai epäonnistuen, tai sitä, miksi valtiollisessa politiikassa on valittu erityinen 'väliintulon' strategia¹ (ks. jälj.).

Samalla on kuitenkin huomautettava, että marxilaisesta strukturalistisesta kielestä lainattu terminologia ei sinänsä ole todiste johdonmukaisesta yhteydestä tähän traditioon. Joissakin – toki ylipäättänsä harvoissa yksityiskohtaisissa valtion maatalouspolitiikan analyysissä – viljellään strukturalistista terminologiaa, mutta hyvin epäselvässä suhteessa tähän diskurssiin (esim. Granberg 1989). Joidenkin muiden analyysi taas on terminologiastaan huolimatta lähellä sellaista historistista Marx-tulkintaa, jota itse pidän kestäväenä (erit. Havens 1986). Erityisen kiinnostavia ovat olleet eräät viimeaikaiset maatalouden erikoislohkoja, osin yleisemminkin maataloutta käsittelevät historialliset analyysit². Konkretisoin tätä problematiikkaa aluksi muutamien suomalaisten tutkimuksien avulla.

Matti Peltonen arvostelee yhdessä (1989) lukuisista maataloutta käsittelevistä kirjoituksistaan³ historiallisesta ja maailmantaloudellisesta perspektiivistä mielenkiintoisella tavalla yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta niiden ahtaasta kylänäkökulmasta, politiikkakeskeisyydestä ja ideaalityyppien käyttämisestä (mt. 131–134)⁴. Peltosen kritiikin pääosaan on helppo yhtyä.⁵ Ainoa vakavampi ongelma perustuu vaikutelmaani valtion ja talouden eron ulkoisuudesta⁶ tavalla, joka tuo mieleen perinteisen perusta/ päällysrakenne-asetelman.⁷

1 Siten Birgit Schultz (1976) kiistää jo periaatteessa "pääomalogiikan" sisäisestä perspektiivistä käsin argumentoiden mm. sen, että maatalouden pientuottajat voisivat toimia valtiota vastaan (179–180). "Pääomalogiikan" valtiokäsitystä kuvaakin eräänlainen instrumentalismi, jota "althusserilainen" suuntaus yrittää välttää tautologiana (vrt. Havens & Newby 1986, 295). Loppuun asti vietyä tämä pyrkimys kuitenkin pluralisoi althusserilaisen teorian.

2 Erit. Mann 1984, 1987 ja 1990; Friedmann & McMichael 1989; McMichael 1987a ja b, 1990; Kenney ym. 1989; Busch ym. 1989; Llambi 1988, 1989 ja 1990.

3 Niissä aikaisemmissa Peltosen maataloutta käsittelevissä kirjoituksissa, joihin olen tutustunut (esim. 1985 ja 1987), valtion analyysillä on huomattavasti vähäisempi teoreettinen merkitys ja silloinkin huomion keskipisteenä lähinnä yhteiskuntamuodostuman ulkoiset suhteet. Näissä aikaisemmissa kirjoituksissa valtiokonseptio ei poikkea tässä analysoitavasta.

4 Erityisen osuva sosiologien viljelemän ideaalityyppikonseptin kritiikki sisältyy Peltosen kirjoitukseen "Alkoholi ja uusi maalaisjulkisuus" (1990b).

5 Omassa kirjoituksessani (1980b) on monia samoja painotuksia.

6 Tämäkään käsitysero ei liity Peltosen esittämän kritiikin ytimeen, nimittäin arvosteluun siitä, että maaseudun kehitystä tarkastellaan "lähinnä poliittisena tapahtumisena" (mt.

Mitä tulee kapitalistisen yhteiskunnan kauteen¹, politiikka tosin näyttää eräänlaiselta pintailmiöltä sen – todellakin häkellyttävän – tiedon valossa, että "(i)tsenäisten talollisten lukumäärä on ... nykyisin suurin piirtein sama kuin tämän vuosisadan alussa ennen suuria maareformeja" (mt. 135). Peltosen ei toki väitä, että tilanne olisi nyt lukumääräisestä samanlaisuudestaan huolimatta muuten samanlainen kuin 70–100 vuotta sitten. Ajanjaksoon on sisältynyt monia erilaisia vaiheita, mutta yhteiskunnallisten suhteitten erittely jää Peltosella ikään kuin 'althusserilaisittain' abstraktin kansalaisyhteiskunnan taloudelliselle tasolle. Pelkkään maatilojen lukumäärään ja omistusrakenteeseen perustuvia tietoja on kiinnostavaa verrata esimerkiksi *Jukka Oksan* (erit. 1984, vrt. myös Oksa & Rannikko 1985) erittäin yksityiskohtaiseen luokkarakenteen murroksen analyysiin kahdessa itäsuomalaisessa kylässä tai *Leo Granbergin* (1989) yhtä yksityiskohtaiseen valtion maatalouspolitiikan erittelyyn maatalouden yritysrakenteen muotoutumisen näkökulmasta. Ei jää epäilystäkään siitä, etteikö valtio olisi ollut hyvin olennainen maatalouden luokkasuhteiden muokkaaja. Samalla valtion institutionaalisista rakenteista on tullut olennainen elementti lähes kaikissa teollisen perhevijelmän ulkoisissa, mutta myös sisäisissä suhteissa.

Jukka Oksa kuvaa näitä ulkoisia suhteita seuraavasti: "(m)aatalouspolitiikka on suunnattu kehittämään yhden perheen tiloja, joka merkitsee sitä,

133), jota pidän oikeutettuna. Ongelmana on kuitenkin jaon terävyys, jonka en usko aiheutuneen vain esitystavallisista tyyliseikoista.

⁷ Analogista, mutta paljon vahvempaa kritiikkiä voisi mielestäni esittää suurinta osaa niitä marxilaisia kirjoituksia kohtaan, jotka pyrkivät analysoimaan maatalouden luokkarakennetta. Erinomainen tuore esimerkki on William H. Friedlandin ja Enrico Pugliesin artikkeli "Class Formation and Decomposition in Modern Capitalist Agriculture: Comparative Perspective" (1989). Tämäntapaisilla luokkarakennepölyseillä on klassinen mallinsa Engelsin "Taloupoikaiskysymyksessä" ([1894] 1978), Kautskyn "Agrarfragessa" (1899) sekä Leninin lukuisissa kirjoituksissa. Kirjoitusten ortodoksisuus tälle traditiolle on kuitenkin näennäistä. Niissä ei oteta huomioon "perhevijelmän" yleisen ideologisen muodon puitteissa tapahtuneita syvällisiä muutoksia luokkarakenteessa ja luokkasuhteissa.

¹ Peltosella on yhteiskuntatutkijan terävä silmä hänen erottaessaan erilaisten yhteiskunnallisten rakenteitten todella tärkeitä muutoksia. Erityisen kiinnostava huomio on se, että vasta 1918 Suomessa muutettiin sillä tavalla tielainsäädäntöä, että tuntuvasti "talollisväestöä rasittanut" "keskiajalta asti periytynyt velvollisuus teiden kunnostamiseen" poistui (1989, 137). En usko Peltosen yrittävän kuitenkaan osoittaa, että vasta tässä pisteessä maatalouteen syntyi moderni tavaratuottaja, sillä jo tätä reformia ennen Suomea voidaan pitää yleistyneeseen tavaratuotantoon perustuvana yhteiskuntana. Vaihtoehtoinen väärä tulkinta olisi ajatus puhtaasta kapitalismista, mutta tästä näkökulmasta katsoen jopa nykypäivästä (jota esimerkiksi Jameson nimittää suorastaan jälkikapitalismiksi) on vielä pitkä matka täysin tavaramuotoistuneeseen yhteiskuntaan kapitalismin ideaalittyyppinä.

että uusi teollinen talonpoikaistila perustuu ydinperheen kahden aikuisen työpanokseen" (1984, 47). *Leo Granberg* (1989) täydentää kuvaa osoittamalla perheviljelmien uusintamisen yhdeksi "neulansilmäksi" (mt. 52–54) "perintötapahtuman". Perheet yksin ovat tulleet siinä määrin kyvyttömiksi ratkaisemaan omin voimin tätä ongelmatilannetta, että "lainsäädännöllinen kehitys ja muutkin interventioimet siirtävät yhä suuremman vastuun sukupolvenvaihdoista valtiolle" (mt. 179). Tuskin kukaan kiistää, etteikö "teollinen perheviljelämä" eroa esiteollisesta. Kriittikkini ydin onkin siinä, että *valtiorakenteet ovat "teollisen järjestelmän" talouden sisäinen ainesosa*, vaikka ne näyttävätkin ulkoiselta porvarilliselle yhteiskunnalle. Siksi Peltosen asettaman kysymyksen maatalojen samanlaisuudesta tai eroista täytyy sisältää jo alusta pitäen vastaus valtion aineselementissä tapahtuneesta muutoksesta. Sitä ei saa ulkoistaa tai toisarvoistaa ikään kuin vetoamalla valtion päällysrakenneluonteeseen. Tästä näkökulmasta yhteiskuntarakenteen ristiriitaisen ja historiallisesti ehdollisen kehityksen seurauksena Suomessa on itse asiassa ylitetty, osin jopa kumottu (vrt. perintösäädökset),... vanhan 'perheviljelmän yksityisomistuksellisuuden' raja. Jos tätä liikettä ei tarkastella olennaisten suhteitten kokonaisuutena, valtiorakenteet fetissoituvat analyysissä "päällysrakenteeksi". Tässä fetississä tutkija tosin tulee vain uusintaneeksi lain ja valtioelinten objektiivisen (ei siis pelkästään subjektien tajunnassa ilmenevän) vieraantuneisuuden.

Toinen samanaikainen perheviljelmien tuotantosuhteita muokannut elementti on tietenkin teollisuuden ja kaupan keskittymiseen ja työprosesseihin liittyvä tavaravaihtosuhteissa tapahtunut muutos. Senkin Jukka Oksa (1984, ks. erit. 35) ottaa analyysissään Peltosta paremmin huomioon. Maatalous ei näyttäydy Oksan analyysissä empiristisesti erillisenä sektorina kuten Peltosella. Oksan analyysi sisältää maatalouden tuotantosuhteet eräänlaisena maatalouden, maatalouteen liittyvän teollisuuden ja valtion ainesosien kokonaisuuden muodostamana "triangulaarisena suhteena" käyttäkseni Hooksin osuvaa (1986, 16) ilmaisua. Tätä sisäistä rakennetta hän tosin kuvaa teoreettisesti hieman epäselväksi jäävällä maatalous-teollisen kompleksin käsitteellä¹.

¹ Itse asiassa *valtiomonopolistisen* maatalousteollisen kompleksin konseptin avulla (ks. Alanen 1979, erit. 246–255). Pisimmälle tästä näkökulmasta Suomen maatalousteollisen kompleksin erityislaatua on eritelty Sauli Rouhinen (1978). Suuntauksen ensimmäiset Suomea käsittelevät analyysit ovat tosin Maurasen (1976) ja Granbergin (1976).

Valtiomonopolistisen maatalousteollisen kompleksin käsite tarvitsisi perusteittensa uudelleenanalyysiä. Kävipä tällaisessa täsmällisemmässä teoreettisessa analyysissä itse käsitteelle miten tahansa, sen voitoksi on kuitenkin jäänyt huomion kiinnittäminen maa-

Tietenkin tässä triangulaarissa maatalouden pientuotannon yhteiskunnallisten suhteitten välittömässä ydinaspektissa on tapahtunut huomattavia muutoksia viime vuosisadan lopulta lähtien. Pientuotantokeskustelun kannalta ei ole kuitenkaan olennaista tämän tendenssin empiirinen kuvaileminen. Sen olemassaolosta lienevät kaikki yhtä mieltä. Olennaista on sen teoretisointi *maatalouden tuotantosuhteitten muutoksena*.

Kuvattu triangulaarisuhde on tosin ymmärrettävä yhä enemmän *maailmantaloudellisessa* kokonaisuudessa, kuten Harriet Friedmannin ja Philip McMichaelin (1989) kirjoituksesta voidaan päätellä. Maatalous on kehittynyt samanaikaisesti eri maiden sisäisen ja ulkoisen työnjaon pohjalta. Yhdysvalloissa syntyneestä lihan sekä soijan ja hybridimaissin tuotantoon perustuvasta prosessiteollisuudesta on kehittynyt erittäin voimakas maataloutta uudelleenmuotouttava voima kaikkialla. Rinnasteisena tälle tavaratuotantoon perustuvalla kansainväliselle työnjaolle on kehkeytymässä uusia, yksittäisistä kansakunnista riippumattomia ylivaltiollisia elimiä. Martin Kenneyn ym. (1989) tutkimuksen pohjalta arvioiden tuntuisi myös tarpeelliselta kehittää sellaista teoriaa, joka sisältää sen hegemonisen diskurssin, joka välittää tähän kansainväliseen työnjakoon perustuvaa triangulaarisuhdetta erityisenä elämäntyylinä. (Vrt. Kenneyn ym. analyysi pikaruoasta osana "amerikkalaista elämäntyyliä").

4.3.3. Valtion autonomian ja valtiokoneiston rakenteen muotoutumistapa

Valtiorakenteet eivät toimi kapitalistien etujen hyväksi jonkin abstraktin funktionaliteetin seurauksena. Porvaristolla on vain suurten taloudellisten ja henkisten voimavarojensa vuoksi kyky vaikuttaa tehokkaasti valtioelimiin, mikä edistää omia olennaisia etujaan legitimoivaa hegemoniaa. Valtioelimet ja laki siis vain *näyttävät* reaaliossa toiminnassaan lainalaisen funktionaalisesti porvariston etuja toteuttavalta koneistolta. Valtion ymmärtäminen yksinkertaisesti kansalaisyhteiskunnan subjektien väliseksi sosiaaliseksi suhteeksi sulkee täysin pois funktionalistisen valtioteorian ja ylipäätään sellaisen

taloustyön uudelleen yhteiskunnallistumisen eri aspekteihin. Traditionaalisen marxismin ("marxismin-leninismien" opin) mukaisesti tosin myös sen lähtökohtana on talouden ja valtion ulkoinen liittäminen toisiinsa. Toinen ongelma liittyy siihen, että konseptiossa hyvin vakaa ja sisäisesti tiivis oligarkia korvaa arvolakia ja itse asiassa kumoaa näin kapitalismia tuotantotapana uudentyypisellä riippuvuus- ja alistussuhteisiin perustuvalla järjestelmällä.

teleologian, jossa valtiota tarkastellaan formaalisti porvariston luokkaintresien ilmentymänä. Kapitalistiluokka ei yksittäisinä kapitalisteina hallitse tätä apparaattia *persoonallisesti*, kuten tekivät hallitsevan luokan jäsenet esikapitalistisessa yhteiskunnassa¹. Siksi valtaa valtioelimissä toteutetaan porvariston yleisten tai joidenkin kapitalistien etujen mukaista politiikkaa vain siinä määrin ja sillä tavalla kuin valtion viranomaiset sitä lakien ja valtioapparaatien asettamien rakenteellisten ehtojen ja ideologioittensa välityksellä reaalisesti toteuttavat – ei enempää. Siksi kunkin maan poliittista yhteisöä ja valtionrakenteita on tutkittava historiallisesti ehdollisina. Se, millä tavalla lainsäädäntö ja valtioelimet ovat rakentuneet, on tästä syystä jo itsessään erityisen tärkeä empiirisen tutkimuksen kohde. Vasta empiirisen tutkimuksen tuloksena on osoitettavissa esimerkiksi valtioelinten ja siinä toimivien ihmisten *reaalinen autonomia* suhteessa erilaisiin luokka-, fraktio- tai jopa henkilöintresseihin.

Valtiokoneistojen kehitys 1800-luvun lopulta näihin päiviin on vaikuttanut hyvin keskeisesti maatalouden yhteiskuntasuhteisiin niiden tuotantosuhteitten elementteinä. Maataloustuottajien yhteiskunnallisten suhteitten näkökulmasta on ollut olennaisen tärkeää aikaisemmin käsittelemäni maatalouden koulutuksen, tutkimuksen ja neuvonnan sekä maatalouspolitiikkaa suunnittelevien ja toteuttavien instituutioitten kehitys. Marxin virheelliseksi osoittautuneen maatalouden pientuotantoa koskevan ennusteen yhteydessä totesin, ettei hän voinut ennakoida 1800-luvun lopun muutoksia maatalouspolitiikassa. Ne jotka yleensä asettavat Marxin tästä tilille ja perustelevat kritiikkiään pelkästään kvantitatiivisesti maatalouden pientuotannon lukumäärällä, eivät ota kuitenkaan huomioon tuotantosuhteiden valtiollisen elementin aiheuttamaa radikaalia muutosta. Siksi maatalouden tuotantosuhteita ei voida eritellä suoraviivaisesti tilaluvun, ei edes tiloilla työskentelevien henkilöiden välisenä sosiaalisena suhteena. Tällainen kritiikki erottaa empiiristisesti yksittäisen maatalousyrityksen siitä taloudellisten yhteiskuntasuhteitten kokonaisuudesta, joka määrittää myös sen sisäiset suhteet tuotantosuhteitten totaliteetissa.

Valtiorakenteiden kehitys on siis historiallisesti avoin prosessi. Konkretisoim tätä seuraavassa eräiden amerikkalaisten tutkimusten valossa.

¹ Kuten Derek Sayer (1985) on osoittanut yksityiskohtaisesti, ero kapitalistisen luokkaherpuuden ja esikapitalististen luokkayhteiskuntien välillä on yksi Marxin tuotannosta löytyvä keskeinen teema aina "Juutalaiskysymyksestä" (ks. Marx 1978h, 90) "Pääomaan" ja viimeisiin kirjoituksiin asti.

Sen, että "kapitalistisessa yhteiskuntamuodostumassa" 'hallitseva luokka ei ole synonyymi 'luokalle joka hallitsee'" (Mann & Dickinson 1980, 285), ovat tyypillisimmin panneet merkille juuri "pääomaloogikot". Hallitsijoille, ts. poliitikoille ja valtion virkamiehille ei heidän strukturalistisessa teoriassaan ole kuitenkaan muuta roolia kuin "pääoman yleensä" (tai "ideaalisen kokonaiskapitalistin") intressien toimeenpaneminen (ks. myös Green 1987, 224–225). Strukturalistinen¹ konseptio valtiosta on todellakin "sosiaalisesti deterministinen" – kuten Theda Skocpol ja Kenneth Finegold (1982, 259) sen ilmaisevat artikkelissaan, jossa verrataan empiiris-historiallisen aineiston avulla Rooseveltin New Deal -politiikan vaikutusta maatalouteen ja teollisuuteen sektorikohtaisina talouden elvytysohjelmina (ks. myös Finegold 1981).

Maatalouden ja teollisuuden järjestöt erosivat suhteessaan New Dealin siten, että teollisuuden edustajat kykenivät vaikuttamaan voimakkaasti ohjelmansa sisältöön ja myös valvomaan sen toimeenpanoa, mutta maataloudessa tilanne oli päinvastainen (Skocpol & Finegold 1982, 259–260). Paradoksaalisesti teollisuuden ohjelma epäonnistui totaalisesti maatalouden hyvin myönteisten tulosten vastakohtana. Eroa tutkijat selittävät käsitteellä "valtion kapasiteetti". Se sisältää sekä virkamiesten halun ja kyvyn luoda tehokas ohjelma että heidän toimeenpanokykynsä. (Mt. 260–261). Erinäisistä Yhdysvaltojen maataloushallintoon liittyvistä historiallista syistä tutkimus ja koulutus kehittyivät maassa luonnontieteellisen koulutuksen saaneiden spesialistien asemasta maatalouden taloustieteilijöiden asiantuntemuksen pohjalta. Akateemis-hallinnollinen ydinryhmä kouluttautui ja sosiaalistui virkauransa aikana maatalouden pientuotannon problematiikkaan. Tämän vuoksi se kykeni hyödyntämään akateemis-hallinnollisen apparaatin yhteiskuntatieteellistä tietotaitoa tarkoitukseen, jonka ongelmat se ymmärsi syvällisemmin kuin yksittäiset maanviljelijät ja näitä edustavat organisaatiot. Maataloustieteilijät kykenivätkin muotoilemaan toimivan reformiohjelman Rooseveltin käyttöön (Finegold 1981, 20–22). Näin virkamiesten kyvystä tuli valtionhallinnon rakenteen ominaisuus – kuten Finegold (1981, 22) korostaa.

Ohjelman laatiminen ja toimeenpano oli mahdollista myös siksi, että maataloushallinto oli riittävän autonominen. Tämän autonomian mahdollisti maanviljelijöiden omien organisaatioiden hajanaisuus ja kyvyttömyys oman ohjelman laadintaan (Skocpol & Finegold 1982, 260). Sitä ilman ristiriitaisten tavoitteitten yhdistäminen välittömät intressit ylittäväksi ja pidem-

¹ Kirjoittajien käyttämän epämääräisemmän ilmaisun, "neo-marxilainen" sijasta.

män tähtäimen kokonaisuudeksi olisi tuskin onnistunut¹. Ohjelmasta saatujen myönteisten kokemusten vuoksi osa organisaatioista antoi sille myöhemmin tukensa lisäten näin entisestäänkin sen tehoa. (Mt. 268–275). Reformipolitiikan erityislohkoja selvittäneet tutkimukset vahvistavat tätä kokonaiskuva, vaikka osoittavatkin valtion onnistuneen mm. maataloustuotannon rationalisoinnissa vain osittain alueellisten ja tuotannonaloittaisten vaihte-
luiden ollessa suuria (erit. Green 1987).

Teollisuudessa epäonnistumisen syyt olivat yhtä ilmeisiä. Hallinnon omien taloudellisten ja henkisten resurssien kaikinpuolinen vaatimattomuus samoin kuin teollisuuden välitön sekaantuminen ohjelman laadintaan ja toimeenpanoon ristiriitaisine intresseineen teki siitä tehottoman. Ohjelma kriisiytyi verraten nopeasti. Ennen totaalista tuhoutumista siitä lie-
nee ollut enemmän haittoja kuin etuja jopa siihen eniten vaikuttamaan pääs-
seille teollisuuskapitalistien ryhmille (Skocpol & Finegold mt. 261–268).

Tämä Yhdysvalloista poimittu esimerkki osoittaa, että sekä valtion funk-
tionaalinen kyky toimia "ideaalisena kokonaiskapitalistina" että sen suhteelli-
nen autonomia ovat historiallisesti ehdollisia. Lainsäädäntöä ja valtiollisia
elimä on siksi tutkittava empiirisesti erilaisten deduktiivisten, reduktiivisten
ja funktionalististen päättelyjen sijasta. Silti käsitys valtiosta luokkaherruu-
den välineenä on oikea yleistys, sillä kapitalistinen yhteiskunta ei toimi
ilman tätä roolia.

4.3.4. Valtio kansallisuutena

Valtio siis rajaa ja sääntelee kansakunnan ulkoisia suhteita toiseen kansakun-
taan, mikä ilmenee mm. tavaravaihdon (tullit) ja kansalaisuuden (äänioi-
keus) normeissa. Jokainen yhteiskuntamuodostuma on jo pelkän syntyhisto-
riansakin kautta ainutkertainen. Kansallisuutena siihen sisältyy myös sen
muista erottavia ideologisia (moraalisia, esteettisiä jne.) ominaispiirteitä.
Kysymys ei ole ainoastaan ajattelusta, vaan sen rakenteiksi materialisoitu-
neista piirteistä. Sellaiset kansalliset erityisyydet kuten uskonto tai laajemmin
etnisyydet eivät redusoidu suoraviivaisesti tähän yhteiskuntaan. Ne pikemmin-

¹ Autonomian tarpeellisuutta kuvaa reformisuunnitelman keskeinen sisäinen jännite, jossa
tuotannon vähentäminen oli tuotteitten hinnan nostamisen edellytys. Tämä oli keskeinen syy
sille, miksi osa maanviljelijöiden organisaatioista ei osallistunut suunnitelman rakentami-
seen.

kin kietoutuvat yhteen kapitalismin spesifien rakenneominaisuuksien pohjalta siihen tapaan kuin Marx analysoi kristinuskon protestanttisen suuntauksen syntyä. Valtio (kansalaisyhteiskunnan sisäisenä) ja kansalaisuus (kansalaisyhteiskuntien välisenä suhteena) ovat tietenkin erotettavissa toisistaan vain analyttisesti. Kansallinen erityisluonne valtiorakenteen ja kansallisen tietoisuuden muodostumisena on seurausta prosessista, johon sisältyvät sekä kansalaisyhteiskunnan sisäiset että ulkoiset suhteet. Siksi seuraava hahmotelma kansalaisuuden kehkeytymisestä ei rakennu tälle funktionaaliselle erolle.

Philip Corriganin ja Derek Sayerin (1985) mukaan kapitalismia edeltävän yhteiskunnan yhtä hyvin ideologisista aineksista kuin materiaalisista rakenteistakin tulee valtionmuodostuksen toimeenpaneman kulttuurisen vallankumouksen tai rationalisaation myötä uuden yhteiskuntamuodostuman moraalisis-ideologisia ja institutionaalisia ominaisuuksia erityisenä työkurina, formaaliin rationaliteettiin perustuvina hallinnollisina organisaatioina¹ jne. (mt. 184–185, 188). Nämä institutionaaliset ja symboliset ainekset eivät vastaa tämän murroksenkaan jälkeen välttämättä ”pääoman käsitettä” (vrt. protestantismina katolilaisuuden sijasta). Silti ne eivät ole artikulaatioteoreetikkojen olettamalla tavalla ei-kapitalistisia, tai perinteisen historiallisen materialismin olettamalla tavalla aikaisemman yhteiskuntamuodostuman jäänteitä (vrt. monarkia feodalismien jäänteinä). Näiden elementtien asema kapitalistisen yhteiskuntamuodostuman ainesosana merkitsee *ainoastaan* sitä, että niiden on ollut *mahdollista* kehittyä – joskus melkeinpä välttämättä, kuten patriarkaatti perhesuhteena kaikkialla kapitalistissa maissa – sen institutionaalisiksi ja ideologisiksi elementeiksi. Koska ne tällä tavoin ovat kuitenkin *selitettävissä* kapitalistisen yhteiskunnan muotoutumisen ja kehityksen historiallisesta prosessista käsin, ne ovat tämän yhteiskuntamuodon rakenne-elementtejä. Ne ovat historiansa vuoksi ominaisia tälle erityiselle kapitalistiselle yhteiskunnalle, sen liikettä välittäviä ideaalisia momentteja ja niiden materialisaatiota. Kapitalismia yleistyneenä tavaratuotantona ei edes periaatteessa voisi ajatella muuten kuin sivilisaation historiallisesti kehkeytyneissä muodoissa (Corrigan & Sayer 1985, 189).

¹ Kuten jo terminologiakin antaa arvata, kirjoittajat kuvaavat tätä prosessia paljolti Weberin avulla.

Valtiomuodostuksen luonteesta seuraa myös, että "valtion" "kulttuurinen sisältö" "muotona" on aina "kansallinen"¹. Yleisemmin *valtio on paljolti juuri sitä, mitä Durkheim ajatteli sen olevan, nimittäin yhteiskunnan kollektiivisia representaatioita* ja siten myös sen moraalisia periaatteita organisoiva ja sääntelevä elin (Corrigan & Sayer 1985, 191). Marxin avulla nämä kollektiiviset representaatiot voidaan kuitenkin myös selittää materialistisesti. Se, millaisia ideologioita ja materiaalisia aineksia kukin kansallisuus itseensä sulattaa, riippuu kunkin erityisen valtiomuodostuksen historiasta. Ne saattoivat liittyä esimerkiksi vallankumoukseen kuten Englannissa, vastarintatoimintaan (vrt. tsekkien valtiomuodostus Itävalta-Unkarin alaisuudessa), kansalliseen vapautustaisteluun (kuten Afrikan ja Aasian vastaitsestäytyneissä valtioissa) jne. (Mt. 191–192). Kansallisuutta ja sen kehitystä voidaan myös analysoida gramscilaisittain erilaisina hegemonisina projekteina, kuten suomalaisuuden syntyä lukeneiston ja talonpoikaisporvariston liiton pohjalta. Durkheimin lukeminen Marxin ja Gramscin pohjalta tarjoaa mielenkiintoisen teoreettisen työn näköalan, joka odottaa vielä tekijäänsä.

4.4. Olennaiset suhteet ja maatalouden pientuotanto

4.4.1. Maatalouden pikkuporvariston määrittely olemassaolonsa mahdollisuutena kapitalismissa

Tutkielmassa kehrittelemäni Marx-tulkinnan pioneereja ovat siis *Peter Gibbon ja Michael Neocosmos* (1985). Maatalouden pientuotannon määrittely heidän kirjoituksessaan "Some Problems in the Political Economy of African Socialism" on edelleenkin kestävä. Gibbonin ja Neocosmosin (1985) alustava "pienen tavaratuotannon" määritelmä

viittaa erääseen tavarantuottajien ilmentymäkategoriaan, jolla on hallussaan tuotantovälineitä, jotka ovat välttämättömiä tavaroiden tuottamiseksi ja jotka kytkeytyvät tuotantoon pelkästään maksamattoman kotityön pohjalta (mt. 170).

¹ Samaistuminen kansallisuuteen suppeamman paikallisen (vrt. kylä ja patrinomisen suhde) tai laajemman (kristikunta) sosiaalisen entiteetin sijasta on verraten tuore, kapitalistiseen valtiomuodostukseen liittyvä ilmiö (Corrigan & Sayer 1985, 191).

Tällainen määritelmä ei luonnollisesti sovellu vain maatalouteen, eivätkä kaikki, ei edes maatalouden "pientuottajien" pääosa, ole välttämättä "pienen tavaratalouden" harjoittajia. He voivat olla esimerkiksi "köyhiä talonpoikia" eli "puoliproletaareja" (mt. 170). Tämä määritelmä sulkee myös ulkopuolelle sellaiset maatalouden yritykset, jotka turvautuvat palkkatyöhön – vaikkapa vain perhetyön välttämättömänä lisänä.

Gibbonin ja Neocosmosin määritelmään ei sisälly mitään oletuksia mm. käyttöarvotuotannon määrästä, tuotannon pääomavaltaistumisesta ja teknologisesta tasosta. Pientuotanto käsitteenä ei näin ollen viittaa esimerkiksi yrityksen traditionaalisuuteen, sen harjoittajien elämäntapaan, sisäisten suhteitten sukulaisuusluonteeseen jne. Maatalouden erityisenä "ilmentymäkategoriana" sitä voidaan kutsua "keskitalonpoikaistoksi", yleisemmin perinteiseksi "pikkuporvaristoksi". (Mt. 170–171).

"Pikkuporvariston rakenteellishistoriallista sijaintia" kapitalismissa luonnehti sen yksityisomistukseen perustuva eristyneisyys ja erillisuus tätä vastavine intresseineen. Silti pikkuporvarillinen tuotanto perustuu historiallisesti kehittyneeseen työnjakoon ja edellyttää siksi muiden tuottajien olemassaoloa, mutta tämä riippuvaisuus muista "yleistyneen tavaratuotannon" oloissa välittyy epäsuorasti markkinoitten kautta. *Koska tämä yhteiskunnallisuusmuoto on nimenomaisesti kapitalistista*, pikkuporvaristo määrittyy työnjaoilaisesti kapitalismin ilmentymäkategoriaksi (mt. 171–172). Se on nimittäin selitettävissä ainoastaan kapitalistisen yhteiskuntamuodostuman *olennaisista suhteista* käsin:

(Tämä työn yhteiskunnallinen jako on selitettävissä vain työn eroamisella toimeentulovälineistään – tai käyttäen Marxin omaa terminologiaa, työn muuttumisella palkkatyöksi ja tuotantovälineitten pääomaksi. Tämä on näin, koska vain jos työ ei ole kykenevä tuottamaan oman olemassaolonsa ehtoja – so. jos se on pakotettu ostamaan jälkimmäiset markkinoilta – tuo yleistynyt tavaratuotanto yksityisine ja spesialisoituneine ominaisuuksineen voi olla olemassa. (...). (T)yon yhteiskunnallisen jaon kehitys palkkatyö/pääomasuhteen luomisessa on samanaikaisesti markkinoiden luomista. (Mt. 172, alkup. korostukset).

Tällä tavalla ymmärrettynä talonpoikaisto ei siis ole ei-kapitalistinen tai esikapitalistinen entiteetti. Talonpojat toki harjoittivat tavaratuotantoa myös ennen kapitalismia, mutta aikaisemmassa yhteiskunnassa työnjaon liike ei perustunut yleistyneeseen tavaratuotantoon. Talonpojan olemassaolo pikku-

porvarina selittyy näin työn eroamisella toimentulovälineistään, ts. palkkatyö/pääomasuhteen syntymisellä (mt. 172–173). Pikkuporvariston yhteiskunnallinen asema ei välity kapitalismin olennaisista suhteista suoraan, vaan monien sosiaalisten entiteettien ketjun kautta: mm. paikallisen tuotannonjärjestelmän (kylän), maatalouden erityishaaran, maataloussektorin yleensä, maaseudun, maatalousteollisen kompleksin, jopa sen aseman kautta, jossa erityinen yhteiskuntamuodostuma on suhteessa muihin yhteiskuntamuodostumiin. Jokainen ketjun osa vaikuttaa talonpoikaiston asemaan tuotantoyksikkönä, sen historialliseen erityisluonteeseen, tietoisuuteen, kykyyn organisoitua jne. Tämä taloudellisten suhteitten kokonaisuus on ilmentymäkategorioina aina historiallisesti ehdollinen.

Yhteiskunnallisen työnjaon monimutkaisesti rakenteistuneen kokonaisuuden liikkeessä maatalouden pikkuporvaristo tai sen erityiset osat differentioituvat, häviävät ja syntyvät uudelleen ilman että kapitalismi itsessään olisi mitenkään sen esteenä. *Pikkuporvaristokin on näin periaatteessa historiallisesti ehdollinen sosiaalinen entiteetti*. Pikkuporvaristo on olemassa vain, jos sen olemassaololla on taloudelliset ja poliittiset edellytykset, sillä se ei ole välttämätön osa kapitalismia. Käytännössä näitä edellytyksiä on aina enemmän tai vähemmän. Marxin virheellinen ennustus talonpoikaiston tuhoutumisesta perustui sen tulevaisuudenehtojen väärään empiiriseen arviointiin, ei periaatteelliseen pientuotannon olemassaolon mahdollisuuden kieltämiseen. Kuten olen jo osoittanut, Marx argumentoi paikoitellen aivan eksplisiittisesti, että pientä tavaratuotantoa sekä hävitetään että luodaan uudelleen kapitalismissa (ks. myös Gibbon & Neocosmos 1985, 174). Kautta Marxin Pääoman onkin viittauksia pientuotantoon kapitalismissa. Jos asiaa ei olisi tarkasteltu vain sen perusteella, mitä Marx ja Engels kirjoittivat maatalouden pientuotannosta (vaan verrattu sitä Marxin kirjoituksiin pientuotannosta muilla sektoreilla aivan luonnollisena ilmiönä), polarisaatioteesistä maataloudessa ei olisi tullut yhtä dramaattista teoreettista ongelmaa. Itse asiassa pikkuporvariston adekvaatti teoretisointi löytyy Marxin muistakin kirjoituksista. Lisäarvoteorioiden ensimmäisestä osasta¹ voidaan samalla pää-

¹ Olen aikaisemmissa kirjoituksissani kiinnittänyt huomiota samaan kohtaan analysoiden sen avulla maatalouden pikkuporvariston liittämistä kapitalististen yhteiskuntasuhteitten analyysiin (ks. Alanen 1979, 127, myös 1980a ja b). Hyödyntämistapani tulee tältä osin lähelle Gibbonia ja Neocosmosia. Kuitenkin omille analyyseilleni on vielä ominaista pientuotannon tarkasteleminen vain maataloustuotannon keskittymisen yksipuolisesta teleologisesta perspektiivistä.

tellä, että *teoriassa* kapitalismin *ei tarvitse* tuotantovoimien kehityksenkään myötä johtaa pikkuporvariston häviämiseen.

Riippumaton talonpoika tai käsityöläinen esiintyy kahtena henkilönä. Tuotantovälineitten omistajana hän on kapitalisti, työläisenä hän on palkkatyöläisensä. Hän siis maksaa palkkansa kapitalistina ja saa voittonsa pääomastaan, ts. hän riistää itse itsensä palkkatyöläisenä ja maksaa itselleen lisäarvoa sen pakkoveron, jonka työ on velkaa pääomalle. Ehkäpä hän maksaa itselleen vielä kolmannen osan maanomistajana (maankoron), aivan niin kuin tulemme näkemään, että teollisuuskapitalisti toimiessaan omalla (...) pääomalla maksaa itselleen korkoa ja pitää sitä jonakin, jota hän ei ole velkaa itselleen teollisuuskapitalistina, vaan kapitalistina yleensä. (Marx 1976b, 383).

Tämän katkelman perusteella Gibbon ja Neocosmos päättelevät, että kapitalismi ei kehittyessään ainoastaan alinomaan hävitä maatalouden pikkuporvaristoa (ja pientuotantoa yleensäkin), vaan voi yhtä hyvin luoda sitä uudelleen. Kapitalistisen yhteiskuntamuodostuman historiallinen kehitys antaa sille myös uutta "tilaa" tai luo sille uusia "paikkoja" samalla tavalla kuin se nykyisin luo pikkuporvaristoa esimerkiksi tietokoneteknologiassa (mt. 176)¹. Tällaista tilaa näyttää syntyvän kehittyneitten kapitalististen maitten maataloudessa montaakin tietä. Etenkin kasvinviljelyn tuotantoteknologia on jo pitkään kehittynyt tavalla, joka on mahdollistanut yhä suurempien tilojen

¹ Kirjoittajat esittävät tästä joitakin esimerkkejä. Niinpä kanataloudessa tuotantovoimien kehitys on johtanut suuriin tuottavuuseroihin eri kokoisten yritysten välillä ja alan pientuottajien joukkomittaiseen häviöön. Samalla tämän teknologisen murroksen myötä on syntynyt aivan uudenlainen tuote, eräänlainen teollinen kananmuna, joka ei vastaa laadullisilta ominaisuuksiltaan vanhaa. Tästä syystä vauraampien väestönosien kulutuskysynnän pohjalta on kehkeytynyt uudenlaista pientuotantoa, jossa kananmunien korkea laatu perustuu kanojen vapaaseen laiduntamiseen ja luonnonmukaisempaan ravintoon. (Mt. 178–179). Henry Bernstein (1988, 263) pitää heidän teoreettisena puutteenaan sitä, etteivät Gibbon ja Neocosmos esitä tällaiselle pientuotannon uusintamiselle mitään erityistä mekanismia. Bernsteinin argumentti on mielestäni kuitenkin väärä, sillä tällaisen logiikan teoretisointi olisi jo pientuotannon "tilan" ja "paikkojen" historiallisen ehdollisuuden vuoksi mahdotonta. Esimerkiksi teknologian kehityksen murrokset ovat ennakoimattomia ja niiden soveltamisen materiaaliset olosuhteet, kulttuuriset mieltymykset jne. vaihtelevat. Pikkuporvariston tuhoutuminen ja uudelleensynty ovat molemmat käsitteen tiukassa merkityksessä historiallisesti ehdollisia ilmiötä. Bernstein tiivistää artikkelissaan Gibbonin ja Neocosmosin jossain määrin rönsyilevää argumentaatiota, mutta hän ei ole sanotun perusteella ajatellut loppuun asti sitä filosofista argumentaatiota, jonka alkuperäksi Gibbon ja Neocosmos ilmoittavat mm. Derek Sayerin.

viljelemisen perhetyövoimin. Erilaiset monitoimisuuden uudentyypiset muodot (esim. maanviljelyyn liittyvä itsenäinen koneurakointi toisten maatilalla tai toisella tuotannonalalla, turistipalvelut jne.) mahdollistavat maatalouden pientuotannon jatkamisen. Sopimusviljely tukee ammattitaidollisesti ja tekniseltä varustukseltaan kehittyneintä pientuotannon osaa. Pienemmille ja teknologisesti kehittymättömämmille perheviljelmille taas on joskus tarpeen luoda edellytyksiä tuotannon jatkamiselle ekologisista (esim. pohjavesien suojeleminen) tai esteettisistä (maisemanhoidollisista) syistä¹. Palaan tähän kysymykseen vielä luvun loppuosassa.

Maatalouden pikkuporvaristo siis ”kytkeytyy tuotantoon maksamattoman kotityön pohjalta” – kuten Gibbon ja Neocosmos kappaleen alun sitaatissa asian ilmaisivat. Tämä maksamaton kotityö maataloudessa perustuu patriarkaaliin suhteisiin. Siirryn seuraavassa pohtimaan vielä kerran sen merkitystä.

4.4.2. Patriarkaatti ja kapitalismin olennaiset suhteet

Patriarkaatti käsitteenä tarkoittaa sellaista sukupuolten ja ikäryhmien välistä sosiaalista suhdetta, joka perustuu aikuisen miehen valta-asemaan perheessä. Patriarkaatti on maatalouden pientuotannon kannalta tärkeä käsite. Esimerkiksi Länsi-Euroopassa hyvinkin yli 90 % tuotantoyksiköistä voidaan luokitella perheviljelmiksi siinä *rajallisessa* mielessä, että ne perustuvat perhetyöhön tai ovat organisoituneita farmia johtavan ydinperheen ympärille (Symes 1990, 280). Mikään teoria ei kykene selittämään perheviljelmien toimintaa eikä edes maataloutta tuotannon sektorina ottamatta huomioon patriarkaattia.

Silti perheviljelmä on ehdollinen pikkuporvarillisen ja porvarillisen tuotannon organisoimisen muoto kapitalismissa, jota korvaten tai etenkin täydentäen esiintyy palkkatyösuhteitten lisäksi periaatteessa avoin joukko myös muita yhteisösuhteita². Tämä historiallinen ehdollisuus on antiessentialistinen ja antireduktionistinen lähtökohtani. Siksi en pidä niiden ehtojen luettelointia tarpeellisena, miksi patriarkaatti on ominainen juuri maatalouden

¹ Tästä maatalouden tilarakenteen dualistisesta kahtiajaosta sopimusviljelmiin ja ekologiseen sektoriin, ks. Sauer 1990, 273.

² Esimerkiksi Ranskassa on vieläkin pikkuporvarillisia leipomoita, jotka perustuvat mestari-/oppipoikajärjestelmään (ks. Friedmann 1986c, 52–53).

pientuotannolle. Tarkastelenkin ainoastaan sitä tapaa, jolla se liittyy pientuotantona osaksi kapitalistista yhteiskuntaa.

Tarkastelen patriarkaatin liittymistapaa kapitalismiin hyödyntäen kriittisesti *Jairus Banajin* (1976; 1977a ja b) pohdintoja. Hän¹ (1977a) analysoi patriarkaalista toimeentulon logiikkaa kapitalismin syntyyn liittyvänä *arkaistisena, mutta Marxin tavoin "välttämättömänä siirtymävaiheena"* lähinnä *Pääoman* kolmanteen osaan sisältyvän katkelman pohjalta (Marx 1976a, 795, luku 47, kappale V). Marxilta tämän logiikan kuvaamiseksi paras viitekohta löytyy mielestäni kuitenkin *Lisäarvoteorioiden* toisesta osasta, jossa hän analysoi esikapitalistisen talonpoikaistalouden logiikkaa ja toimintaympäristöä. Marx ei tällöin tosin mainitse nimenomaan patriarkaattia², ja katkelmasta nousee esille myös käyttöarvotuotannon ja vaihtoarvotuotannon välisen suhteen teoreettisesti analoginen ongelma. Marx kirjoittaa ehkä *liioitellen* enemmän tai vähemmän itse työskentelevien talonpoikien esikapitalistisesta toimintalogiikasta³ seuraavaa:

(H)eidän lähin tavoitteensa on tuottaa itselleen *oma toimentulonsa*, elämän-tarvikkeensa. Heidän päätuotteensa ei siksi tule *tavaraksi* eikä ole tarkoitettu kaupaksi. He myyvät tai vaihtavat oman kulutuksensa yli menevän tuotteittensa ylijäämän ... teollisuustavaroihin jne. (...). (T)uotanto ei ole siksi koskaan markkinoiden tarpeiden mukaisesti säädeltyä – annettuun markkinahintaan. Kaiken minkä [... tämäntyyppiset parselliviljelmät – I.A.] tuottavat välittömän kulutuksensa ylitse he lähettävät markkinoille ja myyvät mihin hintaan tahansa, joka tuo heille enemmän kuin heidän palkkansa. (1974c, 298).

Talonpoikaisen tuotannon "arkaistiselle, patriarkaaliselle muodolle" myynti "mihin hintaan tahansa" selittyy *Banajin* (1977a, 32) mukaan pääosin käyttöarvotuotantoon perustuvan tuotannon kustannuskalkylaatiolla. Kaikki se, mikä ylittää kulttuurisesti määräytyneitten tarpeitten edellyttämän välttämättömän työn (vrt. Marxin sitaatista termiä palkka), "on ikään kuin jota-

¹ Vrt. myös Alanen 1979, 133-.

² Hän käyttää tämäntapaisissa yhteyksissä kuitenkin usein sellaisia ilmauksia kuin "talonpoikaisperheen maalaispatriarkaallinen talous" (Marx 1974a, 83).

³ On uskottavampaa, että markkinat vaikuttavat aina jossain määrin talouksiin, jos tuotteita myydään. Siksi riittäisi sen seikan toteaminen, että niin talonpoikaistalouksissa kuin esikapitalistisissa yhteiskunnissa yleensäkin tuotannon ensisijaisena tavoitteena ei ole tavaratuotannosta huolimatta abstrakti rikkaus, kuten kapitalistisesti organisoidussa tuotannossa, vaan kulutus.

kin, joka ei maksa (...) mitään". Tästä syystä hyväksyttävissä olevien markkinahintojen vaihteluväli eroaa patriarkaalisisissa kalkylaatiotavoissa tuotantohinnasta. Siksi kaikki se vähäinenkin ylimääräinen tulo, joka saadaan työn ylittäessä kulttuuristen tarpeitten määräämän rajan, näyttää talonpoikaisperheen ylimääräiseltä tulolta, joka on saatu aikaan muuttamatta merkittävästi tuotantoprosessia esim. tuotteitten määrän tai lajin mukaan. Vaikka markkinoille tulevan ylijäämätuotteen kustannushinta olisikin kapitalistin näkökulmasta äärettömän tappiollinen, talonpoikaisperheelle se ilmenee voittona tai markkinoilta realisoitavissa olevana ylimääräisenä rikkautena¹. Vaikka markkinat eivät tällaisen tuotannon näkökulmasta olekaan aivan samantekeviä, niiden vaikutus työprosessiin jää osittaiseksi ja ajoittaiseksi². (Mt. 32–34).

Esitetyn kaltaisella Marxin sitaatilla ei voida kuitenkaan perustella Banajin vain tshajanovilaista talonpoikaistalouden ja perheviljelmän sisäistä logiikkaa ja erityistä talonpoikaista tuotantotapaa. Siteeratussa *Lisäarvoteorioiden* kohdassa esiintyykin arkaististen talonpoikien rinnalla myös farmaareita, "jotka jo tuottavat enemmän tai vähemmän kapitalistisesti". Tämä tuotantologiikan näkökulmasta heterogeenisten siirtymämuotojen välttämättömyys syntyy Marxin mukaan tilanteessa, jossa kapitalistinen tuotanto ei vielä hallitse maataloutta. Siksi yksityisomistuskin sanan tiukassa merkityksessä on olemassa vain "juridisesti", mutta reaalisesti se on vielä "maan hallussapitoa". (Mt. 302). Mainitussa *Pääoman* kolmannen osan kappaleessa puolestaan eritelläänkin osittain sitä tapaa, jolla kapitalistiset yhteiskuntasuhteet mm. maan hinnan ja luoton välityksellä jo kuitenkin modifioivat maataloustuotantoa.

Siirtymävaiheessakaan talonpoikaistalouksien esikapitalistinen tuotantologiikka ei siis kata koko talonpoikaistoa. Maatilat suuntautuvat yksilöllisesti jo alusta lähtien "enemmän tai vähemmän kapitalistiseksi" riippuen luke mattomista rakenteellisista, kulttuurisista ja viljelijäperheeseen liittyvistä syistä. Siksi Banajin päätelmä koko talonpoikaiston työn muuttumisesta tämän siirtymäkauden logiikan pohjalta "kätkeyksi palkkatyöksi" (1977a, 34;

1 Rikkautena, koska tällainen "voitto" esikapitalismissa ei ole vielä tuotannon lähtökohta itse itseään tuottavana arvona. Tämä varallisuuden muuttuminen yksinkertaiseksi rikkauteksi selittää osittain ilmiötä, jota olen kuvannut rikkaiden talonpoikien ("ökytalojen") eräänlaisena pöyhistelynä varallisuudellaan, joka maataloustuotannon erikoislaadun vuoksi ilmenee vielä pitkään kapitalismin esiinmurtautumisen jälkeenkin (ks. Alanen 1980a).

2 Tällaisista ajoittaisista vaikutuksista työprosessiin voisi Suomen historian valossa mainita tervan ja voin markkinoiden talonpoikaistalouksille tarjoamat näköalat.

myös 1977b) ei tunnu lainkaan vakuuttavalta. Hän esittää kirjoituksessaan sellaisen tshajanovilaisen essentialismin muunnelman, jossa talonpoikaista esikapitalistista logiikkaa käytetään paradoksaalisesti proletariaatioteesin epäsuoran muodon perustelemiseksi. Realistisempaa olisi ajatella, että pientuotannon oloissa siirtymävaihe yhdestä tuotannon organisoinnin muodosta toiseen etenee talonpoikaistalouksien kesken epätasaisesti. Kysymyksessä on sekä talonpoikaisen ajattelutavan että yhteiskuntasuhteitten muutos, joista kulttuurinen murros voi ajallisesti vaihdella huomattavasti maatilalta toiselle. Arvolaki alkaa vaikuttaa tuotantoon sitä tehokkaammin, mitä enemmän kukin talous on integroitunut osaksi kapitalistisen talouden työnjakoa (ks. ed. pikkuporvariston määritelmä). Tuotantovälineitten hallussapitäminen muuttuu näin kapitalistiseen työnjakoon integroitumisen myötä reaalisiksi yksityisomistukseksi ja mahdollistaa samalla esimerkiksi sen, että talonpoikaisto totaalisen köyhtymisen¹ asemasta differentioituu.

Banajin ongelmaksi omassa konseptiossaan jää näin ollen tuotantotapojen ja niitä välittävän vaiheen abstrakti ja jyrkkä erottaminen – ei itse väli-vaiheen nostaminen esiin jonakin sellaisena, joka ei soveltuisi kapitalistiseen yhteyteen. Olisi absurdia ajatella, että jokainen talonpoika muuttaa käyttäytymistään kuin veitsellä leikaten ja juuri siinä vaiheessa, kun yhteiskunnan olennaiseksi suhteeksi tulee arvosuhde. Siirtyminen kapitalistiseen kalkylointitapaan olisi pikemminkin ymmärrettävä historiallisesti ehdolliseksi ja monimutkaiseksi prosessiksi, joka ei välttämättä johda suoraviivaisesti tai teleologisesti ymmärrettynä ”puhtaaseen” porvarilliseen muotoon. Olisivatko sukutilansa kohtalosta aina kuolinvuoteellaankin huolta kantavat nykyajan talonpojat (Lem 1988; vrt. myös Newby ym. 1981, 48–51) mahdollisia miellettyinä puhtaasti arvosta johdetuin kategorioin? Yksityisomistus ja porvarillisen yhteiskunnan kategoriat saavat osan sisällöstään aina siitä laajemmasta diskurssista, jonka osaelementtejä ne ovat.

Talonpoikien taloudellinen toimintatapa on siis monessa suhteessa selvittävissä vain aidon historiallisen tutkimuksen keinoin, kuten mm. edellä käsittelemäni Salomonin tutkimukset osoittavat. Jo teoreettisen tarkastelun perusteella heidän käyttäytymistavalleen voidaan kuitenkin asettaa joitakin rajoja ja päätellä siitä joitakin tendenssejä. Esimerkiksi hyvällä maalla olevalla maatalousyrityksellä on maankoron vuoksi paljon enemmän vaihtoehtoja sekä perinteisen elämäntavan että abstraktin rikkauden hankinnan näkö-

¹ Esikapitalistista logiikkaa jatkaen köyhtyminen on onnistuneempi ilmaisu kuin prosessin määrittäminen Banajin tavoin ”kätkeytyksi palkkatyöksi”.

kulmasta kuin epäsuotuisemmissa oloissa toimivalla yrityksellä. Mutta se, kumpi aspekti luonnehtii tätä taloutta reaalisesti, on puhtaasti empiirinen kysymys.

Kapitalistisen orientaation synty maatioilla on siis seurausta sekä markkinoitten mykstä pakosta että talonpoikaiskulttuurin kumouksesta. Talonpoikaiston porvarilliselle kulttuurikumoukselle on ominaista, että tuotanto sittenkin "käsitetään" yhä enemmän pääoman kategorioiden avulla (työpalikan, voiton ja maankoron kategorioiden), kuten Marx korostaa *Lisäarvoteorioiden* ensimmäisessä osassa (1976b, 384). Tällainen muuttunut toimintamalli johtaa porvarillisten elementtien syntyyn talonpoikaisessa tuotannon kalkyloinnissa ja organisoitumisessa. Siksi tämä kulttuurikumous muuttaa luonnollisesti myös patriarkaalisten suhteitten luonnetta sellaisella tavalla, joka on selitettävissä ainoastaan kapitalistisista suhteista käsin. Perheen päämies patriarkkana voi esimerkiksi hyödyntää muiden perheenjäsenten asemaa voittoon tarvittavan ylijäämän kasaamisessa – kuten Gibbon ja Neocosmos arvelevat (1985, 178). Toisaalta porvarillisten suhteitten aikaansaama kulttuurikumous saattaa vaikuttaa myös näitä suhteita rapauttavasti, jolloin patriarkaatin kyky valvoa työvoimaa vähenee (Lem 1988) tai perheen sisäiset suhteet saattavat jossain määrin jopa tasa-arvoistua (ks. Lehmann 1986a).

Silti talonpoikaiston keskuudessa voi esiintyä myös sellaista vastarintaa sekä markkinaintegraatiota että porvarillista kulttuuria kohtaan, jonka käyttövoima lähtee perhe- ja muista talonpoikaistolle ominaisista yhteisösuhteista. Ehkä myös tästä selittyy se mm. Salamonin (1989a; vrt. myös Luoma 1989, 66) tutkimusten tulos, että talonpoikaisto on hyvin varovainen suhteessaan markkinoihin. Mutta yhtä hyvin tutkimukset osoittavat vääräksi talonpoikaiston yksisuuntaisen tarkastelun ainoastaan traditioita puolustavasta sisäisen logiikan näkökulmasta. Talonpoikaiston analyysi vain vastarinnan näkökulmasta johtaa artikulaatioteorian muunnelmaan. Siinä kapitalismi ja voittoon pyrkimätön talonpoikainen tuotantotapa esitetään integroivassa vuorovaikutuksessa Vergopoulosin (1976 ja 1978) tapaan tai perhetyöhön perustuva tuotanto yksinkertaisen tavaratuotannon harjoittamisena selitetään vain sillä, että ihmiset preferoivat perhesuhteiden yhteisöllisyyttä palkkатыösuhteisiin verrattuna (vrt. Friedmann, Carol A. Smith, Kahn). Sitä paitsi tietty varovaisuus suhteessa markkinoihin niiden epävakaisuuden vuoksi (vrt. maan hinnat, korot jne.) on tulkittavissa myös kapitalistisen talouden agenttien rationaaliseksi käyttäytymiseksi. Tästä näkökulmasta perinteisen talonpoikaiskulttuurin ja kapitalistisen toimintalogiikan välillä ei välttämättä ole sellaista dramaattista kuilua, jota kulttuurivallankumouksen näkö-

kulmasta voitaisiin kuvata yksiselitteisellä tavalla siirtymisenä yhdestä tilasta toiseen. Paljon riippuu tietenkin eri talonpoikaiskulttuurien sisällöstä ja siitä, missä määrin maatalouden pientuottajat ovat harjoittaneet markkinatuotantoa jo ennen kapitalismia.

Patriarkaatti ja tavaratuotanto eivät siis ole toistensa vastakohtia, mutta niiden vuorovaikutus on ehdollista. Lemin (1988) tutkimus osoittaa kasvavaa painetta patriarkaalisia suhteita kohtaan. Toisaalta Terry Marsdenin (1984) tutkimus osoittaa – monien traditionaalisten käsitysten (Tönnies, Weber, monet Marx-tulkinnat) vastaisesti, että perhe- ja laajemminkin sukusiteisiin perustuva ”kollektiivinen etiikka” tarjoaa Englannissa mm. verotukseen, korporatiiviseen päätöksentekojärjestelmään, työn valvontaan, yrityksen laajentamiseen, maatalouden yritystoimintaan sosiaalistumiseen yms. seikkoihin liittyviä etuja nimenomaan kapitalistisille tiloille. Tämä sukulaisuuden ”kollektiivinen etiikka” luonnehtii etenkin uusia ja offensiivisiä tiloja. Siksi patriarkaattia ei voikaan Marsdenin mukaan ymmärtää ”traditionaalisten siteitten” ”jäänteinä” modernissa, vaan täysin modernina kapitalististen yritysten ominaisuutena (1984, 220–221). Kaiken kaikkiaan kysymystä patriarkaatin tulevaisuudesta kapitalismissa ei voida ratkaista pelkästään teoreettisin päättelyin.

Kapitalistiset ja patriarkaaliset suhteet kietoutuvat näin perheviljelmillä toisiinsa. Koska patriarkaatin *dynamiikka* ilmaisee näin kapitalistisen tavaratuotannon kokonaisuutena, sitä voidaan tarkastella *kapitalististen yhteiskuntasuhteitten ilmentymisenä patriarkaatissa*. Näin patriarkaatin dynamiikan selittämiseen ei liity mitään essentialismia. Patriarkaatin dynamiikka puolestaan liittyy pientuotantokeskustelussa läheisesti kysymykseen palkkatyöstä.

4.4.3. Kapitalismin olennaiset suhteet ja palkkatyö

Marxin kuvaamissa kapitalistisissa yhteiskunnissa kaikki yritysten sisäiset suhteet eivät siis perustuneet palkkatyöhön. Kapitalismille yleistyneeseen tavaratuotantoon perustuvana yhteiskuntana on tosin välttämätöntä riittävän suuri henkilökohtaisesti vapaiden ja tuotantovälineitä omistamattomien palkkatyöläisten armeija. Välittömästi yritystasolla on esiintynyt kuitenkin omaan tai perhetyöhön (patriarkaalisiin suhteisiin) perustuvia yrityksiä, maaorjuutta, jopa suoranaisia orjuussuhteita (Yhdysvaltojen etelävaltioissa).

Kysymys palkkatyöstä ja perhetyöstä on tämän tutkielman kannalta erityisen tärkeä. Perinteisten marxilaisten, althusserilaisten, taloudellisen antropologian piiristä nousevien varsinaisten artikulaatioteoreetikkojen ja muidenkin tshajanovilaisten marxistien käsityksen mukaan yritysten kapitalistisuus tai esi-/ei-kapitalistisuus ilmenee kuitenkin välittömästi yritystasolla palkkatyön puuttumisena. Tällaiset käsitykset ovat kuitenkin empiristisiä. Olennaisen suhteitten välittyminen empiirisen pinnan suhteisiin tapahtuu paljon mutkikkaammin. Pelkkä palkkatyön käyttö *luokka-analyysin* empiirisenä kriteerinä johtaa aikamoisiin paradokseihin. Suuri osa, ehkä enemmistö maataloustyöväestä on Kanadasta kerättyjen tietojen perusteella (Ghoraushi 1986) sekä pienimpien että köyhimpien tilojen palkkaamaa. Tällaiset yritykset ovat kyllä kapitalistisen yhteiskunnan ilmentymämuotoja, mutta niiden omistajat eivät ole kapitalisteja, jos työvoima on palkattu muulla perusteella kuin lisäarvon puristamiseksi. Suuri osa niiden maatyöläisistä onkin ilmeisesti palkattu esimerkiksi maatilan omistajan vanhuuden, perheen satunnaisen työvoimatilanteen saneleman välttämättömyyden (sairaus, leskeys), kertaluontoisen työtarpeen (monivuotisten kasvien istutus), perhetyövoiman satunnaiseen mutta määräaikaiseen hankkeeseen sitoutumisen (esimerkiksi asuntoremontti) yms. seikan vuoksi.

Silti palkkatyö voi olla välttämätöntä työprosessille (ja samalla lisäarvon puristamiselle) hyvin kannattavissa maatalousyrityksissä silloinkin, kun se on perhetyöhön verrattuna vähäistä esimerkiksi tuotannon kausiluontoisuuden vuoksi. Tällöin tilan omistajat tulisi sijoittaa luokka-analyysissä kapitalistiluokkaan tai kapitalistien ja pikkuporvarien välimaastoon.

Keskustelua maatalousväestön luokka-asemasta on kuitenkin käyty myös marxilaisten keskuudessa paljolti siten, että yrityksen ei-kapitalistisuus tai esi-kapitalistisuus on määritelty suoraan empiirisen pinnan tasolla. Esimerkiksi Patrick H. Mooney (1982) arvosteli (vielä omassa marxilaisessa vaiheessaan) Mannin ja Dickinsonin teesejä¹ juuri näin.² Mann ja Dickinson (1977a, 269–

1 Mann ja Dickinson (1978) väittivät, että maatalouden erikoispiirteet, pitkä tuotanto- ja kiertoaika, tuotanto- ja työajan ero ja sellaiset maataloustuotteitten kohtaamat erityiset ongelmat kierrossa kuin pilaantumisherkyys, estivät pääomaa tunkeutumasta maatalouteen, joka tästä syystä säilyi ei-kapitalistisena.

2 Mooney ryhmitteli maatalouden alasektorit näiden teesien mukaisin kriteerein ja vertasi niitä palkkatyön määrään väittäen tulostensa perusteella niitä paikkansapitämättömiksi. Mutta jos palkkatyö ei olekaan näiden tilojen kapitalistisuuden ratkaiseva piirre, arvostelu osuu empiristisyytensä vuoksi harhaan. Arvostelu ei ole tosin sen empiristisempi kuin Mannin

272) vastasivat kritiikkiin¹ korostamalla eri tuotannonalojen erilaisten historiallisten olosuhteitten ja alueellisten erojen merkitystä. Tässä tapauksessa yksinkertaistettu historismi liittyy kuitenkin kysymyksenasettelun evolutiivisuuden: sekä avoimen essentialistiseen käsitykseen kapitalismista lineaarisena palkkatyöläistymisenä että myöntymiseen luokka-analyysissä arvostelijan empiristiseen lähtökohtaan. Yhtä hyvin voisimme kysyä, olivatko ne kapitalismin syntyä edeltäneet talonpoikastaloudet, jotka palkkasivat työvoimaa työvoimamarkkinoilta – kuten piikoja ja renkejä markkinoilta pestanneet suomalaiset talonpoikaistilalliset 1700-luvulla – itse asiassa jo kapitalistisia. Arvaisin vastauksen tähän kysymykseen olevan yleisesti ei, sillä palkkatyöläisten liikkuvuus oli vielä erittäin rajoitettua, eikä palkkatyöläisyys tästäkään syystä tehnyt yhteiskunnasta kapitalistista. Kapitalismin luokka-analyysissä sen paremmin arvostelija kuin arvosteltukaan eivät kykene erottamaan essentialisminsa vuoksi olennaisia ja ilmentymäsuhteita. Mann ja Dickinson (1987a, 271) arvostelevat Mooneya aivan oikein ”positivismista”, mutta jäävät itse hahmottomassa historismissaan samaan loukkuun. Positiivistisessa teoriamuodossa yritys on jo sen nominalististen oletustenkin vuoksi välttämätöntä eristää yhteiskuntakokonaisuudesta, jolloin kapitalistisuuden kriteeri voidaankin löytää vain yksittäisen yrityksen ominaisuutena. Marxilaisessa, dialektisessa realismissa tällainen yritysyksikkö on yhteiskuntasuhteen kokonaisuuden, ts. olennaisten suhteittensa ilmenemismuoto. Empiirisesti havaittu yksikkö on aina analysoitava tästä kokonaisuudesta käsin, sen olemassaolon ilmentymämuotona. Metodisesti tämä siis merkitsee, että empiirinen induktio sisältää aina samanaikaisen hypoteesin suhteestaan ilmiöpinnan takana oleviin olemuskategorioihin.

Luokka-analyysin ongelmat kytkeytyvät luokkadynamiikan ongelmiin. Yksi klassisista kapitalismin *luokkadynamiikkaa* käsitelleistä keskusteluista käytiin lokakuun vallankumouksen jälkeen Kritsmanin inspiroiman agraarimarxistien ja Tshajanovin inspiroiman tuotannon organisoinnin koulukunnan välisenä väittelynä Venäjän maareformin jälkeisten talonpoikaistalouksien luokkadynamiikasta. Tämän väittelyn perusongelmana oli sen arviointi, oliko NEP -kauden tavaratuotanto johtamassa uuden porvariston syntyyn.

ja Dickinsonin alkuperäinen määritelmä perheviljelmästä ei-kapitalistisena yrityksenä, jossa yksittäinen yritys on eristetty sitä muodostavasta kokonaisuudesta (vrt. Aguilar 1989, 47).

1 Sivuutan tässä epärelevanttina heidän käymänsä teknisen keskustelun eri tuotannonalojen eroista.

Etenkin Terry Cox (1979, 1983), Gary Littlejohn (1984) ja Mark Harrison (1979) ovat analysoineet tätä keskustelua ongelman kannalta tärkeällä tavalla¹.

Empiristisen ja essentialistisen metodin näkökulmasta lähtökohta oli mielenkiintoinen. Neuvostoliiton lainsäädäntö esti työn välittömän palkka-
muodon synnyn, mutta pientuotanto perustui NEP-kaudella kuitenkin tava-
ramarkkinoihin. Kriksmanin koulukunta ("agraarimarxistit") suuntasikin
huomionsa "riiston" vaihtoehtoisten "muotojen" paikallistamiseen luokka-
jakautumisen ehtoina (Cox 1984, 14). Kaikilla tiloilla ei ollut perhetyövoi-
masta ja maasta huolimatta muita tuotantovälineitä riittävästi. Näiden mui-
den tuotantovälineiden käytöstä tulikin kriittinen kohta riiston vaihtoehtoisten
muotojen näkökulmasta (mt. 22, 26). Niinpä enemmän maatalouden kes-
keisiä tuotantovälineitä (esim. hevosen) omistava talonpoika saattoi työsken-
nellä näillä muodollisesti (ja paradoksaalisesti) palkkasuhdetta muistuttavalla
tavalla köyhemmän tilan maalla. Koska köyhä oli näistä tuotantovälineistä
riippuvainen, niiden käyttösuhteet saattoivat liittyä riistoon ja ilmaista näin
luokkariippuvuuden syntyä (mt. 23). Agraarimarxistit erottaa tässä tutkiel-
massa arvostellusta empiristisestä maatalouden pientuotannon tutkimuk-
sesta se, että he pitivät mahdollisena luokkajakautumista tavaratuotannon
pohjalta vetoamatta suoraviivaisesti palkkatyön olemassaoloon. Siksi he
tutkivat empiiristä pintaa enemmänkin yleisen luokkamudostumisen dyna-
miikan pohjalta (vrt. Cox 1984, 54). Silti voidaan kysyä, oliko agraarimarxis-
tien projekti sittenkään tyydyttävästi määritelty. Tällaiseen empiiriseen tutki-
mukseen induktion näkökulmasta olisi teoriassa kuulunut samanaikainen
kysymys NEP-kauden yhteiskuntamudostuman olennaisesta luonteesta
(sisäisine) ristiriitoineen. Nykyajan marxistien keskustelussa ei ole pohdittu
tätä puolta. Kysymys on kiinnostava, koska luokkadifferentiaation ehtojen tai
rajojen täytyy olettaa määräytyvän tämän kokonaisuuden olennaisesta luon-
teesta käsin.

Uusissa keskusteluissa kapitalismista maataloudessa (Intian, Kenian, Etelä-Afrikan keskustelussa jne.) on uusiutunut melko tarkasti tämä klas-
sinen asetelma. Näyttää siltä, että ainakin Intian keskustelussa on edetty

¹ Mainitut tutkijat edustavat vain yhtä tulkintasuuntaa. Venäjän kahden koulukunnan väli-
sen suhteen arvioon liittyy analoginen asetelma. Siinä mainittujen tutkijoiden vastapoolina
ovat sellaiset tutkijat kuten Shanin (1972) ja Solomon (1977). Tästä asetelmasta ei ole kuiten-
kaan muodostunut varsinaista keskustelua, sillä Shanin ym. eivät ole kommentoineet Coxin
ym. arvostelua (esim. Littlejohn 1984, 62, 65, 80; Cox 1984, 53–54) – sellaista varhaisempaa
keskustelua lukuunottamatta, jonka Shanin (1973b) kävi Littlejohnin (1973 ja 1974) kanssa
käsiteltävänä olevan ongelman kannalta vähemmän kiinnostavasta näkökulmasta.

Kritsmanin viitoittamassa suunnassa tätä itseään pitemmälle. Esimerkiksi Utsa Patnaik (1976) tuo paremmin esiin kapitalismille ominaista luokkadynamiikkaa liittämällä riiston "ennakkoehdon" sen tutkimiseen, kuinka talonpojat käyttävät puristamansa ylijäämän (tästä ks. Cox 1983, 224). Porvarillisten suhteitten synnyn näkökulmasta tämä merkitsee kulutuksen sijasta investointeja tuotantoon (ks. myös Patnaik 1987, 64). Muualla tästäkin näkökulmasta tehdyt tutkimukset tosin osoittavat, ettei luokkadifferentiaatio kehity tätäkään kautta lineaarisesti (erit. Llambi 1990), vieläpä sen, että riistäjä itse voi olla samanaikaisesti riistetty (ks. erit. Aguilar 1989). Tutkimukset kokonaisuutena osoittavat, miten reaalisen luokkadifferentiaation prosessi toteutuu sosiaalisesti hyvin monimutkaisella tavalla ehdollisen dynamiikan tuloksena. Silti tähän tapaan tulisi analysoida myös kehittyneissä kapitalistisissa maissa muunkinlaisia ilmentymämuotoja kuin palkkatyötä. Teoriassa pelkkä maatalousyrityksen pääoman korkea orgaaninen kokoonpano ilman ainoatakaan palkkatyöläistä mahdollistaa lisäarvon puristamisen tuotannon-alan yhteisen lisäarvon uudelleenjakona markkinoiden välityksellä (Alanen 1979, 274, 276). Kaikki pikkuporvariston yleiset empiiriset kriteerit täyttävät perheviljelmät ovatkin aivan ilmeisesti luokkakerrostumisen näkökulmasta hyvin heterogeeninen tilastokategoria, mihin myös viittaavat tässä tutkimuksessa edellä esitellyt tutkimustulokset pääomavarustuksen ja tulojen suurista eroista varsinaisilla perheviljelmillä. Luokka-analyysin näkökulmasta siis jo pelkkä pääomavarallisuuden tutkiminen eriyttää tämän perheviljelmäideologian ruumiillistuman lukuisiin sosiaalisiin kerrostumiin.

4.4.4. Maatalouden pientuottajien empiiristä luokittelua

Jakaisin maatalouden pientuottajat niiden uusintamistyyppin mukaan kolmeen pääryhmään, (1) pääomavaltaistuneisiin perheviljelmiin, (2) puoliproletarisoituneihin maatalousyrityksiin ja (3) marginalisoituneisiin yrityksiin. Luokittelu ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi, vaan sillä halutaan ainoastaan esitellä *näiden yritysten tyypillisimpiä tapoja sopeutua nykykapitalismin rakenteellisiin paineisiin* eri puolilla maailmaa. Jaottelu on teoreettinen, enkä dokumentoi siihen liittyviä empiirisiä viittauksia tässä erikseen. Jonkin verran empiirisiä perusteluja löytyy kohdista 2.5.1.1, 3.1.3 ja myöhemmin kohdasta 4.5.

(1) **Pääomavaltaituneet perheviljelmät.** Ryhmä koostuu perheyrytyksistä, jotka ovat integroituneet täysin maatalouden tavaramarkkinoihin ja ilmaisevat dynamiikassaan integraationsa tätä polttopistettä (vrt. puoliproletaarit). Minua miellyttää eniten Luis Llambin (1989, 749) tapa käyttää perheviljelmistä nimitystä "pääomavaltaituneet perheyrytykset", koska se viittaa jo terminologisesti yritystyyppiä luonnehtivaan dynamiikkaan. Yhtä hyvänä sen sijaan en pidä hänen (Goodmanilta ja Redcliftiltä lainaamaansa) toista termiään "pieni kapitalistinen viljelmä" (petty capitalist farm), koska se sekoittaa tällaisen perheen ja sen jäsenten aseman kapitalismin luokkarakenteessa yrityksen strategiaan tavaramarkkinoilla (Llambi 1988, 370). Pieni kapitalistinen perheviljelmä sulkee näin pois maatalouden pikkuporvariston. Tietenkin tällainenkin erottelu on legitiimi ja luokka-analyysin kannalta välttämätön. Pientuottajien yleisen luonnehdinnan kannalta sen heikkoudeksi jää kuitenkin ensinnäkin se, että pikkuporvarillisten ja pienten kapitalististen maatalousyritysten erottaminen toisistaan on selvästi vaikeampaa kuin maatalouden pientuotantoon kiinnittyneistä puoliproletaareista, suurista kapitalistisista maatalousyrityksistä tai maatalousyritysten marginalisoituneesta osasta. Toinen heikkous on siinä, että tällainen määritelmä sulkee pois sen heiluriliikkeen, joka liittyy välttämättä markkinoitten ja perhesyklarieroi vaiheisiin: välistä palkataan maatyöläisiä, välistä osa perheenjäsenistä saa tuloja maatalouden ulkopuolelta palkkatyöstä ja muullakin tavoin. Sellaisia kapitalistisia suuryrityksiä, jotka turvautuvat voittotarkoituksessa pääasiassa perheen ulkopuoliseen työvoimaan, en enää laskisi tähän ryhmään. Sen sijaan lukisin niihin sen osan pikkuporvaristosta, joka hankkii jonkin verran sivuansioita maatalouden ulkopuolelta. Ratkaisevaa tämän ryhmän kannalta on se, onko perheen uusintaminen *olennaisesti riippuvaista maatalouden tavaramarkkinoista* vai maatalouden ulkopuolisesta ansiotyöstä. Jälkimmäisen osan laskisin puoliproletaareihin.

Llambin (1988, 370) luonnehdinta pääomavaltaituneesta perheviljelmästä on hyvin valaiseva. Se ei esimerkiksi sisällä mitään oletuksia tällaisten yritysten koosta ja perhetyövoiman käytöstä, koska ne

(i) ovat pääoman yleisen kansallisen ja kansainvälisen kasautumisen tulosta,

(ii) sisältyvät spesifeihin kapitalistisiin kasautumisen prosesseihin eri tavarankierron ja tuotannon ketjuissa,

(iii) tavanomaisesti työllistävät palkkatyövoimaa eri lähteistä¹,

(iv) tavallisesti ilmentävät pääomaintensiivisiä teknisiä malleja.

Llambin luonnehdintaan lisäksi vielä, että valtion sääntelyjärjestelmistä on kehittyneissä kapitalistisissa maissa tullut olennainen osa näiden tilojen tuotantosuhteita. Fordistisen modernisointipolitiikan tuloksena niitä luonnehtii teollisuusmaisuus, osin jopa perheenjäsenten maataloustyön palkkatyömaisuus. Varsinaisten kapitalististen maatalousyritysten ohella nämä yritykset ovat viime vuosina voimakkaasti kehittyneen sopimusviljelyjärjestelmän tärkeimpiä osapuolia (objekteja) maatalouden prosessiteollisuuden ja kaupan näkökulmasta (Winson 1990, 386²).

Pääomavaltaistuneet perheviljelmät ovat tyypillinen kehittyneiden kapitalististen maitten pienyritystyyppi maataloudessa, mutta viime aikojen analyysit (Llambi 1988–1990; Lehmann 1986a; Goodman ym. 1984 jne.) osoittavat, että tällainen yritystyyppi on muodostunut ja muodostumassa myös kehitysmaihin. Tämän kategorian taloudellinen merkitys on kaikkialla huomattava, ja se hallitsee tyypillisesti joitakin tuotannonaloja (lypsykarjatalous). Näiden määrällinen ja taloudellinen paino vaihtelee eri maiden maatalouden yritysrakenteen mukaan, mutta edes suurikokoisten perheviljelmien maissa (Yhdysvallat ja Englanti) ne eivät muodosta määrällisesti maatilojen suurinta ryhmää. Kehitysmaissa tällaiset pääomavaltaistuneet perheviljelmät ovat selvästi vielä pienempi ryhmä, joskin eri maitten väliset erot ovat suuria (vrt. Venezuela vs. Ecuador).

(2) Puoliproletaarit. Tämä osa pientiloista on perheen uusintamisen näkökulmasta ratkaisevasti riippuvainen palkkatyöstä, mikä ei voi olla vaikuttamatta uusintamisdynamiikkaan. Puoliproletaariset ryhmät ovat todennäköisesti kehittyneiden kapitalististen maiden suurin pientuottajien ryhmä, ja ilmeisesti kaikkialla edelleen kasvattamassa osuuttaan. Ryhmän sitkeä säilyminen selittyy palkkatyöllä, mikä on Sauerin (1990) mukaan yllättänyt Länsi-Euroopan agraarirakenteen suunnittelijat. Ryhmän taloudellinen merkitys maatalouden tavaratuotannon kokonaisuudesta ei ole läheskään niin suuri kuin kapitalisoituneiden perheviljelmien, mutta sen merkitys maaseutuasuutuksen, maaseutumaiseman yms. seikkojen näkökulmasta on olennainen.

1 Tällä hän ei tarkoita, että kapitalisoituneet perheyritykset palkkaisivat aina edes satunnaisesti maatyöläisiä tilalleen, vaan että niihin tarvittaessa turvaututaan luontevasti ja että tällaisen potentiaalisen palkkatyövoiman olemassaolo on jopa yritystyyppin olemassaolon ehto.

2 Kysymyksessä on kanadalaiseen aineistoon perustuva empiirinen tutkimus, jossa selvitetiin prosessiteollisuuden asettamia kriteerejä sopimuksenteolle.

Myös tämä ryhmä on aivan ilmeisesti paljon tyypillisempi kehittyneiden kapitalististen maitten pientuotannolle, koska niissä on tulotasoltaan ja muilta ominaisuuksiltaan (vrt. työn saatavuuden säännöllisyys) tälle kategorialle tarpeelliset työvoimamarkkinat.

(3) **Marginalisoituneet pientuottajat.** Ryhmää luonnehtii sen vähäinen merkitys sekä maataloustuotteiden tavaramarkkinoilla että työvoimamarkkinoilla. Marginalisoitumisensa vuoksi niiden uusintamismalli ei seuraa kumpaakaan edellisistä. Kehittyneissä kapitalistisissa maissa ryhmään kuuluu mm. ammattitaidon, terveyden, koulutuksen ja alueellisen sijainnin vuoksi köyhyysloukkuun joutuneita samoin kuin ns. moniongelmaisia perheitä ja ihmisiä. Ryhmän kvantitatiivista suuruutta kehittyneissä kapitalistisissa maissa on vaikeata arvioida, mutta esimerkiksi tiedot täysipäiväisten perheviljelmien tulotasosta (7 % täysitoimisista perheviljelmistä joutui turvautumaan BRD:ssä tulojensa mataluuden vuoksi sosiaaliapuun) viittaavat siihen, että ryhmä voi olla yllättävänkin suuri, mahdollisesti pääomavaltaistuneita perheviljelmiä suurempi. Kehitysmaitten pääosassa juuri tämä pientuotannon tyyppi on ilmeisen vallitseva etenkin Latinalaisesta Amerikasta ja Intiasta tehtyjen lukuisten empiiristen tutkimusten perusteella (ks. jälj.).

4.5. Kapitalismin historia ja maatalouden pientuotanto

Tämä tutkielma on teoreettis-metodologinen. Tarkoituksena on ollut sen pohtiminen, kuinka maatalouden pientuotantoa tulisi teoretisoida kapitalistisessa yhteiskunnassa. Tutkielmassa on tosin hyödynnetty runsaasti myös empiirisiä tutkimustuloksia, mutta vain tästä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta. Sen pohjalta ei voi hahmottaa juuri minkäänlaista historiallista kokonaisuutta. Siksi tutkielman lopuksi tuntuisi tarpeelliselta esittää pääosin jo käsitellyn empiirisen materiaalin pohjalta – ja vain hiukkasen täydentäen – *karkea historiallinen yleishahmotelma siitä tavasta tai dynamiikasta*, joka on tuottanut nykyisen kaltaisen pientuotannon kehittyneisiin kapitalistisiin maihin. *Hahmotelman päämääränä on kuitenkin ainoastaan konkretisoida tutkielmassa kehiteltyä vaihtoehtoista tutkimustapaa.* Empiiriseltä pätevyydeltään se on *korkeintaan* oikeansuuntainen. Tarkempi empiirinen kuvaus edellyttäisi luonnollisesti paljon monipuolisempaa lähteistöä, ja vaatisi *aivan oman tutkimustyönsä.*

Pyrin hahmottamaan pientuotannon dynamiikkaa neljästä analyttisesti erillisestä teoreettisesta aspektista käsin, joita voisi nimittää 1) kapitalistisen kehitystien, 2) valtion, 3) teollisuuden ja 4) maailmantalouden kokonaisuhteydeksi.

4.5.1. Maatalouden pientuotanto ja maatalouden kapitalistisen kehityksen tie

Arvomuoto kapitalismin olennaisena suhteena sallii periaatteessa kolmen erillisen luokan synnyn, joista kolmas, tuotannosta erillään oleva maanomistajaluokka (vrt. Englannin klassinen kolmiluokkamalli), ei ole kuitenkaan välttämätön kapitalismille. Erillinen maanomistajaluokka voi vaikuttaa tuloihinsa etenkin absoluuttisena maankorkona ilman minkäänlaisia tuotannollisia investointeja sääntelemällä viljelyksessä olevan maan määrää. Tämä kyky ilmaisee maanomistajaluokan voimaa suhteessa muihin luokkiin. Erillisen maanomistajaluokan vaikutusvaltaa on kuitenkin mahdollista vähentää, jopa hävittää se tyystin. Britanniassa kyettiin olennaisesti eliminoimaan tämä maanomistajien kyky vasta ankaran luokkataistelun tuloksena luopumalla viljatulleista (Neocosmos 1986, 38). Joutuessaan kilpailuun ulkomaiden tuottajien kanssa maanomistajien oli sopeutettava maaomaisuutensa järjestelmään, jossa sen oli investoitava suurin osa tuloistaan maatalouteen. Vaihtoehtona olisi ollut kaiken tulon loppuminen ja maan arvon romahdus. Näin se sulautui osaksi kapitalistiluokkaa.

Periaatteessa myös suurmaanomistajajohtoinen kehitystie, jota on nimetty Leninistä (1957a) lähtien preussilaiseksi, vaikuttaa monin tavoin yhteiskunnan kokonaiskehitykseen. Preussilaisen kehitystien lähtökohtana on kapitalismin edeltäjältään perimä esikapitalistinen työ- ja suhdeorganisaatio. Se alistetaan muodollisesti pääoman arvonmuodostukselle. Keskeisen yhteiskunnallisen asemansa vuoksi maanomistajat ("junkkerit"¹) voivat säännellä arvonmuodostuksen ulkoisia ehtoja tullein, työlainsäädännöllä, väkivaltakoneiston käytöllä jne. Siksi siirtyminen formaalista työn pääomalle alistamisesta reaaliseen alistamiseen voi olla pitkä ja kivulias prosessi, joka säteilee koko yhteiskuntaan. Silti suurmaanomistajajohtoinen kehitystie on nimen-

¹ Tästä "junkkerien" reaalista kyvystä vaikuttaa Saksan valtioon pelkästään maatalouden näkökulmasta, ks. esim. Friedmann 1978b, 574–585.

omaan kapitalistinen kehitystie eikä esim. puolifeodaalinen muuten kuin ulkoiselta muodoltaan.

Tällaisen maatalouden suurmaanomistuksen hävittäminen, puuttumatta kapitalistisen yhteiskunnan olemukseen yleistyneenä tavaratuotantona, on mahdollista monin keinoin: kansallistamalla maa, maareformein jne. Suuren maareformin pohjalta luotu itsenäinen pientuotanto, mikäli sitä ei jo ollut entuudestaan esimerkiksi Ranskan tapaan, avaa Leninin terminologiaa jälleen käyttäkseni "amerikkalaisen" kehitystien.

Amerikkalainen kehitystie on kapitalististen tuotantosuhteitten kannalta paljon dynaamisempi: työorganisaatio ei sisällä samanlaista tai ainakaan samassa mittakaavassa esikapitalististen riippuvuussuhteitten perustaa. Siirtyminen työn intensiivisiin muotoihin helpottuu ja kilpailu nostaa talonpoikaiston keskuudesta esiin vauraamman osan, josta kuoriutuu vähitellen maatalouskapitalistien fraktio osaksi kapitalistiluokkaa. Tältä fraktiolta puuttuu kuitenkin "junkkerien" aikaisemmasta yhteiskunnasta peräisin oleva kyky valvoa tehokkaasti valtiota. Näin amerikkalainen kehitystie avaa portteja poliittisten kansalaisoikeuksien laajentamiselle ja sitä kautta repressiivisen valtion korvaavalle liberaalille demokratialle. Tämä kehitystie on myös kokonaistaloudellisesti suotuisa. Tuottavuuden kasvu maataloudessa laskee työvoimakustannuksia ja nostaa voittosuhdetta teollisuudessa. Maataloustuotannon tehostuminen vaikuttaa välillisesti mm. edullisemmän maksutasekehityksen kautta myös yksittäisen kansakunnan taloudelliseen asemaan valtiona ja antaa kasvusysäyksen teollistumiselle sekä maatalousyritysten investointitarpeitten että maatalousväestön henkilökohtaisen kulutuskysynnän kasvun pohjalta.

Maatalouden kapitalistisen kehitystien konseptioita on viime vuosina sovellettu laajasti maatalouden empiiriseen tutkimukseen.¹ Keskusteluun ei ole kuitenkaan tarpeen puuttua yksityiskohtaisemmin. Jatkon kannalta riittää sen korostaminen, että käsite ei liity vain maatalouteen erillisenä entiteettinä, vaan sisältää täsmennetyt näkökulman koko yhteiskuntamuodostuman kehitystapaan maatalouden ja teollisuuden ilmentymäsuhteitten ristiriitaisena ykseytenä.

¹ Esim. Kay 1981; Gibbon & Neocosmos 1985; Byres 1986; Lehmann 1986a; de Janvry 1981; Llambi 1990.

4.5.2. Maatalouden pientuotanto ja valtio

Valtiomuodostuksen dynamiikka on tietenkin riippuvainen ns. alkuperäisestä kasautumisesta, toisin sanoen sille perustuneesta yhteiskuntarakenteesta. Sitä on jo käsitelty kapitalismin kehitystien ilmentymänäkökulmasta. Valtion ja kansalaisuuden synty ja kehkeytyminen ovat välttämättömiä mutta sisällöltään historiallisesti ehdollisia prosesseja, johon jo määritelmänkin kautta antavat oman sävyensä sekä sisäiset että ulkoiset paineet. Osa näistä on luonteeltaan kansakuntakohtaisia, osa yleisempiä.

Suomen kehittymistä erityiseksi, muista kansakunnista erottuvaksi muodostumaksi luonnehti fennomaaninen (diskursiivinen) projekti, jolle oli ominaista hallitsevan luokan virkamiehistön ja myöhemmin teollisuusporvariston ja talonpoikaiston etujen yhdistäminen ensiksi mainitun olennaisen etujen pohjalta. Kehkeytyvän yhteiskuntamuodostuman hegemonisena diskurssina se tietenkin ilmaisi vain yhtä historiallisesti ehdollista ratkaisua niihin materiaaliisiin paineisiin, jotka Suomi kohtasi autonomisena suurruhtinaskuntana Venäjän yhteydessä. Maatalouden pientuotantoproblematiikan kannalta tässä diskurssissa oli olennaista itsenäisen ja riippumattoman talonpoikaisuuden ideologinen korostaminen. Se varmaankin loi myöhemmin paineita radikaalien maareformien sarjalle etsittäessä valtiona ratkaisua kansalaisyhteiskunnan sisäisiin (torpparikysymys, maattoman väestön ongelma Suomen maaseudulla) ja kansakunnan ulkoiisiin ristiriitoihin (Venäjän valankumous, kansalaissota, Suomen tappio toisessa maailmansodassa).

Talonpoikaiston tulo osaksi hegemonista diskurssia puhtaasti kansalliselta pohjalta ei ollut poikkeuksellista, mutta erot maitten kesken ovat olleet suuria (vrt. Suomi, Ranska ja Yhdysvallat). Mm. taloudellinen dynamiikka 1800-luvulla vaikutti olennaisella, mutta vaihtelevalla tavalla siihen, millaiseksi maatalouden pientuotannon ja suurtuotannon välinen suhde muodostui eri maissa. Pohjois-Amerikan viljanviljelyssä perheviljelmät syrjäyttivät historiallis-ehdollisista syistä tätä ennen lyhytaikaisesti vallinneen suurmaatalouden (Friedmann 1978b). Sama pientuotanto yhdessä Venäjän ja Itävalta-Unkarin olennaisesti ei-palkkatyöhön perustuvan maanomistajuuden kanssa kykeni kilpailemaan tehokkaasti 1800-luvulla Länsi-Euroopan viljanviljelyyn erikoistuneitten suurtuottajien kanssa (Friedmann 1983, 135-136, 140, 142-143). Tämä johti etenkin lypsykarjatalouteen erikoistuneen pientuotannon vähittäiseen vahvistumiseen myös Euroopassa ja Yhdysvaltojen itärannikolla. Pientuotannon suhteellinen merkitys siis vahvistui (Friedmann 1978b), mikä merkitsi amerikkalaisen kehitystien korostumista Länsi-Euroopassa ja Poh-

jois-Amerikassa. Toisen maailmansodan jälkeinen teknologinen murros edisti samaa kehitystä pikemminkin vähentämällä nopeammin maatalouden työvoimaa kuin nostamalla yrityskokoja: viljelmien työvoima perhevaltaistui keskimääräisen yrityskoon vähittäisestä kasvusta huolimatta.

Johonkin maahan liittyvien erityisongelmien tai ristiriitojen ohella talonpoikaisproblematiikkaa ovat sävyttäneet kapitalismin yleisen kehityksen paineet ja ristiriidat. Ne ovat olleet yhteisiä monille maille. Yksi tärkeimmistä oli radikaalin (marxilaisen) työväenliikkeen ja parlamentarismin samanaikainen kehitys vuosisadan vaihteen Länsi-Euroopassa. Joukkopuolueiden synty nosti kysymyksen lukumääräisesti suuren talonpoikaiston kannatuksen hankkimisesta keskeiseksi ongelmaksi kaikille puolueille, mutta marxismiinkin liittyen vielä perustavamman kysymyksen yhteiskuntajärjestelmästä (Hussain & Tribe 1981a). Kamppailu johti siihen, että talonpoikaisto vahvisti asemaansa hegemonisessa diskurssissa.

Keskittyneen teollisuuden ja käsityömäisen maatalouden pientuotannon välisestä suhteesta tuli näin samalla valtiollisen sääntelyn ongelma. Eri maissa syntyi koulutuksen, tutkimuksen ja neuvonnan institutionaalisia järjestelmiä joko suoraan valtion aloitteesta tai sen tukemana kansalaistointana. Ne ottivat enemmän tai vähemmän¹ lähtökohdakseen juuri maatalouden pientuotannon. Tällaisen koneiston kehittyminen merkitsi tuotantosuhteitten muutosta pientuotantoa vahvistavalla tavalla.

4.5.3. Maatalouden pientuotanto ja teollisuus

Tuotantosuhteitten kokonaisuuden kannalta oli havaittavissa kaksi laadullisesti ristiriitaista tendenssiä, joista toinen liittyy maatalouden ja teollisuuden sektorijaon modifioitumiseen, toinen tämän sektorijaon sisäiseen murtumiseen.

Sektorijaosta katsoen maatalouden ja teollisuuden välistä suhdetta leimasi kehityksen jyrkkä epätasaisuus. Teollisuudessa tapahtui radikaali teknologinen murros jo n. 150 vuotta ennen maatalouden analogista siirtymistä konetuotantovaiheeseen. Yhä tehokkaammin organisoitunut palkkatyöläisten kasvanut joukko loi sekä taloudellisia että poliittisia paineita. Vuosisadan

¹ Vähemmän esimerkiksi Saksassa kuin Ranskassa. Ainakin Sauer (1990; vrt. myös Friedmann 1978b) arvelee, että järjestelmä palveli Saksassa aina toiseen maailmansotaan asti lähinnä junkkereita.

vaihteessa teollisuudessa katsotaan yleisesti alkaneeksi uusi vaihe, jota luonnehditaan siirtymiseksi kilpailukapitalismista monopolikapitalismiin. Maatalouden liittyvässä teollisuudessa, etenkin ruokaa valmistavassa prosessiteollisuudessa, kehitys ei toteutunut kuitenkaan vastaavalla nopeudella. Maatalouden prosessiteollisuudessa monopolisoituminen alkoi 1900-luvun alku puoliskolla. Etenkin monopolisoitumiseen liittyy maatalous- ja teollisuussektorien erillisyyden murtuminen tuotannon pääsektoreina. Näiden välille kehittyi samalla aivan uudentyyppinen dynamiikka. Se voidaan jakaa Goodmanin ym. (1987) terminologiaa käyttäkseni maatalouden hyväksikäyttämiseen ja sen korvaamiseen.

Maataloutta hyväksikäyttävää tendenssiä voidaan pitää vanhaa sektorijakoa modifioivana. Se kehittyi siitä teollisuuden palvelujen ja kaupan lohokosta käsin, joka kiinnittyy välittömimmin arvonmuodostuksessaan maatalouden sen tuotantovälineitten valmistajana, tuotteitten prosessoijana ja välittäjänä. Teolliset tuotteet alkoivat korvata niitä elementtejä maataloustuotannossa, jotka maatalouden ja teollisuuden aikaisemman suhteen vallitessa olivat olleet joko luontoperäisiä tai olivat ainakin liittyneet maatalokoh-taiseen (vrt. kasvinviljelyn ja eläintuotannon muodostama sekatalous) tai paikalliseen ekologis-sosiaaliseen järjestelmään. Siten teolliset tuotantopanokset tulivat maataloustuotannon ehdoiksi. Maatalouden oma tavaratuotanto muuttui vastaavasti yhä enemmän suoraan kulutukseen tarkoitettujen käyttöhyödykkeitten tuotannosta ruokamassan ja kuitujen raaka-ainetuotannoksi prosessiteollisuudelle. Tämän sektoria murtavan kehityksen viimeinen vaihe on tuotantosopimusjärjestelmän voimakas kehitys 1960-luvulta eteenpäin. Järjestelmä perustuu maatalouden monopolisoituneen suurtuotannon ja pientuotannon sellaisen välittömän työnjaollisen suhteen luomiseen, joka korvaa yhä enemmän tätä suhdetta epäsuorasti välittäneet tavaramarkkinat. Samalla se on sosiaalinen ratkaisu niiden ongelmien voittamiseksi, jotka ovat syntyneet teollisuuden monopolisoituneen suurtuotannon ja maatalouden pientuotannon välisestä ristiriidasta. Tuotantosopimuksen avulla mm. tasataan tuotannon vaihtelua, homogenisoidaan raaka-aineita, varmistetaan niiden saatavuus, tehostetaan teknologisten innovaatioitten käyttöön-ottoa jne. Monopolit kykenevät näin myös hyödyntämään maatalouden pientuottajien resursseja: maata, tuotantorakennuksia jne. sekä myös siirtämään osan aikaisemmista tuotannollisista riskeistään pientuottajille.

Maatalouteen välittömimmin kiinnittyvään teollisuuden monopolisoitumiseen ja samalla monikansallistumiseen liittyy valtion maatalouspolitiikan modifioituminen ennen ja jälkeen toisen maailmansodan. Maatalouden

pientuotannosta on tullut aikaisempaakin selvemmin ja yhä useammassa maassa maatalouspolitiikan lähtökohta. Takuuhintajärjestelmä ilmaisee tätä kehitystä kaikkein eniten, vaikka tarve siihen syntyy osittain jo siksikin, että maatalous tavaratuotantona on huomattavan riippuvainen luonnonolosuhteissa tapahtuneista muutoksista. Ennen kaikkea takuuhintajärjestelmä on tarpeen siksi, että maatalouden pitkän tuotannollisen kierron ja maankoron vuoksi tuotantoa ei ole yhtä helppo sopeuttaa kysynnässä tapahtuneisiin vaihteluihin kuin teollisuudessa (Alanen 1979, 190; Buttell 1989b 69–70). Valtion takuuhintajärjestelmä stabilisoi näin pientuotantoa.

Tämä politiikka liittyy maatalouden yritysrakenteen yhä voimaperäisempään muokkaukseen, mikä puolestaan yhdistyy etenkin maatalouden prosessiteollisuuden monopolisoitumiseen ja siltä pohjalta tapahtuvaan vertikaaliseen pientuottajien integroitumiseen aikaisempaa kiinteämmäksi osaksi monopolistista arvonmuodostusprosessia. Olen jo aikaisemmin kuvannut tätä sääntelyjärjestelmää fordistiseksi. Sen seurauksena maatalouden tilakoko ja yleinen tuottavuus kasvaa mm. maatalouden työvoiman supistuessa. Myös maatilojen yleinen ja etenkin niiden työprosessien ulkoinen ohjaus lisääntyy. Maataloustyö siis erikoistuu ja teknistyy erityisellä tavalla muuttuen yhä palkkatyömäisemmäksi ja teollisuusmaisemmaksi. Valtiollinen politiikka reagoi entistä voimakkaammin niihin uusiin ristiriitoihin, jotka syntyvät tämän teollisen maatalouden uusista ongelmista. Aluksi pääpaino oli yhä kasvavan ylituotannon markkinoinnissa, mutta on nykyisin laajentunut jo työvoiman ja tuotantovälineitten välittömiin uusintamisongelmiin. Perheenjäsenten ikään, terveyteen, perherakenteen muutoksiin (kuolemiin, avioeroihin, raskauteen ja synnytyksiin) jne. sisältyy yhä vaikeammin hallittavia ongelmia. Työn palkkatyömäistyminen on johtanut mm. sen intensiteetin ja sitovuuden kasvuun synnyttäen tarpeen sellaisten työvoiman uusintamisen kannalta välttämättömien hyvinvointipalvelujen luomiselle, jotka ovat tyypillisiä palkkatyölle. Uudeksi, yhä vaativamman sääntelyn kohteeksi on nousemassa maatalouden teollistumisen tapaan liittyvät ekologiset ongelmat: monokulttuurin aiheuttama maaperän köyhtyminen, lannoitteitten ja yleensä kemikaalien käyttötavan aiheuttama pinta- ja pohjavesien saastuminen, vahingot maisemallisissa ja virkistysarvoissa, biosfäärin yksipuolistuminen, jopa osittainen tuhoutuminen jne.¹ Bioteknologian voimakas kehitys avaa aivan uusia tuotannollisia mahdollisuuksia, mutta myös vaikeasti

¹ Ks. Goodmanin & Redcliflin (1989, 15–17) tiivistelmää maatalouden ekologisesta problematiikasta.

ennakoitavia sosiaalisia ja ekologisia ongelmia (Molnar & Kinnucan 1989). Kokonaisuutena valtio on kuitenkin jo nyt kietoutunut erittäin monella tavalla maatalouden tuotantosuhteitten osaksi.

Maatalouden korvaamisella tarkoitetaan niiden tuotteitten korvaamista joilakin muilla tuotteilla tai valmistustavoilla, jotka on aikaisemmin tuotettu maatalousyrityksissä. Siten esimerkiksi kasvikuituja (esim. puuvillaa) on voitu korvata synteettisillä kuiduilla, sokeriruokoa ja sokerijuurikasta makeuttamisaineena on korvattu synteettisillä makeuttajilla. Tämä korvaaminen voi merkitä sekä vanhan raaka-ainepohjan muuttumista kasvista toiseen (vrt. sokeriruokoa korvaaminen sokerijuurikkaalla ja ohralla) että aikaisemman maataloudellisen raaka-ainelähteen totaalista korvautumista.

Tässä ei ole tarpeen kuvata tätä prosessia yksityiskohtaisesti (ks. esim. Kenney 1986). Joka tapauksessa fordistinen politiikka on luonut tälle prosessille *perustan muuttamalla maataloustuotannon prosessiteollisuuden raaka-aineen tuottajaksi*. Odotettavissa oleva laadullinen murros voi paitsi korvata jopa maatalouteen liittyvän perinteisen prosessiteollisuuden kvalitatiivisesti uudella teollisuuden yrityslajilla ja kumota koko perinteisen maataloustuotannon. Jo nykyisen tietämyksen perusteella voidaan sanoa (Busch ym. 1989, 123), että *mikä tahansa maatalouteen liittyvä tuote, joka kulutetaan eriytymättömässä ja pitkälle prosessoidussa muodossa, on periaatteessa korvattavissa solu- ja kudosisjelyllä*. Tällä hetkellä perinteisen maatalouden korvaamiselle on olemassa tieteellinen perusta, mutta on epätodennäköistä, että totaalinen mullistus alkaa vielä tällä vuosikymmenellä (mt. 123–124). Silti bioteknologian erilaiset askelmat ovat jo nyt vaikuttaneet maatalouteen ja sen yritysrakenteisiin (mt. 124–125).

Sekä maataloutta hyväksi käyttävän että sitä korvaavan pääoman uusia teknologisia innovaatioita hyödyntävät muutokset ovat synnyttäneet teolliseen maatalouteen arvaamattoman tilanteen. Sellaisillakin tuotannonaloilla, kuten maitotaloudessa, perinteisen perheviljelyn ehkä vankimmassa linnakkeessa, on odotettavissa jo olemassaolevan bioteknologisen tiedon ja informaatioteknologian vaikutuksesta rajua suurproduktioa suosiva murros (Knutson ym. 1989). Silti ei ole mahdollista vetää suoraviivaista yhteyttä bioteknologian ja maatalouden pientuotannon lopullisen perikadon välille. Myös siinä tapauksessa, että jokin kokonainen maatalouden sektori keskittyy voimakkaasti tai korvautuu totaalisesti, voi perinteisten makutottumusten, yleisempien ruokakulttuuristen mallien tai jopa esteettisten mieltymysten perusteella kuvitella syntyväksi uudentyypistä "vanhaa" pientuotantoa. Jo

nyt teollisuuskanaloiden rinnalla on "luonnonmukaisia" pienkanaloita, joiden tuotteita markkinoidaan Suomessakin "maalaismunina". Silti tulevaisuuden pientuotannon ei tarvitse olla tällä tavoin uusvanhaa. Bioteknologiset innovaatiot voivat luoda tilaa myös aivan uudentyyppiselle pientuotannolle.

4.5.4 Maatalouden pientuotanto ja maailmantalous

Näkökulman kannalta avainartikkeli on Friedmannin ja McMichaelin (1989) "Agriculture and State System"¹. Pidän sitä seuraavan voimakkaasti yleistävän esityksen runkona, vaikka artikkelissa on sekä empiirisiiä että teoreettisia puutteita².

Kapitalistisen maailmantalouden maataloudellisen työnjaon lähtökohdista voidaan pitää Englannin luopumista viljatulleista 1800-luvun puolivälissä. Tämä mahdollisti maataloustuotteiden vapaakaupan osana yleisempää vapaakauppaa Britannian taloudellis-poliittisen (ja myös sotilaallisen) ylivalan alaisuudessa. Yksi aspekti 1800-luvun maailmantaloudessa oli suurimpien kapitalististen maitten tekemä maailmanjako. Näistä brittiläinen impe-

1 Muut aihepiiriin liittyvät kirjoitukset (Friedmann 1978b, 1982b ja 1983; Mann 1984, 1987 ja 1990; McMichael 1987a ja b) liittyvät erityiseen tuotannonhaaraan (vehnä, puuvilla) tai aspektiin (kierto, orjuus jne.).

2 Maailmanjärjestelmän käsite on tässä kirjoituksessa verraten kehittymätön ja viljanvientiä koskevissa empiirisissä huomioissa korostuvat paitsi siirtomaitten merkitys muitten maitten kustannuksella (vrt. Venäjän, Itävalta-Unkarin ja Intian jättäminen huomiotta ensimmäiseen maailmansotaan liittyvällä kaudella) myös teollisuusmaiden vaikutuksen yliarviointi kehitysmaiden tuotannon ja tuotetyyppien korvaajana. Yhdysvallat ja muut eurooppalaisilla siirtolaisilla asutetut maat vastasivat 1800-luvun jälkipuoliskolla ja 1900-luvun alussa vain hieman yli puolta tärkeimmän kauppaviljan, vehnän kokonaisviennistä (ks. Friedmann 1983, 142). Friedmann ja McMichael eivät myös kiinnitä huomiota sellaisiin ilmeisiin tosiasioihin, että trooppisten maitten monet tuotteet korvasivat myös monia lauhkean vyöhykkeen tuotteita. Esimerkiksi kahvi ja tee ovat korvanneet Euroopassa olutta ja kaljaa, puuvilla villaa ja pellavaa jne. Tästä huomiosta empiirisine esimerkkeineen olen kiittolisuudenvelassa Matti Peltoselle (henkilökohtainen kirjeenvaihto). Kuitenkin pidän edelleenkin kiinni Friedmannin ja McMichaelin perusjaottelusta. Osittain lähden siitä sellaisen paremman lähteen puuttuessa, jossa viljan ja yleisemminkin elintarvikkeiden kaupassa olisi otettu paremmin huomioon etenkin itäisen Euroopan vaikutus, mutta osittain myös siksi, että kehitysmaiden ja kehittyneiden maitten talouksien dynamiikan kannalta asetelma saattaa siltikin olla kiinnostava hypoteesi monipuolisemmalle empiiriselle tutkimukselle. Etenkin Susan Mannin (1987 ja 1990) puuvillanviljelyä käsittelevä tutkimus, joka on tarkan rajauksensa ansiosta paremmin empiirisesti ja teoreettisestikin hallittavissa, antaa tästä näyttöä.

riumi koostui kuitenkin kahdesta selvästi erilaisesta elementistä, vallatuista ja eurooppalaisilla siirtolaisilla asutettavista siirtomaista. Edelliset olivat kaikkien siirtomaavaltojen suoran hallinnon alaisina. Jälkimmäiset (Kanada, Australia) kykenivät kehittämään kulttuuriltaan ja väestöltään emämaan kaltaisina omaa hallintoaan ja edustuksellisia elimiään tavalla, joka vastasi jo itsenäistyneen USA:n kehitystä. Asutettavien siirtomaiden kasvava itsenäisyys selittyy siitä kilpailusta käsin, jota eri imperiumit kävivät keskenään, minkä vuoksi niistä tuli brittiläisessä strategiassa tärkeä investointien kohde. Lopputuloksena oli itsenäisten ja maataloustuotteitten tyypiltään entisen emämaan kanssa kilpailevien kansakuntien synty.

Englanti ja yleensäkin Eurooppa veivät pääomaa, teollisuustuotteita – ja työvoimaa – ja toivat aluksi maataloustuotteita näistä asutetuista maista. Etenkin Pohjois-Amerikassa maataloustuotannon erityiset historialliset ehdot (työvoiman puute, suuret tuotannolliset riskit pääoman näkökulmasta) suosivat perheviljelmäpohjaisen yritysrakenteen syntymistä viljan (erityisesti vehnän) viljelyyn. Tämä ja viljanviennin keskeisyys Yhdysvaltojen ulkomaankaupassa selittää sen aikaisemmin mainitun erityisen tavan, jolla maatalouden pientuottajista tuli maan talouden tärkeä osa.

Esikapitalistisen perinteen puuttuminen, krooninen työvoimapula maataloudessa, suhteellisen suuret viljely-yksiköt jne. suosivat USA:ssa maatalouden koneistumista. Siten syntyivät laajat sisämarkkinat maatalouden eri tuotantovälineille ja maatalousväestön henkilökohtaiselle tavaramuotoiselle kulutukselle. Näin Yhdysvaltoihin muodostui uudentyypinen teollistunut maatalousjärjestelmä, joka oli tuotantovälineiltään vahvasti riippuvainen siihen liittyvän teollisuuden tuotteista. Samalla maasta tuli historiallisesti Euroopasta täysin poikkeava maatalouden ja teollisuuden keskinäiseen vuorovaikutukseen perustuva artikuloitunut talous. Artikuloitunut talous ei nimittäin ollut eurooppalaisen kehityksen perusta, sillä Englanti ja myös muut Länsi-Euroopan maat olivat tätä ennen kehittäneet teollisuuttaan ensisijaisesti siirtomaajärjestelmän ja merkantilistisen kauppapolitiikan keinoin. Ne kykenivät liberaalilla kauppapolitiikalla ja halvan tuontiviljan turvin edistämään omaa teollistumistaan, kasvattamaan palkkatyöläistensä määrää ja parantamaan maissaan myös teollisen pääoman voittosuhdetta.

1800-luvun loppupuolelta lähtien Yhdysvaltojen ja muiden sen kanssa kilpailevien viljanviejämaiden vaikutuksesta maailmanmarkkinoille syntyi krooninen ylituotanto, johon pääosa mannereuroopan maista reagoi protektionistisesti. Tämä yhdessä valtiollisen tutkimuksen, koulutuksen ja neuvontatyön ohella merkitsi sitä, että myös Länsi-Eurooppaan kehittyi vähitellen

samanlainen maatalouden ja teollisuuden toisiaan täydentävä artikuloitunut järjestelmä kuin Yhdysvalloissa, mutta suljettuina kansantalouksina. Protektionismi ei kuitenkaan kyennyt kokonaan estämään halvan vehnän voitonmarssia. Sen seurauksena osa eurooppalaisista suurtuottajista lopetti viljan tuotannon. Pientuottajat kykenivät sopeutumaan suurtuottajia paremmin tilanteeseen etenkin erikoistumalla lypsykarjatalouteen. Valtio osallistui tähän maatalouden modernisaatioon, joka oli yhä enemmän nimenomaan pientuotannon modernisaatiota. Eri maissa kehittyi myös nationalistisia oma-varaisuuden pyrkimyksiä. Alkoi niiden tuotteitten korvaaminen omalla vaihtoehtoisella tuotannolla, joiden tuonnista oli aiemmin oltu riippuvaisia. Näin sai alkunsa jo mainittu sokerijuurikkaan viljely, jolla vähennettiin riippuvuutta trooppisen alueen sokeriruo'osta. Tällaisen korvaamisen pääsuunta saattoi todellakin olla trooppisten maiden erityistuotteitten korvaaminen pohjoisen vyöhykkeen vaihtoehtoisilla tuotteilla, etenkin teollisen kehityksen myöhemmässä vaiheessa (ks. myös Goodman ym. 1987, 123-), vaikka Friedmann ja McMichael jättävätkin huomiotta myös ilmiselvän vastakkais-tendenssin (vrt. voin ja traanin korvaaminen kasviöljyllä). Pohjois-Ameri-kassa ja Länsi-Euroopassa maataloustuotteitten potentiaalinen lajivalikoima oli taas ilmasto- ja kulttuurisyyistä hyvin samanlainen. Teollisen maatalouden kompleksien pohjalta sekä Länsi-Euroopassa että asutetuissa maissa mahdol-listui fordistinen maatalouden teollistaminen maatalouden pientuotannon pohjalta.

Toisen maailmansodan jälkeen kehittyi maailmantalouteen uudentyyppi-nen ruokajärjestys Yhdysvaltojen johdolla. Sen kannalta on huomattava kaksi elementtiä. Ensinnäkin fordistisen maatalouspolitiikan kiihdyttämänä syntyi maatalouteen vehnän ja vähitellen myös muiden elintarvikkeitten tuotantoon huomattava ylijäämä. Aluksi Yhdysvallat ja myöhemmin myös muut maat kykenivät markkinoimaan sen vasta itsenäistyneisiin uuden val-tiojärjestelmän maihin halpojen maailmanmarkkinahintojen ja suoran ruoka-avun keinoin. Kehitysmaissa vienti ei johtanut eurooppalaisen mallin mukaiseen erikoistumiseen (vrt. Euroopan lypsykarjatalous), vaan perinteisen ruoantuotannon korvautumiseen, ja siksi myös valtavaan pientuottajien proletarisatioon. Suuri osa kehitysmaista, jotka olivat aikaisemmin oma-varaisia ruoantuottajia, tulivat nyt riippuvaisiksi sekä ruoantuonnista yleensä, että perinteistä korvaavan elintarviketyypin (vrt. vehnä vs. hirssi) tuonnista. Samalla kehitysmaitten trooppisten ja subtrooppisten tuotteitten lisääntyvä korvaaminen lauhkean vyöhykkeen tuotteilla ja synteettisillä tuot-teilla (makeuttajat, rasvat) vähensi niiden perinteisiä vientimahdollisuuksia.

Maatalouden prosessiteollisuuden monikansallistumisen taustalla on sekä maatalouden voimakas (tilakohtainen ja alueellinen) erikoistuminen että erityisten kasvintuotannon alojen ja karjatalouden lohkojen integroituminen ruokaketjuiksi. Niiden lopputuotteet eivät kuitenkaan ole kulutustavaroita, vaan prosessiteollisuuden raaka-aineita. Monikansalliset ruoantuotannon monopolit (jotka jakautuvat tyypiltään intensiiviseen lihakompleksiin ja kestävän ruoan kompleksiin) kykenevät yhdistelemään sekä eri maiden (esim. Yhdysvallat, Brasilia, Meksiko) että eri ruoantuotannon sektoreiden (eläin- ja kasvirasvojen, makeuttajien tuotannon jne.) elementtejä laajemmiksi kokonaisuuksiksi. Näin monopolit pirstovat sekä kansallisten talouksien maataloussektorin että sen erikoissektorit arvomuodostusprosessistaan käsin. Uudentyyppiset monopolit kykenevät hyödyntämään alueellisesti ja kansallisesti eri raaka-aine-elementtien suhteellisia etuja ja reagoimaan joustavasti niiden suhteissa tapahtuneisiin muutoksiin. Esimerkiksi teollisen prosessin liha-aines voi olla peräisin tropiikista, soija Yhdysvalloista tai Brasilian soijaviljelyalueelta, makeuttajat jälleen eri maiden maataloudesta ja kemianteollisuudesta jne. Muutoksia alueiden, maiden tai eri sektorien kesken voidaan saada välittömin poliittisin (esim. subventiot) tai epäsuoremmin keinoin, mm. panostamalla tutkimus- ja kehitystyöhön. Juuri jälkimmäinen aspekti on synnyttänyt voimakkaan kehitysmaille tärkeitten tuotteitten korvaamisen tendenssin. Esimerkiksi lihatuotantokompleksille erittäin tärkeät makeuttajat (sokeriruoko) ja rasvat (palmu- ja muut kasviöljyt) on kyetty korvaamaan yhä enemmän pohjoisen pallonpuoliskon kasveista (vrt. ohrapohjaiset makeuttajat) tai kemianteollisuudesta (synteettiset makeuttajat) peräisin olevilla tuotteilla. Yhdessä (edellä käsitellyn) perinteisemmän ruoantuotannon korvautumisen kanssa tämä on kiihdyttänyt entisestään kehitysmaitten maatalousväestön valtavaa proletarisoitumista ja marginalisoitumista. Jopa kokonaiset maat ovat syrjäytymässä tai marginalisoitumassa ruoantuotannon kokonaisu-järjestelmän näkökulmasta. Kehittyneissäkin kapitalistisissa maissa tämä monopolikeskeinen ruoantuotannon määräytymistapa on jo paljolti hävittänyt (vrt. USA) ja hävittämässä (vrt. Suomi) perustan Samir Aminin maatalouden ja teollisuuden artikulaatioon nojautuvalta kehitysteorialta, ja vielä vähemmän siitä näyttäisi olevan kehitysmaitten kehitysstrategian uudeksi malliksi (Friedmann & McMichael mt. 112).

Ruoan prosessointiin liittyvät monopolit ovat Llambin (1990) mukaan kyenneet vaikuttamaan olennaisesti etenkin kehitysmaitten tuotantorakenteeseen, jopa niiden keskeisiin poliittisiin voima-asetelmiin. Maatalouden ja koko kansantalouden kehityksen aikaisemmat rakenteelliset perustat (vrt.

Latinalaisen Amerikan usein preussilaiseksi kuvattu kehityksen tie) saattavat olennaisesti kumoutua.

Fordistinen maatalouspolitiikka on osaltaan hävittämässä lähtökohtanaan ollutta pientuotantoa. Pientuotannon tuotannollinen ja rakenteellinen rationalisaatio on pienentänyt olennaisesti maatalouden pientuottajilta väestön lukumäärään ja maalaisuuteen yleensä¹ liittyvää poliittista painoarvoa. Maatalousväestön jakautuminen vauraisiin sopimusviljelijöihin ja muihin (puoliproletaareihin ja marginalisoituneisiin talouksiin) puolestaan pirstoo sen sisäistä intressirakennetta. Jopa maatalouden pientuottajien vaikutusvaltaisimman osan, pääomavaltaistuneiden perheviljelmien, määrällinen ominaispaino on jatkuvasti vähentynyt. Se on muutenkin erityisenä pientuottajien osana sulautumassa maatalous-teollisen kompleksin osaksi, jonka seurauksena sen intressit vastaavasti eriytyvät. Monet sellaiset ominaispiirteet, jotka hegemonisessa diskurssissa ovat saaneet positiivisen latauksen (maalaisluonnon kauneus, maatalouden pientuottajien luonnonläheisyys, itsenäisyys) ovat menettämässä merkitystään tai kääntymässä pääläelleen (maatalouden "tehoviljely" ympäristöongelmien keskeisenä syynä, ruoan haluttujen ominaisuuksien heikentäjänä, ruokakulttuurien köyhdyttäjänä jne.). Etenkin ylituotannon markkinointi, mutta myös tilarakenteen rationalisointi, pientuotannon sosiaalisten suhteitten sääntely ja pientuottajien hyvinvointipalvelujen tuottaminen ovat tulleet lähes sietämättömäksi valtionaloudelliseksi taakaksi. Näin pientuotannon taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen kriisi kietoutuvat yhteen pientuotantoa legitimoivan ideologisen aspektin kriisin kanssa (vrt. Cox ym. 1989, 117). Tämä on ilmennyt jo osittaisena kulttuurikumouksena (Sauer 1990, 269–271), eikä se voi olla vaikuttamatta tulevien ongelmien ratkaisujen suuntaan järjestettäessä uudelleen maatalouden taloudellisia suhteita. Fordistista politiikkaa ollaan nykyisin modifioimassa radikaalisti EEC:ssä (mt.), mutta myös muualla, mm. Ruotsissa ja Suomessa, on alkanut vastaava keskustelu.

Sauerin (1990) mukaan maatilat jaetaan EEC:n suunnitelmissa² kahteen ryhmään. Ensimmäisen niistä muodostavat palkkatyöhön nojautuvat suur-

1 On huomattava, että maaseutukylien muuttuminen uudentyyppisen pienteollisuuden ja vapaa-ajan palvelusten kohteeksi ja kaupunkiväestön asuinpaikaksi on merkinnyt maaseutuyhteisön jakautumista perinteiseen ja uuteen väestönsosaan monine konflikteineen (Brooks 1987). Tästä johtuu, että maaseutuväestön uusia ryhmiä ei voida enää vetää ainakaan yhtä helposti mukaan maalaisuutta korostaviin projekteihin.

2 Green Paper on Perspectives for the Common Agricultural Policy, 1985.

tilat ja pääomavaltaistuneet perheviljelmät vertikaalisen integraation pääobjekteina. Takuuhintajärjestelmä halutaan rajata tilojen budjetin vakauttamiseen suoran, maanviljelijäperheille suunnatun tuen avulla, ja sopeuttamalla tilarakenteen sääntelyjärjestelmä yhä paremmin sopimusviljelyn yleiseen kehikseen kehittämällä tällaisten tilojen valinta- ja sopeuttamispolitiikkaa (mt. 271–272). Toinen ryhmä koostuu lukumääräisesti suuresta, mutta kooltaan pienehköistä tai traditionaalisista maatiloista. Niiden toivotaan vetäytyvän osittain ruoantuotannosta, mutta niiden toimeentulo turvataan ekologisin, maisemallisoin yms. perustein (mt. 273).

Kokonaisuutena maatalouden pientuotannon tulevaisuus ei tietenkään riipu vain maatalouspolitiikasta, jossa tällä hetkellä eri kehittyneissä maissa pyritään löytämään uusia ratkaisuja monikansallisten monopolien, liberalisoituvan maatalouskaupan, fordistisen maatalouspolitiikan kriisin sekä lopulta myös pientuotannon poliittisen, taloudellisen ja ideologisen kriisin mukanaan tuomiin ongelmiin. Tuleva politiikka ei välttämättä suuntaudu sen kehityskulun mukaan, jota olen edellä hahmotellut Saueriin nojautuen. Kysymys ei ole vain vaihtoehtoisten poliittisten pyrkimysten olemassaolosta. Myös tämän politiikan poliittis-taloudellinen kokonaisyhteys on äärimmäisen dynaamisessa ja vaikeasti arvioitavissa olevassa muutoksen tilassa. Erityisen vaikeaa on arvioida sitä prosessia, joka maataloustuotteitten todennäköisen kaupan vapauttamisen seurauksena helpottaa maatalouden perustuotannon uudelleenrakenteistumista maatalouden monikansallisten monopolien arvomuodostusprosessien pohjalta. Jo nyt niistä on muodostunut mahdollisesti tärkein maatalouden rakennetta määräävä tekijä. Myös bioteknologian vaikutus on hyvin vaikeaa ennakoida. Bioteknologia on pääasiassa juuri monikansallisten monopolien, mutta ei suinkaan jonkin yhtenäisen voimaryhmän, esimerkiksi maatalousteollisen oligarkian, kontrolloimaa. Bioteknologisia innovaatioita hyödyntävät toisistaan riippumatta erilaiset pääomaryhmät eri tuotannonaloilla. Sen seurauksena voi hävitä jopa kokonaisia perinteisen maatalouden prosessiteollisuuden lohkoja. Bioteknologian vaikutukset siis välittyvät yhteiskuntaan olennaisesti markkinavoimien spontaanin toiminnan kautta. Vaikka edessä näyttäisi olevan hyvin dramaattinen keskittyminen eräillä tuotannonaloilla (esim. maidontuotannossa) joidenkin toisten suorastaan korvautuessa, uusien pientuotannon lohkojen muotoutuminen on periaatteessa yhtä lailla mahdollista. Kapitalismi toisin sanoen samanaikaisesti sekä hävittää että synnyttää pientuotantoa, eikä tiedossani ole mitään syytä olettaa tämän asiantilan olevan muuttumassa.

5. YHTEENVETO: NYKYISTEN MAATALOUDEN PIENTUOTANTODISKURSSIEN KRIISI JA SEN VOITTAMISEN SUUNTAVIIVOJA

Tutkielman tavoitteista ja rakenteesta

Maatalouden pientuotannon merkityksen sitkeän säilymisen selittäminen ja sen teoreettisen luonteen arviointi on maaseutusosiologian tai maataloutta yleensäkin tutkivien yhteiskuntatieteitten perinteinen ongelma. Myös modernisaatioteoreettinen empirismi, strukturalistinen marxismi ja uusweberiläinen subjektivismi, kolme vaikutusvaltaisinta maatalouden pientuotantodiskurssia sitten toisen maailmansodan, ovat epäonnistuneet pyrkimyksessään sen käsitteellistämässä. Kysymyksessä on tosin vain yksi ilmaus näiden teoreettisten suuntausten yleisemmistä ongelmista, mutta maatalouden pientuotantotutkimuksessa nämä diskurssit ovat joutuneet enemmän tai vähemmän akuuttiin kriisiin. Pientuotannon määrä, muotojen moninaisuus, ja jopa yksittäisen yrityksenkin dynamiikka on jäänyt niille ratkaisemattomaksi arvoitukseksi. Tutkielmassani väitän, että tämän teoreettisen kriisiin juuret ovat kaikkia kolmea diskurssia yhdistävässä ominaisuudessa, niiden ontologisessa ja tietoteoreettisessa dualismissa. Lisäksi pyrin osoittamaan, että tämän kriisin voittaminen on mahdollista sellaisesta teoriamuodosta käsin, jota nimitän dialektiseksi Marxin tulkinnaksi. Tämän realistisen teorianmuodostuksen avaimet löytyvät kuitenkin dualismin sijasta materialistisesti perustellusta filosofisesta monismista. Tämä kysymyksenasettelu määrää tutkielmani yleisen rakenteen ja sen tavan, jolla analysoin sekä pientuotantokeskustelun diskurssiivisia suuntauksia että yksittäisiä teorioita ja niiden edustajia.

Analyysi kriisiin johtaneitten perimmäisten heikkouksien kannalta ei kuitenkaan merkitse sitä, että haluaisin kertakaikkisesti hylätä kaiken sen, mitä näissä teorioissa ja niihin nojautuvissa tutkimuksissa on muuten sanottu. Sosiologisten teorioiden ja empiiristen tutkimusten yksinkertainen

filosofinen reduktionismi ei lainkaan vastaa käsitystäni filosofian ja sosiologian välisestä suhteesta. Tämä näkyy työssäni heti, kun kehitellen vaihtoehtoja, monistiseen filosofiaan perustuvaa marxilaista lähestymistapaani. Silloin hyödynnän aina myös arvostelemieni diskurssien piirissä tehtyä teoreettista ja empiiristä tutkimusta ottaen kuitenkin huomioon niiden kestäättömistä lähtökohdista aiheutuvat heikkoudet.

Tutkielmani argumentaatio etenee seuraavasti. Ensimmäisessä luvussa esittelen tutkimusongelman, aineiston ja keskeiset hypoteesit. Toisessa luvussa arvostelen toisaalta kunkin kolmen dualistisen suuntauksen taustalla olevia yleisempiä sosiologisia ajatuskulkuja: Parsonsin (modernisaatioteorian), Weberin (uusweberiläisyyden) ja Althusserin (strukturealistisen marxismin) yhteiskuntakonseptioita. Toisaalta kehitellen tämän arvostelun yhteydessä yleisistä yhteiskuntafilosofisista linjanvedoista lähtevän käsitteellisen apparaatin. Sen avulla analysoin ja luokittelen maatalouden pientuotantodiskursseja ja niiden konkreettisia teoriatyyppejä. Samalla muotoilen yleiset sosiologiset lähtökohdat oman vaihtoehtoisen pientuotantoteoriani täsmenämiseksi seuraavissa luvuissa.

Tällainen yhteiskuntafilosofinen koordinaatisto tutkielmassani merkitsee myös sitä, että työni sisältää runsaasti yleisen sosiologian problematiikkaa. Siksi työni lähtökohtien muotoilun kannalta on ollut täysin luontevaa käsitellä sellaisiakin teoreetikkoja (Bourdieuä, Giddensia ym.), joita ei ole kovin paljon hyödynnetty maatalouden pientuotantokeskustelussa. Yleisten lähtökohtien muotoilun ja kehittelyn osalta tutkielmani on täysin yleissosiologinen.

Yleissosiologinen lähtökohtani perustuu joukkoon yhteiskuntafilosofisia erotteluja ja niiden sosiologisia konkretisointeja. Ensinnäkin on välttämätöntä erottaa materiaallinen ja ideaalinen yhteiskunnallisessa praksiksen toinen toistaan edellyttäminä objektiiviteetin momentteina. Edelleen ideaalista yhteiskunnan yleisenä muotona on tarpeen analysoida ideologiselta sisällöltään hegemonisena metadiskurssina. Lisäksi tyydyttävä konseptio edellyttää eron tekemistä subjektiivisen ja objektiivisen välillä, koska vain näin voidaan yhteiskuntateoriaan tuoda toimiva subjekti. Näiden erottelujen pohjalta kehitellen oman konseptioni Marxin materialismin tulkintana. Havainnollistan yleistä problematiikkaa maatalouden pientutkimuksesta peräisin olevan aineiston avulla ja luvun lopussa esitän tältä pohjalta maatalouden pientuotantoproblematiikkaan liittyvän sisällöllisen teesin perheviljelmästä ideologisena fiktiona. Luvun yhteiskuntafilosofisiin linjanvetoihin nojautuen arvostelen systemaattisesti kahta erityistä diskursiivista pientuotantokes-

kustelun juonetta, mekaanista materialismia ja kulturalistista strukturalismia. Luvun lopussa tiivistän nämä linjanvedot malliksi, jota vertaan omana kantamani maatalouden pientuotanteorioiden tärkeimpiin tyyppeihin. Siten esimerkiksi mekaanista materialismia (etenkin ekologista materialismia ja empirististä maaseutusosologiaa) luonnehtii ideologisen ideaalisena yleensä suoraviivainen palauttaminen materiaalisiin ehtoihinsa, kulturalistista strukturalismia vastaavasti pientuotantokulttuurin ideologisen objektiviteetin irrottaminen materiaalisesta yhteydestään. Materialisen ja ideaaliseen dialektiikan puuttumisen lisäksi niitä – samoin kuin strukturalistista marxismia – yhdistää myös kyvyttömyys ottaa huomioon subjektiiviset, luovat prosessit, ja siitä seuraava teorian epähistoriallisuus. Uusweberiläisessä suuntauksessa sen sijaan subjektiiviset prosessit ylikorostuvat. Maatalouden taloustieteessä sen sijaan yhdistetään neoklassisen taloustieteen naturalistinen homo economicus -oletus ja subjektivistisesti perusteltu perheen logiikka klassisen tshajanovilaisen pientuotantoteorian mukaisesti jne. Tutkielmani kannalta erityisen tärkeään marxilaiseen strukturalismiin, etenkin sen tshajanovilaiseen muunnelmaan palaan jäljempänä.

Kolmatta lukua luonnehtii sekä tärkeimpien maatalouden pientuotantodiskurssien analyysi että dialektiseksi marxismiksi nimittämäni tutkimusstrategian yleisten periaatteitten esittely induktion ja deduktion dialektisesti yhdistävänä tutkimusmenetelmänä. Neljännessä luvussa täsmennän tätä vaihtoehtoa ja konkretisoin sitä eräisiin pientuotantokeskustelun keskeisiin ongelmiin, kuten pientuotannon yleiseen määrittelyyn, pientuottajien teoreettiseen luokitteluun niille ominaisen uusintamisdynamiikan perusteella, luokka-analyysiin, patriarkaattiin pientilojen sisäisenä suhdejärjestelmänä ja valtion tutkimiseen.

Keskeisten pientuotantodiskurssien filosofinen dualismi

Kaikkien kolmen toisen maailmansodan jälkeen vaikutusvaltaisimman diskurssin tietoteoria on siis dualistinen. Modernisaatioteoreettisessa empirismissä tämä on sen tulosta, että nojaututtaessa voimakkaasti aistikokemukseen ja nominalistiseen käsitykseen todellisuudesta, ei kyetä osoittamaan tutkimuskohteesta pysyviä piirteitä eikä kuvaamaan sitä kokonaisuutena. Kun lakikäsitteitä ilman ei kuitenkaan tulla toimeen, ajaututaan ontologialtaan 'mystiseen realismiin'. Tällainen teoria ja ideaalityypit puhtaina tietovälineinä sekoittuvat toisiinsa. Empiirisessä tutkimuksessa nojaututaan tältä

pohjalta rakentuvaan tyyppimetodiin. Reaaliobjektiin liittyvien tosiasioiden valinnassa ja tulkinnassa ideaalityypit eivät tosin voi ollakaan muuta kuin sille ulkoisiin ideoihin perustuvia tietoinstrumentteja.

Uusweberiläiset taas rakentavat ideaalityypinsä postuloimalla niiden taustalle yksilösubjektien intentioihin perustuvan sosiaalipsykologisen vuorovaikutusprosessin. He käyttävät näin kehiteltyä tietovälinettä tutkimuksessaan empiristien tavoin. Vaikka metodi mahdollistaa muodostamistapansa vuoksi jonkin sosiaalisen prosessin hyvinkin sensitiivinen kuvauksen, yhteiskuntakokonaisuuden kannalta tällainen tietoinstrumentti jää kuitenkin yhtä ulkoiseksi ja mielivaltaiseksi kuin empiristeillä.

Strukturalistisen marxismin perinnettä luonnehtii yleisesti formalismi, joka on seurausta sen tutkimustapaan liittyvistä episteemisistä ratkaisuksista. Tietoinstrumentti johdetaan taloudesta yleensä (althusserilainen marxismi) tai sitten suoraviivaisesti tavarasta yhteiskuntamuodostuman liikkeen sisäisenä, deduktiivisesti käsitteellistettynä perspektiivinä (pääomalooginen marxismi). Tällä tavalla ymmärretyn talouden oletetaan ilmenevän empirisellä pinnalla erityisinä ideologioina ja viime kädessä taloudesta määräytyvinä päällysrakenteen instituutioina. Tällainen essentialismi johtaa ajautumiseen joko ekspressionismiin tai empirismiin. Monet pientuotantotutkijat empirisen tutkimuksensa käytännössä yksinkertaisesti vain vertaavat essentialistisesti kehiteltyä tietoinstrumenttiaan empiristien ja uusweberiläisten tavoin aistihavaintoon. Toiset taas tulkitsevat havainnon teleologisesti vain pintana, jolloin empiriasta tulee pelkkää olemuksen ilmenemisen esimerkitämistä. Nämä kaksi tendenssiä tosin sekoittuvat usein käytännössä toisiinsa. Strukturalistisen marxismin teoriaa tiedonhankinnassa siis sovelletaan myös tyyppimetodin tavoin.

Tyyppimetodin taustalla oleva tietoteoreettisen dualismin pääongelma syntyy siitä, että sellaisella kriteerillä, joka itse konstituoii todellisuutta, ei voida todistaa tämän todellisuuden objektiivisuutta.

Monistisen vaihtoehdon yleinen perustelu

Monistinen vaihtoehto on mahdollinen, koska yhteiskunnallista elämää ei voi olla niiden ideologisten muotojen ulkopuolella, jotka välittävät yhteiskunnan jäsenten subjektiivista toimintaa. Tämä ykseys on tosin dialektista. Nimittäin se sama yhteiskunnallinen tajunta, joka yhtäältä mahdollis-

taa materiaalisen elämänkäytännön, ei toisaalta mahdollisine mystifikaatioineen ja nurinkääntymisineen kuitenkaan vastaa täysin adekvaatisti reaaliobjektin määreitä. Silti tämä puutteellinen tietoisuus on praksiksen materiaalisen momentin alinomaisesti testaamaa, ja näin ollen myös todiste sen pätevistä ainesosista. Myös toimintaa välittävien ideologisten sisältöjen puutteellisuus ja virheellisyys tulee esille vähintäänkin muuttuvissa toimintatilanteissa ja varsinkin silloin, kun koko toiminnan horisontti muuttuu. Siten se tietovälineestä (teoriasta) riippumaton elementti, joka lopulta rikkoo tyyppimetodille tautologiseksi jäävän kehän, on itse materiaalinen käytäntö. Käytäntö toimintatilanteena ja etenkin toiminnan muuttuneena horisonttina pakottaa tiedostusta kohti reaaliobjektin adekvaatimpia määriä tuomalla toiminnan ehtona olevaan ideologiaan yhteensopimatonta kokemusta (vrt. teorioiden anomaliat) ja antamalla siten sen kritiikille empiirisiä perusteita.

Kritiikin pyrkimyksenä on osoittaa se välittömän aistihavainnon sisäisenä ominaisuutena oleva olennainen suhde, joka selittää aikaisempaa adekvaatimmin kokemuksen välittämät ilmentymäsuhteet ja lopulta myös toiminnan lähtökohtana olleet ideologiat. Näin myöskään tiedonhankintaprosessin lähtökohtana oleva teoria (ideologiana) ei jää reaaliobjektinsa ulkoiseksi tietovälineeksi, vaan muokkautuu vähitellen tiedonhankintaprosessissa sen adekvaatiksi kielelliseksi kuvaukseksi. Vaikka esitystavalla tutkimuksen lopputuloksessa onkin näennäisesti a priori -konstruktion deduktiivinen muoto, tässä yhteydessä esitetetyt kategoriat on alunperin abstrahoitu empiiris-historiallisesta todellisuudesta. Nimittäin esitystapa abstraktista konkreettiseen nousemisena ilmaisee vain sitä samaa yhteiskunnallisen kehityksen mahdollisuuksien ja ehtojen hierarkiaa, joka alunperin on saatu selville empiirisen tutkimuksen keinoin noustaessa konkreettisesta abstraktiin.

Tällainen induktion ja deduktion dialektinen ykseys on erityinen realistiseen yhteiskuntafilosofiaan perustuva vaihtoehto empiristien suoraviivaiselle induktionismille tai strukturalistien ekonomismille ja funktionalismille. Kuitenkaan olennaisista suhteista ilmentymiensä sisäisenä suhteena ei voi päätellä muuta kuin ilmentymiensä ulkoisia rajoja ja dynamiikkaa. Silti yhteiskuntatotaliteetin kaikkein fetissimäisetkään piirteet eivät ole vain väärää tietoisuutta, vaan tutkittavan objektin selitetyksi tulevia olemisen muotoja sen olemassaolon ominaisuuksina. Tutkimuksen lopputuloksessa olennaiset suhteet konkretisoidaankin reaalisten, elävien yksilöiden toiminnan aidosti historiallisessa analyysissä, mihin ne lopussa sisältyvät täysin selitettynä ja demystioituina. Realistisen yhteiskuntakonseption käsitteinä olennaiset suh-

teet ja ilmentymäsuhteet kuvaavat näin yhteiskunnallisen tietoisuuden usein harhaanjohtavan pinnan ja yhteiskuntakokonaisuuden sisäisen ytimen välttämättömiä yhteyksiä.

Ideaalinen on ideologiselta sisällöltään aina diskursiivista, ja diskurssit voivat rakentua solmukohdistaan yhteenliittyvinä metadiskursseina vaihtoehtoisilla tavoilla. Koska yhteiskunnan jäsenillä on toisiinsa nähden ristiriitaisia etuja ja pyrkimyksiä, ideaalinen yleensä diskursiivisesti rakentuvana ideologisena muodostumana sisältää aina myös hegemonian aspektin. Hegemonia ilmaisee ideologisessa muodostumassa jonkin luokan tai ryhmän olennaiset edut turvaavaa sosiaalisten merkitysten rakennetta. Yhteiskunnallista elämää onkin välttämätöntä tarkastella historiallisesti avoimena prosessina myös hegemonisen taistelun näkökulmasta.

Perheviljelmän ideologinen fiktio

Omistus ja perhe ovat ne kaksi solmukohtaa, joiden välityksellä pientuotantoa perheviljelmädiskurssina on liitetty eri maissa osaksi niiden hegemonista ideologista muodostumaa. Perheen ja omistuksen merkitysten kielellinen liittäminen yhteen "perheviljelmän" ideologiseksi rakennelmaksi on tosin vain yksi historiallisesti vaihtoehto. Vaikka tämän diskurssin historialliset juuret ja yhteydet hegemonisiin muodostumiin vaihtelevatkin maittain, pientuotannon liittäminen niihin mainituista solmukohdistaan käsin on tyyppillistä kaikille kehittyneille länsimaille.

Ydinperhe on se pääasiallinen institutionaalinen muoto, johon biologinen uusintaminen kapitalismissakin perustuu. Siksi perheen ja omistuksen yhdistäminen pienyrityksen työorganisaatiossa nostaa etualalle sellaiset suhteet, jotka eivät perustu välittömässä muodossaan palkkatyöhön. Tähän yhteyteen liitetään sitten ajatus erityisestä tuotannon logiikasta, elämäntavasta, egalitarismista, vapaudesta, tuotannon erityisestä tehokkuudesta jne.

Maatilojen omistus on patriarkaalisten rakenteitten välittämää. Patriarkaatti ei tietenkään kuvaa perheenjäsenten välistä egalitarismia, vaan aikuisen miehen ylivaltaa muihin perheenjäseniin. Konkreettisissa muodoissaan patriarkaatti saa kuitenkin osan sisällöstään niistä sitä itseään laajemmista diskursseista, joihin se kiinnittyy. Nämä laajemmat diskurssit mahdollistavat joissakin tapauksissa maatalouden pientuotantoyrityksille perheenjäsenten työvoiman hyvinkin joustavan hyödyntämisen, mutta patriarkaatin antamat

mahdollisuudet ovat riippuvaisia myös historiallisista olosuhteista. Omistus antaa vain muodollisesti tasa-arvoisen aseman sopimuskumppaneille tavaranvaihdossa, mutta jo sopimuksen sisältö on riippuvainen sopimuskumppanien keskinäisestä voimasta. Vertikaaliseen integraatioon liittyvät tuotantosopimukset myös rajoittavat tyypillisesti pientuottajan reaalista omistusta rikkomatta silti sopimuksenteon vapauden ideologista periaatetta.

Perheviljelmän erityistä kulttuuria tai tuotannon sisäistä logiikkaa ei siis suojaa mikään universaali ja yksiselitteinen yksityisomistuksen muuri, eikä sitä luonnehdi myöskään egalitaarinen perheviljeltäjä. Siksi maatalouden pientuotannon teoreettinen selittäminen perheviljelmän ideologisen rakennelman avulla on vailla perusteita. Tämä on kuitenkin se näkökulma, josta käsin useimmat kaikkien kolmen tärkeimmän diskurssin edustajat lähestyvät maatalouden pientuotannon ongelmaa. Olen nimittänyt tätä populistista näkökulmaa työssäni sen klassisen muotoilijan mukaan tshajanovilaiseksi.

Tutkimuksessani analysoimani diskurssit käsitteellistävät maatalouden pientuotantoa yleensä kahdesta suunnasta. Vain vähemmistö niiden edustajista tarkastelee sitä pelkästään yleisyhteiskunnallisten lakitendenssien ilmaisuuna, kuten modernisaatioteoreetikkojen rurbanisaationa, marxilaisten proletarisaationa, tai uusweberiläisten formaalin rationaalisuuden kasvuna. Tämän yhdensuuntaisen määräytymistendenssin lisäksi maatalouden pientuotantoon katsotaan useimmiten vaikuttavan maatalouden pientuottajaperheen ja/tai talonpoikaisyhteisöön pohjautuvan (sisäisen) toimeentulologian. Tällainen ulkoisen ja sisäisen paineen yhdistäminen johtaa kaksisuuntaisen määräytymisen teoriaan, joka vasta tekee siitä ruralistis-populistisen. Se, että tällainen kestävä ajattelutapa on vallitseva kaikissa tärkeimmissä maatalouden pientuotantodiskursseissa, ja on säilynyt sellaisena olennaisista teoreettisten muotien muutoksista huolimatta, selittyy edellä selostetulla maatalouden pientuotantodiskurssien kiinnittymisellä osaksi hegemonista metadiskurssia. Silti perheviljelmädiskurssi selittää maareformeja, maatalouden pientuotantoa olennaisesti vakauttavaa maatalouspolitiikkaa, maatalouden opetuksen, tutkimuksen ja neuvontatyön erityisiä organisointimuotoja, maatalouden pientuottajien suurta määrää ja sitä kautta heidän kykyään vaikuttaa myös itse mm. maatalouspolitiikkaan, maatalouden ja teollisuuden keskinäissuhteen muotoutumistapaan eli ylipäättänsä yhteiskunnan materiaaliseen rakenteistumiseen.

Perheviljelämä on ideologinen fiktio, mutta en silti kiistä totaalisesti mm. populistisen agraariteorian oletettaman sisäisen logiikan mahdollisuutta joissa-

kin yksityistapauksissa, en edes sitä, että joidenkin osakulttuurien ideologiat voivat luoda ainakin ajoittaista painetta tällaiseen käyttäytymiseen. Maatalouden pientuottajien on kuitenkin aivan välttämätöntä sopeuttaa taloudellinen toimintansa jollakin tavoin tulojen maksimoimisen ja riskien minimoimisen pohjalle säilyäkseen kilpailukykyisinä yrityksinä. Tämä ei merkitse välttämättä perheen pyrkimystä abstraktin rikkauden kasaamiseksi, vaan kapitalismin tavaramarkkinoiden sanelemaa rakenteellista pakkoa. Silti yhtä hyvin – olosuhteitten sen salliessa – perhesuhteet voidaan patriarkaalisen vallan keinoin alistaa myös abstraktin rikkauden kasaamisen edistämiseksi.

Sillä, että maatalo nojautuu olennaisesti perhetyövoimaan, on tietenkin oma vaikutuksensa kykyyn organisoida tuotantoa, tulojen käyttöön jne. mutta tämä vaikutus ei siis ole tshajanovilaisen populismin olettamalla tavalla yhdensuuntaista. Maatiloilla ei ole myöskään sellaista universaalia kulttuurista tai teknologista estettä, joka automaattisesti suosisi maatiloilla perhetyövoimaa palkkatyön sijasta. Myös populististen teorioiden terävä jako perhe- ja palkkatyön välillä on perusteeton.

Maatalouden pientuotanto kapitalismin ilmentymäsuhteena

Pidän perusteltuna perhevilljelmän ideologisen konstruktion korvaamista maatalouden pikkuporvariston käsitteellä – mutta vain silloin, kun tämän yrityksen uusintaminen perustuu kokonaisuudessaan perhetyöhön maatilalla. Kuitenkin maatalouden pikkuporvaristo on vain yksi kapitalismin maatalouden pientuotannon ilmentymäkategoria. Muita ovat olennaisesti perhetyövoimaan perustuvat, mutta kuitenkin palkkatyöstä lisäarvon puristamiseksi riippuvaiset pienet kapitalistit, maatalousyrityksen ulkopuolelta saatavista palkkatuloista ratkaisevasti riippuvaiset puoliproletaariset maatalousyritykset, ja sekä työvoimamarkkinoitten että maatalouden yritystoiminnan kannalta marginalisoituneet maatilat perheenjäsenineen. Tällaisten ilmentymäkategorioitten rakenteellista sijaintia kapitalismissa luonnehtii niiden yksityisomistukseen perustuva eristyneisyys ja erillisuus. Silti niiden olemassaolo perustuu erityiseen historiallisesti kehittyneeseen työnjakoon ja edellyttää työnjaollisesti muiden tuottajien olemassaoloa. Kaikki – myös marginalisoituneet maatalouden pientuotantoyritykset – ovat näin ollen yleistyneeseen tavaratuotantoon perustuvan yhteiskunnan ilmentymäsuhteita. Jokaisen pientuotannon tyyppin olemassaolokin on jo historiallisesti ehdollinen. Il-

mentymäkategoriana käsitteellistettyyn pientuotantoon ei sisälly myöskään oletuksia käyttöarvotuotannon määrästä, tuotannon pääomavaltaistumisesta, teknologisesta tasosta yms., eikä se myöskään viittaa yrityksen traditionaalisuuteen, sen harjoittajien elämäntapaan, sisäisten suhteitten sukulaisuusluonteeseen tai sen sellaiseen. Ilmentymäsuhteina nämä ovat kuitenkin selitettävissä ainoastaan kapitalismin kategorioina. Maatalouden pikkuporvaristolle on esimerkiksi kehittyneissä kapitalistisissa maissa nykyisin tyypillistä pitkälle koneistunut, pääomavaltainen yritystoiminta. Tällaiset farmit ovat joutuneet kasvattamaan toimintansa mittakaavaa kasaamalla tuottavaa omaisuutta muiden tavarantuottajien kilpailun, vertikaalisen integraation ja fordistisen maatalouspolitiikan paineessa. Vaihtoehtona olisi vähittäinen puoliproletarisoituminen tai marginalisoiduminen. Silti olisi yksinkertaistavaa tarkastella näitä yrityksiä vain abstraktisti keskenäisissä kilpailusuhteissaan. Maatalouden pientuotantoyritykseen toki vaikuttavat myös monet niiden asemaa yhteiskunnan rakenteessa määrittävät muut sosiaaliset entiteetit, kuten paikallisen tuotannonjärjestelmän (kylän) kokonaisuus, maaseudun ja kaupungin välinen erityinen suhde, jopa se asema, jossa erityinen yhteiskuntamuodostuma on suhteessaan muihin yhteiskuntamuodostumiin. Talonpoikainen, perheen työvoimaankaan yksinomaan perustuva pientuotanto ei näin ollen ole jokin ei-kapitalistinen tai esikapitalistinen, vaan täysiverinen kapitalistisen talouden entiteetti, jonka dynamiikka on lopulta selitettävissä vain kapitalismin olennaisilla suhteilla.

Yhteiskunnallisen työnjaon monimutkaisesti rakenteistuneen kokonaisuuden liikkeessä maatalouden pientuotanto tai sen erityiset osat differentioituvat, häviävät ja syntyvät uudelleen ilman, että kapitalismi olisi mitenkään sen esteenä. Marxin virheellinen ennustus talonpoikaiston tuhoutumisesta perustui maatalouden pikkuporvariston historiallisesti erityisten ehtojen väärään empiiriseen arviointiin, eikä suinkaan teleologiseen teoriaan, joka toteutuu luonnonlain kaltaisena väistämättömänä prosessina. Marx päinvastoin argumentoi tuotannossaan aivan eksplisiittisesti, että pientä tavarantuotantoa kapitalismissa samaan aikaan sekä hävitetään että luodaan uudelleen. Tältä osin ei Marxin jälkeen ole tapahtunut mitään sellaista, joka antaisi aiheen korjata tätä kantaa. Pientuotannon kulloisenkin tuhoutumisen, synnyn ja kehityksen syyt riippuvat erityisistä historiallisista ehdoista, ja ovat tästä syystä selvitettävissäkin vain näiden ehtojen empiirisen tutkimuksen keinoin.

Summary

The structure and purpose of the treatise

The persistent survival of agricultural petty production and the evaluation of its theoretical character have posed a problem to rural sociology and other social scientific disciplines studying agriculture. Along with many other theories, modernization theory, structuralistic Marxism and neo-Weberian subjectivism, which constitute the three most influential contemporary approaches to agricultural petty production, have failed in their attempts to provide an adequate conceptualization of the phenomenon. This is, of course, only one indication of the more general problems of these approaches, but it is in the study of agricultural petty production that they have been driven into an acute crisis. The ubiquity of petty production, the versatility of its forms, and even the dynamics of an individual farm have not been adequately covered by these theories.

My thesis is that this theoretical crisis has its roots in a characteristic shared by all the three approaches, which is their ontological and epistemological dualism. I further attempt to demonstrate that this crisis can be overcome by means of what I call a dialectical interpretation of Marx. However, the key to this realistic theory-construction is to be found not in dualism, but in materialistically grounded philosophical monism. This strategy determines the general structure of my treatise as well as the method by which I analyze both the discursive currents and the individual theories within the agricultural petty production discourse.

The analysis of the fundamental weaknesses of the approaches in question does not, of course, entail a once-for-all refutation of everything which has been said in these theories or disclosed by their empirical applications. Such simplistic philosophical reductionism of sociological theories and empirical investigations is not my understanding of the relationship between philosophy and sociology. This becomes evident as soon as I start to develop an alternative, monistically grounded Marxist approach. At that stage I utilize the theoretical and empirical work of the approaches under consideration with-

out, however, subscribing to the weaknesses rooted in their untenable theoretical premises.

The argumentative structure of the treatise is as follows. In the first chapter I delineate the overall structure of the treatise and formulate the most important hypotheses. In the second chapter, then, I critically analyze the general sociological argument of three examples of a dualistic approach: Parsons' modernization theory, a neo-Weberian approach, and the Althusserian (structural Marxist) conceptualization of society. In connection with this, I develop a conceptual apparatus stemming from general social-philosophical considerations. I then use this apparatus in an analysis and categorization of variants of agricultural petty production discourse and their corresponding types of theory. At the same time I formulate the general sociological basis for my alternative theory of agricultural petty production, to be specified in the following chapters.

The social-philosophical framework of my treatise implies a considerable degree of involvement in the problems of general sociology. For this reason, in the formulation my argument I have found it fully appropriate to refer to the work of theoreticians (eg. Bourdieu and Giddens) who have played a minor role in the agricultural petty production discourse itself. Thus, my general formulations pertain to, and are fully applicable in, general sociological theory.

My general sociological starting point consists in a set of social-philosophical distinctions and their sociological application. First, it is necessary to distinguish between the material and the ideal as two moments of objectivity which presuppose each other in social praxis. In the analysis of the ideal form, the general form of society must be understood as a hegemonistic metadiscourse. In addition, an adequate conceptualization requires that a distinction is made between the subjective and the objective, because only by so doing can an acting subject be posited. On the basis of these distinctions, I develop my own conceptualization as an interpretation of Marx's materialism. Towards the end of the chapter I use the findings of various theoretical and empirical applications of agricultural petty production theories to formulate a substantive thesis of the family farm as an ideological fiction. Basing on the social-philosophical considerations developed in this chapter, I systematically criticize two variants of petty production discourse, known as mechanical materialism and cultural structuralism. At the end of the chapter I condense the above mentioned considerations into a schematic representation which enables me to compare and contrast my own approach with specific types of agri-

cultural petty production discourse. Thus, mechanical materialism (especially ecological materialism and empirically oriented rural sociology) is characterized by a straightforward reduction of the ideal in general to the material conditions of its existence, whereas cultural structuralism is vitiated by a severing of the ideological objectivity of small farming culture from its material underpinnings. Apart from the lack of a dialectic between the material and the ideal, they (together with structural Marxism) share an inability to conceptualize subjective, creative processes, which again tends to make these theories ahistorical. In the neo-Weberian approach, on the other hand, the subjective processes are overemphasized; in the agricultural economics, the naturalistic presupposition of *homo economicus* and the subjectivistically grounded family logic are combined in accordance with the Chayanovian petty production theory, and so on. I return to Marxist structuralism, and in particular to its Chayanovian variant at a later stage.

In the third chapter, I analyze the most central petty production approaches and describe the general principles of a theoretical strategy which I call dialectical Marxism, a term which refers to its capability of integrating induction and deduction into a dialectical whole. In the fourth chapter, then, I apply this alternative approach to a number of concrete problems of the petty production discourse, such as the definition of agricultural petty production, the theoretical categorization of small farmers on the basis of the specific nature of their reproductive dynamics, class analysis, patriarchy as the internal system of small farm relationships, and the analysis of the state *vis-à-vis* agricultural petty production.

The philosophical dualism of the central petty production approaches

As argued earlier, the three most influential post-World War II approaches share a dualistic epistemology. In the case of modernization theory, this may be attributable to the fact that the epistemological dependence on sense perception and a nominalistic conceptualization of reality does not allow for the establishment of constant features of the object of knowledge, or its description as a totality. As it is obviously impossible to get along without law concepts, one ends up constructing an ontology characterized by "mystical realism". This kind of theory is confused with ideal types, "pure" instruments of knowledge. The empirical research, on the other hand, is oriented to type method on the methodological basis described above. In regard to the selec-

tion and interpretation of facts, ideal types, being based on particular theoretical ideas, are destined to remain external instruments of knowledge.

Neo-Weberians build their ideal types on the historical intentions embedded in social-psychological processes of interaction. The instrument of knowledge thus constructed is then used in a manner analogous to that employed by empirists. Although the method may, owing to its specific mode of construction, be sensitive to particular social processes, its representation of society as a totality remains as external and arbitrary as that put forward by empirists.

The structural Marxist tradition is generally characterized by a formalism resulting from the epistemological premises of its theoretical strategy. The instrument of knowledge is derived from the economy, which is equated with the mode of production (Althusserian Marxism), or directly from commodity production as an internal, deductively conceptualized perspective to the social formation (capital logical Marxism). Understood in this manner, the economy is assumed to manifest itself on the empirical surface in the form of particular ideologies and ultimately as economically determined institutional elements of the superstructure. This kind of essentialism leads either to expressionism or toward empirism. During empirical investigation, many researchers (in a manner analogous to that of empirists and neo-Weberians) simply compare their essentialistically constructed instrument of knowledge with the empirical surface, whereas others interpret this surface in teleological terms, as a phenomenal manifestation of an essence only partially revealed by the empirical world. In practice these two tendencies often overlap. Because of its essentialism, the theory of structural Marxism is commonly applied in a manner analogous to type method. For this reason structural Marxism resembles the traditional Marxism dogmatized by the Second and the Third International, that is, the very theoretical perspective it has criticized for a view of social development as similar to natural process.

The principal problem of the epistemological dualism underlying the type method may be summed up by saying that the same discourse which constitutes the reality of the real object, is *also* seen as containing the criteria for the truth value of knowledge. It should, of course, be obvious that an element which constitutes reality *cannot* be used as a criterium for the objectivity of the same reality.

A monistic alternative

A monistic alternative is rooted in the fact that social life can only take place within those ideological forms which mediate the subjective action of the members of society ("ideology" understood simply as referring to cognitive processes in general). This monistic unity is dialectical in character. The same social consciousness that on the one hand constitutes the basis of everyday material praxis does not - with its mystifications and inverted thought forms - reflect the attributes of the real object in a fully adequate manner, on the other. However, it is significant that this more or less imperfect consciousness is subject to constant testing and revision by the material moment of social praxis, which serves as the foundation of the validity of at least some of its elements. Furthermore, the inadequacy and falsity of the ideological contents becomes evident in changing action situations, and particularly when the overall horizon of activity undergoes a change. Thus, it is the material praxis itself which is independent of the instrument of knowledge and which ultimately breaks away from the tautological sphere of the type method. The material praxis of life forces consciousness towards more varied and adequate definitions of the real object. Consequently, a monistic strategy presupposes that the investigator distinguishes between the objective moments of the material in general and the ideal in general. The criticism of the inadequate elements of action is rooted in the demonstration of its ultimate validity in the everyday material praxis. The prevailing ideal image is ongoingly corrected and revised, especially by experiences which cannot be subsumed under its existing categories (compare theoretical anomalies), and this provides the criticism with the requisite empirical foundation. The aim of the criticism based on empirical knowledge is to disclose the essential relation underlying the immediate sensory experience, which constitutes an internal characteristic of the research object and determines its phenomenal relations together with the ideologies which mediate these relations. In this manner the theory which functions as the starting point of conscious reflection does not remain an external instrument of knowledge *vis-à-vis* the research object, but is gradually translated into an adequate linguistic representation of it.

Through criticism, all categories to be formulated in deductive terms are explained as the history of the research object by means of gradually ascending from essential relations back to phenomenal relations and to the ideologies mediating the changes in their forms. Even though the formulation apparently has the deductive form of an *a priori* construct, the categories presented

in this connection have actually been abstracted from the empirical-historical reality. That is, the form of presentation as an instance of ascending from abstract to concrete is merely an expression of the same hierarchy of possibilities of social development that was originally discovered by means of empirical investigations as an instance of ascending from concrete to abstract.

This kind of dialectical unity of induction and deduction in Marx's theoretical strategy and his method of presentation constitutes thus a realistic (in philosophical terms) alternative to the straightforward inductionism of the empiricists as well as to the economism and functionalism of the structuralists. From the essential relations, as a set of internal relations between their phenomenal forms, one can, however, only deduce the principles or limits of their dynamics as the source of the possibility of the phenomenal forms. The idea that the surface of social formation expresses an essential relation of the totality only implies that this phenomenon may be explained by recourse to the essential category in question. Not even the most fetishistic features of the societal totality under investigation can be brushed aside as false consciousness, as they are now explained as the modes of being of the research object, in other words, as its existential attributes. At the conclusion of the investigation, the essential relations are substantiated in the course of a genuinely historical analysis of real living individuals. This analysis then presents them in a fully explained and demystified form. As concepts derived from a realistic conceptualization of society, essential relations and phenomenal relations thus describe the necessary connections between the often illusory surface and the internal core of the societal totality. The essential relations refer to the internal essence of the structuring of society, whereas phenomenal relations point towards those material forms of action in which the essence is both mediated as sensory-material relations and is itself ideologically understood.

This explanatory strategy, however, requires the inclusion of a real subject in the process which mediates the transformation of the material into the ideal, and vice versa. Therefore, the transindividual objectivity of the ideal, as against the material, should not be confused with individuals' subjective ideas (even though individuals sustain this objectivity in their interaction as members of society). A more adequate apprehension of the object of analysis also requires reflection on the part of the individual, and this reflection may be transformed into large-scale social awareness only in the process of social interaction.

The ideological content of the ideal is always discursive in character, and types of discourse, as forms of metadiscourse tied together by their overlap-

ping meaning systems, may be structured in different ways. The optionality of the varieties of discourse provides subjective choice with objective ideological channels. Only insofar as an ideology confronts the individual as an opaque and external force, going beyond his reflective faculties, does he lack the subjective elements of creativity and choice. Thus, the ideological content of the societal form is not given. It is, on the contrary, constantly reconstructed in the course of social interaction. As the objectives and interests of the members of society are often mutually contradictory, the ideal in general always includes a hegemonistic aspect, which as a metadiscourse expresses a content related to the essential interests of a class or a group. It is necessary to analyze social life within these limits as an historically open process which includes people's intentions and their capabilities of influencing each other in a hegemonistic struggle.

The ideological fiction of family farm

Property and family constitute two nodal points through which the family farm discourse has been incorporated into the ideological and hegemonistic formation in different countries, regardless of the considerable differences between their hegemonistic formations. Both concepts include untenable assumptions which are used to explain a specific mode of living, the egalitarian nature of the peasant culture, a specific production logic as an inherent characteristic of the family farm, and so on.

The nuclear family makes up the principal institutional basis of biological reproduction in capitalism. The combination of family and property in the small farm's organization of labour brings to the forefront relations which cannot be directly ascribed to wage work. However, the linguistic integration of the meanings of family and property into the ideological construct of "family farm" represents only one discursive alternative, its historical roots and broader discursive connections varying from country to country.

The ownership of farms is structured by patriarchal relations. Patriarchy does not, of course, constitute an egalitarian relation between the members of the family, but is characterized by the adult male's dominance of other family members. However, in its concrete forms it derives part of its content from those wider discursive structures to which it is anchored. Sometimes these wider discursive structures enable the small farms to utilize the work force of the family members in a highly flexible manner, but the opportunities created

by patriarchy are also dependent on historical circumstances. Property as such results only in a formally egalitarian partnership relationship in commodity exchange. For example, the terms of a production agreement may, in a relationship of vertical integration, result in a radical curtailment of the petty producer's effective ownership, without violating the general principle of formal equality.

All in all, the specific culture of the family farm and the internal logic of its production are not protected by a universal, homogeneous canopy of private ownership; nor are they characterized by an egalitarian family culture. Thus, approaching the theoretical problem of agricultural petty production from the ideological construct of the family farm is totally untenable. Alas, this is the position adopted by most of the theorists within the three approaches under consideration. In my treatise I call this populist viewpoint Chayanovian, after its classical promulgator.

The approaches analyzed in the treatise conceptualize agricultural petty production at two levels. Only a minority of their representatives sees it merely as an expression of general societal law tendencies, such as rurbanization (modernization theorists), proletarianization and industrialization (Marxists), or the advance of formal rationality (neo-Weberians). In addition to this unilinear determination, an inherent subsistence logic of the petty producer family and/or peasant community is postulated. This combination of external and internal controls leads to a theory of dual determination, and it is this that makes the approach ruralistic and populist. The fact that this untenable conceptual strategy prevails in all of the most important approaches, despite considerable changes in theoretical trends, may be explained by the petty production approaches' attachment to a hegemonistic metadiscourse. However, the family farm discourse does contribute to the overall explanation of important aspects of the society's material mode of structuring: agrarian reforms, the favourable petty production policy pursued by the state, the specific organizational forms of agricultural training, research and consultation, the large number of agricultural petty producers, and their consequent opportunities of influencing the agricultural policy, the relationship between agriculture and industry, and so on.

I do not deny the existence, in particular circumstances, of the internal logic posited by the populist agrarian theory, nor deny the possibility that the ideologies of particular subcultures may occasionally create pressures toward behaviour which accords with such logic. This does not change the fact that family farms *are* forced to orient their economic activity towards maximizing

profit and minimizing risks in order to retain their competitive power. This, however, does not mean that the activity of the family should be understood as some sort of attempt to accumulate abstract wealth. It is the question of a structural necessity sustained by the capitalistic commodity market, although family relationships may - in principle and under favourable conditions - be used as a means of amassing abstract wealth.

The reliance of the farm on family labour affects, of course, the organization of production, the expenditure of income, and so on, but this influence is not unilinear in the manner assumed by Chayanovian populism. Furthermore, no cultural or universal element automatically favours family labour at the expense of wage work. Finally, the populists' sharp distinction between family labour and paid labour is unfounded. The institutionalized material forms of agricultural petty production and the concomitant ideological forms of discourse, as forms of consciousness, give expression to the internal dynamics of the societal totality.

Agricultural petty production as a phenomenal relation of capitalism

It seems reasonable to replace the ideological construction of family farm with the concept of agricultural petty bourgeoisie - but only when the reproduction of the agricultural enterprise is exclusively based on family work in the farm. Thus defined, the agricultural petty bourgeoisie is only one phenomenal category of agricultural petty production. Others include those farms which are essentially dependent on family labour but which take recourse to wage work to squeeze out the surplus value; the semi-proletarian farms which are strategically dependent on wage work outside the farm; and the marginalized farms, both in terms of labour market and agricultural work. The structural location of these kind of phenomenal categories in a capitalistic society is characterized by their atomistic and segregated nature, stemming from private ownership. Their existence presupposes a specific historically developed division of labour and is thus dependent on the availability of other producers. The interdependence between such petty production units and the families that own them is mediated indirectly through the commodity and labour force market. Thus, also the marginalized petty producers may be seen as phenomenal relations of a society based on generalized commodity production. The very existence of a type of petty production depends on the vicissitudes of history. Conceptualized in this manner, agricultural petty production

is not based on assumptions about use value orientation, an increasingly capital-intensive nature of production, its technological level, and so on. No assumptions are made about the traditionality of the farm, the life style of petty producers, or the kinship-related character of their mutual relations. As a phenomenal relation, however, agricultural petty bourgeoisie may be explained only as a capitalistic category. In developed capitalistic countries, for instance, agricultural petty bourgeoisie is typically engaged in highly mechanized, capital-intensive production. This has to do with the fact that farms have been forced to intensify and expand production under the pressure from other commodity producers, vertical integration and fordistic agricultural policy. The alternative would have been semi-proletarianization or marginalization. Of course, a large number of social formations affect an agricultural enterprise: the totality of the local production system (a village), the relation between the city and the countryside, and even the relationship between the total societal formation and other societies. In any case, agricultural petty production is not a non-capitalistic or precapitalistic totality; on the contrary, it is a full-fledged component of the capitalist economy, as its dynamics can only be explained through the essential relations of capitalism.

In the complex phenomenon of the societal division of labour, agricultural petty production and its particular sectors are undergoing a continuous process of differentiation, disappearance and rebirth. Capitalism can accommodate all of this development. Marx's prediction that the peasantry would gradually wither away resulted from an erroneous empirical evaluation of the historical prerequisites of agricultural petty bourgeois production, not from any teleology in his theory. In other words, Marx did not envision the withering away of the agricultural petty bourgeoisie as a necessary, irreversible and law-like process. On the contrary, he explicitly argued that in capitalism, petty production is being eroded and recreated at the same time. Since Marx, nothing has occurred that would necessitate the revision of this standpoint. The reasons behind the erosion, recreation and development of petty production can be discovered only by means of empirical investigation.

Kirjallisuus

- Aguilar Jr., Filomeno V. 1989. The Philippine Peasants as Capitalist: Beyond the Categories of Ideal-Typical Capitalism. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 17, No 1.
- Alam, Javeed. Peasantry. 1983. Politics and Historiography: Critique of New Trend in Relation to Marxism. *Social Scientist*. Vol. 11, No 117.
- Alanen, Ilkka. 1979. Maaseudun ja kaupungin ristiriita maaseutusosiologian teoreettis-metodologisen perustana. Tampereen yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia. No 36.
- Alanen, Ilkka. 1980a. Maatalouden tuotantoehdot ja maaseudun kehitys. *Tiede ja edistys*. Vol. 5, No 2.
- Alanen, Ilkka. 1980b. Pienten talonpoikaistalouksien luonnehdinta, talonpoikaiset ajatusmuodot ja maatalouden siirtyminen konetuotantoon. Teoksessa S. Siirilä, L. Hautamäki, S. Rouhinen & E. Tervämäki (toim.), *Kylät ja kaupunginosat*. Tampere: Finnpublishers.
- Alanen, Ilkka. 1985a. Talonpoikaiskysymys ja agrariteoria (I). *Yhteiskuntasuunnittelu*. Vuosikerta 23, No 1.
- Alanen, Ilkka. 1985b. Talonpoikaiskysymys ja agrariteoria (II). *Yhteiskuntasuunnittelu*. Vuosikerta 23, No 2.
- Alanen, Ilkka. 1985c. Riippuvuus- ja artikulaatioteoriat. Teoksessa L. Granberg, T. Kortteinen & K. Laaksonen (toim.), *Alkoholi maatalouden jatkojalosteena. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos. Raportteja ja artikkeleita*, No 49.
- Alanen, Ilkka. 1988a. The Development of the Agricultural Science and Technology as an Explanation of the Continuity of the Peasant Type of Production. 7th World Congress for Rural Sociology. Bologna 24.-30.6. Moniste.
- Alanen, Ilkka. 1988b. Marx ja maatalouden tuotantotapa sui generis. Teoksessa I. Alanen, J. Kärkkäinen ja P. Luoma (toim.), *Ajan aallot ja mainingit*. Oulun yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia. No 14.
- Alanen, Ilkka. 1991. Finland as a Peasant State and Agrarian Reforms: the Peasant Influence on Finnish State Building. The XVth World Congress of the International Political Science Association. Buenos Aires 21-25. 7. Moniste.
- Alapuro, Risto. 1980. Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa Tapani Valkonen ym. (toim.), *Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana*. Helsinki: WSOY.

- Alapuro, Risto. 1988. *State and Revolution in Finland*. Berkeley: University of California Press.
- Alapuro, Risto & Henrik Stenius. 1989. *Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa R. Alapuro, I. Liikanen, K. Smeds ja H. Stenius (toim.), Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Alavi, Hamza. 1973. *Peasant Classes and Primordial Loyalties*. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 1, No 1.
- Alavi, Hamza. 1987. *Peasantry and Capitalism. A Marxist Discourse*. Teoksessa Teodor Shanin (toim.), *Peasants and Peasant Societies. Selected Readings*. Oxford: Basil Blackwell.
- Allardt, Erik. 1983. *Sosiologia I*. Porvoo: WSOY.
- Allardt, Erik & Yrjö Littunen. 1964. *Sosiologia*. Porvoo: WSOY.
- Allen, Robert C. 1990. *Agrarian Fundamentalism and English Agricultural Development*. Teoksessa E. Aerts, M. Aymard, J. Kahk, G. Postel-Vinay & R. Sutch (toim.), *Structures and Dynamics of Agricultural Exploitations: Ownership, Occupation, Investment, Credit, Markets*. Session B-2. Leuven: Leuven University Press.
- Althusser, Louis. 1984. *Ideologiset valtiokoneistot*. Suomentanut Leevi Lehto. Jyväskylä: Kansankulttuuri ja Vastapaino.
- Anderson, W., H. Locke & Frank W. Thomson. 1988. *Neoclassical Marxism. Science and Society*. Vol. 52, No 2.
- Anderson, Perry. 1980. *Arguments Within English Marxism*. London: Verso.
- Anderson, Perry. 1983. *In the Tracks of Historical Materialism*. London: Verso.
- Amin, Samir. 1974. *Accumulation on a World Scale. A Critique of the Theory of Underdevelopment*. Sussex: Harvester Press.
- Amin, Samir. 1976. *Unequal Development. An Essay on the Formations of Peripheral Capitalism*. Sussex: Harvester Press.
- Amin, Samir. 1977a. *Imperialism and Unequal Development*. Essays by Samir Amin. Sussex: Harvester Press.
- Amin, Samir. 1977b. *Imperialism and Unequal Development*. Sussex: Harvester Press.
- Appelbaum, Richard. 1979. *Born-Again Functionalism? A Reconsideration of Althusser's Structuralism*. *Insurgent Sociologist*. Vol. IX, No 1.
- Arnold, David. 1984. *Gramsci and Peasant Subalternity in India*. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 11, No 4.
- Aronowitz, Stanley. 1981. *A Metatheoretical Critique of Immanuel Wallerstein's The Modern World System*. *Theory and Society*. Vol. 10, ss. 503-520.
- Bakker, Hans. 1981. *Bringing Weber Back In: Rural Values, Social Class & Rural Sociology*. *The Rural Sociologist*. Vol. 1, No 4.
- Banaji, Jairus. 1976. *Chayanov, Kautsky, Lenin: Consideration Towards A Synthesis*. *Economic and Political Weekly*. Vol XI, No 2.

- Banaji, Jairus. 1977a. Modes of Production in a Materialistic Conception of History. *Capital and Class*. Autumn, No 3.
- Banaji, Jairus. 1977b. Capitalist Domination and the Small Peasantry: Deccan Districts in the Late Nineteenth Century. *Economic and Political Weekly*. Vol. XII, Nos 33 and 34.
- Banaji, Jairus. 1990. Illusions about the Peasantry: Karl Kautsky and the Agrarian Question. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 17, No 2.
- Barbalet, I. M. 1983. *Marx's Construction of Social Theory*. London: Routledge and Kegan.
- Baumgärtner, Ulf. 1979. Zur Diskussion der Agrarfrage in Frankreich. Teoksessa O. Poppinga (toim.), *Production und Lebensverhältnisse auf dem Land*. Leviathan. Sonderheft 2/1979.
- Berger, John. 1987. *The Vision of Peasant*. Teoksessa Teodor Shanin (toim.), *Peasants and Peasant Societies. Selected Readings*. Oxford: Basil Blackwell.
- Bergmann, Theodor. 1990. Socioeconomic Situation and Perspectives of the Individual Peasant. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXX, No 1.
- Bernal, J. D. 1969. *Science in History*. Vol. 3. *The Natural Sciences of Our Time*. Middlesex: C. A. Watts and Pelican Books.
- Bernier, Bernard. 1976. The Penetration of Capitalism in Quebec Agriculture. *Canadian Review of Sociology and Anthropology*. Vol. 13, No 4.
- Bernstein, Henry. 1976. Underdevelopment and the Law of Value: a Critique of Kay. *Review of African Political Economy*. No 6, ss. 51-64.
- Bernstein, Henry. 1977. Notes on Capital and Peasantry. *Review of African Political Economy*. No 10, ss. 60-73.
- Bernstein, Henry. 1979. African Peasantries. A Theoretical Framework. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 6, No 4.
- Bernstein, Henry. 1981. Notes on State and Peasantry: the Tanzanian Case. *Review of African Political Economy*. No 21, ss. 44-62.
- Bernstein, Henry. 1986a. Is There a Concept of Petty Commodity Production Generic to the Capitalism?. Paper Presented to Thirteenth European Congress for Rural Sociology. Braga, 1.-4.4. Moniste.
- Bernstein, Henry. 1986b. Capitalism and Petty Commodity Production. *Social Analysis*. December, No 20.
- Bernstein, Henry. 1987a. Capitalism and Petty Commodity Production. *Journal of Social Studies*. Vol. 36, ss. 19-60.
- Bernstein, Henry. 1987b. Of Virtuous Peasants? Teoksessa Teodor Shanin (toim.), *Peasants and Peasant Societies. Selected Readings*. Oxford: Basil Blackwell.
- Bernstein, Henry. 1988. Capitalism and Petty-Bourgeois Production: Class Relation and Division of Labour. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 15, No 2.
- Bernstein, Henry. 1990. Agricultural 'Modernization' and the Era of Structural

- Adjustment: Observations on Sub-Saharan Africa. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 18, No 1.
- Bernstein, Henry & Bonnie K. Campbell. 1985. Introduction. Teoksessa H. Bernstein & B. K. Campbell (toim.), *Contradictions of Accumulation in Africa*. Beverly Hills: Sage.
- Bettelheim, Charles. 1972. Theoretical Comments by Charles Bettelheim ja Preface to the French Edition by Charles Bettelheim. Teoksessa Arghiri Emmanuel, *Unequal Exchange. A Study of Imperialism of Trade*. New York: Monthly Review.
- Bettelheim, Charles. 1976. *Class Struggles in the USSR. First Period: 1917-1923*. New York: Monthly Review.
- Bodenstedt, A. Andreas. 1990. Rural Culture - A New Concept. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXX, No 1.
- Bohler, Karl Friedrich & Bruno Hildenbrand. 1990. Farm Families Between Tradition and Modernity. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXX, No 1.
- Bonanno, Alessandro. 1987. *Small Farms. Persistence with Legitimation*. Boulder: Westview Press.
- Bourdieu, Pierre. 1974. *Zur Soziologie der symbolischen Formen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Bourdieu, Pierre. 1976. Marriage Strategies as Strategies of Social Reproduction. Teoksessa R. Foster & O. Ranum (toim.), *Family and Society. Selections from the Annales*. Baltimore/Maryland: The Johns Hopkins University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1977. *Outline of a Theory of Praxis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1983. *Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital*. Teoksessa Reinhard Kreckel (toim.), *Soziale Ungleichheiten. Soziale Welt. Sonderband 2*.
- Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bouquet, Mary & Henk de Haan. 1979. Kinship as an Analytical Category in Rural Sociology: An Introduction. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXVII, No 4.
- Brass, Tom. 1983a. Agrarian Reform and Class Struggle for Labour-Power: A Peruvian Case Study. *Journal of Development Studies*. Vol. 19, No 3.
- Brass, Tom. 1983b. Of Human Bondage: Campesinos, Coffee and Capitalism on the Peruvian Frontier. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 11, No 1.
- Brass, Tom. 1986a. The Elementary Strictures of Kinship: Unfree Relations and the Production of Commodities. *Social Analysis*. December, No 20.
- Brass, Tom. 1986b. Unfree Labour and Capitalist Restructuring in the Agrarian Sector: Peru and India. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 14, No 1.
- Brass, Tom. 1990. Peasant Essentialism and the Agrarian Question in the Colombian Andes. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 17, No 3.

- Brenner, Robert. 1976. Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial Europe. *Past & Present*. No 70, ss. 30-75.
- Brenner, Robert. 1977. The Origins of Capitalist Development: a Critique of Neo-Smithian Marxism. *New Left Review*. No 104, ss. 25-92.
- Brenner, Robert. 1982. The Agrarian Roots of European Capitalism. *Past & Present*. No 97, ss. 16-113.
- Brenner, Robert. 1986. The Social Basis of Economic Development. Teoksessa John Roemer (toim.), *Analytical Marxism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brewster, John M. 1950. The Machine Process in Agriculture and Industry. *American Journal of Agricultural Economics*. Vol. 32, No 1.
- Brooks, Frances J. 1987. Conflicts between Commercial Farmers and Exurbanites: Trespass at the Urban Fringe. Teoksessa M. Chibnic (toim.), *Farm Work and Fieldwork*. American Agriculture in Anthropological Perspective. Ithaca: Cornell University Press.
- Burris, Val. 1979. Introduction. The Structuralist Influence in Marxist Theory and Research. *Insurgent Sociologist*. Vol. IX, No 1.
- Burris, Val. 1981. Marxism and Structuralism. *Current Perspectives in Social Theory*. Vol. 2, ss. 57-86.
- Busch, Lawrence. 1984. Science, Technology, Agriculture and Everyday Life. Teoksessa H. K. Schwarzweller (toim.), *Research in Rural Sociology and Development*. London: Jai Press.
- Busch, L., A. Bonanno & W. Lacy. 1989. Science, Technology and the Restructuring of Agriculture. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXIX, No 2.
- Buttel, Frederick H. 1980a. Agriculture, Environment, and Social Change: Some Emergent Issues. Teoksessa F. H. Buttel & H. Newby (toim.), *The Rural Sociology of the Advanced Societies*. Montclair: Allanheld, Osmon & Co.
- Buttel, Frederick H. 1980b. Agricultural Structure and Rural Ecology: Towards a Political Economy of Rural Development. *Sociologia Ruralis*. Vol. XX, No 1/2.
- Buttel, Frederick H. 1982. The Political Economy of Agriculture in Advanced Industrial Societies: Some Observations on Theory and Method. *Current Perspectives in Social Theory*. Vol. 3, ss. 27-56.
- Buttel, Frederick H. 1983. Beyond the Family Farm. Teoksessa G. F. Summers (toim.), *Technology and Rural Change*. Boulder: Westview Press.
- Buttel, Frederick H. 1989a. The Sociology of Agriculture. *Current Conceptual Status*. *Rural Sociologist*. Vol. 9, Spring, ss. 16-26.
- Buttel, Frederick H. 1989b. The U.S. Farm Crisis and the Restructuring of American Agriculture: Domestic and International Dimensions. Teoksessa D. Goodman & M. Redclift (toim.), *The International Farm Crisis*. Houndmills: Macmillan Press.

- Buttel, F. H., T. Cowan, M. Kenney & J. Kloppenburg, Jr. 1984. *Biotechnology in Agriculture: The Political Economy of Agribusiness Reorganization and Industry-University Relationships*. Teoksessa H. K. Schwarzweller (toim.), *Research in Rural Sociology and Development*. London: Jai Press.
- Buttel, Frederick H. & Philip McMichael. 1988. *Sociology and Rural History: Summary and Critique*. *Social Science History*. Vol. 12, No 2.
- Byres, T. J. 1986. *The Agrarian Question, Forms of Capitalist Agrarian Transition and the State: An Essay With Reference to Asia*. Vol. 14, No 1.
- Cahnman, Werner J. & Rudolf Heberle. 1971. Introduction. Teoksessa Werner J. Cahnman & Rudolf Heberle (toim.), *Ferdinand Tönnies. On Sociology: Pure, Applied, and Empirical. Selected Writings*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Cahnman, Werner J. 1973a. *Tönnies and Weber*. Teoksessa W. J. Cahnman (toim.), *Ferdinand Tönnies. A New Evaluation. Essays and Documents*. Leiden: E. J. Brill.
- Cahnman, Werner J. 1973b. *A Research Note on Phenomenology and Symbolic Interactionism*. Teoksessa W. J. Cahnman (toim.), *Ferdinand Tönnies. A New Evaluation. Essays and Documents*. Leiden: E. J. Brill.
- Callinicos, Alex. 1985. *Anthony Giddens: A Contemporary Critique*. *Theory and Society*. Vol. 14, No 2.
- Carroll, Edward V. & Sonya Salamon. 1988. *Share and Share Alike: Inheritance Patterns in Two Illinois Farm Communities*. *Journal of Family History*. Vol. 13, No 2.
- Chayanov, A. V. 1966. *On the Theory of Peasant Economy*. Daniel Thorner, Basile Kerbley & R. E. F. Smith (toim.), *Homewood/Ill.: Richard D. Irwin*.
- Chevalier, Jacques M. 1982. *Civilization and the Stolen Gift: Capital, Kin, and Cult in Eastern Peru*. Toronto: University of Toronto Press.
- Chevalier, Jacques M. 1983. *There is Nothing Simple about Simple Commodity Production*. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 12, No 1.
- Chiot, Daniel. 1981. *Changing Fashions in the Study of the Social Causes of Economic and Political Change*. Teoksessa James F. Short, Jr. (toim.), *The State of Sociology, Problems and Prospect*. Beverly Hills: Sage.
- Clapp, Roger A. J. 1988. *Representing Reciprocity, Reproducing Domination: Ideology and Labour Process in Latin America Contract Farming*. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 16, No 1.
- Clarce, Simon. 1982. *Marx, Marginalism and Modern Sociology. From Adam Smith to Max Weber*. London: Macmillan Press.
- Collier, Andrew. 1988. *Retrieving Structural Marxism*. *Economy and Society*. Vol. 17, No 4.
- Cook, Scott. 1977. *Beyond Formen: Toward a Revised Marxist Theory of Pre-*

- capitalist Formations and the Transition to Capitalism. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 4, No 4.
- Cook, Scott. 1984a. Peasant Economy, Rural Industry and Capitalist Development in the Oaxaca Valley. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 12, No 1.
- Cook, Scott. 1984b. Rural Industry, Social Differentiation, and the Contradictions of Provincial Mexican Capitalism. *Latin American Perspectives*. Vol. 11, No 4.
- Cook, Scott. 1985. Review of E. P. Durrenberger (toim.), Chayanov, Peasants, and Economic Anthropology. *American Ethnologist*. Vol. 12, No 1.
- Cook, Scott & Leigh Binford. 1986. Petty Commodity Production, Capital Accumulation, and Peasant Differentiation: Lenin vs. Chayanov in Rural Mexico. *Review of Radical Political Economics*. Vol. 18, ss. 1-31.
- Cooper, J. P. 1978. In Search of Agrarian Capitalism. *Past & Present*. No 80, ss. 20-65.
- Corrigan, Philip. 1977. Feudal Relics or Capitalist Monuments? Notes on the Sociology of Unfree Labour. *Sociology*. Vol. 11, No 5.
- Corrigan, Philip & Derek Sayer. 1985. *The Great Arch: English State Formation as Cultural Revolution*. Oxford: Blackwell.
- Cox G., P. Lowe & M. Winter. 1989. *The Farm Crisis in Britain*. Teoksessa D. Goodman & M. Redclift (toim.), *The International Farm Crisis*. Houndmills: Macmillan Press.
- Cox, Terry. 1979. Awkward Class or Awkward Classes? Class Relations in the Russian Peasantry before Collectivisation. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 7, No 1.
- Cox, Terry. 1983. *Unequality and Class in Research on Peasant Societies*. *Rural Sociology*. Vol. XXIII, Nos 3-4.
- Cox, Terry. 1984. *Class Analysis of the Russian Peasantry: The Research of Kritsman and His School*. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 11, No 2.
- Croot, Patricia & David Parker. 1978. *Agrarian Class Structure and Economic Development*. *Past & Present*. No 78, ss. 37-47.
- David, Eduard. 1903. *Sozialismus und Landwirtschaft*. Berlin: Verlag der Sozialistischen Monatshefte.
- David, Eduard. 1922. *Sozialismus und Landwirtschaft. Der Zweite umgearbeitete und vervollständigte Auflage*. Leipzig: von Quelle und Meyer.
- David, Eduard. 1984a. *Economic Differences Between Agriculture and Industry*. Teoksessa Athar Hussain & Keith Tribe (toim.), *Path of Development in Agriculture. Readings from German Social Democracy, 1891-99*. London: Macmillan.
- David, Eduard. 1984b. *The Question of the Competitive Capacity of the Small-Scale Agricultural Enterprise*. Teoksessa Athar Hussain & Keith Tribe (toim.), *Path of Development in Agriculture. Readings from German Social Democracy, 1891-99*. London: Macmillan.

- Davidson, Alastair. 1984. Gramsci, the Peasantry and Popular Culture. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 11, No 4.
- Davis, John Emmaus. 1980. Capitalist Agricultural Development and the Exploitation of the Propertied Laborer. Teoksessa F. H. Buttel & H. Newby (toim.), *The Rural Sociology of the Advanced Societies*. Montclair: Allanheld, Osmun & Co.
- Deere, Diana & Alain de Janvry. 1979. A Conceptual Framework for the Empirical Analysis of Peasants. *American Journal of Agricultural Economics*. Vol. 61, No 4.
- Deere, Diana & Alain de Janvry. 1981. Demographic and Social Differentiation Among Northern Peruvian Peasants. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 8, No 3.
- Djurfeld, Göran. 1981. What happened to the Agrarian Bourgeoisie and Rural Proletariat under Monopoly Capitalism? Some Hypotheses Derived from the Classics of Marxism on the Agrarian Question. *Acta Sociologia*. Vol. 24, No 3.
- Dobrowolski, Kazimierz. 1987. Peasant Traditional Culture. Teoksessa Teodor Shanin (toim.), *Peasants and Peasant Societies. Selected Readings*. Oxford: Basil Blackwell.
- Dorner, Peter. 1983. Technology and U.S. Agriculture. Teoksessa G. F. Summers (toim.), *Technology and Social Change in Rural Areas*. Boulder: Westview Press.
- Duggett, Michael. 1975. Marx and Peasants. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 2, No 2.
- Durkheim, Emile. 1964. *The Division of Labor in Society*. New York: The Free Press.
- Durkheim, Emile. 1985. *Itsemurha*. Suomentanut Seppo Randell. Helsinki: Tammi.
- Ellis, Frank. 1988. *Peasant Economics. Farm Households and Agrarian Development*. Cambridge/Mass.: Cambridge University Press.
- Emmanuel, Arghiri. 1972. *Unequal Exchange. A Study of Imperialism of Trade*. New York: Monthly Review.
- Engels, Friedrich. 1972. *Der Deutsche Bauer. Was war er? Was ist er? Was könnte er sein?* Teoksessa Friedrich Engels, *Zur Bauernfrage*. Berlin: Dietz Verlag.
- Engels, Friedrich. 1979. *Talonpoikaiskysymys Ranskassa ja Saksassa*. Teoksessa Karl Marx ja Friedrich Engels, *Valitut teokset*. 6 osaa. Osa 6. Moskova: Edistys.
- Ennew, Judith, Paul Hirst & Keith Tribe. 1977. 'Peasantry' as a Economic Category. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 4, No 4.
- Eskola, Antti. 1962. *Maalaiset ja kaupunkilaiset*. Rauma: Kirjayhtymä.
- Eskola, Antti. 1982. *Vuorovaikutus, muutos, merkitys*. Helsinki: Tammi.

- Faco, Thabo. Development on Sub-Saharan Africa and the Decline of Folk Knowledge in Agriculture. Teoksessa Lawrence Busch (toim.), Science and Agricultural Development. Totowa: Allanheld Osmun.
- Falk, William W. & Jess Gilbert. 1985. Bringing Rural Sociology Back In. *Rural Sociology*. Vol. 50, No 4.
- Falk, William W. & Shanyang Zhao. 1989. Paradigms, Theories and Methods in Contemporary Rural Sociology: A Partial Replication and Extension. *Rural Sociology*. Vol 54, No 4.
- Falk, William W. & Shanyang Zhao. 1990. Paradigms, Theories and Methods Revised: We Respond to Our Critics. *Rural Sociology*. Vol. 55, No 1.
- Ferry, Luc & Alain Renaut. 1990. French Marxism. *Society*. Vol. 27, No 5.
- Figes, Orlando. 1987. V. P. Danilov on the Analytical Distinction between Peasants and Farmers. Teoksessa Teodor Shanin (toim.), Peasants and Peasant Societies. Selected Readings. Oxford: Basil Blackwell.
- Finegold, Kenneth. 1981. From Agrarianism to Adjustment: The Political Origins of New Deal Agricultural Policy. *Politics and Society*. Vol. 11, No 1.
- Flinn, William L. & Frederick H. Buttel. 1980. Sociological Aspects of Farm Size: Ideological and Social Consequences of Scale in Agriculture. *American Journal of Agricultural Economics*. Vol. 62, ss. 946-953.
- Flora, Jan L. & John M. Stitz. 1985. Ethnicity, Persistence, and Capitalization in the Great Plains During the Settlement Period: Wheat Production and Risk Avoidance. *Rural Sociology*. Vol. 50, No 3.
- Foster, G., R. Hummel, & R. Whittenbarger, 1987. Ethnic Echoes through 100 Years of Midwestern Agriculture. *Rural Sociology*. Vol. 52, No 3.
- Frank, Andre Gunder. 1971. Kapitalismi ja alikehitys Latinalaisessa Amerikassa. Suomentanut Pertti Hynynen. Helsinki: Tammi.
- Fraser, John. 1976-1977. Louis Althusser on Science, Marxism and Politics. *Science and Society*. Vol. XL, No 4.
- Friedland, William H. 1980. Technology in Agriculture: Labor and the Rate of Accumulation. Teoksessa F. H. Buttel & H. Newby (toim.), *The Rural Sociology of the Advanced Societies*. Montclair: Allanheld, Osmun & Co.
- Friedland, William H. 1982. The End of Rural Society and the Future of Rural Sociology. *Rural Sociology*. Vol. 47, No 4.
- Friedland, William H. 1984. Commodity Systems Analysis: An Approach to the Sociology of Agriculture. *Research in Rural Sociology and Development*. Vol. 1, ss. 221-235.
- Friedland, W. H., A. E. Barton & R. J. Thomas. 1981. *Manufacturing Green Gold*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Friedland, W. H. & E. Pugliesi. 1989. Class Formation and Decomposition in Modern Capitalist Agriculture. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXIX, No 2.
- Friedmann, Harriet. 1978a. Simple Commodity Production and Wage Labour

- in the American Plains. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 6, No 1.
- Friedmann, Harriet. 1978b. World Market, State, and Family Farm: Social Bases of Household Production in the Era of Wage Labor. *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 20, No 4.
- Friedmann, Harriet. 1980a. Household Production and the National Economy: Concepts for Analysis of Agrarian Formations. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 7, No 2.
- Friedmann, Harriet. 1980b. Economic Analysis of the Postbellum South: Regional Economies of World Markets. *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 22, No 4.
- Friedmann, Harriet. 1982a. The Family Farm in Advanced Capitalism: Outline of a Theory of Simple Commodity Production in Agriculture. Working Paper Series No 33. Department of Sociology. Toronto: University of Toronto.
- Friedmann, Harriet. 1982b. The Political Economy of Food. The Rise and Fall of the Postwar International Food Order. *American Journal of Sociology*. Vol. 88, Supplement.
- Friedmann, Harriet. 1983. State Policy and World Commerce: The Case of Wheat, 1815 to Present. Teoksessa P. McGowan & C. Kegley, Jr. (toim.), *Foreign Policy and the Modern World-System*. Beverly Hills: Sage.
- Friedmann, Harriet. 1986a. Family Enterprises in Agriculture: Structural Limits and Political Possibilities. Teoksessa G. Cox, P. Lowe & M. Winter (toim.), *Agriculture: People and Policies*. London: Alleen & Unwin.
- Friedmann, Harriet. 1986b. Patriarchy and Property; A Reply to Goodman and Redclift. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXVI, No 2.
- Friedmann, Harriet. 1986c. Patriarchal Commodity Production. *Social Analysis*. No 20.
- Friedmann, Harriet. 1987. The Family Farm and the International Food Regimes. Teoksessa T. Shanin (toim.), *Peasants and Peasant Societies. Selected Readings*. Oxford: Basil Blackwell.
- Friedmann, Harriet & Philip McMichael. 1989. Agriculture and State System. The Rise and Decline of National Agriculture. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXIX, No 2.
- Frisby, David & Derek Sayer. 1986. *Society*. London: Ellis Horwood.
- Funk, Albrecht. 1977. Abschied von der Provinz? - Strukturwandel des ländlichen Raumes und staatliche Politik. Plakat - Bauernverlag. Offenbach, Heft 8.
- Furth, Peter. 1981. Arbeit, Teleologie, Hegelianismus. Teoksessa B. Heindtmann (toim.), *Dialektik 2. Hegel: Perspektiven seiner Philosophie heute*.
- Galeski, Boguslaw. 1972. *Basic Concepts of Rural Sociology*. Manchester: Manchester University Press.
- Galeski, B. & E. Wilkening. 1987. Introduction. Teoksessa Boguslaw Galeski &

- Eugene Wilkening (toim.), *Family Farming in Europe and America*. Boulder: Westview Press.
- Gasson, Ruth. 1987. *Family Farming in Britain*. Teoksessa B. Galeski & E. Wilkening (toim.), *Family Farming in Europe and America*. Boulder: Westview Press.
- Georgescu-Roegen, N. 1960. *Economic Theory and Agrarian Economics*. Oxford Economic Papers (New Series). Vol. 12, No 1.
- Gerschrenkron, Alexander. 1943. *Bread and Democracy in Germany*. Berkeley: University of California Press.
- Ghorayshi, Parvin. 1986. *The Identification of Capitalist Farms. Theoretical and Methodological Considerations*. Sociologia Ruralis. Vol. XXVI, No 2.
- Ghorayshi, Parvin. 1987. *Canadian Agriculture: Capitalist or Petit Bourgeois? The Canadian Review of Sociology and Anthropology*. Vol. 24, No 3.
- Gibbon, Peter & Michael Neocosmos. 1985. *Some Problems in the Political Economy of "African Socialism"*. Teoksessa H. Bernstein & B. K. Campbell (toim.), *Contradictions of Accumulation in Africa*. Studies in Economy and State. Beverly Hills: Sage.
- Giddens, Anthony. 1984. *Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissä*. Suomentaneet Pasi Anderssen ja Ilkka Heiskanen. Keuruu: Otava.
- Giddens, Anthony. 1985. *Marx's Correct Views on Everything: (With Apologies to L. Kolakowski)*. Theory and Society. Vol. 14, No 2.
- Gilbert, Jess. 1982. *Rural Theory: The Grounding of Rural Sociology*. Rural Sociology. Vol. 47, No 4.
- Gilbert, Jess & Raymond Akor. 1988. *Increasing Structural Divergence in U.S. Dairying: California and Wisconsin since 1950*. Rural Sociology. Vol. 58, No 1.
- Gladwin Christina H. & Carl Zulauf. 1989. *The Case of the Disappearing Mid-size in the U.S*. Teoksessa C. Gladwin & K. Truman (toim.), *Food and Farm*. Lanhan: University Press of America.
- Giner, Salvador & Eduardo Sevil-Guzman. 1980. *The Demise of the Peasant: Some Reflections on Ideological Inroads Into Social Theory*. Sociologia Ruralis. Vol. XX, No 1/2.
- Godelier, Maurice. 1972. *Rationality and Irrationality in Economics*. New York: Monthly Review Press.
- Godelier, Maurice. 1987. *Antropologia ja materialismi. Ajattelu, taloudet, yhteiskunnat*. Suomentanut Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino.
- Goodman, David & Michael Redclift. 1981. *From Peasant to Proletarian: Capitalist Development and Agrarian Transitions*. Oxford: Basil Blackwell.
- Goodman, David & Michael Redclift. 1985. *Capitalism, Petty Commodity Production and the Farm Enterprise*. Sociologia Ruralis, Vol. XXV, No 3-4.

- Goodman, David & Michael Redclift. 1988. Problems in Analysing the Agrarian Transition in Europe. *Comparative Study of Society and History*. Vol. 30, ss. 782-789.
- Goodman, David & Michael Redclift. 1989. Introduction. *The International Farm Crisis*. Teoksessa D. Goodman & M. Redclift (toim.), *The International Farm Crisis*. Houndmills: Macmillan Press.
- Goodman, David, Bernardo Sorj & John Wilkinson. 1984. *Agro-Industry, State Policy and Rural Social Structures. Recent Analyses of Proletarianization in Brazilian Agriculture*. Teoksessa B. Munslow & H. Finch (toim.), *Proletarianization in the Third World*. London: Croom Helm.
- Goodman, David, Bernardo Sorj & John Wilkinson. 1987. *From Farming to Biotechnology. A Theory of Agro-Industrial Development*. Oxford: Basil Blackwell.
- Goss, K. F., R. D. Rodefeld & F. H. Buttel. 1980. *Capitalist Agricultural Development and the Exploitation of the Propertied Laborer*. Teoksessa F. H. Buttel & H. Newby (toim.), *The Rural Sociology of the Advanced Societies*. Montclair: Allanheld, Osmun & Co.
- Gramsci, Antonio. 1967. En kollektiv intellektuell. Uddevalla: Bo Cavefors.
- Gramsci, Antonio. 1976. Työväenluokan yhtenäisyys. Suomentaneet Martti Berger, Mikael Bööck, Riitta Ahonen ja Raija-Liisa Pöllä. Moskova: Edistys.
- Gramsci, Antonio. 1982. Vankilavihkot. Valikoima 2. Suomentaneet Martti Berger, Mikael Bööck ja Leena Talvio. Helsinki: Kansankulttuuri.
- Green, Gary P. 1987. The Political Economy of Flue-cured Tobacco Production. *Rural Sociology*. Vol. 52, No 2.
- Green, Gary P. & John R. Fairweather. 1984. Agricultural Production and Capitalism: The Structured and Expressive Orientations. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXIV, No 2.
- Granberg, Leo. 1976. Maatalouden rakennekriisi ja rakennepolitiikka Suomessa. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Sosiologian laitos 7.1.1976.
- Granberg, Leo. 1986. Small Production and State Intervention in Agriculture. *Acta Sociologica*. Vol. 29, No 3.
- Granberg, Leo. 1989. Valtio maataloustulojen tasaajana ja takaajana. Helsinki: Suomen Tiedeseura.
- Grüner, Michael W. 1977. Zur Kritik der traditionellen Agrarsoziologie in der Bundesrepublik Deutschland. Giessen: Justus-Liebig-Universität Giessen Fachbereich 20. Nahrungswirtschafts- und Haushaltwissenschaften. Institut für Agrarsoziologie.
- Hall, Stuart. 1983. The Problem of Ideology - Marxism Without Guaranties. Teoksessa Betty Matthews (toim.), *Marx 100 Years on*. London: Lawrence & Wishart.

- Hampicke, Ulrich. 1974. Zur Kritik der bürgerlichen Agrarökonomie. Plakat Bauernverlag, Heft 6.
- Hampicke, Ulrich. 1979. Entwicklungslinien der bürgerlichen Agrartheorie in der Bundesrepublik Deutschland. Teoksessa Onno Poppinga (toim.), Produktion und Lebensverhältnisse auf dem Land. Leviathan. Sonderheft 2/1979.
- Hannan D. F. & R. Breen. 1987. Family Farming in Britain. Teoksessa B. Galeski & E. Wilkening (toim.), Family Farming in Europe and America. Boulder: Westview Press.
- Harris, John. 1987. Capitalism and Peasant Production: The Green Revolution in India. Teoksessa Teodor Shanin (toim.), Peasants and Peasant Societies. Selected Readings. Oxford: Basil Blackwell.
- Harrison, Mark. 1975. Chayanov and the Economics of the Russian Peasantry. Journal of Peasant Studies. Vol. 2, No 4.
- Harrison, Mark. 1977a. Resource Allocation and Agrarian Class Reform: The Problems of Social Mobility Among Russian Peasant Household, 1880-1930. Journal of Peasant Studies. Vol. 4, No 2.
- Harrison, Mark. 1977b. The Peasant Mode of Production in the Work of A. V. Chayanov. Journal of Peasant Studies. Vol. 4, No 4.
- Harrison, Mark. 1979. Chayanov and the Marxists. Journal of Peasant Studies. Vol. 7, No. 1.
- Hartikainen, Hannu. 1982. Ferdinand Tönnies ja Karl Marx - alustavia merkintöjä. Sosiologia, Vuosikerta 19, No 4.
- Havens, A. Eugene. 1986. Capitalist Development in the United States: State, Accumulation and Agricultural Production Systems. Teoksessa E. Havens, G. Hooks, P. Mooney & M. Pfeffer (toim.), Studies in the Transformation of U.S. Agriculture. Boulder: Westview Press.
- Havens, A. Eugene & Howard Newby. 1986. Agriculture and the State. An Analytical Approach. Teoksessa E. Havens, G. Hooks, P. Mooney & M. Pfeffer (toim.), Studies in the Transformation of U.S. Agriculture. Boulder: Westview Press.
- Heberle, Rudolf. 1941. The Application of Fundamental Concepts in Rural Community Studies. Rural Sociology. Vol. 6, No 3.
- Heberle, Rudolf. 1964. Geleitwort zur Neuauflage. Teoksessa Ferdinand Tönnies, Einführung in die Soziologie. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag.
- Hedley, Max J. 1976. Independent Commodity Production and the Dynamics of Tradition. Canadian Review of Sociology and Anthropology. Vol. 13, No 4.
- Hedley, Max J. 1979. Domestic Commodity Production. Small Farmers in Alberta. Teoksessa D. H. Turner & G. A. Smith (toim.), Challenging Anthropology. Toronto: McGraw-Hill Ryerson.
- Hedley, Max J. 1980. Reproduction and Evolving Patterns of Cooperation and

- Resource Transfer Among Domestic Producers. *Canadian Journal of Anthropology*. No 1.
- Hedley, Max J. 1981. Relations of Production of the 'Family Farm': Canadian Praeries. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 9, No 1.
- Hedley, Max J. 1985. Mutual Aid Between Households: New Zealand and Canada. *Sociologia Ruralis*. Vol. 25, No 1.
- Hedley, Max J. 1988. The Peasant Within: Agrarian Life in New Zealand and Canada. *Canadian Review of Sociology and Anthropology*. Vol. 25, No 1.
- Hessellbarth, Hellmut. 1968. *Revolutionäre, Sozialdemokraten, Opportunisten und Bauern am Vorabend des Imperialismus*. Berlin: Dietz Verlag.
- Hessellbarth, Hellmut. 1970. *Marxismus und deutsche Arbeiterbewegung*. Berlin: Dietz Verlag.
- Hindess, Barry & Paul Hirst. 1975. *Mode of Production and Social Formations*. London: Macmillan.
- Hobsbawm, Eric H. 1973. Peasants and Politics. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 1, No 1.
- Hobsbawm, Eric H. 1973. Peasant Land Occupations. Past and Present. No 62, ss. 120-152.
- Hobsbawm, Eric H. 1980. Scottish Reformers of the Eighteenth Century and Capitalist Agriculture. Teoksessa E. J. Hobsbawm, W. Kula, A. Rudra, K. N. Raj & I. Sachs (toim.), *Peasants in History*. Calcutta: Oxford University Press.
- Hobsbawm, Eric H. 1984. Marx and History. *New Left Review*. No 143, January-February.
- Hobsbawm, Eric H. & George Rudé. 1967. *Captain Swing*. New York: W. W. Norton and Company.
- Holland, David & Joe Carvalho. 1985. The Changing Mode of Production in American Agriculture: Emerging Conflicts in Agriculture's Role in the Reproduction of Advanced Capitalism. *Review of Radical Political Economics*. Vol. 17, No 4.
- Holopainen, Viljo. 1959. *Maatilatalouden peruskorjaukset 1960-1980*. Porvoo: WSOY.
- Hussain Athar & Keith Tribe. 1981a. *Marxism and the Agrarian Question. Volume 1: German Social Democracy and the Peasantry, 1890-1907*. London: Macmillan.
- Hussain, Athar & Keith Tribe. 1981b. *Marxism and the Agrarian Question. Volume 2: Russian Marxism and the Peasantry, 1861-1930*. London: Macmillan.
- Hussain, Athar & Keith Tribe. 1984. Editorial Introduction. Teoksessa Athar Hussain & Keith Tribe (toim.), *Path of Development in Agriculture. Readings from German Social Democracy, 1891-99*. London: Macmillan.

- Iljenkow, Evald. 1974a. Logisches und historisches. Teoksessa M. M. Rosenthal (toim.), *Geschichte der marxistischen Dialektik*. Berlin: Dietz Verlag.
- Iljenkow, Evald. 1974b. Die Dialektik von Abstrakten und Konkreten. Teoksessa M. M. Rosenthal (toim.), *Geschichte der marxistischen Dialektik*. Berlin: Dietz Verlag.
- Iljenkow, E. W. 1979. Die Dialektik des Abstrakten und Konkreten im "Kapital" von Karl Marx. WestBerlin: Literaturvertrieb.
- Iljenkov, Evald. 1984a. Dialektinen logiikka. Esseitä historian ja teorian alalta. Suomentanut Robert Kolehmainen. Moskova: Progress.
- Iljenkov, Evald. 1984b. Ideaalisen ongelma. Osa I. Suomentaneet Kari Heinonen, Tapani Laine ja Matti Mäki. *Soihtu*. Vuosikerta 48, No 1.
- Iljenkov, Evald. 1984c. Ideaalisen ongelma. Osa II. Suomentaneet Kari Heinonen, Tapani Laine ja Matti Mäki. *Soihtu*. Vuosikerta 48, No 2.
- Ilyenkov, E. V. 1977. The Concept of Ideal. Teoksessa *Philosophy in the USSR. Problems of Dialectical Materialism*. Moscow: Progress.
- de Janvry, Alain. 1980. Social Differentiation in Agriculture and the Ideology of Neopopulism. Teoksessa F. H. Buttell & H. Newby (toim.), *The Rural Sociology of the Advanced Societies*. Montclair: Allanheld, Osmun & Co.
- de Janvry, Alain. 1981. *The Agrarian Question and Reformism in Latin America*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- de Janvry, Alain. 1987. Peasants, Capitalism and the State in Latin American Culture. Teoksessa T. Shanin (toim.), *Peasants and Peasant Societies. Selected Readings*. Oxford: Basil Blackwell.
- de Janvry, A., E. Sadoulet & L. W. Young. 1989. Land and Labour in Latin American Agriculture from the 1950s to the 1980s. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 16, No 3.
- Jessop, Bob. 1983. Accumulation Strategies, State Forms, and Hegemony Projects. *Kapitalistate*. Nos 10-11.
- Jessop, Bob. 1989. Regulation Theories in Retrospect and Prospect. *Economic and Society*. Vol. 19, No 2.
- Johnson, Terry, Christopher Dandeker & Clive Ashworth. 1984. *The Structure of Social Theory. Dilemmas and Strategies*. London: Macmillan.
- Jung, H. & J. Schleifstein. 1979. Die Theorie des staatsmonopolistischen Kapitalismus und ihre Kritiker. Frankfurt: Verlag Marxistische Blätter.
- Juntunen, Matti ja Lauri Mehtonen. 1977. *Ihmistieteiden filosofiset perusteet*. Jyväskylä: Gummerus.
- Kahn, Joel S. 1980. *Minangkabau Social Formations. Indonesian Peasants and the World-Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kahn, Joel S. 1981a. Explaining Ethnicity: A Review Article. *Critique of Anthropology*. Vol. 4, No 16.
- Kahn, Joel S. 1981b. From Peasants to Petty Commodity Production in South-

- east Asia. *Bulletin of Concerned Asian Scholars*. Vol. 14, No 1.
- Kahn, Joel S. 1981c. The Social Context of Technological Change in Four Malaysian Villages: A Problem for Economic Anthropology. *Man*. Vol. 16, No 4.
- Kahn, Joel S. 1985. Peasant Ideologies in the Third World. *Annual Review of Anthropology*. Vol. 14.
- Kahn, Joel S. & Josep R. Llobera. 1981. Towards a New Marxism or a New Anthropology? Teoksessa Joel S. Kahn & Josep R. Llobera (toim.), *The Anthropology of Pre-Capitalist Societies*. London: Macmillan.
- Kautsky, Karl. 1899. *Die Agrarfrage. Einen Übersicht über die Tendenzen der modernen Landwirtschaft und die Agrarpolitik der Sozialdemokratie*. Stuttgart: J. H. B. Nacht.
- Kautsky, Karl. 1984. The Competitive Capacity of the Small-scale Enterprise in Agriculture. Teoksessa Athar Hussain & Keith Tribe (toim.), *Path of Development in Agriculture. Readings from German Social Democracy, 1891-99*. London: Macmillan.
- Kautsky, Karl. 1988. *The Agrarian Question*. London: Zwan Publications.
- Kay, Cristobal. 1981. Political Economy, Class Alliances and Agrarian Change in Chile. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 8, No 4.
- Kemper, Max. 1973. *Marxismus und Landwirtschaft*. Offenbach: Plakat-Bauernverlag.
- Kenney, Martin. 1986. *Biotechnology: The University-Industrial Complex*. New Haven: Yale University Press.
- Kenney, M., L. Lobao, J. Curry & R. Goe. 1989. Midwestern Agriculture in U.S. Fordism. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXIX, No 2.
- Kerblay, Basile. 1987. Chayanov and the Theory of Peasant Economies. Teoksessa Teodor Shanin (toim.), *Peasants and Peasant Societies. Selected Readings*. Oxford: Basil Blackwell.
- Khawaja, Marwan. 1989. Ethnic Echoes Through 100 Years of Midwestern Agriculture: Commentary on Foster et al. *Rural Sociology*. Vol. 54, No 2.
- Kingston-Mann, Esther. 1980. A Strategy for Marxist Bourgeois Revolution: Lenin and Peasantry, 1907-1916. Vol. 7, No 2.
- Kingston-Mann, Esther. 1983. *Lenin and the Problem of Marxist Peasant Revolution*. New York: Oxford University Press.
- Kitching, Gavin. 1989. The Role of a National Bourgeoisie in the Current Phase of Capitalist Development: Some Reflections. Teoksessa P. Lubeck (toim.), *The African Bourgeoisie, Capitalist Development in Nigeria, Kenya and the Ivory Coast*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Kleinsorge, J., H. Schilling, A. Siebert & F. Würzburg. 1979. *Die Landwirtschaft der BRD im Prozess der Monopolisierung*. IPW-Forschungshefte. No 4.
- Klemm, Volker. 1979. Der Aufschwung der Agrarwissenschaften in Deutschland und ihre wachsende Bedeutung als Produktivkraft (Ende des. 18.

- Jahrhunderts bis 1970/80). Teoksessa K. Lärmer (toim.), Studien zur Geschichte der Produktivkräfte Deutschland zur Zeit der Industriellen Revolution. Berlin: Akademie-Verlag.
- Knutson, R., R. Yonkers & J. Richardson. 1989. The Impact of Biotechnology and Information Revolutions on the Dairy Industry. Teoksessa J. Molnar & H. Kinnucan (toim.), Biotechnology and New Agricultural Revolution. Boulder: Westview Press.
- Lacy, William B. & Lawrence Busch. 1984. The Role of Agricultural Research for U.S. Food Security. Teoksessa L. Busch & W. Lacy (toim.), Food Security in United States. Boulder: Westview Press.
- Laclau, Ernesto. 1971. Feodalism and Capitalism in Latin America. *New Left Review*. No 67, ss. 19-38.
- Lahme, Hans-Norbert. 1982. Sozialdemokratie und Landarbeiter in Dänemark (1871-1900): eine Studie zur Entwicklung von Theorie und Praxis in der frühen dänischen Sozialdemokratie: gleichzeitig ein Beitrag zur Diskussion der Agrarfrage in der Europäischen Sozialdemokratie vor der ersten Weltkrieg. Odense: University Press.
- Lassman, Peter. 1980. Value-Relations and General Theory: Parsons' Critique of Weber. *Zeitschrift für Soziologie*. Jg. 9, Heft 1.
- Lebowitz, Michael A. 1988. Is "Analytical Marxism"? *Science and Society*. Vol. 52, No 2.
- Lehmann, David. 1982. After Chayanov and Lenin. New Path of Agrarian Capitalism. *Journal of Development Economics*. Vol 11, ss. 133-161.
- Lehmann, David. 1986a. Two Path of Agrarian Capitalism, or a Critique of Chayanovian Marxism. *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 28, No. 4.
- Lehmann, David. 1986b. Sharecropping and Capitalist Transition in Agriculture. Some Evidence from Highlands of Ecuador. *Journal of Development Economics*. Vol. 23, ss. 333-354.
- Lehmann, Hans Georg. 1970. Die Agrarfrage in der Theorie und Praxis der Deutschen und Internationalen Sozialdemokratie. Vom Marxismus zum Revisionismus und Bolschewismus. Tübingen: J. C .B. Mohr.
- Lem, Winnie. 1988. Household Production and Reproduction in Rural Languedoc: Social Relations of Petty Commodity Production in Mervielès-Béziers. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 15, No 4.
- Lenin, V. I. 1954. Kapitalismin kehitys Venäjällä. V. I. Leninin teokset, osa 3. Petroskoi: Edistys.
- Lenin, V. I. 1957a. Sosialidemokratian agraariohjelma Venäjän ensimmäisessä vallankumouksessa vuosina 1905-1907. V. I. Leninin teokset, osa 13. Petroskoi: Edistys.
- Lenin, V. I. 1957b. Materialismi ja empiriokritisismi. V. I. Leninin teokset, osa 14. Petroskoi: Edistys.

- Lenin, V. I. Ei vuosilukua. Ranskan kommunistisen puolueen agraariteeseistä. V. I. Leninin teokset, osa 33. Moskova: Edistys.
- Lenin, V. I. Ei vuosilukua. Filosofian vihkot. V. I. Leninin teokset, osa 38. Moskova: Edistys.
- Levin, Richard & Michael Neocosmos. 1989. The Agrarian Question and Class Contradictions in South Africa: Some Theoretical Considerations. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 16, No 2.
- Levine, Norman. 1982. The Ideology of Anti-Bolshevism. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 9, No 4.
- Lewontin, Richard. 1982. Agricultural Research and the Penetration of Capital. *Science for People*. January-February, ss. 12-15.
- Littlejohn, Gary. 1973. The Peasantry and the Russian Revolution. *Economy and Society*. Vol. 2, No 1.
- Littlejohn, Gary. 1984. The Agrarian Marxist Research in its Political Context: State Policy and the Development of Soviet Rural Class Structure in the 1920s. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 11, No 2.
- Llambi, Luis. 1988. Small Modern Farmers: neither Peasants nor Fully-Fledged Capitalists. A Theoretical and Historical Discussion. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 15, No 3.
- Llambi, Luis. 1989. Emergence of Capitalized Family Farms in Latin America. *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 31, No 4.
- Llambi, Luis. 1990. Transitions to and within Capitalism. *Agrarian Transitions in Latin America*. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXX, No 2.
- Llambi, Luis & Andrew L. Cousins. 1988. Petty-Capitalist Production in Agriculture. *Latin American Perspectives*. Vol. 16, No 3.
- Long, Norman. 1984. Creating Space for Change. A Perspective on the Sociology of Development. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXIV, No 3-4.
- Long, Norman & Jan Doewe van der Ploeg. 1988. New Challenges in the Sociology of Rural Development. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXVIII, No 1.
- Lundquist, Gustav A. & Thomas Nixon Carver. 1927. *Principles of Rural Sociology*. Boston: The Atheneum Press.
- Luoma, Pentti. 1989. Markkinat ja muutos Pohjois-Suomessa - suuren muuttion yhteiskunnallisten taustojen ja vaikutusten tarkastelua. Oulun yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia. No 16. Oulu.
- Mandani, Mahmood. 1987. Extreme but not Exceptional: Towards an Analysis of Agrarian Question in Uganda. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 14, No 2.
- Mann, Susan A. 1984. Sharecropping in the Cotton South: A Case of Uneven Development in Agriculture. *Rural Sociology*. Vol. 49, No 3.
- Mann, Susan A. 1987. The Rise of Wage Labour in the Cotton South: A Global Analysis. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 14, No 2.
- Mann, Susan A. 1990. *Agrarian Capitalism in Theory and Practice*. Chapel

- Hill: The University of North Carolina Press.
- Mann, Susan A. & James M. Dickinson. 1978. Obstacles to the Development of a Capitalist Agriculture. *Journal of Peasant Studies*. Vol 5, No 4.
- Mann, Susan A. & James M. Dickinson. 1980. State and Agriculture in Two Eras of American Capitalism. Teoksessa F. H. Buttel & H. Newby (toim.), *The Rural Sociology of the Advanced Societies*. Montclair: Allanheld, Osmun & Co.
- Mann, Susan A. & James M. Dickinson. 1987a. One Furrow Forward, Two Furrows Back: A Marx-Weber Synthesis for Rural Sociology. *Rural Sociology*. Vol. 52, No 2.
- Mann, Susan A. & James M. Dickinson. 1987b. Collectivizing Our Thoughts: A Reply to Patrick Mooney. *Rural Sociology*. Vol. 52, No 2.
- Marsden, Terry. 1984. Capitalist Farming and the Farm Family: A Case Study. *Sociology*. Vol. 19, No 2.
- Marsden, Terry. 1989. Restructuring Rurality. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXIX, Nos 3/4.
- Marsden, T., R. Munton, S. Whatmore & J. Little. 1986a. Towards a Political Economy of Capitalist Agriculture: a British Perspective. *International Journal of Urban and Regional Research*. Vol. 10, No 4.
- Marsden, T., R. Munton, S. Whatmore & J. Little. 1986b. The Restructuring Process: Economic Centrality in Capitalist Agriculture. *Journal of Rural Studies*. Vol. 2, No 4.
- Marshall, A. 1961. *Principles of Economics*. Ninth (variorum) edition. London: Macmillan.
- Marx, Karl. 1969. *Resultate des unmittelbaren Produktionsprozesses*. Berlin: Verlag Neue Kritik.
- Marx, Karl. 1974a. Pääoma. *Kansantaloustieteen arvostelua*. 1. osa. Suomentanut O. V. Louhivuori. Moskova: Edistys
- Marx, Karl. 1974b. Pääoma. *Kansantaloustieteen arvostelua*. 2. osa. Suomentanut O. V. Louhivuori. Moskova: Edistys
- Marx, Karl. 1974c. Theorien über den Mehrwert. Teoksessa Karl Marx und Friedrich Engels, Werke. Band 26. Zweiter Teil. Berlin: Dietz Verlag.
- Marx, Karl. 1974d. Theorien über den Mehrwert. Teoksessa Karl Marx und Friedrich Engels, Werke. Band 26. Dritter Teil. Berlin: Dietz Verlag.
- Marx, Karl. 1976a. Pääoma. *Kansantaloustieteen arvostelua*. 3. osa. Suomentanut Antero Tiusanen. Moskova: Edistys
- Marx, Karl. 1976b. Theorien über den Mehrwert. Teoksessa Karl Marx und Friedrich Engels, Werke. Band 26. Erster Teil. Berlin: Dietz Verlag.
- Marx, Karl. 1976c. Karl Marx "Otetsesrvennyje Zapiskin" toimitukselle. Marx Engels. Kirjeitä. Suomentaneet Timo Korte ja Vesa Oittinen. Moskova: Edistys.
- Marx, Karl. 1978a. Teesejä Feuerbachista. Teoksessa Karl Marx ja Friedrich En-

- gels, Valitut teokset. 6 osaa. Osa 2. Moskova: Edistys.
- Marx, Karl. 1978b. Filosofian kurjuus. Teoksessa Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitut teokset. 6 osaa. Osa 2. Moskova: Edistys.
- Marx, Karl. 1978c. Luokkataistelut Ranskassa vuosina 1848-1850. Teoksessa Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitut teokset. 6 osaa. Osa 2. Moskova: Edistys.
- Marx, Karl. 1978d. Louis Bonaparten Brumairekuun kahdeksastoista. Teoksessa Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitut teokset. 6 osaa. Osa 3. Moskova: Edistys.
- Marx, Karl. 1978e. Proudhonista (kirje J. B. Schweitzerille). Teoksessa Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitut teokset. 6 osaa. Osa 3. Moskova: Edistys.
- Marx, Karl. 1978f. Kansalaissota Ranskassa. Teoksessa Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitut teokset. 6 osaa. Osa 3. Moskova: Edistys.
- Marx, Karl. 1978g. Maan kansallistaminen. Teoksessa Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitut teokset. 6 osaa. Osa 3. Moskova: Edistys.
- Marx, Karl. 1978h. Juutalaiskysymyksestä. Suomentanut Antero Tiusanen. Teoksessa Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitut teokset. 6 osaa. Osa 1. Moskova: Edistys.
- Marx, Karl. 1979a. Poliittisen taloustieteen arvostelua. Suomentanut Antero Tiusanen. Teoksessa Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitut teokset. 6 osaa. Osa 4. Moskova: Edistys.
- Marx, Karl. 1979b. Gothan ohjelman arvostelua. Teoksessa Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitut teokset. 6 osaa. Osa 5. Moskova: Edistys.
- Marx, Karl. 1979c. Vastaus Vera Ivanovna Zsulitsin kirjeeseen. Ensimmäinen hahmotelma. Teoksessa Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitut teokset. 6 osaa. Osa 6. Moskova: Edistys.
- Marx, Karl. 1979d. Entwürfe zum Bürgerkrieg in Frankreich. Teoksessa Karl Marx und Friedrich Engels, Werke. Band 17. Berlin: Dietz Verlag.
- Marx, Karl. 1986a. Vuosien 1957-1858 taloudelliset käsikirjoitukset ("Grundrisse"). Osa 1. Suomentanut Antero Tiusanen. Moskova: Progress.
- Marx, Karl. 1986b. Vuosien 1957-1858 taloudelliset käsikirjoitukset ("Grundrisse"). Osa 2. Suomentanut Olli Perheentupa. Moskova: Progress.
- Marx, Karl & Friedrich Engels. 1978a. Feuerbach. Materialistisen ja idealistisen katsantokannan vastakkaisuus (Saksalaisen ideologian I luku). Teoksessa Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitut teokset. 6 osaa. Osa 2. Moskova: Edistys.
- Marx, Karl & Friedrich Engels. 1978b. Kommunistisen puolueen manifesti. Teoksessa Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitut teokset. 6 osaa. Osa 2. Moskova: Edistys.
- Mauranen, Tapani. 1976. Maatalousmonopolit Suomessa. Teoksessa Aineistoa Suomen maataloudesta. Tutkijaliiton julkaisusarja. No 1. Helsinki.

- McMichael, Philip. 1977. The Concept of Primitive Accumulation: Lenin Contribution. *Journal of Contemporary Asia*. Vol. 7, No 4.
- McMichael, Philip. 1987a. State Formation and the Construction of the World Market. *Political Power and Social Theory*. Vol. 6, ss. 187-237.
- McMichael, Philip. 1987b. Bringing Circulation Back into Agricultural Political Economy: Analyzing the Antebellum Plantation in its World Market Context. *Rural Sociology*. Vol. 52, No 2.
- McMichael, Philip. 1990. Incorporating Comparison Within a World-Historical-Perspective: An Alternative Comparative Method. *American Sociological Review*. Vol. 55, No 3.
- McMichael, Philip & Frederick H. Buttell. 1990. New Directions in the Political Economy of Agriculture. *Sociological Perspectives*. Vol. 33, No 1.
- Meillassoux, Claude. 1973a. The Social Organization of the Peasantry: The Economic Basis of Kinship. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 1, No 1.
- Meillassoux, Claude. 1973b. On the Mode of Production of the Hunting Band. Teoksessa P. Alexandre (toim.), *French Perspectives on African Studies*. London: Routledge & Kegan.
- Meillassoux, Claude. 1979. Overexploitation and Overpopulation: the Proletarianization of Rural Workers. *Social Scientist*. Vol. 7, No 78.
- Meillassoux, Claude. 1980. From Reproduction to Production: a Marxist Approach to Economic Anthropology. Teoksessa Harold Wolpe (toim.), *The Articulation of Modes of Production*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Meillassoux, Claude. 1981. *Maidens, Meal and Money*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meillassoux, Claude. 1983. The Economic Bases of Demographic Reproduction: From the Domestic Mode of Production to Wage-Earning. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 11, No 1.
- Menzies, K. 1976. *Talcott Parsons and the Social Imaginary of Man*. London: Routledge & Kegan.
- Millar, James R. 1970. A Reformulation of A. V. Chayanov's Theory. *Economic Development and Cultural Change*. Vol. 18, No 2.
- Mintz, Sidney. 1973. A Note on the Definition of Peasants. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 1, No 1.
- Mintz, Sidney. 1978. Was the Plantation Slave a Proletarian? *Review*. Vol. II, No 1.
- Mintz, Sidney. 1982. Describing the Peasantry. *Review*. Vol. VI, No 2.
- Mitrany, David. 1951. *Marx Against the Peasants. A Study in Social Dogmatism*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Molnar, Joseph & Henry Kinnucan. 1989. *Conclusions: Biotechnology Farming and Agriculture into the 21st Century*. Teoksessa J. Molnar & H. Kinnucan (toim.), *Biotechnology and New Agricultural Revolution*.

- Boulder: Westview Press.
- Mommsen, Wolfgang J. 1974. *The Age of Bureaucracy. Perspectives on the Political Sociology of Max Weber.* Oxford: Basil Blackwell.
- Mommsen, Wolfgang J. 1986. *Idealtypus und reiner Typus. Zwei Varianten der idealtypischen Methode Max Webers.* Teoksessa W. Küttler (toim.), *Marxistische Typisierung und idealtypische Methode in der Geschichtswissenschaft.* Berlin: Akademie der Wissenschaft.
- Mooney, Patrick H. 1982. *Labor Time, Production Time and Capitalist Development in Agriculture; A Reconsideration of the Mann and Dickinson Thesis.* *Sociologia Ruralis.* Vol. XXII; Nos 3/4.
- Mooney, Patrick H. 1983. *Toward a Class Analysis of Midwestern Agriculture.* *Rural Sociology.* Vol. 51, No 4.
- Mooney, Patrick H. 1986a. *Class Relations and Class Structure in the Midwest.* Teoksessa E. Havens, G. Hooks, P. Mooney & M. Pfeffer (toim.), *Studies in the Transformation of U.S. Agriculture.* Boulder: Westview Press.
- Mooney, Patrick H. 1986b. *The Political Economy of Credit in American Agriculture.* *Rural Sociology.* Vol. 48, No 4.
- Mooney, Patrick H. 1987. *Desperately Seeking: One-dimensional Mann and Dickinson.* *Rural Sociology.* Vol. 52, No 2.
- Mooney, Patrick H. 1988. *My Own Boss? Class, Rationality and the Family Farm.* Boulder: Westview Press.
- Morishima M. & G. Catephores. 1975. *Is There an "Historical Transformation Problem"?* *The Economic Journal.* Vol. 88, ss. 309-328.
- Mottura, Giovanni & Enrico Pugliesi. 1980. *Capitalism in Agriculture: The Italian Case.* Teoksessa F. H. Buttel & H. Newby (toim.), *The Rural Sociology of the Advanced Societies.* Montclair: Allanheld, Osmun & Co.
- Mouzelis, Nicos. 1976. *Capitalism and the Development in Agriculture.* *Journal of Peasant Studies.* Vol. 3, No 4.
- Mouzelis, Nicos. 1979. *Peasant Agriculture, Productivity and the Laws of Capitalist Development: A Reply to Vergopoulos.* *Journal of Peasant Studies.* Vol. 6, No 3.
- Mouzelis, Nicos. 1980. *Modernization, Underdevelopment, Uneven Development: Prospects for a Theory of Third-world-formations.* *Journal of Peasant Studies.* Vol. 7, No 3.
- Munters, Q. J. 1982. *Ferdinand Tönnies and Contemporary Rural Sociology.* *Sociologia Ruralis.* Vol. XXII, No 3/4.
- Murray, Robin. 1977. *Value and Theory of Rent. Part One.* Vol. CC, No 3.
- Murray, Robin. 1978. *Value and Theory of Rent. Part One.* Vol. CC, No 4.
- Neocosmos, Michael. 1986. *Marx's Third Class: Capitalist Landed Property and Capitalist Development.* *Journal of Peasant Studies.* Vol. 13, No 3.
- Newby, Howard. 1979a. *Urbanization and the Rural Class Structure.* *British Journal of Sociology.* Vol. XXX, No 4.

- Newby, Howard. 1979b. *Green and Pleasant Land?* Middlesex: Penguin Books.
- Newby, Howard. 1980. *Trend Report: Rural Sociology*. *Current Sociology*. Vol. 28, No 1.
- Newby, Howard. 1982a. *Rural Sociology and its Relevance to the Agricultural Economist: A Review*. *Journal of Agricultural Economics*. Vol. XXXIII, No 3.
- Newby, Howard. 1982b. *Rural Sociology in the United States: A European View*. *The Rural Sociologist*. Vol. 2, No 1.
- Newby, Howard. 1982c. *Rural Sociology in These Times*. *American Sociologist*. Vol. 17, ss. 60-70.
- Newby, Howard. 1983a. *European Social Theory and the Agrarian Question*. Teoksessa G. F. Summers (toim.), *Technology and Social Change in Rural Areas*. Boulder: Westview Press.
- Newby, Howard. 1983b. *The Sociology of Agriculture: Toward a New Rural Sociology*. *Annual Review of Sociology*. Vol. 9.
- Newby, H., C. Bell, D. Rose & P. Saunders. 1978. *Property, Paternalism and Power. Class and Control in Rural England*. London: Hutchinson.
- Newby, H., C. Bell, D. Rose & P. Saunders. 1981. *Farming for Survival: The Small Farmer in the Contemporary Rural Class Structure*. Teoksessa F. Bechofer & B. Elliot (toim.), *The Petite Bourgeoisie*. London: Macmillan.
- Newby, H. & F. Buttel. 1980. *Toward a Critical Rural Sociology*. Teoksessa F. H. Buttel & H. Newby (toim.), *The Rural Sociology of the Advanced Societies*. Montclair: Allanheld, Osmun & Co.
- Newby, Howard & Peter Utting. 1984. *Agribusiness in the United Kingdom: Social and Political Implications*. Teoksessa G. M. Barardi & C. C. Geisler (toim.), *The Social Consequences and Challenges of New Agricultural Technologies*. Boulder: Westview Press.
- Oksa, Jukka. 1984. *Talonpoikaiston polarisaatio*. Teoksessa P. Rannikko ym., *Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä*. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja. No 61. Joensuu.
- Oksa, Jukka & Pertti Rannikko. 1985. *Metsäperiferian sisäinen eriytyminen*. Teoksessa Jukka Oksa & Pertti Rannikko, *Kylä yhteiskunnassa. Esitelmiä Sivakasta ja Rasimäestä*. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita. No 11. Joensuu.
- Oppenheimer, Franz. 1896. *Siedlungsgenossenschaft*. Leipzig: Duncker und Humbolt.
- Ortiz, Sutti. 1987. *Peasant Culture, Peasant Economy*. Teoksessa Teodor Shanin (toim.), *Peasants and Peasant Societies. Selected Readings*. Oxford: Basil Blackwell.
- Pahl, R. E. 1966. *The Rural-Urban Continuum*. *Sociologia Ruralis*. Vol. VII, No 3-4.

- Paige, Jeffery M. 1983. *Social Theory and Peasant Revolution in Vietnam and Guatemala*. *Theory and Society*. Vol. 12, No 6.
- Parsons, Talcott. 1937. *The Structure of Social Action*. New York: McGraw-Hill; Repr. New York: Free Press.
- Parsons, Talcott. 1951. *The Social System*. New York: Free Press.
- Parsons, Talcott. 1961a. *The Role of Ideas in Social Action*. *Teoksessa Essays in Sociological Theory*. Revised Edition. New York: Free Press.
- Parsons, Talcott. 1961b. *Some Considerations on the Theory of Social Change*. *Rural Sociology*. Vol. 26, No 3.
- Parsons, Talcott. 1961c. *The Point of View of the Author*. *Teoksessa Max Black (toim.), The Social Theories of Talcott Parsons*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Parsons, Talcott. 1964. *Evolutionary Universals in Society*. *American Sociological Review*. Vol. LXXX, No 3.
- Parsons, Talcott. 1965. *Introduction*. *Teoksessa T. Parsons, E. Shils, K. D. Naegle & J. R. Pitts (toim.), The Theories of Society. Foundations of Modern Sociological Theory*. New York: Free Press.
- Parsons, Talcott. 1966. *Societies: Evolutionary and Comparative Perspectives*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Parsons, Talcott. 1967. *Some Comments on the Sociology of Karl Marx*. *Teoksessa Talcott Parsons, Sociological Theory and Modern Society*. New York: Free Press.
- Parsons, Talcott. 1970. *On Building Social System Theory: A Personal History*. *Daedalus*. Vol. 99, No 4.
- Parsons, Talcott. 1971. *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Parsons, Talcott. 1973. *Some Afterthoughts on Gemeinschaft und Gesellschaft*. *Teoksessa W. J. Cahnman (toim.), Ferdinand Tönnies. A New Evaluation. Essays and Documents*. Leiden: E. J. Brill.
- Parsons, Talcott. 1977. *Über analytische Theorie und phänomenologische Analyse*. *Teoksessa Walter M. Sprondel (toim.), Alfred Schütz Talcott Parsons. Zur Theorie des sozialen Handelns. Ein Briefwechsel*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Parsons, Talcott, Robert Bales & Edward A. Shils. 1953. *Working Papers in the Theory of Action*. New York: Free Press.
- Parsons, Talcott & Edward A. Shils. 1951. *Toward a General Theory of Action*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Parsons, Talcott & Neal J. Smelser. 1951. *Economy and Society*. New York: Free Press.
- Patnaik, Utsa. 1976. *Class Differentiation Within the Peasantry*. *Economic and Political Weekly*. Vol. XI, No 39.
- Patnaik, Utsa. 1979. *Neo-Populism and Marxism. The Chayanovian View of*

- the Agrarian Question and its Fundamental Fallacy. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 6, No 4.
- Patnaik, Utsa. 1983. *Peasant Class Differentiation. A Study on Method with Reference to Haryana*. Delhi: Oxford University Press.
- Peasant and Peasant Societies. 1971. Ed. Teodor Shanin. London: Penquin.
- Peltonen, Matti. 1984. A. V. Tshajanovin teoria talonpoikaistaloudesta. *Sociologia*. Vuosikerta 21, No 4.
- Peltonen, Matti. 1985. Uutta maataloushistoriaa. "Suomen maatalouden kaupallistuminen 1860-1960" -projektin julkaisuja 1. Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitoksen tiedonantoja. No 17. Helsinki.
- Peltonen, Matti. 1987. Maataloustyö ennen traktorin aikaa. Arvio maatalouden työllisyydestä 1860-1948. Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitoksen tiedonantoja. No 17. Helsinki.
- Peltonen, Matti. 1988. Kapitalismi, uskonto ja elämäkäytäntö: Max Weberin esseestä "Protestanttinen etiikka". Teoksessa Matti Peltonen, Viinapäätä kolerakauhuun. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Peltonen, Matti. 1989. Suomen maatalous ja maailmanmarkkinat. Maatalouskysymyksen pitkät aallot vuosisadan vaihteesta 1980-luvulle. Teoksessa Rauno Enden (toim.), *Historian päivät*. Historiallinen arkisto 93. Helsinki.
- Peltonen, Matti. 1990a. Peasant Farming and Capitalist Markets: The Two Forms of Peasant Farming in Finnish Agriculture at the Beginning of the 20th Century. Teoksessa E. Aerts, M. Aymard, J. Kahk, G. Postel-Vinay & R. Sutch (toim.), *Structures and Dynamics of Agricultural Exploitations: Ownership, Occupation, Investment, Credit, Markets*. Session B-2. Leuven: Leuven University Press.
- Peltonen, Matti. 1990b. Alkoholi ja uusi maalaisjulkisuus. *Alkoholipolitiikka*. Vol. 55, No 1.
- Perelman, Michael. 1979. Obstacles to the Development of a Capitalist Agriculture: A Comment on Mann and Dickinson. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 7, No 1.
- Petit, Michel. 1982. Is there a French School of Agricultural Economics? *Journal of Agricultural Economics*. Vol. XXXIII, No 3.
- Pfeffer, Max J. 1983. Social Origins of Three Systems of Farm Production in the United States. *Rural Sociology*, Vol. 48, No 4.
- Pfeffer, Max J. 1986. Immigration Policy and Class Relations in the California Agriculture. Teoksessa E. Havens, G. Hooks, P. Mooney & M. Pfeffer (toim.), *Studies in the Transformation of U.S. Agriculture*. Boulder: Westview Press.
- Picou, J. Steven, Evans W. Curry & Richard H. Wells. 1990. Partial Paradigm Shifts in Social Sciences: Twenty Years of Research in Rural Sociology. *Rural Sociology*. Vol. 55, No 1.

- Pietilä, Veikko. 1983. *Miten tiede kehittyy? Tiedusteluretkiä tieteen kentälle.* Tampere: Vastapaino.
- Polanyi, Karl. 1957. *Aristotle Discovers Economy.* Teoksessa K. Polanyi, C. Arensberg & H. Pearson (toim.), *Trade and Market in the Early Empires.* Glencoe: The Free Press.
- Pongratz, H. 1990. *Cultural Tradition and Social Change in Agriculture.* *Sociologia Ruralis.* Vol. XXX, No 1.
- Popkin, Samuel L. 1979. *The Rational Peasant.* Berkeley: University of California Press.
- Popkin, Samuel L. 1980. *The Rational Peasant: The Political Economy of Peasant Society.* *Theory and Society.* Vol. 9, No 3.
- Poppinga, Onno. 1975. *Bauern und Politik.* Frankfurt am Main: Europäische Verlagsanstalt.
- Priebe, Hermann. 1971. *The Future of Family Farming in Developed Countries.* Teoksessa Raaman Weitz (toim.), *Rural Development in the Changing World.* Massachusetts Institut of Technology.
- Rathge, Richard W., F. Larry Leistritz & Gary A. Goreham. 1988. *Farmers Displaced in Economically Depressed Times.* *Rural Sociology.* Vol. 53, No 3.
- Rannikko, Pertti. 1982a. *Gemeinschaft ja Gesellschaft Ferdinand Tönniesin sosiologiassa.* Teoksessa Timo Toivonen (toim.), *Yhteiskuntatieteiden kentältä. Yhteiskuntateoreettisia esseitä.* Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Tom. 34.
- Rannikko, Pertti. 1982b. *Kaupunkiympäristö ja ihmisten välinen vuorovaikutus. Wirthiläisen kaupunkisosiologian kriittistä tarkastelua.* *Sociologia.* Vuosikerta 19, No 3.
- Rannikko, Pertti. 1987. *Metsätalous ja kylä. Suurmetsätalouden vaikutus maa-seudun asutusrakenteeseen 1900-luvulla.* Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja. No 81. Joensuu.
- Rannikko, Pertti. 1989. *Metsätyö-pienviljelykylä. Tutkimus erään yhdyskuntatyyppin noususta ja tuhosta.* Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. No 12. Joensuu.
- Reed, Mick. 1986. *Nineteenth-Century Rural England: A Case for 'Peasant Studies'?* *Journal of Peasant Studies.* Vol. 14, No 1.
- Redfield, Robert. 1943. *Rural Sociology and Folk Society.* *Rural Sociology.* Vol. 8, No 1.
- Redfield, Robert. 1947. *The Folk Society.* *American Journal of Sociology.* Vol. LII, No 4.
- Redfield, Robert. 1956. *Peasant Society and Culture.* Chicago: The University of Chicago Press.
- Reinhardt, N. & P. Barlett. 1989. *The Persistence of Family Farms in United States.* *Sociologia Ruralis.* Vol. XXIX, No 3/4.
- Reinhardt, N., S. College & P. Barlett. 1989. *Family Farm Competitiveness in*

- United States Agriculture. Teoksessa C. Gladwin & K. Truman (toim.), Food and Farm. Lanhan: University Press of America.
- Rogers, Susan Carol. 1983. Inheritance and Social Organization Among Family Farmers. *American Ethnologist*. Vol. 10, No 3.
- Rogers, Susan Carol & Sonya Salamon. 1983. Inheritance and Social Organization among Family Farmers. *American Ethnologist*. Vol. 10, No 3.
- Rogers, Susan Carol. 1985. Owners and Operators of Farmland: Structural Changes in U.S. Agriculture. *Human Organization*. Vol. 44, No 3.
- Roberts, B. R. 1990. Peasants and Proletarians. *Annual Review of Sociology*. Vol. 16, ss. 353-377.
- Roemer, John E. 1982. Methodological Individualism and Deductive Marxism. *Theory and Society*. Vol. 11, No. 4
- Roos, J. P. 1985. Pelin säännöt: intellektuellit, luokat ja kieli. Teoksessa Pierre Bourdieu, Sosiologian kysymyksiä, toim. J.P Roos. Tampere: Vastapaino.
- Roseberry, William. 1983. From Peasant Studies to Proletarianization Studies. *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 18, No 1-2.
- Roseberry, William. 1986. The Ideology of Domestic Production. *Labour, Capital and Society*. Vol. 19, No 1.
- Rosenberg, Charles, E. 1964. The Adams Act: Politics and the Cause of Scientific Research. *Agricultural History*. Vol. 38, ss. 3-12.
- Rosenberg, Charles, E. 1971. Science, Technology, and Economic Growth: The Case of the Agricultural Experiment Station Scientist, 1875-1914. *Agricultural History*. Vol. 45, ss. 1-20.
- Rosenberg, Charles, E. 1977. Rationalization and Reality in the Shaping of American Agricultural Research, 1875-1914. *Social Studies of Science*. Vol. 7, ss. 401-422.
- Rosenberg, Nathan. 1969. The Direction of Technological Change. *Economic Development and Cultural Change*. Vol. 17, No 1-24.
- Rossi, I. 1983. *From Sociology of Symbols to the Sociology of Signs*. New York: Columbia University Press.
- Roth, Günther. 1978. Introduction. Teoksessa Max Weber, *Economy and Society*. Berkeley: University of California Press.
- Rouhinen, Sauli. 1978. Maatalous-teollinen kompleksi Suomessa. *Sociologia*. 15. vuosikerta, No 3.
- Rutra, Astok. 1987. The Transition Debate: Lessons for Third World Marxists. *Science and Society*. Vol. 51, No 2.
- Sahal, Devendra. 1981. The Farm Tractor and the Nature of Technological Innovation. *Research Policy*. Vol. 10, ss. 362-402.
- Sahlins, Marshall. 1972. *Stone Age Economics*. Chicago: Aldine-Atherton.
- Salamon, Sonya. 1980. Ethnic Differences in Farm Family Land Transfers. *Rural Sociology*. Vol. 45, No 2.

- Salamon, Sonya. 1982. Sibling Solidarity as a Operating Strategy in Illinois Agriculture. *Rural Sociology*. Vol. 47, No. 2.
- Salamon, Sonya. 1984. Ethnic Origin as an Explanation to Local Land Ownership Patterns. Teoksessa H. Schwarzweller (toim.), *Focus on Agriculture. Research in Rural Sociology and Development*. Greenwich: Jai Press.
- Salamon, Sonya. 1985. Ethnic Communities and the Structure of Agriculture. *Rural Sociology*. Vol. 50, No 3.
- Salamon, Sonya. 1987. Ethnic Determinants of Farm Community Character. Teoksessa Michael Chipnik (toim.), *Farm Work and Field Work. American Agriculture in Anthropological Perspective*. New York: Cornell University Press.
- Salamon, Sonya. 1989a. Persistence among Middle-Range Corn Belt Farmers. Teoksessa C. Gladwin & K. Truman (toim.), *Food and Farm*. Lanhan: University Press of America.
- Salamon, Sonya. 1989b. The Uses of Ethnicity to Explain Agricultural Structure. *Rural Sociology*. Vol. 54, No 2.
- Salamon, Sonya & Karen Davis-Brown. 1986. Middle Range Farmers Persisting Through the Agricultural Crisis. *Rural Sociology*. Vol. 51, No 1.
- Salamon, Sonya, Kathleen M. Gengenbacher & Dwight J. Penas. 1986. Family Factors Affecting the Intergenerational Succession to Farming. *Human Organization*. Vol. 45, No 1.
- Sauer, Matthias. 1990. Fordist Modernization of German Agriculture and the Future of Family Farms. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXX, Nos 3-4.
- Savage, Stephen P. 1981. *The Theories of Talcott Parsons. The Social Relations of Action*. London: Macmillan Press.
- Sayer, Derek. 1979. *Marx's Method. Ideology, Science and Critique in Capital*. Sussex: Harvester Press.
- Sayer, Derek. 1985. *The Critique of Politics and Political Economy: Capitalism, Communism and the State in Marx's Writings of the Mid-1940s*. *Sociological Review*. Vol. 33, No 2.
- Sayer, Derek. 1987. *The Violence of Abstraction. The Analytic Foundation of Historical Materialism*. New York: Basil Blackwell.
- Sayer, Derek & Philip Corrigan. 1983. *Late Marx: Continuity, contradiction and learning*. Teoksessa Teodor Shanin (toim.), *Late Marx and the Russian Road*. London: Routledge and Kegan.
- Sayers, Sean. 1983. *Materialism, Realism and the Reflection Theory*. *Radical Philosophy*. Spring, ss. 16-27.
- Seyler, Hans. 1983. *Hur bonden blev lönarbetare. Industrisamhället och sen svenska bondeklassens omvandling*. Lund: Tryck Studentlitteratur.
- Schneider, Günther. 1980. *Zur politischen Ökonomie des Agrarsektors*. Köln: Pahl-Rugenstein.

- Schulman, Michael, Patricia Garrett & Barbara Newman. 1989. Differentiation and Survival Among North Carolina Tobacco Farmers: An Empirical Perspective. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 16, No 4.
- Schultz, Birgit. 1986a. Ökonomische Voraussetzungen bäuerlicher Interessenvertretung in der BRD. (1. Teil). *Probleme des Klassenkampfes*. VI Jahrgang, Nummer 22.
- Schultz, Birgit. 1986b. Ökonomische Voraussetzungen bäuerlicher Interessenvertretung in der BRD. (2. Teil). *Probleme des Klassenkampfes*. VI Jahrgang, Nummer 23.
- Schütz, Alfred. 1977. Parsons' Theorien des sozialen Handelns. Teoksessa Walter M. Sprondel (toim.), Alfred Schütz Talcott Parsons. *Zur Theorie sozialen Handelns. Ein Briefwechsel*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Scott, Allison MacEwen. 1986a. Introduction: Why Rethink Petty Commodity Production. *Social Analysis*. December. No 20.
- Scott, Allison MacEwen. 1986b. Towards a Rethinking of Petty Commodity Production. *Social Analysis*. December. No 20.
- Scott, C. D. 1977. The Political Economy of Agrarian Change by K. Kriffin. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 4, No 2.
- Scott, James C. 1976. *The Moral Economy of the Peasant. Rebellion and Subsistence in Southeast Asia*. New Haven: Yale University Press.
- Scott, James C. 1977a. Protest and Profanation: Agrarian Revolt and Little Tradition. Part I. *Theory and Society*. Vol. 4, No 1.
- Scott, James C. 1977b. Protest and Profanation: Agrarian Revolt and Little Tradition. Part II. *Theory and Society*. Vol. 4, No 2.
- Scott, James C. 1979. Revolution in the Revolution: Peasants and Commissars. *Theory and Society*. Vol. 7, No 1.
- Scott, James C. 1986. Everyday Forms of Peasant Resistance. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 13, No 1.
- Shanin, Teodor. 1971a. Peasantry: Delineation of a Sociological Concept and Field of Study. *Archives. European Journal of Sociology*. Vol. 12, ss. 289–300.
- Shanin, Teodor. 1971b. Introduction. Teoksessa Teodor Shanin (toim.), *Peasant and Peasant Societies*. London: Penquin.
- Shanin, Teodor. 1972. *The Awkward Class*. Oxford: Clarendon Press.
- Shanin, Teodor. 1973a. The Nature and Logic of the Peasant Economy. I. A Generalisation. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 1, No 1.
- Shanin, Teodor. 1973b. Gary Littlejohn's Review of T. Shanin, *The Awkward Class*. *Economy and Society*. Vol. 2, No 2.
- Shanin, Teodor. 1974. The Nature and Logic of the Peasant Economy. II. Diversity and Change. III. Policy and Intervention. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 1, No 2.
- Shanin, Teodor. 1982. *Defining Peasants: Conceptualizations and Deconceptu-*

- alizations. *The Sociological Review. New Series.* August, ss. 407-432.
- Shanin, Teodor. 1983. *Late Marx: Gods and Craftsmen.* Teoksessa Teodor Shanin (toim.), *Late Marx and the Russian Road.* London: Routledge and Kegan.
- Shanin, Teodor. 1986. *Chayanov's Message: Illuminations, Miscomprehensions, and the Contemporary "Development Theory".* Teoksessa A. V. Chayanov, *On the Theory of Peasant Economy.* Madison/Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- Shanin, Teodor. 1987. Toimituksellisia johdantoja artikkeleihin teoksessa Teodor Shanin (toim.), *Peasants and Peasant Societies. Selected Readings.* Oxford: Basil Blackwell.
- Shanin, Teodor & Peter Worsley. 1972. *Editors' Preface.* Teoksessa Boguslaw Galeski, *Basic Concepts of Rural Sociology.* London: Manchester University Press.
- Siisiäinen, Martti. 1979. Kansallisen kulttuurin nousu ja maaseutu. Tutkimus Pohjois-Karjalan kansallisen kulttuurin organisoitumisesta vuosina 1860-1918. Joensuun korkeakoulu, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisu. No 40.
- Siisiäinen, Martti. 1986. Intressit, yhdistyslaitos, ja poliittisen järjestelmän vakaisuus. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research.* No 58. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Siisiäinen, Martti. 1988a. Järjestöllinen pääoma: käsite ja merkitys yhdistystutkimuksessa. *Hallinnon tutkimus.* No 3.
- Siisiäinen, Martti. 1988b. Kansa liikkuu järjestöihin ja järjestöissä. *Politiikka.* Vol. XXX, No 2.
- Silverman, Sydel. 1979. *The Peasant Concept in Anthropology.* *Journal of Peasant Studies.* Vol. 7, No 1.
- Singer, E. G., G. P. Green & J. L. Giller. 1983. *Mann-Dickinson Thesis: Reject or Revise? Sociologia Ruralis.* Vol. XXIII, Nos 3/4.
- Skocpol, Theda & Kenneth Finegold. 1982. *State Capacity and Economic Intervention in the Early New Deal.* *Political Science Quarterly.* Vol. 97, No 2.
- Smith, Adam. 1933. *Kansojen varallisuus.* Porvoo: WSOY.
- Smith, Carol A. 1983. *Regional Analysis in World-System Perspective: A Critique of Three Structural Theories of Uneven Development.* Teoksessa Sutti Ortiz (toim.), *Economic Anthropology. Topics and Theories. Monographs in Economic Anthropology.* No 1. Boston: University Press of America.
- Smith, Carol A. 1984a. *Does a Commodity Economy Enrich the Few While Ruining the Masses? Differentiation Among Petty Commodity Producers in Guatemala.* *Journal of Peasant Studies.* Vol. 11, No 3.
- Smith, Carol A. 1984b. *Forms of Production in Practice: Fresh Approaches to*

- Simple Commodity Production. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 11, No 4.
- Smith, Carol A. 1984c. Labor and International Capital in the Making of a Peripheral Social Formation: Economic Transformations in Guatemala, 1950-1980. Teoksessa Charles Berquist (toim.), *Labor in the Capitalist World-Economy*. Beverly Hills: Sage.
- Smith, Carol A. 1984d. Local History in Global Context. *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 26, ss. 193-228.
- Smith, Carol A. 1986. Reconstructing the Elements of Petty Commodity Production. *Social Analysis*. December, No 20.
- Smith, Gavin. 1985. Reflections on the Social Relations of Simple Commodity Production. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 13, No 1.
- Smith, Neil. 1984. *Uneven Development. Nature, Capital and the Production of Space*. Oxford: Basil Blackwell.
- Smith, R. E. F. 1980. Note on Chayanov and the Theory of Peasant Economy. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 7, No 4.
- Smith, T. Lynn. 1957. Rural Sociology in the United States and Canada. A Trend Report. *Current Sociology*. Vol. 6, No 1.
- Solomon, S. G. 1977. *The Soviet Agrarian Debate. A Controversy in Social Science 1923-1929*. Boulder: Westview Press.
- Sorokin, A. A. 1974. *Die Dialektik von Wesen und Erscheinungen*. Teoksessa M. M. Rosenthal (toim.), *Geschichte der marxistischen Dialektik*. Berlin: Dietz Verlag.
- Sorokin, Pitirim. 1928. *Contemporary Sociological Theories*. New York: Harper & Row.
- Sorokin, Pitirim. 1957. Foreword. Teoksessa Charles P. Loomis (toim.), Ferdinand Tönnies, *Community & Society*. East Lansing: The Michigan State University Press.
- Sorokin, Pitirim & Carle C. Zimmerman. 1969. *Principles of Rural-Urban Sociology*. New York: Henry Holt and Company.
- Suchting, W. 1983. Knowledge and Practice: Towards a Marxist Critique of Traditional Epistemology. *Science and Society*. Vol. XLVII, No 1.
- Symes, David & John Appleton. 1986. Family Goals and Survival Strategies. The Role of Kinship in an English Upland Farming Community. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXVI, Nos 3/4.
- Symes, David G. 1990. Bridging the Generations: Succession and Inheritance in the Changing World. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXX, Nos 3/4.
- Taylor, Michael. 1989. Structure, Culture and in the Explanation of Social Change. *Politics & Society*. Vol. 17, No 2.
- Thomas, Robert J. 1985. *Citizenship, Gender & Work. Social Organization of Industrian Agriculture*. Berkeley: University of California Press.

- Thompson, E. P. 1971. *The Moral Economy of the English Crowd in the Eighteenth Century*. Past and Present. No 50, ss. 70-136.
- Thompson, E. P. 1978. *The Poverty of Theory & Other Essays*. London: Merlion Press.
- Tribe, Keith. 1981. *Genealogies of Capitalism*. London: Macmillan.
- Tribe, Keith. 1983. *Prussian Agriculture - German Politics*. Economy and Society. Vol. 12, No 2.
- Trigo, Eduardo & Martin Pineiro. 1983. *Foundations of a Science and Technology for Latin American Agriculture*. Teoksessa Martin Pineiro & Eduardo Trigo (toim.), *Technical Change and Social Conflict in Agriculture*. Latin American Perspectives. Boulder/Colorado: Westview Press.
- Trigo, Eduardo, Martin Pineiro & Jorge Sabato. 1983. *Technology as a Social Issue: Agricultural Research Organization in Latin America*. Teoksessa Martin Pineiro & Eduardo Trigo (toim.), *Technical Change and Social Conflict in Agriculture*. Latin American Perspectives. Boulder/Colorado: Westview Press.
- Tschajanow, Alexander. 1923. *Die Lehre von bäuerlichen Wirtschaft. Versuch einer Theorie der Familienwirtschaft im Landbau*. Berlin: Verlagsbuchhandlung Paul Paray.
- Tökei, Ferenc. 1982. *Some Contentious Issues in the Interpretation of the Asiatic Mode of Production*. Journal of Contemporary Asia. Vol. 12, No 3.
- Tönnies, Ferdinand. 1957. *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Teoksessa Charles P. Loomis (toim.), Ferdinand Tönnies. *Community & Society*. East Lansing: The Michigan State University Press.
- Tönnies, Ferdinand. 1961. *Custom. An Essay on Social Codes*. Glencoe: The Free Press.
- Tönnies, Ferdinand. 1964. *Einführung in die Soziologie*. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag.
- Tönnies, Ferdinand. 1971a. *My Relation to Sociology*. Teoksessa Werner J. Cahnman & Rudolf Heberle (toim.), Ferdinand Tönnies. *On Sociology: Pure, Applied, and Empirical. Selected Writings*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tönnies, Ferdinand. 1971b. *The Logic of Social Sciences*. Teoksessa Werner J. Cahnman & Rudolf Heberle (toim.), Ferdinand Tönnies. *On Sociology: Pure, Applied, and Empirical. Selected Writings*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tönnies, Ferdinand. 1971c. *The Concept of Gemeinschaft*. Teoksessa Werner J. Cahnman & Rudolf Heberle (toim.), Ferdinand Tönnies. *On Sociology: Pure, Applied, and Empirical. Selected Writings*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tönnies, Ferdinand. 1971d. *A Prelude to Sociology*. Teoksessa Werner J. Cahnman & Rudolf Heberle (toim.), Ferdinand Tönnies. *On Sociology*:

- Pure, Applied, and Empirical. Selected Writings. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tönnies, Ferdinand. 1971e. The Present Problems of Social Structure. Teoksessa Werner J. Cahnman & Rudolf Heberle (toim.), Ferdinand Tönnies. On Sociology: Pure, Applied, and Empirical. Selected Writings. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tönnies, Ferdinand. 1971f. The Division of Sociology. Teoksessa Werner J. Cahnman & Rudolf Heberle (toim.), Ferdinand Tönnies. On Sociology: Pure, Applied, and Empirical. Selected Writings. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tönnies, Ferdinand. 1971g. The Individual and the World in the Modern Age. Teoksessa Werner J. Cahnman & Rudolf Heberle (toim.), Ferdinand Tönnies. On Sociology: Pure, Applied, and Empirical. Selected Writings. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tönnies, Ferdinand. 1979. Gemeinschaft und Gesellschaft. Grundbegriffe der reinen Soziologie. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Töttö, Pertti. 1988. Ferdinand Tönnies - rationalisti romantikkona. Sosiologia. 25. vuosikerta, No 1.
- Wada, Haruki. 1983. Marx and Revolutionary Russia. Teoksessa Teodor Shanin (toim.), Late Marx and the Russian Road. London: Routledge and Kegan Paul.
- Wallerstein, Immanuel. 1974. The Modern World-System. New York: Academic Press.
- Wallerstein, Immanuel. 1987. Historiallinen kapitalismi. Suomentaja Tapani Hietaniemi. Tampere: Vastapaino.
- Wallerstein, I., W. Martin & T. Dickinson. 1982. Household Structures and Production Processes: Preliminary Theses and Findings. Review. Vol. V, No 3.
- Varga, Y. 1968. The Problem of Agrarian Crisis. Teoksessa Y. Varga, Politico-economic Problems of Capitalism. Moscow: Progress.
- Vandergeest, Peter. 1988. Commercialization and Commoditization: A Dialogue between Perspectives. Sociologia Ruralis. Vol. XXVIII, No 1.
- Weber, Max. 1910. Antikritisches zum "Geist" des Kapitalismus. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Band 30, ss. 176-202.
- Weber, Max. 1948a. The Social Psychology of the World Religions. Teoksessa H. H. Gerth & C. W. Mills (toim.), From Max Weber. Essays in Sociology. London: Routledge and Kegan.
- Weber, Max. 1948b. Capitalism and Rural Society in Germany. Teoksessa H. H. Gerth & C. W. Mills (toim.), From Max Weber. Essays in Sociology. London: Routledge and Kegan.
- Weber, Max. 1969a. The Meaning of "Ethical Neutrality" in Sociology and Economics. Teoksessa Edward A. Shils & Henry A. Finch (toim.), The

- Methodology of the Social Sciences. New York: Free Press.
- Weber, Max. 1969b. "Objectivity" in *Social Science and Social Policy*. Teoksessa Edward A. Shils & Henry A. Finch (toim.), *The Methodology of the Social Sciences*. New York: Free Press.
- Weber, Max. 1977. *Critique of Stammer*. New York: Free Press.
- Weber, Max. 1978. *Economy and Society*. Vol. 1 and 2. Berkeley: University of California Press.
- Weber, Max. 1980. *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Suomentanut Timo Kytäjä. Porvoo: WSOY.
- Weiss, Johannes. 1981. *Das Werk Max Webers in der marxistischen Rezeption und Kritik*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Weldes, Jutta. 1989. *Marxism and Methodological Individualism. A Critique*. *Theory and Society*. Vol 18, No 3.
- Wells, Miriam J. 1984. *Resurgence of Sharecropping: Historical Anomaly or Political Strategy?* *American Journal of Sociology*. Vol. 90, No 1.
- Wells, Miriam J. 1987. *Sharecropping in the United States: A Political Economy Perspective*. Teoksessa M. Chibnic (toim.), *Farm Work and Fieldwork. American Agriculture in Anthropological Perspective*.
- Wells, Miriam J. 1989. *Commodity Systems and Family Farms*. Teoksessa C. Gladwin & K. Truman (toim.), *Food and Farm*. Lanhan: University Press of America.
- Wesley, E., F. Peterson, D. B. Dickson & J. M. Bowker. 1989. Teoksessa C. Gladwin & K. Truman (toim.), *Food and Farm*. Lanhan: University Press of America.
- Vergopoulos, Kostas. 1976. *The Theory of Capitalism and the Peasant Question*. *Marxistisk Antropologi*. Vol. 2, No 2/3.
- Vergopoulos, Kostas. 1978. *Capitalism and Peasant Productivity*. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 5, No 4.
- Vergopoulos, Kostas. 1986. *The End of Agribusiness or the Emergence of Biotechnology*. *International Social Science Journal*. Vol. 37, No 3.
- Westermarck, Nils. 1971. *Ihminen kehittyvässä maataloudessa*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Whatmore, Sarah. 1988. *From Women's Roles to Gender Relations. Developing Perspectives in the Analysis of Farm Women*. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXVIII, No 4.
- Whatmore, S., R. Munton & J. Little. 1986. *Internal and External in the Transformation of the Family Farm*. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXVI, No 3/4.
- Whatmore, S., R. Munton, J. Little & T. Marsden. 1987a. *Towards a Typology of Farm Businesses in Southern England*. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXVII, No 1.
- Whatmore, S., R. Munton, J. Little & T. Marsden. 1987b. *Interpreting a Relational Typology of Farm Businesses in Contemporary British Agricultural*

- ture. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXVII, No 2.
- Wilkening, Eugene & Jess Gilbert. 1987. Introduction. Teoksessa B. Galeski & E. Wilkening (toim.), *Family Farming in Europe and America*. Boulder: Westview Press.
- Williams, Gwyn A. 1983. 18. Brumaire: Karl Marx and Defeat. Teoksessa Betty Matthews (toim.), *Marx 100 Years on*. London: Lawrence & Wishart.
- Williams, Raymond. 1988. *Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Wilson, John. 1986. The Political Economy of Contract Farming. *Review of Radical Political Economy*. Vol. 18, No 4.
- Winson, Anthony. 1990. Capitalist Coordination of Agriculture: Food Processing Firms and Farming in Central Canada. *Rural Sociology*. Vol. 55, No 3.
- Wolf, Eric R. 1955. Types of Latin American Peasantry: A Preliminary Discussion. *American Anthropologist*. Vol. 57, No 3.
- Wolf, Eric R. 1966. *Peasants*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Wolf, Eric R. 1969a. *Peasant Wars of the Twentieth Century*. New York: Harper & Row.
- Wolf, Eric R. 1969b. On Peasant Rebellions. Teoksessa T. Shanin (toim.), *Peasants and Peasant Societies. Selected Readings*. Oxford: Basil Blackwell.
- Wolf, Eric R. 1982. *Europe and the People without History*. Berkeley: University of California Press.
- Wolpe, Harold. 1972. Capitalism and Cheap Labour-Power in South Africa: From Segregation to Apartheid. *Economy and Society*. Vol. 1, No 2.
- Wolpe, Harold. 1980. Introduction. Teoksessa Harold Wolpe (toim.), *The Articulation of Modes of Production*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Young, Frank W. 1983. *Interdisciplinary Theories of Rural Development*. London: Jai Press.
- Yúnes N. Antonio. 1988. Theories of the Exploited Peasantry: A Critical Review. *Journal of Peasant Studies*. Vol. 12, No 2.